

ƏMULASIR: AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

An illustration of theater masks and curtains. In the center, there are three stylized theater masks (tragedy, comedy, and a neutral face) arranged in a triangular pattern. The masks are light gray against a dark background. Above and to the sides of the masks are stylized theater curtains with tassels, also in light gray. The entire illustration is framed within a dark rectangular area.

**AZƏRBAYCAN
DRAMATURGIYASI
ANTOLOGİYASI**

1216
199

25244f

AZƏRBAYCAN DRAMATURGIYASI ANTOLOGİYASI

DÖRD CİLDDƏ

IV CİLD

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

Tərtib edən və
biqrafiyaların müəllifi:

Dilarə Məmmədova

ISBN 978-9952-34-136-2

894.361'2'008-dc22

Azərbaycan dramaturgiyası

Azərbaycan dramaturgiyası antologiyası. Dörd cildə. IV cild.
“Şərq-Qərb”, Bakı, 2007, 584 səh.

Cildə Azərbaycan dramaturgiyasının nümayəndələrindən Aslan Qəhrəmanlı, Mustafa İskəndərzadə, Arif Abdullazadə, İncilab Nadirli, Elçin, Hidayət, Əli Əmirli, Kamal Abdulla, Mənzər Nigarlı, Elçin Mehəliyəv, Firuz Mustafa, Əmir Pəhləvan və Elçin Hüseynbəylinin əsərləri daxil edilmişdir.

© “Şərq-Qərb”, 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

AZƏRBAYCAN DRAMATURGIYASI

Aslan Qəhrəmanlı
Mustafa İskəndərzadə
Arif Abdullazadə
İnqilab Nadirli
Elçin
Hidayət
Əli Əmirli
Kamal Abdulla
Mənzər Nigarlı
Elçin Mehrəliyev
Firuz Mustafa
Əmir Pəhləvan
Elçin Hüseynbəyli

ASLAN QƏHRƏMANLI

(1939)

Aslan Qəhrəman oğlu Qəhrəmanlı 1939-cu ildə Ağstafa rayonunun Yenigün kəndində anadan olmuşdur. 1961-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsini bitirmişdir. Fizika-riyaziyyat elmləri namizədidir. Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının "Tətbiqi riyaziyyat" kafedrasının dosenti vəzifəsində işləyir.

1985-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür.

İlk əsəri – "Dağların mahnısı" hekayəsi "Gənclik" nəşriyyatının 1967-ci ildə buraxdığı "Gənc qələmlər" almanaxında çap olunmuşdur. O vaxtdan başlayaraq, bir çox hekayə, povest və pyesləri "Azərbaycan", "Ulduz", "Qobustan" jurnallarında, "Ədəbiyyat qəzeti"ndə işıq üzü görmüşdür. "Meteor yağıışı" (1971), "Gültən" (1979), "Bir payız axşamı" (1981), "Müsabiqə" (1984), "Qızıl zəncirli açar" (1990), "Səni axtarıram" (1998) kitablarının müəllifidir.

Televiziya üçün yazdığı pyeslərdən "Spektr" (rejissor T.Tahirov), "Döngə" (rejissor H.Əbluc), "Bir otaqda beş nəfər", "Burulğan" (rejissor T.Vəliyev), "Müsabiqə", "Bir payız axşamı" (rejissor R.Həsənoğlu) Azərbaycan televiziyası ilə dəfələrlə göstərilmişdir. Lakin ən çox tamaşaçı rəğbətini üç hissəli "Səni axtarıram" (rejissor T.Vəliyev) pyesi qazanmışdır.

Bunlardan əlavə, onun radio üçün yazdığı 13 nağıl-pyes Azərbaycan radiosu ilə səsləndirilmişdir ("Daşa dönmüşlər şəhəri", "Yeddinci vəzir", "Şeytan", "Ceyran əfsanəsi", "Tutuquşu", "Qozbelin nağılı" və s.).

İFRİTƏ

(Nağıl-pyes)

BİRİNCİ ŞƏKİL

Şəhər konarında xarabalıq. Yarıruçuq qalaçanın içində
eybəcər bir ifritə qohqoho ilə gülür.

İfritə. Ha-ha-ha... Qırx qan eləmişəm, qırx birincisini də edəcəm. Ha-ha-ha... Qırx qan eləmişəm... Ha-ha-ha... Qırx birincisini də edəcəm... Ha-ha-ha... (*Fırlanıb yox olur.*)

Qaraxan qorxa-qorxa qalaçaya girir.

Qaraxan. Heç nə yoxdur içəridə. Hər şey çürüyüb toza qarışib. Tavanın bir hissəsi uçub, amma divarlar pis deyil. Buranı təmir eləyib yaşamaq olar. Hayıf, pəncərəsi yoxdur. İçəri qaranlıq olacaq.

İfritənin səsi eşidilir.

İfritə. Şam yandırarsan, cavan oğlan, olar işıqlı.

Qaraxan (*qorxur*). Ey, kim var burada?

İfritə. Mənəm, oğlan. Adi bir pəri. Boylanma, görməyəcəksən. Bəs sən kimsən?

Qaraxan. Mən?! Canından bezmiş, var-yoxu əlindən çıxmış aciz bir bəndə.

İfritə. Qorxma, oğlan, mən sənə kömək edərdəm.

Qaraxan. Sən görünən, daha yaxşı olar. Mən görmədiyimdən daha çox qorxuram. Elə bilirəm, kimə üstümə atılacaq.

İfritə. Sən məni qoca qarı kimi görmək istəyirsən, yoxsa cavan qız kimi? Mələk simasında görünüm, yoxsa (*gülür*) ifritə sifətində? Mən bir anda dəyişib istədiyim şəkllə düşə bilirəm. İstəyirsən, əjdaha olum?

Qaraxan. Yox, yox! Necə varsan, elə də görünən yaxşıdır.

İfritə. Ömrət, oğlan, həmişə qulluğunda hazıram.

Qoşoq bir qıza çevrilib oğlana tərəf gəlir.

Qaraxan. Xanım, səşindən bu qədər cavan olduğunu güman eləməzdim.

İfritə. Mən cavan deyiləm. Yeddi min ildir bu dünyada yaşayıram və heç bir qeyri-adi hadisə baş verməsə əbədi, yaşayacam. Mən ifritlər padşahı Mucərrədin qızı Mucərrəbəm.

Qaraxan. Məli, sən ifritəsən? Pəri simasında görünən ifritə?

İfritə. Yoxsa xoşuna gəlmirəm?

Qaraxan. Əksinə. Sən çox gözəlsən. Əgər ifritələr belə gözəl ola bilirsə, görəsən onlardan niyə qorxurlar?

İfritə. Ağillı adam heç cindən də qorxmaz.

Qaraxan. Sən məni aldadırsan. İfritələr eybəcər olur. Sən mələksən. Göyün yeddinci qatından gəlibsən ki, mənə kömək edəsən.

İfritə. Sənə nə kömək lazımdır, mənim ağam?

Qaraxan. Mən ağa deyiləm. Evsiz-əşiksiz lütün biriyəm.

İfritə. Sən tacir Toxtamışın oğlu Qaraxansan. Lüt deyilsən.

Qaraxan. Atam öləndə onun qırx tacir yoldaşı bizə gəldi, ağladılar, qırx gün, qırx gecə qara geyinib yas saxladılar. Sonra onlardan biri üç aşıq çıxardı, mənə qumar oynamağı öyrətdilər. Övvəlcə bir az şirnikləndirib uduzdular, sonra isə bütün var-yoxumu uddular. Pullarımı, qızillarımlı qaytarmaq üçün evimi satdım, yenə də uduzdum. Anamla küçədə qalası olduq. Bir müddət heç vaxt saymadığımız kasıb qohumların evində yaşadıq. Anam dərdəndə öldü. Özümü qayadan atmaq üçün bura gəlmişdim. Xarabadakı qalaçanı görəndə yadıma düşdü ki, burada cinlərin, ərdövlərin yaşadığından danışdırlar. Canından bezmiş adamın heç nə vecinə deyil. Nə yaxşı ki, sənə rast gəldim. Əl-ələ tutaq, çıxacaq gedək. Lap uzaqlara, başqa ölkələrə.

İfritə. Bəs özünü öldürməyəcəksən?

Qaraxan. Belə bir mələk bu dünyadadırsa, o dünyaya tələsməyin mənası yoxdur.

İfritə. Yaşımı yadından çıxartma. Təsəvvür elədiyin ən qoca qaridan da qocayam qəna.

Qaraxan. Sən qoca deyilsən. Əbədi yaşayan qocala bilməz. Mən qocalıb öləcəm, sən isə elə beləcə qalacaqsan.

İfritə. Mənim əsil sifətim başqadır, indi gördüyün deyil.

Qaraxan. Çox kifirsen?

İfritə. Mənə görə o qədər də yox. Amma çox Adəm övladı məni görəndən sonra o dünyalıq olub.

Qaraxan. Vay, mən səninlə evlənmək istəyirdim.

Ifritə (*qəhqəhə çəkir*). Ha-ha-ha... Evlənmək? Sənin başın xarəbdir, mənim ağam. Səfeh nağılları oxuyub elə güman eləmişən ki, insan mələklərlə, ifritələrlə evlənə bilər?

Qaraxan. Bəs onda niyə gözümə göründün?

Ifritə. Yazığım gəldi. Vəziyyətini görüb sənə kömək eləmək istədim. Əmr elə, qulluğunda durum.

Qaraxan. Əvvəlcə süpürgədən-zaddan bir şey tap, döşəməni süpür, hörümçək torundan, cücü-mücü əlindən tərpənmək olmur. Mən də gedim meşədən ağac qırım, tavanın uçan yerini bağlayım.

Ifritə. Süpürgə? Ağac? Bunların heç biri lazım deyil. (*Yerində fırlanır.*) Mən Mücərrədin qızı Mücərrəb əmr edirəm: Ey əcinnələr! Bu qalaçanı qaydaya salın. Yerə xalılar döşənsin, mütəkkələr qoyulsun. Süfrə açın. Şamları yandırın. (*Fırlana-fırlana ifritəyə çevrilir.*)

Qaraxan. Vay, bu nə eybəcərdir! (*Özündən gedib yığılır.*)

Ifritə. Cəhənnəmə vasil olsa, yenə neçə illər gözləməli olacam. Ey əcinnələr! Su verin. Bu nədir verirsiniz? Sərin bulaq suyu gətirin. Bax, belə. Üzünə su səpin, ayılınsın...

Fırlanıb yenidən əvvəlki görkəminə düşür.

Qaraxan (*gözünü açır*). Mən haradayam? Aha, bu sən sən? Baya xarəbadaydım, indi qəşəng otaqdayam. Bura haradır?

Ifritə. Elə bayaqkı qalaça. Bir balaca qaydaya salmışıq. Qəfil-dən huşunu itirmişdin.

Qaraxan. Gözümə bir eybəcər ifritə görünmüşdü.

Ifritə. Mənə oxşayırdı?

Qaraxan. Nə danışırısan? Qapqara çöp kimi nazik əyri qıçları vardı. Ordu batmışdı. Çirkli qarmaqarışq saçlarının içində hörümçəklər tor qurmuşdu. Alt dodağı yer süpürürdü, üst dodağı göy. Ağzından iki əyri diş bayıra çıxmışdı. Gözləri isə cəllad gözləri kimi soyuq və amansız idi. Aman Allah, yadıma düşəndə bədənimə vicvəcə düşür.

Ifritə. O mən idim.

Qaraxan (*dəhşətlə qışqırır*). Ola bilməz!

Ifritə. Sakitləş. İnsanın da belədir, inanmasan da. Mən doğrudan da ifritəyəm. Amma qorxma məndən.

Qaraxan. Nə yumşaq xalıdır bu xalı. Mütəkkəni başımın altına kim qoyub?

Ifritə. Köməkçilərim. Əcinnələr.

Qaraxan. Sən doğrudan da ifritə olsan belə o sifətdə görünməməliydin. O, qorxunc olmaqdan çox iyrəncdir.

Ifritə. O yox, mən. Mən ifritəyəm, bununla fəxr edirəm və heç kəsi aldatmaq istəmirəm.

Qaraxan. Yaxşı, mən gedim. Daha özümə gəlmişəm. (*Ayağa qalxır.*)

Ifritə. Hara gedirsən? Özünü qayadan atmağımı? Bəlkə əcinnələrəm bu işdə sənə kömək eləsinlər?

Qaraxan. Yox, hələ ölmək tezdir. Əlimə dəmir əsa alıb dünyanı dolaşacam.

Ifritə. Dərvişlik sənə nə mal-dövlət, nə xoşbəxtlik gətirəcək.

Qaraxan. Bilirəm. Amma başqa çarəm yoxdur.

Ifritə. Var. Mən deyənə razı olsan, bütün məmləkətin sahibi olarsan.

Qaraxan. Sən ifritə sən. Mən səndən qorxuram.

Ifritə. Qeyri-adi qabiliyyəti olan məxluq adamlara yaxşılıq eləyir. Ondan qorxmaq lazımdır mı?

Qaraxan. Qalaçanı təmir elədiyini gördüm. Daha nə bacarırsan?

Ifritə. Əmr elə görərsən.

Qaraxan. Mən qumarbazlardan intiqam almaq istəyirəm.

Ifritə. Onlar qırx quldurdurlar. Mən onları yaxşı tanıyıram.

Qaraxan. Sən quldurlara heç nə eləyə bilməzsən?

Ifritə. Yox, mən elə demədim. İntiqam sözü xoşuma gəlmədi. Əksinə, sən onlarla yaxınlaşmalı, dostlaşmalısan.

Qaraxan. Onlar mənim bütün var-dövlətimi udublar.

Ifritə. Oğurlamayıblar. Udublar! Lap elə oğurlasaydılar, nə olardı?

Qaraxan. Cibimdə bir qara qəpiyim yoxdur.

Ifritə. Həvəsdən düşmə. Olacaq. İndicə əcinnələr səni quldurların qəsrinə aparacaq və orada sən onların bütün var-dövlətini uducaqsan. Əcinnələrimdən ikisi sənin yanında olacaq, nə arzun olsa, yerinə yetirəcəklər.

Qaraxan. Deməli, mən aşıqları atanda, nə istəsəm, o düşəcək?

Ifritə. Əlbəttə. Amma əvvəlcə öyləş. Doyunca yə. Görürəm, acından ölürsən.

Qaraxan. Süfrə boşdur.

İfritə. Ey əcinnələr, bu cavan oğlanın ürəyindən nə keçirso, gətirin, yesin.

Qaraxan. Vay, bu yeməkləri kim gətirdi? (*Süfrədəki yeməklərdən yeyir.*) Ömründə belə dadlı kabab yeməmişəm.

İfritə. Qalaça bu gündən sənin iqamətgahındır. Əmr edəcəm, burada bağ salsınlar, binalar tiksinslər. İndi getməliyəm. Lazım olsam, çağırırsan. (*Yox olur.*)

Qaraxan. Qoribə işdir. İndicə buradaydı, yoxa çıxdı. Ey əcinnələr, süfrəni yığışdırın, su gətirin, əlimi yuyum... Vay, möcüzədir bu. (*Əlini yuyur.*) Su göydən öz-özünə tökülür. Afərin, ifritə Mücərrəb... Əcinnələr, indi mənə qırx quldurun olduğu yero aparın...

İKİNCİ ŞƏKİL

Meşə. Əcinnələr Qaraxanı yero qoyurlar.

Qaraxan. Gözümü yumdum, açdım, meşəyə gəlib çıxdım. Bəs quldurlar hani? Görsələr, öldürərlər. Yox, mənə köməkçilər var... Görəsən, bu nə qapıdır? İtləyim... Açılmır. (*Yerdən bir daş götürüb döyür. Quldurlardan biri qapını açır.*)

Birinci quldur. Olmaz!

Qaraxan. Ey əcinnələr! Bu qulduru o cökə ağacının budağından asın. (*Quldur bir anda göyə qalxır, boğazı ağacın haçasına keçir.*) Birinci quldur. Vay-vay! Öldüm.

Qaraxan. Elə yox. Boğazından asmayın. Ayağından. Bax belə. O hələ bizə lazım olacaq.

İkinci quldur (*İçəridən çıxır*). Bu nə səs-küydür?

Qaraxan. Dostunu görürsənmi? Təkcə darıxır. Bəlkə sən də ora çıxasan?

İkinci quldur. Sənə nə lazımdır?

Qaraxan. Yoxsa tanıyırsan? Qumar oynamağa gəlmişəm. İstəyirəm sizi quru yurdda qoyam.

İkinci quldur. Pulun varmı?

Qaraxan. Var. Budur, bax. (*Qəflətən əlində peyda olmuş pul kisəsini göstərir.*) Sağ ol, əcinnə.

İkinci quldur. Yaxşı, keç içəri.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Quldurların yeraltı sarayı. Qaraxan içəri girir. Quldurbaşı lap yuxarı başda oturmuşdur. Süfra yeməli şeylərlə doludur.

Qaraxan. Pis yaşamırsınız, ey quldurlar! Görürəm, tacir atamın dostları aşıq oynatmağı, oğurluq etməyi, adam öldürməyi bacardıqları kimi yeyib-içməyi də xoşlayırlar. Ey tacir quldurbaşı! Əlini xəncərdən çək, nə qədər dartsan da qınından çıxara bilməyəcəksən. Səndə o güc haradandır?

Quldurbaşı. A-a-a... Bu doğrudan da çıxmır.

Qaraxan. Heç biriniz yerinizdən tərpənməyin. Tərpənən meşədə ağacdən asılmış yoldaşının gününə düşəcək.

Quldurlardan biri. Necə yəni tərpənməyəcək? Bax, mən tərpəndim. A-a-a... Hara dartırsan mənə? Yox... İstəmirəm... Get-mirəm...

Görünməyən əcinnə onu aparır. Qapı açılıb-örtülür.

Qaraxan. Mən bu saat sizin hamınızı öldürə bilərəm. Amma istəmirəm. Çünki mən də sizin kimi oyunçuyam. Siz məndən xəyli pul udubsunuz. Gəlmişəm, həm udduqlarınızı qaytaram, həm də bu cah-calallı sarayınızı olə keçirəm. Belə bir şort qoyuram. Üç aşıq atacağıq. Hər quldur bir dəfə atacaq. Əgər qırx dəfədən heç olmazsa birində bir aşıq toخان düşsə, bütün var-dövlətim sizin olur. Mən çıxıb bu ölkədən gedirəm.

Quldurbaşı. Biz sənə bütün var-dövlətim udduşuq.

Qaraxan. Bir adam ki, xəncəri belinə nə üçün bağladığını bil-mir, o nə qanır dünyada nə var, nə yox! Mənim var-dövlətim Şiş-qayadakı qalaçadadır. Elə burada da bir az var. Baxın. (*Pul kisəsini açıb içindən qızıl çıxarır.*) Görürsünüz?

Quldurbaşı. Bəs sən aşıq atanda toخان düşməsə necə?

Qaraxan. Tələsmə, ey quldurbaşı! Mən aşıqları üç dəfə atacam. Özü də buradan. Uzaqdan. Aşıqların hamısı hər dəfə toخان düşsə, bütün var-dövlətimiz mənim olur. Sizin ixtiyarınız mənə keçir. Yəni daha quldur yox, qul olursunuz.

Quldurbaşı. Biz sənə udduşuq. Sən pis oynayırsan.

Qaraxan. Nə olar? Çıxarın aşıqları başlayaq.

Quldurlar bir-bir aşqları atırlar. Hər dəfə də
uduzduqlarından heyfilsönirlər.

Quldurbaşı. İki nəfər qaldı. Bilmirik onlar hardadırlar.

Qaraxan. Ağacdən asılıb özlərini günə verirlər. Gedin, gətirin onları. *(Quldurlar yoldaşlarını gətirirlər. Onlar da oynayıb uduzurlar.)* Siz uduzdunuz. Mənim var-dövlətim qaldı özümdə. Verin aşqları bura. *(Aşqları alır və uzaqdan xalçanın üstünə atır.)* Necə düşdü?

Quldurlar. Möcüzə... Üçü də toخان.

Qaraxan. Baxın. *(İkinci dəfə atır.)*

Quldurlar. Vay! Uduzuruq.

Qaraxan üçüncü dəfə aşqları atır. Sükut.

Qaraxan. İndi mənim qırx qulum və çoxlu var-dövlətim var.

Quldurbaşı. Mən qul olmaq istəmirəm.

Qaraxan. Bəs nə istəyirsən, zəif oyunçu?

Quldurbaşı. Yol kəsib adam öldürmək, çapıb talan etmək, qumar oynamaq...

Qaraxan. Bütün bu dediklərin qul olmağa mane olmur. Mənim əmrimlə bunların hamısını eləyə bilərsən. Əlbəttə, özünü yaxşı aparasan. Baş öy, görüm!

Quldurbaşı. Hələ heç kəsə baş əyməmişəm.

Qaraxan *(acıqlı)*. Ey qul, diz çök! *(Görünməyən əcinnə quldurbaşını dartıb irəli çəkir, diz çökdürür.)* Bax, belə. Sən əməlli-başlı kölə imişsən. Öp başmaqlarımı.

Quldurbaşı. İyrənirəm.

Qaraxan. Necə?! *(Əcinnə quldurbaşını Qaraxanın başmağından öpməyə məcbur edir.)*

Quldurbaşı. Öldürmə məni. Sənin qarşında ədəbsizlik eləmişəm. Yüz il də kölə olsam, günahımı yuya bilməyəcəyəm.

Quldurlar *(diz çökürlər)*. Öldürmə bizi. Atan tacir Toxtamışın müqəddəs qəbri bizim səcdə yerimiz olacaq.

Qaraxan. Bu dəfə hamınızın günahından keçirəm. Yeyin, için, amma mənim razılığım olmadan heç bir xətali işə girişməyin. *(Gedir.)*

Quldurbaşı. Allah, sənə şükür. Getdi. Hamımızı qırmaq istəyirdi. Nədənə bağışladı.

Quldurlardan biri. Amma əla oyunçudur!

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Qaraxan qalaçının qarşısında.

Qaraxan. Afərin, ifritə! Yəqin cənnət elə belə olur. Qərībā işdir. Bir gündə yoxdan belə səfəli bağ yaratmaq olarmış! Ağaclar nə tez böyüdü? Bülbüllər oxuyur. Hasarın hündürliyinə bax! Vay, nə zəhmli qapıçı durub burada. Əlində də təbərzini. Yol ver, qapıçı, bura mənim sarayımdır.

Qapıçı konara çökilib baş əyir.

İfritə *(peyda olur)*. Toxtamış oğlu Qaraxan! Razi qaldınmı? Bu saray şah sarayından pis deyil, eləmi?

Qaraxan. Bu möcüzəyə görə sənə təşəkkür edirəm. Min yaşa! *(Güllür.)* Mən nə danışırım? Min yaş sənün üçün nədir ki? Sən əbədi yaşamağa doğrudan da layiqsən.

İfritə. Elə bu cür kifir halda?

Qaraxan. Əməllərin səni gözəlləşdirir.

İfritə. Duman şah kimi tərifə qulaq asmağa hövsələm yoxdur. İş görmək lazımdır. Sən öz quldurlarına tapşır, Duman şahın xəzinəsini oğurlasınlar. Əcinnələr onlara kömək edəcək.

Qaraxan. Baş üstə. Sonra?

İfritə. Sonra şah xəzinənin yerini deyərsən və o sənə sarayda yaxşı bir vəzifə verər. Qalan işlər mənim boynuma.

Qaraxan. Məqsədin nədir, ey ifritə?

İfritə. Məqsədim? *(Güllür.)* İstəyirəm ki, hakimiyyəti ələ keçirəsin.

Qaraxan. Mən? Yəni mən şah ola bilərəm?

İfritə. Sən mütləq şah olacaqsan! Çünki Mücərrədin qızı Mücərrəb belə istəyir. Qırx qan eləmişəm, qırx birincisini də edəcəm... *(Yox olur.)*

Qaraxan. Tacir Toxtamışın oğlu Qaraxan şah ola bilər? Niyə də olmasın?!

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Bözdürmüş qalaçada hündür taxt üstündə Qaraxan oyloşub.
Onun qarşısında quldurbaşı diz çökmüşdür.

Qaraxan. Ey quldurbaşı! Var-dövlətimin çox olduğuna şübhə eləyirdin. O kor gözlərin gördümü bu cah-calah? Sarayımın qoruyucuları sənə aciz quldurlarına tay edilə bilərmidi?

Quldurbaşı. Əlahəzrət, bağışla öz qullarından ən ölüvayını. Üç gün qabaq biz bu qalaçanın yanından keçmişik. Nə saray vardı, nə qülləli hasar, nə keşikçilər, nə də oxuyan quşlar. Möcüzədir, əlahəzrət.

Qaraxan. Qulaq as. Üç gündə bu cənnəti yaradan adam nə istəsə eləyə bilər. Razısan?

Quldurbaşı. Bəli, əlbəttə.

Qaraxan. Ona görə həmişə öz ağana inan və ona səcdə elə. Bütün tapşırıqlarımı sözsüz yerinə yetir. Mən sənə xoşuna gələn işlər gördürəcəm. Bu gecə ilk xoruz banında öz dəstəni də götürüb Duman şahın xəzinəsini tamam boşaltmalısan.

Quldurbaşı. Çətindir, ağa, vallah çətindir. Biz dəfələrlə bu fikrə düşmüşük, heç birində də alınmayıb. Xəzinə çox etibarlı yerdədir, həm də möhkəm qorunur.

Qaraxan. Mən nə istəsəm, o da olmalıdır. Qorxmayın. Elə edəcəm ki, siz xəzinəni daşıyıb aparanaq gözətçilər yerlərindən tərənə bilməyəcəklər.

Quldurbaşı. Birdən qışqırırlar.

Qaraxan. Quldurbaşı da belə qorxaq olar? Qışqırmayacaqlar da. Key-key üzünü baxacaqlar, nə danışa, nə tərənə biləcəklər.

Quldurbaşı. Elə olsa bu bizim əlimizdə su içmək kimi bir şeydir. Sonra neyləyək?

Qaraxan. Bütün xəzinəni aparıb Keçəldağdakı mağarada gizlədərsiniz. Sonra isə ölkənin hər yerinə dağılıb padşahın bacarıqsızlığı, ölüvaylığı və öz xəzinəsini qoruya bilmədiyi barədə ağlınıza nə gəlir danışsınız.

Quldurbaşı. Baş üstə.

Qaraxan. Dayan. Hələ hamısını deməmişəm. Xəbər yaymalısınız ki, bir münəccim peyda olub. Varlı, qabiliyyətli, ağıllı, bilikli. Ölkəni ağır vəziyyətdən çıxara bilsə, o çıxaracaq. Qul olsanız da bu

məsələdə, yəni məni tərifləməkdə sizə tam sərbəstlik verirəm. Birçə şortim var: xəzinə çox ehtiyatla daşınmalıdır. Bir qara qapık oğurlansa və ya itirilsə, sən öz əllərimlə doğrayacam. Aparın qızilları mağaraya, orada gizlədin.

Quldurbaşı. Başqa qulluq yoxdursa, mən gedim.

Qaraxan. Yaxşı, get.

ALTINCI ŞƏKİL

Duman şahın sarayı.

Şah. Vəzir, bir tədbir tök. Ölkə əldən gedir.

Vəzir. Ey müdriklərin ən müdriki, ağılların ən ağıllısı, güclülərin ən güclüsü...

Şah. Yaxşı, ətimizi tökmə. Keç mətləbə.

Vəzir. Ey mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi, ədalətliyərin ən ədalətliyi!

Şah (acıqlı). Bəsdir!

Vəzir. Ey... Ey... (Susur.)

Şah. Nə oldu?

Vəzir. Çətdirdin məni, əlahəzrət. Tərifləməyə də qoymursan. Mən belə danışmaqla qətiyyəni yaltaqlanmaq fikrində olmamışam. Sadəcə ürəyimdən keçən fikirləri deyirəm.

Şah. Bütün xoş sözlərini dəfələrlə eşitmişəm. Təkrar eləməyin mənası yoxdur. Mən özüm də böyüklüyümü hiss edirəm. Amma vəziyyət ağırdır. Ölkənin xəzinəsi əldən gedir. Bir tədbir görmək lazımdır, sən isə başlayırsan, nə bilim, ey filankəslərin bəhmənkəsləri.

Vəzir. Tələsmə, şahım. Yanına xeyir xəbərlə gəlmişəm.

Şah. Xəzinə tapılıb?

Vəzir. Hələ yox. Amma tapılacaq.

Şah. Nədən bilirsən?

Vəzir. Şişqaya yanındakı qalaçada bir münəccim yaşayır. Camaat deyir ki, ağıl dəryasıdır. Dünyada bilmədiyi şey yoxdur.

Şah. Deməli, o da biliklilərin ən biliklisidir?

Vəzir. Təqsirkaram, şahım. Mən elə demək istəmədim. O, adi bir münəccim kimi biliklidir. Dünyada birinci şah olan Duman şahın

heç kəsinti dırnağı da ola bilməz. Kimdir o? Bir fağır falabaxan. Duman şah kimdir? Yerlərin, göylərin sahibi. Uzaqgörən, müdrik, dahi. Sənin saqqalından düşmüş bir tük onun beynindən qiymətlidir.

Şah. Vəzir, gopçu olsan da, sözlərin xoşuma gəlir. Amma çox tərifləyib şitini çıxaranda utanıram. Sonra da təvazökarlığı bir yana atıb fikirləşirəm ki, görəsən, mən olmasam, bu yazıq camaat neylər?

Vəzir. Necə yəni sən olmasan? Heç ola bilməmi ki, belə bir zəka dünyadan köçsün? Dərhal Günəş tutular, Ay yoxa çıxar, ulduzlar yerə tökülür. Allah bizi o fəlakətdən saxlasın.

Şah. Yaxşı. Bunları çox deyib-sən. Onsuz da bilirəm. Bəs biz o dediyin münəccimi çağırıb xəzinə oğurlarını tapa bilərikmi? Bundan danış.

Vəzir. Məncə, tapa bilərik.

Şah. Bəs mən on gündür, hər yerə soraq göndərmişəm ki, xəzinənin yerini, yaxud oğurları nişan verən adamı dünya malından qəni edəcəm, baş münəccim vəzifəsinə götürəcəm. O dediyin adam saraya niyə gəlmir?

Vəzir. Yəqin xəbəri yoxdur. Carçının səsi Şişqayaya çətin çatır.

Qapıçı (gəlir). Münəccim Qaraxan Toxtamış oğlu hüzurə gəlmək istəyir.

Vəzir. O dediyim münəccimdir. Adını çək, qulağını bur.

Şah. Nə yaxşı oldu! Qapıçı, de gəlsin hüzurə.

Qapıçı gedir. Az sonra Qaraxan gəlir, baş öyir.

Qaraxan. Əlahəzrət şahənşaha salam və ehtiram.

Şah. Deyirlər, gizli mətləbləri aşkar etməkdə təyin-bərabərin yoxdur.

Qaraxan. Elədir, şah.

Şah. Afərin, inamlısan.

Qaraxan. Şah həzrətləri, eşitdim ki, xəzinə oğurlanmışdır. Bu ölkədə yaşadığımıza görə çox narahat oldum və bacardığım köməyi göstərmək borcumdur.

Şah. Sən oğurların kim olduğunu deyə bilərsənmi?

Qaraxan. Əlahəzrət şahənşah izn versə, elə indiçə mən bunu ixtiyarında olan bir ifritədən soruşa bilərəm. O, dünyada baş verən bütün hadisələrdən xəbərdardır.

Şah. Cinləri bura çağıracaqсан?

Qaraxan. Qorxmayın, onlar gözə görünmürlər. Biz yalnız bir ifritənin səsinə eşidəcəyik.

Vəzir. Əlahəzrət, bu çox maraqlıdır.

Şah. Düzü, mən cinlərin, ifritələrin varlığına inanıram, hətta onlardan bir az qorxuram da. Çox yox, lap azca. Amma mənim bir münəccimim vardı, həmişə deyirdi ki, cinlər nağıllarda olur.

Qaraxan. Əlahəzrət elə qanmaza necə münəccim deyir?

Vəzir. Savadsızlığını hamımız bilirdik. Axırda da xəzinənin güdazına getdi. Oğurları tapa bilmədi, boynu vuruldu.

Şah. Ey münəccim, səni də xəbərdar edirəm. Xəzinə tapılmasa, boynun vurulacaq.

Qaraxan (gülür). Razıyam.

Şah. Çağır ifritəni.

Vəzir. Bəlkə mən gedim?

Şah. Yox, belə vaxtlarda vəzir şahın yanında olmalıdır.

Qaraxan. Ey ifritələr! Mən Toxtamış oğlu Qaraxan əmr edirəm. Şahınız Mücərrədin qızı Mücərrəbi yanıma göndərin. Axtarın onu. Diqqətlə axtarın. Yeddi dərmanın o yanındakı cəzirədə, qırx pilləli sarayında olmalıdır. Tapdıızımı? Mən hiss edirəm. Ifritələr padşahının qızı çağırışımı eşitdi... Gəlib çıxdınımı, ey Mücərrədin qızı Mücərrəb?

Ifritə. Burdayam, mənim ağam. Əmr elə evlər dağıdım, tufan qopardım, gəmilər qorq edim. Əmr elə!

Vəzir. Vay, mən qorxuram.

Şah. Sakit ol, görək xəzinənin yerini biləcəkmiki?

Qaraxan. Ey ifritə! Sən dünyada nələr baş verdiyini görürsən. De görüm, əlahəzrət şahənşah Duman şahın xəzinəsini kim oğurlayıb?

Ifritə. Ey mənim ağam! Xəzinəni bu ölkədə neçə illər talançılıq edən qırx quldur aparıb.

Qaraxan. İndi onlar haradadırlar?

Ifritə. Dünənə qədər bu şəhərdəydilər, aranın sakitləşməsini gözləyirdilər ki, xəzinəni hissə-hissə başqa ölkəyə daşıyıb xırd eləsinlər. Amma onlar eşidəndə ki, münəccimlər münəccimi Qaraxan Duman şahın yanına gəlmək fikrindədir, hamısı ölkədən qaçdı.

Qaraxan. Saraya gələcəyimi dünən səhər bir nəfərə demişdim. Xəbər nə tez yayılmış!

Vəzir. Deməli, oğurları tapa bilmədik.

Şah. Əşi, oğurlar mənim noyuma lazımdır? Xəzinənin yerini desin.

Qaraxan. Ey Mucərrəd qızı Mucərrəb! Xəzinə hara aparılıb? İfritə. Xəzinə Keçəldağdakı mağaradadır. Üstündən bir dinar da xərcələnəyib.

Şah (*sevinir*). Nə yaxşı oldu!

Qaraxan. Azadsan, ey ifritə! Öz sarayına gedə bilərsən. Atan şahənşah Mucərrədə salam deməyi unutma.

İfritə. Sağ ol, mənim ağam.

Qaraxan. Şah, eşitdiyin kimi xəzinə talan edilməyib.

Şah. Əla! Mən indi tapşırıram, onu əvvəlki yerinə daşıyalar. De görüm, məndən nə istəyirsən?

Qaraxan. Heç nə.

Şah. Elə şey olar? Mən şah ola-ola səni mükafatsız qoya bilmərəm. Əslində xəzinənin onda biri sənə düşür.

Qaraxan. Ey şah, mənim kifayət qədər var-dövlətim var. Daha heç nə istəmirəm.

Şah. Yoxsa münəccim kimi sarayda qalıb işləmək də istəmirsən?

Qaraxan. Mən onsuz da münəcciməm. Həmişə də qulluğunda hazıram.

Şah. Belə olmaz axı. Ölkəyə ağıllı münəccim lazımdır ki, bir hadisə baş verəndə tədbir töksün.

Qaraxan. Əlahəzrət şahənşahın sözünü yerə salmaq olmaz. Yaxşı, sarayda münəccim işləməyə razıyam.

Şah. Münəccim yox, baş münəccim.

Qaraxan. Olsun. Mənim üçün fərqi yoxdur.

Şah (*sevinclə*). İfritələrə əmr verən münəccimi olan şahə heç kəs bata bilməz.

Vəzir. Elədir, şahım.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Qaraxan və quldurbaşı.

Quldurbaşı. Ey böyük münəccim! Bu quldurlar sözümə baxmırlar.

Qaraxan. Niyə?

Quldurbaşı. İnciyiblər məndən. Elə bilirlər xəzinənin yerini mən xəbər verməşəm.

Qaraxan (*gülür*). Xəzinənin yerini! Axmaqlar! Onlar elə bilirdilər ki, Duman şahın xəzinəsini qara qaş-gözlərinə bağışlamışdım. Yaxşı, onda gedib təzədən oğurlasınlar və elə gizlətsinlər ki, tapmaq mümkün olmasın.

Quldurbaşı. Bacarmazlar.

Qaraxan. Niyə?

Quldurbaşı. Kömək etməsəydin, oğurlaya bilməzdik.

Qaraxan. Qulaq as. Xəzinə əmrimlə aparılmışdı, əmrimlə də geri qaytarıldı. Qırx quldur mənim qırx qulumdur, onlara də, özlərini qul kimi aparsınlar. Atam Toxtamışın qəbrinə and olsun, onların başına bir oyun açaram, anadan əmədləri süd burunlarından gələr. Qulaq asmasalar, əcinnələri göndərəm, başa düşərlər.

Quldurbaşı. Yox, yox, əcinnələr lazım deyil, özüm başa salaram.

Qaraxan. Bilin ki, xəzinə bu ölkənin var-dövlətinin çox kiçik bir hissəsidir. Biz hakimiyyəti ələ keçirməliyik. Onda hər şey bizim olacaq. Sabahdan hər yerə xəbər yayarsınız ki, şah dəli olub. Gözünə cinlər, ifritələr görünür. Belə şah ölkəni idarə edə bilməz.

Quldurbaşı. Anladım, əlahəzrət, anladım. Əhsən sənə. Mən fəxr edirəm ki, belə bir adamın köməkçisiyəm. Bu dünyadan köçəndə qədər sənin qulunam. (*Diz çökür.*)

Qaraxan. Yaxşı, qalx ayağa. Ölkəni biz birlikdə idarə edəcəyik.

Quldurbaşı. Mən ən kiçik vəzifəyə də razıyam.

Qaraxan. İndidən səni vəzir təyin edirəm. Get, tapşırıqlarımı yerinə yetir.

Quldurbaşı. Baş üstə.

ŞƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Duman şah bağçada gəzir. Qofildən ifritə onun gözüne qarşong qız şifəində görünür.

Şah. Yenə də o qızıdır. Aman, ilahi, necə də gözəldir. Xanım, birçə kəlmə danış, səsini eşidim... Susursan?! Məni lap dəli eləyib-sən. Nə yata bilirəm, nə dincələ bilirəm. Boğazımdan su da keçmir. Qoca vaxtımda belə aşiq olacağım heç ağlıma gəlməzdi.

Vəzir (*gəlir*). Əlahəzrət, kiminlə danışsın?

Şah. Bax, o gözəl xanımla. Getmə, ey pəri, yalvarıram. Razi ol, qırx gün, qırx gecə toy eləyim. Şah arvadı olmaq istəmirsən?

Vəzir. Əlahəzrət, burda heç kəs yoxdur. Hansı gözəl qızdan danışırısan?

Şah. Yenə də çıxıb getdi. Onun dərindən ölürəm, vəzir. Bir çarə tap.

Vəzir. Kimsə səninlə gizlənqaç oynayır, ey müdriklərin ən müdriki, ağıllıların ən ağıllısı!

Şah. Ağıl qalmayıb məndə, vəzir. Zalım qızı hər gələndə ağlının bir hissəsini də aparıb gedir.

Vəzir. Münəccimlə məsləhətləşmək lazımdır. Birdən Allah eləməmiş, gözüne cin-şeytan görünər, ölkə batıb gedər. Necə ki, şəhərdə danışirlar.

Şah. Nə danışirlar şəhərdə, vəzir?

Vəzir. Deyirlər zəkahılardan ən zəkalisı, fəzilətlilərdən ən fəzilətli şahənşah Dumanın gözüne cin görünür.

Şah. Bunu onlar haradan bilirlər. Mən ki bir kəsə deməmişəm.

Vəzir. Yerlər qulaqlıdır, əlahəzrət.

Şah. Odur, baş münəccim gəlir. Bir daha öz qabiliyyətini göstərsin görək.

Qaraxan (*gəlir*). Böyük şaha hörmət və ehtiram. Vəzir, kefiniz yaxşıdır mı?

Şah. Bu bağçanın havası, hiss edirsənmi, necə ətirlidir, ey münəccim?

Qaraxan. Bəli, ey şah, bu güllərin, çiçəklərin iyi adamı məst edir.

Şah. Düz demirsən. Bu ətir gözəl bir qızın gəlişindən sonra bağçaya yayıldı.

Qaraxan. Hansı gözəl qız, əlahəzrət?

Şah. Bilsəydim, nə vardı ki? Vəziri elçi göndərərdim və elə həmin gün toy başlayardı.

Qaraxan. Özünü ələ al, əlahəzrət. Şahın bağçasında heç bir kənar adam ola bilməz.

Şah. Mən bu gözlərimlə onu bir həftədir, hər gün görürəm.

Qaraxan. Burada? Bu bağçada?

Şah. Hər yerdə. Yemək yeyəndə də, divanxanada da, hətta yataq otağında da.

Qaraxan. Allah, sən saxla. Yataq otağında naməhrəm qız? Bəs sonra hara gedir o qız?

Şah. Mən yaxınlaşan kimi yox olur.

Qaraxan. Əlahəzrət, bu əməlli-başlı xəstəlik əlamətidir. Pəri, cin adamın gözüne görünməz. Onların səsinə, ən böyük münəccimlərin ömrilə, necə ki, mən ömr edirdim, eşitmək olar. Ruhun bədəni və ölçüsü olmur və ona görə də biz ifritələri, mələkləri görmürük. Məsləhətdir ki, şah bir müddət saraydan çıxmasın, heç kəsi qəbul etməsin. Mən rəml atıb, ixtiyarımda olan ifritələrdən soruşaram, görüm bu işə necə əncam çəkmək olar?! Allah bizi bələdən saxlasın.

Vəzir. Əlahəzrət, mən sənsiz neyləyəcəm? (*Ağlamsınır.*) Biz hamımız sənsiz neyləyəcəyik? Günəş tutulacaq, aləm zülmətə qərqr olacaq.

Şah. Vəzir, gic-gic danışma. Mənə nə olub ki, gözlərinin yaşını tökürsən? Bəyəm, ölmüşəm? Mən özümü çox yaxşı hiss edirəm.

Qaraxan. Əlbəttə, əlbəttə. Vəzir, şah deyəsən bizimlə zarafat edirmiş! Gözlərinə heç bir qərribə şey görünməyib! (*Gülür.*) Əlahəzrət bizi qorxutmaq istəyirmiş.

Vəzir. Allah, sənə şükür! Deməli, dünya dağılmayacaq?

Şah. Rədd olun burdan! Tək qalmaq istəyirəm. Başqası yanımda olanda o qız gəlmir... Ey pərilərin ən qəşəngi, haradasan? Gəl, birca kəlmə danış.

Qaraxan. Gedək, vəzir! Bir tədbir görmək lazımdır.

Vəzirə Qaraxan gedirlər. İfritə gözəl qız sifətində görünür.

Şah. Xanım, yaxın gəl. Hətta cin olsan da səninlə evlənəcəm. Sən məni doğrudan da dəli eləmişən. Dillən, heç olmazsa, "yox" de.

Qız yox olur, az sonra qarı sifətində gəlir.

İfritə. Əlahəzrət şaha uzun ömür və cəsaətlığı arzu edirəm.

Şah. Qarı, sən bura necə goldin?

İfritə. Mənim üçün mənə yoxdur, ey şah. Mən hər yerdə gedə bilərəm.

Şah. Sən cinsən, yoxsa ifritə? Səsin tanışdır mənə.

İfritə. Mən ifritlər padşahı Mücərrədin qızı Mücərrəbəm.

Şah. Aha, yadıma düşdü. Sən sarayın baş münəccimi Qaraxanın ifritəsisən. O göndərüb səni mənim yanıma ki, dərdimə əlac edəsən. Doğrudur?

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Şah sarayı. Qaraxan, vəzir və oyanlar.

İfritə. Yox, mən özüm gəlmişəm. Eşitdim, bu kaftar vaxtında eşqə düşübən.

Şah. Bəs münəccim deyir ki, ifritə gözü görünməz.

İfritə. Mən hər adamın gözüne görünürəm. O adamın gözüne görünürəm ki, onu özümə tabe eləyim. Sən mənə tabe olursanmı, Duman şah?

Şah. Axı mən şaham. Şah başqasına tabe olmaz.

İfritə. Onda öləcəksən.

Şah. Mən ölmək istəmirəm.

İfritə. Yaşamaq üçün mənimlə razılaşmalısən.

Şah. Mən bir sakit adamam. Vəzir, vəkil başıma oyun açır. Bir tərəfdən də sən göstəriş vermək fikrindəsən. Yaxşı, şərtin nədir?

İfritə. Ölkənin bütün ixtiyarını qırx quldura verməlisən.

Şah. Nə danışırsan, qarı? Xəzinəni oğurlayanlara? Heç elə şey olar?

İfritə. Onda vəsiyyətini elə.

Şah. Yox, öldürmə məni. O aşiq olduğum cananı ver mənə, çıxıb gedim bir uzaq kəndə, ömrümü sakitcə başa vurum. Bu qoca vaxtımda sahlıq nəyimə lazımdır?

İfritə. Deməli, o qızı sənə versələr, hakimiyyətdən əl çəkərsən?

Şah. Əlbəttə.

İfritə qohqohə ilə gülür və gülə-gülə fırlanır.

İfritə. İndicə sən öz sevgilini görəcəksən... Ha-ha-ha... Diq-qətlə bax, ha-ha-ha... Tanıdınmı məni?... (*Qaşəng qıza çevrilir.*)

Şah. Bu sənənsən, ey pərilərin ən qəşəngi?

İfritə. Korsan? Görmürsən mənəm?

Şah. Qarı, necə oldu ki, belə cavanlaşdın?

İfritə. Mən hər şeyi bacarıram. Əsil sifətimi göstərəcəm indi sənə. Ha-ha-ha... (*Gülə-gülə fırlanıb ifritə sifəti alır.*)

Şah. Aman, nə iyrənc bir məxluq!

İfritə. Canın mənim əlimdədir. İndicə cəhənnəmə vasil olacaqsan. Bu qapqara kösöv əllərimlə boğacam səni. (*Şahın üstünə yeriyyir.*)

Şah. Yox... yox... yox... Va-ay!!! (*Yıxılır.*)

İfritə. Əlimi vurmamış gəbərdi. Ha-ha-ha... Ha-ha-ha... Qırx qan cləmişəm, qırx birincisini də edəcəm... Ha-ha-ha...

Qaraxan. Ağalar, çox böyük bir itki üz verib. Əlahəzrət şahənşah Duman ömrünü bizə bağışlayıb köçdü bu dünyadan. Vəziyyət həddindən artıq gərgindir. Aldığım xəbəərə görə bəzi yerlərdə iğtişaşlar törədilib, əleyhimizə olan qüvvələr baş qaldırıb. İndi mən hakimiyyəti ələ alarkən sizin köməyinizə arxalanıram. Məni müdafiə edərsinizmi?

Vəzir. Yaşasın Qaraxan şah!

Əyanlar. Yaşasın!

Qaraxan. Vəzir, sən dünən belə danışmırdın. Hakimiyyətin varisi özünü hesab edirdin. Nə tez fikrini dəyişdin? Bəlkə səni şah elan eləyək?

Vəzir. Yox, əlahəzrət, məndən şah olmaz. Həm də cindən, əcinnədən yaman qorxuram. Vəzirliyimdə qalsam, daha yaxşıdır.

Qaraxan. Bəla burasındadır ki, səndən vəzir də olmaz. Mən səni təlxək təyin edirəm. Çünki adama o qədər yaltaqlanırsan ki, adam dediklərini zərəfat hesab edir.

Vəzir. Razıyam, hökmdar, təlxək də olaram.

Qaraxan. Onda bir atıl-düş görüm.

Vəzir. Eşq olsun ən varlı tacirlərin başcısı Toxtamışın oğlu şahənşah Qaraxana! Onsuz günəş tutular, ay görünməz, ulduzlar yerə tökülər. O bütün pərilərə, mələklərə, ifritələrə, cinlərə, ərdövlərə hökm edə bilir. Yaşa, min yaşa, zati-aliləri! (*Atılıb-düşür.*) Eşq olsun sənə!

Əyanlar. Eşq olsun!

ONUNCU ŞƏKİL

Şah sarayı. Qaraxan taxtda oturub. İfritə peyda olur.

İfritə. Təbrik edirəm, Qaraxan şah. Özünü necə hiss edirsən? Qaraxan. Yaxşıyam. Amma heç bilmirəm, nədən başladım.

İfritə. Çoxlu dar ağacları qursunlar. Edam kötökləri hazırlasınlar. Asılanları tez dəfn eləməyə qoyma. Yuxarıdan asılmış ölü, Adəm övladına çox yaxşı təsir edir.

Qaraxan. Vəzifələrdə kimlər olmalıdır?

İfritə. Qırx quldurdan başqa heç kim.

Qaraxan. Onda... Narazılıq artar. Keçmişdə vəzifədə olanlar üsyan edər.

İfritə. Vəzifədən çıxarılan adam sağ qalmamalıdır. Ölülərin üsyanı ancaq cəhənnəmdə qorxulu ola bilər.

Qaraxan. Yaxşı...

İfritə. Bir də yadında saxla. Xalq doyunca çörək yeməməlidir. Tox adamın fikrindən çox şeylər keçə bilər. Ac isə yalnız çörək barədə düşünür.

Qaraxan. Bunun ən yaxşı yolu hansıdır?

İfritə. Əhaliyə ağır vergi qoyulmalıdır. Vergi verə bilməyənə, yaxud vermək istəməyənə mütləq cəzalandırılmalıdır.

Qaraxan. Təkliflərin yerinə yetiriləcəkdir.

İfritə. Daha sənə lazım deyiləm... Şişqayının yanındakı qalaça yenə də uçub dağılıb. Lazım olsam, orada taparsan məni.

Qaraxan. Çox sağ ol, ifritə. Çox kömək elədin mənə.

İfritə. Hələlik...

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Saray. Qaraxan şah taxtda oturub. Quldurbaşı vəzir libasında onun qarşısında dayanıb.

Qaraxan. Quldurbaşı, əmrimi yerinə yetirdinmi?

Quldurbaşı. Bəli, əlahəzrət. Amma mən quldurbaşı deyiləm, vəzirəm.

Qaraxan (*gülür*). Mən yanılmamışam, vəzir! Sən əsil quldurbaşısan. Ölkəni talan eləyən qırx quldurun başçısı.

Quldurbaşı. Əmrinə müntəzirəm, əlahəzrət.

Qaraxan. De görüm, vergiləri yığanda camaat neyləyirdi?

Quldurbaşı. Ağlaşdı, hökmdar.

Qaraxan. Vergiləri bir az da artırın. Deməli, hələ yığıqların-dan qalıb.

Quldurbaşı. Artırıraq.

Qaraxan. Narazılıq eləyənlər barədə hansı cəzalar verilir?

Quldurbaşı. Şahın fərmanındakı kimi qırx zopa vurulur. Bir sümük, bir dəri olanlar üçün bu qədər vurmağa ehtiyac olmur.

Qaraxan. Niyə?

Quldurbaşı. Tez ölürlər.

Qaraxan. Zindanlarda dustaqlara verilən yeməyi azaltsınlar. Ölsünlər, canları qurtarsın.

Quldurbaşı. Baş üstə.

Qaraxan. Yaxşı, get.

Quldurbaşı gedir, bir azdan keçmiş vəzir təlxək libasında gəlir.

Vəzir. Dünyanın birinci, yox-yox, sıfırıncı hökmdarına atəşin salamları!

Qaraxan. Niyə sıfırıncı?

Vəzir. Çünki sıfır birdən də əvvəl gəlir. Həm də şah olmamış çöp kimi atıq idin, birə oxşayırdın, indi yumurlanıb sıfıra oxşayırsan.

Qaraxan. Yox, sən elə mənə birinci de.

Vəzir. Birinci yaxşı çıxmır. Axırdan da birinci var. Bəlkə əvvəl-linci deyim?

Qaraxan. Zəhləmi tökmə. De görüm, vergiləri vaxtında verir-sənmi?

Vəzir. Fərmana görə mən vergidən azadam, şahım. Vəzifəli şəxslər vergi vermir.

Qaraxan. Vəzifəli? (*Gülür*.) Təlxəklik nə vaxtdan vəzifə olub? Ölkədə qırx nəfər vəzifəli şəxs var. El arasında onlara qırx quldur deyirlər. Bəlkə sən qırx birincisən, ey təlxəklərin sonuncusu?

Vəzir. Öldürmə məni, yazığam. Bir sürü külfətim var.

Qaraxan. Fərmana görə vergi verməyənlə qırx zopa vurulur. Cəllad! (*Cəllad gəlir*.) Bax, cəllad vəzifəli şəxsdir.

Vəzir. Vay! Mən qırx zopaya dözə bilmərəm. Bu cəllad çox güclüdür. Rəhm elə, ey güclülərin ən güclüsü, ey cəlladların ən cəlladı! Qırx quldurun sıfırıncısı!

Qaraxan. Apar! Nə qədər səni tərifləsə, bir o qədər bərk vurar-san. Yazıqdır, elə vur ki, tez rahatlınsın.

Cəllad. Oldu! (*Vəziri itələyə-itələyə aparır*.)

ON İKİNCİ ŞƏKİL

Sarayda Qaraxan və quldurbaşı.

Qaraxan. Ey vəzir! Vergiləri yığa bildinmi?

Quldurbaşı. Xeyr, əlahəzrət.

Qaraxan. Niyə? Vermək istəmirlər?
 Quldurbaşı. Heç nələri yoxdur. Hamısı dilənçidir.
 Qaraxan. Yenə ağlaşırlar?
 Quldurbaşı. Yox. Daha ağlamalı bir şey qalmayıb.
 Qaraxan. Deyəsən onlara yazığın gəlir.
 Quldurbaşı. Mən başımın tükü sayda adam öldürmüşəm. Heç vaxt heç kəsə yazığım gəlməyib. Mən bu ac camaatdan... qorxuram.
 Qaraxan. Ac ancaq yemək barədə düşünür. Neyləyə bilər?
 Quldurbaşı. İndi daha düşünmür. Qarşısına çıxanı məhv eləyir.
 Qaraxan. Səfeh! Sən ifritlər padşahının qızından çox bilirsen?
 Quldurbaşı. Mən heç nə bilmirəm. Mən görürəm.
 Qaraxan. Sən korsan! Rədd ol!..

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Xarabalıqda qalaça. Qaraxan dilənçi paltarında gəlir.

Qaraxan. Bir vaxtlar burada səfalı bir bağ vardı. Bülbüllər oxuyurdu. İndi bayquş ulayır. (*Qalaçaya girir.*) Qalaçada xalılar döşənmişdi, indi əqrəblər, hörümçəklər gəzişir. Ey ifritə! Buradasanı?

İfritə görünür.

İfritə. Xoş gəlibsən, səfa gətiribsən. Sizlərdə əzizlərinizi bu cür qarşılayırlar, eləmi? Son nəfəsində gül camalımı görmək istəyirsən? (*Qəhqəhə ilə gülür.*)

Qaraxan. Səndən kömək istəməyə gəlmişəm.

İfritə. Sonun çatıb deyə gəlmisən. Mən əzabsız ölməyinə kömək eləyəm. Vaxtında gəlibsən. Gözləyirdim səni, Qaraxan şah!

Qaraxan. Mən şah deyiləm, dilənçiyəm.

İfritə. Sən həm də şahsan. Dilənçilərin şahı yalnız dilənçi ola bilər. Var-dövlət yığa biddinmi, dilənçi şah?

Qaraxan. Yığmışdım, hamısını dağıtdılar, talan elədilər, yandırdılar.

İfritə. Talanla yığılan talan olunmalıdır, tacir Toxtamışın oğlu! Bu adi həqiqəti sən bilmirdinmi?

Qaraxan. Deməli, mənə aldadıbsan, ifritə! O murdar, iyrenc boğazını bu əllərimlə boğa bilsəydim...

İfritə. Hər kəs öz işini görür, dilənçi şah! Mənim işim də budur. Ölkəni xarabalığa çevirdim. Ölənlər öldü, qaçan qaçdı. Sən də öz son mənzilinə gəlib çıxmısan.

Qaraxan. Bu dəfə sən sözünə baxmayacağam. Ölməyib, yaşayacağam. Sənə və qırx quldura lənət oxuya-oxuya yaşayacağam.

İfritə. O vaxtlar sən özünü Şişqayadan atmaq istəyirdin. Arzun ürəyində qalmasın... Ey əcinnələr, onu qayadan atın!

Qaraxan (*özünü qoruyur*). Yox, yaxın gəlməyin... Vay! Hara qaldırdınız? Aparmayın... İstəmirəm... Aparmayın... Əl çəkin!.. Va-a-y... (*Əcinnələr onu qayadan atırlar.*)

İfritə (*qəhqəhə ilə gülür*). Ha-ha-ha... Qırx qan eləmişdim, qırx birincisini də elədim... Ha-ha-ha... Qırx bir qan eləmişəm, qırx ikincisini də edəcəm... Ha-ha-ha... (*Fırlayıb yox olur.*)

iyun, 1996

MUSTAFA İSKƏNDƏRZADƏ

(1940)

İskəndərzadə Mustafı Namaz oğlu – şair, tərcüməçi, dramaturq, ədəbiyyatşünas-alim. Ermənistanın Axta rayonunun Təkəlik kəndində anadan olmuş, 1946-cı ildə Azərbaycana Ağstafa rayonunun Vurğun qəsəbəsinə (keçmiş Kaliningrad) köçmüş, orada orta məktəbi (1958), M.F.Axundov adına API-nin dil və ədəbiyyat fakültəsini (1966), Moskvada Sov.İKP MK yanında Ali Partiya Məktəbinin mətbuat şöbəsinə (1971) bitirmişdir. “Rus-Azərbaycan ədəbi əlaqələri” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir (1985). Azərbaycanın redaktor (1966–1969), hədii ədəbiyyat redaksiyasının müdiri (1971–1981), “Yazıçı” nəşriyyatında poeziya redaksiyasının müdiri (1978–1990), baş redaktorun müavini (nəsr üzrə), Azərbaycan EA Milli Münasibətlər İnstitutunda elmi işçi (1992–1993) işləmişdir. 1993-cü ildən Baş Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunun dosentidir.

“Baxışlar” (1966), “Mənim evrim” (1971), “Bu ocağın odu sönməz” (1983), “Gözü yolda qalan var” (1988) adlı hədii kitabların və bir neçə pyeslərin müəllifidir. “Səni kim unudar” (1973) mənzum pyesi Naxçıvan (1974) və İrəvan Dövlət dram teatrlarında (1976) tamaşaya hazırlanmışdır.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü (1974), Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanına layiq görülmüşdür.

SƏNİ KİM UNUDAR...

(mənzum dram)

İŞTİRAK EDİRLƏR

Müşfiq
Dilbər
Qurban }
Sübhən }
Vasili }
Qəni
Molla Mirağa
Səfər

– şair
– Müşfiqin sevgilisi
– neftçi fəhlələr
– şair, nihilist
– maskalanmış dindar
– oksinqiləbət, maskalanmış vətənpəşar şair, nihilist

BİRİNCİ ŞƏKİL

(pərdə açılarkən)

Müşfiqin səsi

“Mən bir yüksəlişin sevdasında yam,
Siniflər döyüşü dünyasında yam.
İnsanı, zəhməti qiymətləndirən
Yaxşı adamların sırasında yam.”

Axşamdır. Sahil işıqları yanmışdır.
Solda dəniz, bulvar, sağda Qız qalası və tikilməkdə olan
əzəmətli bir bina görünür. Qəni səhnəyə daxil olub,
üzünü qalanın sağ tərəfindəki evin cəvərinə tutur və
avazla oxuyur.

Qəni

Əzizim, sevgilim,
Ey mənim tər gülüm!
Ah, nola görəsən
Od tutub yanıram
Mən burda
Eşqindən.
Ah, nola sən bu an
Eyvana çıxasan.
Nazla gülümsünüb,
İşvəylə baxasan...

Molla Mirağa

(Gəlir.)

Görürəm, yamanca kəməhvəsələsən,
Məsəl var: Təndirə düşər tələsən.

(Görüşürlər.)

Qəni

Nədənsə, Dilbərdən su içmir gözüm.

Molla Mirağa

Hər işi sahmana salaram özüm.

Qəni

Onu şair Müşfiq sevir deyirlər.

Molla Mirağa

Kim ona qız verər?

Sən tacir oğlusan, nəcabətin var.

Bizlərə bab deyil zati, qırıqlar?!

Ayaq səsi gəlir. Hər ikisi diqqətlə baxır və səhnə arxasına çökürlər. Müşfiq əlində qələm-dəftər səhnəyə daxil olur və yazdığı şeirin son iki misrəsini öz-özünə təkrar edir.

Müşfiq

“Usta bir ev tikirdi, gözəl işdi gördüyü,
Sanki bir cift qaranquş yuvasıydı hördüyü.”

Qələm-dəftəri cibinə qoyur və həmin evin ikinci mərtəbəsindəki pəncərəyə məftunluqla baxır.

Sən necə xoşbəxtsən, ey nurlu otaq!
Bəlkə də Dilbərim olub çılçıraq.
Yandırır odlara munis qəlbini,
Məhəbbət nurunu qərq edib səni.

(Dilbər içəridən pəncərəni açır.)

Odur, o!
Bəxtimin gülgün səhəri.
Açır axşam-axşam pəncərələri.
Otağa sahilin havası dolsun.
Sən ey axşam mehi, uzun ağ olsun!

Yarın otağına yayıl o ki var!
Ora ruhumu da özünlə apar...
O sinə dolusu udduqca səndən
Süzülüm sevdalı ürəyinə mən.

Qurban

(Gəlir.)

Burda neyləyirsən bu gecə vaxtı?

Müşfiq

(Göstərir.)

Mənim bəxt ulduzum hələ oyaqdı.
Sən bir o ay qonan pəncərəyə bax!
Mənim bəxt ulduzum ordan doğacaq!
Şəfəq süzüləcək nərgiz gözündən
Ondan sevgi nuru içəcəyəm mən!

Həyəcanlı musiqi sədələri altında səhnə qaranlıqlaşır və işiq Dilbərin üstünə düşür.

Dilbər

Ürəyim deyir ki, o gəlib yenə,
Əfsunlu sahilin dalıb seyrinə.
Gah onu unutmaq istəyirəm mən,
Gah da istəmirəm getsin gözümdən.
Bəlkə də sevgidi, məhəbbətdi bu?
Hər nəşə, bilirəm səadəti bu!

Səhnə işıqlamır, əvvəlki vəziyyət.

Qurban

Görürəm, o qızın eşqi, xəyalı
Ayrı bir aləmə aparır səni.

Müşfiq

Bir yol görmək üçün o gül camalı
Yenə qanad açıb xəyal köhləni.
Yerlərdə, göylərdə çapacaqdır o,
Könül həmdəmini tapacaqdır o!

(Dilbər içəridən pəncərəni örtür.)

...Sən necə, ah, necə cürət eylədin,
Çıraqbən könlümü zülmət eylədin.
Ümidlə baxarkən o pəncərəyə,
O ümid qapımı bağladın niyə?!

Qurban

O hardan bilsin ki, indi, burda sən
Yanıb öz-özünə şama dönürsən?!
Acizlik – arzunun önündə hasar,
Cəsarət zirvəyə kəsə yol açar.
Ona söz deməyə gəlmirsə dilin,
Ah-uflla de, nəyə yetişər əlin?

(Sükut. Müşfiq son dərəcə dalğındır.)

Müşfiq

Hər aşiqin bir canana meyli var,
Hər Məcnunu dağa salan Leyli var...
Sınəsində məhəbbətin dağları
Şirin dedi, Fərhad çapdı dağları.
Odur mənim xəyalımın qanadı.
Odur mənə sevdiren bu həyatı.

Qurban

Bəli, dostum, sevnələrçin bu dünya
Ən şirin şərbətdir, ən dadlı rəya.

Görürəm coşmusan çaylar kimi sən,
Nolar, bir şeir də "Dilbərnəmə"dən.

(Müşfiq daha çılgın bir vəziyyət alır.)

Müşfiq

Yaşamaq nə qədər şirin olsa da,
Yolunda canımdan keçməyim gəlir.
Gözlərin göllərdən dərin olsa da,
Sənirəm çəsmədir, – içməyim gəlir.

Üzün ayparamı bulud saç altda?!
Qəlbinə səcdəyə ürəyim gəlir.
Kirpiyin yelpikmi qanad qaş altda?!
Dodağın lələmi? – dərməyim gəlir.

Sən necə şirinsən, necə nemətsən?!
Sənə qibtə edir, bağca da, bağ da.
Bəlkə sən dünyəvi bir məhəbbətsən,
Səninlə olmaqdır sənsiz olmaq da!

(Dilbərin kölgəsi pəncərədən çəkilir.)

Müşfiq

Getmə gözlərimdən, gözüm odlanır;
Ağzımda od tutub sözüm odlanır!
Sən xəbər tutunca,
Haya gəlincə
Könlümdə son inam, dözümlər odlanır...

Qəni

(Gəlir.)

Burda öz-özünə yapışırsan nəhaq,
O gözəl sənin yox, mənim olacaq.

Müşfiq
(nifrətlə)

Səninlə danışmaq istəmirəm mən?!

Qəni

Elə isə çıxar onu qəlbindən.

Müşfiq

O mənim könlümün nur məşəlidir!

Qəni

Bunun sözünə bax...
Çox gülməlidir.
Sən onu sevirsen, o başqasını.
İndi qarşılıqlı məhəbbət hamı?!
Məndə onun şəkli, məktubu da var.
Yayda, sağlıq olsun, toyumuz olar!

Müşfiq

Sus, belə sözlərə mən inanmaram!

Qəni

Mənim də yalanla heç yoxdur aram.

(Dilbərin əksini göstərir.)

Buna sözün nədir?

Qurban

Kimdən almısan, qaytar, geri ver!

Qəni

Bu mənə Dilbərdən bir xatirədir.
Məndə də qalacaq nə qədər sağam.
Onu gözüm üstə saxlayacağam.

Qurban

Gözlə, gözlərinə birdən od salar,
Ürəyin alışar, sinən boş qalar!

(Müşfiqlə Qurban gedirlər.)

Qəni

Sənə dərd qalacaq bu boş sevgidən?
Onunsa vəslinə yetəcəyəm mən!

Gedir. Bu vaxt Dilbər ölində kitab küçüyə çıxır. Müşfiq qaydır.

Müşfiq

Sizi görüb ayaq saxladım ki, mən...

Dilbər

Bir şeir eşitsən şeir sevdəndən?..

Müşfiq

(Özünü itirən kimi olur.)

Deməli, sevirsen şəri sən də?!

Dilbər

(mənalı)

Qönçələr açılar bülbül ötəndə!
Quştək qanad açar hər gül, hər çiçək.

Müşfiq

Bu sözü necə də xoşdur eşitmək!
Aləm bağışladın sən mənə, Dilbər!

Dilbər

Hara gedirəmsə səndən deyirlər,
Hər sözün, hər şerin ruh verir mənə.
Hərdən qoşuluram "Küləklər"inə.

Müşfiq

Layiq olmasam da mən bu hörmətə.
Şübhəm yox sizdəki səmimiyyətə.
Bu gündən olmasın gərək dincliyim!
Gəl ey sevgili yaz – dəli gəncliyim,
Yarış meydanıdır bu yer, bu aləm.
Bu geniş dünyada hayana getsəm
"Qarşıma qələmim, dəftərim gəlsin!
Dadıma sanballı sözlərim gəlsin!"
Bu yeni, bu gözəl dövrən eşqinə,
Mən hünər sahibi insan eşqinə
"Şair yeni-yeni sözlər bulacaq,
Kainat olduqca şeir olacaq!"

Dilbər

Qoy səsi gur olsun şeir çeşmənin,
İlhamın çağlasın hər yerdə sənin.
Bilsən necə sevir səni cavanlar!
Bir gəlsən məktəbə qiyamət olar.

Müşfiq

Təşəkkür edirəm bu dəvət üçün...
Ən xoşbəxt gündür bu gün ömrümün.
(*Mənalı bir görkəm alıb şeir deyir.*)
Kaş ki, bu sevdada şimşək olaydım.
Harda parlasaydım, görəydin məni.
Kaş ki, bir ətirli çiçək olaydım,
Sevgi gülşənindən dərəydin məni.
Hər axşam sahilə gedəydik qoşa,

Dönəydim yanında qanadlı quşa.
Mehtək toxunaydım şələlə saçə
İpək tellərinə hörəydin məni.

Ruhum səhər mehi, hüsnün təbiət,
Nə qədər oxşasam doymaram fəqət!
Daşa dəyməyəydi bu ilk məhəbbət,
Vüsəlin qoynuna verəydin məni!

Dilbər

Kim nə deyər belə arzu-diləyə, –
O, ömrün yaz günü dönüb lələyə
Ümid çırağıtək yanır haçandır.
Onunla qəlb evi bir gülüstandır!

(*Bir-birini mənalı-mənalı süzürlər.*)

Müşfiq

Səni gözləyəcəm, Dilbər, bu axşam...

Dilbər

Əgər imtahandan uğurla çıxsam...

Müşfiq

Eh, sənin qarşında nədir imtahan
Qalibiyyət yağır baxışlarından.
Dövrün sınağından bu dövrən kimi
Qalib çıxacaqsan hər vaxt, hər zaman!

Əl-ələ verib gedirlər. Qəni daxil olur.

Qəni

Tükəndi, qalmadı məndə səbr də,
Həyatda, sevgidə, işdə, seirdə

Ah, Müşfiq, önümə çəkilən sədsən!

(öz-özünə)

Qurtarmaq görəkdir qəlbi bu dərdədən!

Molla Mirağa gəlir.

Molla Mirağa
(Müşfiqin arxasınca)

Gördüm gözlərimlə axır ki onu.

(Qəniyə)

İndi rəqibini yaxşıca tanı!
Bu işə vaxtında çəkməsən əncam,
Əlin üzüləcək hər şeydən tamam...

Qəni

Çətin deyil onun başını əkmək.
Ancaq bilirəm ki, xəbər tutantək
Hirslənib minəcək qız cın atına.
Onda kim yetəcək mənim dadıma?

Molla Mirağa

Sən ondan qorxma heç, böyüyüyəm mən,
Bircə kəlmə desəm çıxmaz sözümdən.

Qəni

Sənin hər sözüən əməl edəərəm,
Təki mənim olsun o nazlı sənəm!

Molla Mirağa

Sənə bəri başdan söz verirəm mən.

Qəni

Mənim kimliyimə sən ki bələdsən!

Molla Mirağa

Di get, işində ol!

Qəni gedir.

Nə yaxşı oldu!
Deməli, dinsizə tələ quruldu.

(Müşfiqin qarasınca)

Sözə baxmayırdı atan Qədir də,
İndisə rahatca yatır qəbirdə.
Gündə bir teatr, məktəb açardı,
Uşaqlar məsciddən ora qaçardı.
Bilməzdin artistdir, bilməzdin şair
Görərdin hərcayi şeirlər deyir,
Axır ki yerində oturtduq onu.

(qəzəblə)

Gedəndə yerində qoydu oğlunu...
Bir dayanın, sənə də gün ağlarıq biz!
Görək yaşamasın bu eldə dinsiz!

Özüəndən razı halda gedir. Müşfiqlə Dilbər söhbət edə-edə qayıdırlar.

Müşfiq

İmtahanda çoxmu sıxdılar səni?

Dilbər

Əzbərdən deyəndə "Qafqaz" şerini
Müəllim fərəhlə ayağa qalxdı,
—Əhsən, qızım! — deyib əlimi sıxdı...

Müşfiq

Daha sən özün də müəlliməsən,
Mənə vermədəsən sevgi dərəsi sən.
Bu gündən olacaq hər axşam-səhər,
Dilimdə, gözümdə, könümdə Dilbər...

(Hər ikisi gülümsəyir və skamyada otururlar.)

Dilbər

Ləpələre bir nəzər sal,
Elə bil ki, bu sularda
Gizlənibdi hicran, vüsal...

Müşfiq

Ləpələrtək mən də bu dəm
Bir sehrli səhildəyəm.
Bu səhildə könlüm, ancaq
Qərar tutub durmayacaq!
Duyğularım şölələnib
Ulduzlara dönəcəkdir!

Dilbər

Bircə şeyi unutma ki,
Tez yanan tez sönəcəkdir.

Müşfiq

(Dərin xəyala dalır.)

Böyük həqiqət var sözündə, Dilbər,
Onun qarşısında acizdir bəşər.
Həyatın dəyişməz qanunları var:
Tez açan gülləri şaxta tez vurur
Təzə yaz gələndə,
Aləm güləndə.

Dilbər

Bir bundan qorxuram, bir bundan mən də...

Müşfiq

Həyatda nə varsa, ötdükcə günlər
Anların hökmüylə dəyişər, dönər.

Bu, qanun olsa da, sevmirəm bunu,
İstəyəm eşqimin sonsuzluğunu!

Dilbər

Bizə arxa olsa sədaqətimiz,
Əbədi yaşayar məhəbbətimiz.

(ətrafı seyr edərək)

Bu açan çiçəklər ah, nə gözəldir.
Elə bil hər biri incə qəzəldir.

Müşfiq

(fəəhlə)

Könlünə gül düşüb sənəin dəyəsen,
İndi əllərini öpər yasəmən.

(Gedir.)

Sübhən

(Gəlir.)

Yavaş, gül oğrusu, baği az tala!
Qoymazsan ağacda bircə gül qala?

Dilbər

Sən gülü bacına qıymırsan, demək?

Sübhən

(Tutulan kimi olur.)

Həç elə şey olar,
Bu gül, bu çiçək
Səpilsin hər zaman qədəmlərinə!
Könlün nə istəyir qurbandır sənə!

Müşfiq
(Əlində yasəmən qayıdır.)

Buyur!

Dilbər
Çox sağ ol, təşəkkür!
(Müşfiqin cızılıb qanamış biləyini görür.)
Əlinə nə oldu?

Müşfiq
Əşi, boş şeydir.
(Dilbər yaylıqla onun biləyinin qanını
silmək istəyir, Sübhan qoymur.)

Sübhan
Yaz vaxtı insanın qanı qaynayar,
Hamı vəcdə gələr, çalar- oynayır.
Qanqana qarışsa bugünkü gündə
Bir daha ayrılmaz dostlar ömründə!
(Bıçaqla öz biləyini cızılıb qanadır və Müşfiqin
biləyini biləyinin üstünə qoyub sıxır.)

Dilbər
(həyəcanlı)
Ağlına nə gəldi yenə, ay Sübhan?

Sübhan
Bunu necə deyim sənə, Dilbərcan.
Qatıb qanımızı, qardaş oluruq.
Bir əməl yolçusu, sirdaş oluruq!

Müşfiq

Daim qardaş olub bizim babalar,
Bölüb dörd-sərinə ellər, obalar.
Ancaq hərdən girib araya şeytan
O subulandıran, o aravuran
Qardaş arasına fitnə-fel salıb.

Dilbər
Pislərin pislili özünə qalıb.

Sübhan
Daha bağışlayın, möhtərəm dostlar,
Mənim də yolumu gözləyənim var,
Buyurun, mənimlə gedək mədənə.

Müşfiq
Sən get, biz arxadan çatırıq sənə.

Sübhan gedir. Dilbər skamyaya oyləşib,
hөрüklərinin birini naz ilə burur.

Müşfiq
Görəndə göz qoymaz
Ürəkdə söz qoymaz.
Nə edər anlamaz,
Halıma bir yanmaz
Minatək parlayıb
Alısan hөрüklər.
Leyli xəyalı tək
Pərişan hөрüklər.

Hər biri köksündə
Bir tər qövsi-qüzeh
Camal aydımı?
Sinən üstə axan

Qoşa nur çaydımı?
Zirvədən atdanıb
Çağlayan hörüklər,
Ruhumu özünə
Bağlayan hörüklər.

Dilbər
(işvəli)

Olmaya, küsdürüb səni bu saçlar?

Müşfiq

Ürəyim hər şeyi ona bağışlar.

Dilbər

Səndə söz varmış ki,
Demirsən niyə?

Müşfiq

Ruhuma dad verən bu gözəlliyə
Əllərim hələlik olsa da həsrət,
Xəyalımda onu oxşaram xəlvət.

Dilbər

Belə tələsməyə heç səbəb varmı?

Müşfiq

Məndə bu hiss-duyğu səbr qoyarmı?!

*(Hər ikisi düşüncəli və məsum. Müşfiq oynayan ləpələri və
Dilbəri məftunluqla süzür.)*

Üz-üzəyik,
Göz-gözəyik

Ləpələr dil açan yerdə,
Duyğular gül açan yerdə
Sular səne baxar-baxar...
Gözlərindən şəfqət yağar.
Həzin-həzin meh əsərək
Deyər söyüd salxımtək
Tez ol, dola qol boynuna,
Durma, sığın yar qoynuna!
Əllərində əlin olsun,
Dil-dil ötən dilin olsun...

*(Dilbər tutulur. Həyəcan içində qalxıb getmək istərkən
ayağı skamyaya ilişir.)*

Uf, elə ütülək yeridin niyə?
Olmaya, bir xəta cüldü dilim?
Zərif qədəmini asta bas yerə,
Daşlar ayağını incidər, gülüm!

(Dilbər skamyaya əyləşir və Müşfiqin dalgın baxışlarını görür.)

Dilbər

Niyə şux çinarım qəddini əydi,
Yoxsa tərənəşim xətrinə dəydi?

Müşfiq

"Mən şirin ləhcəli bir bülbüləm ki,
Güllərdən küsərəm, səndən küsmərəm!
Məni öz canından artıq istəyən
Əllərdən küsərəm, səndən küsmərəm!"

Dilbər

(mehribanlıqla)

Unutmuşdum deyim sənə,
Üzüməzə gələn həftə
Olacağıq siz tərəfdə.

Müşfiq

Nədən ötrü?

Dilbər

Kəndlilərin arasında
Mədəni iş aparmağa.

(Müşfiq tutulur.)

İstəmirsən, yoxsa gedim,
Gözlərindən mən uzağa?

Müşfiq
(həyəcanlı)

Yenə hicran dağı gəlib
Düşəcəkdir aramıza.
Yenə həsrət alov olub
Od basacaq yaramıza?!

(Həsrətin acısını sanki indi hiss edirlər.)

Dilbər

Niyə baxışında bulud oldu qəm?
Niyə gözlərinə axıb doldu qəm?
Səndən ayrılısam da, əzizim, bu dəm
Sənin ürəyinə köçmək istəyəm.

*(Başını Müşfiqin çiyinə söykəyir.
Müşfiq onun hörüklərini sığallayır.)*

Müşfiq

Belə yaxın olduq, bilməm, haçan biz,
O qədər doğmasan, o qədər əziz,
O qədər dadlısan, o qədər ləziz,
Səni şərbət kimi içmək istəyəm.

(Hər ikisi düşüncəyə dalır.)

Dilbər

Dözə bilməyəcək sənsiz ürəyim...

Molla Mirağa
(Gəlir.)

Sənə haram olsun, suyum, çörəyim.
Niyə batırırsan adımızı sən?

Dilbər
(şaşqın)

Dayı, bu nə sözdür, gör nə deyirsən?!

Müşfiq

Bağışlayın, əgər varsa səhvimiz,
Xətəli bir iş ki, görməmişik biz.
Siz halal sevgiyə tutmayın irad,
İndi sevgi azad, məhəbbət azad!

Molla Mirağa

Azadlıq demir ki, olmasın ismət,
Tapdalanıb getsin ənənə, adət
Alar cəzasını kim pozsa onu!

Müşfiq

Hamı bilir kimin kim olduğunu.

Molla Mirağa
(Dilbərə)

Tez ol, düz evə get, gəlirəm mən də!
Daha abır-həyə qalmadı səndə!

Dayı!..

Molla Mirağa

Kəs, yetər!..

(Dilbər məyus gedir.)

Vaxt ikən deyirəm, bu işdən əl çək!

Müşfiq

Eşqinə xəyanət edəlməz ürək!

(Molla Mirağa gedir.)

Tək bizikmi dünyada
Xəyalı pərişanlar?
Könlü-gözü odlanıb
Gizlicə alışanlar?
İçin-için sızlayıb
Qəlbiylə danışanlar?
Öz könül həmdəmini
Özgədən soruşanlar?!
(salona)
Təkcə siz anlırsınız
Bizi, ey həsrət qəmi,
Hicranı sovuşanlar,
Taleyi qovuşanlar,
Ulduzu bərişanlar!

(pərdə açılarkən)

Müşfiqin səsi

“Əl çək bir dəfə də öz acığından,
Üz çevir gördüyün murdar yığından.
Bir az da danışsaq heç yaman olmaz
Bizim dövrümüzün yaxşılığından.”

Molla Mirağa

(Səfərə)

Çox şadiq, ay Şahbaz, bu xəbərlə sən
Həyata qayıtdın bizi təzədən.
Deməli, nəyəsə hələ ümid var?

Səfər

Bəli, bu ümidlə yaşamaq olar.

Molla Mirağa

Yaşa, yaşa görüm səni min yaşa!
İnan hər cəhdimiz çıxmışdı boş.
Xiffətdən od tutub yanırdı sinəm,
Bir bağlı qapıya dönmüşdü ələm,
Yenə üzümüzə sən açdın onu.

Qəni

Mən ölmüş bilirdim Şahbaz dayını.

Səfər

Yenə də Şahbazı ölü bil, Qəni.
Daha həmin adla çağırma məni.

Mən indi Şahbaz yox, Səfərəm, Səfər!

(istehza ilə)

Hökumət yolunda can qoyan əsgər!
Mən o Səfərəm ki, qoy bilsin hamı,
Bu yolda çürütdüm bir vaxt canımı!
Ha... ha!..

Qəni

Əgər birdən onlar bilsələr ki, sən...

Səfər

Hardan biləcəklər?
İndi qəbirdən
Durub gəlsə belə rəhmətlik Səfər,
Şeytan da baş açmaz ki, bu sənədlər
Kimindir...

Molla Mirağa

Səndə lap fil ürəyi var.
Saxta sənədlə də yaşamaq olar?

Səfər

Olar, lap bir az da o yana gedər!
Bu quru kağızlar, saxta sənədlər
İnan ki, hər yanda dadıma çatır.
Məni mənləyirəm yox, bunlar yaşadır!
Bunların neçə il dolandım, gözdüm.
Səfər ölməşəydi, mən dirilməşdim.

(hiddətlə)

Daha mən ölü yox, diriyəm, diri!
Gərək öz əlimlə kommunistləri
Bir-bir şişə taxam, gözünü oyam,
Qapı-bacasını viranə qoyam.
Yazıla tarixə bu qisas-divan!

Molla Mirağa

Bu günü görsəydi rəhmətlik atan,
Yazığın gözünə işıq gələrdi.
Ömründə bir dəfə üzü gülərdi.
Nə qədər çalışdı, vuruşdu yenə,
Bütün əziyyəti qaldı özünə.
Yaxşı ki, sən o vaxt çıxdın aradan.

Səfər

Heç vaxt öz borcunu unutmur insan.
Bəs sən nə zamandan molla olmusan?

Molla Mirağa

Elə o vaxtdan.
Gördüm ki, vəziyyət dəyişir yaman.
Gördüm ki, bir ayrı yol yoxdur daha.
Düşündüm sığınım qadیر Allaha...

Səfər

Allahla, imamla düzəlməz bu iş.
İndi siyasət də tamam dəyişmiş.
İndi dəstə yığıb dağa çəkilmək,
Kimisə qəflətən öldürüb, ölmək,
Ya mədən yandırmaq vaxtı deyildir,
İndi başqa zaman, ayrı dövrdür.
Daha cildimizi dəyişməliyik.
Gərək bilinməsin əsla biz kimik...

Molla Mirağa

Ağacı içindən qurd yeyən kimi,
Biz didib sökürük onun qəlbini!

Qəni

Onları yıxacaq sizdəki bu kin.

Səfər

İntiqam hissidir ruhuma hakim!..
(Əsəbi halda gəzinir.)
Mən bu dəm

püskürən
Vulkana bənzərəm, –
İstərəm
Bir tufan qoparım! –
Aləmi uçurum, dağıdım, talayım!
Dünyanı
lərzəyə
salsın hay-harayım!..

Qəni

Sizdəki qüdrətə heyranam, düzü!

Səfər

Hələ deməmişik öz sözüümüzü,
Hələ özümüzü göstərməmişik!

Molla Mirağa

Biz də fikrimizi sizə demişik,
Bir fayda vermədi, əfsus, cəhdimiz,
Qaldı gözümdə hər bir əhdimiz.
Dördəlli yapışıb ötəyinizdən,
Ümid gözləyirik, biz ümid sizdən.

Səfər

Sizin köməyiniz olmasa, əgər,
Bizim də kündəməz tutmaz, küt gedər.

Molla Mirağa

Bizim canımız da qurbandır sizə,
Əməl eyləyərək hər sözünüzə.

Səfər

(xeyli sükutdan sonra)

Bu gündən olacaq sizin işiniz
Söz-söhbət gözdürüb
Aranı qatmaq,
Bəzi adamlara böhtan-şər atmaq...

Qəni

Eh, buna nə var ki, istəyirsiniz
Sabahdan günəşə qara yaxaq biz!

Səfər

Gərək göz açmasın Müşfiq kimilər,
Onların üzünə gülməsin səhər.

Molla Mirağa

Olmasa da onu görməyə gözüüm,
Yaxşı şahidiyəm bir şeyin özüm, –
Camaat içində hörməti çoxdur,
Guya, şair kimi əvəzi yoxdur.
Sözləri dolaşır dildə, ağızda.
Onun ucbatından bizim o qız da
Evdən baş götürüb tamam itildi.

Qəni

Komsomola keçib deyirlər indi.
Özü də qoşulub hər gün Müşfiqə
Gah mədənə gedir, gah da fabriyə.

Molla Mirağa

Hələ danışmağa bir dilin də var,
Sənin kimisinə haqq edir onlar.

Qəni

Məqam axtarıram, inanın, məqam.
Əgər mən onlara divan tutmasam!..

Səfər

(fikirlə)

Xalqın arasında onun hörməti
Artıqca, artacaq daim şöhrəti.
Köklü palıd kimi atsa qol-budaq
Onu kəsib atmaq çətin olacaq.

Qəni

Bu haqda bəs nədir sizin fikriniz?

Səfər

Tənqidi, böhtanı gücləndirək biz
Gərək ona qarşı...

Qəni

Məncə, hədərdi
O, vecinə almır heç bir tənqidi.

Səfər

Necə, necə bəyəm?

Molla Mirağa

Yəni düşmək olmaz heç ona yaxın?

Qəni

(Əlindəki qəzeti Səfərə verir.)

Buyurun, baxın.

Səfər

(Alıb oxuyur.)

"Şair və canavar"...hm.

Müsfiqin səsi

"Ən acıqlı, ən zavallı bir gündə
Hansı bacı saç yolmuşdur önündə?
Bəlkə qəlbin bir sət qaya daşdır,
Basdırdığın bir yoldaşın başıdır.
Söylə kimin ayağından çəkərək,
Anlamadın bu dünyada duz-çörək..."

Səfər

Bu ki qoyub bizi qoz qabığına!

Qəni

Hələ yazdıqları dursun bir yana,
Görsəniz nə deyir çıxışlarında,
Onun kimliyini bilərsiz onda.

Molla Mirağa

Yenə nə söyləyir o zatıqırq?

Qəni

Deyir sinfi düşmən bu günlər artıq
Dəyişir cildini, siyasətini,
Açıq bildirməyir öz niyyətini.
Özünü dost kimi göstərir bizə,
Gizlicə soxulur sıx cərgəmizə.
İyləyib-çüyləyir sirrimiz nədir,
Fikrimiz, dərdimiz-sərimiz nədir.
Yaxşı işimizə göz yumur qəsdən.
Yapışıb ən kiçik bir səhvimizdən
Dilə-dişə salıb yazır hər yana.
Yamanca inanır camaat ona...

Molla Mirağa

Deyəsən yetişib onun əcəli.

Səfər
(hiddətlə)

Tədbir görməliyik ona təcili!
Yoxsa bundan sonra çox baş aparar!

Molla Mirağa

Məgər səndə deyil külli-ixtiyar?

Səfər

Eh, sən deyən kimi olsaydı bu iş
Onda nə vardı ki,
Bir söz deməmiş
Bir anda neçəsi düşür üstünə.

Qəni

Orda da etiraz edən var sənə?

Səfər

Bəs necə, orda da nakəs az deyil,
Ondan söz düşəndə ötürlər dil-dil,
Deyirlər ən gözəl şairdir Müşfiq,
Təpədən dırnağa şeirdir Müşfiq!

Molla Mirağa

Əgər belədirsə, neyləmək olar?

Səfər

Hər müşkül işin də bir əncamı var.

(fikirli)

Onun barəsində bu gündən gərək
Şayiə çıxaraq,
Hamıya deyək
“Gizli təşkilat” a keçibdir o da...

Molla Mirağa

Buna inansalar o gedər bada...

Qəni

Bizim təşkilata keçibdir Müşfiq?

Səfər
(kinayə ilə)

Biz xalqa ən sadıq kommunistlərlik,
Bağlıyıq bu Şura hökumətinə!

Molla Mirağa

Çatmaz heç siyasət siyasətinə.

Səfər
(Qəniyə)

Məni anladınmı?

Qəni

Elədir ki var...

Səfər

Onun son vaxtlar
Çıxan kitabını oxumusanmı?
(Qəni cibindən bir kitab çıxarıb Səfərə verir.)

Bu gündən görək
Biz səy göstərək
İlan zəhərlənsin öz zəhəriylə!
Düşmənin məhv edilsin öz xəncəriylə!
Batsın yurd-yuvası matəmə, yasa!

Qəni
(Əlilə göstərir.)

Bu şəri oxuyun, zəhmət olmasa...

Səfər
(Oxuyur.)

“Olduqca qayğılı, olduqca qəmli,
Sadə mənzərəli, sadə görkəmli
Yalnız ağac baxır bir dağ başından,
O hansı əyyamın iğtişaşından
Hansı zəlzələdən olmuş müztərib?”

(Qəniyə)

Gör bir nələrin yazır bugünkü gündə,
Yalnızlıq hiss edir yoxsa özündə?
Olmaya görməyir eli, obanı?
Zindana oxşadır bu xoş dövrünü?

Qəni

Özü də sözünü eyhamla deyir,
Yoxsa nə üçündü bu bədbin şeir!

Səfər
(Oxuyur.)

Zavallı qardaşım, böylə keçərsə,
Əbədiyyət sənə qanad da versə,
Səndən qalmayacaq nişan dünyada.
Dirilik eşqiylə coşan dünyada.

(Şərin ardını öz-özünə oxuyur və sonuncu misrəni
ucadan elə deyir ki, səsi titrəyir.)

“Bədbəxt bu dünyada tək yaşayındır!”

(Qəniyə)

Bu yaxşı imkandır, gözəl imkandır!
Ona dərs verməyin vaxtı çatıbdır!

Qəni

O görmür zamanı, sanki yatıbdır.
İndi hər nə yazsaq yapışar ona.

Bu dəfə bir yangı saldıq canına
Tüstüsü illərlə çıxar başından!

Səfər
(kağız-qələm götürərək)

Yaxşı, gəl başlayaq, bizimdir meydan!

(Hər üçü özündən məmnun.)

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

(pərdə açılarkən)

Müşfiqin səsi

“Cahan fikrimizlə süslənəcəkdir.
Hər zaman nəğməmiz səslənəcəkdir.
Bu dünya mehriban qucağımızda
Şən bir çocuq kimi bəslənəcəkdir.”

Bayıl. Neft mədənlərində fəhlə klubu. Axşamdır. Uzaqda buruqlar və
boz topollar görünür. Fəhlələr və özəfəliyyət dörməsinin üzvləri.

Qurban

Bu Müşfiq harada qaldı görəsən?

Sübhan

Darıxdın deyəsən?

Qurban

Elədir ki var.

Sübhan

Onu yaman sevir bizim cavanlar.

Qurban

Deyərlər, bağlıdır hörmət hörmətə,
O özü layıqdır bu məhəbbətə.

(gənc fəhləyə)

Sizə verməyib ki, təzə tapşırıq?

Vasili

Sabirdən bir səhnə hazırlamışıq.

Qurban

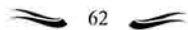
Çağırın səhnəyə aktyorları,
O gəlincə sizi dinləyək, barı.

Həmı konara çökilir. İki aktyor-fəhlə bir kəndlini sürüyə-sürüyə
səhnəyə gətirirlər. Müşfiq gəlir və dayanıb baxır.

Birinci fəhlə

(molla libasında)

Görürsənmi bu nakəslər indi bizi salmır saya,
İtib gedib, üzlərində qalmayıbdı abır-həya.

Sübhan

(ağa libasında, yanındakı nökrə)

Elə vur, vur ki onu, hərzəvü-hədyan deməsin!
Özünə bir daha bu heyvərə, insan deməsin!

(Kəndlini döyürlər.)

“Vur, vur ki, gətirməyibdir arpa!”

Kəndli

İnsan dözəməz bu şarpa-şurpa!

Ağa

Vur, vur ki, nə yağ verib, nə qaymaq!

Kəndli

Vurma ki, deyil inəklərim sağ!

Ağa

Məşrute bunu xərəb edibdir!

Kəndli

Zülmün məni dilkəbab edibdir!

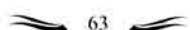
Ağa

Hürriyyət edib bu şumu gümrax!

Kəndli

Fəryada yetiş, amandır, Allah!

(Kəndli əldən düşüb zarıyır.)

Ağa

Dinmə!

Kəndli

Mütiyəm, kəsərim sözlərim.

Ağa

Görmə!

Kəndli

Baş üstə, yumaram gözlərim.

Ağa

Bir söz eşitmə!

Kəndli

Qulağım bağlaram.

Ağa

Gülmə!

Kəndli

Pəkey, şamü-səhər ağlaram.

Ağa

Qanma!

Kəndli

"Bacarmam! Məni məzur tut,
Böyləcə təklifi-məhalı unut!.."

Qurban

Yaxşı deyibdir!

Müşfiq

(Səhnəyə gəlir.)

Böyük fırtınadır şüurda Sabir!
Elə fırtına ki, qopar fikirdə.
Bir dönüş yaradar düşüncələrdə.

(fəhlələrə)

Çox yaxşı, çox gözəl, razıyam, əhsən!

Qurban

Ay Müşfiq, hardasan, nə gec gəlmisən.

(Görüşürlər.)

Müşfiq

Necə keçirdiniz bugünkü günü?

Qurban

İnsan ömrünü
Şərəfli işlərə həsr eləyəndə
Keçər toy-bayramtək ömür də, gün də.

Sübhən

Sənin kimi nikbin olsaydım əgər...

Müşfiq

Hər nikbin ürəkdə yaşar bir səhər,
Elə bir səhər ki, nəsibi bahar.

Qurban

Həyatı çox sevir nikbin adamlar,
Acısı-şirini onlara baldır.

Müşfiq

Acısız bir həyat şirin xəyaldır...

Molla Mirağa

(Gəlir.)

Bəsdə tovladığın bu yazıqları,
Göydən başınıza daş tökər Tanrı!
Az çıxarın xalqı dindən, imandan,
Bir gün gözünüzü tutacaq Quran!..

Müşfiq

Quran yox, həyatda sizin kimilər
Qoymayıb zülmətdən göz açə ellər.
Bağlanıb üzünə bütün qapılar.
İndicə onların öz kitabı var...

Molla Mirağa

Girsin gözünüzə o kitabımız!

(Hirsli gedir.)

Qurban

Xalqa əngəl olan bunlardır yalnız.

Müşfiq

Bunlar köhnəliyin caynaqlarıdır,
Həyatı həmişə geriye dartır.
Fəqət qopmadadır ölləri ondan,

Qatartək irəli şığıyır dövran.
Sürət qatarıdır, bəli, bu həyat!
Qüdrətin var isə bacar ona çat!

Qurban

O qədər yenilik baş verir gündə,
Başqa aləm görür insan özündə...

Müşfiq

Dolanıb ömürdən neçə il keçər,
Hər zəfər bu yerə təzə don biçər.
Üz tutar bu elə, obaya sarı
Bir gün Tərtər HEC-in gur işıqları.
Durar Mingəçevir Kürün önündə
Nəhəng pəhləvantək əli belində.
Kanallar çəkilər Milə, Muğana.
Ölü səhraları gətirər cana.
Vətən başdan-başa lələzar olar.
Bu eldə nə qüssə, nə də qəm olar!

Qurban

Sizin necə böyük ürəyiniz var.
Necə də işıqlı diləyiniz var!
Hər söz ruha qanad, qola qüvvətdir!

Müşfiq

Bunlar xəyal deyil, bir həqiqətdir!

*(Hamı xoş bir xəyala dalır. Səhnə qaranlıqlaşır və uzağa
ışıq düşür. Süni gölün önündə SES və əzəmətli şəhərinin
panoramu görünür. Müşfiqin fərəhli səsi yüksəlir.)*

"Eşidirəm adını,
Hiss edirəm dadını
İndidən damağımda.

Gözəl heykəlin gəlir,
Xəyal kimi yüksəlir,
Durur göz qabağımda.
Ətirlənir güllərin,
Sevda bülüllərin
Ötüşür can bağımıda.
...Dövlətinlə, varınla,
Xoşbəxt dalğalarınla
Gəl, ey Mingəçevir, gəl!
Ey işıqlı dövr, gəl!"

İşıq sönür, səhnə yenidən işıqlanır.
Əvvəlki vəziyyət.

Sübhən

Elə gəlir hər təzə gün,
Görürsən ki, arzun, eşqin
Tamam təzə don geyinir.
Hər hünərlə, hər zəfərlə
Könül gülür, qəlb sevinir.

Müşfiq
(fərhələ)

"Hələ bunlar nədir ki...
Mənim könlüm deyir ki,
Böyük günlər, şanlı günlər, şən günlər,
Yoluna düşən günlər
Hələ qarşımızdadır!..."

Qurban

(İftixarla əlini Müşfiqin çiyninə qoyur.)

Ana yurdun Müşfiqisən,
Şeir-sənət aşiqisən...

(Vasili gəlir və Müşfiqə salam verir.)

Müşfiq

Vasili, özizim, xoş gördük səni!

Vasili

Xoş gördük, müəllim, əfv edin məni,
Çoxdandır baş çəkə bilmirəm sizə.

Müşfiq

İşlərin necədir, de, nə var təzə.

Vasili

Sağ olun, bitirdim bu il məktəbi.
Sizə minnətdardır bir fəhlə qəlbi.

Müşfiq

Mən çox şadam, indi demək,
Olar səni təbrik edək.

Vasili

"Qaya"nı jurnalda oxudum dünən,
Ürəyim dözmədi, ağladım da mən.
Uşaqlıq günlərim düşdü yadıma...
İndi sevinirəm öz həyatıma.
O vaxt siz rastıma çıxmasaydınız,
Mənim də həyatım, iqbalım yalnız
Olardı Mişkanın...

Müşfiq

Dostum, sənin bu xoş günün
İftixardır mənim üçün!

Hamının diqqəti onlardır. Müşfiq Vasilini mənalı-mənalı süzür. Bu vaxt səhnənin bu hissəsi qarantıqlaşır və o biri hissəsi işıqlanır. "Qız qalası"nın yanında bir neçə səfil uşaq çalıb- oynayır. Ötüb-keçənlər dayanıb baxır və papağını uzadan uşağa pul atırlar. Müşfiq gəlir və üz-gözündə acı təbəssüm dayanıb onlara tamaşa edir.

Vasili

(oxuyur)

Olmadı heç bizi
Hiss edən,
Bəxtimiz yağruldu
Qüssədən.
Avarayıq, avara.
Ömür kəm, gün qara.

Müşfiq

(Ona yaxınlaşır.)

Dayan!
Adın nədir?

Vasili

Mənim?
Qəribə adamsan,
Mən nə bilim?
Yüz cürə çağırır
Uşaqlar adımı,
Deyim mən hansını?

Müşfiq

Birini.
Tanıyım
Bu adla mən səni.

Vasili

Mənim məşhur adım
Kot Vaskadır!

Müşfiq

Nə, Kot Vaska?

Vasili

Hə... həri!..

Müşfiq

Deməli, Vasili?

(Uşaqlar Müşfiqin dövrəsinə toplaşırlar.)

Vasili

Siz kimsiniz?

Müşfiq

Mən, müəllim.
Çox sevirəm uşaqları...

Vasili

Yalan danışmayın, bəri.
Olmayıbdır bizi sevən.

Müşfiq

Səhvsən.
De görüm bir,
Heç məktəbdə olmusanmı?

Vasili

Oxusaydı əgər hamı
Olardımı məktəbdə yer?

Birinci oğlan

Əyni-başı köhnə, cırıq,
Ayaqyalın, başıaçıq
Bizi ora
Qoyarlarmı?

Müşfiq

İstəsəniz,
Düzəldərik.
Sizi də uşaq evinə,
Çıxarsınız bir xoş günə.
Təzə paltar geyərsiniz,
Məktəbə də gedərsiniz.

Vasili

Sözün düzü,
Bir gün bizi
Milis tutub aparmışdı.
Qaçdıq ordan,
Sonra olduq çox peşman.
Axı, başlı-başına biz
Yaşamağa alışmışıq.

Müşfiq

Yox, bu cürə yaşamağın
Vaxtı çoxdan keçib artıq.
İndi heç kəs
Özbaşına qala bilməz.
Əgər ki, siz
Mən deyəni eşitsəniz,

Yaxşı təlim-təhsil alıb,
Böyüyüb boy atarsınız.
Arzuza çatarsınız.
Hə, uşaqlar nə deyirsiniz?

(Uşaqlar bir-birinin üzünə baxırlar.)

Vasili

Razıyıq biz!..

Müşfiq

Onda gedək!..

Sevinclə gedirlər. İşiq sönür və yenidən yanır. Əvvəlki vəziyyət.

Müşfiq

Afərin, Vasili.
Yaxşı qurtarmısan demək məktəbi!
Söylə, hansı peşə yatır könlünə?

Vasili

Məsləhət sizindir.

Müşfiq

Nə deyim sənə.
İndi hər sənətə ehtiyac çoxdur.
Hansını bəyənsən, heç sözüm yoxdur.

Vasili

Mühəndisliyədir həvəsim ancaq.

Qurban

Bağ salmaq istəyən bağban olacaq.

Vasili

Bu sərv buruqlara baxdıqca hər dəm,
Özüm də bir buruq olmaq istəyəm.

Qurban

Sənin bu arzuna, eşqinə alqış,
Seçdiyin sənətdən ürəklə yapış!

Müşfiq

“Gözəldir bir uca əməl bəsləyib,
Bu əməl uğrunda qan-tərə batmaq.
Gözəldir günəşi, ayı səsləyib
Onları da bizim dəstəyə qatmaq.
Dövrənlə əl-ələ vermək yaxşıdır,
Hər bağdan bir çiçək dərmək yaxşıdır.”

Qurban

Sirli dəfinədir bu torpaq, bu yer,
Onun qılını açan görəkdir!
Alim-mühəndisi çox olan diyar,
Dünyanı yenidən yaradar, qurar.
Aləmə nur yağar əməllərindən...

Müşfiq

(fəhlələrə)

Sizə bir hədiyyə gətirmişəm mən...

(Gedir. Ümumi sevinc və həyəcan. Qəni gəlir.)

Qəni

Salam, fəhlə dostlar!

Sübhən

Əleykəssalam.

Qəni

İndi qəzetlər də sizdən yazırlar.

Qurban

(kinayəli)

Yazarlar, yazarlar, onlara nə var,
Olana-olmazı şişirdib bəzən
Fələ döndərilər milçəyi qəsdən.

Qəni

(sərt)

Fəhlə əməyidir ruh verən bizə.

(fəhlələrə)

Şeir də yazmışam şərafətinizə!

(Oxuyur.)

Hey, hey!..
Gözünüzə eynək taxın!
Axın-axın,
Mədənə yaxın gəlin, yaxın!
Dəstə-dəstə gəlin, gəlin!
Burada çalışın, yüksəlin
Buruqlar ucaldın
Buxtada, quruda,
Dəmir ürəkləriniz,
Polad biləkləriniz
Rəvnəq versin bu yurda!

(Qürurla fəhlələri süzür.)

Hə, necədir?

Səslər

Mərhəbə!

Vasili

Əhsən!

Sübhən
(İrəli gəlir.)

Heyif ki şerin bir az dayazdır.
Fəhlə həyatını görək biləsən.
Müşfiqtək yazasan...

Qəni

Nə, Müşfiq?!
Onun sözlərində yenilik azdır.
O, göylər şairi bir eşqbazdır!

Qurban

Sən nə danışırısan, onun hər sözü
Hünərə, zəfərə səsləyir bizi!

(Müşfiq əlində tar gəlir.)

Müşfiq

Bay, Qəni, sən hara, buralar hara?
Mədən yaraşarmı bu pal-paltara?!

Qəni
(kinayəli)

İş təkcə mədənə gəlməkdə deyil,
Ondan yaxşı əsər yazmaqdadır, bil!

Müşfiq
(kinayə ilə)

“Şairə ilhamdan maya görəkdir!
Anasız çocuğa dayə görəkdir!

Şairəm söyləyir yerindən duran,
Adamın üzündə həyə görəkdir!”

(Gülüş. Qəni pərt olur. Birdən gözü Müşfiqin əlindəki tара sataşır.)

Qəni

Bu tardan
Hələ sən
əl çəkməmişən?

Müşfiq

Mən onsuz keçinə bilmərəm heç vaxt,
Quş uça bilərmə, olmasa qanad?!

Qəni

Deyən, unutmusan o günkü günü?

Müşfiq

Verər haqq-ədalət bir gün hökmünü,
Eşqidir, ruhudur bu tar millətin.
Bil, əti dırmaqdan ayırmaq çətin!

(ağır sükut)

O köhnə dünyanı uçurduqsa da,
Bu yeni dünyanı biz qurduqsa da,
Ancaq işimizdə var clə nöqsan,
Onu bağışlamaz bizə heç zaman
Nə Vətən, nə də xalq, inanın buna!
Rəvamı toxunmaq elin ruhuna!

Qurban

Həsrotli olana təsəlli verən,
Möhnətli olana sevinc gətirən
Bu tar niyə birdən yaramaz olsun?
Nə üçün köhnələn muğam, saz olsun?
Mən bu suallara tapmıram cavab!

Heyif ki, hələ də bizim inqilab
 Bir çox adamlara heç aydın deyil
 Hələ bəziləri acıqca deyir
 İnqilab – keçmişdən nə qalıb bizə
 Məhv edib atmaqdır onu dənizə.

Qurban

Belə üzdənirəq yenilikçilər
 Eldə yaxşı nə var doğrayar, biçər.

Müşfiq

Torpağa bir şitil basdırmayan kəs
 Bar verən ağacın qədrini bilməz.

Qəni

Tar başdan-ayağa qüssədir, qəmdir,
 Bu gün ölkəmizdə başqa aləmdir!

Müşfiq

Tarı köhnəliyin qalığı sanmaq –
 Elin sənətini danmaqdır, ancaq!

Qəni

Yaxşı, yedirərlər sənə sözünü!

Müşfiq

Riyalar yuyamaz haqqın izini!
(Qəni hirsli gedir. Müşfiq onun arxasınca)
 Göylərin günəşi, ulduzu, ayı
 Heç zaman heç yerdə sönməyəcəkdir!
 Olsa da Vətənin beş-on bədxahı,
 Tarix öz yolundan dönməyəcəkdir!

Ay Müşfiq, bir dindir yenə o tarı,
 Ovutsun qəlbləri xoş sədələri!

Müşfiq "Yetim səgah" çalır, onun həzin ürək pıçıltıları eşidilir.

Müşfiq

"Oxu, tar, oxu, tar.
 Səni kim unutar?
 Ey geniş kütlənin acısı, şərbəti –
 Alovlu sənəti!.."

Tarın sədələri altında səhnənin bu hissəsi qarantıqlaşır və
 o biri hissəsi işıqlanır. Müşfiqin xəyalında bir neçə gün
 bundan əvvəlki yığılmaq canlanır.

Səfər

Ölkəmiz
 böyük yüksəlişə
 qoyubdur qədəm.
 İndi
 təpədən-dırnağa
 dəyişir aləm.
 Belə bir zamanda
 muğamla,
 bu ahu-fəğanla
 Keçinmək yaramaz!
 Əsrin gur səsinə
 səs verməz
 bu tar-saz!

Belə bir dövrdə
 bu elə orkestr,
 caz görəkdir,
 Şən avaz görəkdir!

Səslər

Doğrudur, əhsən!

(Əl çalırlar.)

Qəni

Sizinlə razıyam mən də ürəkdən.
Şeir də yazmışam bu haqda hələ.

Səfər

Şerini söylə.

Qəni

Sən illərdən bəri
İnlədin bu qədər,
kəs yetər...
Bu həzin havalar,
Qəlbləri dağlayar,
İndi caz əsridir,
Şən avaz əsridir...

Səfər

Alqış!..
Çəkil köhnə dünyanın
Köhnə mədəniyyəti,
Köhnə şəri, sənəti!
Yetər, geri çəkməyin,
Çəkməyin bu milləti!

(Əl çalırlar. Müsfiq həyəcanla irəli gəlir.)

Müsfiq

Dayanın!..
Ey bu gün
dünəni lazımsız sananlar!

Minillik şəri, sənəti dananlar,
Dayanın!..
(sükut)
Könüllər nəğməsi muğamım,
Bu tapım,
Bu sazım,
Bu eşqim, avazım,
Coşdurub ilhamı,
Gəzmirmi dünyanı? –
Heyrətə salmırmı
Həm Qərbi, həm Şərqi?
Sevmirmi onları
Söz-sənət aşiqi?

(heyrat, sükut)

Ey Sabir qeyrətli,
Füzuli qüdrətli,
Əbədi şerim, sənətim
Sən indən belə də
Ellərə bel bağla,
Sellərtək coş, çağla!..
Əsrin gur səsinə
Əks etdir özündə.
Hər yeni sözündə
Yerlərim dil açsın.
Göylərim gül açsın!
Oxu tar, sızla saz!
Susma, ey muğamım!
Hayınla,
Qıymıla,
Silkələ ön uca dağları,
Coşdur ırmaqları!
Qoy qalxsın tufanlar,
Dağılsın dumanlar!
Nurlansın yollarım,
Güclənsin qollarım,
Şığıyım irəli!
Ardınca sabaha

Harayla bu eli!
Azadlıq əmriylə
Yaşasın, ucalsın millətim,
Şərim, sənətim!..
İmzamız parlasın
İmzalar içində!..

(iğtişaş)

Qəni

Millətçi fikirdir bu fikir səndə...

Səslər

Qızıl kimi sözdür, doğrudur, düzdür!

Bir nəfər

(Qənini yaxalayıb)

Bizim muğamımız, de, niyə pisdir?

(iğtişaş)

Səfər

(hiddətlə)

Sən, demək, köhnəlik tərəfdarısan?

Müşfiq

Babalar yaradan sənət heç zaman
Nə köhnə bilər,
Nə ölən bilər.
Əksinə, gün-gündən o cavanlaşar,
Gündə yeni üfüq fəth edib yaşar!

Səfər

Xeyr, o yaşaya bilməz bir daha!
Açıq gözlə baxaq görək sabaha.
İndi gecə-gündüz çalışırıq biz,
Köhnəlik donundan çıxсын elimiz!

Müşfiq

Xalqın yaratdığı hər canlı sənət
Ona göstəribsə illərlə xidmət,
O yenə yarayar elin işinə,
Güc verər zamanın hər gərdişinə!
Xalqın ruhu olan telli sazla, tar
Dursa pianoyla qoşa nolar?

(ümumi həyəcan)

Səfər

Özbaşına olsa sənin kimilər!..

Müşfiq

Elin şərbətinə kim qatsa zəhər,
Bir gün özü içər!

Səfər

Yaxşı baxarıq!..

Tarın socaları altında həmin guşo qaranlıqlaşır və səhnə
yenidən işıqlanır. Əvvəlki vəziyyət.

Müşfiq

İnqilab oyadan, zaman qaldıran
Bu xalqın gözləri açılıb indi.
O seçir yaxşıca ağı qaradan.

(Qurbana)

Bir xalq ki, yüksəliş atına mindi
Ona nəhayətsiz yollar göstərin,
Ona çıxılmamış yoxuşlar verin.
O aşar ən çətin aşırımları!
(hamıya)
Elin telli sazi, sədəfli tarı
Qoy öndə gurlayan zəng səsi olsun!
Həyat sellər kimi axsın, durulsun!

Vasili

(Həyəcanlı daxil olur.)

Təzə mədəndəki çən partlayıb,
Alov yeri-göyü ağzına alıb!

Qurban

Siz bir işə baxın, yenə xəyanət!

Sübhən

Bu ki cinayətdir, əsil cinayət!
Yoldaşlar! Yangını tezəcə söndürək!
O başqa mədənə keçməsin gərək!

Fəhlələr horokoto gəlir. Həyəcanlı musiqi sədaları altında səhnə qaranlıqlaşır və
uzağa işıq düşür. Gecə qaranlığında yanmaqda olan mədən mənzərəsi görünür.
Yangını söndürmək üçün yangınsöndürənlər və fəhlələr böyük səy göstərirlər.

Bu vaxt qəfləton güllə açılır. Işıq küncdə Molla Miragının
üzünə düşür. O bir də atəş açır və qaranlıqda yoxa çıxır.
Işıq Müşfiqin qucağına yıxılan Qurbanı göstərir.

Müşfiq

(çılğın)

Bu da bir cinayət, yeni xəyanət!
Məno yönəlmişdi deyəsən bu qəsd!

Qurban

(Əli sinəsində kəsik-kəsik)

Sənə tuşlamışdı namərd gülləni,
Xəbərdar eyləyə bilmədim səni.
(Əli ilə Molla Miragı qaçan tərəfi göstərir.)
Onu tez haqlayın, qaçıb getməsin...

Müşfiq

Gərək cinayətin izi itməsin!

(Bir neçə fəhlə qaranlıqda gözdən itir. Yanan çən
söndürülür. Səhnə xeyli işıqlanır. Yangınsöndürənlər
his-, pəsa batmış halda səhnəyə daxil olur və
Qurbanı yaralı görürlər.)

Sübhən

Ah, Qurban, qardaşım, yaran ağırdır?

Qurban

Hələ yaşamağa gümanım vardır...

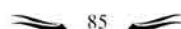
Qurbanı aparırlar. Müşfiq bir anlığa səhnədə tok qalır.

O, son dərəcə fikirli, kədərli,dir.

Müşfiq

Hər igid bir şimşək,
Buluddan qorxmaz.
Yandırır-yaxmasa zülməti, çaxmaz.
Qurbana qəsd etdi o mərdimazar,
Hələ başımızda çox macərə var!

Uzağa işıq düşür. Səhnənin daz başı görünür.

Səfərin səsi

Özbaşına olsa sənin kimilər...

Müşfiqin səsi

Elin şərbətinə kim qatsa zəhər!
Bir gün özü içər!

Səfərin səsi

Yaxşı, baxarıq!..

(Müşfiq dərin düşüncələr içində var-gəl edir.)

Müşfiqin səsi

"Ah, mən gündən-günə bu gözəlləşən
İşıqlı dünyadan necə əl çəkim?
Bu yerlə çarpışan, göylə əlləşən
Dostdan, aşınadan necə əl çəkim?"

Qarşımda dalğalı dərin bir ümman,
Ümmanı sarsıdır bir acı tufan.
Bəyaz köpükləri bir çiçək yanan
Şeirdən, xülyadan necə əl çəkim?"

Xəzan acısına edib təhəmmül,
Gülün kölgəsində ötəndə bülbul
Həyat, həyat! – deyər çırpınır, könül,
Könüldən, sevdadan necə əl çəkim?"

Sübhən, Vasili və fəhlələr Molla Mırağanı və
Qonini əli-qolu bağlı halda gotirirlər.
Hamı pərişandır.

PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

(pərdə açılarkən)

Müşfiqin səsi

"Mən gəncəm, bilirəm, istiqbalım var,
Hələ bədr olmamış bir hilalım var.
Yelkənim açılır, qara yel, əsmə!
Mənim bu dəryada bir sandalım var."

Müşfiqilin evi. Səhərdir. Küçəyə açılan pəncərə önündə yazı masası,
sağ tərəfdə kitab dolabı, sol tərəfdə isə divan vardır. Müşfiq bərk moşğuldur.
O təzəcə yazdığı şəri diqqətlə nəzərdən keçirir.

Müşfiqin səsi

Bir xoş gündə, xoş anda
Qoynunda doğulanda
Arzum bu oldu mənim:
Yağış kimi ələnim,
Şəfəq kimi çilənim
Baharına, qışına.
Məhəbbətdən yoğrulum,
Məhəbbətlə yapılıam
Torpağına, daşına.

Sonra vərəqləri yığıb qovluğa qoyur. Nə fikirləşirsə,
üst-üstə yığılmış qəzetlərdən birini götürüb oxuyur və
oxuduqca qanı bərk qaralır.

Müşfiq

Belə də, belə də haqsızlıq olar?!
Bu cür qəlbəqara, xəbis adamlar
Həyatda özünə necə yer tapır?
Hər ötüb-keçəni köpəktək qapır...

Durub var-gəl edir, sanki müşkül bir suala cavab axtarır.
Bu vaxt qapının zəngi çalınır və gedib açır.
Səfər daxil olur və salam verir.

Səfər

Bilirəm siz məni gözləmərdiniz.

Müşfiq

Daim açıq olub qapımız bizim...

Səfər

Buna yox sözüm...

(sükut)

Üzünü dəmək olmasın, dünən
Təzə şərinizi oxumuşam mən.
Çox xoşuma gəlib...
Hər bir fikriniz,
Elə bil yaranır zamanla əkiz...

Müşfiq

Təşəkkür edirəm...

Səfər

Təşəkkür niyə?
Gəlməmişəm sənə tərif deməyə.

(sükut)

Açıq deməliyəm bu sözü, fəqət,
Xoşuma gəlmədi o, günkü söhbət.
Təəssüf edirəm bir şeyə, düzü;
Yaxşı anlamırıq bir-birimizi.

Müşfiq

(mənalı)

Bu dünyanın işi belədir, muğam
Bir-birini başa düşmür çox adam...

Səfər

Yenə mübahisə etməyə bu gün,
Hər şeyi yaxşıca görürsən özün.
Bu dövrən necə də dəyişir, dönür,
Gündə hər şey yeni donda görünür.
Gərək yaxşı baxaq bu olaylara.

Müşfiq

(kinayəli)

Yerini səhv salır ağ ilə qara?

Səfər

Zamanın hər hökmü qanundur bizə,
Odur vüsət verən hər işimizə.
Biz də ayaqlaşaq onunla gərək,
Xalqa arxa duraq, kömək göstərək.

Müşfiq

Deməli, xər baxaq milli sənətə,
Xalqın yaratdığı mədəniyyətə?
Tör-töküntü yığaq yad süfrəsindən?

Səfər

Eşit bu sözümü, unutma ki, sən
Bu cürə düşünən tək mən deyiləm!..
Bizə nə söyləyər bu dünya-aləm?

Müşfiq

Hörmət bəsləyirik hər bir millətə,
Hər eldə yaranan milli sənətə.

Yaxşını öyrənib biz yaxşılardan, –
Yaxına qoymarıq pisi heç zaman!

Səfər

Sən bu həqiqəti çıxarma yaddan:
Coşqun sələ bənzər bu yeni dövrən.
O coşub-daşdıqca
Köhnə hər nə var
Bu eldən-obadan silib aparar!
Məncə, dərk etməyə bu həqiqəti
Çatmır təcrübəniz...

Müşfiq

Biz bu söhbəti...

Səfər

Bir də, nə deyirsən qara çadraya,
O ləkə deyilmi yeni dünyaya?

Müşfiq

Əsrlərdən bəri o qara çadra
Üzdə ləkə olub, ürəkdə yara...

Səfər

Demək, istəmirsən o çadranı sən?

Müşfiq

Bülbül xoşlanarmı qara qəfəsdən?!

Səfər

O tükləri biz-biz çoban papağı
Deyilmi keçmişdən qalma göz dağı?

Müşfiq

Onu öz başına çoxu qoyubdur,
Çoxuna bəllidir onun vəfası.
O kişi başında qeyrət olubdur,
Nakişi başında töhmət yuvası!

(sükut)

Səfər

Daha ehtiyac yox bir ayrı sözə...
Bəşqə bir məqsədlə gəlmişəm sizə –

*(Cibindən bir məktub çıxarıb Müşfiqə verir.
Müşfiq oxuyur və qanı qaralır.)*

Onu hər kim yazıb,
Fərqi yox qəti.
Biz bilmək istərdik bir həqiqəti:
Belə bir təşkilat mövcudsa, oğor,
Onu nə məqsədlə təşkil edəblər?

(sükut.)

Adam sığışdıra bilmir ağlına –
Sənintək şair də üzv olub ona...

Müşfiq

Siz də inanırsız buna, deməli?

Səfər

Çox şübhəli işdir bu iş, şübhəli...

(sükut)

Müşfiq

Birdən soruşsalar sizdən: kiməm mən?
Axı neyləmişəm?

Nə üçün, nədən
Bu qədər böhtana məruz qalmışam?
"Gizli təşkilat"ın üzvü olmuşam?
(*Ağır sükut.*)

Mən o insanam ki, o adamam ki,
Silmişəm gözümlün yaşını çoxdan!
İşığa qovuşan elə odam ki,
Atmışam zülmətin daşını çoxdan.
Verib yeni dövrəni bu günü mənə.
Çıxıb elim-günüm xoşbəxt, ağ günə!
Kimdim o vaxtadan?
Deyim, sən də bil, –
Küçədə sahibsiz dolanan tifi...

Musiqinin və Müşfiqin həyəcanlı səsi altında səhnə qaranlıqlaşır və uzağa işıq düşür. Uçuq-çökük dağlı məhəlləsinin dalanları arası ilə cır-cındır içində bir uşaq ötüb-keçənlərin qabağına qaçır.

Mikayıl

Ey ağa, ey urus!
Papiros, satıram, papiros!..
(*Ötüb-keçənlərdən biri dayanıb
papiros alır, uşaq sevinir.*)
Ay ötən, ay keçən,
Tum alın, tum məndən...

Kimsə dayanıb tum alır. Uşaq sevinir. Səhnə qaranlıqlaşır və yenidən işıqlanır. Əvvəlki vəziyyət.

Müşfiq

Bir görün kim idim, kim olmuşam mən,
Anadan təzədən doğulmuşam mən.
Tutub əllərimdən qurtuluş mənim,
Anamdır bu yeni quruluş mənim.
Bu gün, bu saatçın ona borcluyam!
Bu xoşbəxt həyatçın ona borcluyam!

(*sükut*)

Sovet müəllimi, şairiyəm mən!
Mən nədən inciyəm, bir deyin nədən?

(*sükut*)

Səfər

Sizi anladım...
Bu haqda fikrimiz eynidir bizim.
Bu işi yoluna qoyaram özüm.
Sən belə şeylərə fikir vermə heç.

Müşfiq

Həqiqət yerini tapacaq tez-gec!

Səfər

Deyəsən çox yordu bu söhbət bizi.
Bəlkə sən açasan ürəyimizi,
Bir şeir oxuyasan.
(*saxta bir təbəssümlə*)
Ondadır hünər.
Daşa-torpağa da şeir can verər.

(*Əlindəki kitabı Müşfiqə verir.*)

Müşfiq

Nə deyirəm...

(*Kitabı alır və oxuyur.*)

Öz ömrümü, həyatımı
Ləyaqətlə yaşamaqçın
Mən gəlmişəm bu dünyaya!
Bir övladtək el yükünü
Mətanətlə daşımaqçın

Mən gəlmişəm bu dünyaya!
Ürək istər,
Ürək sevər
Kiminçünsə oda düşüm,
Əlim yansın.
Ürək qıyar,
Ürək qoyar
El yolunda candan keçim,
Bərk ayaqda
Çoxu mənə arxalansın!
Ürək qoymaz,
Ürək qıymaz
Göz kölgəli,
Üz ləkəli
Yaşayım mən!
Kimin isə minnətini,
Kimin isə töhmətini
Özümə bir dərd eyləyim,
Yük eyləyim,
Öz çiyimdə daşıyım mən!
Ürək sevər,
Ürək istər
Ömür eyləsin
Nəyi varsa ona qail,
Alnı açıq, üzü gülər!..

Səfər
(mənalı)

Həyat məramıdır, mənə, bu sözlər!
Bu həvəs, bu inam, bu eşq ilə siz
Hələ çox uzağa gedəcəksiniz!
Unutmayın sizin dostunuzam mən.
Dosta xətər yetməz dost əllərindən.
Yaxşı, sağlqla qal!

(Müşfiqə əl uzadır.)

Müşfiq

Sağ olun...

Səfər gedir. Müşfiq fikirli-fikirli yazı masasına yaxınlaşır.

Müşfiq

Görəsən insanda neçə üz olar,
Xalqdan nə istəyir belə adamlar?!
Onların qəlbini kim anlayar, kim?
Necə sadələvhüdür mənim ürəyim!..

Bu vaxt yan otağın qapısı açılır və Dilbər cv paltarında
yuxulu və pəjmürdə bir halda daxil olur.
Hiss olunur ki, o hamilədir.

Dilbər

Bıy, sən evdəsən ki... sabahın xeyir...

Müşfiq
(onu tutaraq)

Nə olub, əzizim, bu nə deməkdir!

Dilbər

Bu gecə yuxumu yaman qatmışam,
Gördüm ki, sən yoxsan, qəmə batmışam.
Ancaq hamı şəndir,
Sanki bayramdır.
Dünya sevinc dolu bir ehtişamdır.
Mən isə hər şeyə biganə, yadam,
Sınıb yol üstünə düşmüş qanadam.
Mənə bir qurd gözlü riyakar baxır,
Hər sözü qəlbimi yandırır-yaxır...

Dilbərin həyəcanlı səsi və musiqi sədaları altında səhnə
qaranlıqlaşır və yenidən işıqlanır. Birinci şəkildəki səhnə.
Ətrafdan şən musiqi səsləri gəlir. Əsgəri marş eşidilir.
Geyimli-kecimli adamlar əlflərində gül dostları
keçib gedirlər. Dilbər son dərəcə pəjmürdə
evlərinə gedərkən Qəni gəlir.

Qəni

Dilbər...

Dilbər
(Dönüb baxır.)

Sənsən, Qəni?

(Görüşürlər.)

Qəni

Belə fikirlisən, qəmlisən nədən?

Dilbər

Müşfiq gedəndən
Dost-tanış yamanca unudub məni.

Qəni
(iztirabla.)

Qəmlənməyə dəyməz belə bir gündə,
Bu fikir-xeyallar can qoymaz səndə...

Dilbər

Vardımı xalqını sevən onun tək?!

Qəni

Olub-keçənlərə nə yan, nə dərd çək.
Rəva görməyirəm ondan ötrü sən
Yaslı adamlartək ömür sürəsən.

Dilbər
(Tutulur.)

Xoşdur yolunda lap canımı versəm!..

Qəni

Qıymıram bürüsün üz-gözünü qəm.
Bayram şənliyi var hər yanda indi,
Hamı nümayişə, sahilə gedir.
Sənsə...

Dilbər

Minnətdaram lütfünə görə,
Sevincim Müşfiqlə gətirdi son kərə.

Qəni

İnsan həyatında hər cür iş olar,
Səni bax, indi də sevən tapılar...

Dilbər
(acıqlı)

Bilmirəm dilindən necə var gəlir,
Müşfiqə sevgimi bu aləm bilir...

Qəni

Daha olan olub, yoxdur o artıq...

Dilbər

Tufanı qabaqdan hiss edən balıq
Deməli, üzübdür daha dərinə.

Qəni
(*iztirabla*)

Bu qədər əziyyət gəl vermə mənə.
Dilbər, bilməlisən bir həqiqəti,
Alma əlimizdən bu səadəti.
Mən səni sevirdim hamıdan əvvəl,
O mənim yolumda olmuşdu əngəl,
Üzürdü canımı həsrət, intizar...

Dilbər
(*hiddətlə*)

Qartal yuvasına heç bayquş qonar?!
Görünmə gözümə, çəkil, get, alçaq!

Qəni
(*sarsıntı ilə*)

Sənə yaxşılıqdı məqsədim ancaq!
Sözünə fikir ver, neyləyim ki mən
Çıxara bilmirəm səni qəlbimdən...

Dilbər
(*çılğın*)

Nifrətə layiqsən, nifrətə, eşit!
Dərdimin üstünə dərd gətirmə, get!

Qəni

İstədim hər dərddən qurtarım səni,
Dağıdım başından dumanı-çəni
Sən isə...

(*Gedir.*)

Dilbər

İtil get, binamus insan,
Dağlar yerindədir, uça da tərən!

Skamyaya oturub əlləri ilə üzünü tutur və ağlayır.
Bu vaxt kimse Müşfiqin sözlərindən oxuyur.
Dilbərin gözü önündə Müşfiq canlanır.

Mahnı

"Bir dolu buludam uca göylərdə,
Bu qara baxtımla bizim ellərdə
Sən neyçin ağlarsan mən duran yerdə?
Dilbər, gözlərinin yaşına qurban!"

Dilbər
(*çılğın*)

Bu onun nəğməsi, onun sözüdür!

(*Diqqət kəsilir.*)

Aman! Yoxsa gələn onun özüdür!

Mahnı

"Səni görmədən ölsəm,
Xəzan olub tökülsəm
Dadlı bahar çağında,
Sənsiz qara bağlasın,
Bulud kimi ağlasın
Daşım da, torpağım da!"

Dilbər

Yox, yox! Məni qoyub getmə, əzizim!
Düşər qar-borana eşqimiz bizim!

Vasili

(Əlində qəzet həyəcanlı gəlir.)

Hanı Müşfiq?

Dilbər

Nə olub, Vasili?

Vasili

Tənqid cləyiblər yenə Müşfiqi.

Dilbər

Artıq nə fərqi...
Onu da...

Vasili

Necə?
Sən nə danışırısan?
Bu, ola bilməz!

Ağır sükut. Bu vaxt uzaqdan xorla nəğmə oxuyan məktəblilərin
səsi eşidilir. Səs get-gedə yaxınlaşır.

Dilbər

Qulaq ver, onunmu səsidir bu səs?
(Məktəblilərin nəğməsi)
“Cahan fikrimizlə süslənəcəkdir,
Hər zaman nəğməmiz səslənəcəkdir.
Bu dünya mehriban qucağımızda
Şən bir çocuq kimi bəslənəcəkdir.”

Dilbər

Yaşadar şairi bu el, bu torpaq!

Vasili

“Kainat olduqca şeir olacaq!”

Dilbər

Gedək nümayişə, Müşfiq ordadır,
Yenilməz, sarsılmaz sıralardadır!..

Səhnə qaranlıqlaşır və yenidən işıqlanır. Əvvəlki vəziyyət.

Müşfiq

Gör nədən qorxursan, bu ki yuxudur.
Yuxuda gördüyün tərsinə olur...

(Dilbəyə təskinlik verir.)

Səni qara basıb, boş şeydir bunlar,
Hələ qarşıdadır gözəl dövrənlər.
Hər şeyi özünə dörd etmə bir də.

(işarə ilə mənalı)

Sabahın anası,
Ana səbrdə,
Dözümdə hamıdan üstün olmalı.

(ərkə)

Mən səndə görməyim bir də bu halı.

Hər ikisinin cəyni açılır. Dilbər Müşfiqin olından tutub divana sarı çəkir.

Dilbər

Bir əməlli-başlı danışmadın sən,
Gürcüstana dostluq səfərinizdən.

Müşfiq

Nolaydı görəydin o yerləri sən,
O uca dağların mavi gözündən

Bir işiq çəkilir şəhərə, kəndə.
O başsız çayları salaraq bəndə
Çəkib çıxarırlar yala, yamaca...

Dilbər

O Ritsa gölüne baxdın doyunca?

Müşfiq

Baxdın da sözdümü, qəlbədən vurulduq,
Şota ellərində coşduq, durulduq.
Gördük hər obada min hörmət, izzət.
Məncə qardaşıqdır ən böyük qüvvət!

Dilbər

Həmişə dost olub gürcülər bizə
Ürəkdən yanıblar dərd-sərimizə...

Müşfiq

Bilsən necə gözəl şairləri var.
Orda çox sevilir sənət, sənətkar.
Bu səfər xoş ovqat bəxş etdi mənə
Ürəkdən vuruldum gürcü şerinə.

*(Hər ikisi bir anlıq xəyala dalır. Hiss olunur ki,
Müşfiq şeir üzərində düşünür.)*

Eh, Dilbər, dövrümüz gözəl başlanır.
Nurlu sabahımız gün kimi yanır
Səma xəyalımın ənginliyində!
Görünməz dumanlar dərinliyində
Qəflətən batmasaq,
Yüz yaşayarıq.
Minillik bir ömrü biz yaşayarıq!

Dilbər (eyhamı anlayaraq)

Təki qarışmasın, dönməsin ruzgar,
Bu yolda həm eniş, həm yoxuş olar.

(Hər ikisinin qayğılı və dalgın baxışları bir-birinə dikilir.)

Dilbər

Səbrli, dözümlü, iradəli ol!
Ən şərəfli yoldur sən tutan bu yol!

Müşfiq

Başqa bir yol varmı dözməkdən ayrı?!
Kabusa bənzəyən o buludları
Dağda bilməsək öz başımızdan
Çıxıb məcrasından çay kimi dövrən
Hələ çox yurdları viran qoyacaq.

Dilbər (təşvişlə)

Rahat olacağıq, görənlər, biz haçan?!

Müşfiq (gərgin)

Əzizim, sən məndən olma nigaran,
Qara yellər nə qoparar qayadan?!
(Dilbərin saçını sığallayır.)
Öncədən hər şeyi duyur ürəyim.
Oğlumuz olacaq deyir ürəyim...
(Birdən susur. Elə bil ki, boğulur.
Acı bir fəryadla.)
O günü görməsəm,
Onu görməsəm,

Sən onun adını qoyarsan Yalçın!
Böyüyüb boy atar o körpə laçın,
Hey çalib çağırar könül tarımı,
Yaşadar mənim də arzularımı!

Dilbər
(*şəşqin*)

Ay Müşfiq, bilmirəm bu hal nə haldır?
Məndən söz gizləmə, de, hər nə vardır.

Müşfiq
(*əlindəki qəzetə işarə ilə*)

Bir görə bilsəydin neyləyir bunlar,
Ağa qara yaxır bəzi məlunlar.

Dilbər
(*qəzetə baxaraq*)

Səndən nə istəyir, axı bu zalım?

Müşfiq

Özüm də bilmirəm...

Dilbər

Pozulur halım...
Yəqin, suyumuzu bulandıran var.
Bir çarə tapmasaq, sonu pis olar.
İndi ki belədir, sakit yaz-yarat,
Baş qoşma onlara...

Müşfiq

Belədir həyat,
Daha alışmışam, mən necə sənüm,

Öz məslək yolumdan də, necə dönüm?
Heyif ki, bu yolda çox qadalar var,
Bizə şər-xətalər yeni tor qurar,
Onları tez yaxıb-yıxmaq gərəkdir,
Yeni zirvələrə qalxmaq gərəkdir!

Dilbər

Kaş dövrən pozmasın iqtidarını!
Çıxarsın bahara arzularını!

Qapının zongi çalınır. Müşfiq gedib açır. Vasili əlində
təzə qəzetə daxil olur və hər ikisi ilə görüşür.

Vasili
(*əlindəki qəzetə işarə ilə*)

“Səhər” poeması mükafat alıb.

(*Müşfiq alıb baxır.*)

Dilbər

Nə yaxşı, bu ki lap qiyamət olub!
Xoş xəbər olasan səni, Vasili.

Müşfiq

Sən gəldin Dilbərin açıldı cəyni.

Dilbər

Bu gecə yuxuma girmişdin mənim.
Qorxudan indi də əsir bədənim.

Vasili

Nə? Yuxu görmüsən?
Gizləmə, danış!

Dilbər

Daha danışmağa halım qalmamış,
Nə varsa Müşfiqə söylədim indi.
O da gülüb mənə "boş şeydir" dedi.

Müşfiq

(qəzeti Dilbərə verərək)

Alıb tərif məni öz qanadına
Qaldırıb göylərin yeddi qatına.

Dilbər

Hər kimdir, sağ olsun onu yazanı,
Kişi xeyirliyə açıb ağzını.

Müşfiq

(mənalı)

Bir qəzetdə tərif, birində tənqid,
Qəribə olubdur ədəbi mühit...

Dilbər

Yaxşı ki, həyatda yaxşılar da var,
Onlarsız adamın axırı nələr?!

Vasili

Belə bədxahları kaş tutub bir-bir
Əlinə-qoluna salasan zəncir,
Atasan dənizə, suyun dibinə!

Dilbər

(Gülür.)

Gör bir nələr gəlir sənə qəlbinə...

Müşfiq

Bir bahar selidir bizim bu həyat,
Bizim hər birimiz bir dalğa-qanad,
Uçuruq, qoşuruq irəliyə biz.
Gül açıb güllənir əməllərimiz!
Heyif, yolumuzda çox əngəllər var,
Onlar kimi isə axardan qoyar.
Qarşı dura bilməz axına, ancaq!
Onları gur çaylar yuyub atacaq
Elə bu gün-sabah öz məcrasından!
O zaman insan
Şahintək qorxusuz qanad çalacaq,
Bütün bu kainat onun olacaq,
O, yollar ancaq, ulduza, Aya!..

Vasili

Kaş onda gələydik biz bu dünyaya!

Müşfiq

Hər dövrün özünün, gözəlliyi var.
Bu misilsiz günlər, bu sıçrayışlar
Bəşər tarixində olmayıb heç vaxt.
İnsanlar görməyib özünü xoşbəxt.

Dilbər

Bir-birindən gözəl gəldikcə günlər
İnsan yaşadığca yaşamaq istər.
Buludlar keçdikcə başımız üstən
Xəyal qanad alır arzu-həvəsdən...

Qapının zəngi çalır. Müşfiq gedib açır. Qurbanla Sübhən
ollərində gül dostları daxil olurlar.

Sübhan

Mədəndə eşitdik bu xoş xəbəri,
Gəldik təbrik edək ürəkdən səni!

Qurban

(ucadan)

Qoyun indən belə hər Müşfiq şeri
Bu ana torpağı, doğma vətəni
Bəzəsin, ucaltsın buruqlar kimi!

Vasili

Qoy Müşfiq ilhamı ilk bahar kimi
Dalğalar yaratsın, sellər gətirsin.
Sənət gülşənində güllər bitirsin!

Müşfiqlə Dilbər onlara
təşəkkür edirlər.

Müşfiq

(Qurbana)

Qardaşım, de, yaran ağrımır daha?

Qurban

Yox, əşi, yaxşıyam, şükür Allaha.

Sübhan

(Müşfiqə)

Sənə deyəcəyəm bir xoş xəbər də.
Nə boyun olursan?

Müşfiq

Borcun Dilbərdə.
Könlün nə istəyir, özün de, alsın.

Sübhan

Qoy Dilbər yaxşı bir şam hazırlasın!
Axşam gəlib yuyaq bu xəbərləri.
Böyük qonaqlığa dəyər hər biri!

Dilbər

Eh, buna nə var ki, dedim bəlkə sən.
Bizdən bir at-dəvə istəyəcəksən!

Gülüş.

Vasili

(Sübhana)

Niyə oxu atıb, yayı gizlədin!

Sübhan

(Müşfiqə)

Sənin bədxahnının, o nihilistin
Paxırı açılıb,
Xarabdır işi.
Gör necə bir cildə giribmiş "kişi"...

Müşfiq

Gözüm su içmirdi heç mənim ondan.
Onda nə qəlb vardı, nə də ki, vicdan.

O günü mənimlə necə danışdı!
(Başını bulayır.)
Məndən üzr istədi, mənə barışdı.
Az qalmışdı ona lap inanım mən.
Adamda neçə üz olarmış görün?!

Qurban

Bir qolçomaq imiş keçmişdə namərd,
Qaçıb Dağıstana bir xeyli müddət
Gizlində yaşayıb, bilən olmayıb.
Ölümü haqqında şayiə yayıb.
Sonra saxta sənəd keçirib ələ,
Qayıdıb döyüşə gəlib bizimlə.

Müşfiq (mənalı)

Demək, boşa çıxdı yeni üsul da,
Hər şey aydın oldu bu duru suda!

(hamıya)

Xalq günəş kimidir, ona xor baxan,
Yanar atəşində onun bir zaman,
El kini dolutək yağar üstünə,
Nifrəti sel kimi axar üstünə,
İtirər izini eldən-obadan.
Qalmaz bu dünyada ondan bir nişan!..

Qurban

Yenə şeir üstə köklənmişən sən.

Dilbər

Ay Müşfiq, nə olar, bir şeir desən!

Müşfiq (iftixar hissi ilə)

Həyata, zamana verib imtahan,
Əməldən doymayan, işdən doymayan
“İrəli, qəhrəman xalqım, irəli!
Vaxtında qurtaraq böyük işləri.
Yolun haqq yoludur, hər imkanın var,
Aləmə nümunə bir dövranın var,
O səni göylərə qaldıracaqdır,
Dərin deryalara daldıracaqdır.
Yüksəl, yüksəl mənim şöhrətli ölkəm!
Şeirdən, şairdən dövlətli ölkəm!..”
Mənə bu gedişdə siz olun qanad!

(hamıya)

“Sevgim mübarizə, sevgilim həyat!”

Hamının üz-gözündə coşqun bir ifadə.

PƏRDƏ

1968-1972

ARİF ABDULLAZADƏ

(1940–2002)

Abdullazadə Arif Əbdürrəhman oğlu – şair, nasir, ədəbiyyatşünas-alim, dramaturq – Şəki şəhərində anadan olmuşdur. Oradakı 11 saylı şəhər məktəbində, ADU-nun filologiya fakültəsində təhsil almışdır (1956–1961). Azərbaycan EA-nın əsaslı kitabxanasında, Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyində redaktor-mütəxəssis, kiçik elmi işçi (1961–1962), Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda elmi işçi (1962–1993), Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri işləmişdir (1993–2002). Filologiya elmləri doktorudur (1974). 14 elmi, ədəbi-bədii kitabların müəllifidir. Pyesləri Bakı və Şəki teatrlarında tamaşaya qoyulmuşdur.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür (1969).

AQILLƏR

3 pərdəli komediya

İŞTİRAK EDİRLƏR

Dərgah

Murtuz

Nazilə

Firuzə

Nadir

Vasif

Səfi

Müərrəf

Portfelli kişi

Amir

Məmmədali

İsmət

Şirvan

Eldar

Sürücü, iclas iştirakçıları

- Elmi-tədqiqat institutunun rəhbərlərindən biri (müdir, yoxsa müdir müavini olduğu bəlli olmur)
- institutda şöbə müdiri

– homin şöbənin ömökdaşları

- institutun dissertantı
- kimliyi və nəciliyi bilinməyən bir şəxs
- jurnalın redaktoru

– jurnalın ömökdaşları

Əhvalatlar Bakıda vəqə olur.

Qapısı taybatay açıq olan otaq sohnənin nisbətən arxa hissəsində yerləşir və bu açıq qapıdan bu otaqdakı bir neçə masa və stullar tamaşa salonundan asanca görünür – ümumi iş otağını xatırladır. Sohnənin ön hissəsində bir-birindən bir az aralı iri gül dibçəkləri düzülmüşdür – dohlizo bonzoyir. Otaqdakı masaların çoxu boşdur. Təkcə sağ küncdə qoyulmuş masanın arxasında ultra dəbdə geyinmiş bir qız, şəkili jurnallara baxmaqla məşguldur. Sol tərəfdə, qapıya yaxın küncdə isə arıq və cılız bir gənc üstünə xeyli kitab, jurnal və kağızlar qalanmış masaya döşənib hamını və hər şeyi unutmuş kimi nə işə oxuyub yazır. Telefon zəng çalır.

Qız yerindən sıçrayıb dostoyi qaldırır, cingiltili səslə danışmağa başlayır.

Nazilə. Alo? Aha. Privet. Culya sənsən? Necəsən Culinka? Belə də, niçəvo. Hə. Hə. Kim? Böyük şef, liçni sam? Necə? Şöbədə heç kəs yoxdu axı. Bura bax, o ki keçən həftə gəlməliydin. O boyda panika qaldırıb aləmi tökdüm bura. Düz işin axırınacan gözlədik, pristavlyayeqş? Yenə gəlib çıxmadı. Bütün günümüz itib getdi, chh... Nu ladno, zəng eliyərəm. Paka. (*Sərt hərəkətlə dəstəyi qoyub yenidən qaldırır, nömrəni yığıb yavaşdan, nazla danışmağa başlayır.*) Alo, Murtuz müəllim? Salam, Nazilə narahat ləyir, necəsiz? Sağ olun. Murtuz müəllim, bilirsiz niyə zəng eləmişəm? Eee, indicə Culya zəng elədi ki, gəlirlər yenə. Onlar daaa, bəli, bəli, keçən həftə gözlədiklərimiz, şöbələri gəzəcəklər, gəlirsiz? Yaxşı, bu saat hamısına zəng eliyərəm. Sağ olun. (*Dəstəyi qoyub, yenidən qaldırır. Ucadan və tez-tez danışmağa başlayır.*) Alo, Fira, mənəm, Nazadı, tez uç bura, Fantomas v qorode! Hə, hə, gəlirlər, tez, tez! (*Tələsik yeni nömrə yığır, səsinə bir az dəyişir.*) Nadir müəllim? Salam, Nazadı, tez işə gəlin, yoxlamadı, bəli, bəli, tez gəlin, Murtuz özü dedi. Sağ olun. (*Yenə nömrə yığır.*) Alo? Bağışlayın, Vasif müəllim evdədi? İnstitutdandı, hara gedib görəsən? Bəli, Nazilədi. Bağdadı? Bəs orda telefon-filan yoxdu? Hə, çox lazımdı. Heç, clə-belə deyin ki, “Fantomas v Parije”, özü başa düşəcək. (*Gülür.*) Yox, Parijo göndərmirlər, işə çağırırlar. Sağ olun. (*Dərindən köks ötürüb yenidən nömrə yığır, əl-qol ata-ata tez-tez danışmağa başlayır, ancaq sözləri anlaşılmır, onun danışdığı tempinə uyğun musiqi sədaları altında səsi eşidilməz dərəcəyə enir.*)

Nazilo telefonla danışdıqca dahlizdə müxtəlif işçilər tolosa-tolosa sağa-sola qaçırlar. Musiqi bu hərəkətləri də müşayiət edir. Bir azdan musiqi yavaş-yavaş azalır. İşçilər bir-bir gəlib otağa keçirlər.

Vasif (*qapının ağzında görünür*). Privet!

Səfi (*başını qaldırıb yorğun halda ona baxır*). Əleykümə-privet.

Vasif (*rişxəndlə*). Yazırsan?

Səfi. Hə.

Vasif. Yaz, bala, yaz. (*Naziləyə yaxınlaşıb onun əlindən öpür.*) Necəsən, Nazoçka? Bəs hanı Fantomas?

Nazilə. Nə bilim hanı? Allah bilir, yenə hansı mərtəbədə ilişib qalıb. İşçiləri yığmaq üçün oçerednoy panikadı da.

Vasif. Eh, öntiqə oturmuşdum özümçün bağda, televizorda detektiv, qabağımda da çeşki pivə. Elə bu vaxt qəfil telefon zəngi, qəfil proza – külək, yağış, sisli yollar. Az qala avariya eləmişdim və... köçmüşdüm bu fani dünyadan... Bura bax, Nazoçka, deyirlər təzə dissertant xanım gəlir şəbəyə, düzdü?

Nazilə. Hə, özü də lap əməlli-başlısından.

Vasif. Əməlli-başlı dissertant?

Nazilə (*çılğın*). Xeyr, əməlli-başlı xanım.

Vasif. Kimin xanımı?

Nazilə. Onu Murtuzdan soruş.

Nadir (*qapıda görünür*). Gənc və ümid verən alimlərə salamlar. (*Əlindəki iri portfeli masanın üstünə qoyur.*) Yenə bu nə şuxurdu, balam?

Vasif (*əlini ona uzadır*). Ooo, privetlər, privetlər, Nadir müəllim. Ölkədə nə var, nə yox?

Nadir. Əşi, nə olacaq? Külək, yağış, fısıqırıq. Belə havada adamı evdən çıxararlar? Gül kimi oturmuşdum dəftər-kitabımın arasında qol-boyun, qurdalanırdım özümçün.

Vasif. Yenə nə quraşdırırsan? Onsuz da heç biri çap olunmur, nə üzürsən dadlı canını?

Nadir. Eh, mənə nə var ey, məhkəməlik adamam.

Vasif. Necə?

Nadir (*söhbəti dayışmaq niyyətilə*). Deyirlər təzə dissertant gəlib bizə...

Vasif. Hə, özü də əməlli-başlısından. Olmaya tanıyırsan?

Nadir (*əsəbi təbəssümlə*). Özünü yox, papaşasını.

Vasif. Kimdi ki?

Nadir. Onu tanımayana lənət.

Vasif. Ay onu taniyana lənət. Kimdi sən allah?

Nadir ağzını onun qulağına tutub nəso deyir.

Vasif. Tı çto?

Nadir. Çto özünsən, eşyanın biri eşya! Xanım da ki, nə xanım!

Bayaqdan jurnala baxa-baxa özünü eşitməmozliyo qoyan Nazilo ehmalca başını qaldırıb, qulağını şəkloyir.

Vasif (*maraqqla*). Necə xanım?

Nadir (*təntənə ilə*). Maral! (*Siqaret çıxarıb dahlizə keçir. Vasif də onun arxasınca çıxır. Dəhlizdə dayanıb siqaret çəkə-çəkə söhbət edirlər, ancaq səsləri eşidilmir.*)

Firuzə (*sürətlə gəlir, dahlizdəkilərə salam verib otağa keçir*). Salam. (*Çantasını masanın üstünə fırladaraq Naziləyə yaxınlaşır.*) Bu nə işdi, ay qız?

Nazilə. Onu Culyanın şefindən soruş, sirləri birdir.

Firuzə (*yerinə keçib masanın siyirtməsindən kitab, jurnal, kağız, qələm çıxarır, pərakəndə halda masanın üstünə töküür*). Qoy görsünlər ki, işləyirik kak budto (*səsini qaldırır*), əşi, gələn deyil ey, vallah gələn deyil. Bir ildə eşidirik onun gəlməyini. Bu altı mərtəbə o qədər hündürdü ki, onu bir ilə çıxmaq mümkün olmaya?! (*Çantasından bir bağlama çıxarıb masanın üstünə qoyur.*)

Nazilə. O nədi elə?

Firuzə. Oyuncaqdı, dovşan balası.

Nazilə. Neynirsən onu?

Firuzə. Axsam qardaşımın dostu Orxan Dəmiroğlunun rajdeniyası, ona aparacam.

Nazilə (*təəcüblə*). Bəstəkara da dovşan apararlar?

Firuzə (*etinasız*). Niyə aparmırlar? O mənim rajdeniyama müğənni Baba Mirzəyevi gətirmişdi.

Nazilo qohqoho çəkib gülür.

Firuzə (*ciddi*). Bəs Murtuz müəllim gəlməyib?

Nazilə. Hamıdan qabaq ona zəng eləmişəm. Yəqin yenə unudub, huşu başında deyil ki. Bir də görürsən, özü sabaha ıclas təyin edir, amma gəlib çıxmır.

Firuzə (*ehtiyatla çevrilib Səfiyə baxır*). Elə demə, ay qız, bilir-sən onun nə qədər işi var?

Nazilə (*rişxəndlə*). Əlbəttə, əlbəttə. Kim nə deyir ki?

Firuzə. Dünən televizorda danışdı Murtuz müəllim. Mama deyirdi ki...

Murtuz (*ağır addımlarla gəlir. Firuzə onu görüb səsinə kəsir*). Salamün əleyküm.

Firuzə (*əl-ayağa düşür*). Əleykü salam, Murtuz müəllim, necə-siz? Mələk xanım, uşaqlar necədir?

Murtuz (*ciddi*). Sağ olun, babatdılar.

Firuzə (*eyni canfəşanlıqla*). Dünən baxdım sizə televizorda, elə gözəl danışdınız ki, adam valeh olurdu. Mama deyirdi ki...

Bu anda otaqdakıların səsi eşidilməz olur. Eyni anda dəhlizdə dayanıb söhbət edən Vəlif, Nadir və Zəhidin səsi ucalır.

Vəlif. Eh, fəni dünya! Yerüz məlum, dünən "Növbəhar"a get-mişdim. Şəki kuxnası gəlib. Elə plovlar verirlər ki. Deyirəm ey, Şəki plovundan olmaz.

Nadir. Xeyr, ən gözəl plov Qarabağda olur.

Vəlif. Əşi, nə danışsan? Şəki plovuna çatan plov bütün dün-yada yoxdur. Təkcə onun qazmağı nəyə desən dəyər.

Nadir. Xeyr, əşi, Qarabağ plovunun ətri adamı bihuş edir, dadına-tamına da ki, söz yoxdur.

Vəlif (*özündən çıxır*). Buna bax ay, ədə, bəs Şəki plovunun zəfə-ranı?

Nadir (*səsinə qaldırır*). Bəs Qarabağ plovunun qarası?

Zəhid. Qarabağda paxlalı plov olur?

Nadir. Bəs necə? Paxlalı-şüyüdlü, özü də əməlli-başlısından.

Vəlif. Bəs lappalı plov?

Nadir. Lappa nədi?

Vəlif. Həə, görürsən, bilmirsən. Lappa, yəni lobya püresi.

Nadir. Nə?

Zəhid. Əslində Lənkəran plovu hamısından yaxşıdır.

Vəlif. Yəni, deyirsən Şəki plovundan da?

Zəhid. Lap elə Şəki plovundan da!

Vəlif (*əsəbi*). Bu nə deyir ə?!

Nadir (*yorğun*). Eh, mənə nə var ey, məhkəməlik adamam.

Vəlif. Yenə başladı. Bu nə məhkəməbazlıqdı eyy, başım çıx-mır, "məhkəməliyəm, məhkəməliyəm". Sən hara, məhkəmə hara? Sən ki quzu kimi adamsan.

Nadir. Vaxt gələr, başa düşərsən.

Zəhid. Lənkəran plovunun düyüsü, bax (*çəçələ barmağını gös-tərir*), belə-belə durur padnosda.

Vəlif. Sən Şəki plovunu Şəkiddə yeməsin?

Zəhid. Mənim Şəkiddə nə işim var? Tutaq ki, yeməmişəm, nol-sun ki?..

Vəlif (*özündən çıxır*). Necə yəni nolsun, necə yəni nolsun? Adə, sən bilir-sən Şəkiddə necə ocaq qazmaqları olur?

Zəhid. Şəkiddə çox şeylər olur, nolsun ki?

Vəlif. Yenə deyir, "nolsun". Sən öləsən bu məni özümdən çıxə-racaq.

Başında əzik şlyapa, qoltuğunda iri portfel tutmuş
arıq bir kişi onlara yaxınlaşır.

Portfelli kişi. Bağışlayın, bu hansı institutdur?

Vəlif (*təəccüblə, bir az əsəbi*). Elmi-tədqiqat institutu.

Portfelli kişi. Onu bilərəm eyy, adını soruşuram.

Vəlif. Adı?

Zəhid. Adı...

Nadir (*ucadan*). Kulinariya institutu.

Hamı gülür. Portfelli kişi təəccüblə onları süzüb uzaqlaşır.

Vəlif. Bəs düşbərə necə?

Zəhid. Ən yaxşı düşbərə Bakı düşbərəsidir.

Vəlif. Xeyr, ən yaxşı düşbərə...

Portfelli kişi yenidən onlara yaxınlaşır. Hər üçü təəccüblə
ona baxıb susurlar. Eyni anda otaqdakıların səsi ucalır.

Firuzə. Murtuz müəllim, deyirlər bizə təzə dissertant gəlir.

Murtuz (*qarşısındakı kağızları eşələyə-eşələyə dilucü*). Həə.

Bu gün görək ona mövzu təsdiq eləyək.

Səfi (*başını qaldıraraq maraqla*). Mövzu nədir?

Murtuz. Nə bilim. Qoy gəlsin görək...

Firuzə. Yəqin çox talanlı qızıdır. O gün mama deyirdi ki, papası...

Dohlizdəkilərin yenidən ucalan səsi onun sözlərinin
çəkilənməsinə imkan vermir.

Zahid (*Firuzəyə işarəylə*). Ə, bu Firanızı niyə əvə vermərsiniz ki, səsi kəsilsin?

Vasif. Ər elə biri sən özü, al da, subay oğlansan.

Zahid. Bircə elə startı davamızı çatışdır! Sən də söz dedin də.

Vasif. Amma o "startı devanı" yaman dedin ha. Bu institutların yarısından çoxu elə startı devadı. Səbəbini deyə bilərsiniz?

Nadir. Cəllarını elm yolunda qoyurlar daa bədbəxtlər.

Vasif. Xeyr, əzizim, tapmadın. Məsələ bir az qələldir.

Nadir. Hə, necə?

Vasif. Bunların çoxu instituta laborant və ya dissertant götürüləndə əvvəl-əvvəl könüllərindən mənzilli aspirant keçir. Sonra iştahları böyüyür, kandidat nauk axtarırlar, doktorların içində subay qalanı varsa, ona da şirnikirlər. Və elə bu müddətdə neçə-neçə mühəndis, texnik, fəhlə, şofer, daha nə bilim kim, bu elm və şöhrət fədailərini özünə halalca arvad, ev-çəlik sahibi, oğul-uşaq anası cləmək istəyir, ortaya adam salır, elçi göndərirlər. Bunlarsa nə qədər ki, hələ gənclilər, gözəldilər burunlarını göyə tutub, əllərini yelləyirlər: xeyr, əzizim, mən elmi işçiyəm, hətta dissertasiya mövzum da var, fəhlə kimdi, şofer nəkarədi mənim yanımda, kirli-mazutlu stanok, puff! Beləcə burunları göydə, əlləri havada, bir də ayılıb görürlər ki, yaşları qırxı keçib, ətraflarındakı fəhlələr, şoferlər də dağılışıb gediblər ocaqlarının başına.

Gülüşürlər.

Nadir. Yaxşı, çıxart o zibiləndən birini görək.

Vasif siqaret paçasını ona uzadır.

Nadir. Nədi, "Yava"dı?

Vasif. Hə, yaxşı siqaret.

Zahid. Əslində ən yaxşı siqaret "Opal"dı, boş və ucuz.

Vasif (*özündən çıxır*). Nə danışırısan ə?! (*Köksə ötürür*). Siqaret deyilən şey "Malboro"dur, vəssalam. Çəkəndə elə bil konyak içir-sən, dodaq öpürsən.

Nadir. "Malboro"nu görək ki, türk tütünündən hazırlayırlar, eləmi?

Vasif. Hə, toçm.

Zahid. Bəs onda türk siqaretləri...

Portfelli kişi (*onlara yaxınlaşır*). Bağışlayın, axı bu institutun adı...

Vasif (*onun sözünü kəsir*). Keçmədik işə?!

Portfelli kişi (*şaşıır*). Axı bunu demək nə çətin işdir ki?

(*Başını yelləyib uzaqlaşır*.)

Ramiz (*onlara yaxınlaşır*). Nədi ə, yenə nə baş-baş verməmişiz?

Nadir. Siqaret vitrini açmışıq.

Ramiz. Nə siqaret ə, sən tapıntılardan danış. Dünən elə qiy-mətli şey tapmışam ki, misli-bərabəri yoxdu elmdə.

Nadir. Nədi o, dayı?

Ramiz. Dayı nədi ə? Dayını bir dəfə uşağı evlənməyənə də tapmaq olar. Bu başqa şeydi.

Vasif. Onda vesli, vəzifəli qohumdu.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, vəzifə-filan vremenə şeydi. Mənim tapıntı əbədi şeydi, ömürlük.

Zahid. Ömürlük? Onda ya puldu, ya da yaltaqlıq.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, tapmadız.

Vasif (*həvsələsiz*). Nədi axı?

Ramiz. Desəm, inanmazsınız.

Vasif. Bildim, bildim. Bir dayan görüm... Hə, tapdım: mənzilli canan.

Ramiz. Gic-gic danışma ə, Nadir müəllim qulağını bəri götür (*nəşə pıçıldayır*).

Nadir. Onu beş il bundan əvvəl tapıblar ki.

Ramiz (*özündən çıxır*). Ə yox ə, sən öl, kim tapa bilər onu, ora heç kəsə xodu yoxdur.

Nadir. Zəfər Zeynallı. Jurnalda məqaləsi də çıxmışdı.

Vasif. Hə, bildim. Zəfərin tapdığını deyir?

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, Zəfər başdan xarabın biridir, o nə tapa bilər axı?

Nadir. Nə bilim vallah.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, Zəfər yaxşı oğlandır.

Nadir (*çarəsiz*). Hə, clədir.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, səfəh adamdır.

Nadir (*öz-özünə*). Keçmədik işə?!

Bu məqamda bir nəfər orta boylu, ariq bir kişi onlara yaxınlaşır.

Ariq kişi (*təngnəfəs*). Tez olun, tez olun, otaqlara keçin. Dördüncü mərtəbədədirlər. Cəld olun, keçin oturun, qarşınıza kitab-dəftər tökün, çayniki-filanı da gizlədin bir yerdə. (*Tələsik uzaqlaşır.*)

Hamı siqaretləri söndürüb otaqlara çökür.

Vasif (*küncdəki masanın arxasında oturub işləyən Səfinin yanından keçə-keçə*). Hə, yazırsan?

Səfi (*başını qaldırır mat-mat ona baxır*). Hə.

Vasif. Yaz, yaz. (*Səsini qaldırır.*) Adə, müdafiə elədin, oldun mən, sonra? Eh, fani dünya! (*Yerinə keçib oturur.*)

Murtuz. Yaxşı, keçin oturun, nə qədər ki, hamı burdadır, bir xırda iclas eliyək.

Telefon zəng çalır.

Murtuz (*dəstəyi qaldırır*). Alo? Bəli. Ooo, salam, hər vaxtınız xeyir. Dərgah müəllim, necəsiniz, nə var, nə yox? Çox sağ olun. Necə? Hə, bir az nasazlaşmışdım, keçər. Hə, hə, bilirəm, kişi mənə də zəng eləmişdi. Nə bilim, gözləyirik də, hə, gəlməlidir. Əlbəttə, əşi, daa buna söz ola bilməz ki. Elədi, arxayın olun, əlbəttə. Sağ olun (*Dəstəyi qoyur*.) Hə, başlayaq, hansı işlərimiz var?

Firuzə (*nazla*). Murtuz müəllim, mənim kitabımı çapa göndərmək lazımdır.

Murtuz. Göndərək də.

Firuzə. Çox sağ olun. İndi... lap elə... bu gün bu kitaba redaktor və rəyçilər təyin etmək lazımdır.

Murtuz. Eliyəkdə... Kimi istəyirsiniz?

Firuzə. Rəyçilərin biri institutumuzdan İlqar müəllim, kənar-dan da yuxarı mərtəbədəki Rüstəm müəllim. Redaktor da elə siz.

Nadir. Əsər şöbəmizdə müzakirə olunub?

Firuzə (*tələsik*). Murtuz müəllim oxuyub daa, rəyçilərin də rəyi hazırdır.

Vasif. Nadir, bəs sənin kitabın çapa hazır deyil?

Nadir. Kitabım yox, kitablarım.

Vasif. Bəs niyə çap olunmurlar?

Nadir. Çünki... çünki mən məhkəməliyəm.

Vasif. Yenə başladı. Eh, fani dünya!

Murtuz (*onların kinayəsinə əhəmiyyət vermədən*). Yaxşı, hani kitab, Firuzə xanım?

Firuzə. Evdədi.

Murtuz. Nə vaxt gətirərsən?

Firuzə. Gətirərəm. Murtuz müəllim, deyirəm, bugünkü iclas protokolumdan bir çıxarış verin, aparım nəşriyyata.

Murtuz. Yaxşı hazırlayın.

Firuzə. Hazırdı, Murtuz müəllim, təkcə sizin qolunuz qalıb. (*Ayağa qalxıb əlindəki kağızı Murtuza uzadır. Murtuz baxmadan qol çəkir.*) Çox sağ olun, Murtuz müəllim, çox xeyirxah adamsız. O gün mama deyirdi ki...

Səfi (*alçaq səslə*). Murtuz müəllim, mənim də bir məqaləm var...

Murtuz (*həvəssiz*). Nə məqalə?

Səfi. Dissertasiyamdandı.

Murtuz. Planlaşdırırıq, darıxma. İndi əlimizdə daa vacib işlərimiz var. (*Tələsik.*) Yaxşı, keçək əsas məsələyə. İndi bir dissertant gələcək bura. Müşərrəf xanım, yəqin eşitmisiz...

Orta boylu, otuz yaşlarında bir kişi qapıda görünür.

Orta boylu kişi. Salaməleyküm, Murtuz müəllim.

Murtuz. Salam, amma iclasdı.

Orta boylu kişi. Mümkünsə, bircə dəqiqə vaxtınızı alım, Murtuz müəllim, uzaqdan gəlmişəm, sabah rayonda dərslim var, axşam gətməliyəm.

Nadir. Buyurun içəri keçin, qapıda dayanmayın.

Murtuz (*çarəsiz*). Yaxşı, deyin, amma müxtəsər eləyin bir az.

Orta boylu kişi. Baş üstə. Belədi Murtuz müəllim, mən üç ildən çoxdur ki, bir mövzu üzərində işləyirəm. Mövzunun adı, plan-prospekti, zəruri material və ədəbiyyatı da çoxdan hazırdır. Əsərin ilk variantı demək olar ki, yazılıb. Rayon qəzetində bir-iki məqalə də çap etdirmişəm.

Murtuz. Bakıda necə?

Orta boylu kişi. Bakıya yolum düşmür, rayonda işlərimiz çoxdur, məktublarım isə çox vaxt cavabsız qalır.

Murtuz (*son dərəcə ciddi*). Qayda belədi. Bakıda bir neçə jurnal, hə, hə, jurnal məqaləsi çap etdirin. Nəzəri fikirlərinizi təcrübədə

yoxlayın. Sonra hər şeyi yüz ölçüb, bir biçin. Ən sonra isə əsərinizi, sənədlərinizi yaxşı-yaxşı hazırlayıb gətirin, mövzunuzu müzakirə eliyək.

Nad ir. Mövzusunu, yoxsa əsərini?

Murtuz. Nə əsər? Əvvəlcə görək mövzu təsdiq edilsin, o da hələ xoşumuza gəlsə. Qanun belədi!

Orta boylu kişi (*hələ də ayaq üstədir*). Yaxşı, Murtuz müəllim, amma...

Murtuz. Nə amma? Amması da budu, qanması da. Gedə bilərsiz.

Orta boylu kişi. Yaxşı, sağ olun. (*Ağır addımlarla qapıya yönəlir.*) Bəs axı... (*Sözünü bitirməyib yavaşca uzaqlaşır.*)

Elə bu vaxt ultra dəblə geyinmiş, həddindən artıq kosmetikali, gözəl və qamotlı bir qadın sürətli içəri girir.

Müşərrəf. Salam, Murtuz müəllim.

Murtuz (*ayağa qalxır*). Salam, salam. Xoş gəlmisiz. Buyurun əyləşin. (*Yanıdakı stulda yer göstərir.*) Nə var, nə yox, necəsiniz?

Müşərrəf. Sağ olun, siz necəsiniz? (*Oturur.*)

Murtuz. Çox sağ olun? Kişi necədir?

Müşərrəf (*gur saçlarını geri atıb işvə ilə gülümsəyir*). Hansı kişi, papa yoxsa...

Murtuz (*bir az özünü itirib, tez də ələ alır*). Hər ikisi.

Müşərrəf. Yaxşıdırlar, sağ olun.

Protokol yazan Nazilə bərkdən asqırır. Səfi qəfil səksənir, qələm əlindən düşür, az qalır stuldan yıxılırsın. Nadir qəhqəhə çəkib gülür.

Nazilə. Murtuz müəllim, bir az bərkdən danışın, eşitmirəm.

Murtuz (*ciddiləşir*). Hələ heç nə yazma. (*Bir az da ciddiləşir.*)

Yaxşı... Müşərrəf xanım, sənədlərinizi gətirmisiz?

Müşərrəf (*işvəli təbəssümlə*). Nə sənəd?

Murtuz (*yenidən əvvəlki vəziyyətə qayıdır*). Heç... anket-filan.

Müşərrəf. Xeyr, hələ hazırlamamışam.

Murtuz. Eybi yox, düzəldərsiz. (*Yenidən ciddiləşir.*) Deməli, belədir, Müşərrəf xanım universiteti bitirib, fərqlənmə diplomuyla. İndi biz ona dissertasiya mövzusu təsdiq etməliyik.

Nad ir. Mövzusu nədir?

Müşərrəf. Hələ seçməmişəm.

Nad ir. Demək, onda məqaləsi də çıxmayıb.

Nazilə yenidən asqırır. Səfi də öz növbəsində yenidən səksənir.

Murtuz (*ehtiyatla*). Seçər dəə, nə tələsiklikdir. Görünür çox ciddi yanaşır bu işə. Biz ona bugünkü iclasın protokolundan bir çıxarıb verək, mövzunu sonra əlavə edərik ora.

Vasif. Nolar, elə də olar.

Firuzə. Hə də... seçər dəəə, mövzuya nə var ki?

Nad ir (*güclə seziləcək kinayə ilə*). Əlbəttə olar, əşi. Özü zəhmət çəkib gəlib ki. Keçən həftə mövzu təsdiq elədiyimiz oğlanın heç özü yox, mövzusu gəlmişdi iclasımıza. Müşərrəf xanımsa özü zəhmət çəkib gəlib, mövzusu da gələr dəə. Əsas insanın özüdür, mövzuya nə var ki?

Murtuz (*kinayəni anlamırmış kimi*). Deməli, Müşərrəf xanım bu gündən olur bizim institutun dissertantı. Təbrik edirik, Müşərrəf xanım.

Vasif. Bəs elmi rəhbəri kim olacaq? Bəlkə Nadir müəllim olsun, hə?

Murtuz (*ciddi və boğuq təbəssümlə*). Özü məni istəyir deyəsən.

Firuzə. Lap yaxşı olar. Murtuz müəllim çox gözəl rəhbərlik edir. O gün mama deyirdi ki...

Nazilə yenə asqırır, Firuzənin son sözləri eşidilməz olur, çünki eyni anda

Səfi də səksənir və masasının üstündəki kitablar yerə tökülür.

Vasif siqaret çıxarıb ayağa qalxır, Sofinin yanından keçəndə bir an ləngiyir.

Vasif. Yazırsan?

Səfi başını qaldırıb təəccüblə ona baxır.

Vasif. Yaz, yaz.

İşıq sönüb yenidən yanır. Hamı eyni vəziyyətdə oturmuşdur.

Səhnə quruluşunda işığın bu cür sönmə-yanması bir neçə müddət (gün, həftə, ay) keçməsinə əlamətləndirməlidir.

Murtuz. Bugünkü iclasımızın əsas məsələsi Müşərrəf xanımın yazdığı dissertasiyanın müzakirəsidir. (*Nazilə asqırır. Murtuz ciddiləşir.*) Nazilə, protokol yazırsan?

Nazilə. Yazıram, Murtuz müəllim, yazıram.

Murtuz. Dissertasiyanı şöbədənkenar Dəmir müəllim, şöbədən isə Firuzə xanım ilə mən oxumuşuq. (*Üzünü Nadirə tutur.*) Nadir müəllim, sən necə, oxumusan?

Nadir. Mənə deyən olmayıb. Müzakirə elanı da elə bu gün asılıb.

Murtuz (*süni təəccüblə*). Bəs bu necə olub, Nazilə?

Nazilə çiynilərini çəkib dinmir.

Murtuz. Vasif, sən necə?

Vasif. Mənə dünən verdilər, vərəqləmişəm.

Murtuz. Yaxşı, onda başlayaq. Deyirəm, ilk sözü qonağa verək, hə? Buyurun, Dəmir müəllim.

Dəmir. Mən bu dissertasiyanı çox diqqətlə oxumuşam. Müzakirəyə təqdim olunan bu əsər eee... elmimizdə ilk dəfə mühüm və əhəmiyyətli problemlər qaldırır. Əsər üç fəsildən ibarətdir və hər üç fəsildə qarşıya qoyulan məsələlər düzgün və hərtərəfli şəkildə həll edilmişdir. Fəsillərin sonunda müəllif son dərəcə maraqlı elmi nəticələrə gəlib çıxır. Mən bu məsələ və problemləri, həmçinin onların nəticələrini burda bir-bir saymaqla sizin qiymətli vaxtınızı almaq istəmirəm. Əslində buna ehtiyac da yoxdur. Çünki Müşərrəf xanımı hamımız yaxşı tanıyırdıq, necə deyirlər, elmi şoma məlum şod. Hə, onu da deyim ki, dissertasiyada qarşıya qoyulan məqsədə müvafiq olaraq əsas material tam əhatə olunmuş, elmi-nəzəri ədəbiyyat ümumi tədqiq-təhlil prosesində yaxşı əridilmişdir. Dissertasiyanın üslubu aydın, dili səlisdir. Dissertasiyada bəzi xırda-para, əhəmiyyətsiz cümlə və söz xətaləri var ki, onları da müəllifin özünə demişəm. Yəqin ki, düzəldib.

Firuzə. Hə, hə, düzəldib, əlbəttə, düzəldib.

Dəmir. Fikrimi yekunlaşdıraraq demək istəyirəm ki, Müşərrəf xanımın əsəri namizədlik dissertasiyasının bütün tələblərinə cavab verir və onun müəllifi elmlər namizədi adını almağa tamamilə layiqdir.

Nadir. Hansı elmlər?

Portfelli kişi (*qapıda görünür*). Bağışlayın, bir söz soruşum. Bu institutun adı...

Murtuz (*son dərəcə ciddi*). İclasdı.

Portfelli kişi (*təəccüblə*). İclas? Belə də ad olar?

Nadir. Olar, day-day, bu institutda nə desən olar.

Portfelli kişi şəşqın halda uzaqlaşır.

Murtuz. Firuzə xanım, buyurun.

Firuzə. Murtuz müəllim, mən dissertasiyaya rəy yazmışam.

Onun hamısını oxuyum, yoxsa nəticəsini?

Murtuz (*hamıya müraciətlə*). Hə, nə deyirsiniz?

Vasif (*xüsusi ahənglə*). Əşi, nə lüzum var ey, son cümləsini oxu qurtarsın getsin. (*Öz-özünə.*) Eh, fani dünya!

Murtuz. Nə?

Vasif. Heç...

Murtuz. Fani dünyadı, nədi, deyirdin.

Vasif. Hə, deyirdim dünya fanidir, yaxşılıq qalacaq.

Nazilə asqırır. Səfi yenə səksənir, qələm əlindən düşür.

Murtuz. Hə, buyurun, Firuzə xanım.

Firuzə. Nəticəni oxuyuram... Bütün bunları nəzərə alaraq, mən belə hesab edirəm ki, əsər namizədlik dissertasiyasının bütün tələblərinə cavab verir və onun müəllifi kandidatlığa layiqdir.

Murtuz. Çox yaxşı. Onda mən də bir-iki kəlmə deyim. Müşərrəf xanımın əsərini mən də diqqətlə oxumuşam. Bu dissertasiya elmimizdə son dərəcə aktual...

Templi musiqi socaları altında onun səsi eşidilməz olur. Murtuzun yalnız əl-qol hərəkətlərindən onun danışdığı hiss edilir. Sonra musiqi birdən-birə kəsilir.

Vasif, Murtuz, Firuzə, Dəmir və Nazilənin qarışıq səsləri eşidilir.

Səslər. Təbrik edirik, Müşərrəf xanım, mübarək olsun, müdafiənizi görək, mama deyirdi ki...

Vasif (*siqareti çıxarıb qapıya tərəf yönəlir*). Banketinizə gələk, Müşərrəf xanım. (*Səfinin yanından keçəndə bir anlıq ləngiyir.*) Yazırsan hələ? (*Səfi mat-mat onun üzünə baxır.*) Yaz, yaz.

İşıq sönüb yenidən yanır. Qapının baş ucunda "Elmi şura" sözləri yazılıb. Şortı olaraq yenə eyni otaqda (ancaq stullar və təbii ki, oturanlar çoxalıb) Elmi şuranın iclası gedir.

Murtuz ayaq üstə ucadan və bəlağətlə danışır.

Murtuz. Hörmətli Elmi şura üzvləri. Biz Müşərrəf xanımın dissertasiyasını öz şöbəmizdə iki dəfə son dərəcə geniş şəkildə müzakirə etmişik.

Nazilo asqırır. Sohnonin küncündə cəni yerdə oturub-yazı
yazan Sofi bu dəfə də soksonir.

Nad ir. Birini də gətir, ay qız. Deyilənə görə müzakirə iki dəfə
olub axı.

Murtuz (*tərs-tərs Nadirə baxıb sözüna davam edir*). Hər iki
müzakirə son dərəcə işgüzar və prinsipial şəkildə keçmişdir. Birinci
müzakirədə çıxış edən yoldaşlar əsərin elmimiz üçün böyük əhə-
miyyətini qeyd etməklə, onun asanlıqla düzəldilməsi mümkün olan
bəzi xırda-para nöqsanlarına da toxunmuş, nəticədə, yəni ikinci müza-
kirə də onların, yəni həmin nöqsanların islah edildiyi qənaətinə
gəlmişlər. İkinci müzakirədə çıxış edən yoldaşlardan Dəmir müəllim,
Firuzə xanım, Vasif müəllim, Nadir müəllim (*Nazilə yenə asqırır.*)
və sair yoldaşlar... (*Nazilə bir də asqırır.*)

Nad ir. Ay maladə! Bu, başqa məsələ.

Murtuz. ...Və sair yoldaşlar Müşərrəf (*xüsusi vurğu ilə*) Əzim-
xanova yoldaşın dissertasiyasının elminizdə yeni söz olduğunu ayrıca
qeyd etmiş və göstərmişlər ki, həmin əsərin xalq təsərrüfatımızın
inkişafında xüsusi tətbiqi rolu olmalıdır. Və bu belə də olacaq, yol-
daşlar. Mən bütün şöbəmiz adından əsərin müdafiəyə buraxılmasına
əmin olmaqla, cə... bağışlayın, tərəfdar olmaqla, Elmi şura üzvlə-
rindən də həmin əsərə səs vermələrini xahiş edirəm. (*Oturur.*)

Sədarətlik edən alçaq boylu Dərgah ayağa qalxır.

Dərgah. Çox sağ olun, Murtuz müəllim. Belədi, yoldaşlar, Mur-
tuz müəllim Əzimxanova yoldaşın dissertasiyası haqqında ətraflı və
son dərəcə məzmunlu məlumat verdi. Və mən, əsəri oxuyan bir adam
kimi, onun fikirlərilə tamamilə şərikəm. Doğrudur, mən əsərin yal-
nız birinci fəslini oxumuşam. Amma fikir demək üçün elə bu da
kifayətdir. Çünki, aqillər demişkən, bir qabdakı balın əsil bal oldu-
ğunu təyin etmək üçün onun hamısını yeməyə lüzum yoxdur, ondan
bir qaşığı da götürmək kifayətdir.

Nad ir (*Vasifə*). Lotunu görürsən? O bu dadlı balı axıracan
yeməyə doydu deməz.

Vasif. Sən yeməzdin?

Nad ir (*çiyinlərini çəkir*). O barədə düşünməmişəm.

Vasif. Gecdir. Ağillı adamlar bunu müzakirədən əvvəl fikirlə-
şiblər.

Dərgah (*sözüna davam edir*). ...Belədi, yoldaşlar, Müşərrəf
Əzimxanova yoldaşın əsəri son dərəcə aktual...

Portfelli kişi (*qapıda görünür*). Bağışlayın, mənə bu insti-
tutun adı...

Dərgah (*əsəbi*). Elmi şura, a yoldaş.

Portfelli kişi. Bəs o gün dedilər iclasdı adı. (*Başını bulayıb
uzaqlaşır.*)

Dərgah. Belədi, yoldaşlar, müzakirədə bir sistem olsun deyə
biz bu dissertasiyanı əvvəlcədən xüsusi bir mütəxəssisə vermişik ki,
Elmi şurada məlumat versin. Məlumat üçün söz verilir Elmi şuranın
üzvü Dəmir müəllimə.

Dəmir (*ayağa qalxır*). Hörmətli Elmi şura üzvləri. Müşərrəf
xanım Əzimxanova yoldaşın dissertasiyası son dərəcə əhəmiyyətli
və dəyərli...

Elə bu anda əl-qolunun hərəkətilə danışmaqda davam edən Dəmin
səsi eşidilməz olur. Vasifə Nadirin səsli ucalır.

Nad ir. Bu ki mütəxəssis deyil. Onun sahəsi hara, bugünkü
məsələ hara?

Vasif. Dərinə getmə, ay əvəm. Mütəxəssis olmasa keçən müza-
kirədə çıxış etməzdi ki... Kişi ağzında dedi ki, bal bir kasadı. Gör
neçə qaşığı eləyir.

Nad ir. Axı bir soruşan olsa...

Vasif. Səndən də çox şey soruşmaq olar.

Nad ir (*əsəbi təbəssümlə*). Bəs səndən?

Vasif. Məsələ?

Nad ir. Məsələ, soruşsalar ki, hər həftə kef çəkdiyin o bağ-
hansı pulla almısan, yaxud da niyə məhz elə hər il avqust ayında ins-
titutlarda qəbul imtahanları başlayandan qurtarana qədər Bakıdan
çıxmırsan, nə cavab verərsən?

Vasif əsəbi hərəkətlə nəso deyir, lakin səsi eşidilmir.
Çünki, cəni anda Dərgahın səsi ucalır.

Dərgah. Belədi, yoldaşlar...

Nad ir (*Vasifə*). Sən bilən bunun boyu niyə belə qısadır?

Vasif (*incik səslə*). Nə bilim?

Nad ir. Çünki hər dəfə boyu çıxmaq istəyəndə bicliyi başından basıb qoymayıb.

Dərgah. Sakit, yoldaşlar.

Ramiz (*ayağa qalxır*). Dərgah müəllim, mən çox üzr istəyirəm. vacib bir məsələ var. Bilirsiniz, mən bir dəyərli şey tapmışam, böyük kəşfdir.

Vasif (*öz-özünə*). Yenə zolladı kəşfini ortalığa.

Dərgah. Ramiz müəllim, gölərsiniz yanıma, ayrıca danışırıq.

Ramiz. Ayrıca danışmışıq da. Bəs siz demədik ki, Elmi şurada danışırıq?

Templi musiqi sədaları altında səslər azalır. Ramizin, Dərgahın, Murtuzun əsəbi mübahisəsini də eyni musiqi müşayiət edir – səslər bir az cəşidlə də, sözlər anlaşılmır. Sonra Ramiz oturur.

Dərgah nəso deyir, hamı öl qaldır.

Dərgah. Belədi, yoldaşlar! Beləliklə, Müşərrəf xanım Əzim-xanova yoldaşın dissertasiyası bir səslə qəbul edilir və növbəti müdafiə şurasında müdafiəsi olacağı nəzərə çatdırılır. Təbrik edirik, Müşərrəf xanım.

Səslər. Təbrik edirik, təbrik edirik, Müşərrəf xanım. (*Hamı ayağa qalxır*.)

Səslər yavaş-yavaş azalır. Çünki hamı iclas otağını tərk etməyə başlayır.

Ön sonda adətə üzrə siqaret çıxarıb qapıya yönələn

Vasif Səfinin yanında longiyir.

Vasif. Hə, necədi, yenə yazırsan?

Səfi eynəyini çıxarıb yuxulu gözlərilə Vasifi süzür, lakin dinmir.

Vasif. Yaz, bala, yaz.

İşiq sönlüb yenidən yanır. Yenə şorti olaraq eyni otaqda toplanırdı.

Ancaq bu dəfə oturanlar daha çoxdur. Bəzilərinin əllərində gül-çiçək dostolori var.

Dəmir (*sədarət kürsüsündən*). Hörmətli yoldaşlar, hesablayıcı komissiya səsvermənin nəticələrini elan edir. Bugünkü dissertasiya

müdafiəsində Elmi şura üzvlərinin iyirmisi də iştirak edir. Onların iyirmisi də səsvermədə iştirak etmiş, iyirmisi də Müşərrəf Əzim-xanova yoldaşın əsərinin qəbul edildiyini arzu edir, yəni onun lehinə səs verir. (*Hamı əl çalır*.) Beləliklə, hesablayıcı komissiya öz işini bitirir. (*Yenidən alqışlar, hamı ayağa qalxır*.)

Dərgah (*sədarət kürsüsünə keçir*). Bir dəqiqə oturun, yoldaşlar. Bir dəqiqə, bir dəqiqə. (*Hamı oturur*.) Belədi də, yoldaşlar, eşitdiyiniz kimi hesablayıcı komissiya indicə sizə səsvermənin nəticəsini elan etdi. Beləliklə, müdafiə şurasının üzvlərinin birgə rəyi nəticəsində Müşərrəf xanım Əzimxanova yoldaşa bu dəyərli dissertasiya üçün elmlər namizədi adı verilir. Təbrik edirik sizi, Müşərrəf xanım.

Hamı ayağa qalxıb Müşərrəfo yaxınlaşır. Təbrik, gül-çiçək təqdimi, öpüşmə mərasimi başlanır. Sonra yavaş-yavaş hamı dağılır.

Yenə hamıdan gec otağı tərk edən Vasif eyni yerdə oturub yazan Səfinin yanında longiyir.

Vasif. Yaz, bala, yaz, dünya yazanlarındır. (*Dəhlizdəki qələbəliyə qarışır*.)

Dəhlizdə səslər.

Yaxşı əsərdi, balam.

Bu da belə alim oldu.

Ömürlük pensiyası təmin olundu.

Banket nə vaxtdı eyy?!

Yaman da gözəldi yanımsı...

İşiq sönlüb yenidən yanır. Birinci pərdənin əvvəlindəki səhnə.

Nazilo jurnallara baxır. Səfi eyni yerdə oturub yazır.

Telefon zəng çalır. Nazilo qalxıb dostoyi götürür.

Nazilo. Alo? Privet. Culya sənən? Necə? Yenə gəlirlər? Əşi o üç ildə gəlir, gəlib çıxmaq bilmir. Yaxşı, yaxşı, zəng eliyərəm. Privet. (*Dəstəyi qoyub yenidən qaldırır*.) Alo, Murtuz müəllim (*templi musiqi sədaları altında onun səsi hərdən qırıq-qırıq eşidilməyə başlayır*.) Vasif... Nadir müəllim... Fantomas v qorode... Fira, sən-sən?... Gəlirlər, gəlirlər... Tez olun, tez... tez...

İşiq sönlür.

Qəzet və ya jurnal redaksiyası (dəqiq məlum olmur). Səhnənin sağ tərəfində böyük bir masa, bir neçə stul — baş redaktorun kabinetini. Kabinetdən şərti arakəsmə ilə ayrılan sol tərəfdə bir neçə masa və stullar. Masaların üstü kağız və qovluqlarla doludur. Masaların birinin arxasında arıq bir gənc nəso yazmaqla məşğuldur.

Başqa masalar boşdur.

İsmət (*qalxıb dəstəyi götürür*). Alo, Bəli. Əleykümə salam. Kim? Xeyr, Şirvan müəllim yoxdur. Nə bilim hardadır... Yəqin xəstə-zəddir. Hə. Nə yazı? Bilmiyəm, səhərdə-zəddə zəng eləyib özüylə danışın. (*Dəstəyi qoyub yerinə keçmək istədikdə telefon yenidən zəng çalır. İsmət əsəbi halda yaxınlaşıb dəstəyi götürür.*) Alo! Hə! Kim? Xeyr, Məmmədəli deyil, İsmətdi. Kim? Ooo, salam, Salam, Qurban müəllim, necəsiz, nə var, nə yox, uşaqlar necədirlər? Hə, hə, bilirməm, bizdədi materialınız, verəcəyik, yaqın verəcəyik. Nömrəsini? Təəs-süf ki, onu deyə bilməyəcəyəm. Məmmədəli? Eee... evdə, to yest mətbəədədi, bir azdan gələr. Bəli, eyni nömrədə oturur. Sizə zəng eləsin? Baş üstə, deyərəm. Sağ olun, gülə-gülə. (*Dəstəyi qoyub, yerinə keçə-keçə*) Əl əli yuyar, əl də qayıdib üzü. (*Telefon yenə zəng çalır, çilgün hərəkətlə dönüb dəstəyi götürür.*) Alo! Kim? Xeyr, redaktor yoxdur. Komitədə olar hər halda. Bilmiyəm (*əsəbi*), dedim bilmiyəm. (*Dəstəyi qoyub yerinə keçə-keçə*) Sən öləsən, qoymazlar işimizlə məşğul olaq daa. Bu zəhrimar tərcüməni bu gün də nəşriyyata çatdırmasam, batdıq getdik. (*Telefon yenə zəng çalır.*) Alo! Bəli. Bəli bəli, mənəm Amir müəllim, salaməleyküm, necəsiz? Bəli bəli, indi gələr. Baş üstə. Sağ olun. (*Dəstəyi qoyub qaldırır, nömrələri yığıb tələsik.*) Alo, Şirvan? Sabahın xeyir. Bura bax, hal-əhval tutmağa vaxtım yoxdur, başuvu orda islat, burda qırxdır, kişi işə gəlir. Nə kəfi durub o? Baş redaktor döyül böyüm? Böyüyün üzünə ağ olanın gözələrinə ağ gələr. Çərənməmə, tez ol. (*Yeni nömrə yığır.*) Alo, Məmmədəli? Privetlər. Bura bax, neynirsən evdə? Nə xökkeyə, tez ol cum bura, gəlir. (*Əsəbi*) Nə tupoy adamsan ə! Kim gələcək? Adı Amir, özü amir, dili xəncər, dişı dəmir. Hə, hə, özü zəng eləmişdi. Davay törpən. (*Dəstəyi qoyub qaldırır. Yeni nömrə yığmaq istədikdə gözünü küncdəki masaya zilləyib qətiyyətlə dəstəyi yerinə qoyur. Yerinə keçə-keçə*) Qoy rədd olsun, padonok köpək oğlu padonok! Allah bilir yenə nə quraşdırır evdə. Üç gün keçməmiş qoltuğunda

iri bir qovluq gələcək üstümüzə. Həç bilmiyəm bu qədər şeyi necə yazıb çatdırır it oğlu it. (*Barmağı ilə küncdəki masanı hədələyir.*) Hə, cənab Mehmanzadə, indi ver kişinin cavabını, görək necə verəcəksən.

Şirvanla Məmmədəli ikisi birdən içəri girirlər.

Məmmədəli (*əlini göyə qaldırır*). Redaksiyamızın jivoy eksponatına salamlar. (*Yerinə keçir.*)

Şirvan. İsmət paşanın çayı da ki yenə öz qaydasıyla dəmdədi.

Məmmədəli. Əla! Bir dənəsən ey, bir dənə, əsil jurnalistdən mən ölüm. Səndən şəhərimizdə bir dənədi. Əlbəttə, məndən sonra. (*Diqqətlə onu süzür.*) Niyə dinnirsən o?

İsmət. Macal verirsiz ki. İçəri girəndən topa tutmusuz mənə.

Şirvan (*qarşısındakı qəzetə baxa-baxa*). Zalım oğlu Kutsayevi görürsən? Bir oyunda üç top vurub.

Məmmədəli (*həvəslə*). Əşi onu demə, onu demə! Əsil futbolu onlar oynayır bax. Daha bizimkilər kimi yox. Zalım uşağı qapıya bir top itələyincə min dəfə bir-birinə ötürürlər. Elə bil midə-midə oynayırlar. (*Ucadan*) Elə bil piyandılar.

İsmət. Məmmədəli, Qurban müəllim zəng eləmişdi. Əsərinin vəziyyətini soruşurdu.

Məmmədəli. Əşi, bu boyda şəhərdə on bir oğul tapılmaz ki, qonaq qabağına çıxardasan.

Şirvan. Niyə tapılmaz. Axtaran olsa, tapılar.

İsmət (*həvəslə*). Deyirəm, Qurban müəllim zəng eləmişdi...

Məmmədəli (*özündən çıxır*). Əşi, Qurban qaçmır, biz qaçmırıq. Bir də ki, onun əsərinə mən baxsam da gedəcək, baxmasam da. Şəriət avamlar üçündür. Hə, (*Şirvana*) necə yəni axtaran olsa tapılar?

Şirvan. Bacioglular, əminəvəsilər, dayınəvəsilər, nə bilim dost-tanışın uşaqları, bağlı konvertlər qoyur ki, axtarsınlar?

Məmmədəli. Yəni deyirsən futbola da keçib?

Şirvan. Keçib dedin qoydun? Lap əməlli-başlı.

Məmmədəli. Həç nə başa düşmürəm. Bu ki vəzifə deyil, post deyil.

Şirvan. Hay-hay, (*səsini qaldırır*) başa düş, ay əvəm, bəs növbədənənar maşınlar, səfərlərdən götürilib kubinkada öridilən difisit mallar, sroçni mənzillər?

Məmmədəli (*fikirli*). Yəni deyirsən Tbilisidə belə şeylər yoxdu?

Şirvan. Nə bilim... Amma orda başqa şeylər də var.

Məmmədəli. Nə, məsələn?

Şirvan. Məsələn elə interes, oynadığın klubun, yaşadığın şəhərin, daşdığın adın interesi. Bu azdı bəyəm? (*Qəzetə baxa-baxa*) Heç olmasa bunların qızlarından dərs götürsünlər. Bura bax, dünya çempionluğunun yarımfinalında onlar vuruşur, finalda da ki, yenə də onlardan biri əlini qoynuna qoyub gözləyir.

Məmmədəli. Sən hələ filmlərini demirsən. Ən cılız məsələdən zırpı bir şey düzəldirlər. "Kuvşın"ə baxmırsız? (*Qəhqəhə çəkib gülür.*) Deyir, özün girmisən bu küpə, zəhmət çək özün də çıx, mən səndən ötrü bu boyda küpü sındırıb parçalamayacağam ki...

Portfelli kişi (*qapıda görünür*). Bağışlayın, bu hansı redaksiyadı?

Məmmədəli. Necə yəni hansı? Redaksiyadı daa.

Portfelli kişi. Deyirəm yəni adı...

Şirvan (*lağla*). Adını "Futbol" da yazı bilərsən, "Kuvşın" də.

Gülüşürlər. Portfelli kişi başını bulayıb çökür.

Məmmədəli. Hə, onu deyirdim axı... Dünən rayondan bir quzu gəlmişdi. Apardı məni Kazımın kababxanasına. Yerüz məlum...

Elə bu vaxt Amir qoltuğunda iri çanta içəri girir. Hər üçü ayağa qalxır.

Amir (*dilucu salam verib öz otağına keçə-keçə*). Şirvan, nömrənin materiallarını da götür, yanıma gəl. (*Küncdəki boş masaya baxır.*) Bəs Eldar hani?

İsmət. Zəng elədim, telefonu cavab vermədi. (*Güclə seziləcək istehza ilə*.) Yəqin yenə rayona-zada gedib.

Amir (*ayaq saxlayır*). Bəs rayona gedəndə icazə almazlar?

İsmət. Nə bilim vallah, onu özü yaxşı bilir.

Amir başını bulayıb otağına keçir. Şirvan masanın siyirtməsindən bir neçə qovluq götürüb onun arxasına gedir. İsmətlə Məmmədəli başlarını aşağı salıb işlə məşğul kimi görünürlər. O biri otaqda Amirin telefonu zəng çalır.

Amir (*dəstəyi qaldırır*). Alo. Bəli, mənəm, kimdi? Ooo, Nüsrət müəllim, salam, salam. Siz allah bağışlayın, sosinizdən birdən-birə tanıya bilmədim, çox yaşayacaqsınız, vallah çox yaşayacaqsınız. Necəsiz, nə var, nə yox? Şükür, şükür, uşaqlar necədir? Təki, təki olsunlar. Çoxdandı yada salmırsız bizi, gör nəçə həftədi. Əcəb eləmisiz, əcəb eləmisiz. Necə? Nolar, çox gözəl, göndərin gəlsin. Hansı nömrədə? Boy, boy, bu nə sözdür? Lap elə növbəti nömrədə. Zaqonda bir naçinayuşinin yazısı var, onu keçirib, bunu salar. Cavandı gözləyər ha-ha-ha. Yaxşı, nəçə listdir? Beş? Çox gözəl. Bəs niyə belə az? Necə? Beş papka? Həəə... Axı... bizim orqanımız bir az kiçikdir. Dörd-beş nömrədə? Nüsrət müəllim, axı... beş papka dörd-beş nömrəyə sığışmaz. Necə? On-on beş nömrə? Həəə... Yaxşı... göndərin. Əlimizdən gələni eliyorik. Belə dəəə, sağ olun. Yaxşı, sağ olun, sağ olun. (*Dəstəyi qoyur.*) Görürsən də, Şirvan oğlan, beş papka. Çarə nədir, sözünün üstə bir söz desək, topa tutar bizi. (*Alını ovuşdurur.*) Sən belə elə... O Müslümzadədi- nədi, denən onun materialını çıxartsınlar, bununkini başlayaq. Görək nə vaxt qurtarır...

Şirvan. Bəs o yazığinki nolsun? Üç ildə gözləyir.

Amir. Qoy bu qurtarsın, sonra. (*Telefona işarəylə*) Özü də hələ deyir birinci hissədir. İkincisini də yazmağa başlayıb. Yaxşı, maketi gətir görək. (*Telefon zəng çalır.*) Alo. Bəli. (*Rəsmi*) Buyurun. Kim? Hə. Nə əsər? Hansı şöbəyə vermisiz? Hə, elə həmin şöbəyə də zəng edin. (*Dəstəyi qoyur.*) Murtuz müəllimin materialı gətirdi mətbəəyə?

Şirvan. Bəli.

Amir. Bu nömrəyə keçir onu.

Şirvan. Axı bu nömrədə...

Amir (*sərt*). Nə axı? Hörmətli adamdı. Sabahı da düşünmək lazımdır.

Şirvan papkalardan birini açıb onun qarşısına qoyur. Birlikdə baxmağa başlayırlar.

Hərdən nədə deyirlər. Ancaq səsləri eşidilmir. Eyni anda sol otaqda

Məmmədəli gərnəşib saatına baxır.

Məmmədəli. Yaxşı, İsmət paşa, fasiləyə az qalıb. Dur, dur düşək aşağı, görək quzudan-zaddan rastımıza çıxırmı. Başım yaman gurludayır, paxmel, paxmel deyib bağırır.

İsmət. Hə, mənəm də bir az ehtiyacım var.

Məmmədəli. Dur, dur gedək, dünyadan bir saat ömür oğurlayaq. (*Ayağa qalxırlar. Elə bu vaxt Səfi çəkina-çəkina içəri girir.*)

Səfi. Salam, Məmmədəli müəllim.

Məmmədəli. Hə, salam, necəsən, gənc alim? Bizə görə quluq. (*Üzünü İsmətə çevirib yavaşdan*) Allah yetirib deyəsen.

Səfi. O məqalə üçün gəlmişəm.

Məmmədəli. Hansı məqalə? Həəə, yadıma düşdü, yaxşı olar, yaxşı olar.

Səfi. Axı üç ildi eyy, düz üç il. Qabaqda müdafiəm var, məqaləm çatışmır.

Məmmədəli. Darıxma, darıxma, dedim yaxşı olar. Şefinin də məqaləsi var, Murtuzu deyirəm eyyy. Qoy o getsin, sonra səninkini verərik. Dünya böyük-küçük dünyasıdır, özün məndən yaxşı bilirsen ki.

Səfi. Axı...

Məmmədəli. Bir yerə tələsmirsən ki?

Səfi. Xeyr, elə bunu soruşmağa gəlmişdim.

Məmmədəli (*onun qolundan tutub qapıya tərəf çəkir*). Nahar eləmişən?

Səfi. Yox, amma...

Məmmədəli. Gəl, gəl gedək həm nahar eləyəək, həm də sənənin o (*İsmətə göz vurur*) məqalən barəsində söhbətləşək.

Səfi. Axı...

Məmmədəli. Gəl, gəl.

Çıxırlar. O biri otaqdakılar ucadan danışmağa başlayırlar.

Amir. Yaxşı, başqa nəyimiz var bu nömrədə?

Şirvan. Başqa...

Telefon zəng çalır.

Amir (*dəstəyi götürür*). Alo. Salam. Ooo, privet, privet, necəsən, a kişi, sənin gəlmir. Nəşriyyatda işləyəndə nolar, balam? Nə? Nəşriyyat xəbəri? Hə. Nə qədər. Otuz list? Əşi nə danışırısan, mənə o qədər yazım hardadı. Mənə o iyirmi ildə yazdıklarımın hamısını yığsan heç o qədər eləməz. Təkrar nəşr? Əvvəlkiləri də? Hə, o olar. Əjdahasan əşi, əjdaha. Yaxşı, sən də bizə bir şey ver dəə. Yoxsa bu olmadı ki. Hələ qurtarmamısan? Yaxşı, nə vaxt gətirə bilərsən? Est, doqovarilis, gələn həftə. Yaxşı, hə, bura bax, sabah axşam... yaxşı, sora. Privet. (*Dəstəyi qoyub fikirli-fikirli Şirvana baxır.*) Gələn nömrəmizdə vəziyyət necədir?

Şirvan. Növbəti beş nömrəmizin hamısı doludur.

Amir. Gələn nömrədə bu kişinin əsərinə yer cləmək lazımdır.

Şirvan. Nə vaxt gətirəcək?

Amir. Əşitmədin? Gələn həftə.

Şirvan. Əsərinin mövzusu nədir?

Amir (*əşəbi*). Əşi, nə bilim nədəndi. Həyatdan, ömürdən, sevgidən, tələdən, işdən-gücdən, nədən olacaq?

Şirvan. Yaxşı...

Sürticüyə bənzəyən iri kepkalı, ariq bir kişi arxasında böyük bir kişi sürətlə otağa girir. Eyni cəldliklə də kisoni Amirin masasının üstünə aşır. Amir səksənib geri çəkilir.

Kepkalı kişi. Nüsrət müəllim göndərdi, sizə çatacaq dedi.

Amir (*şaşqın*). Nədi bu?

Kepkalı kişi. Nə bilim nədi? Beş dənə iri papkadı.

Amir (*nəfəsini dərir*). Həə, bildim. (*Kündəki dolabı göstərir.*) Çıxardin, yığın ora.

Kepkalı kişi (*qovluqları şkafa doldurur*). Yaxşı, xudafisüz. (*Çıxır.*)

Telefon zəng çalır.

Amir (*dəstəyi qaldırır*). Alo. Bəli. Salam. (*Cəld dəstəyi o biri qulağına keçirir.*) Buyurun, buyurun, eşidirəm sizi, yoldaş Əzimxanov, necəsiz, yaxşısız? Çox şadam, çox şadam, bizə görə qulluğunuz? Bəli, bəli. Sizin qızınız? Maşallah, maşallah, Allah saxlasın. Xahiş nədir, əşi, əmr edin. Əlbəttə, əlbəttə, buna söz ola bilməz ki. Mütləq, mütləq. Dəyməz, əşi, sizə də eləməsək, kimə eləyəcəyik ki? Mən? Çox sağ olun, sayənizdə birtəhər yaşayıraq, jurnalist babayam daa. İş-güc? (*Duruxur.*) Sağ olun, dolanırıq birtəhər. Eee... pis deyil, təkcə məşinim... Məşinim bir az qocalıb. Çox sağ olun, minnətdaram, xəcalət verirsiniz. Baş üstə, gələm. Başqa? Başqa nə olacaq, əşi, sizin sağlığınız. Özüm də qocalıram yavaş-yavaş. Bu il əllini haqlayıram. Bəli, bəli, gələn ay. Əşi, hardadı bizdə o bəxt? Nə bilim, vallah, əməkdan-zaddan. O olmasa da olar əşi. Çox sağ olun, çox sağ olun. Əskik olmayın, sağ olun. (*Dəstəyi qoyub şəstlə Şirvana baxır.*) Əzimxanov özüydü. Gör necə də sadə adamdır eyy, kiçik bir məsələdən ötrü özü zəng eləyir. İndicə qızı da gələcək, məqaləsi var,

müdəfiə ələyir. Əsil kişi belə olar bax. Nə qədər ki, bu dünyada imkanın var, uşaqları bir yana çıxarasan görək.

Eldar əlində iri bir qovluq sol otağa girir. Heç kəsi görmədikdə sağ otağa keçir.

Eldar. Salam.

Amir (*təəccüblə ona, sonra Şirvana baxır*). Bəs o deyirdi bu rayondadır. Hardasan, Eldar?

Eldar (*qovluğunu masanın üstünə qoyur*). Mətbəədə növbəti nömrənin bəzi materiallarına baxırdım.

Amir (*qovluğa işarəylə*). Bəs bu nədir?

Eldar. Müslümzadənin əsəridir. Gözəl əsərdir. Çox istedadlı oğlanmış, böyük gələcəyi var onun, görərsiz.

Amir (*əsbəfi*). Əşi qoy görək. (*Yamsılayır*.) Gələcəyi var. Qaytar onu müəllifinə, qoy təzədən işləsin.

Eldar (*təəccüblə*). Nəyini?

Amir. Nə bilim nəyini? Dilini, üslubunu, məzmununu, ideyasını, hər şeyini.

Eldar. Dili də gözəldir, üslubu da, hər şeyi də.

Amir (*qətiyyətlə*). Dedim ver işləsin. Növbəti nömrələr tutulub. Qurtardıq bu söhbəti.

Eldar. Axı...

Onların səsləri azalır, hərəkətlərindən qızgın mübahisə əlverişli hiss edilir. Eyni vaxtda Məmmədli ilə İsmət ucdan gülə-gülə sol otağa girirlər. Əhvallıdırlar.

Məmmədli. Bunu da belə yola saldıq, ha-ha-ha...

İsmət. Eh, toy-bayramdır bu dünyanın əzəbi.

Məmmədli (*sağ əlini yuxarı qaldırır*). Ağılı olan ona gətirər tabı.

İsmət. Mən elə bildirdim bu dünyada məndən fəqir adam yoxdur. Bu məndən də fəqir imiş. Əşi bu lap frayırdı ki.

Məmmədli. Quzudu da, quzu.

İsmət. Zalım oğlu o adı var, özü yox məqalədən olsa-olsa əlli manat pul alacaq, qırxını bizə xərclədi.

Məmmədli. Bura bax, doğrudan onun məqaləsi var bizdə?

İsmət (*gülə-gülə*). Deyir ya daa.

Məmmədli. Hardadı o?

İsmət. Əşi, nə bilim hardadı? Onu tapmaq üçün bir həftə burda uborka aparmaq lazımdır. Allah bilir, bəlkə də arxivə verilib uje.

Məmmədli (*əsnəyir*). Bəs bayaq deyirdin, belə sanballıdı, belə aktualdı...

İsmət. Əşi, sözdü də, deyirdim. Görmədin mənəm o nitqimdən sonra bir şüşə də gətirdi?

Məmmədli qohqohə çəkib gülür. Eldar ayağa qalxıb Amirin masasının üstünə qoyduğu qovluğunu götürüb əsbəbi halda sol otağa keçir.

Kündəki masanın arxasına keçib gözələrini pəncərəyə zilləyib oturur. İsmətlə Məmmədli təəccüblə bir-birinə baxırlar. Pauza.

Ramiz (*sürətlə içəri girir*). Salamlar. (*Hər üçü ilə əl verib görüşürlər*.) Necəsiz, nə var, nə yox?

Məmmədli. Sağ ol, sən necəsən? (*Mənası aydın olmayan ahənglə*.) Yenə də tapmısan?

Ramiz (*şövgələ*). Əşi, budəfəki tapıntıyı ayrı aləmdir, misli-bərabəri yoxdur.

Məmmədli. Nədir axı?

Ramiz. Əşi, nadir şeydi.

Məmmədli. Yenə olsun da.

Ramiz. Bu saat görərsiz.

İsmət. Hə, gətir görək, nədir o sənin redki tapıntın.

Ramiz (*əlindəki qovluğunu aç-aça ikisinin arasındakı stulda oturur*). Bax, əvvəlcə bu səhifəni oxuyun.

Məmmədli (*əsnəyə-əsnəyə səhifəyə baxır*). İsmət kişi, o çaydanı tax sən allah, ciyərim yanıb tökülür.

İsmət (*gözünü səhifədən ayırmadan əlini uzadıb çayniki cərəyanə qoşur*). Yanmağın quzunun səxavətindəndi. (*Səhifəyə diqqətlə baxa-baxa*) Hələlik bir şey görmürəm.

Məmmədli (*yenə əsnəyir*). Mən də bir şey görmürəm.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl. Diqqətlə baxın. Əsil dəsgah daldadır. Akazıvayetsə hələ o vaxtlar...

Müşərrəf (*ayaqqabılarını taqqıldada-taqqıldada sürətlə içəri girir*). Salam.

Hər üçü başını qaldırıb yerlərindən dikəlmiş halda maraqla onu süzürlər. Eldar pəncərəyə baxmaqda davam edir.

Hər üçü. Sa-lam.

Müşərrəf (*işvə ilə*). Bağışlayın, Amir müəllim kimdi burda?

Məmmədəli. Amir müəllim?

İsmət. Amir müəllim?

Müşərrəf. Bəli, Amir müəllim.

Ramiz (*tələsik başı ilə sağ otağı göstərir*). Amir müəllim ordadır.

Müşərrəf. Sağ olun. *(Səhifə otağa keçmək istədikdə qapıda Şirvanla toqquşur.)*

Şirvan (*diqqətlə onu süzə-süzə*). Oy, bağışlayın siz allah.

Müşərrəf (*nazla*). Eybi yoxdur. Amir müəllim sizsiz?

Şirvan. Xeyr, Amir müəllim içəridədir, buyurun keçin.

Amir (*onu görüb ayağa qalxır*). Buyurun, cec... xanım.

Müşərrəf (*əlini ona uzadır*). Müşərrəf... Əzimxanova.

Amir. Ooo, çox şadam, çox şadam, buyurun, buyurun əyləşin.

(*Yanıdakı stulda yer göstərir.*)

Müşərrəf (*oturur*). İndicə sizə zəng eləmişdilər...

Amir (*yerində oturub ona tərəf əylir*). Bilirəm, bilirəm, necəsiz Müşərrəf xanım?

Müşərrəf. Sağ olun, yaxşıyam. (*Çantasını açıb qəzetin arasına büküdü məqaləsini çıxarır.*) Məqaləni götürmüşəm.

Amir (*əlini uzadıb məqaləni almaq istədikdə telefon zəng çalır. Dəstəyi qaldırır*). Alo. Hə, hə, hə. İndi iclasdı, sonra zəng edərsiz. (*Dəstəyi qoyur.*) Niyə özünüz zəhmət çəkmişiz? Şoferlə-zadla gəndərəydiz də.

Müşərrəf. Eybi yoxdur, nə zəhmət?

Amir. Əlbəttə, eybi yoxdur. Elə sizi görmək də xoşdur bizə. Maşallah, maşallah, mən Əzimxanov yoldaşın belə yetişmiş qızı olduğunu bilməzdim. Axı o maşallah çox cavan görünür.

Müşərrəf (*gülə-gülə*). Əzimxanovun nəvəsi də var.

Amir. Doğrudanmı? Maşallah, maşallah, Allah saxlasın! Yaxşı, kişi özü necədir?

Müşərrəf (*nazla*). Hansı kişi?

Amir. Yoldaş Əzimxanovu deyirəm də.

Müşərrəf (*gülür*). Bayaq özü zəng eləmişdi ki.

Amir (*pərt halda gülür*). Düzdür, düzdür, elədir, əlbəttə...

Sosləri çəşidilməz olur. Eyni anda sol otaqdan da Məmmədəli ilə

İsmətin qohqoholori ucalır.

Məmmədəli. Əşi, bunu çoxdan tapıblar ki...

Ramiz. Kim?

Məmmədəli. Elə sənin dostun.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl.

Məmmədəli (*əlini onun üzünə vurur*). Bu ölsün düz deyirəm.

Ramiz. Kim axı?

İsmət. Zəfər Zeynallı. Özü də məqalə də çap clətdirib.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, harda?

İsmət (*əlilə yuxarı mərtəbəni göstərir*). Bax, burda.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl. Məndən çırpışdırıb.

Məmmədəli. Necə? Axı sən bunu təzəcə tapmışan, özü də heç yerdə məqalən-zadın da çıxmayıb.

Ramiz. Zəfər axmağın biridir. O nə qanır belə şeyləri? Deyirəm oğurlayıb, vəssalam.

Eldar (*başını qaldırır*). Hardan?

Ramiz. Nə bilim hardan? Evdən, işdən, maşınımdan...

Eldar. Bəs iki il əvvəl onun məqaləsi çıxanda hardaydın?

Məmmədəli. Hə də, yaxşı sözdür, hardaydın?

Ramiz. Nə bilim hardaydım? (*Duruxur.*) Kamandirovkada, xəstəxanada, qayınanamgildə...

Məmmədəli (*gülür*). Bəs sən deyirdin, o qəzetin heç bir nömrəsini də buraxmırsan.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl.

İsmət. Darıxma, əşi, canın sağ olsun, gələn dəfə təzəsini taparsan. Təkcə ölümə qarə yoxdur bu dünyada.

Məmmədəli. Var.

İsmət. Nə?

Məmmədəli. Ölmək.

Gülüşürlər.

Portfelli kişi (*qapıda görünür*). Bağışlayın, axı mənə bu redaksiyanın adı...

Məmmədəli (*onun sözünü kəsir*). Nadir tapıntılar redaksiyası.

Portfelli kişi. Axı... (*Heç kəsə ona etina etmədiyini görüb çəkilir.*)

Eyni anda sağ otaqda Amirlə Müşərrəf ayağa qalxırlar.

Amir (*onu qapıya doğru yola salır*). Yaxşı yol, gül-gül, Müşərrəf xanım. Tez-tez gəlın.

Müşərrəf. Çox sağ olun. Gələn nömrədə dediz də?

Amir. Əlbəttə, əlbəttə. Elə bu nömrədə də verərdik. Amma təəssüflər olsun ki, bu nömrə artıq satışdadır.

Müşərrəf. Eybi yoxdur, sağ olun. (*Əlini ona uzadır.*)

Amir (*əlini ona uzadır və əl-əla sol otağa keçirlər*). Siz də sağ olun. Kişiyə də salam söyləməyi unutmayın, xahiş edirəm. (*Bir an Müşərrəfin arxasınca baxıb birdən-birə ciddiləşir.*) Yaxşı, bir bura keçin görək.

Ramiz (*ayağa qalxır*). Salam, Amir müəllim, necəsis, nə var, nə yox? Mən üzr istəyirəm, Amir müəllim, bir məsələ var, ancaq sizin də...

Amir (*asəbini boğmağa çalışır*). Sonra, Ramiz, sonra, indi vacib işimiz var.

Hamısı birlikdə sağ otağa keçirlər. Ramiz ətrafına baxıb otaqda tək qaldığını hiss edərək sürətlə çıxır.

Amir (*yerinə keçir*). Hə, yoldaşlar, bu gün bura yığışmağımızın əsas səbəbi qarşıdakı işlərimizi planlaşdırmaqdan ibarətdir. Bilirsiniz ki, qarşıda mühüm tədbirlər var və bununla əlaqədar olaraq mühüm işlər gözləyir bizi. Bu münasibətlə işlərimizi yenidən qurmalı, yeni təşəbbüslər irəli sürməliyik. İlk növbədə müəllifin kimliyindən asılı olmayaraq materialların aktuallığına, müasirliyinə, əsrimizin təfəkkür tərzinə uyğun olmasına, səviyyəsinə, manerasına, ruhuna, saflığına, ölçüsünə, çəkisinə fikir verməliyik. İstedadlara, xüsusən gənc istedadlara geniş meydan verməli, yollarında həmişə yaşıl işıq yandırılmalı, bir sözlə, onlara qayğıyla yanaşmalıyıq. Qayğı, tələbkərlilik, təşəbbüs və prinsiplilik...

Amir əl-qolunun hərəkətilə danışmaqda davam edir. Ancaq tempili musiqi sədaları altında onun səsi aydın eşidilmir. Musiqi get-gedə daha da güclənir. Sahnədə işıq yavaş-yavaş azalır.

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Birinci pərdədəki səhnə quruluşu (arxa planda şöbə, ön planda döhliz).

Şöbədə məclisdir – iki yazı masası bir-birinə birləşdirilmiş, üstünə müxtəlif yeməklər, məzələr, içki şüşələri düzülmüşdür. Masaların arxasında Dərgah (başda), Murtuz (onun yanında), Nadir.

Vasif, Səfi, Arıq kişi, Müşərrəf, Firuzə və Nazilə oturub səs-küylə yeyib-içirlər.

Vasif. Əntiqə kababdır.

Nadir. Hə, kababa söz ola bilməz. Lap yağ kimidir, adamın ağzında əriyib gedir.

Dərgah. Yaxşı, yoldaşlar, qədəhləri doldurun görək.

Vasif qədəhləri doldurur.

Dərgah (*ayağa qalxır*). Belədi, yoldaşlar. Bu gün biz buraya çox gözəl, böyük, mənalı bir hadisəni qeyd etmək üçün yığışmışıq. Elmi-mizə yenidən qədəm basan, həm də inamla, istedadla, necə deyirlər, mətin addımlarla qədəm basan Müşərrəf xanımın ən aktual, ən müasir, ən səviyyəli, ən dolğun məzmunlu, ən sağlam ideyalı, ən geniş diapazonlu dissertasiyasının... (*Nazilə asqırır, Səfi diksinib əlindəki qədəhi masanın üstünə salır.*)

Vasif (*ona tərəf əyilir*). Eybi yox, ver yenidən doldurum. (*Onun qədəhinə içki süzür.*)

Dərgah (*onlara əhəmiyyət vermədən nitqinə davam edir*). ...Dissertasiyasının müdafiə-sinin, necə deyirlər, bədii hissəsinə yığışmışıq. Müşərrəf xanımın müdafiəsində də dediyim kimi, onun bu əsəri elmimizdə mövcud olan mühüm bir boşluğu dolduracaq.

Vasif (*arıq kişiyə tərəf əyilir*). Doldurum?

Arıq kişi. Yavaş, görmürsən kişi ağzında söz deyir?

Vasif. Hə, elədir, bağışlayın.

Dərgah (*gözücu Vasifə baxıb davam edir*). ...Mühüm bir boşluğu dolduracaq. Bu boşluq elmimizdə çoxdan, lap çoxdan öz ece...

Nadir. ...Dolduranını gözləyirdi.

Dərgah. ...Öz fədisini, necə deyirlər, trujennikini gözləyirdi. Mən hələ bu əsərin təsərrüfat əhəmiyyətini, həyatdakı təcrübə rolunu demirəm. Gəlin içək Müşərrəf xanımın sağlığına.

Vasif. İçək!

Firuzə. Hə, içək. O gün mama deyirdi ki...

Dərgah. ...Arzu edək ki, bu əsər, bu müdafiə ona xoşbəxtlik, səadət və neçə-neçə uğurlar gətirsin. Sağ olun, Müşərrəf xanım, sizin sağlığınıza!

Səslər. Sağ olun, Müşərrəf xanım, sizin sağlığınıza. (*Qədəhləri toqquşdurub içirlər.*)

Nadір. (*Vasifə*). Bəs o gün banket olmadı?

Vasif. Olub, olub, özü də əməlli-başlısından, nastoyaşsi toy.

Nadір. Bəs bu?

Vasif. Həə, ora ancaq şişkalari çağırıbmış, bir də qohum-qardaşı. Bu günsə, necə deyərlər, şöbəyə qonaqlıq verir.

Nadір. Həəə, yasno.

Qarışıqlıqda Nazilənin asqırıq səsi. Sofinin diksinməsi və Firuzənin məşhur "mama deyirdi ki" kəlamı eşidilir.

Nadір. Eh, mənə nə var eyy, məhkəməlik adamam.

Vasif. Yenə başladı. Axı bir bizo də görək sən neynəmişən ki...

Nadір. Vaxt gələr bilərsən.

Dərgah. İcazə versəniz, mən bir sağlıq da deyərdim.

Murtuz. Bu nə sözdür, buyurun, söz sizindir.

Vasif. Onsuz da tamada yerində əyləşmişiz. Əslinə qalsa, gərək biz sizdən icazə alaıq.

Nadір. (*Vasifə*). Samozvanesdi də.

Dərgah. (*ayağa qalxır*). Belədir də, yoldaşlar. Müşərrəf xanımın bugünkü uğurları öz-özünə, necə deyərlər, göydəndüşmə olmayıb. Bununçün bir əsas, zəmin, həm də köklü bir zəmin olub. Müşərrəf xanım dünyaya göz açdığı gündən gözəl, sağlam bir mühitə qarşılaşıb – Müşərrəf xanım ideal bir ailə tərbiyəsi görüb. Çünki bu ailənin başında Əzimxanov yoldaş kimi bir şəxs, bir avtoritet dayanıb. Əzimxanov yoldaş öz yüksək təbiəti, şəxsi keyfiyyətləri, təşkilatçılıq bacarığı ilə bizim hamımıza nümunə olduğu kimi, ailədə də nümunəvi tərbiyə üsulları seçib ki, onun nəticəsi bu gün göz qabağındadır. İcazə verin, qədəhlərimizi şəxsən Əzimxanov yoldaşın, onun başçılıq etdiyi ailənin sağlığına qaldıraıq. Mən əminəm ki, bizim bu qiyabi sağlığınıza Müşərrəf xanım Əzimxanov yoldaşa çatdıracaq. Sağ olsun belə bir gözəl insan!

Murtuz. Dərgah müəllim, icazə versəniz, sizin bu məzmunlu sağlığınıza mən də bir neçə kolmo əlavə edərdim.

Dərgah. Buyurun, bu nə sözdür?!

Murtuz. Dərgah müəllim Əzimxanov yoldaş haqqında çox gözəl danışdı. Mən də bir neçə söz deyim. Əzimxanov yoldaşla mən bir neçə dəfə üz-üzə gəlməli olmuşam. Hər dəfəsində də onda olan o sadəliyə, insanpərvərliyə heyran olmuşam. Dərgah müəllim çox gözəl dedi, Əzimxanov yoldaş doğrudan da çox yüksək insani keyfiyyətlərə, təşkilatçılıq bacarığına malikdir.

Firuzə. Düzdür. Mama da elə deyir.

Murtuz. Həə. Bundan əlavə, Əzimxanov yoldaş həm də çox humanist, necə deyərlər, işəyarayan, pis gündə adama əl tutan ağsaqqallara xas olan müdrik keyfiyyətlərə malikdir. Yadımdadı bir dəfə...

Murtuz danışmaqda davam edir. Ancaq səsi eşidilmir. Eyni anda Firuzə asqırır və diksinib fikirdən ayrılan Sofini dümsükləyir.

Firuzə. Nazilə mənə də keçirtmə qripini.

Nazilə. Sənə qrip keçməz. Məşallah, daş kimisən, heç nə təsir etmir sənə.

Firuzə. Birdən keçsə necə?

Nazilə. Onda çarəsinə maman deyər. (*Ona baxıb heyran-heyran gülümsəyən Səfiyə*) Adə, nəş yemirsən?

Səfi. (*sıxılır*). Yoox, yeyirəm...

Nazilə. (*özünəməxsus açıqlıqla*). Ye də, səni çöldən tapmamışam ki... (*Köntöy səslə güllür. Səfi utanıb başını aşağı salır.*)

Murtuz. (*nitqini bitirir*). ...və biz bu gözəl ailədə belə sevinc və təntənələrin tez-tez olmasını istərdik. Gün o gün olsun bu yaxın günlərdə, yaxın aylarda Əzimxanov yoldaşın yeganə qızının daha yüksək zirvələrdə olmasının şahidi olaıq.

Müşərrəf. (*ışvə ilə*). Əşi, hələ bunun təsdiqini alaıq görək.

Dərgah. Alarsınız, alarsınız, darıxmayın. Orda da bizim kimi alimlər oturub da. Belə əsərə kimin sözü ola bilər? Bir azdan kaman-dirovat eləyirik, gedib maraqlanarsız. Elə Əzimxanov yoldaş da oralarda tez-tez olur. (*İçirlər.*)

Nadір. (*Vasifə*). Əzimxanovun feli oralarda çətin keçər.

Vasif. Keçər də, ölər də, sənəin dünyadan xəbərin yoxdur. Çox oxumaıdan beynin kif atıb.

Nadір. Eh, mənə nə var ey, bu gün-sabah məhkəmədir.

Vasif. Yenə başladın? (*Səfiyə*) Sən öləsən, çətinə düşən kimi deyir məhkəməliyəm.

Nazilə (*Səfiyə*). Adə, az iç, yeməyə fikir ver, yeməyə.

Vasif. İşin olmasın, Naza, fikri dağlar.

Nazilə. Eh, kül bunun başına. Bununku yazmaqdir. Allahın mənzilinə göz dikib. Yazmağa o qədər başı qarışıb ki, mənzil növ-bəsinə də dayanmağı unudub.

Vasif. Yaz, bala, yaz.

A r ı q k i ş i. İndi növbəyə dayansa, qırx səkkizinci olacaq. Deməli, qırx səkkiz il sonra evlənə bilər.

Nazilə. Eh, buna nə var eyy.

Vasif. Məstkomun məlumatını eşitdin də, Səfi bəy. (*Naziləyə*) Yenə ümid sənədi, Nəzoçka. Buna qalsa o dünyaya, məbelsiz-filənsiz mənzilə anadangəlmə subay köçəcək.

Səfi (*alçaqdan*). Yaxşı, bəs mənim əsərimi nə vaxt müzakirə edəcəksiz. (*Müşərrəfə işarəylə*) O, mövzu götürəndə mən əsərimin ilk iki variantını bitirmişdim.

Vasif (*Murtuzu göstərir*). Onu gör, onu.

Nad ir (*ciddi*). Dərıxma, Səfi, olacaq müzakirən. Sənin işin keç-məli işdir.

Vasif. Əsərini oxumusan?

Nad ir. Hə. Çox yaxşı işdir.

Səfi. Bəs onda...

Dərg ah (*əhvəlli*). Həə, yenə nə pıçıldırırsız orda?

Vasif. Kababın elmi dəyərini müzakirə edirik.

Dərg ah. Hə, necədir?

Vasif. Əla. Çox aktual kababdır. Müşərrəf xanım, bunu da özünüz yazmı... eee bitirmisiz?

Müşərrəf. Xeyr, papam yaz... to yest aldırıb, restorandan.

Vasif. Hansı restorandan?

Müşərrəf. "Növbəhar"dan.

Vasif. Əhsən, əhsən belə kababa!

Qapı yavaşca aralanır.

Ramiz (*qapıda görünür*). Oy, üzr istəyirəm.

Vasif. Ooo, Ramiz gəl, gəl içəri.

Səslər. Gəl, Ramiz, gəl otur bizimlə. Keç, keç. Yenə nə tapmısın?

Ramiz süni könülsüzlüklə keçib oturur.

Portfelli kişi (*qapıda görünür*). Bağışlayın, mənə bu institutun adı...

Vasif (*sağ əlini yuxarı qaldırır*). Növbəhar!

Hamı gülüşür. Portfelli kişi başını bulayıb gedir.

Murtuz (*ayağa qalxır*). Hə, qədəhlər doludurmu?

Vasif. Çağbacağ.

Murtuz. İcazənizlə bir söz deyək.

Səslər. Buyurun, buyurun.

Murtuz. Kamil müəllim bayaq çox gözəl dedi. Doğrudan da Müşərrəf xanımın müdafiəsi bizim institutun həyatında çox böyük hadisədir. Və biz çox şadıq ki, bu böyük hadisənin başlanğıcı, necə deyirlər, təməli bizim şöbədə qoyulub. Müşərrəf xanım çox istedadlı, çox... (*eyni anda onun səsi azalır, aşağı tərəfdə oturanların səsi eşidilməyə başlayır*.)

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, özüm tapmışam.

Vasif. Tapdığın elə budur?

Ramiz. Bu azdı bəyəm? Ömürlük bəsimdi.

Nad ir (*fikirdən ayrılır*). Daha heç nə axtarmayacaqsın?

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, axtardığım bəsd. Dünyada hərə bir şey tapsa, gör hara gedib çıxar.

Nad ir (*əllərini yelləyir*). Eh, mənə nə var ey, bu gün-sabah məhkəmədir.

Ramiz (*təəccüblə*). Nə məhkəmə?

Vasif. Bu adam bir az cətinə düşən kimi məhkəməlik olur.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, məhkəməlik odeyy (*əlilə uzaqlara işarə edir*) oralardı. Dünən bir bağa getmişdim. Adı bağ, özü dümağ bir saray. Təkcə çarhovuzu... (*Səsi azalır*.)

Murtuz (*nitqinə yekun vurur*). ...Buna görə də dissertant olmasına baxmayaraq biz Müşərrəf xanımı kollektivimizin bir üzvü hesab edirik. Həm də ləyaqətli bir üzvü.

Dərg ah (*ayağa qalxır*). Yoldaşlar, bir dəqiqə bağışlayın, mənim də əlavəm, eee... daha doğrusu sürprizim var. Murtuz müəllim indico dedi ki, Müşərrəf xanımı kollektivimizin üzvü hesab edir. Görürəm ki, həmişə olduğu kimi bu dəfə də Murtuz müəllimin intuisiyanı gözəl işlədi. Məsələn burasındadır ki... (Mən bu xəbəri qəsdən gecikdirdim, çünki hər şeyin öz şirin məqamı, vaxtı olur. Məqsətsiz deyilən

sözün effekti olmaz) Məsələ burasındadır ki, institutumuzun rəhbərliyi...

Vasif. Yəni siz də...

Dərgah (*Vasifin sözünü kəsib*). Müşərrəf xanımın qabiliyyətini, istedadını, nəhayət, belə udaçı müdafiəsini nəzərə alaraq onu institutumuzda, sizin şöbəyə baş elmi işçi vəzifəsinə götürməyi qərarlaşdırıb.

Canlanma.

Səslər. Baş elmi işçi?.. Birdən-birə?.. Bəxtəvər başına...

Dərgah (*davam edir*). Bəli, baş elmi işçi. Əmri də elə bu gündən verilib.

Nadir. Əmrlə də baş elmi işçi olar? Bəs konkurs-filan? Eh, mənə nə var ey...

Firuzə. Təbrik edirik, Müşərrəf xanım. Mama düz deyirmiş...

Vasif. Təbriklər, Müşərrəf xanım.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, layıqdır. Təbrik edirik, Müşərrəf xanım, xeyrini görəsiz.

Nazilə (*yanında oturan Firuzəyə*). Bəxtə bax, Fira, mən yazıq on ildi ki, laborantam...

Firuzə. Darıxma, sən də keçərsən, qocalmamısan ki... Mama həmişə deyir ki...

Ramiz (*ucudan*). Əntiqə kababdı ha, lap Qarabağ kababına oxşayır.

Vasif. Əslində kababın yaxşısı biz tərəflərdə olur. Quyuqlu kabab.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, Qarabağ kababına kabab çatmaz.

Nadir. Hamısı bir şeydir.

Ariq kişi. Ən yaxşı kabab Gəncə kababıdır, qabırğalı tikəsi də, döyməsi də.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, Qarabağınkına çatmaz. Sən heç İsa bulağında kabab yeməsin?

Murtuz (*söhbətə qatılır*). Ramiz düz deyir, Şuşanın kababı çox ləzzətli olur.

Ramiz. Ağdam kababının yanında Şuşanınkı heç nədir.

Dərgah. Murtuz müəllim haqlıdır, Şuşanın havası da bu kababın dadına qarışanda xüsusi kompleksiya yaranır.

Nadir (*əhvallı*). Çünki, orda hər bir kurortnik öz rayonunun kababını bişirir.

Firuzə. Niçəqə padobnoqə, bəs quzu, onu ki, özlərilə götürmirlər. Mama deyir ki...

Portfelli kişi qapıda görünür. Hamı onu görüb sakitləşir.

Portfelli kişi diqqətlə onları süzüb çəkilir.

Nadir (*yənə əhvallı*). Yaxşı, bəs ən yaxşı alimi harda bişirirlər? Firuzə. Bizim institutda.

Gülüşürlər.

Nazilə. Niyə gülürsüz? Müşərrəf xanımı görmədik necə tez bişdi?

Səfi (*alçaq səslə*). Bəs mən niyə...

Vasif. Yəqin sən dərin çox qalındır. Belə ocağa incə dəri lazımdır, qadası.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, ən yaxşı alim bizim tərəflərdən çıxır.

Firuzə. Düz demirsiz, Ramiz müəllim, mama deyir ki...

Nadir (*bir az əhvallı*). Aristotel də deyir.

Firuzə (*təəcübə*). Nə deyir?

Nadir (*barmağını yuxarı qaldırır*). Aristotel deyir ki, elm insanın təbiətə ilk dəfə maraq və heyratla baxdığı anda yaranıb.

Vasif (*eyni əhvalla*). Aristotelin də bu xasiyyəti olmaya da!...

Gülüşürlər.

Nadir (*yumruğunu masaya vurur*). Rədd olsun Çili xuntası!

Hamı səsinə kəsir.

Dərgah (*Murtuza*). Deyəsən getmək vaxtıdır. (*Ayağa qalxır*). Yaxşı, sizə nüş olsun, mən gedim bir az məşğul olum. İndi telefonum da özünü dağıdır yəqin.

Səfi (*ayağa qalxır*). Bir az, Dərgah müəllim, daha doğrusu, bir dəqiqə... (*Əhvallı*) Mən çox üzr... istəyirəm. Mənim bir tostum var.

Dərgah (*etinasız*). Sən tostunu da də, mənə neynəyir sən?

Səfi. Daha doğrusu, tost yox... çıxışım, eee... yəni, sözüm var... yəni xahişim...

Murtuz. Ə, indi söz vaxtdır?

Səfi. Hə, əsil... əsil vaxtdır. Dərgah müəllim, bu Müşərrəf xanım belə sürətlə... nolar, mən bir söz demirəm ki. Amma axı bəs... mən də işimi qurtarmışam... çoxdan...

Dərgah. Əcəb eləmişən. Daha nə istəyirsen? Əsas qurtarmaq-dır işi.

Səfi. Bəs... nə vaxt... *(Alınırı ovuşdurur.)* Hə, müzakirəsi...

Dərgah *(gülür)*. Müzakirəni neyniyirsen? Əsil elmi işi ad-san, şöhrət-filan haqqında düşünməz.

Vasif. Səfi yaqın müdafiədən sonra məvacibinin artmasını deyir, Dərgah müəllim.

Gülüşlər

Səfi *(əşəbi, ucadan)*. Gülməyin! *(Sakitləşir, fikirli)* Gülməyin. Murtuz *(əşəbini boğmağa çalışır)*. Əşi, bunun vaxtdır indi?

Dərgah *(ciddiləşir)*. Nolar, əsərinə ver, oxusunlar. Müzakirə cləməyə nə var ki? Müzakirə hələ müdafiə deyil ki... Oxuyun bunun işini, Murtuz müəllim, *(vurgu ilə)* bir əməlli-başlı da müzakirə edin, görək nə deyir bu gənc alim, elmə nə yenilik gətirib.

Nadir *(əhvallı)*. Gətirib, Dərgah müəllim, çox şey gətirib. Mən oxumuşam əsəri.

Dərgah. Oxumusan?

Nadir. Bəli, oxumuşam, özü də əməlli-başlı.

Dərgah *(xüsusi əda ilə)*. Nolar, təki clə olsun, oxuyun. Verin Müşərrəf xanım da oxusun. *(Yumşalıb gülümsəyir.)* Bu da onun kəndidat rəngində ilk çıxışı olar. *(Qapıya tərəf gedir.)* Yaxşı, sağ olun. *(Çıxır.)*

Bütün bu müddət ərzində işçilər dahlizdə sağa-sola gedib-gəlib salamlayırlar, hal-əhval tuturlar. Təməşanın bu məqamında homin işçilərdən ikisi şöbənin qapısı ağzında dayanırlar.

Birinci işçi. Nədi belə burda, iclasdı.

İkinci işçi. İclas nədi, a kişi, vururlar. Dərgah da burdaydı, indicə çıxdı.

Birinci işçi. Gördüm. Deyirəm axı, sir-sifoti yaman qızarmışdı.

İkinci işçi. Bunlar həmişə belə olurlar vuranda. Bir azdan Murtuz da qızarıb çıxacaq. Sonra da dahlizdə kimi görəsə, başlayacaq "nötərsən ə?"

Amirə Məmmədəli onlara yaxınlaşırlar.

Məmmədəli. Bağışlayın, Murtuz müəllim bu otaqda oturur? Birinci işçi. Bay, Amir müəllim? Xoş gəlmisiz. Sizdən nə əcəb?

Amir. Sağ olun, bir az işim var Murtuz müəllimlə.

Birinci işçi. Buyurun, Murtuz müəllim burda oturur. *(Qapını göstərir.)*

İkinci işçi *(Məmmədəliyə)*. O gün gəldim, tapmadım sizi. Sabah necə, işdəmisiniz?

Məmmədəli. Yox.

İkinci işçi. Bəs biri gün?

Məmmədəli. Biri gün də yox.

İkinci işçi. Bəs necə olsun? Axı mənim məqaləm...

Məmmədəli. Eldarı görün.

Amirə Məmmədəli içəri keçirlər. İşçilər uzaqlaşırırlar.

Murtuz *(onları görüb ayağa qalxır)*. Ooo, salam, salam, Amir müəllim, xoş gəlmisiniz, buyurun, buyurun əyləşin.

Amir. Salam, Murtuz müəllim. *(Hamı ilə bir-bir əl verib görüşür.)* Deyəsən iclas cləyirdiz, mane olmadıq ki? *(Gülür.)*

Vasif. İclas olmağına iclasdı, amma bu dəfə şüşəli-məzəli. Dedik Müşərrəf xanımın sayəsində bu fəni dünyadan bir gün oğurlayaq, unudaq dünyanın qalmaqlını.

Murtuz *(ciddi təbəssümlə)*. Hə, Müşərrəf xanım müdafiəsi münasibətilə balaca bir stol açır. Sizi də qayınananız istəyib, vaxtında gəlmisiz. Nazilə, qədəh gətir görək.

Nazilə dolabdan iki qədəh götürür. Vasif qədəhlərə içki süzür. Hamı oturur.

Amir *(köks ötürür)*. Təbrik edirik, Müşərrəf xanım, xeyrini görəsiz.

Məmmədəli *(qədəhini doldurur)*. Təbrik edirik, Müşərrəf xanım.

Müşərrəf. Sağ olun, sizinçün olsun.

Amir. Həəə, onu yaxşı dediz. Vaxtında biz də müdafiədən-zaddan cləsəydik, indi belə dönməzdi çərximiz.

Murtuz. Sizə nolub ki, məşallah, camaat sizə küsənir, o boyda jurnalın redaktorusuz.

Firuzə. Hə, hə, məşallah. Mama deyir ki...

Vasif. Əcəb eləyir.
 Amir. Redaktoru idim.
 Vasif. Bəs indi?
 Nadir. Ulduz məsələsi.
 Murtuz. Nə olub ki?
 Amir. O olub ki, bu gündən bizi də elm fədaisi olmağa göndərdilər.
 Murtuz. Bəs redaksiya?
 Ramiz. Hə, bəs redaksiya?
 Məmmədəli (*köks ötürür*). Redaksiyada yoldaş (*vurgu ilə*) Eldar Zamanlı qaldı.
 Ramiz. Eldar?
 Amir. Bəli, Eldar.
 Ramiz. Ə, Məmmədəli, yox ə sən öl, elə şey olmaz.
 Nadir (*əhvallı*). Məhkəmədə deyəcəyəm ki...
 Amir (*şaşqın*). Nə məhkəmə?
 Vasif. Əşi, fikir verməyin, Nadir bir az içən kimi məhkəməlik olur.
 Murtuz (*ciddi*). Dərgah müəllimin yanında olmusuz?
 Amir. Xeyr, telefonla danışmışıq.
 Murtuz. Hansı şöbəyə məsləhət gördü?
 Məmmədəli. Sizin şöbəyə. Katibəyə dedi ki, əmr hazırlasın.
 Murtuz. Səni də?
 Məmmədəli. Bəli, ikimizi də.
 Nadir. Məhkəmədə də deyəcəyəm ki, Aristotelin vaxtında...
 Ramiz (*əsəbi*). Əşi, bura bax, nə məhkəmə, məhkəmə salmışan? (*Yamsılayır.*) Deyəcəyəm ki, deyəcəyəm ki, hə, de görək nə deyəcəksən.
 Nadir. Deyəcəyəm ki...
 Ramiz. Hə, nə deyəcəksən?
 Nadir. Deyəcəyəm ki, Aristotelin vaxtında nəşriyyat-filan yox idi.
 Ramiz. Elə bu?
 Murtuz (*Vasifə işarə edir*). Bəlkə bir havaya-filana...
 Vasif (*ayağa qalxıb yavaşca Nadirin qolundan tutur*). Nadir qalx, Ramiz sən də qalx. Qalxın çıxacaq bir siqaret çəmək, bu fani dünyada.
 Nadir (*ayağa qalxıb barmağını yuxarı qaldırır*). Qalxın, məhkəmə golir.

Vasif, Nadir, Ramiz və Arıq kişi dohlizo çıxırlar. Firuzo, Nazilo, Məşərrəf masaların üstünü təmizləyir-təmizləyir onları bir-birindən ayırırlar. Səfi onlara kömək edir. Murtuz, Amir və Məmmədəli Murtuzun masasının ətrafına yığışırlar. Dohlizdə Vasifgil siqaret çəməyə söhbət edirlər.

Nadir. Sən öləsən, elə bil bu elmi-tədqiqat institutları ştrafnoy batalyonu. Kimi vəzifədən çıxarırlarsa bizə göndərirlər.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, elə döyül.

Vasif. Düz deyir də.

Ramiz. Nə düz deyir ə?

Nadir (*əhvallı*). Düz demirəm? Yox eyy sənənəm, düz demirəm?

Ramiz (*yumşalır*). Nə bilim vallah, bəlkə də elədi.

Nadir. Bəlkə yox, elədi, vəssalam.

Arıq kişi. Yaxşı, mən gedim, görüm Dərgah müəllim neynəyir. Birdən axtarıb eləyər məni. (*Gedir.*)

Səfi otaqdan çıxıb onlara yaxınlaşır.

Vasif. Kişi dedi müzakirən olacaq da, balam, daa nə istəyirsən?

Nadir. Müzakirəylədi bəyəm?

Vasif. Bəs nəylədi?

Nadir. Eybi yox, müzakirəsini də görəcəyik. Biri elə sənin özünü.

Vasif. Mənə nə olub ki?

Səfi. Vasif müəllim, verim dissertasiyamı?

Vasif (*əsəbi*). Hara?

Səfi. Sizə də, oxumağa.

Vasif (*Nadirə işarəylə incik*). Əvvəl buna ver.

Səfi. Nadir müəllim oxuyub.

Vasif. Ver bir də oxusun.

Balağa (*onlara yaxınlaşır*). Nə olub adə, nə yığışmusuz yenə bazar başına, hə? (*Ucadan qaba səslə*) Yenə nə vurhavurdu orda. (*Otağı göstərir.*)

Vasif. Heç əşi, bir balaca oturmuşduq.

Balağa (*eyni ahənglə*). Hə, hə, bilirəm sizin bir balacanızı. Yenə hansı yazığın cibini kəsirdiz? Kimdüz budəfəki hərifivüz?

Ramiz. Nə hərif əşi? Keçən həftə müdafiəsi olan Məşərrəf xanım bir balaca stol açmışdı.

Balağa. O yumşaq cananı deyirsən? Bilirük, qədəş, bilirük, yığmusuz başuvuza yumşaq cananları, vurursuz özünüzçün.

Nad ir. Bir az yavaş, Balağa müəllim, qapı açıqdır, çsidər.

Balağa. Eşitsün də, qorxub eliyən var ondan? Matışkədi də.

Ram iz. Sss, yavaş, sən allah, atasına çatar, biabır olarıq.

Balağa. Nə ata, ata salmışan adə, kimdi onun atası mənim yanımda? Elə bilirsən bir vremenni postu var diyə qorxacaqdıq ondan. Mən elə adamlarla dös-döşə gəlmişəm ki, barmağını qaldıranda hamı dik durur. Birini elə küçədə tutub söymüşdüm. Üstəlik döyəcəkdim də, qoymadılar. Ves Bakı bilir bunu.

Ram iz (*söhbəti dəyişmək niyyətilə*). Bilirlik, bilirlik. Yaxşı, Balağa müəllim, bu Səfinin işini neyləyək?

Balağa. Nolub ki Səfiyə, məqaləsi-zadı var, otzıv istiyir?

Ram iz. Yox, dissertasiyası müzakirə olunacaq.

Balağa. Olunsun da, mənə nə? Onsuz da gündə bir müzakirədi. Bir belə də müzakirə olar?

Səfi (*çəkinə-çəkinə*). Bəlkə siz də oxuyasız?

Balağa. Mən nüşən?

Vasif. Doktorsuzda, iştirak eləsəz yaxşı olar. Protokol üçün lazımdır uşağa. (*Gülür.*)

Balağa. Əşi, mənim vaxtım hardadı. Bağda hər yeri ot-ələf basıb.

Ram iz. Bah, o daha yaxşı. Elə ikilikdə gedərsiz bağa, həm ot-ələfi təmizləyərsiz, həm dissertasiyaya baxarsız, həm də (*barmağını boğazına toxundurur*) bala-bala o söz.

Balağa (*bağıra-bağıra gülür*). Həə, bu olar. (*Səfiyə*) Yaxşı, zəng eləyərsən mənə. Ya da ki... voobşim, axşam bir evə gəl...

Nad ir (*əhvallı*). Özün də evdən gəl.

Balağa. Nə?

Ram iz (*tələsik*). Siz deyəni deyir dəə. Deyir "evə gəl".

Balağa (*Nadirə*). Bura bax, adə, mənimlə diğ-diğ eləmə ha! Mənə də Balağa deyərlər.

Nad ir (*asəbini boğmağa çalışaraq*). Bilirəm Balağa deyərlər, ağağa deməzlər.

Balağa (*özündən çıxır*). Çox attanıb düşmə adə, bilirsən ney-nərəm səni?

Ram iz (*Balağanın qolundan tutur*). Əşi, yaxşı, zarafat cləyir.

Nad ir (*ona tərəf bir addım atır*). Neyniyərsən? Hə, de görək neyniyyərsən? Dissertasiyamı saxladarsan, yoxsa Moskvaya anonim yazarsan, hə? De görək neyniyyərsən? (*Vasif onun qarşısını kəsir.*) Məhkəməlik adamam, bundan artıq neyniyə bilərsiz mənə?

Balağa (*dartınır*). Dişlərvü təkərəm sənin...

Nad ir. Görürəm elə bütün dişlərin qızıldandı. Kəfdən saldırmamisan onları. Sənə qoşulan yoxdu, elə bilirsən qorxurlar səndən? Abırını qoruyur camaat.

Ramiz Balağanın qolundan yapışb zorla aparır.

Balağa (*gedə-gedə*). Yaxşı, çuşka, mənimlə səninki qalsın son-
raya.

Nad ir. Get, get, get araçılığını elə. Sənin fırıldığın rayonlarda keçər, sələmçi doktor.

Vasif (*Balağanın arxasınca baxa-baxa*). Görünür bu fani dünyada ancaq ağıl ədalətlə paylanıb.

Nad ir (*fikirli*). Niyə?

Vasif. Çünki heç kəs öz ağılından şikayət cləmir.

Səfi otağa qayıdır. Ramiz ona yaxınlaşır.

Nad ir. Əkdin başını?

Ram iz. Əşi, sən də qoribə adamsan ey, niyə qoşulursan ona, bilmirsən xasiyyəti?

Nad ir (*fikirli*). Bu da bizim doktorumuz, professorumuz, elmi-mizin peredavoyu.

Ram iz. Ə yox ə, sən öl, yaxşı adamdı, lap qızıl kimi. Özü də çox işə yarayırdı. Bir az sözü dilində adamdı, vəssalam.

Nad ir. Bilirlik onun nə yollarla işə yaradığını.

Portfelli kişi dahlizdə görünür.

Vasif. Özünüzü yığışdırın gəlir.

Ram iz. Kim?

Vasif. Şerlok Holms.

Portfelli kişi diqqətlə onlara baxa-baxa keçib gedir. Hər üçü ehtiyatla üzünü yana çevirir. Pauza.

Səfi (*əlində qovluq otaqdan çıxır*). Vasif müəllim, verim dissertasiyanı?

Vasif (*fikirli*). Nədi o?

Səfi. Əsərimi... dissertasiyanı deyirəm...

Vasif (*könülsüz halda qovluğu götürür*). Əşi, bu basabasda dissertasiya oxuyarlar? Sən öləsən tamam ayıldılar bizi. Zorla bu fani dünyadan köçməyə başlamışdıq. Nə isə, xərcimiz batdı. Yaxşı, məndən xətirçəm ol, keçirdərik gedər.

Səfi (*otağa keçib Murtuza yaxınlaşır*). Murtuz müəllim, Vasif müəllimə də verdim əsəri. Elanı asım?

Murtuz (*könülsüz*). Bəs Nadir?

Səfi. Nadir müəllim oxuyub.

Murtuz. Firuzə xanıma verməsin işi?

Səfi. Firuzə xanımın vaxtı yoxdur.

Firuzə (*başını qaldırır*). Hə, Murtuz müəllim, bu dəfə mənsiz keçinin mümkünsə. Mama deyib ki, onunla rayona gedim.

Murtuz. Onda Muxərrəf xanıma da ver. Hə, Amir müəllimə, Məmmədəliyə də ver, oxusunlar. (*Gülümsəyir*). Qoy bu da onların elmdə ilk çıxışları olsun. Sabahda-zadda sizə də bir mövzu fikir-ləşərik, Amir müəllim.

Firuzə. Bəs Məmmədəli müəllimə?

Murtuz (*ciddi təbəssümlə*). Ona da növbə çatar. Qoy hələ bir az arxivdə işləsin.

Səfi dahlizdə keçir. Nazilə tələsik onun ardınca çıxır.

Nazilə. Adə, adam tap, zəng elətdir.

Səfi. Nə adam?

Nazilə. Adam da, qaşlı-gözlü, burunlu-qulaqlı, telefonlu-maşınlu adam.

Səfi (*yənə anlamır*). Axı niyə?

Nazilə. Eh, fərsiz, sənə söz başa salınca adam miningit olar. İşinin yaxşı keçməsi üçün deyirəm də. Tapşırsınlar səni, başa düşdün?

Səfi. Axı mənim heç kəsim...

Nazilə (*əşəbi*). Onda heç olmasa bu ağgözlərdən bir-ikisini qonaq-zad elə. Dərgaha, Murtuza xəbər axtar.

Səfi. Axı mənim məşim heç özümə...

Nazilə (*onun sözünü kəsir*). Yaxşı, özün bil, məndən demək, əfəlin biri əfəl. (*Otağa qaydır.*)

Səfi dahlizdə dayananlara yaxınlaşır. Bu vaxt Arıq kişi sürotla gəlir.

Arıq kişi. Keçin, keçin şöbələrə, gəlirlər. Tez, tez!

Dahlizdə sürotlu gediş-gəliş başlanır. Səs-küylü hərəkətləri templi musiqi socaları müşayiət edir. Bir az sonra işıq sönüb yenidən yandıqda cəmi şöbə Səfinin dissertasiyasının müzakirəsi. Murtuz, Firuzə, Muxərrəf, Vasif, Amir, Nadir, Məmmədəli, Nazilə və Səfi müxtəlif məsələnin arxasında iki bir, üç bir oturmuşlar. Hər birinin qarşısında iri bir qovluq var.

Vasif. ...Beləliklə, dissertant Səfi Səfiyev materialı yaxşı öyrənib, daha doğrusu, toplayıb bir yerə yığıb, mənimsəməyə çalışıb. Və bu material gələcəkdə yazılacaq dissertasiya üçün əsas götürülə bilər. İndiki halda isə əsər ayrı-ayrı faktlardan ibarətdir.

Nadir. Deməli, sən sözündən belə çıxır ki, əsərdə heç bir təhlil-filan yoxdur?

Vasif. Təhlil var, ancaq ümumiləşdirmə yoxdur, pərakəndəlikdir.

Nadir. Yəni heç bir ümumiləşdirmə yoxdur?

Vasif. Yox.

Murtuz. Nadir müəllim, sən çıxışını elədin axı.

Nadir (*ona əhəmiyyət vermədən Vasifə*). Nə dəhşətli adamsan ə sən! Neçə ildə kişiylə bir otaqda işləyirsən, ürək bölüşürsən...

Vasif. Nadir müəllim, bu elmdir, elmdə isə tərəfkeşlik ola bilməz. Drujba, drujba, slujba slujba.

Nadir (*əşəbi*). Bay səni! Axı bu əsər elə elmi müqayisəli ümumiləşdirmələr üzərində qurulub...

Murtuz (*ciddi*). Yaxşı, yaxşı, mübahisə lazım deyil. Səni sənə ayrıca söz verərik də, Nadir müəllim.

Nadir (*çılğın*). Nə vaxt? Axı mən hamıdan əvvəl sözümü demişəm. Bir də nə vaxt söz verəcəyəm mənə? Heç vaxt! Həmişə beləcə söz verib axırda müzakirəni tələsik yekunlaşdırıb dağılırsınız.

Murtuz. Yaxşı, yaxşı, qoy kişi sözünü desin. Buyurun, Vasif müəllim.

Vasif. Əslində mən sözümü qurtarmışam. Yəni onu demək istəyirəm ki, indiki halda bu yazıda dissertasiya üçün material az deyil. İndi qalır bu material əsasında dissertasiyanı yazmaq, vossalam. Və biz bu işdə Səfi Səfiyevə uğurlar diləyirik. (*Səfiyə.*) Hə, hə, darıxmaq

lazım deyil. İşin müəyyən hissəsi görülüb. Materialın da var, vaxtın da. Özün də cavansan hələ. İnşallah, üç-dörd ilə başa çatdırarsan bu işi.

Firuzə. Hə də, yazar, qoçaq oğlardır Səfi. Yazar.

Nad ir. Bəlkə on ilə?

Vasif dinmir. Nazilə bir neçə dəfə asqırır.

Murtuz (*fısıldayır*). Yaxşı, Amir müəllim, buyurun.

Amir. Mən bu nömrəni, to yest... dissertasiyanı dərindən dərinə oxumuşam. Yəni heç bir cümləsini buraxmamışam. Maraqlı məsələdir. Gələcəkdə təsərrüfat əhəmiyyəti də ola bilər. Material da yaxşı toplanıb, şrifflər də, eee, to yest elmi ədəbiyyat da. Bu mənada mən Vasif müəllimin fikriylə tamamilə şərikəm. Və Vasif müəllimin o fikrildə də şərikəm ki, bu material gələcəkdə yazılacaq jurnal, eee to yest dissertasiya üçün yaxşı material verə bilər. Yəni, dörd-beş ilə yazıla bilər. Düzdür, Vasif müəllim üç il dedi, amma tələsdirmək lazım deyil, qoyun işləsin. Bu mənada mən Nadir müəllimlə şərik ola bilmirəm ki, o, on il vaxt verir. Əlbəttə, on il bir az çoxdur.

Nadir. Bəlkə iyirmi il vaxt verək, yoldaş sabiq baş redaktor? Yəni sənənin bıvşı dükənunun, to yest redaksiyavun telefonsuz, tapşırıqsız əsərlərə verdiyi vaxtı deyirəm eyy.

Amir (*etinasızlıqla*). Murtuz müəllim, mən bu qədar.

Murtuz. Çox sağ olun. (*Gülümsəyir*.) Müşərrəf xanım, siz oxumusunuz da?

Müşərrəf (*nazlanır*). Bəli, bir az. Yəni onu demək istəyirəm ki, əvvəldən iyirmi səhifə.

Murtuz. Nolar, fikir demək üçün o da kifayətdir.

Nadir. İyirmi səhifə də axırdan oxusaydı, lap tam fikir demək olardı. Onsuz da əsər cəmi-cümlələri üç yüz səhifədir.

Murtuz yerində qurcalamır. Elə bu vaxt Dərgah tənəffüs qapıda görünür.

Dərgah. Hazırlaşın, gəlirlər.

Eyni anda üç nəfər orta yaşlı şəxs qapıda görünür, hamı ayağa qalxır.

Dərgah. Buyurun, buyurun içəri.

Murtuz. Buyurun, yoldaş Şəfiyev, buyurun yoldaşlar. (*Nazilə və Səfiyə işarə edir.*) Stul götürin.

Nazilə və Səfi çıxırlar. Şəfiyev və yoldaşları onun yerində oyləşirlər.

Bir azdan Nazilə ilə Səfi stul götürüb oyləşirlər.

Şəfiyev. Salam, yoldaşlar. İclasdı deyəsən, mane olmadı ki? Murtuz. Xeyr, əşi, əksinə, xoşdur bizimçün.

Dərgah. Salman müəllim, bu şöbə bizim institutun ən böyük şöbələrindəndir. Rəhbəri də Murtuz müəllimdir.

Şəfiyev. Nolar, lap yaxşı. Buyurun davam edin.

Murtuz. Əslində elə qurtarmış kimiyyik...

Nadir. Əzimxanova yoldaş yenidən başlamışdı ki, yazığın sözü ağzında qaldı.

Şəfiyev (*maraqla Müşərrəfə, sonra da Murtuza baxır*). Nə məsələdir bəyəm?

Murtuz. Hecə... Şöbənin gələcək işlərindən bir balaca...

Nadir. Bəli, yoldaş Şəfiyev, şöbəmizin işçisi bu balaca Səfinin onillik əməyinin, yəni dissertasiyasının müzakirəsidir.

Şəfiyev. Buyurun davam edin. Söz kimindir?

Nadir. Müşərrəf xanımın. Elə yenidən başlamışdı ki, məhkəmə eee... siz gəldiniz.

Şəfiyev. Nə məhkəmə?

Dərgah (*söhbəti dəyişmək niyyətilə tələsik*). Salman müəllim, Müşərrəf xanım institutumuzun yeni kadrlarındandır. Bu yaxınlarda müdafiə eləyib.

Şəfiyev. Nolar, lap yaxşı. (*Müşərrəfə*) Buyurun, Müşərrəf xanım.

Müşərrəf (*özünü itirir*). Səfi müəllim... Dissertasiya yazıb... eee şey... temasında. (*Susur, pauza.*)

Şəfiyev. Hansı mövzuda? Danışın, danışın, sıxılmayın.

Murtuz (*gülümsəyir*). Bir az utancaqdır.

Dərgah. Hə, bəli, çox torbiyəli qızıdır. Bir söz deyən kimi qızırır.

Nadir (*Səfiyə*). Təmiz ailədənndir.

Şəfiyev. Niyə utanırsan axı? Alim də utanar? Alim görək dil-dil ötsün. Özü də deyirsiniz hətta müdafiə də eləyib. Bəs müdafiədə neynəyib? Hə, buyurun, buyurun davam edin.

Müşərrəf. Hə, bəli... Deməli, Səfi müəllim... Deməli, dissertasiya yazıb özünə. Deməli, çox gözəl bir mövzuda... Özü də deməli, təzəcə qurtarıb işini. Deməli, indi primerkastı... eee to yest absujde-niyasıdı...

Nazilə asqırır.

Müşərrəf. Dissertasiyanın bir iki fəslə də var deməli...

Nadir. Dörd fəsil.

Müşərrəf. Hə, bəli... dörd fəsil və deməli, bir zaklyuçeniye.

Şəfiyev. Fəsilərdə hansı problemlər qaldırılır?

Müşərrəf. Bağışlayın, necə?

Şəfiyev. Deyirəm yəni, fəsilərdə nədən danışılır?

Müşərrəf. Eecə... temasından, to yest...

Pauza.

Şəfiyev. Yaxşı, fəsillərin adları necədir?

Müşərrəf. Eecə...

Dərgah. Darıxma, fikirləş yadına düşər. (*Şəfiyevə*) Çox utancaqdır.

Nadir (*qovluğu Müşərrəfə uzadır*). Alın, heç olmasa burdan oxuyun. Eh, mənə nə var ey, bir azdan məhkəməmdir.

Şəfiyev (*təəccüblə Nadiri süzür*). Yaxşı, aydındır. Daha kim danışmalıdır?

Murtuz (*tələsik*). Eecə... Heç kim, hamı danışdı mənə.

Nadir. Bəs siz özünüz?

Dərgah. Murtuz müəllim şobə müdiridir. O danışmır, yalnız yekunlaşdırır.

Nadir. Yekunlaşdırsın da.

Şəfiyev. Hə, Murtuz müəllim, müzakirə necə keçdi, nə deyə bilərsiniz yekun olaraq?

Murtuz (*tərəddüdlə*). Yaxşı olar hər halda. Bir az işləməlidir.

Nadir. Bir az, yəni nə qədər?

Murtuz. Tamamlayana qədər.

Nadir. Axı dediz üç, dörd, hətta beş il.

Şəfiyev. Beş il?

Murtuz (*süni təbəssümlə*). Xeyr, əşi, nə beş il? Mən elə söz deməmişəm.

Nadir. Siz deməmisiz, nə fərqi var, Vasifiniz deyib, Firuzə xanım təsdiq edib. Komissiya gəlməsə, siz də eyni şeyi deyəcəkdiniz. Məsələn, mən heç nəyi gizlətmirəm, açıq-aşkar deyirəm ki, mən məhkəməlik adamam, vəssalam, mənə mühakimə etmək lazımdır.

Şəfiyev. Doğrudan bu nə məhkəmə söhbətidir. Bəlkə, kimləsə dalaşib çıkmısınız. Yoxsa elmi idarədə nə məhkəmə söhbəti ola bilər? Bəlkə kiminsə fikrini və ya əsərini mənimsəmisiz, hə?

Dərgah. Xeyr, əşi, Nadir müəllim bir az məzəli danışmağı xoşlayır, zarafatçıdır.

Nadir. Xeyr, mən zarafatsız-zadsız məhkəməliyəm.

Şəfiyev. Axı neyçün? Deyin biz də bilək də.

Nadir. Bu saat izah edəyim.

Şəfiyev. Buyurun.

Nadir. Yoldaş komissiya sədri, mən düz iyirmi ildir bu institutda işləyirəm.

Dərgah. Nadir müəllim bizim veteranlardandır.

Şəfiyev. Bəli, sonra?

Nadir. Bu iyirmi ildə cari işlərdən əlavə üç böyük, yəni monumental elmi əsər, yəni kitab yazmışam. İyirmiyyə qədər də təkliflərim olub. Həmin o üç böyük əsərim də müzakirədən keçib, təkliflərim də. Yəni qəbul olunub. Daha orasını demirəm ki, ömür-cən bahasına başa gələn necə dəhşətli mübarizə və vuruşlardan sonra.

Murtuz (*süni təbəssümlə*). Əşi, sən də şışirtmə görək, hansı iş asanlıqla başa gəlir ki?

Dərgah (*gülür*). Yaman zarafatçıdır.

Şəfiyev. Bəli, buyurun.

Nadir. Ancaq bu iyirmi il ərzində nə o üç böyük əsərim çap olunub, nə də təkliflərim həyata keçirilib. Deməli, heç bir təsərrüfat əhəmiyyəti olmayıb bu işlərin. Halbuki bu iyirmi ildə mən orta hesabla ayda üç yüzə qədər dövlətdən məvacib-filan almışam. İndi gələn hesablayaq. İlimiz on iki aydı?

Şəfiyev (*marazla*). Bəli.

Nadir. Bu edər ildə min altı yüz, iyirmi ildə yetmiş iki min manat. Təkrar edirəm, yetmiş iki min manat! İndi özünüz deyən, mən məhkəməliyəm, yoxsa yox?

Pauza.

Dərgah. Yaxşı, hardadı bu işlər?

Nadir. Onu siz yaxşı bilərsiz.

Şəfiyev. Həə, belə-belə işlər... Bəs siz özünüz buna təşəbbüs etmisiz?

Nadir. Nəyə?

Şəfiyev. Bu əsərlərin çapına-filanına.

Nadir. Min dəfə. Ərizələrimin nüsxələri işə tikilib, buyurub yoxlaya bilərsiz.

Şəfiyev. Əlbəttə yoxlayacağıq. Belə... Başqa bir sözünü varmı?

Nadir. Başqa? Hə, başqa odur ki, bu institutda bir attestasiyaya bənzər bir yoxlama keçirtmək lazımdır. Özü də bunu elə bizim şöbədən başlamaq olar.

Murtuz (*əsbəbi*). Necə axı?

Nadir. Necəsi yoxdu ki. Salman müəllim, elə indi siz bözi çıxışları dinlədiniz. Çıxış edənlər elmlər namizədləridir. Bu yazıq Şəfi isə heç nədir, heç nə, yəni sıfır. Halbuki, o, çox gözəl, səviyyəli bir dissertasiya yazıb. Müqayisə üçün indi də onu dinləyin.

Murtuz. Axı ona nə deyən var ki?

Nadir. Deyəcəksiz də.

Murtuz. Mən ki hələ heç çıxış etməmişəm.

Nadir. Hə, onda buyurun çıxış edin. Deyin görək bu əsər müdafiəyə layiqdir, yoxsa yox?

Murtuz. İndi onun vaxtı deyil. (*Süni təbəssümlə*) Qəribə oğlan, sə, hörmətli yoldaşlar bizə qonaq gəliblər, sənə başlamışan ki, məhkəmə belə gəldi, Şəfi belə getdi. Kişilərin qızıl kimi vaxtını niyə alırsan axı?

Şəfiyev. Vaxtımız çoxdur, Murtuz müəllim, buyurun siz də danışın, Şəfi müəllim də.

Murtuz qarşısındakı kağızları çəliyib danışmağa başlayır. Sonra Şəfi danışır. Ancaq onların səsləri eşidilmir. Eyni anda dahlizdə qapının ağzına yığılan Arıq kişi və başqa oməkdaşlar içəri baxıb pıçıldayırlar. Templi musiqi bütün bu danışmaq və pıçıldatmaları müşayiət edir. Musiqi birdən-birə kəsilir.

Şəfiyev (*ayağa qalxır*). Hər şey aydındır. İcazə verin biz gedək, yoldaşlar.

Hamı ayağa qalxır. Şəfiyev və yoldaşları qapıya yönəlirlər.

Dahlizdəkilər tez geri çəkiliblər. İşıq söndür-yanır.

Dahliz və otaq boşdur. Otaqda tamaşanın ovvolidində olduğu kimi tokco Nazilo telefonla danışır.

Nazilo. Alo, Fira, tez işə gəl, Fantomas cec ...Mixaylo... to yest ıclas olacaq. Nə bilim eyyy, deyirlər oğünkü yoxlamanın nəticələrinin obsujdeniyanı olacaq. Müşərrəfi, Sofini, nə bilim daha kimi

attestasiya eliyəcəklər. Papası? Papasının da işləri yoxlanı deyirlər. Hə, hə, bir də Şəfi öz işi haqqında məruzə edəcək. Əlbəttə, niyə lağ eləyirsen? Şəfi pis oğlandı bəyəm? Sənin kimi ömrü boyu kompozitorlara, artistlərə göz dikib qocalınca elə belə bir yazığın özünə əmət etmək yaxşıdır. Voobşim, tez elə, tez! Vaxtımı alma, hələ o birilərinə də zəng eləməliyəm. (*Dəstəyi qoyur, asqırıb yenidən dəstəyi qaldırır.*)

Nazilo danışa-danışa eyni anda dahlizdə sürətlə gedib-gəlib, səs-küy başlanır. Templi musiqi socaları altında işıq söndür.

EPILOQ

Eyni otaq və qarşıda dahliz.

Nadir (*şöbənin kəndərində görünür. Əlindəki kitabı yuxarı qaldırıb ucadan*). Gənc və qocaman alimin ilk kitabı!

Hamı səs-küylə ona yaxınlaşır. Qarışıqlıqda müxtəlif səslər eşidilir. Templi musiqi bu replikaları müşayiət edir.

Vasif. Təbriklər, təbriklər, starik. Eh, vallah, dünya fani deyil. Firuzə. Təbrik eləyirəm, Nadir müəllim, axır ki, bu kitab üzə çıxdı. Mama deyirdi ki...

Nazilə. Mübarəkdi, mübarəkdi, Nadir müəllim. Sağ əliniz Şəfinin başına.

Ramiz. Nadirin nadir kitabını təbrik edirəm.

Vasif. Nadir deyil, evində ikisi də var. Mən hələ başındakıları demirəm.

Ramiz. Ə yox ə, sən öl, nadirdir. Qarabağlılardan yazıb.

Firuzə (*kitabı əlinə götürür*). Ooo, necə də bəzəkli. Nə yaxşı buraxıblar. Mama deyir ki, ən yaxşı kitab...

Şəfi (*bir müddət təəcüblə hamıya baxdıqdan sonra yerindən qalxır*). Təbrik edirəm, Nadir müəllim.

Nadir (*səs-küy içində*). Səni də təbrik edirəm, ay Şəfi, ələ məruzə elədin o gün. İnşallah bu yaxınlarda müdafiəyə yığılaçağıq, yaxşı hazırlaş ha.

Vasif. Təbrik, təbrik, ay Səfilər padşahı.
Murtuz (*qapıda görünür*). Bədi, bədi, Oktaylıq yaraşmır sənə.
(*Musiqi azalır*.) Hay-küy salma.
Vasif (*Səfiyə*). Pəh atonnan, bu boyda zıppıldıdan sonra yenə jessini dəyişməyib.
Murtuz (*ciddi*). Təbrik edirəm, Nadir müəllim.
Nadir. Çox sağ olun. Sayənizdə. (*Murtuzun ona uzanan əlinə toxunur*.)

Nazilə bir neçə dəfə asqırır.

Vasif. Sağlam ol, Nəzoçka.
Murtuz. Bəs Müşərrəf xanım hardadı?
Vasif. Attestasiyaya çağırblar.
Nazilə. Dünəndən gedəndi.
Firuzə. Salam, Murtuz müəllim, necəsiniz? Dünən mama deyirdi ki, televizorda ən yaxşı çıxış ediyən...

Musiqi güclənir. Yenidən replika, səs küy başlanır.

Vasif (*Nadirin əlindəki kitabı dartıb başının üstünə qaldırır*).
Kim deyir ki, "Alim olmaq asandır?"

Musiqi daha da güclənir. Səs-küy içində işıq sönür.

SON

İNQILAB NADİRLİ

(1940)

İnqilab Ədil oğlu Nadirli – şair, dramaturq, publisist – Ağcabədi rayonunun Hüsülü kəndində anadan olmuşdur. Kənddə orta məktəbi (1956), Gəncədə APİ-nin fizika və riyaziyyat fakültəsini (1961), Moskvada Ali Komsomol Məktəbini (1966), Sov.İKP MK yanında Ali Partiya Məktəbini (1976) bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə Ağcabədi 2 saylı orta məktəbində müəllim kimi başlamış, ordu sıralarında xidmət etmişdir. Ağcabədi rayonunun Ə.Bünyadov adına kolxozunda sədr, rayon komsomol komitəsinin ikinci, sonra isə birinci katibi, rayon partiya komitəsinin ikinci, Kəlbəcər rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, Binəqədi rayonu icra hakimiyyətinin başçısı vəzifələrində işləmişdir. Ehtiyatda olan polkovnik-leytenantdır.

Şeirləri mətbuatda dərc olunmuş, "Tarixə qovuşan illərim" kitabı (1998) "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülmüşdür. "Sınaq", "Yol ayrıcında" və "Çənlibel" mənzum pyeslərinin, "Unutmaq o dağlar, obalar məni" mənzum memuar-poemasının müəllifidir. Şeirlərinə mahnılar bəstələnmişdir.

9, 10, 11-ci çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvü (1992–1995), ÜİLKİ-nin XVI, Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXVIII, XXIX, XXXI və XXXII qurultaylarının nümayəndəsi, Azərbaycan KP MK təftiş komissiyasının üzvü olmuş, SSRİ kənd təsərrüfatı əlaçısıdır. "Şərəf nişanı", "Qırmızı Əmək Bayrağı", "Oktabr İnqilabı" ordenlərinə və bir çox medallara layiq görülmüşdür.

SİNAQ

3 pərdəli 19 şəkildə lirik dram

İŞTİRAK EDİRLƏR

Adil	— oşqor
Vəfa	— kond həkimi
Göyçək xala	— Adilin anası
İzməzik	— Adilin oşqor dostu, yəhudi
Monika	— İzməzikin nişanlısı, alman
Afət	— Vəfanın rəfiqəsi
Polkovnik Qarış	— polk komandiri, ukraynalı
Mayor İvanov	— batalyon komandiri, rus
Polkovnik Hafizov	— Xabarovskda hospitalın baş həkimi, tatar
Fatimə	— tibb bacısı, Hafizovun qızı, tatar
İlyas	— poçtalyon
Viktor	— oşqor, belorus
Asman	— məhbus, inqış
İvan	— məhbus, rus
Məmməd	— məhbus, azərbaycanlı

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Kond evi, Göyçək xala oğlu Adilin çamadanını yığır.

Göyçək xala

Sanki bu dövlətə qul doğulmuşuq,
Qəhərin əliylə çox boğulmuşuq.
Sən oşqor gedirsən, yalqız qalıram...
Atan gedən günü yada salıram.
Əsgorlik atanı əlimdən aldı,
Bizi başsız qoydu, özaba saldı.

Adil

Ana, axı o vaxt müharibəydi,
Dörd il millətlərin belini oydi.

Vətənin borcundan çıxmalıyam mən.
Sən də heç nigaran gəl qalma məndən.

Göyçək xala

Dünyadan yamanca qorxubdur gözüm,
Qocalmışam, məndə qalmayıb dözüüm.

Adil

Ana, icazə ver, yol üstdəyəm mən,
Tay-tuşlar dərs alıb həmişə məndən.

Göyçək xala

Oğul, bəs sevgilin nə deyir sənə,
Tale ulduzundur düşüb bəxtinə.
Vəfanın ağına söz ola bilməz,
Onsuz ana qəlbim sevinməz, gülməz.
Onu atan Camal məsləhət bilmiş,
Bununla gözümlün yaşını silmiş.
Sən ancaq onunla xoşbəxt olarsan,
Ata arzusuna sadıq qalarsan.

Adil

Vətənin borcunu verməliyəm mən,
İkicə illikdir heç darıxmı sən!
Qayıdıb gələm, toyumuz olar,
Ürəyin fərəhlə, sevinclə dolar.
Oğlun ilqarına sadıq qalacaq,
Sevimli gəlinin Vəfa olacaq.
Özünə qulluq et, düşünmə dərin,
Saxla ürəyini buz kimi sərin...

Göyçək xala

Ay oğul, bu dünya çox vəfasızdır,
Sevinədən qəmi çox, bil, vəfasızdır.
(Vəfa daxil olur, o da pərişandır.)

Olsun xoş qədəmin, qızım, mübarək,
Sizin toyunuzu inşallah görək.

Adil

Allaha tapşırıb sizi gedirəm,
Qəlbimin hökmünə əməl edirəm.
Vəfa, baş çəkərsən tez-tez anama,
Baxıb qoy fəxr etsin səntək sonama.
Qoy alsın iyimi o səndən, barı,
Artmasın qəlbinin qəmi-qubarı.
Məktub yazacağam mən harda olsam,
Harda qulluq etsəm, hayanda qalsam.

Göyçək xala gedir.

Vəfa

Qorxuram rus qızı – Olya alasan,
Vəfanı unudub orda qalasan...

Adil

Ölüm də ayırmaz, bil, məni səndən,
Bülbül ayrı gəzməz öz çəməninədən.
Gələrəm, edərik toyumuzu biz,
Övlad arzusuyla vurur qəlbimiz.

Vəfa

Toyumuzu edək, sonra get, Adil!
Əsgərlik borcuna əməl et, Adil!

Adil

Mən vətən borcumdan çıxmasam, əgər
Vidənim qan ağlar, gözüm yaş tökər.
Əsgər getməyəne demirlər kişi,
Tarixə nəzər sal, öyrən keçmiş.

Vəfa

Sənə uğurlu yol, get əsgərliyə,
Sonra sağ-salamat qayıt geriye,
Əmin ol, eşqini bəsləyəm gültək,
Eşqinlə vuracaq sinəmdə ürək.

Adil

İstəsəm qalmağa imkan taparam,
Bəhanə axtarıb tədbir yaparam.
Amma qanun çıxıb, getməsəm olmaz,
Fərari xalqının qeydinə qalmaz.

Vəfa

Əgər aparsalar, mən də gedərəm,
Vətənə səninlə xidmət edərdim.
Orduda həkimə vardır ehtiyac,
Orda əsgərlərə eylərəm əlac.

Adil

Zabit olsa idim mənə gedərdin,
Əsgərə, zabıtə xidmət edərdin.

Vəfa

Əgər belədirsə, başqa sözüüm yox.

Adil

Belədir, darıxma, fikir çəkmə çox!

Göyçək xala
(Qayıdır.)

...Afət gəlib səni yola salmağa,
Vəfaya təsəlli, həyan olmağa.

Adil

Qoy gəlsin bir görüm onun özünü,
Bacıtək söyləsin ürək sözünü.

Afət

Sabahınız xeyir, xoş gördük, qağa,
Get, salamat qayıt ana torpağa.
Tələsik özümü bura yetirdim.
Yolda yemək üçün kətə gətirdim.

Adil

Kətə gətirmisən, sağ ol, ay Afət.

Afət

Bilirsən, bizlərdə belədir adət.

Adil

Vətən keşiyində duracam sayıq,
Sizin adıma olacam layıq.

Afət

Oradan məktub yaz, bizə barı sən.

Adil

Əlbəttə, əlbəttə, söz verirəm mən.
Əsgərlik müddəti ikicə ildir,
Bu ilk sınağımdır, mənə bəllidir.
Sənə qurban olum, ana, ağlama,
Axı, yol üstəyəm mənə daqlama.

Göyçək xala

Qoy sənə Allahım daim yar olsun,
Dostların sevinisin, düşmənin xar olsun.

Adil

Sinəmdə döyünən saf ürək kimi,
Mənə qürur verən xoş dilək kimi,
Əbədi solmayan tər çiçək kimi,
Vəfa, saf eşqini aparıram mən,
Onunla əbədi qalan yaram mən.

Vəfa

Sinəmdə eşqinlə vuracaq ürək,
Sən mənim əhdimə gəl cəyləmə şəkk.
Verərəm canımı, olarsa gərək.

Adil

Ayrılıq dəmidir, çox kövrəlmə sən,
Gözünü yaşarmış qoy görməyim mən.
Könül rübabını mənimlə bir çal.
Əzizim, di sağ ol, sağ-salamat qal!..

Ayrırlılar. Vəfa Adilin arxasınca su atır, sonra möyüs oturur.
Afət gəlib Vəfaya yaxınlaşır.

Afət

Bilmədin nə üçün o, əsgər getdi?
Səni yalnız qoydu niyə tərək etdi?
Mən rayonda həkim, sən isə kənddə,
Tez-tez görüşərik, Vəfa, əlbəttə!

İKİNCİ ŞƏKİL

Radioda tontənəli marş fonunda alqış sədaləri eşidilir.

S ə s. Leningrad "N". hərbi hissəsinin sırası əsgəri Adil Kərimov
hərbi hissə üzrə xizək yarışlarında birinci yerə çıxmışdır.

Hərbi hissə. Mayor İvanovun kabinetini.

Adil
(*Daxil olur.*)

Çağırışınızla bura gəlmişəm.

İvanov

Mən özüm məsləhət belə bilmişəm.
Deyirlər xizəyi yaxşı sürürsən,
Ustası olmusan bu tezliklə sən.
Şərəf bilməsəydin, çətin əməyi,
Sən tez öyrənməzdin xizək sürməyi.
Sən ki cənublusan görməmişən qar,
Görürəm, xizəyə çox marağın var.
Yaman sevindirdi qələbən məni,
Təbrik eləyirəm ürəkdən səni.

Adil

Həm riyaziyyatçı, həm idmançıyam,
Kosmonavt olmağın bilin acıyam.
Sonsuz bir diləklə mən dünən axşam
Bu haqda rəhbərə məktub yazmışam.

İvanov

Çox yaxşı, bu arzu pis arzu deyil,
Düz edib sən buna salmışan meyil.
Səni çağırmaqda budur məqsədim,
Bir tapşırıq verim, həm təbrik edim.

Adil

Can-başla hazıram hər əmrinizə,
Mən də minnətdaram ürəkdən sizə.

İvanov

Bizim zabıtlərə dərs demək üçün,
Səni çağırmışam yanıma bu gün.
Lazımdır bizə bir riyaziyyatçı,
Özün ödəyəsən bu ehtiyacı.
Dəqiq elmlərin sirlərini sən
Zabıtlərə gərək mənimsədəsən.
Ali hərbi təhsil alsınlar onlar,
Dövlət qayğısına qalsınlar onlar.
Bunun öhdəsindən sən gəlsən, əgər
Olarsan hissədə seçilən əsgər.

Adil

Dərs demək şərəfli peşəmdir mənim,
Gərək məndən fayda görsün vətənim.

İvanov

İndi gəl diqqətlə qulaq as mənə,
Mən öz istəyimi qoy deyim sənə.
Həm müəllim kimi, qorxmaz, mətin ol,
Mina təmizləmə işinə qoşul.

Adil

Çoxdan son qoyulub ölkədə hərbi,
Nə mina, hazırda yox müharibə.

İvanov

Leningrad düşmüşdü mühasirəyə,
Qalxmışdı millətin fəryadı göyə.

Doqquz yüz gün qaldı mühasirədə,
Onların bərkidi əzmi get-gedə.
Susdurdu yağını leninqradlılar,
Oldu şücaəti bu dünyaya car.
Mərd əsgərlər yardı mühasirəni,
Onlar xilas etdi xalqı, vətəni.
Faşistlər oranı tərk edən zaman
Onlar minalayıb o yeri pünhan.
O yer cənnət kimi ürəyə yatır,
Ladoqa, Fin gölü arasındadır.
Orda minalanmış torpaqlar vardır,
O, müharibədən bir yadigardır.
Hasar çəkilibdir dörd bir yanına,
Səmt düşsən, od-alov dolar canına.

Adil

Mən də eşitmişəm o yerlər haqda,
Gözlər yaş axıdır düşəndə yada.

İvanov

O yerlər minadan təmizlənməli,
Anatək bağrına basmalı eli.
Bizə tapşırılıb o yerin biri,
Köməyə çağırır hər bir əsgəri.

Adil

Çıxası deyiləm, heç sözünüzdən,
Yazın, o dəstənin üzvü olum mən.

İvanov

Tapşırıram dəstəyə yazılsın adın,
Başını ucaltsın qoy istedadın.
Səninlə fəxr etsin hərbi hissəmiz,
Minalı torpaqdan qalmasın bir iz.

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Kənd xəstəxanası, həkim otağı.

Vəfa

(öz-özünə)

Gözüm yollardadır, qulağım səsdə,
Quş kimi qalmışam sanki qəfəsdə.

Göyçək xala

(Daxil olur.)

Qızım, nə deyirsən özün-özünə,
Yoxsa işçilərin baxmır sözünə.

(Poçtalyon İlyas gəlir.)

İlyas

Ay həkim, muştuluq, sizə məktub var.

Göyçək xala

Üstündə yar olsun qoy pərvərdigar.

(İlyas məktubu verib çıxır. Vəfa məktubu oxuyur.)

Sənə salam olsun, ey nazlı pərim,
Könlümün istəyi, ürək təpərim.
İşıqlı səhərim, al gündüzümsən,
Amalım, sevincim, şirin sözümsən.
Sənlə nəfəs allam, ey nazlı pərim,
Eşqindir təsəllim, ürək təpərim.

Göyçək xala

(Alıb məktubu öpür.)

Adil həsrətiylə vuran qəlbimə,
Hicranla yanaşı duran qəlbimə,

Onu arzulayıb soran qəlbimə
Bir məlhəm sanıram bu məktubu mən.

(*Göyçək xala gedir, Vəfa Adilə məktub yazır.*)

Vəfa

(*sevincdən əlləri əsə-əsə*)

Yetişdi məktubun, sevimli yarım,
Çəsmətək çağladı xoş arzularım.
Sən vaxtlar yox idi səndən bir xəbər,
Məni sarsıdırdı bu vaxtsiz səfər.
Mən hara baxıram sən! görürəm,
Adına çiçəkdən çələng hörürəm.
Sənsiz hər dəqiqəm bir qərindədir,
İnan can otağım bir viranədir.
Yaşaya bilmərəm anladım sənsiz,
Tər güllər saralar bağısız, çəmənsiz.
Xoş xəbərin gəlsin sənə oradan,
Üstündə yar olsun böyük Yaradan.
Mən indi bilmişəm hicran nə imiş,
Dərdin, intizarın qəddimi öymüş.
Nə gecəm var idi, nə də gündüzüm,
Yaman tükənmişdi məndəki dözüüm.

Afət

(*Gəlir.*)

Xoş gördük, xoş gördük, necəsən, ay qız?

Vəfa

Bəs məni sən niyə qoymusan yalnız.

Afət

Elədir, çoxdandır görmürəm səni?

Vəfa

Yaman sevindirdi gəlişin məni.

Afət

Nənəmin canıyçün ölürəm sənsiz.

Vəfa

Mənə baş çəkərdin darıxsan mənə.

Afət

Hər cümə olursan səhiyyədə sən,
Axtarıb gəzmirsən məni, de, nədən?

Vəfa

Haqlısan, məndə də günah var, Afət,
Gedib tez dönməli oluram, fəqət.

Afət

Adıldən bir xəbər varmı, de, Vəfa
Bilirəm yolunda çəkirsən cəfa.

Vəfa

Elə bu gün ondan məktub almışam,
Oxuyub mən onu, məmnun qalmışam.
Yazır, tapşırıram səni Allaha,
Heç vaxt qısqanc olub batma günaha.
Nə qədər mən sağam çəkmə qəm, cəfa,
Səninəm, səninəm, səninəm, Vəfa!..

Afət

Sevib sevilməyin şad edir məni,
Təbrik cləyirəm ürəkdən səni.

Amma istəyirom bir söz deyim mən,
Narahat olarsan, qorxuram səndən.

V ə f a

Olmarım qətiyyən, gəl açıq söylə,
Könlündə nə varsa sən agah cülə.

A f ə t

Hələ biz Bakıda oxuyan zaman,
Bil ki, göz qoyurdum Adilə hər an.
Deyəsən orada sevdini vardı,
Hərdən onun ilə seyrə çıxardı.

V ə f a

Belə axmaq sözlər danışma mənə,
Axı hörmətim var bilirsən sənə.

A f ə t

Bir gün durmuş idim mən ağac altında,
Adil həmin qızla gözirdi parkda.

V ə f a

Gözünlə görmüsən? Necə görmüsən?
Də, gündüz görmüsən, gecə görmüsən?

A f ə t

Görürəm həyəcan keçirirsən sən,
Bacılıq borcumdur deməliyəm mən.
Deməsəm, bu əzab verərdi mənə,
Xəyanət cülmüş olardım sənə.

V ə f a

Heç vaxt inanmaram bu sözlərə mən,
Doğrudursa, niyə indi deyirsən?

Adil heç vaxt mənə deməmiş yalan,
Mənim can evimi etməmiş talan.
Ay qız, mənə görə qəm-kədər yemə,
Uydurma sözləri sən mənə demə.
Burax bu sözləri mənə xoş deyil,
Ürək də ətdəndir, axı daş deyil.

A f ə t

Çalış ki, aldanma, sonra gec olar,
Yanılsan qəlbinə qəm-kədər dolar.

V ə f a

Qız məsələsini qoyaq kənara!

A f ə t

Əgər şübhən varsa, sən bir də ara.
Başqa xəbər vardır, demədim sənə,
Söyləsəm, nə təhər baxarsan mənə?
Yanıma gəlmişdi Emilin özü,
Mənə deyiləsi vardı çox sözü.
Dedi ki, bilirəm, bacısan ona,
Mənim də sevdamı düzüb qoşsana.
Bəlkə də eşidər sənin sözünü,
Qoymaz yaşlı qala mənim gözümü.
Məndən kömək umur, o yalvarırdı,
Yalvarışı məni oda salırdı.

V ə f a

Yalvarışı səni salırsa oda
Başqa bir qəbahət görmürəm burda.
Emil ər oğlandır, ona gedərsən,
Ona arvadlığı özün edərsən.

A f ə t

Deyir, onsuz həyat mənə qəfəsdir,
Ürəyimə yatan ancaq o kəsdir.

Elçi göndərərəm, de, razı olsa,
Əgər təklifimdən o, razı qalsa.

(Vəfa susur.)

Ay Vəfa! Emilin nədir günahı?
Niyə ərsə qalxsin qəlbinin ahı?
Onu tanıyıram gör neçə ildir,
Tökür gözlərindən yaş gildir-gildir.
Qoyma o yazığı çox intizarda,
Biz onu yoxladığ çətində, darda.
Söz açan görmədik onun eybindən,
O ki yaranıbdır Tanrı qeybindən.
Emil sevir səni, de, nədir sözün,
Bu haqda dərindən fikirləş özün.

Vəfa

Sən Allah, bu sözü ciddi deyirsən?
Heç vaxt gözləməzdim səndən bunu mən.
Adilin eşqiylə vurur ürəyim,
Bil, ondan qeyrisi deyil gərəyim.
Adildir həyatım, bir də varlığım,
Odur bu dünyada bəxtiyarlığım.

Afət

Özümdən də artıq sevirəm səni,
Özünə bir bacı bilirəm mən.
İstəyəm həmişə xoşbəxt olasan,
Arzuna qovuşub sən kam alasan.

Vəfa

Sənin bu qayğına minnətdaram mən,
Xoşbəxt olmağımı istəyirsən sən.

PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Hərbi hissədə yataqxana.

İzmozik

Keçmişə mən nəzər salanda hərdən,
Anıram uşaqlıq çağlarımı mən.
Çıxmayırdı yadımdan dəhşətli illər,
Leninqradda əzab çəkən o ellər.
Çəkmişik müsibət, bəla özümüz,
Dəhşət, min fəlakət görüb gözümüz.

Adil

O blokadanı görmüsən özün?
Yəqin bu barədə var sənin sözün.

İzmozik

Görmüşəm, bəli!
Minlərlə ər öldü bir dağ cüssəli.

Adil

Bu haqda düşünmək ağır olsa da,
Yəqin o illəri salırsan yada.
Deyirlər meyitlə doluymuş küçə.

İzmozik

Ürək duyduğunu unutsun necə.
Of... nələr görmüşəm küçələrdə mən.
Sorağı gələcək qərinələrdən.
Vardı başsız meyit, ayaqsız meyit,
Onları yeyirdi küçələrdə it.

Adil

Odlana-odlana dinləyirəm mən,
Necə həyəcanlı danışsən sən.

İzmozik

Beş yaşım olardı mənim o zaman,
Nə atam sağ idi, nə də ki anam.
Dava onları da əlimdən aldı,
Gözüm yaşlı, qəlbim yaralı qaldı.
Sığınacaq tapdım mən uşaq evində,
Yaşadım həyatın sanki dibində.
Burda oğlanlar da, qızlar da vardır,
Vahid ailəni xatırladardı.

Viktor

(Gəlir.)

Biz uzaq səfərə düşürük yola,
Cəld olun, dəstədən qalmayın dala.
Bilmirəm nə haqda söhbət edirsiniz,
Yoxsa ki, kosmosa, Aya gedirsiniz.

İzmozik

İkinci ildir ki, edirsən xidmət,
Qaydanı, qanunu bilmirsən, fəqət.

Adil

De, niyə rahatlıq vermirsən bizə,
Qara bir tikantək batırsan gözə.
Ortada gəzirsən toy toğlusutək,
İşinlə məşğul ol, sən bizdən əl çək.

Viktor

Mən sizə nə dedim, bilmirəm axı,
Burda mən işlətdim hansı günahı?!

(Gedir.)

İzmozik

O bura gəlmişdi bilmədim niyə?

Adil

Bilmədin niyə?!
O, yaxşı bacarır gözə girməyi,
Agentlik etməyi, xəbər verməyi.

İzmozik

De ki, söz gözdirən, ara vurandı,
Şahidtek yalandan üzə durandı.

Adil

Ondan söz açmağın bir faydası yox,
Ona vaxtımızı itirməyək çox.

İzmozik

Əziz Monikamı körpə yaşında
İlk dəfə görmüşəm uşaq evində.
Mehrini tək mənə salıbdır o da,
Beləcə biz düşdük eşq ilə bəndə.
Eşqimiz saf olub qəlbimiz tək,
Biz yaşa dolduqca qəlbimizdəki
Sevgi də böyüyüb dolubdur yaşa.
Hər günü ümidlə vurmuşuq başa.
Vardır aramızda üç yaş fərqimiz,
Böyük arzularla yaşamışıq biz...
Ali təhsil alıb qələbə çaldım,
Aspiranturaya yolumu saldım.
Qəlbimizdən keçən arzumuz budu,
Mən hərbi xidməti, o institutu
Gələni qurtarıb toy edəcəyik.

Xoşbəxtlər yoluyla biz gedəcəyik.
Monika almandır, biləsən görək,
Bizi ayırməsın kaş çərxi-fələk.
Atası almandır, anası tatar,
Sənə qohumluğu bəlkə də çatar,
Lenin də sizlərə deyibdi tatar,
İstilaçı sanıb, edib pis rəftar.

Adil

Sizin toyunuza biz də gələrik,
İnşallah, ürəkdən deyib-gülərik.

İzmolik

Yəqin ki, sevgilin vardır vətəndə,
Könül dildarından gəl danış sən də.

Adil

Yarına bənzəyən vəfadarım var,
Əhdinə vəfalı Vəfa yarım var.
O, həkim işləyir öz kəndimizdə,
Vəfasızlıq olmaz inan ki bizdə.
Ona məhəbbətim bir ümman, dəniz,
Mənə canım kimi əzizdir, əziz.
Yolumu gözləyir Monikan kimi,
Tək odur qəlbimin qadir hakimi.

İzmolik

Çox yaxşı sən mənim, sonra mən sənə
Təyunda qol açıb oynarıq, yəqin.

Adil

Bilirəm hər şeydən sənədən xəbərdar,
Beynəlxalq aləmdə nə yenilik var?

İzmolik

Diqqətlə qulaq as, deyim bir-bəbir,
Məxfi saxlanılsın görək hərbi sirr.
Antaqonist sistem nə qədər ki var,
Dinlik tapmayacaq sülhsevər xalqlar.
Sovet-Çin dostluğu çox pis sarsılıb,
O monolit dostluq tək sözdə qalıb.
Yeni diviziya yaranır bizdə,
Düşmüşük tərkibə hər ikimiz də.
Bu axşam hissədə elan olacaq,
Komandir bizləri yola salacaq.

PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Kənd xostoxanası. Göyçək xala daxil olur. Afət də buradadır.

Göyçək xala

Axşam kimlər idi gələnlər sizə?

Vəfa

Onların gəlişi qəm verdi bizə.

Göyçək xala

(sarsılmış)

Nə olub, desənə, bir mən də bilim,
Dərdini qəlbindən anatək silim.
Eyvanda dayanıb ağlayırdın sən,
Çox məəttəl qaldım, onu bil ki mən.
Bu halın yamanca sarsıtdı məni,
Qəmləndim, mən ağlar görəndə səni.

Vəfa

Gəlmək istəyirdim mən axşam sizə,
Düşündüm vaxtsızdır, qalsın gündüzə.

Göyçək xala

Çəpərdən görürdüm mən maşınları,
Kədərlə baxırdım sizlərə sarı.

Vəfa

Gəlmişdi fikrimi onlar bilməyə,
Sonra qapımıza elçi gəlməyə.
Mən də dedim, yaxşı saxlayın yadda,
Adil mənim üçün təkdir həyatda.
Dedim, qulaq asın sözlərimə siz,
Bir də görünməyin gözlərimə siz.

Göyçək xala

Səndə sədaqət də, cəsarət də var,
Mənim Adilimə məhəbbət də var.

Vəfa

Xala, sən heç nədən olma narahat,
Bir dəfə verilib mənə bu həyat.
Onu da Adilsiz yaşamaram mən,
Sən bundan arxayın ola bilərsən.

Göyçək xala

Sağ ol, ay bala,
Tanrım çatdırıbdır səni kamala.

(Göyçək xala gedir.)

Afət

Sənə raykom oğlu elçi gəlibsə,
Razılıq ver, işi gəl salma tərsə.

Vəfa

Afət, nə deyirsən, elə iş olar?
Qismətim ya Adil, ya da ki məzar...

Afət

Ay Vəfa, dərinə fikirləş özün,
Mənası varmı ki, dediyin sözün.
Tanrı özü yazıb bu bəxti sizə,
Səadət düşübdür qismətinizə.
Böyük bir rayonun katib oğluna,
Qovuşsan dönərsən xoşbəxt insana.
Kasıblıq daşını tamam atarsan.
Sən xoşbəxt günlərə gəlib çatarsan.
Varın, malın, pulun başından aşar,
Ömrünün qışı da bil baharlaşar.
Bilməzsən dünyada qəm-qüssə nədir,
Kasıbın sevgisi bir əfsanədir.
İstəsən günlərin keçə gözəl, şən,
Gəl belə fürsəti buraxma əldən.

Vəfa

Həmin o oğlanı gördüm şöbədə,
Mən ürək verməməm ona heç vədə.

Afət

Şirin xəyallara dalmısan, ay qız,
Həyatdan çox geri qalmısan, ay qız.
Məhəbbət əfsanə, özü bir nağıl,

Varsız kimə lazım başdakı ağıl.
Şirin sözə, yağlı dillərə uyma,
Sərvətsiz oğlana qəlbini qıyma.
Adıldən sizlərə olmaz bir kömək,
Belə kasıb oğlan nəyinə gərək?
Əsgəri xidmətdən necə gələcək?
Üzünə taleyi necə güləcək?
Taleyi gətirsə, müəllim olar,
Bizim kimi yoxsul bir günə qalar.
Yenə də fikirləş, götür-qoy eylə,
Fikrini sən mənə gəl qəti söylə.
Deyirlər, atanla ediblər söhbət,
O da çox razıdır, yəqin ki, əlbət.
Ay qız, çox düşünmə gəl, get sən ərə,
Həyatda xoşbəxt ol, dön bəxtəvərə.

(Poçtalyon İlyas görünür.)

İlyas

Həkim, mən rayona gedirəm indi,
Mənə tapşırığın, de, sözün nədi?
Biy, ay xala...?
Sən də burdasan, de, xeyir ola?

(Vəfa məktubu götürüb İlyasa verir.)

Vəfa

Ay qoçaq oğlan,
Məktubu şəhərdə poçta salarsan.

(Pul da verir.)

İlyas

Həkim, utandırma, sən allah məni,
Bacımla bərabər tuturam səni.

Afət

Get, dayanacaqda gözlə sən məni,
Gəlib özüm ilə aparram səni.

(İlyas gedir.)

Afət

Vəfa, nə sözün var, de, əməl edim,
Artıq axşam düşür mən çıxım gedim.

Vəfa

Sağ ol, sənə yaxşı yol.

(Vəfa otağına çəkilir, Afət gedir...)

PƏRDƏ

İKİNCİ PƏRDƏ

ALTINCI ŞƏKİL

İzmoziklə Adil vaqonda.

Adil

Sən danış, de görüm, gedirik hara?

İzmozik

Hərbi sirri desəm, düşərik dara.

Adil

“Düşərik dara”, hə... axı dostuq biz,
Qoy gizli qalmasın bu söhbətimiz.

İzmolik

Yaxşı, qoy bu sirri açıq deyim, bil,
Vəziyyət get-gedə pisləşir, Adil.
Çinlilər sovetə üz tutub dedi:
Axı biz ki dostuq, fikriniz nədi,
Uzaq Şərq elində boşdu torpaqlar,
Bizdə yaşamağa yer tapmır xalqlar.
İxtilaf başlandı o gündən bəri,
Heyrətə gətirdi dost ölkələri.
Kommunistlərdir bil ölkədə hakim,
Ziddinə gedəmməz dövlətdə heç kim.
Partiya Moskvada keçirdi iclas,
Sovet-Çin dostluğu hədəfi oldu.
Bu müqəddəs dostluq cəylədi iflas,
Yeni savaşlara təməl qoyuldu.
Plenum çıxardı tarixi qərar,
Çinin iddiası edildi inkar.
Dostluğun təməli söküldü yaman,
Pekini ayağa qaldırdı zaman.
Sərhədlərdə tez-tez döyüşlər gedir,
İnsanları yaman pərişan edir.
Əslində orada sərhəd də yoxdur,
O şərti sərhədi pozansa çoxdur.
Gərəkdir çəkilo yenidən sərhəd,
Qorxusuz yaşaya orada millət.
Hərbi dairəyə verildi əmr,
Sərhəd möhkəm olsun sanki bir dəmir.
İndi biz gedirik bil ki oraya,
Dostluqla ədavət sığmaz araya.

Adil

Aydındır, bu səfər çox narahatdır,
Bizim qismətimiz belə həyatdır.
Başımız çəkəcək bəlkə də bəla.

İzmolik

Odur, gəlib çatdıq biz də Baykala.

Adil

(*Vaqonun pəncərəsindən boylanır*)

Buralar bənzəyir bizim Göygölə,
Ətrafı oxşayır zümrüd sahilə.

İzmolik

Göygölün haqqında oxudum özüm,
Heyif, o yerləri görməyib gözüm.

Adil

Zəlzələ zamanı Göygöl yarandı,
Ətrafı palıddan sanki darandı.
Ona baxan deyir bir də baxaydım,
Mən də çaya dönüb ora axaydım.
Kəpəzin qoynunda o yerləşibdir,
Meşələr qoynunda sehləşibdir.
Dörd yanı lələzar bir cənnət məkan,
Meşəsinə maral, ceyranlar həyan.
İnşallah, gələrsən sən qonaq bizə,
Oranı sevinclə göstərəm sizə.

İzmolik

İxtiran haqqında çox eşitmişəm.
Doğrusu, mən sənə qibtə etmişəm,
Bizim qərargahda söhbətlər getdi,
Çox maraqlı idi, mənə cəlb etdi.
Sən məxfi saxladın demədin mənə,
Bəlkə qorxdun irad tutarlar sənə.

Adil

Əzizim, elədir ki var,
Əsil hərbi hərbin sirrini saxlar.

İzmozik

Adil, sən o vaxtlar çox düzgün etdin,
Mənə elə gəlir məqsədə yetdin.

Adil

Mən başa çatdıra bilmədim işi,
Bu səfər çox pozdu olan vərdişi.

İzmozik

Yəqin ki, danışmaq olar o haqda,
O çox vacib işdir indiki vaxtda.

Adil

İstəhkam işini dəqiq öyrəndim,
Doğrudu özünü mənim bu zəndim.
Piyadaya qarşı, tanklara qarşı
Yeni üsul tapdım yadlara qarşı.

İzmozik

Sənin bu işini bəyəndim qəlbən,
Səndən belə bir iş gözləyirdim mən.

Adil

Bu işi uğurla çatdırsam başa
Biz qalib çıxarıq girsək savaşa.

(İzmozik gedir, Viktor gəlir.)

Viktor

Adil, növbətçisən bu gün vaxonda,
Komandir tapşırıq çatdır, sal yada.

Adil

Səhlənkər yanaşıb sən vəzifənə
Niyə deməmisən vaxtında mənə?

Viktor

Getmək istəmirsən, özün ver qərar,
Axı növbəyədək xeyli vaxtın var.

(Viktor gedir, İzmozik gəlir.)

İzmozik

De, niyə yenə də qaraldı qanın?

Adil

Səhlənkər adamı çoxdur dünyanın.
Yenə də buraya Viktor gəlmişdi,
Üzünü görəndə halım dəyişdi.
Dedi, növbətçisən bu axşam yenə
Komandir sözünü gec deyib mənə.

İzmozik

O da yolumuzda olub bir əngəl,
Sən belə şeylərə çox bənd olma gəl.

PƏRDƏ

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Kənd xəstəxanası. Vəfa məktubu oxuyur. Göyçək xala da burdadır.

Vəfa

Şorqi Sibir səmtə biz otuz günə
Yolu qət eləyib çatdıq Bikinə.

Çoxları o yolda dedilər bizo
İndi gedirsiniz gedər-gəlməzə.
Oktyabr ayında biz gəldik bura,
Rast gəldik burada keçilməz qara.
Axır məntəqəmiz İman şəhəri,
Oldu bizim üçün güman şəhəri.
İlk əsgər sakini olduq bu yerin,
Kəndində yerləşdik biz bu şəhərin.

(İlyas gəlir.)

İlyas

Yenə də xoş müjdə gətirdim sənə.

(Məktubu verib gedir.)

Vəfa

Sağ ol, gətirdiyin bu xoş müjdənə.
(Vəfa məktubu tələsik açıb oxuyur.)
Vəfa, ilk məktubda yazılanları
Qəlbən yazmamışam, duyaydın barı,
Mən sənə fitnəyə düşüb azmışam,
Şirin xəyallara dalıb yazmışam.
Bilirsən, ilk dəfə sevmişəm səni,
Məftun eyləyibdir xoş sözün məni.
Sonralar hiss etdim yanılıram mən,
Sən mənim sevgimə layiq deyilsən...
Çıxış yollarını mən çox aradım,
İstədim mən sənə imkan yaradım.
Özgəyə sən könül verəsən deyə,
Məqsədli gəlmişəm mən əsgərliyə.
Kiminlə istəsən sən ailə qur,
Mən səni sevmirəm cavabım budur.
Mən sənə Adilin deyiləm daha,
Mənə yarım deyib batma günahə.

(Vəfa özünü pis hiss edir. Afət də onlara gəlir.)

Afət

Axı nə olubdur Vəfaya görün?
Bu halını görüb sarsılmışam mən.

Göyçək xala

Oxudu Adildən gələn məktubu,
O məktub yamanca sarsıtdı onu.

(Dərman verirlər, Vəfa toxtayır.)

Vəfa

Eşqimi daşlara çaxdı Adilim,
Xala, mənə dönük çıxdı Adilim.

(Göyçək xala çıxır.)

Afət

Deyirdim, Adildən sənə yar olmaz,
Vəfasız insanda qeyrət, ar olmaz.
Bivəfa namərdmiş, alçaqmış özü,
Saxtaymış sevgisi, saxtaymış sözü.
Vaxtilə o sənə töküb şirin dil,
Uyub əsgərlikdə özgəyə Adil.

Vəfa

Bu adi məktub yox, qan ocağıdır,
Hər sözü qəlbimi söküb dağıdır.
Axı ondan sonra kimə güvənirəm,
Ürəyim az qalır partlaya mənim.

Afət

Kəsərli cavab yaz, Adilə sən də,
Nifrət eyləyirəm də, sənə mən də.

Zənn etmə Adilə möhtac qalarsan,
Tərslik eyləməsən, xoşbəxt olarsan.
Tələsirəm, bacım, gedirəm daha,
Səni tapşırıram o bir Allaha.
(*Afət bayıra çıxır və öz-özünə*)
Bu yolda çəksəm də əziyyət, cəfa,
Qurduğum tələyə düşübdür Vəfa.
Adili yolundan çıxarıram özüm,
Ona hakim olar mənim hər sözüm.

Göyçək xala
(*Daxil olur.*)

İnanmıram Adil belə iş tuta,
Sənə dönük çıx, vicdanı ata.
Deyilənlər olsa əgər həqiqət,
Anatək bəslərəm mən ona nifrət.

Vəfa

Bir dayan, bir dayan, ana!

Göyçək xala

Bu işdə təmkinli olmaq gərəkdir,
Bəlkə bu bir oyun, bu bir kələkdir.

PƏRDƏ

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Hərbi hissə. Adil məktub oxuyur.

Adil, həsrətinə dözə bilmirdim,
Axı səndən ayrı gözə bilmirdim.
Mən sənə ürəkdən bel bağlamışdım,
Sevən ürəyimdə yer saxlamışdım.
Nə üçün əhdinə sən dönük çıxdın?

Mənim saf eşqimi sən daşa çaxdın.
Getməzdi, sevsəydi səni – deyirlər,
Səni sevməyəndən olmaz sənə ər.
Mən elin içinə çıxma bilmirəm,
Dost-tanış gözünə baxa bilmirəm.
Artıq şirin candan bezib doymuşam,
Elə bil qanadı qırılan quşam.
Mənə elçi gəlib raykomun oğlu,
Pəhləvan cüssəli, həm də ki pullu.
Deyirlər, ömrünü keçirmə hədə,
Sən raykom oğlunu sən vəfalı ər.
Könlüm olmasa da məcbur edirlər,
Onlar da məcburdu buna gedirlər.
Kimlə istəyirsən sən qur ailə,
Adımı bir daha gətirmə dilə.
Ömürlük deyirəm sənə əlvida,
Əlvida, əlvida, yenə əlvida!

Adil
(*öz-özünə*)

Yox... yox... Vəfa...!
Yolunda çəkmişəm nə qədər cəfa.
Axı əhd-peyman bağlamışıq biz,
Qoşa sevinmişik, çağlamışıq biz.
Deyirdin səninem, səninem, Adil,
Mən özgə birinə salmaram meyil.
Sənsiz yaşamaram həyatda bir gün,
Sənsiz ömür puçdur mənə büsbütün.

Viktor
(*Yenə gəlir.*)

Niyə oturmusan, niyə qəmlisən?
Vaxt keçir, postuna gecikirsən sən.

Adil əsəbi qalxıb çıxır, post görünür. Şiddətli külək əsir.
Adil keşikdədir, nəvbə çəkir, qaranlıqdır, üç nəfər
posta yaxınlaşır. Bayrağı aparmağa cəhd edirlər.

Adil

Dayan!

(Adamlar posta tərəf yaxınlaşırlar.)

Adil

Dayan! Atəş açacam!

(Yenə hərbi qaydada)

Dayan! Atəş açıram!

Havaya xəbərdarlıq atəşi açıb, höyəcən signalı çalınır.
Gələnlər qaçmaq istəyirlər, lakin əsgərlər onları yaxalayırlar.

PƏRDƏ

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

İvanovun kabineti. Tutulmuş adamları Qarmaş və İvanov sorğu-suala tutur.

Qarmaş

(birinci şəxsə)

Adın nədir, kimsən, agah cəhl sən,
Postda gecə vaxtı, de, nə gözlərsən?
Məqsədiniz nədir belə etməkdə,
Dövlətin əksinə hər cür etməkdə.

Birinci məhbus

Millətim inqışdur, adım Asmandır,
Babam sürgün olub xeyli zamandır.
Babam inqilabçı olub o zaman,
Çarın məmurları verməyib aman.
Xəfiyyə axtarıb kəndə gediblər,
Nəslimizi bura sürgün ediblər.
Şimali Qafqazdan olmuşuq sürgün,

Dedik, bəxtimizə açılar ağ gün.
Bizim keçmişimiz olubdur kulak
İndiyə bəy kimi çəkirik əzab
Qalmışız biz iki od arasında
İnqilabçı ilə bəy sırasında.
Tez qurtaraq deyə bu cəhəldədən
Biz qisas alırıq bu hökumətdən.

İkinci məhbus

Soyadım Petrovdur, adımsa İvan,
Vətənim Peterburq mənə verib can,
Əsrin əvvəlində sürgün olmuşuq,
Burda böyümüşük yaşa dolmuşuq.
Axı "xalq düşməni" sayılırdıq biz,
Geri qayıtmağa yoxdur fikrimiz.
İnqilabçı olub o vaxtlar babam,
Dəyişməz əqidəm, dəyişməz əbam.
İndiyə adımız çağırılır kulak
Biz necə yaşayaq, necə dolanaq.
Bizim düşmənimiz bu hökumətdir,
Toxunsaq yıxılar, bir himnə bənddir.

Qarmaş

Əsgərin de, burda günahı nədir?

İkinci məhbus

Düşmən bir dövlətə o xidmət edir.
Bizim düşmənimiz dövlətdir, ancaq,
İstərik qəlbinə ox, nizə sancaq.

Üçüncü məhbus

Mən də bakılıyam, adım Məmməddir,
Atam "düşmən çıxdı", adı Səməddir.

Siyasi dustağıq özəldən bəri,
Fəqət, istəmirik biz dönək geri.
Dövlət əleyhdarı dedilər bizə,
Yüzünü qoydular bizlə üz-üzə,
Otuz yeddidə biz sürgün olmuşuq,
Burda göz açmışıq, yaşa dolmuşuq.
Əsgərlər gəliblər sərhəd qoyurlar,
Sanki qəlbimizi didib oyurlar.
Sovet-Çin sərhədi o vaxt yox idi,
Bununsə faydası bizə çox idi.
Nəticə çıxarsa dövlət rəhbəri
Qətlə yetirmərik biz də əsgəri.

Qarmaş

Onlar təhlükədir dövlətimizə,
Bunların faydası dəyməyib bizə.
Sən bu gədalarda ədaya bir bax.

Birinci məhbus

Namərdlər ediblər mərdlərə çox lağ.

Qarmaş

Yoluq sərçəsiniz, bu dövlətə fil
Axtarib onunla, barı, tapın dil.

İkinci məhbus

Fildən qisasını torağay aldı,
Onu kor eləyib, qayadan saldı.

Qarmaş

Nəydi məramınız, de, məqsədiniz?
Bayraq qaçıрмаqda agah edin siz?

Üçüncü məhbus

Bayrağı aparmaq istədik ki biz,
Bu yerdən didərgin düşəsiniz siz.

Qarmaş

(Hiddətlə əlini masaya vurur)

Bayraq bu dövlətin atributudur!

Birinci məhbus

Bu bayraq altında xalqlar qan udur.

Qarmaş

(Ayağa qalxır.)

Xəbərdar edirəm qəti mən sizi.

İkinci məhbus

Ölüm də, sürgün də qorxutmur bizi.

Qarmaş

Bunların sabaha yoxdur gümanı.

İkinci məhbus

Olmaz vətənsizin dini, imanı.

Birinci məhbus

Uçan quşların da vətəni vardır.

İkinci məhbus

Bizim ah-naləməz aləmə cardır.

Qarmaş

Çökilin bu yoldan deyirəm sizə,
Ləkə gətirirsiniz dövlətimizə.
Başa düşün canlı bir meyitsiniz,
Salmırsız kəfəni boynunuza siz.

İkinci məhbus

Ölüm tarixidir hər bir çağınız,
Qan ilə boyanıb al bayrağınız.

Qarmaş

Siz qəbir qazırsız öz-özünüzə.

Üçüncü məhbus

Dünya qəbir kimi görünür sizə.

Qarmaş

Bilin ki, cəzanız deyildir əbə.

Birinci məhbus

Bu dünya sizə də olacaq məhbəs.

Qarmaş

Aparın bunları, daha sözlüm yox.

İkinci məhbus

Bəlalər çəkəcək başımız da çox!

Qarmaş

Verin tribunala, ayırd eyləsin,
Bilinsin mənası hər gələn səs.

İvanov məhbusları bayıra çıxardıb qayıdır.

Qarmaş

Bizdən narazıdır sürgün olanlar,
Çıxıb getməyənlər, burda qalanlar.

PƏRDƏ

ONUNCU ŞƏKİL

İvanovun kabineti. Qarmaş zəng edir.

Qarmaş

Mən hərbi qəzetdə Kərimov haqda,
Oçerki oxudum xoşuma gəlmiş.

İvanov

Vətənə ürəkdən o xidmət edir,
Hara buyururuq can-başla gedir.
Onunla fəxr edir bizim hissəmiş,
Səlib saf əməli hissəmizdə iz.
Zabitlik kursunda oxumaq istər,
Layiqdir o buna bir kömək göstər.

Qarmaş

Getsin oxumağa varsa marağı,
Gəlsin hissəmizə gözəl soracağı.

İvanov

Oldu!
Ürəyim sevincə, fərəhlə doldu.

(Dəstəyi qoyurlar. Viktor daxil olur.)

Viktor

İcazə olarmı, söz deyim sizə,
Mən ki müntəzirəm hər əmrinizə?

İvanov

Buyurun, deyin,
Qəlbinizdə nə var mənə söyləyin.
Deyəsən, səndə bir yeni xəbər var.

Viktor

İstərəm mən sizi edim xəbərdar,
Sizi çox istəyən bir adam kimi,
Deyirəm bunları sizə səmimi.
Guya el eşqiylə o nəfəs alır.
Adil hissəmizdə təfriqə salır.
Bir qara millətin oğludur özü,
Yalanı çox sevir, xoşlamır düzü.
Guya ki, vətənə o can qıyıbdır,
Elə bil hamını ovsunlayıbdır.

İvanov

Diqqətlə dinlədim hər sözünü mən,
Bunları ilk dəfə eşitdim səndən.
Bununla belə...
Hazırlaş, gedirsen kursa Adillə.

Viktor

Kursa? Hara?

İvanov

Xabarovska – gözəl diyara.

Viktor

Axi mənim ali təhsilim yoxdur,
Ali savadlılar hissədə çoxdur.

İvanov

Orta təhsillilər üçün də kurs var,
Gedib oxumağı əsla bilmə ar.

Viktor gedir, Adil daxil olur.

İvanov

Polkovnik arzuna əməl cətlədi,
Səni göndərirlər kursa – söylədi.

Adil

Ürəyimdən keçən bir arzuydu bu,
Yamanca sevindim, sözün doğrusu.

İvanov

Üç aylıq olacaq kursun müddəti,
Orda qazanarsan böyük hörməti.
Sizə yaxşı yol.

PƏRDƏ

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Kond xəstəxanası. İlyas daxil olur.

İlyas

Salam, Vəfa həkim, niyə qəmlisən?
Sənə yenə məktub götirmişəm mən.

Vəfa tez məktubu açır, məktub iki vərəqdən ibarətdir.
O, birinci vərəqə göz gözdirir.

Vəfa, gec də olsa gəldi məktubun,
Sənəmi ox kimi dəldi məktubun.
Adıldən əlini üzə bilməzsən,
Mənsiz bu dünyada gözə bilməzsən.
Bütün varlığımın, canımın, Vəfa,
Damarda qaynayan qanımsan, Vəfa.
Bu məktubu yazan, yox, sən deyilsən,
Yox... yox... Buna qəti, inanmıram mən.
Yazdığın məktubu cavabımla mən
Qayıtarım özünə, ayırd eylə sən.
Mənə tez cavab yaz, qoy bilim niyə
Sən yar olmalısən yada, özgəyə?
Bu qaranlıq işdir, duyuram qəlbən,
Aydınlaşdır bunu, dinclik tapım mən.

Vəfa ikinci vərəqi gözədən keçirir, yarisına kimi oxuyur, özünü pis hiss edir.

İlyas

Həkim, Vəfa həkim, nə oldu sənə?
Görəsən nə oldu, dəydi qəlbənə.

(Göyçək xala daxil olur.)

Göyçək xala
(İlyasa)

Nə oldu Vəfaya, pisləşdi halı?
Niyə xarab oldu yenə əhvalı?

İlyas

Məktub gətirmişdim Adıldənə ona,
Oxuyub çıxmamış o, tamam sona,
Qışqırıb huşunu itirdi dərhal,
Bir anın içində yarandı bu hal.

(Vəfa durur. İlyas gedir.)

Vəfa

Mənə böhtan atan şeytan var, ana,
Yaman tor qurubdur sənə Vəfana.

(Məktubu göstərir.)

Bu ki məktub deyil, sanki güllədir,
Üzümə qəfildən dəyən sillədir.
Böhtanla yağrulub onun hər sözü,
Baş kəsir qılıncı döndən şər sözü.
Necə xəbis insan varmış dünyada.
İstər ləkə vura ülvə bir ada.
Beləsi insan yox, iblisdir, iblis,
Ürəyində yoxdur insanlıqdan iz.

(Göyçək xala alıb məktuba baxır.)

Göyçək xala

Bu məktub yazanın qurusun əli,
Ürəyi partlasın, lal olsun dili.

Vəfa

Xala, ver məktubu, bir də baxım mən,
Nəzərdən keçirim onu yenidən.

(Baxır və birdən qışqırır.)

Tapdım, diqqətinə çatdırım sənə,
Ünvan mənim xəttim, məktub özgənə,
Bu zərfi o günü İlyasa verdim,
Aparıb tez yola salarsan dedim.
Poçtalyon İlyası bura çağırmaq,
Bunun səbəbini biz ondan sormaq.
Onda aydınlaşar qaranlıq işlər,
Yeriməz ayağı, yer tutsa da şər.

Göyçək xala

İlyas, ay İlyas! Bir bura gəlsən.

İlyas

Xala, elə buradayam mən.

Vəfa

O gün sənə verdim məktubu özüm,
Bunun içində yox mənim bir sözüüm.
Şər-böhtanla dolu yazı qoyublar,
Bununla qəlbimi didib, oyublar.

İlyas

Mən saldım məktubu poçt qutusuna,
Bununla işimi yetirdim sona.
Tapşırığın varsa, de, əməl edim,
İşim yaman çoxdur, qoy çıxım gedim.

Vəfa

Bu işi törədən tapılsın gərək,
Həkim qarşısında biz onu görək.
Ay xala, mənim ki düşmənim yoxdur.

Göyçək xala

Yox, yox, ayağından çəkənlər çoxdur.
Ehtiyatlı tərən, salma qalmaqal,
Sən diqqətli olsan, taparsan dərhal.

Vəfa

Hardasa görmüşəm mən belə bir xətt,
Dəqiq araşdırı bilmirəm, fəqət.
(*Məktuba baxır, sonra İlyasa*)
İlyas, de, məktubu kimə vermisən?

İlyas

Həç kimə, ay həkim, mənə inan sən.

Vəfa

Mənim əvəzimdən məktub yazanı,
Vəcdanı itirib yoldan azanı.
Tanıtmaq bu elə, o rüsvay olar.

Göyçək xala

Kədərli ürəyin sevinclə dolar.

(*Bu vaxt Afət daxil olur.*)

Afət

Vəfacan, bil, sənsiz narahat qaldım,
İşdən çıxıb yolu buraya saldım.

Vəfa

(*İlyasa*)

Bilirsən, məktubu vermişəm sənə,
Bəs niyə xəyanət etmişən mənə?
Bu işi verəcəm müstəntiqə mən,
O, əl çəkməyəcək bilirəm səndən.
Çox yaxşı olar ki, özün deyəsən,
De, kimə vermisən bu məktubu sən?
İşin vacchinə lap gedəcəklər.
Bilirəm ki, səni həbs edəcəklər.

Göyçək xala

(*İlyasa*)

Dillən, sən ay namərd, ol səni xəcil.

İlyas

Həkim, bu xətt mənim xalamındır, bil.

Vəfa
(*heyratla*)

Necə... Nə... Afətidir?

İlyas

Bəli... Hə... Afətidir!

Afət

Sən nə danışırısan, ay qorxaq, axmaq.

İlyas

Utan əməlindən, çox eyləmə ağ.

Göycək xala

Sən niyə tutmusan belə iş, Afət,
Etmisən başından yekə qəbahət?

Afət

İlyas yalan deyir, söyləyir qələt,
Mən etsəm, alaram boynuma, əlbət!

İlyas

Etmisən, xala!

Afət

Ayıbdır, həya et, utan, ay bala!

İlyas

Ekspert təyin edilsə,
Həqiqəti tapıb o, doğru desə.

Bütün günahların olacaq aşkar,
Onda olacaqsan el içində xar.
O günü mən sizdə gecələyəndə
Hiss etdim çantama baxırsan sən də.
Götürüb nə isə otağa keçdin,
Xəyanət şərbəti o gecə içdin.
Qayıdıb çantama qoydun nə isə,
Zənn etdin, bilmədi bunu bir kimsə.
Utandım, demədim sən nə edirsən,
Gizlicə otağa niyə gedirsən.
İndi başa düşdüm sən nə etmisən,
Belə əyri yola niyə getmisən.

Vəfa

Afət!.. Afət!..
De, niyə eylədin mənə xəyanət?!
Kim məcbur etmişdir bu işə səni?
“Bacı, bacı” deyib aldatdın məni.

Afət

Düzünü istəsən, deyirəm sənə,
Sən allah, acığın tutmasın mənə.
Sən məni bağışla... Bağışla məni,
Allah qismət etsin mənə kəfəni.

Vəfa

(*Onun sözünü kəsir*)

Demək, bu məktubu yazmısan, Afət!
Bilməzdim edirsən mənə xəyanət.
Çıxıb get, uzaqlaş, dayanma burda,
Bir də ayaq basma bizim bu yurda.

(*Afət ağlayaraq çıxıb gedir. Vəfa hıçqırır.*)

PƏRDƏ

ON İKİNCİ ŞƏKİL

Xabarovskda park. Adil və Fatimə rəqs edirlər.

Adil

Adın nədir sənin, ay gözəl xanım?
Mənim sənə yaman qaynayır qanım.

Fatimə

Adım Fatimədir, tatar qızıyam,
Gəlməyəm, bəxtimdən qəlbən razıyam.

Adil

Burda yaşayırsan nə vaxtdan bəri?!

Fatimə

Buradır atamın iş, xidmət yeri.

Adil

Bəs atan nəçidir, işləyir harda?

Fatimə

(Onun gözlərinə baxır.)

Polkovnikdir, çatır köməyə darda.
Hərbi hospitalın o, rəhbəridir,
Həkimdir, hamının dil əzbəridir.

Adil

Nədir atanızın adı, soyadı?

Fatimə

Soyadı Hafızov, Musadır adı.

Adil

Çox yaxşı, çox gözəl...
Sən rəqs meydanına biz gələndə gəl.
Mənim vaxtım bitir, gətməliyəm mən,
Qaydalara əməl etməliyəm mən.

Gedirlər. Musiqi səslənir, başqa bir məkanda
Adil Fatimə ilə söhbət edə-edə gəlirlər.

Adil

Kosmonavt olmağın eşqinə düşdüm,
Arzular içində qovruldu, bişdim.
Ölkə rəhbərinə bir məktub yazdım,
Sonra hiss etdim ki, yolumu azdım.
Cavabı general özü gətirdi,
Qanımı qaraldan xəbər yetirdi.
General söylədi sən axı, türksən,
Heç türkdən kosmonavt görmüsənmi sən?!
Beləcə bu arzum qəlbimdə qaldı,
Sanki əqrəb olub o məni çaldı.

Fatimə

Qəmlənmə, kosmonavt olmasan da sən
Fəxr et ki insanlıq zirvəsindəsən.
İstəyəm ki sabah görüşək yenə.

Adil

Gələyəm, icazə versələr mənə.

Fatimə

Bu məktubu bu gün oxuyarsan, ha...
Birdən unudarsan qalar sabaha.

Fatimə gedir, Adil məktubu oxuyur. Bayaقدan Adili gözləyən İzmozik görünür.

İzmolik

Sənə yaraşandı qəşəng, gözəldi,
Doğrusu mənim də xoşuma gəldi.

Adil

Ürəyim hər zaman Vəfanı anır,
Gözlərim önündə əksi dayanır.
Vəfadan qeyrini sevmərəm qəti,
Odur taleyimin özəl qisməti.
Nəvazişlə rəqsə dəvət eylədi,
Özünün haqqında çox söz söylədi.
Onun təklifinə oldum ki, razı,
O mələk qalmasın məndən narazı.
Mənim kimliyimi öyrəndi o da,
Duydum ki, eşqimlə odlanır oda.
Adı Fatimədir, tatar qızıdır,
Sanki köhkəşanın dan ulduzudur.

İzmolik

Onunla çox şirin söhbət edirdin,
Yaxşı rəqs edləyib, "Tanqo" gedirdin.
Sənə heyran olub yaman baxırdı,
Camalı qəlbini oda yaxırdı.

Adil

Çox söhbət açsa da sevgidən, yardan,
Onu qurtarmadım mən intizardan.
Hiss etdim vurulub ürəkdən mənə,
Dedi ki, qəlbimi verirəm sənə.

İzmolik

İnsan xoşbəxt olar sevib sevilə,
Məktuba ver baxım, gizli deyilsə -

"Sənsiz həyat mənə olar bir qəfəs,
Sənin səfəşqinlə alıram nəfəs,
Adın mənə əziz ülvə, müqəddəs,
Sevginlə qaynayır damarımda qan,
Sənə vurulmuşam ürəkdən, inan".

Adil

Bir huri olsa da o gözəl mələk
Məktubu özünə qaytaram görək.
Mən onu saxlasam mənə dörd olar,
Sevimli Vəfama xəyanət olar.
Minlərlə Fatimə görsə də Adil,
Yenə Vəfasını unudan deyil.

(İzmolik məktubu qaytarır.)

İzmolik

Halal olsun sənə, düz edləyirsən,
Qəlbini səsinə sən dinləyirsən.
Pərişan əhvalım olsun deyər sən,
İndi Monikamla danışmışam mən.
Dəstəkdə səsinə eşidən anda
Özümü bəxtiyar sandım cahanda.
Dedim, darıxıram, qəlbim narahat,
Uç gəl biz tərəfə, bir az olaq şad.
Dedi, ad gününə özüm gələcəm,
Tanrıma şükr edib sənə güləcəm.

Adil

Sadiqşən eşqinə sənə də əhsən,
Qəlbədən şadlanıram bu eşqinə mən.
Geddir... Gedək...

(Gedirlər.)

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Kənd xostoxanası. Göyçək xalanın sosi eşidilir.

Göyçək xala

Sən insan deyilsən, əfi ilansan,
Ara qızıdırıb, nifəq salansan.

Vəfa

O nə istəyir?

Göyçək xala

Vəfaya sözüm var – deyir.

Vəfa

Yaxşı, xala de ki, içəri gəlsin,
Xəyanətkar mənim fikrimi bilsin.

(Üzünü yana tutur.)

Söylə sən mənə tor qura-qura,
Həyasız, nə üzlə gəlmişən, bura?

Afət

Ölüb o dünyanı görəndən sonra
Geyib kəfəni gəlmişəm bura.
Düzdür, günahkaram sənə qarşıda,
Haqlısan, sən məni atsan da oda.
Cəzamı özün ver, gəl öldür məni,
Bu işi bilənlər qınamaz səni.

Vəfa

(hiddətlə)

Sənintək alçağa əl buluyum mən?
Də, elə zalımlıq çıxarmı məndən!

Ağlıma gəlməzdi zərrəcə, Afət,
Mənə eyləyərsən belə xəyanət.

Afət

Bu namərd ürəyim vurulub ona,
Sənin vurulduğun o, el oğluna.

Vəfa

Adili sevirsən utanmırsan sən?..
Məti nifrət etdim sənə bu gündən.

Afət

Comərdliyi məni kəməndə saldı,
Ağlımı, huşumu başımdan aldı.

Vəfa

Əfsus! Doğma bacım sanmışdım səni,
Döyünən qəlbimlə anmışdım səni.
İstəsən verərdim görən gözümlə,
Mən qurban edərdim sənə özümü.

Afət

Qəlbimin hökmünə etmişəm əməl,
Mənimlə sərt rəftar eyləmə sən gəl.
Yalvarıram, məni bağışla, Vəfa,
Məhv olmaz həyatım gəlsən insafa.

Vəfa

Oynamısan mənim həyatımla sən,
O dünyada da, bil, əfv etmərəm mən.
Günahından keçə bilmərəm, vallah,
Bəndə yox, cəzanı qoy versin Allah!
Yenə də deyirəm, dayanma burda,
İblis ayaq basma bir də bu yurda.

(Afət ağlayıb gedir, telefon zəng çalır. Vəfa dəstəyi götürür.)

Adil

Vəfa, Vəfa, sənsən?..

Vəfa

Bəli, mənəm, mən...
Adil, can-ciyərim, səsində qurban,
Qəlbimin sevinci oldu bir ümman,
Necəsən, əzizim, söylə bir görüm,
İstərəm sözündən mən çələng hörüm.
Adil, sən ey mənim ülvə varlığım,
Amalım, düşüncəm, fədakarlığım,
"Yazdığın məktubu" aldıq o saat,
Oxuyub yamanca olduq narahat.
Bir anda başıma dünya dolandı,
Ürəyim atəşə, oda qalandı.
Bütün varlığım mən inandığım,
Anadan, bacıdan əziz sandığım
Afətmiş, sən demə, yolunu azan,
Həm sənə, həm mənə məktublar yazan.

Adil

Deməli, Afətmiş məktubu yazan?..
Bizim eşqimizə o, qəbir qazan?!

Vəfa

Sevgi bəsləyibmiş, Adil, o sənə,
Odur ki, xəyanət eyləyib mənə.

Adil

Bildim, başa düşdüm indi hər şeyi,
Götürdük aradan hər cür gileyi.

Zabit olmaq üçün gəldik kursa biz,
Bizimlə fəxr edir hərbi hissəmiz.
Bura gözəl yerdir, deyirəm sənə,
Vəfa, imkan tapıb bura gəlsənə.

Vəfa

Daha qalmayıbdır canımda dözümlü,
Qəbahət olmasa gələcək özüm.
Həm evlənməmişik, həm atam xəstə,
Hər cür söz çıxardar burda nakəs də.

Adil

Hərbi hissəmizə qayıdan zaman,
Məktub yazacağam sənə oradan.
Çoxlu salamım var gözəl sonama,
Vətənə, atana, bir də anama...

PƏRDƏ

ON DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Hərbi hissə. İzmozik və Adil.

İzmolik

Gedək, qarşılayaq gəl Monikamı,
Mənim ad günümə qoy gəlsin hamı.

Adil

Əvvəl komandirdən icazə alaq,
Sonrakı işlərin qeydində qalaq.

İzmolik

Etimad göstərib komandir bizə,
İcazə veribdir hər ikimizə.

*(Gedirlər. Monika gəlir,
İzmozik əlindəki gülü ona verir.)*

İzmozik

Xoş gəlmisən mənim gözümlün nuru,
Alır camalından qəlbim qüruru.
Mənə yeni, həyat verdin sən özün,
Arzuma nur saçdı o şəhla gözün.

Monika

Bir an da çıxmayıb adın yadımdan,
Eşqinlə qaynayır damarımda qan.
Sənsən bu həyatda tək ümidgahım,
Həyatım, varlığım, arxam, pənahım.

İzmozik

Dediyim Adildir, dostumdur mənim,
Onunla fəxr edir doğma vətənim.
Ona qardaş deyib, kəsmişəm çörək,
O mənə arxadır, mən ona kömək.

(Gedirlər.)

PƏRDƏ

ON BEŞİNCİ ŞƏKİL

Amur çayının sahilində restoran.

Adil

(Üzünü Monikaya tutur)

İzmozikin varmış nə gözəl yarı,
Sahil xoşunuza gəlirmi, bari?

Monika

Gözümü açandan görmüşəm onu,
Pənahım sanmışam cuhud oğlunu.
Qoy Adil söz açsın varsa yarından,
Gələcək işindən, arzularından.

Adil

Atası xəstəydi, Vəfa gəlmədi,
Bizlə birgə deyib, gülə bilmədi.

Monika

Adil də yarına məhəbbətlidir,
İzmozikim kimi sədaqətlidir.

Adil

O mənim işıqlı kainatımdır,
İlk eşqim, ilk bəxtim, ilk həyatımdır.
Könül sevincimdir, tale yazımdır, –
Sözümdür, nəğməmdir, xoş avazımdır.

İzmozik

(Adilə)

Ver, qoy şəklinizə Monika baxsın,
Qəlbində silinməz izlər buraxsın.

(Adil şəkli Monikaya verir.)

Monika

İlahi, nə qədər gözəldir Vəfa,
Saf eşqin yolunda görməyin cəfa.
Qəlbimdə yurd saldı bir bacı kimi,
Dindi məhəbbətlə könlümün simi.

Adil
(Monikaya)

Sizi görüşdurmək bərc olsun bizə,
Xoşbəxtlik dilərim hər ikinizə.

(Fatimə gəlir.)

Adil
(Monikaya)

Bu bizim həkimin yeganə qızı
Ömrünün-gününün parlaq ulduzu.
Adı Fatimədir, cənnət güldür,
Sevda dünyasının bir bülbülüdür.

Monika

Sizin gör nə gözəl tanışınız var,
Allahım qoy onu etsin bəxtiyar!

Adil
(Adil bədə qaldırır)

Dostum İzmozikin doğum günüdür,
Şad olan günüdür, toy-düyündür.
Əzəldən onunla biz olmuşuq dost,
Olub iş yerimiz "bir nömrəli post".
Hərbi bə bəmişik, dolmuşuq yaşa,
Əsgərlik çağını vururuq başa.
Fatimə iştirak edir burada,
Özünə yer tutur bizim sırada.
Allah xoşbəxt etsin, olsun bəxtəvər.
Ona hörmətim var dünyalar qədər.

Fatimə

Mən də İzmoziki bilirəm qardaş,
Həm də o, Adilə olubdur sırdaş.

Tanrım hifz eləsin onu fələkdən
Təbrik eyləyirəm onu ürəkdən.

Monika

Bu gün mən özümü xoşbəxt sanıram,
Ötən günlərimi bir də anıram.

İzmozik

Bu gün həyatımın gözəl anıdır,
İndi rəqs etməyin xoş zamanıdır.

Musiqi çalınır. Rəqs edirlər. Adil və İzmozik bayıra çıxırlar,
otaqda Monika ilə Fatimə qalır.

Fatimə
(Monikaya sığınaraq)

Ömrümdə ilk dəfə vurulduğum kəs
Adildir eşqiylə alıram nəfəs.
Mənə görə deyil, ondan qeyrisi,
Eşqi göz işığı, qəlbimin səsi.
İlk eşqim, son sevgim Adildir, Adil,
Qeyri bir özgəsi görəyim deyil.

Monika

Allah tale versin sənə, ay bacı,
Xoşbəxt ol, həyatın olmasın acı.
Hər addım atanda yaxşı fikirləş,
Çox götür-qoy elə, qismətlə birləş.

(Adil İzmoziklə daxil olur.)

İzmozik
(zarafatlıca)

Yüz fikir bir bərci ödəmir, bacı,
Səbərli ol, müşkül dərdin olar.

(İzmozik saatına baxır.)

Vaxtımız qurtarır, gedəyin, dostlar,
Qaydaya biz əməl edəyin, dostlar.
Monika xanımın qeydinə qalaq,
Aparaq biz onu tez yola salaq.

(Fatimə ilə Adil çıxır, çöldə gözləyirlər.)

İzmozik
(Monikaya)

O, bir söz demədi sənə Adildən?

Monika

Dinlədim mən onu ürəkdən, qəlbən,
Dedi: İlham allam ancaq Adildən.
İlk sevgim, son eşqim Adil olacaq,
Qəlbimdə əbədi o yurd salacaq.

İzmozik

Vəfa haqda ona bir söz demədin?
(Monika "yox" deyir, başını bulayır.)
Görək, həqiqəti ona deyəydin.

Monika

Onu belə gördüm, ürəyim yandı,
Dərdini deməyi bir imdad sandı.
İndi edəcəyəm ona işarə,
Yazıq qız qoy qılsın başına çarə.

Gedirlər.

PƏRDƏ

ON ALTINCI ŞƏKİL

Xabarovskda hospital. Hafızovun kabinetini görünür. Adil və İzmozik
dohlizo daxil olurlar. Fatimə onları qarşılayır.

Fatimə

Siz çox dəqiqsiniz,
Düz dediyim vaxta gəlibsiniz siz.

(Adilə)

Atam otağında gözləyir səni.

Adil
(İzmozikə)

Sən burda öyləşib gözlərsən mənə.

İzmozik

Oldu, oldu!..

Fatimə

Buyurun. İzmozik tək burda qaldı?..
(Fatimə və Adil kabinetə keçirlər.)
Dediyim Adildir, tanış olun siz,
Onunla fəxr edir hərbi hissoniz.

(Əl verib görüşürlər.)

Hafızov

Çox şadam. Hafızov Musa,
Söhbətim sənə ilə olacaq qısa.
Əyləş, cavan oğlan, bir dinlə mənə,
Özüm çağırmışam bura mən səni.
Sənə deyiləsi sözüm var, Adil,
Qəlbimdən keçəni deyim, sən də bil.

Kursu bitirəndən sonra söylə sən
Də, məqsədin nədir? Nə edəcəksən?
(*Adil susur.*)
Sən burada qalmaq istəsən əgər,
Sənə ürəyincə köməyim dəyər.
Hərbi hissəmizdə qulluq edərsən,
General qədər yüksəlersən sən.

Adil

Sizə minnətdaram, mənə inanın,
Məni özünüzə bir övlad sanın.
Anamı tək qoyub bura gəlmişəm,
Vətənə xidməti şərəf bilmişəm.
Məqsədim geriye dönməkdir mənim,
Yolumu gözləyir ana vətənim.

Hafizov

Burda qalsan sənə heç də pis olmaz.
Bu haqda fikirləş, sən düşün bir az,
Son qəti fikrini söylərsən bizə.

Adil

Bir qərara gəlsəm, deyərəm sizə.

Hafizov

Görürəm ağıllı bir oğlansan sən,
Özün bilərsən...

Adil

Sizə minnətdaram mən!

Hafizov

Gedə bilərsən...

(*Adil çıxarkən Fatimə çay gətirir.*)

Fatimə

Gedirsiz, bəs çay? Belə tez?

Adil

Çox sağ olun siz!
(*Adil çıxır və İzmazika yaxınlaşır.*)
Onu görcək atam yadıma düşdü,
Əzizim, doğmam tək mənə görə düşdü.
Hafizov istəyir mən burda qalım,
Bu yerdə əbədi bir məskən salım.

(*Gedirlər. Hafizovun kabinetini işıqlandır.*)

Fatimə

Ata, mən sənənin danışsam açıq
Sözündən inciyib eləmə açıq.
Anam sağ olsaydı, deyərdim ona,
Qoymazdı ürəyim alışıb-yana.
Ömrümdə ilk dəfə xoşladığımı kəs
Adildir, onunla alıram nəfəs.
Mənə görə deyil, ondan qeyrisi,
Bunu deyir sizə qəlbimin səsi.

Hafizov

Mən sənə sərbəstlik versəm də, fəqət,
Xoşuma gəlməyir belə məhəbbət.
Yəqin bilməyirsən onun yarı var,
Doğma vətəninə vəfadarı var.

Fatimə

(*diksinən kimi olur*)

Nə?.. Necə?.. Bunu kim deyir?
Bəlkə yalan sözdür, o səhv eyləyir.

Hafizov

Deyirəm, bu agah qoy olsun sənə.
Bunu kursant Viktor söyləyib mənə.

Fatimə

Dalımca düşmüşdü o, tula kimi,
Riyakardır, deyil heç də səmimi.
Eyləsə də mənə o, rəqsə dəvət,
Onun dəvətini saymadım, fəqət.

Hafizov

Gəl öz gözünlə gör, bu ki deyil sirr,
Viktor dedikləri bir həqiqətdir.

(Şəkli çıxardır.)

Adillə yarının şəklinə bir bax,
Özünü ələ al, ol sakit, toxtaq.

(Fatimə şəkli baxır.)

Fatimə

Bəs bu şəkli sizə kim verib ata?

Hafizov

Viktor verib, bu bəs deyil sübuta?!
Öz yarı barədə açıq de mənə,
Adil söz deməyib, de görüm, sənə?

Fatimə

Onu sevdiyimi bildirsəm də mən,
Çıxmayıb "sevirəm" sözü dilindən.

Hafizov

Bizim bu söhbəti demə Adilo,
Qoyma bu sevgini başqası bilə.

Eyləmə dünyanı gəl başına dar,
Cavansan, qəşəngsən, gələcəyin var.

PƏRDƏ

ON YEDDİNCİ ŞƏKİL

İvanov Qarmaşa zəng edir.

İvanov

Təzə nə xəbər var, yoldaş polkovnik?

Qarmaş

Çinlilər torpağa çıxırlar şərək.
Salıblar bu "dostlar" bəd işə bizi,
Açıqca səsəyir döyüşə bizi.
Gör kimlər bizlərə oxuyur meydan,
Onları yolundan çıxarıb səydan.

İvanov

Görək çinlilərin dərslərini verək,
Biz nəyə qadirik bilsinlər görək.
Raketlər, atomlar sahibiyik biz,
Dünyanın özünə çökdürərik diz.
Bizim ən qüdrətli ordumuz vardır,
Alınmaz qalətək yurdumuz vardır.
Nümayiş etdirək öz qüvvəmizi,
Düşünə döyənələr tanısın bizi.
Bir daha düşsələr xam xəyallara,
Onları çoxdərlik bilsinlər dara.

Qarmaş

Təhlil olunubdur sərhəddəki iş,
Bizə verilibdir belə göstəriş.

Çinin sərhədində keçirək təlim,
Ayılsın yuxudan bizlərə qənim.
Biz bu yaxınlarda hərbi hissənin
Təlim məşqlərini keçirməliyik,
Bizi döyüşlərə səsləyən Çinin
Özünə biz ağı içirməliyik.
Siz ciddi hazırlıq görün bu işə,
Postunuzda sayıq olun həmişə.

İvanov

Oldu, yoldaş polkovnik!
Sizin tapşırığa əməl edirik.

Dəstəyi qoyurlar. Gecədir. Həyəcan signalı verilir,
əsgərlər sıraya düzülürlər. İvanov görünür.

İvanov

Əsgərlər!
Çinlilər yenə də pozub sərhədi,
Dinc dura bilməyib aşblar həddi.
Onların qarşısı alınmalıdır,
Sərhəd qaydasına salınmalıdır.
Gedirik yenə də ora indi biz,
Onlar azar yolu çökdürməmək diz.
Müqəddəs tapşırıq verilib bizə,
Bir ayaq dəyməsin sərhədimizə.
Çinlilər Damanski tutub deyirlər,
Ölkədə yas tutub qara geyirlər.
Çinlilər tarixi yada salmayıb,
Hitlerin məhvindən ibrət almayıb,
Əsgərlər!
Döyüşdən çıxmışıq qalib həmişə.
Biz bu gün, giririk qanlı döyüşə,
Sovet dövlətini təmsil edirik,
Əjdaha üstünə bilin gedirik.
Düşsək də alova, düşsək də oda,
Bir qarış torpaq da verməyək yada.

Maşın, tank, insan səsləri eşidilir. Bu səsləri raket, top, toyyara,
bomba partlayışları əvəz edir. Ara sakitləşir.
Yenə İvanovun kabinetini. İvanov Qarmaşa raport verir.

İvanov

Düşmən sürət ilə irəliləyirdi,
Bizi məhv edirdi, bizi əyirdi.
Tapşırıq verildi serjant Adilo,
Dəstənin hər üzvü söylədi belə,
İstəhkam yaradaq düşmən önündə,
Zəfər çəlməliyik bu çətin gündə.
...İstəhkam tələni onlar qurdular,
Pusquda inamla sayıq durdular.
Kənara çəkilib imkan verdilər,
Düşməni kənardan seyr edirdilər.
Düşmən törətsə də ağır fəlakət,
Gəlib bu tələyə düşəcəkdir, əlbət!
Düşmən zənn etsə də yoxdur bir kimsə
Ehtiyat edirdi ancaq nədənsə.
Çox həmlə etdilər, çox döyüşdülər,
Qurulan tələyə gəlib düşdülər.

Qarmaş

Əla!.. Əla!..
Başınız heç vədə çəkməsin bəla.

İvanov

Tələ öz vaxtında yetişdi dada,
Verdi düşmənlərin ömrünü bada.
Kimsə sağ-salamat çıxmadı ordan,
Heç biri qurtara bilmədi dardan.

Qarmaş

Sənə halal olsun, ay belə əsgər,
Beləsi onlarla zabitə dəyər.

Eşitmişdim, gördüm azəriləri,
İgiddir, sadıqdır özəldən bəri.

İvanov

Adillə oraya keçirdik baxış,
Ona əhsən dedim, eylədim alqış.
Hünər zirvəsinə yüksəlib çatdı,
Hərbi hissəmizi göyə ucaltdı.
Zərbə vurdu bizə düşmən hiyləsi,
Pusqudan Adilə dəydi gülləsi.
Həyif bir ayağın itirdi Adil,
Vətən, el yolunda o oldu əlil.
Adil müalicə olunsun deyər
Biz onu apardıq Xəbarovskiyə.

Qarış

Deməli, o igid olubdu əlil?

İvanov

Xalqının yolunda can qoydu Adil.
Adil dilimizin olub nəğməsi.

Qarış

Adilə mən verdim zabıt rütbəsi.

İvanov

Edib ləyaqətlə andına əməl.

Qarış

O, təxris olunur vaxtından əvvəl.
Müalicədən sonra zabıt Adili,
Doğma vətəninə çatdırın, bəli.

Qəhrəman bir oğul doğan anaya,
Ona qürur verən gözəl sonaya
Ürək salamımı yetirin mənə
Bilsinlər, Adili sevir vətənim.

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

ON SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Xəbarovskın hərbi hospitalı, dahliz və Hafizovun kabinetini görünür.
İvanov, İzmoxik xərəkətdə Adili götürürlər.
Hafizov və Fatimə onları qarşılayır.

Hafizov

Bu, ağır xəstəni axı, niyə siz
Vaxtını keçirib, gec gətirmisiz.
Onun vəziyyəti ağırdır, ağır.

(Fatiməyə)

Bütün həkimləri tez bura çağır.
Bunun sağlması olsa da çətin,
Biz verək hökmünü tibbi xidmətin.
Dərhal əməliyyat aparmalıyıq,
Onu dərddən qoparmalıyıq.

Hafizov

Xəstəyə əvvəlcə iynə vurulsun,
Cərrahiyyə işi qoy rahat olsun.
Təcili qoy kömək olayək ona,
Aparın cərrahın iş otağına.

Hafizov İvanovla gedir cərrah otağına. Bütün bu danışqları Adil eşidir. Ona yuxu
iynəsi vururlar. Ona elə gəlir ki, o, artıq ölü. Ölüm ayasında xeyalə dalır. Onu
aparırlar, lirik musiqi eşidilir. Kənd. Adil və Vəfanın yaşadığı həyatlar görünür.
Adil və Vəfa bir-birlərinə ünvanlanan məhəbbət oxuyurlar.

Adil

Sevgilim, eşqinlə yanan aşiqəm,
Mənə yad nəzərlə baxma, amandı!
Tök sənin eşqinlə alıram nəfəs,
Eşqimi daşlara çaxma, amandı!

Vəfa

Mənim saf eşqimi gül eyləmişən,
Könül həsrətimi kül eyləmişən.
Aləmə sığmayan tufan eşqimi
Salıb kəməndinə lal eyləmişən.

Adil

Bağcamda barım sənsən,
Səbrim, qərarım sənsən,
İstəkli yarım sənsən,
Mən sənə vurulmuşam.

"Mən sənə vurulmuşam" sözləri əks-səda ilə bir neçə dəfə səslənir.
Fatimə ilə İzməzik söhbət edirlər.

Fatimə

Hərbi hissənizdən gələndə xəbər
Dərin fikrə gedib oldum birtəhər.
Elə bil qəlbimə dammışdı, ancaq
Kimsə mənə dedi Adil olacaq.
Mənim həyəcanım əbəsdə deyildi,
Ağlıma gələnlər başıma gəldi.
Atamın əlləri ona can versin,
Tanrım qanadını üstünə gərsin.

(Bu zaman Hafizovla İvanov gəlirlər.)

Hafizov

Yox, yox, xilas edə bilmədik onu,
Artıq yetişibdir ömrünün sonu.

Zəhərli güllələr qana işləyib,
Qırıb varlığını, qəddini əyib.

İvanov

Deməli, öləcək, öləcək Adil?
Sağalması onun heç mümkün deyil?

Fatimə

Adil düşmənlərdən alıbdır qisas,
Ata, yalvarıram onu et xilas!

Hafizov

Özünü ələ al, keçirmə təşviş,
Adamın başına gələr hər cür iş.
Ancaq biz ümitsiz olmayaq görək,
Üç-dörd gün gözləyək nə olur görək.

PƏRDƏ

ON DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Palata. Adil tok çarpayıda uzanıb. Xəyallar içində vurnuxur.
Gözünə yuxuda müxtəlif adamlar görünür.

Fatimə

Adilcan, necədir söylə əhvalın,
İndi vəziyyətin, bugünkü halın?
Qoymaram mən sənə səmt düşə qəmi,
Çəkərəm qəhrini öz doğman kimi.

Hafizov

Şəfəm dörd əlindən soni almadı,
Əfsus ki, sağaltmaq mümkün olmadı.

Sənin vəziyyətin ağırdır, ağır,
Gözlərindən həsrət yağışı yağır.
Hayıf ki, dünyadar, bu nakam gedir,
Mənim də qəlbimi pərişan edir.

Adil
(öz-özünə)

Bilmirəm, burda mən indi nə edim,
Yarımı görməmiş məzara gedim?!

İzmolik
(Görünür.)

Sən nə danışsən özün-özünə,
Çinlilər görünür, yoxsa gözüənə.

Adil
(İzmolikə)

Dostum, bir məktub yaz, gözəl sonama,
Mənə həsrət qalan Göyçək anama.
Qoy şəklimə baxıb salsınlar yada,
Desinlər Adilsiz qaldıq dünyada.
Yaz ki, xalq yolunda qurban getmişəm,
Öz əsgər andıma əməl etmişəm.
Yaz ki, Vəfa mənə vəfalı olub,
Bilirəm dərdimdən gül kimi solub.
Yaz ki, eşqi ilə almışam nəfəs,
Eşqini bilmişəm ülvə, müqəddəs.
Nə etmək, mənimki gətirdi belə,
Hər kimlə istəyir qursun ailə.

İzmolik

Qara fikirləri gəl, at başından,
Vəfan səndən ayrı yaşamaz bir an.

Əgər lazım olsam çağır sən məni,
Qoymaram çətində heç vədə səni.

(Gedir.)

Adil
(öz-özünə)

Hə, nə etməli...
Kimə üz tutmalı, hara getməli?
Yox-yox... Yox-yox... Yox-yox!..
Sevincim tükənib, kədərimsə çox.
Ölsəm, son qoyular qəlbimdə aha,
Mən çıxış yolunu tapmışam daha.
Risk edib intihar cəhləsəm, əgər
Qəm-qülsə, izzətəndən əl çəkər.
Rahatlıq taparam o dünyada mən,
Vəcdən əzabından, məhrumiyyətdən.
Gör məni xəyallar apardı hara?
Az qala dönmüşdüm bir günahkara,
Yox... yox... yox!..
Məhv olsam da bizim zəfərimiz çox.
Doğru yol seçmişəm, əsgər getmişəm,
Vətən torpağını xilas etmişəm.

(Fatimə görünür.)

Adil

Sənə minnətdaram, inan, ürəkdən,
Səni anacağam həmişə qəlbən.

Fatimə

Darıxma, mətin ol, səbr cəhlə sən bir,
Çox da kədərənib cəhləmə fikir.

(Fatimə çıxır.)

Adil

Nə etməli...

İntihar, yoxsa ki evə getməli?

Çox çətin sualdır bu mənim üçün,

Cavab tapmalıyam elə bax bu gün.

İntihar edəni sevmir Allah da,

Cəhənnəmlik olur yeri dərgahda.

Həyatda acizlər intihar edir,

Mərdlər bu dünyadan mərd kimi gedir.

Hafizov

Sabah aparırlar vətənə onu,

Artıq yetişibdir ömrünün sonu.

İzmolik

Bəs, mayor İvanov bilirmi bunu?

Adilin halının pis olduğunu?

Hafizov

Bu saat o özü bura gələcək,

Bütün vəziyyəti burda biləcək.

(İvanov daxil olur.)

İvanov

Veribdir icazə polkovnik mənə,

Onu aparmağa doğma vətənə.

(İzmolik Monikaya zəng edir.)

İzmolik

Əzizim, diqqətlə qulaq as mənə,

Ürək ağrısıyla deyirəm sənə.

Vuruşma Adilə bəla gətirdi
Deyəsən ömrünü başa yetirdi.
Onu aparırıq Bakıya bu gün,
Əziz Vəfasına yetirmək üçün.
Təcili özünü çatdır Bakıya,
Təskinlik verərik biz də Vəfaya.

Bakı. Təyyarə sosi stüardessanın sosinə qarışır. "Təyyarəmiz Binə hava limanında yerə endi". Adilə elə gəlir ki, onu hansısa bir xəstəxanaya gətirmişlər. Onları Afət qarşılayır.

Afət

İlahi, gözümlə inanmıram mən,
Axı belə oldu Adilim nədən?!

İvanov

Uzaq yol gəlibdir, çox narahatdır,
Qohumlarına sən tez xəbər çatdır.

Afət

(telefonla)

Vəfa, Adilini görmək istəsən,
Hospitalla yetir, tez özünü sən.

(Vəfa görünür.)

Vəfa

Adilə nə olub, tez söylə mənə!

Afət

Qorxulu şey yoxdur, deyirəm sənə,
Yubanma, bura gəl, budur, sən sözüm,
Ona həkim kimi baxacam özüm.

Vəfa

Bizə kəsilən də özün bir yağ,
Şəfa ver, ərisin qəlbinin dağı.
Yol uzaq olsa da gəlləm bu saat,
Mən gəlincə onun köməyinə çat.

Vəfa daxil olur, Adil deyib qışqırır, özünü onun üstünə atır.

Vəfa

İlahi! Bu nədir, yuxudur bəlkə,
Başıma açırsan belə mərəkə?!
Sənə tapşırımdım axı, yarımı,
Könül sirdaşımı, vəfadarımı.
Niyə qorumadın sən Adilimi,
Vuran ürəyimi, şirin dilimi?!

(Monika daxil olur.)

İzmolik

Mənim Monikam da burdadır, Adil,
Sənə görə o da kədərli, bil.
Gəlir Vəfanı, səni görməyə,
Bizə bir təskinlik, ümid verməyə.

Adil

Mən sizdən razıyam dünyalar qədər,
Qoymadınız məni boğa qəm-kədər.
Qardaştək karıma gəldiniz dərhal,
Çəkilən zəhməti eyləyin halal.

(Onlar yox olurlar.)

Adil

(Vəfaya)

Dərdimi sənənlə bölüşmək üçün,
Anamla son dəfə görüşmək üçün

Vida şərbətini bil, içmək üçün
Allahım buraya yetirdi məni
Həsret ayağına gotirdi məni.

Vəfa

İki il qalmışam həyatda yalqız,
Özümü bilmişəm sənsiz, dayaqsız.
Ayaqlı getmişdin, səni ayaqsız
Gözüm kor olaydı kaş görməyəydim.

Adil

Mən daha görəkli deyiləm sənə,
Xoşbəxt ol, saf eşqin bəs edər mənə.
Dözmürəm qəlbi sızladan ünə,
Vəfa zirvəsindən enməmişəm mən.

Göyçək xala

(Gəlir.)

Qəlbimdə ocaqtək qalandı dünya,
Ömrümə dərd kimi calandı dünya,
Bəlalı başıma dolandı dünya,
Dada yet, rəhm eylə, ey ulu Tanrım!

Adil

Mən Adiləm, mənə zər görək deyil,
Mən olan ellərə ər görək deyil,
Mənə mavi səma, yer görək deyil,
Sevən könüllərdə dəfn edin məni,
Nəğməli dillərdə dəfn edin məni.
"Zəminxarə" ilə dəfn edin məni.

Göyçək xala

(hönkürə-hönkürə)

Dilim tutmaz deyəm "öldü" sözünü,
Yaşamaram Adil yumsa gözünü.

Adil

(*asta-asta "Segah" üstə oxuyur*)

Xəstəyəm, yoxdur dördimə bir dərman, ey təbib,
Çarə et, sevincim qoy olsun ümman, ey təbib.

Qəlb deyir yaşa fəqət, eşqim cəyləyir tüğyan,
Neyləyim, zalım fələk vermir aman, ey təbib.

Təkcə sənə təbibim, yoxdur özgə bir təbib,
Sən ol qəmli halıma qəlbən yanan, ey təbib.

Sadiqəm öz əhdimə yanan pərvanə kimi,
Bil Adildir vəslindən şəfa uman, ey təbib.
Vəfa!!!

Vəfa

(*hönkürür*)

Can, Adil... A... dil!!!
(*O, Adil ölmüş görür.*)
Sənsiz baxa bilməz dünyaya gözüm,
Məndə yaşamağa qalmayıb dözüüm.
Yüz ölçüb bir kərə biçmişəm özüm,
Sənə o dünyada qovuşam gərək.

(*Matəm marşı çalınır. Adil ağ paltarda gəlir.*)

Adil

(*Vəfaya*)

Nakamlar bağından mən gül üzümüşəm,
Bir Məcnun sayağı səni süzmüşəm.
Qaçırsan, mən sənə çata bilmirəm,
Qəlbimdən qüssəni ata bilmirəm.
Cəhənnəm odunda yanıram sənsiz.
Özümü kimsəsiz sanıram sənsiz,

Getmir göz önümdən surətin, Vəfa,
Sənəmə dağlayır həsrətin, Vəfa.

(*Adil uzaqlaşır.*)

Vəfa

A... D... İ... L...!!!

(*Vəfa əlində zəhər Adilin məzarı yanında görünür.*)

Vəfa

(*yanıqlı-yanıqlı "Zəminxarə" üstə oxuyur*)

Sən Vəfanı, Adil, Leyli sanmısan,
Məcnun kimi eşq odumda yanımsan,
Məni tanrı, ilahitək anmısan,
Səndən sonra yaşamağa dəyərmimi?!

(*Adilin məzarı üstündə zəhər içir və ölür.*)

Göyçək xala

(*Məzar yanında görünür.*)

Siz ey, bu dünyanın mərd insanları,
Ana fəryadını eşidin, barı,
Təkcə mən deyiləm dərddə mübtəla,
Müharibə olub bəşərə bəla.
O qoymur kamına çata insanlar,
Cəlladtək axıdır günəhsiz qanlar.
Talan olmasaydı könül sarayım,
Ərşə ucalmazdı ana harayım.
Camalın, Adilin günahı nəydi?
Onların yoxluğu qəddimi əydi.
Analar! Günəhsiz qan töküləri,
Sənəyə dözülməz dağ çəkənləri
Axı bu dünyaya gətirmişik biz,

Onları sanmışıq müqəddəs, əziz.
 Bizə vicdanımız qursun məhkəmə,
 Günahımız nədi, sorsun məhkəmə.
 Günahlı, günahsız analar da var,
 Günahkara vaxtsız qazılsın məzar.
 Ana fəryadımı sanın bəyanat,
 Çəkin müharibə qarşısına sədd.
 Ana övladına həsrət qalmasın,
 Başımın üstünü duman almasın.
 Camaldan, Adıldən, Vəfadan sonra,
 Göyçək görəkdir ki, girsın məzara.
 Əlvida, ey dünya!.. Əlvida sən!
 İşgəncə vermişən həmişə mənə!
 Əl...vi...da..., əl...vi...da!!!

Birdən ananın fəryadına Adil "ana!" deyib gözlərini yavaşca açır.
 Başı üstündə və yanında İvanovu, Hafızovu, Fatiməni,
 İzmoziki, Monikanı və Vəfanı görür.

Adil

Vəfa!!!

Vəfa

Bəli!.. Bəli!..

Adil

Bu doğrudanmı sənsən?! Vəfa!

Vəfa

Bəli! Mənəm, mən!

Adil

Mən sənə qurban!

Vəfa

Məni bu yerlərə gətirdi dövrən
 Həkimlər yetirdi mənə bəd xəbər,
 Dünəndən burdayam dərqli, mükəddər.
 Dedilər, ayılsa o yaşayacaq,
 Yenə el dərini o daşıyacaq.
 Allaha min şükür, əziz Adilim,
 Ayıldın, yanmadı dodağım, dilim.
 Sənin rəhmin gəlib, İlahim, mənə,
 (Əllərini qaldırır yuxarı)
 Min şükür edirəm bugünkü günə!

Adil

Fatimə, İzmozik, Monika, Musa,
 İvanov, de niyə, batmırsız yasa?

(Adil onlara bir daha diqqətlə baxır, özünə gəlir.)

Hafızov

(Adilə)

Adil! Sən yaşayacaqsan!!!
 Adil! Sən yaşayacaqsan!!!

SON

Bakı, 2000

ELÇİN

(1943)

Əfəndiyev Elçin İlyas oğlu – nasir, dramaturq, ədəbiyyatşünas-alim, ictimai xadim. – Bakı şəhərində, ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. Orta məktəbi (1960), ADU-nun filologiya fakültəsini (1965) bitirmişdir. Azərbaycan EA Nizami adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun aspirantı olmuş (1965–1969), “Azərbaycan bədii nəsrində ədəbi təhqiddə” mövzusunda namizədlik (1969), “Ədəbiyyatda tarix və müasirlik problemi” mövzusunda doktorluq (1997) dissertasiyalarını müdafiə etmişdir. Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda kiçik elmi işçi (1969–1972), böyük elmi işçi (1972–1975), Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının katibi (1975–1987), Xaricdə Yaşayan Həmvətənlərlə Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti – “Vətən” Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin sədri (1987-ci ildən etibarən) vəzifələrində işləmişdir. 1993-cü ildən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini vəzifəsində çalışır. Eyni zamanda BDU-nun professorudur. Bir çox beynəlxalq elmi, ictimai, ədəbi qurumların, bədii şuraların, redaksiya heyətlərinin üzvü, Türkiyənin Yedditəpə, Fateh və Memar Sinan universitetlərinin fəxri doktorudur.

Ədəbi fəaliyyətə “O inanırdı” hekayəsi ilə başlamışdır (1959). Bir çox hekayə, povest, pyes, ssenari, roman, elmi monoqrafiya və məqalələrin müəllifidir. Əsərləri “Drujba narodov” (1973), “Smena” (1977 və 1984), “Yunost” (1983) jurnallarının, SSRİ Yazıçılar İttifaqının (1982), “Nedelya” həftəlik qəzetinin (1982), “Literaturnaya gazeta”nın (1983 və 1994) “Ən yaxşı əsərlər” üçün təsis edilmiş mükafatlarını, 1982-ci ildə SSRİ Lenin komsomolu mükafatını almışdır. Eləcə də bir çox Beynəlxalq mükafatlara layiq görülmüşdür. Əsərləri ingilis, fransız, alman, türk, rus, Çin, ispan, macar, fars, slovak, rumın, çex, ərəb, Ukrayna, qazax, tacik, moldav, gürcü, özbək, belorus, eston, bolqar, Polşa, latvi və s. dillərə tərcümə edilmişdir. Pyesləri Azərbaycan və xarici ölkə səhnələrində tamaşaya qoyulmuşdur. Ssenariləri əsasında 7 bədii film çəkilmişdir.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü (1968), Xalq yazıçısı (1997), Əməkdar incəsənət xadimidir (1984). Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı seçilmişdir (1987). “Şərəf nişanı” (1983) və “İstiqlal” (2003) ordenləri ilə təltif edilmişdir.

QATİL

(ULDUZLAR ALƏMİNDƏ QƏTL)

On bir şəkildən ibarət dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Qadın
Gənc kişi
Qonşu qadın
Qonşu kişi
Şagird Həsənzadənin anası

Zaman – 2001-ci il, payızın sonları. Məkan – Bakı şəhəri.

I. MƏHƏBBƏT

BİRİNCİ ŞƏKİL

Qadın, şagird Həsənzadənin anası, Qonşu qadın, Qonşu kişi, Qadının mənzili.
Axşam. Səliqəli və sadə bir otaqdır: üst-üstə düzülmüş kitab rəfləri, paltar dolabı, divan-çarpayı, miz, stullar. Qadın mizin arxasında əyləşib və olanda qələm, mizin üstündəki bir qalaq şagird dostlarını yoxlayır.

Qadın (başını bulayır). Ay Həsənzadə, Həsənzadə!.. Sən bu kimyən haçansa başa düşəcəksən, ya yox?

Pauza.

Kimyadan yaxşı şey var dünyada?

Pauza.

Hə, Həsənzadə?

Pauza.

(Dərindən köks ötürür.) “İki”... “İki”, Həsənzadə!.. Düzdü, sənin atan məşhur böyük adamdı, amma mən nə edim? Hə, Həsənzadə? Başa düşürəm e, sən birçə oğulsan, özün də pis oğlan deyilsən, amma

kütsən də, vallah, mən nə edim? Yenə “iki”, Həsənzadə! “İki!” Ay aman, yenə anan gələcək...

İşıq, üzü tamaşaçılara tərəf dayanmış
şagird Həsənzadənin anasının üzünə düşür.

Şagird Həsənzadənin anası. Müəllimə, o Sizi, bilirsiniz nə qədər çox istəyir?!

Qadın (*əvvəlki kimi, mizin arxasında oturub dəftərə baxa-baxa*). Məni istəməsin e, kimyanı istəsin!

Şagird Həsənzadənin anası. Müəllimə, hamı bizdən nəşə xahiş edir... Təkcə Sizdən başqa...

Qadın (*çiyinlərini çəkir*). Mənə nə lazımdı ki?..

Şagird Həsənzadənin anası. Yəni Sizin bircə xahişiniz də yoxdur?

Qadın (*fikirləşir*). Var!

Şagird Həsənzadənin anası (*sevincək*). Hə? Nədir?

Qadın. Bax, bu (*barmağı ilə mizin üstündəki dəftəri göstərir*), kimyanı öyrənsin!

Şagird Həsənzadənin anası. Of-f-fl...

Şagird Həsənzadənin anasının üzünə düşən işıq sönür.

Qadın (*qarşısındakı dəftərə qiymət yazıb, qol çəkib, kənara qoyur və yeni dəftər açır*). Əhmədəliyev, doğrusu, heç səndən də gözümlə su içmir... Görək də... Görək sən nə yazmışan?.. (*Yoxlamağa başlayır.*)

Pauza.

Sağ ol, Əhmədəliyev!..

Pauza.

Düzünü de, Əhmədəliyev, köçürmüşən? Hə?

Pauza.

Ay-ay-ay, Əhmədəliyev!.. Yüz faiz köçürmüşən!

Qonşu qadın otağa daxil olur.

Qonşu qadın. Ay məlimə, yenə qapını açıq qoymusan?

Qadın. Açıq qoymuşam?

Qonşu qadın. Hə...

Qadın. Olsun də... (*Gülür.*)

Qonşu qadın. Necə olsun də?.. Biri gəlib girər içəri!..

Qadın. Gəlib içəri girər? (*Gülə-gülə*) Mən kimə lazımam?

Qonşu qadın. A-a-a... Ay məlimə, vallah, sən çox qərribə adamsan!.. Neçə ildə sənə qonşuyuq? Az qala, on ildi!.. Bu on ildə, Allahın hər verən günü, axşamlar ya beləcə oturub dəftər yoxlayırsan, ya da dərəcə hazırlayırsan. Bazar günləri də evi yığışdırırsan. (*Ətrafi nəzərdən keçirərək*) Heç yığışdırılmalı bir şey də yoxdu, onsuz da hər tərəf tərtemizdi...

Qadın. Bilirsən mənim necə bir arzum var?

Qonşu qadın. Nə arzu?

Qadın (*gülə-gülə*). Yaxşıca bir töküb-töküdüreydilər bu otağı, mən də sonra yığıb-yığışdıraydım!..

Qonşu qadın. A-a-a... Onda, gəl, sənənlə yerimizi dəyişək, görüm, onda nə deyəcəksən?.. (*Barmağını boğazına çəkir.*) Mən bura yığılmışam ev təmizləməkdən! Dəyişək, yerimizi?

Qadın. Axı bu mümkün deyil... Bu dünyada hərənin öz missiyası var... “Missiya” bilirsən nədi?

Qonşu qadın. Yox.

Qadın. Elə bilmədən yaxşıdı! (*Gülür.*) Mən bir az birtəhərəm də, hə?

Qonşu qadın. Yox e, ay məlimə, bir teatra gedəsən, konsertə gedəsən, nə bilim, birinin bir toyuna gedəsən... Nə olub sənə, qocalıb əldən düşməmişən ki, canı sulu adamsan! Vallah, məəttəl qalmışam!.. Bezdirmir səni bu təklək?

Qadın. Tək niyə oluram? (*Gülür.*) Bəs Əhmədəliyev? Bəs Həsənzadə?

Qonşu qadın (*təəccüblə*). Əhmədəliyev? Həsənzadə?.. Həsənzadə kimdi?

Qadın (*dərindən köks ötürərək barmağını boğazına aparır*). Məni lap bura yığıb!

Qonşu qadın (*heyrlə*). A-a-a...

Qadın (*dəftəri göstərir*). Bu gün də bir yağlı “iki” aldı!

Kiçik pauza.

Qonşu qadın (*başla düşərək*). Eh!.. Mən də deyirəm, görəsən Həsənzadə kimdi belə? (*Başını bulayır.*) Nə deyim, vallah... Bizim kişi bu gecə növbətçidi, yemək qoyurdum ona, gördüm ki, bizdə

yumurta qurtarıb. Səndə yoxdu? Sabah bazara gedəcəyəm, qaytararam.

Qadın. Soyuducuya bax. Olsun görək.

Qonşu qadın mətbəxə keçir.

(*Yeni dəftər götürür.*) Bu kimdi? Aha, bu da bizim Məmmədəli dostumuz! Səhərdən haradasan? Gəl, bir az ürəyimiz açılsın də!.. (*Dəftəri oxumağa başlayır.*)

Qonşu qadın (*mətbəxdən*). Xörəkləri bişirirsən, hamısını yeyə bilmirsen, yığırsan bir-bir soyuducuya...

Qadın (*gözlərini dəftərdən ayırmayaraq*). Qonağım gələcək!

Qonşu qadın (*mətbəxdən*). Qonağın?

Qadın. Hə!

Qonşu qadın. Nə vaxt?

Qadın. Mən nə bilim? (*Dəftəri daha da diqqətlə oxuyur.*) Bax, bu başqa məsələ!..

Qonşu qadın (*mətbəxdən*). Kimlə danışırısan?

Qadın. Məmmədəliylə!

Qonşu qadın (*əlində iki yumurta, otağa girərək dəftərlərə işarə edir*). O da bunlardandı?

Qadın (*gülür*). Əlbəttə! Bəs, kimlərdən olacaqdı?

Qonşu qadın. Qonaq deyirdin, o da?

Qadın. Yox, o, bunlardan deyil.

Qonşu qadın. Bəs, haradandı?

Qadın (*əli ilə pəncərəni göstərir*). Ulduzlar aləmindən!..

Qonşu qadın (*başını bulayır*). Eh!..

Qapının ağzından öskürək səsi gəlir, sonra əyninə polis forması geymiş

Qonşu kişi qapıdan boylanır.

Qonşu kişi (*Qadına*). Salam, məlimə! (*Qonşu qadına*) Evə qayıtmaq fikrin yoxdur? Növbəyə getməliyəm axı!..

Qadın. Salam! Salam! Keçin içəri.

Qonşu kişi (*otağa daxil olur*). Necəsiz, məlimə?

Qadın. Mən ələyam! Siz necəsiz?

Qonşu kişi. Mən ələ deyiləm!

Qadın. Niyə?

Qonşu qadın. Ona görə ki, arvadı mənəm!

Qadın (*gülür*). Yox... (*Qonşu kişiyə*) Deyin görək, siz niyə ələ deyilsiz?

Qonşu kişi. Düz otuz dörd ildir polis nəfəriyəm! İndiyə qədər cəmi iki cibgir, üç nəfər də xuliqan tutmuşam, vəssalam!

Qadın. Bəs, nə olmalıydı?

Qonşu kişi. Heç olmasa, bir nəfər qatil tutaydım!

Qadın. Qatil? (*Həyəcanla*.) Ay aman!.. Arzuya bax e!..

Qonşu qadın. Mağil, bir qatil tutsaydı, heç olmasa, pul mükafatı verərdilər!

Qonşu kişi (*gülərək başını bulayır*). Məndə o bəxt hanı?!

Qadın. Siz heç bilirsiniz, nə arzulayırsız?

Qonşu qadın. A-a-a!.. Nöş bilmirik? İstəyirəm ki, mənim ərim də bir qatil tutsun də!..

Qadın. Axı qatil arzulamaq olmaz!

Qonşu qadın. Nöş? Başqaları qatil tuta bilər, mənimki yox?

Qadın. Axı qatil arzulamaq, o deməkdir ki... görək kimsə kimi isə öldürsün ki, qatil olsun, sonra da siz o qatili tutasız!

Pauza.

Qonşu qadın (*bir az pərt*). Məlimə, sən həmişə, ona necə deyirlər, mürekkəbləşdirirsən hər şeyi... Ona görə də... (*Sözünü yarımçıq kəsir.*)

Qadın. Nə? Ona görə də, nə?

Qonşu qadın. Heç...

Qadın. Yox, de! Demirsən? (*Gülür.*) Onsuz da bilirəm nə demək istəyirdin. Demək istəyirdin ki, ona görə də işlərin düz gətirmir, qırx bir yaşın var, amma evdə qarımisan, tək qalmısan... Hə?

Qonşu qadın (*özünü itirmiş*). Mən... mən elə demək istəmirdim...

Qadın. Niyə? Lap elə demək istəyirdin, özün də düz deyirdin! (*Gülür.*)

Qonşu kişi (*arvadına*). Mən getdim.

Qonşu qadın. A-a-a!.. Dayan da, bu saat yemək qoyacağam, özünlə apararsan.

Qonşu kişi. Yox, istəmirəm... Sağ ol, məlimə! (*Otaqdan çıxır.*)

Qonşu qadın (*Qadına*). Yenə acıq clədi. (*Ərinin ardınca gedərək*) Necə istəmirəm? Səhərcən ac qalacaqsan orda? (*Otaqdan çıxır.*)

Pauza.

Qadın (*dəftərə baxır*). Belə-belə işlər, Məmmədəli!

Pauza.

(*Başını dəftərdən qaldırır.*) Arzuya bax, e!.. Qatıl tutmaq!.. (*Yenə dəftərə baxır.*) Vallah, Məmmədəli, sən kimyaçı olacaqsan! Özü də, yaxşısından! (*Başını dəftərdən qaldırır.*) Ancaq, bilirsen, Məmmədəli, hamı ailə qurmaz ki... Bu boyda dünyadı... Görək tək qalan da olsun də... (*Başını yuxarı qaldırıb tavana baxır.*) Bilmiyəm, Məmmədəli, siz də indi özünüzdə ulduz seçirsiz, ya yox, amma bizim vaxtımızda hərəmiş özüümüzdə bir ulduz seçirdik... Sənin boyda olanda, Məmmədəli, mən də ulduzlar aləmində dolaşırdım... Mənim də o ulduzlar aləmində öz ulduzum var idi... Özüm tapıb seçmişdim onu... O qədər ulduzun arasında seçmişdim... Gecələr göyə baxan kimi, onu tapırdım... Yaxşı söhbətlərimiz olurdu onunla... Mənə yaxşı sözlər deyirdi... Göydə nə qədər ulduz var, axı onlar da bir-birinin eyni deyil!.. Bilirsen, ey mənim ağıllı şagirdim, ey gələcəyin böyük kimyaçısı, mənim o ulduzum da bir küncdə tək-tənəydi, amma onda mən buna fikir vermirdim... Özü də mənə elə yaxşı sözlər deyirdi ki...

Pauza.

Qoy bir baxım görüm, durur o ulduz? Qoy görüm tapa biləcəyəm onu? (*Qalxıb pəncərəyə yaxınlaşır və pərdəni kənara çəkib şüşədən göyə baxır.*) Vay... Nə yaman bulud bürüyüb göyün üzünü!.. (*Yerinə qayıdıb oturur.*) Yox, bulud məsələsi deyil, Məmmədəli, özüm... O ulduz... bilirsen... o ulduz məndən utanır, ona görə də məndən gizlənir... O vaxt mənə dedi ki o gözəl sözlər var idi e, onlara görə məndən utanır... Amma nəhaq yerə! Həyatdır də!.. Sən ona de, utanma sən məndən... Yox, yaxşısı budur, sənin beşini yazım! (*Qələmi götürüb dəftərdə qiymət yazır.*)

İşq sönür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Qadın, Gənə kişi. Qadının mənzili. Gecə. Qadın otaqda var-gəl edə-edə olındakı kağıza baxır.

Qadın. Deməli, sabah səhər doqquz otuzda – altıncı sinif... Altıncı... Oy, Həsənzadə, yenə səninlə görüşürük... Sən allah, adam

ol, indi otur, bir az oxu, əzbərlə, nə cləyirsən elə ki, səhər yenə "iki" almayasan... Heç olmasa, ağzını açıb iki kəlmə söz de, üzümə baxıb gözlərini döymə, ay Həsənzadə!.. (*Dayanır.*) Dayan! Bu saat sənə telepatik siqnallar göndərəcəyəm ki, oturub kimyanı oxuyasan! (*Gözlərini yumub bir müddət bədəninə gərgin vəziyyətə salır, guya telepatik siqnallar göndərir, sonra dəridən köks ötürür.*) Həsənzadə, bundan sonra da səhər "iki" alsan, vallah, əlac day ona qalib ki, əlimə oxlov alıb səni o ki var döyüm! (*Kağıza baxır.*) On iyirmidə – doqquzuncu sinif, on onda – yeddinci sinif... Gecə vaxtı yağışa bax də!.. (*Pəncərəyə yaxınlaşır şüşədən baxır.*) Lap leysandı... Göyün hirsli tutub yer üzünə!.. Düzdür, bir az gecikib, amma hər halda, axırı ki, hirslenib də... Yaxşı... (*Var-gəl edir.*) Yatmaq lazımdır!.. Get, işığı söndür, gir yerinə... Yox, elə yox, düz demədin, belə demək lazımdır: get, işığı söndür, gir buz kimi yerinə, gözlərini yum və özünü məcbur elə ki, yatasan! Heç nə fikirləşmə! Bildin? Təkcə, onu de görüm, molekul anlayışını birinci kimlər irəli sürüb? Amedeo Avonadro və kim? Amper! Düzdür!.. Amperin adı nədir? Andre Mari! Bəli, Andre Mari Amper!.. Andre Mari və Amedeo, ey gözəl insanlar, sizin heç ağılnıza gələrdi ki, az qala 200 il keçəcək, Azərbaycan adlı bir məmləkətdə... Bakı adlı bir şəhərdə... sındırıq yağış yağan bir payız gecəsi... bu mənzildə... baxmaqdan gözləri mazol olmuş bu dörd divar arasında... şagirdlərin sevmədiyi və... və qorxduğu çox ciddi kimya müəlliməsi, yəni ki, mən, sizin, ey Andre Mari və hörmətli Amedeo bəy, sizin adınızı əzbərləyəcək? Ay ağılnıza gəldi ha!.. Bu divarlar isə, nifrət edirəm! (*Qışqırır.*) Əsidsiz? Nifrət edirəm!.. Nifrət edirəm!..

Pauza.

Qışqırma... Nə olsun, nifrət edirsən? Sökəcəksən bu divarları? Yox... Get, get, yat! Gecənin yarısidir! İşığı söndür, gir yerinə! Qaranlıqdan da qorxma! Bəbə deyilsən! Ürəyin də, darıxmasın! Yaxşı, işığı söndürmə, elə işıqda yat... Hə, nə oldu, gedirsən yatmağa? (*Dəridən köks ötürür.*) Yaxşı... Bir azdan gedərsən... Onda, de görüm, valentlik haqqında təlimin əsasını kim qoyub? İngilis alimi Franklend! Əhsən! Neçənci ildə? 1852-ci ildə! (*Ayaq saxlayır.*) 52, yoxsa 53? Deyəsən axı skleroz başlayıb!.. Tez deyil?.. Hə?.. (*Rəflərə yaxınlaşaraq kitab götürüb açır.*) Bu saat... Valentlik... Aha!.. Yox, hələ skleroz yoxdur! 1852-ci ildə! Skleroz yoxdur, amma hələ yoxdur də, hələ... Bir azdan gələcək. (*Yamsılayır.*) Tık-tık!.. Ey, kimya müəlliməsi, aç qapını, tez

elə, mənəm, sklerozam, gəlmişəm!.. (*Kitabı yerinə qoyub var-gəl edir.*) Bəs atom, molekul və ekvivalent nə vaxt? tamam dəqiqləşdi? 1860-cı ildə! Düzdür! Harada? Karlsrue Beynəlxalq Kimya Konqresində! İndi isə, de görüm, spektral analiz nədir və onun... (*Qəflətən səsinə kəsərək iti addımlarla pəncərəyə tərəf gedib qışqırır.*) Bəsdır! Nə qədər yağmaq olar! Bu qədər yağış olar?! Adamın ürəyi partlayır! Bəsdır! (*Pauza.*) Yaxşı... Sakit ol... İstəyirsən, kaset qoyum, çalsın, sən də oyna özünçün duyunca! Hə, yaxşı, istəmirsən, istəmə... Onda zəhmət çək, gözəl kimyanı təkrar elə... De görüm, elementlərin dövrü sistemi necə yarandı? (*Qapının zəngi çalınır.*) Mənim zəngimdir? (*Zəng bir də çalınır.*) Qapını bağlamışam? (*Qapıya tərəf qışqırır.*) Gəlirəm, ey gözəl qonşu! Ev kirayəsi, işıq pulu, su pulu yığanlardan başqa, mənim yeganə zəng vuranım sən sən, ey gözəl qonşu! Gəldim! (*Qapıya yaxınlaşır.*) Hə, bir də qaz pulu yığandan başqa! (*Qapını açıb təəccüblə baxır. Pauza.*) Siz kimi istəyirsiniz?

Qapı kəndərindən səs. Salam...

Qadın. Salam... Sizə kim lazımdır?

Qapı kəndərindən səs. Məni tanımadız?

Qadın qapıya tərəf zəndlə baxaraq geri addımlayır.

Gənc kişi otağa daxil olur.

Gənc kişi. Tanımadız, hə, müəllimə?

Kiçik pauza.

Qadın (*diqqətlə gözlənilməz qonağa baxaraq*). Kitab... Kitab? Sizsiz?... Sənsən?

Gənc kişi. Hə... Mənəm...

Qadın. Sən... sən... (*Qonağın suyu süzülən saçlarına, islanmış kostyumuna baxaraq heyətlə*) Sən haradan gəlmişən?... Nə münasibətlə?..

Gənc kişi. Haçansa gəlməliydim də, bura... Axır ki, gəldim...

Qadın. Siz... sən lap suyun içində sən ki!..

Gənc kişi. Yağış yağır...

Qadın. Dayan, görüm... Axşam mən məktəbdən qayıdanda, bizim blokla üzbəüz səkidə dayanan sən idin?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Siz... sən o vaxtdan elə orda dayanmısan?

Pauza.

Yağışın altında?

Pauza.

Dünən də, deyəsən orda dayanmışdın... Sən idin? Hə?

Pauza.

Niyə?

Gənc kişi. Ürək cləmərdim gəl'im...

Qadın (*təəccüblə*). Ürək cləmərdin? (*Əli ilə gicgahını tutur.*) Vallah, heç nə başa düşmürəm... Keç içəri... Çıxar pəncəyi...

Gənc kişi. Eybi yoxdur...

Qadın. Necə eybi yoxdur? Çıxar. Çıxar pəncəyi. (*Qapının yanındakı asılıqandan paltarasanı götürüb ona uzadır.*) Al. As pəncəyini.

Gənc kişi pəncəyini çıxarıb paltarasına keçirir və olındə tutur.

As də... As burdan.

Gənc kişi paltarasanı asılıqandan asır.

Keç, otur...

Gənc kişi mizin arxasındakı stulda əyləşir.

Üşüyürsən?

Gənc kişi. Yox...

Pauza.

Tanıdız məni... Elə bilirdim, tanımayacaqsız...

Qadın. Tanıdım... Əlbəttə, tanıdım...

Gənc kişi. Bu qədər il keçib...

Qadın. Deyim də sənə... Düz on doqquz ildə, mən müəllimlik edirəm. Mən institutu qurtaranda, birinci dəfə sizin sinfə girəndə iyirmi iki yaşım var idi... Sən də həmin 10-cu sinfin şagirdi idin, deməli, on yeddi yaşın var idi...

Gənc kişi. Yox, on səkkiz. Mən məktəbə bir il gec gəlmişəm.

Qadın. Yaxşı, on səkkiz olsun... Hamı sənə "Kitab" deyirdi, çoxlu kitab oxuyurdun, ona görə... Həmin sinfdə bir sən idin çoxlu kitab oxuyan, bir də Cəfər. Famili nə idi? Əhmədov! Əhmədov Cəfər. İndi jurnalistdir, özünə də təxəllüs götürüb: Cəfər Elsevər! Amma, yadımdadı, oxumaqda heç Cəfər də sənə çatmazdı! Sənin mütaliə

bütün məktəbdə məşhur idi! *(Onu başdan-ayağa diqqətlə süzür.)*
Yaxşı... Danış görüm!..

Gənc kişi. Nə danışım?

Qadın. Nə bilim, nə danışasan. Niyə gəlmisən? Bir sözün var ki, gəlmisən də!..

Pauza.

On səkkiz ildən sonra, birdən-birə, suyu süzülə-süzülə peyda olursan, özün də deyirsən ki, nə danışım?

Kiçik pauza.

Yenə elə kitab oxuyursan?

Gənc kişi. İmkan olanda...

Qadın. İmkan az olur?

Gənc kişi *(çiyinlərini çəkir)*. Belə də...

Qadın *(hırslanır)*. A kişi, sən day şagird deyilsən ki, çiyinlərini çəkirsən?.. Dayan, görüm! *(Gözlərini yumub fikirləşir.)* Sənin bir anan var idi... Belə... gözəl bir qadın idi... Saçlarına da xına qoyurdu... Düz deyirəm?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. İndi, yaqın, bir az qocalıb, hə?

Gənc kişi. Vəfat edib...

Qadın. Bağışla... Allah rəhmət eləsin... Sən deyəsən tək övlad idin...

Gənc kişi. Hə, tək idim...

Qadın. Görək ki... sənin atan da hələ o vaxt vəfat etmişdi...

Ananla ikiniz idiz, hə?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Bəs, indi ailən, uşaqların?

Gənc kişi *(başını bulayır)*. Yoxdur...

Qadın. İndiyəcən evlənməmişən?

Gənc kişi. Yox...

Pauza.

Qadın. Mənə bax, mən kəlbətinlə bir-bir səndən söz dartıb çıxarmalıyam? Gecənin yarısı birdən-birə peyda olursan, özün də gah başını bulayırsan, gah da çiyinlərini çəkirsən! Nə sözün var? Nəyə gəlmisən bura? Bu yağışda, bu vaxt adam adamın evinə gələr? Bəlkə yatmışdım mən?

Gənc kişi. Siz həmişə gec yatırsız... İndi də görürdüm ki, yatmamırsız...

Qadın *(heyrat içində)*. Sən gecələr gəlib küçədən mənim işığıma baxırsan ki, nə vaxt yatıram?

Pauza.

(Birdən xatırlayaraq.) Dayan... Mən səni bir dəfə də görmüşdüm... Hə? Bu saat... Doxsanıncı illərin lap əvvəlləri idi... Metrodaydı, ya bazardaydı, haradaydı? Özü də, səni görəndə nəyə təəccüb elədim?.. Nəydi?.. Yaxşı yadıma gətirə bilmirəm...

Gənc kişi. Doxsan ikinci ildə... Metroda. Siz metrodan çıxırdız, rastlaşdıq, salamlaşdıq. Mən formadaydım...

Qadın. Nə formada?

Gənc kişi. Hə, əsgər formasındaydım. Hospitaldan çıxmışdım...

Qadın. Hospitaldan?

Gənc kişi. Hə. Şuşadan məni Gəncə xəstəxanasına apardılar, ordan da Bakıya, hərbi hospitala gətirdilər.

Qadın. Şuşada döyüşürdün?

Gənc kişi. Hə.

Qadın. Orda yaralandın?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Şuşa veriləndə sən ordaydın?

Gənc kişi. Yox. Hospitaldan sonra məni Gədəbəyə göndərdilər.

Pauza.

Qadın. Bayaq sən nəyə dedin axı... Nə dedin?

Gənc kişi *(çiyinlərini çəkir)*. Bilmirəm...

Qadın. Yenə çiyinlərini çəkir!.. Nə dedin bayaq? Hə, sən dedin ki, haçansa gəlməliydim bura... Belə dedin?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Bu nə demək idi, başa düşmədim?..

Pauza.

Mənə bax, keçmiş şagird, sən bura susmağa gəlmisən?

Pauza.

Yoxsa pencəyini qurutmağa gəlmisən?

Pauza.

Gənc kişi (*həyəcanla*). Bu on səkkiz ildə mən... mən hər gün sizinlə danışmışam...

Qadın. Nə?

Pauza.

(*Heyratla*.) Mənimlə danışmısan?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Harda?

Gənc kişi. Öz təsəvvürümdə...

Pauza.

Qadın. Sən öz təsəvvüründə hər gün mənimlə danışmısan?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Niyə?

Gənc kişi. Ona görə ki...

Qadın. Hə, ona görə ki, nə?

Gənc kişi (*çox həyəcanlı*). Ona görə ki... Ona görə ki, mən sizi sevirəm...

Pauza.

Qadın. Mənə bax, sən sərxoş-zad deyilsən?

Gənc kişi. Yox...

Qadın. Bir dəqiqə!.. Bir dəqiqə!.. (*Ayağa qalxıb iki əli ilə gicgahlarını tutub var-gəl edir.*) Mən onuncu sinifdə sənə dərs demişəm... Sonra sən məktəbi bitirmisən... Mən bir də səni görməmişəm... On il bundan qabaq, bir dəfə görmüşəm... Deyirsən ki, metroda rastlaşmışıq... Amma bütün bu müddət ərzində, yəni on səkkiz il sən hər gün özün-özünü danışmısan, daha doğrusu, öz təsəvvüründə mənimlə danışmısan... Çünki sən məni... (*Gülür.*) Çünki... çünki, demə, sən məni sevirmişsən...

Pauza.

Sən xəstə deyilsən?

Gənc kişi (*ayağa qalxaraq pərt*). Yox, mən xəstə deyiləm. Ona görə də mən bura gəlmək istəmirdim. Mən bilirdim ki, bu söhbət bir az dəli sayıqlamasına oxşaya bilər. Ancaq... (*Sözünü yarımçıq kəsir.*)

Qadın. Nə ancaq?

Gənc kişi. Ancaq baxır kiminçün!

Pauza.

Sağ olun. (*Qapıya tərəf addımlayır.*)

Qadın (*arxadan diqqətlə ona baxaraq*). Saçları nə vaxt ağartdın belə?

Gənc kişi (*bir an ayaq saxlayaraq Qadına baxır*). Heç xəbərim olmadı... (*Gülümsəyir.*) Bir də baxdım ki, ağarıb...

Qadın. Elə olur də... Adamın xəbəri olmur. Mən də birdən-birə gördüm ki, saçlarım ağarıb... (*Əlini saçlarına aparır.*) Rəngdi...

Gənc kişi. Sağ olun...

Qadın. Pəncək suyun içindədi, onu necə geyəcəksən?

Gənc kişi. Suyun içindədi, içində deyil, bunun bir mənası yoxdur!..

Qadın. Yadıma gəlir... Sinifdə danışanda, həmişə böyük yazıçılardan sitatlar gətirirdin. İndi yenə sitatla danışırısan?

Gənc kişi (*gülümsəyir*). Hərdən olur... Bağışlayın məni... Doğrudan da, gecənin yarısı ağılsız bir iş görmüşəm... Sağ olun...

Qadın. Sağ ol...

Gənc kişi əlini uzadıb qapını açmaq istəyir.

Sən görək məni başa düşsən!

Gənc kişi. Mən sizi başa düşürəm. Ancaq mən də dəlixanadan qaçıb gəlməmişəm. Belə olsaydı... (*Sözünü yarımçıq kəsir.*)

Qadın. Bu nə adətdi e, sənə? Sözünü niyə yarımçıq kəsirsən? Belə olsaydı, nə?

Gənc kişi. Belə olsaydı... Onda hər şey çox primitiv olardı...

Qadın. Primitiv olardı? (*Gülümsəyir.*) Çox dərindən gedirsən!.. Sən həmişə beləsen, yoxsa, indi bir sözdü, deyirsən?

Gənc kişi. Bilmirəm... Ancaq istəyirəm, siz biləsiniz ki, mən nə sərxoşam, nə də xəstə!..

Qadın. Aha!.. Sözlərim xətrinə dəyib!.. Gözlənilməz gecə qonağımız pərt olub!.. (*Bir az çılgın.*) Bəs, sənə, mən nə fikirləşməliyəm? Gecə, yaraşıqlı bir oğlan... Saçları vaxtsız ağarmış bir oğlan... Nuh Nəbinin dövründə mənim şagirdim olmuş bir oğlan... Birdən-birə peyda olur ki, on səkkiz ildir mən özüm-özüm... Mən öz təsəvvürümdə hər gün sizinlə danışmışam... və... və mən sizi sevirəm!.. (*Gəzişir.*) Aləmdi, vallah!..

Gənc kişi. Mən sizi başa düşürəm. Buna görə də mən gəlmək istəmədim... Ancaq daha mümkün deyildi... Mən daha özümə bacara bilmirdim. İnsan nə qədər özü-özünə təzyiq edə bilər?! İnsan nə qədər öz hisslərini cilovlayar?!
Pauza.

Qadın. Yeniyetmə vaxtı, adam çox aşıq ola bilər. Mən də Rac Kapura aşıq olmuşdum, nə olsun?! Keçib-gedir də...

Gənc kişi. Görünür, həmişə keçib-gətmir... Sağ olun...

Qadın. Vallah, heç bilmirəm ki, nə deyim?..

Gənc kişi. Başa düşürəm... (*Seziləcək bir sarkazmla*) Mənim gecəyarısı bura gəlməyim... Bu yağış... Mənim bu sözlərim absurd pyeslərə oxşayır...

Qadın. Absurd pyeslərə... Yadıma düşür, o zaman da belə intellektual danışdın. Bəzən sinifdəkilər səni başa düşmürdü...

Gənc kişi. Adamı başa düşmək çətin işdi... (*Qapını açır.*) Sağ olun...

Qadın. Hara gedirsən?

Gənc kişi. Bunun da mənası yoxdur...

Qadın. Dayan görüm. (*Var-gəl edərək, elə bil, öz-özü ilə danışır.*) Vallah, elə bil, bu saat kimsə mənim qulağıma pıçıldaıyır ki, sən heç getməyə də bir yerin yoxdur... (*Gənc kişiyə.*) Hə?

Gənc kişi. Dünya genişdir...

Pauza.

Qadın. Bilirsen, nə var? Pencəyi qoy yerinə, gəl otur burada.

Gənc kişi. Mən gedirəm...

Qadın (*əli ilə mizinin arxasındakı stulu göstərir*). Gəl otur! Özün də danış! Nə başını bula, nə də çiynlərini çək! Danış görüm, sən... sən... sən kimsən?

Pauza. Sonra Gənc kişi pencəyi yenə asılıqandan asır.

Dedim ki, gəl otur!

Gənc kişi gəlib bayaqkı yerində oturur.

Hə, başla, görüm!

Gənc kişi. Nə başlayım?

Qadın. Axı sən kimsən?

Gənc kişi (*gülümsəyir*). Bəyəm, dünyada elə adam var, axıracan özünü tanısan ki, o kimdir?

Qadın. Yox! Yox! Bu olmadı! Bilirsen, şortu belə kəsirik səninlə! İntellektual sözləri qoyursan bir kənara! Mənimlə çox sadə danışarsan, bildin?! İndi, de görüm, sən kimsən?

Pauza.

Bayaq mən düz deyirdim?

Gənc kişi. Nəyi?

Qadın. Sənin getməyə bir yerin yoxdur, hə! Düz deyirdim?

Gənc kişi (*başını təsdiq edərək güclə*). Düz deyirdiz...

Qadın (*asəbi*). Niyə axı? Niyə? Nə olub? Sənin başına nə qəzavü-qədər gəlib? Bu dünya niyə belə qəddar olub səninlə?

Pauza.

Yaxşı... Sən bizim məktəbi bitirdin. Belədir?

Gənc kişi. Hə.

Qadın. Sonra?

Gənc kişi. Sonra universitetə girdim... Filologiya fakültəsinə...

Qadın. Cəfər Elsevərlə bir yerdə? O da universitetin filologiyasını bitirdi. İndi, buyur, Bakının beş məşhur jurnalisti varsa, biri odur!

Gənc kişi. Hərənin bir taleyi var...

Qadın. Sən taleyə inanırsan?

Pauza.

Yaxşı... İnansan da, inanmasan da, tale, taledir! Deyəsən mən də səfəh fəlsəfəçiliyə başladım!.. Deməli, universiteti bitirdin...

Gənc kişi. Yox, bitirmədim...

Qadın. Niyə?

Gənc kişi. Çünki... Həbs olundum...

Qadın (*heyrlə*). Həbs olundun? Nəyə görə?

Gənc kişi. Bu barədə danışmaq istəmirəm...

Qadın. Yox, necə yəni danışmaq istəmirəm? Birdən-birə gəlib çıxmısan bura, indi zəhmət çək, hər şeyi danış! Mən bilməliyəm! Əgər sən mənim yanıma gəlmisənsə, onda, mən hər şeyi bilməliyəm! Bilməliyəm ki, niyə... nə üçün... niyə bu həyatda səninki belə gətirməyib? Axı diribaş idin, hamıdan qat-qat artıq mütaliə var idi, savadlıydın, sənin gözəl perspektivlərin var idi... Amma gətirməyib hə səninki, düz başa düşürəm mən?

Gənc kişi. Yəqin...

Qadın. De görüm, nə üçün səni həbs etdilər?

Gənc kişi. Mənimlə bir qız oxuyurdu...

Qadın. Hə? Çəkinmə də, danış... Nə oldu? Səninlə bir qız oxuyurdu...

Gənc kişi. Kimsəsiz, təmiz, çalışqan bir qız idi.

Qadın. Gözəl idi?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Sonra?

Gənc kişi. Bizim professor var idi, həm də kafedranın müdiri idi... Oğlu var idi onun... Həmin qızı təqib edirdi... Maşınını sürüb gəlib dayanırdı universitetin qabağında... Qıza göz verirdi, işıq ver-mirdi. Qız ondan qorxurdu... Məndən kömək istədi... Mən də...

Pauza.

Qadın. Mənə bax! Birdən sən qatıl olarsan ha?!

Gənc kişi (*gülməyir*). Yox, qatıl deyiləm... Dalaşdıq onunla...

Qadın. Bir sözlə, onu döydün! (*Gizli bir rixəndə.*) Belə çıxır ki, sən rıtsarsan! Hə?

Gənc kişi (*incimiş*). Siz dediz, danış, mən də danışdım...

Qadın. Sən həmişə belə tez inciyirsən? Yaxşı... O harınlamış oğlanı özişdirdin, lap yaxşı da elədin! Elə buna görə həbs etdilər səni?

Gənc kişi. Bir az özilmişdi... Atası məni universitetdən çıxartdırdı, prokurorluğa şikayət elədi, sonra da məni tutub dörd il iş ver-dilər...

Qadın. Bəs, qız demədi ki, iş nə yerdədi?

Gənc kişi. Yox...

Qadın. Niyə?

Gənc kişi. Qız üzümə durdu ki, təqsir məndə olub...

Pauza.

Qadın. Yazıq qız... Qorxudublar da onu...

Gənc kişi. Yəqin...

Qadın. Sonra nə oldu?

Gənc kişi. Həbsxanadan çıxandan sonra, burda qala bilmədim. Getdim Sibirə, Tomsk vilayətinə... Kolpaşovo rayonunda balıq kom-binatında işə girdim...

Qadın. Balıq kombinatında? Nə işinə?

Gənc kişi. Fəhlə... Tomsk universitetində təzədən imtahan verdim, qəbul olundum, qiyabi... Ancaq sonra burda Qarabağ hədi-sələri başladı... Orda qala bilmədim, qayıtdım... Birbaşa cəbhəyə getdim... Sonra hospital... Sonra yenə cəbhə... Əsgərlik... Keçən ay hərbi xidmətdən azad olundum... Belə də... Bu da mənim həyatım!

Pauza.

Qadın. Anan nə vaxt vəfat etdi?

Gənc kişi. Mən həbsxanada olanda...

Pauza.

Qadın. Balıq kombinatında fəhlə... Orda, o Kolpaşovo deyirsən-nədi, orda şaxta neçə dərəcə olurdu?

Gənc kişi. Əlli beş-altmış dərəcə...

Qadın. Hə, dostum... Həyatın elə də uğurlu olmayıb...

Gənc kişi. Ancaq bundan da pis ola bilərdi...

Qadın. Bundan da pis? Başa düşmədim... Nə demək istəyirsən?

Gənc kişi. Demək istəyirəm ki... (*Get-gedə, elə bil, qızıdır.*) Siz olmasaydınız, hər şey bitəcəkdir! Bəlkə də bu, pis kitablardakı kimi səslənir, ancaq, qoy olsun, bu həqiqətdi! Ola bilsin ki, bu maniakal bir bağlılıqdır mənim başımda, bilmirəm! Ancaq olanı budur! Siz olmasaydınız, mən sınacaqdım! Məhv olacaqdım! Ancaq mən sizi fikirləşirdim, hər dəfə sizi gözlərimin qabağına gətirirdim, siz-dən güc alırdım!..

Qadın (*əsbə*). Bədsir! Mənim belə sözlərdən xoşum gəlmir!

Gənc kişi. Mən həqiqəti deyirəm.

Qadın. Lazım deyil! (*Pəncərəyə yaxınlaşıb şüşədən əşiyə baxır.*) Gör necə yağır!.. (*Gənc kişiə tərəf çönr.*) Bəs, sənin qohumların, yaxınların?

Gənc kişi. Mən heç kimi görmək istəmirəm!

Qadın. Belə çıxır ki... indi... gecəni burda qalmaq fikrindəsən?..

Gənc kişi (*ayağa qalxır*). Yox, mən gedirəm.

Qadın. Hara gedirsən?

Pauza.

Bilmirəm, vallah, nə deyim?.. (*Yenə pəncərə şüşəsindən əşiyə baxır.*) Bu yağışın altına atmayacağam ki, səni... (*Gəlib dolabdan yastıq, ayaq çıxarır.*) Ala. Get, mətbəxdə özünə yer düzəlt, yat... Səhər özünə bir çarə qılarsan! Əşidirsən? İndi, get mətbəxə. Qapını da ört!

Gənc kişi tərəddüd içində yastığı, adyali qadından alıb dayanır.

Get, get mətbəxə.

Pauza.

Get də, deyirəm!.. Mən yatmaq istəyirəm!..

Gənc kişi mətbəxə keçir.

Qadın ayaq üstə bir müddət onun ardınca baxır.

İşıq sönür.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Qadın, Gənc kişi Qadının mənzili. Gecə. Həmin otaqdır, ancaq səhnənin sağ küncündə mətbəxin də bir hissəsi görünür. Səhnə qaranlıqdır. Qadın otaqdakı divan-çarpayıda uzanıb. Gənc kişi mətbəxdə, kotilin üstündə oturub siqaret çəkir. Qadın, oynındə gecə köynəyi, qalxıb yerində oturur və bir müddət yağışın səsinə qulaq asır. Sonra yenə uzanır. Ümumi sükut içində yalnız şıdırğı yağışın səsi eşidilir. Gənc kişi siqareti söndürür. Qadın yenə qalxıb yerində oturur, sonra durub pəncərəyə tərəf gəlir və şüşədən eşiyo baxır. Gənc kişi qalxıb mətbəxlə otağın qapısı ağzında dayanır.

Sonra qapını açıb otağa girir və dayanıb Qadına tərəf baxır.

Pauza.

Gənc kişi Qadına tərəf yaxınlaşır və onun bir addımlığında dayanır. Qadın başını pəncərə şüşəsindən çəkir və əlbəttə, bilir ki, Gənc kişi arxada dayanıb.

Pauza.

Gənc kişi əlini Qadının çiyinə qoyur.

Qadın (*həyəcan və təlaşla*). Yox!.. Yox!..

Gənc kişi o biri əlini də

Qadının çiyinə qoyur və qadını özünə tərəf çəkir.

(*Ona sarı çevrilərək*.) Yox!.. Yox!..

Gənc kişi. Sənsiz mənim üçün həyat yoxdur! Bu əclaf dünyada səndən başqa mənim heç kimim yoxdur! (*Onu qucaqlamaq istəyir.*)

Qadın (*iki əlilə Gənc kişini özündən uzaqlaşdırmaq istəyir*). Yox!.. Yox!.. (*Birdən-birə Gənc kişini qucaqlayır.*) Bu qədər illər boyu sən haradaydın?!

İşıq sönür.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Qadın, Gənc kişi. Qadının mənzili. Axsam. Gənc kişi mənzil arxasında əyləşib. Qadın mətbəxdən çay gətirir.

Qadın (*çayı Gənc kişinin qarşısına qoyaraq*). Sən heç bilirsən nə eləmişəm?

Gənc kişi (*ehtiyatla*). Nə eləmişəm?

Qadın. Sən həyatı mənə sevdirmisən!

Gənc kişi (*gülümsəyir*). Dostoyevski deyirdi ki, həyatın özünü daha artıq sevmək lazımdır, nöinki həyatın mənasını... Mən...

Qadın (*onun sözünü kəsərək*). Bilmiyəm, sən Dostoyevskin nə deyirdi, nə demirdi, amma mən səhər yuxudan dururam, sevinirəm ki, yaşayıram! Başa düşürsən? (*Onunla üzbəüz mənzil arxasında əyləşir.*) Yox, bunu heç kim başa düşə bilməz!.. Sən də!

Gənc kişi. Mən də?

Qadın. Hə, sən də! Bax, mən indi oturub sənə baxıram, hə? Nə qədər də istəsəm, baxaram! Baxaram, yoxsa baxmaram?

Gənc kişi (*gülür*). Baxarsan...

Qadın. Amma bu otaqda heç vaxt belə şey olmayıb! Bu otaqda mən həmişə bilirsən hara baxmışam?

Kiçik pauza.

Bax, bura! (*Barmağını uzadıb divarı göstərir.*) Divara! Divara baxmışam! Sən bunu başa düşə bilirsən? Ömrümdə məndə belə şey olmamışdı! Ömrümdə heç vaxt səhər yuxudan duranda, ürəyimdən keçməmişdi ki, nə yaxşı ki, mən varam! Nə yaxşı ki, dünya var! Heç vaxt! Uzun sözün qıssı, bilirsən, nə var? (*Sözləri heca-heca tələffüz edir.*) Mən ya-şa-yı-ram!..

Kiçik pauza.

Bir az gürültülü səslənir, hə? (*Gülür.*)

Gənc kişi. Yox...

Qadın. Səslənsin də, neyləyim?.. Bu həqiqətdir, necə səslənir, qoy elə də səslənsin! Mən daha bayquş kimi tək oturub dəftərləri yoxlaya-yoxlaya şagirdlərlə danışmıram! Sənin xəbərin var?

Gənc kişi. Nədən?

Qadın (*ayağa qalxıb gəzişərək*). Sən bilirsən Əhmədəliyev kimdir?

Gənc kişi. Əhmədəliyev? Əlbəttə, bilirəm! Vergi naziri.

Qadın (*ürəkdən gülür*). Yox, canım!.. Bəs, Məmmədli?
Gənc kişi. Ştanççı! Dünya çempionatında gümüş medal aldı!
Qadın (*daha da bərkdən gülür*). Yox!.. Yox!.. Bəs, Həsənzadə?
Gənc kişi. Onu day, hamı tanıyır! Gömrükdə işləyir!
Qadın. Harada?

Gənc kişi. Gömrükdə.

Qadın (*uğunur*). Həsənzadə gömrükdə işləyir? Anasının qulağından iraq!.. Yox!.. Yox!.. Bunlar, bilirsən, kimlərdir? Mənim şagirdlərimdir!

Gənc kişi (*gözləri bəzəlir*). Nə?

Qadın. Hə! Bilirsən, mən axşamlar, bax, burada (*ona yaxınlaşır*), sənin yerində oturub dəftərləri yoxlayırdım, özüm də bərkdən şagirdlərlə danışırıdım. (*Gülür.*) Qiyabi! Mənim qonşum var, yaxşı arvaddır, əri də polisdi...

Gənc kişi. Polisdi?

Qadın. Hə. O arvad gəlib görəndə ki, şagirdlərlə bərkdən danışırıram, elə bildirdi, mənim başım, bir az o söz!.. (*Barmağı ilə gicgahını göstərərək ora-bura tərpədir.*)

Gənc kişi. Doğru deyirsiz?

Qadın. Yəni "siz"?

Gənc kişi. Bağışlayın... Bağışla!

Qadın. Sən hərdən mənə "siz" deyəndə, bilmirəm niyə, amma ürəyimə toxunur...

Gənc kişi. Bağışla... O məndən asılı deyil ki... Onuncu sinifdə siz... sən bizim sinif otağına girəndə, mən həmişə özümü itirirdim... Sən həm mənim müəllimim idin, həm də... həm də mənim dünyada ən çox sevdiyim bir insan idin!.. Gecələr mən yerimə girirdim, yuxuya gedə bilmirdim, sən həmişə mənim gözlərimin qabağında olurdu... Mən, düzdü, çox kitablar oxuyurdum, ancaq bizim məhəlləmiz – mənim yaşadığım küçə – hər bir şərait yaradırdı ki, mən narkoman olum, mən cibgir olum, ancaq o saat səni fikirləşirdim, sən gəlirdin gözümlə qabağıma, deyirdim, yox... mən... mənə haçansa sevəcəyini arzuladığım, çox arzuladığım bir insan var! Mən beynimdə elə bir tamaşa qurmuşdum ki, orada... mən hər şey edirdim ki, sən də... mənə sevsən! Gülməlidir, hə?

Qadın (*gülür*). Nə bilim? Dünya sirri-xudadır!..

Gənc kişi. Bilirsən, mənim beynimdəki o aləmin içində mənim sevdiyim, bu sevgiyə qururlandığım, forsladığım bir qız var idi, bir varlıq var idi, o – sən idin! Mən nə edirdimsə, fikirləşirdim, mənim

fikrimdə, içimdə, xəyalımda o insan – sən, nə deyəcəksən? Buna necə baxacaqsan? Birdən iyrəndin məndən? Birdən çiyirəndin məndən? Birdən nifrət elədin mənə? Sonra mən məktəbi qurtardım. Universitetə girdim. Ancaq sən mənim içimdə idin! Mən səni fikirləşirdim, səni düşünürdüm! Sonra... sonra başıma min cürə qəzavü-qədər gəldi, ancaq mən eləcə səni fikirləşirdim, səni düşünürdüm!.. Özümü, bilirən, bəlkə indi birtəhər çıxır, sənə layiq... yəni bilirən, daxilən sənə layiq aparmaq istəyirdim...

Pauza.

Qadın. Bəs, sən onda hardaydın, ay axmaq?

Kiçik pauza.

Gənc kişi. Həyatın girdabında!

Kiçik pauza.

Qadın (*mütəəssir*). Sən istəyirsən ki, mən ağlayım?

Gənc kişi. Yox...

Qadın. Onda, bilirən nə var? Özünü yaxşı apar!

Gənc kişi. Ancaq indi bilirən mən nə istəyirəm?

Qadın. Xeyr, bilmirəm!

Gənc kişi. Mən səni öpmək istəyirəm!

Qadın. Axı sən inanmırsan ki, mən axşamlar, bax, orda, sənin yerində oturub o gözəl şagirdlərimlə danışırıdım. Təkcə şagirdlərimlə yox elə!.. Biri var, hərdən onun anasıyla da danışırıdım! Həsənzadənin anasıyla! İnanmırsan?

Gənc kişi. Bilirsən nə var?

Qadın. Nə?

Kiçik pauza.

Gənc kişi (*təsirlənmiş*). Sən çox yaxşı adamsan...

Kiçik pauza.

Qadın (*onun boynunu qucaqlayır*). Mənim özüm! Sən haradan peyda oldun? Səni kim göndərdi bura? Sən bilirən haradan gəlib çıxmısan? Yox, sən bilmirən! Amma mən bilirəm! (*Barmağını pəncərəyə tərəf uzadır.*) O! O göndərən səni bura! Səni mənim ulduzum göndərib!..

Gənc kişi. Sənin ulduzun?

Qadın. Hə!

Sənin heç ulduzun olmayıb?

Gənc kişi. Necə ulduzum?

Qadın. Yəni sən yeniyetmə vaxtı heç özünə ulduz seçməmişən?

Gənc kişi. Göydəki ulduzları deyirsiz?

Qadın. Yəni "siz"?

Gənc kişi. Bağışla... Söhbət göydəki ulduzlardan gedir?

Qadın. Əlbəttə! Yerdəki ulduzlarla mənim nə işim?

Gənc kişi. Mən göydəki ulduzlarla nə etməliydim ki?

Qadın. Sən onlarla söhbət etməliydin! Eləməmişən?

Gənc kişi. Yox!..

Kiçik pauza.

Qadın. Əlbəttə, sən igid idin, qorxmaz idin, yaraşıqlı idin, sənin nəyinə lazım idi özünə ulduz seçsən?! Amma mənim ulduzum var idi... O vaxtlar iki otağımız var idi. Atamla anam bir otaqda yatırdı. Mən yatan o biri otağın balaca bir eyvanı var idi. Gecə atamla anam yatandan sonra, mən o balaca eyvana çıxırdım. Özümə seçdiyim o ulduzu bir elə ulduzun arasından o saat tapırdım. Otururdum eyvanda, başlayırdım onunla söhbət eləməyə. Gələcəyin gözəl xəyallar aləminə girirdik... Rəhmətlik atam, bilirsen nə fikirləşirdi? Hərdən oynayıb məni o balaca eyvanda görəndə, elə bilirdi ki, mən eyvanda, Ay işığında dərs hazırlayıram. Elə bilirdi, otaqda işığı söndürürəm ki, onlar rahat yatsın. Yuxulu-yuxulu gəlib məni qucaqlayırdı, "Gəl, yat"– deyirdi... (Gözlərini yumur.) Sən niyə məni vadar eləyirsən, bunları danışım? Ağlayaram ha!..

Gənc kişi. Mən istəmirəm ki, sən ağlayasan...

Qadın. Amma ağlamaq da, düz deyirlər, hərdən yüngülləşdirir adamı... Amma mən çox pisəm!

Gənc kişi. Niyə?

Qadın. Çünki mən ağlaya bilmirəm... Yaxşı... Ey sevimli insan! Deməli, sənin ulduzun yox idi?!

Gənc kişi. Yox...

Qadın. Amma mənimki var idi! Onu yenə hərdən görürəm, amma məndən qaçır... Qaçırdı... İndi gərək mənim o gözəl ulduzuma deyim ki, daha məndən qaçmasın! O gözəl ulduzum gözlədi, gözlədi, gözlədi, axırda da bilirsen neylədi? Səni, mənim əzizim, səni göndərdi bura! (Gülür.) Əlbəttə, sənin bundan xəbər yoxdur... Bəs, sənin nədən xəbər var? Hə? De görüm!

Gənc kişi. Ondan xəbərim var ki, məni təcili sənənin yanına gətirdi...

Kiçik pauza.

Qadın. Mənim taleyim, yoxsa sənənin taleyin?

Gənc kişi (ayağa qalxır). İkimizin də! (Onu qucaqlayır.) İkimizin də!

Qadın. Elə bil, bir az birtəhər səslənir...

Gənc kişi. Sən demirsən, qoy necə səslənir səslənsin?!

Qadın. Mənim əzizim!.. Mənim sevgilim!.. Mən haçansa heç ağlıma gətirərdim ki, kiməsə "mənim sevgilim" deyəcəyəm? Bu dəhşətdi e!.. İndi də fikirləşəndə tüklərim biz-biz durur!.. Hə? Mənim sevgilim! Mənim sevgilim! Mənim sevgilim!.. Nə yaxşı ki, sən o yağışlı gecədə çıxıb getmədin! Sən onda "sağ ol" deyib getmək istəyəndə, mənim ürəyim döyünməyə başladı ki, indicə çıxıb gedəcəksən... "Bəs, sonra necə olacaq?" – deyirdi beynim, nə bilim, ürəyim, bütün varlığım. "Sonra? Bəs sonra?"

Gənc kişi. O "sağ ol"dan sonra mənim də ürəyim döyünürdü ki, saxlayacaqsan məni, yoxsa yox? Sən məni saxladın!

Qadın. Əlbəttə, mən saxlamalı idim səni! Əlbəttə! Bilirsən, mən ki səhər dururam ha, mən ki sevinirəm ha, mən ki deyirəm e, yaşayıram, bax, onda, sən mənim gözlərimin qabağında olursan! Bildin! Hə? (Onu öpür.) Bildin, yoxsa yox? Hə?

Gənc kişi. Hə.

Qadın. Bərkdən də!

Gənc kişi (qışqırır). Hə! Hə! Hə!

İşiq sönür.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Qadın, Qonşu Qadın. Blokda Qadının yaşadığı mənzilin çöl qapı meydançası. Günorta. Sol tərəfdə Qadının mənzilinin qapısıdır. Sağ tərəfdə isə qonşuların mənzilinin qapısıdır. Qadın dodaqaltı zümrüdə edərək tolosik pilləkənləri qalxır və çantasından çıxartdığı açarlarla qapısını açır. Qonşu qadın olındə yekə bazar zənbili, öz qapılarından çıxır.

Qonşu qadın. Salam, mənimə!..

Qadın. Salam! Salam! Necəsən?

Qonşu qadın (*dərindən köks ötürərək zənbili göstərir*).
Birtəhər dolanıyıq də...

Qadın. Sən bu məhnini bilirsən? (*Oxuyur*.)

Faytonçuyam, bəxtim qara...
Minən deyir, sür bulvara!...

Bilirsən?

Qonşu qadın (*təəccüblə*). Yox...

Qadın. Faytonçunun bəxti niyə qara olur? Hə? Əvvəla, bu cür gözəl bir melodiya! (*Oxuyur*.)

Faytonçuyam, bəxtim qara...
Minən deyir, sür bulvara!...

İkincisi, fayton! Gözəl atlar! Bulvar! Dəniz! Hə? O faytonçuya deyən lazımdır ki, ay axmaq, niyə sənin bəxtin qara olur?!

Qonşu qadın. A-a-a... Məlimə, demək də olmur... Sən... sən belə, birtəhər olmusan, e...

Qadın. Bəs sənin xəbərin yoxdur?

Qonşu qadın. Nədən?

Qadın. Bilmirsən?

Qonşu qadın. Yox...

Qadın (*gülür*). Bəs, sən necə qonşusan?

Qonşu qadın (*həyacanlı*). Nə olub ki?

Kiçik pauza.

Qadın. Mən xoşbəxt olmuşam də!

Qonşu qadın. A-a-a!...

İşıq sönür.

ALTINCI ŞƏKİL

Qadın, Gənc kişi. Qadının mənzili, Günorta. Qadın zümrümə
edə-edə tozsoranla otağı təmizləyir və gəlib məzin yanında dayanır.
Məzin üstündəki kağızı götürür.

Qadın (*kağızı gözlərinin qabağında yelləyə-yelləyə*). Ey!.. Gözəl məktub! Bax, bu tozsoran dostumuzu görürsən? Bu tozsoran dos-

tumuz o elektrik xəttindən necə enerji alırsa, mən də səndən eləcə enerji alıram! Bildin? Bildin? Bu gün on beşinci dəfə səni niyə oxuyuram? (*Oxuyur*.)

Gənc kişinin səsi. "Əzizim!.. Sevimlim!.. Həyatım!.. Yavaşca sivişib gedirəm ki, səhər-səhər yuxudan durğuzmayım səni... İndi burdan çıxacağam, bir saniyə... bircə saniyədən sonra yenə sənin üçün darıxacağam... Yenə fikrim-zikrim sənin yanında olacaq, yenə sənin yanına tələsəcəyəm... Çünki sənin istin bilirsən mənim üçün nədir?..."

Qadın. Dayan, gözəl məktub! Bu sualı bir də ləzzətlə oxuyacağam!

Gənc kişinin səsi. "Çünki sənin istin bilirsən mənim üçün nədir?..."

Qadın. Bir də!

Gənc kişinin səsi. "Çünki sənin istin bilirsən mənim üçün nədir?..."

Qadın. Nədir? (*Gözlərini yumub bir müddət, elə bil, nəyəsə qulaq asır, sonra yenə məktubu oxumağa başlayır.*)

Gənc kişinin səsi. "Bunu adi sözlə yazı bilmirəm. Təsəvvür et ki, hər tərəfi payız yağışı bürüyüb... Yuvada balaca bir quşcuqaz var... Anası harasa uçub gedib, gəlib çıxmır... O quşcuqaz da hərdən isti yuvasından boylanır... Birdən o balaca quşcuqaz yerə düşür... Yağışın altında tir-tir titrəyən o quşcuqaz üçün o yuvanın istisi nədir, sənin istin də mənim üçün, bax, həmin istidir... Mən də həyatım boyu eləcə boylanıb, səni axtarmışam, səni gözləmişəm... Deyəsən bir az hind filmlərinə oxşadı, hə?"

Qadın. Yox!

Gənc kişinin səsi. "Düzünü de, oxşadı, oxşamadı?"

Qadın. Oxşasın də! Lap yaxşı! Bunun heç kimə dəxli yoxdur! Qoy oxşasın! (*Məktubu öpür.*) Belə, gözəl məktub! Mən enerji aldım! (*Tozsorana*) Geldik!

Qadın yenə tozsoranla otağı təmizləyir. Qadının zəngi çalır.
Qadın sevincək qaçıb qapını açır.

Qadın. Haradasan?

Gənc kişi otağa daxil olur.

Gənc kişi (*təzim edərək*). Təbrik edirəm!

Qadın (*bir az şaşırmış*). Məni?

Gənc kişi. Hə!

Qadın. Məni təbrik edirsən? Nə münasibətlə?

Gənc kişi (*təntənəli*). Anadan olduğunuz gün münasibətilə!
(*Qadının yanağından öpür.*)

Qadın (*tamam şaşırmış*). Oy!.. Bu gün mənim anadan olduğum gündü? (*Köks ötürür.*) Hə, doğrudan...

Gənc kişi (*başı ilə təsdiq edir*). Bəli! Bu gün tək sizin... Tək sənin günün deyil... (*Əli ilə arxasında gizlətdiyi bir dəstə nərgiz güllərini ona uzadır.*) Bu gün, bütün günlərin gözəl bir günüdür...

Qadın (*eləcə şaşırmış halda gülləri alaraq*). Bəs, sən bunu hardan bilmisən?

Gənc kişi. Bu, mənim sirrimdir!..

Qadın. Sənin belə sirlərin çoxdu? Mənim əzizim! (*Özünü saxlaya bilməyib onu qucaqlayır.*) Mənim həyatımda birinci, eşdirsən... (*Qışqırır.*) Birinci!.. Birinci!.. Birinci dəfədir ki, qapım açılır və kimə mənə gül verir! Hərdən, bayramlarda, Həsənzadənin anası mənə gül gətirirdi, amma o güllər rüşvət kimi bir şey idi... Heç evə də gətirmirdim, qoyurdum qalırdı məktəbdə, müəllimlər otağında. (*Gül dəstəsini iyləyərək.*) Nərgiz çıxıb bəyəm? Nə tez!.. Bəs, sən nə bildin ki, mənim ən çox sevdiyim gül də nərgizdi?

Gənc kişi. Bu da mənim bir sirrimdi!

Qadın. Sən kimsən? Sən Şaxta babasan?

Gənc kişi. Yox, mən səni sevən və sənə layiq olmayan birisiyəm...

Qadın. Sən mənə layiq deyilsən?

Gənc kişi. Əlbəttə!

Qadın. Bir də belə söz demə! (*Dolabın gözündən güldən götürüb mizin üstünə qoyur və gülləri güldana düzür.*) Onda mən elə başa düşəcəyəm ki, sən mənə lağ eləyirsən! Bildin?! Sən məni özünə layiq bilmirsən!

Gənc kişi. Axı sən məni hələ yaxşı tanıyırsan... Mən nə dediyimi bilirəm!

Qadın. Bədir! Səni... səni tanıyıram? Mən səni sənin özündən yaxşı tanıyıram!

Gənc kişi (*gülür*). Onda de görüm, mən kiməm?

Qadın. Sən mənim əzizimsən!.. Sən mənim sevimlimsən!.. Gəl!.. Gəl otur!.. (*Onu mizə tərəf çəkir.*) Biz səninlə birlikdə mənim anadan olduğum günü bayram edəcəyik!

Gənc kişi. Bizim günümüzü!

Qadın. Hə! Bizim, bizim günümüzü! Biz şampan içəcəyik! Biz keflənəcəyik!

Gənc kişi. Ancaq mən kefləndə yaman pis oluram ha!.. (*Gülür.*)

Qadın. Məni qorxutmaq istəyirsən? Amma mən qorxaq deyiləm, ha! Beləliyimə baxma! Bu saat şampan gətirirəm! (*Matboxa getmək istəyir.*) Yox, qoy əvvəlcə bir yaxşı geyinim-kecinim!

Qadın dolabdan paltarlarını götürüb matboxa keçir. Gənc kişi kitab rəflərinin qabağında dayanıb baxır, sonra kitablardan birini götürüb vərəqləyir.

Paltarını dəyişmiş Qadın, olıno şampan şüşəsi və iki qədəh, matboxdan qayıdır.

Qadın (*onun qarşısında fırlanır*). Hə, necədir?

Gənc kişi (*heyranlıqla*). Mənim... day sözüm yoxdur!..

Qadın. Milyon il idi bu paltarı geymirdim!.. Deyirsən, yaxşıdır?

Gənc kişi. Sən tamam başqa adam olmusan!

Qadın. Hə, düz deyirsən, mən başqa adam olmuşam... Bilirsən, hərdən qorxuram... Qorxuram ki, birdən özüm öz içimdən çıxıb gedərəm...

Gənc kişi (*gülür*). Yox, qorxma...

Qadın. Qorxmayım?

Gənc kişi. Hə, qorxma! Çünki bir adamın içində, min adam var...

Qadın. O necə olur elə?

Gənc kişi. Adam, bilirsən, sandıq kimi bir şeydir. İçində, nə desən, var! Təzə də var, köhnə də var! Qızıl da var, keyfiyyətsiz şeylər də! O sandıqda qorunub saxlanan pal-paltarın hər biri bir dəbdədir, müxtəlifdir, bir-birinə uyuşmayan şeylərdir!.. Ona görə də, bir adamın içində min adam var!

Pauza.

Ancaq sənin içindəkilərin hamısı gözəldir!

Qadın. Onda, mən sandığa oxşamadım ki!..

Gənc kişi. Niyə? Sadəcə, sənin içindəkilərin hərəsi bir cür gözəldir! Sən də gözəlsən! Bax, bu günümüz də gözəldir! Sənin əlindəki o şampan da gözəldir! Partladaq?

Qadın. Qoy, güldana sən tökü...

Gənc kişi. Mən tökərəm. (*Əlindəki kitabı mizin üstünə qoyub güldən götürür, mətbəxə keçir və oradan danışır.*) Sənin mətbəxin əməlli-başlı kimya laboratoriyasıdır! Təcrübələri evdən aparırsan məktəbə?

Qadın. Hə, çox vaxt özüm aparıram! Qabaqlara fikrin getməsin, ey mənim keçmiş şagirdim, sosializmdən kapitalizmə keçdiyimiz bu gözəl zamanədə məktəbdə kimyəvi maddələr qtlığıdır! Yavaş ol, a!.. O şüşələrin içində nə maddə desən, var! (*Mizin üstündən kitabı götürüb rəfə qoyur.*) Bəlkə sabah Həsənzadənin anasıyla danışım, hə?

Gənc kişi (*mətbəxdən*). Nə barədə?

Qadın. Sənin barədə.

Gənc kişi (*mətbəxdən*). Mənim barəmdə?

Qadın. Hə, sənin barədə. Sən nə vaxtadan işsiz qalacaqsan? Əri böyük adamdır, nazir müavini, nədi... Arvadı həmişə deyir ki, (*yamsılayır*) "məndən bir şey xahiş edin", "məndən bir şey xahiş edin"... Mən də xahiş edəcəyəm! Sən nə qədər işsiz gözə bilirsən? Xahiş edəcəyəm ki, sənin iş məsələyə köməklik eləsin.

Gənc kişi (*otağa girib güldən mizin üstünə qoyur*). Nə işə?

Qadın. Nə bilim? Sən də də...

Gənc kişi. Tramvay konduktoru!

Qadın (*gülür*). Zarafata salma, mən ciddi danışırıam... Nə iş xahiş edim ondan?

Gənc kişi. Mənimçün maraqlıdır ki, sən deyəsən. Məni harada görürsən?

Qadın. Səni? Bilirsən, mən bu barədə çox fikirləşirəm... Bir əla fikir gəlib başıma!

Gənc kişi. Nə fikir?

Qadın. Məncə, sənin də ürəyincə olacaq!

Gənc kişi. Yaxşı, nigaran qoyma da, bizi!

Qadın. Sənin yerin... (*Sözünü saxlayır.*)

Gənc kişi. Hə, haradır mənim yerim?

Qadın. Kitabxana!

Gənc kişi. Hara?

Qadın. Kitabxana! Xahiş edəcəyəm ki, onun o gözəl əri səni kitabxanada işə düzəltsin.

Gənc kişi. Kitabxanaçı?

Qadın. Hə!

Düz tapmışam?

Gənc kişi (*ürəkdən güldür*). Nə bilim? Baxarıq... Ancaq sən mənə iş tapanacan, şampan soyuyacaq!

Qadın. Yox, biz qoymayacağıq ki, o soyusun! Gəl! Gəl, otur!

Gənc kişi gəlib mizin arxasında əyəlir.

(*Şampan şüşəsini ona uzadaraq.*) Partlat! Dayan, bir dəqiqə! (*Dolaba yaxınlaşıb yeşiyi çəkir, nəşə axtarır, sonra o biri yeşiyi çəkir.*)

Gənc kişi. Nə axtarırsan?

Qadın. Üzüyümü. Qəribədir... Tapa bilmirəm...

Gənc kişi. Bəlkə harasa, başqa yerə qoymusan, yadından çıxıb?

Qadın. Yox! Allah bilir, mən neçə ildir o üzüyü taxmıram...

Gənc kişi. Bəlkə kim isə götürüb?

Qadın. Bura kim gəlir ki?

Gənc kişi. Qonşularım...

Qadın. Yox. Onlar elə adam deyillər...

Gənc kişi. Adamları tanımaq olmaz!

Qadın. Əşşi! Cəhənnəm olsun üzük! (*Mizə yaxınlaşır.*) Partlat!

Gənc kişi partlıtılıyla şampanın tıxacını açır.

Gənc kişi (*qadəhlərə süzə-süzə*). Sənin sağlığına! O gün olsun, yüz illiyin olsun!

Qadın. Oy!.. Məni qorxutma! Yüz nədi?! Sənin sağlığına!

İçirlər.

Aha! Deyəsən, dəmlənirəm! Axırıncı dəfə mən nə vaxt içmişəm? Yadıma gəlmir... Bəs sən, mənim qəhrəmanım? Bilirsən də, sən mənim qəhrəmanımsan! Yox, sən mənim igidimsən!..

Gənc kişi. Əşşi, mən qorxağın biriyəm...

Qadın. Qorxaqsan?

Gənc kişi. Hə...

Qadın. Sən kimdən qorxursan?

Gənc kişi. Zarafat edirəm...

Qadın. Yox, de görüm, sən kimdən qorxursan?

Pauza.

Əl çəkməyəcəyəm səndən! Özüm də dəmlənmişəm! Deməlisən!

Gənc kişi (*get-gədə artan bir həyəcanla*). Ölüməndən qorxuram! Ölüməndən! Bir vaxt gələcək, mən olmayacağam! Hər şey öz yerində qalacaq, həmin küçələr, həmin binalar, həmin gün, həmin ay! Amma mən yoxam! Bunu fikirləşəndə məni dəhşət basır! Az qalırım, dəli olam! Bir dilənçi ilə mənim aramda heç bir fərq olmayacaq! O da öləcək, heç olacaq, mən də öləcəyəm, heç olacağam! İzim-sorağım da qalmayacaq!

Pauza.

Qadın. Axı bu tək sənin problemin deyil... Bütün insanların, bütün canlıların, dahilərin, peyğəmbərlərin, həminin taleyidir...

Gənc kişi. Bu mənim üçün təskinlik deyil!

Qadın. Axı... Axı hər şey belə mənasız ola bilməz... Hardasa, nəşə var... Mütləq... Görək belə fikirləşsən... Axı... Axı Allah var!

Gənc kişi. Onu görən olub?!

Pauza.

Qadın. Hərdən mənə elə gəlir ki, sən... sən özün qorxulu adamsan...

Kiçik pauza.

Yaxşı, bədsir... Bu nə söhbətlərdi belə, başlamışığı?..

Gənc kişi. Hə də... (*Gülümsəyir.*) Həyat onsuz da mürək-kəbdir...

Qadın. Bir az da biz üstünə qoymayaq! (*Qədəhi qaldırır.*) Sən... Sən... Necə qorxaqsan ki, birdən-birə gəlib... Birdən-birə gəlib ciddi bir müəllimənin... Çox ciddi bir müəllimənin qapısını döydün?! Hə? (*Qədəhi onun qədəhinə vurur.*) Ey, özünə qorxaq deyən insan! Özünə böhtan atan insan! İndi çox realist bir sağlq deyəcəyəm. Bunu qaldıraq o günün şərafinə ki, sənin kimi oğullar Şuşanı qaytaracaq! Qarabağı qaytaracaq! Sənin kimi oğulların şərafinə ki, düşmənlərin qorxusundan bir də burunlarını Azərbaycan dediyimiz bu məmləkətə soxmayacaq! Çünki siz onun o burnunu dibindən kəsərsiz! İçdik?

Gənc kişi. İçdik!

İçirlər.

Gənc kişi. Deyirsən, özümə böhtan atıram? (*Gülür.*) Ola bilər... Dostoyevski deyir ki, insan bütün həyatı boyu, əslində, yaşamır, yaranır. Yəni həmişə yaranma prosesində olur.

Qadın (*divanda oturaraq*). Yəni Dostoyevski?

Gənc kişi. Dostoyevski mənim Allahımdır!

Qadın (*əli ilə tavanı göstərir*). Bəs, onda o Allah sənin nəyindir? Hə, sən dedin axı onu görən olmayıb...

Gənc kişi. Sən məni Dostoyevskiyə qışqırırsan?

Qadın (*güclə sezişən bir nəz ilə*). Ola bilər...

Gənc kişi. Dostoyevskisiz həyat çox bəsit bir şeydir...

Qadın. Deməli, Dostoyevskidən əvvəl yaşayanların hamısı bəsit bir həyat sürüb?

Gənc kişi. Bilmirəm! Bilmirəm, kim, haçan, necə yaşayıb? (*Onun üstünə atılır.*) Onu bilirəm ki, mən səni Dostoyevskidən çox istəyirəm!

Qadın. Ola bilməz!

Gənc kişi. Yüz faiz!

Qadın. Dayan bir...

Gənc kişi. Yox, dayana bilməyəcəyəm!.. (*Onu qamarlayıb öpməyə başlayır.*)

Qadın (*onun qolları arasından çıxaraq*). Axı mənim hələ bir sağlğıq qalıb!

Gənc kişi. Onu, sonra!

Qadın. Yox! Mən onu indi deməliyəm! Deməsəm, xəyanət olar! (*Ayağa qalxıb mizin üstündən qədəhi götürür, pəncərəyə yaxınlaşmış şüşədən göyə baxır və qədəhi qaldırır.*) İçək onun şərafinə!

Gənc kişi. Kimin?

Qadın. Gəl bura! Götür qədəhini, gəl bura!

Gənc kişi qalxıb mizin üstündən qədəhini götürür və ona yaxınlaşır.

İçək mənim ulduzumun şərafinə! (*İçir.*)

Gənc kişi. Bilirsən, mən bu saat tamam realist bir adamam!

Qadın. Mənim ulduzumun şərafinə içmək istəmirsən?

Gənc kişi (*çılğın*). Mən özüm bilirəm, nə istəyirəm! (*Onu arxadan qucaqlayıb öpməyə başlayır.*) Bildin?

Qadın (*gülə-gülə və həyəcanlı*). Dayan bir!.. Oy!.. Dayan!.. Dayan, ay realist!..

Gənc kişi (*öpə-öpə*). Yox!.. Dayana bilmirəm! Yox!..

Qadın. Heç olmasa, işığı söndür...

Gənc kişi əlini qaldıraraq işığı söndürür - solğunun işığı sönmür.

Gənc kişi (*qaranlıqdan*). Mənim özüm!.. Mənim sevgilim!.. Gözəl!..

Qadın (*qaranlıqdan*). Oy!..

Gənc kişi (*qaranlıqdan*). Yaxşıdı?

Qadın (*qaranlıqdan*). Hə!.. Hə!.. Hə!..

II. ULDUZLAR ALƏMİNDƏ

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Qadın, Polis (Qonşu kişi), Ulduz (Qonşu qadın), Poçtalyon (Şagird Həsənzadənin anası). Ulduzlar aləmi. Səhnə ağ buludlar içindədir və hər tərəfdən ağ hasara alınıb. Ağaclar, güllər, hərdən səhnədə uçan gözəl kəpəklər, tez-tez cəh-cəh vuran quşlar, bir sözlə, səhnədə nə varsa, hamısı ağ rəngdədir.

Qadından başqa, qalan iştirakçıların libası da ağappaqdır.

Qadın qapıdan boylanaraq Ulduzlar aləminə baxır.

Qadın. Buradı? Deyəsən düz gəlmişəm... (*Bərkdən.*) Ey, bura Ulduzlar aləmidir?

Pauza.

(*Qapıdan səhnəyə daxil olur.*) Oy, nə gözəldir!.. Ağappaq!.. Tərtəmiz!.. Mənə bax də!.. İndiyəcən bura gəlməmişəm... (*Heyran-heyran dörd tərəfə baxır.*) Belə bir yerə!.. (*Bərkdən.*) Ey, kim var burda? Heç kim yoxdur... Bəs, ulduzlar haradadır? Onlara nə var e?! Göylərdə süzülər özləriyəcün... Burda da, gör, necə yer seçiblər özlərinə!.. (*Bərkdən.*) Ey, kim var burda? Ey!..

Polis (*Qonşu kişi*) yekə qanadları olan taxta ağ atın belində səhnəyə daxil olur.

Polis. Bu nə səs-küydür belə?

Qadın (*təəccüblə*). Siz burda nə gəzirsiniz?

Polis. Necə yəni mən burda nə gəzirəm? Mən buranın mühafizə idarəsinin rəisiyəm!

Qadın. Ulduzlar aləminin?

Polis. Bəli!

Qadın. Burda da mühafizə idarəsi var?

Polis. Mühafizəsiz yer olar?

Qadın. Mən... Mən öz Ulduzumu görməyə gəlmişəm.

Polis. Hansıdır sizin Ulduzunuz?

Qadın. Ulduzların ən gözəli! Ən sevimlisi! Ən xeyirxahı!

Polis. Bildim! Bildim hansıdır! Bildim!

Qadın. Tanıdız?

Polis. Əlbəttə! Onu tanımağa nə var ki?

Qadın. Oy, nə yaxşı! Mən onu necə görə bilərəm?

Polis. Gərək Poçtalyona deyəsiz, o sizin Ulduzunuza xəbər versin.

Qadın. Bəs, mən Poçtalyonu necə görə bilərəm?

Polis. Gərək mən icazə verim!

Qadın. Siz?

Polis. Bəli!

Qadın. Oy, nə yaxşı oldu! Xahiş edirəm, icazə verəsiniz!

Pauza.

Xahiş edirəm, mənə icazə verəsiniz ki, Poçtalyonu görüm!..

Pauza.

Mən çox tələsirəm! Məni orda (*barmağı ilə aşağı göstərir*) gözləyən var!

Pauza.

Sizinləyəm! Xahiş edirəm, mənə icazə verəsiniz ki, əvvəlcə Poçtalyonu görüm, sonra da öz Ulduzumu!.. Mən tələsirəm!..

Pauza.

Axı... Axı mən sizinləyəm!

Polis (*qışqırır*). Bilirsiniz mənim maaşım nə qədər azdır?!

Qadın (*gözləri bəzəlmiş*). Nə?

Polis. Hə!

Qadın. Maaşınız azdır?

Polis. Bəli! Azdır!

Qadın (*şaşırmış*). Bəyüm, burda da pul var?

Polis (*onu yamsılayır*). "Burda mühafizə var?", "Burda pul var?" Pul olmayan yer var?

Pauza.

Qadın. Bəs... bəs, mən nəyləməliyəm?

Polis (*altındakı atı göstərərək*). Özüm heç, neçə gündür, bu da acdır!

Qanadlı ağ atın iri qara gözləri yumulub-açılır və
iki böyük gilo göz yaşı yera düşür.

(Ata.) Ağlama! (Özü doluxsunur.) Görürsüz?.. (Öz gözlərini silir.)
Qadın (pərişan). Görürəm... Amma... Axı mənim sizə verməyə
heç nəyim yoxdur...

Polis (atın üstündə səhnə boyu o baş-bu baş addımlaya-
addımlaya deyir). Mənim! Mənim bəxtim qaradır! Mənim yanıma
həmişə heç nəyi olmayan gəlir! Bir dəfə görmədim ki, nəse bir şeyi
olan gəlib məndən öz ulduzunu xəbər alsın!

Qadın. Bəs, onlar bura gəlmirlər?

Polis. Kimlər?

Qadın. Şey-şüyü olanlar...

Polis. Kəflərinə düşəndə, hərdən gəlirlər.

Qadın. Bəs, niyə sizdən icazə almırlar?

Polis (əli ilə səhnənin yuxarı küncünü göstərir). Onların ora öz
yolları var!

Qadın. Bəs, mən nə edim? (Çılğın.) Xahiş edirəm Sizdən!.. Mən
onu mütləq görməliyəm!..

Polis (altındakı ata). Ağlama! (Atın gözlərindən yenə iki iri
damla göz yaşı düşür.) Görürsünüz?

Qadın. Görürəm... Ona deyir ağlamasın... Mənim ürəyim bir-
təhər olur...

Polis. Ağlamasın, bəs nə eləsin bu bədbəxt? (Ata.) Nə olsun
ki, sən də ağsan? Bəxtin ki, qaradır! Yaxşı olardı ki, sən özün kömür
kimi qapqara olaydın, amma bəxtin ağ olaydı!

Pauza.

Qadın. Mən sizdən xahiş edirəm!.. Məni orda (barmağı ilə aşağı
göstərir) gözləyən var! Mən tələsirəm!

Polis (ata). Ağlama! Ağlayan pay verən yoxdu!

Qadın. Xahiş edirəm!..

Polis (ata). Nə etmək olar, öziz dostum? Bizim ürəyimiz yum-
şaqdır... Nə? Nə deyirsən? (Əyilib qulağını atın ağzına dirəyir.)

Qadın. Nə deyir?

Polis. Deyir, ona görə bu günə qalmışıq də! (Qışqırır.) Poçtal-
yon! Poçtalyon!

Qadın. Çox sağ olun!

Polis. Poçtalyon! (Deyir.) Bu, görək həmişə əda ilə, naz-
qəmzə ilə gəlsin... (Qışqırır.) Poçtalyon!

Qadın. Təşəkkür edirəm!

Poçtalyon (Şagird Həsənzadənin anası) yekə ağ
qanadlarını yelləyə-yelləyə gəlir.

Polis (acıqlı). Aha, gəldi çıxdı!..

Poçtalyon (tənə ilə). Mənim, başqaları kimi, şəxsi atım yoxdur!

Polis (ata). Bunun xəbəri yoxdur ki, səni də yedirtmək lazımdır!..

Poçtalyon. Mən özüm gəlirəm! Amma əslində, mənim atım
olmalıdır! Çünki Poçtalyon mənim, başqaları deyil!

Qadın (heyrat içində). Siz də burdasınız?

Poçtalyon. Mənə nə olub ki?

Qadın. Yox... (Ətrafa baxır.) Heç bilmirəm, vallah...

Poçtalyon. Mən burda poçtalyonam.

Qadın. Mən öz Ulduzumla görüşməliyəm! (Polisi göstərir.)
İcazə almışam!

Poçtalyon (Polisə baxır). Pahl!..

Qadın. Yox, siz ona elə baxmayın! O çox ürəyiyumşaqdır...

Poçtalyon (yenə Polisə baxır). Pahl!..

Qadın. Bəli!.. Bəli!..

Polis (Poçtalyona işarə edərək yavaşdan Qadına). Amma o
mən deyiləm ha!..

Qadın (Poçtalyona). Mən çox tələsirəm. Məni orda (barmağı
ilə aşağıyı göstərir) gözləyən var. Xahiş edirəm, mənim Ulduzuma
xəbər verəsiniz!

Poçtalyon. Növbəyə durun!

Qadın. Növbəyə?

Poçtalyon. Bəli!

Qadın. Bəyəm, mənim Ulduzumla məndən başqa da görüşmək
istəyən var? Axı o ancaq mənim Ulduzumdur!

Poçtalyon. Nə olsun ki, başqası yoxdu?! Növbə, növbədir! Növ-
bəsiz istəyirsiniz? Onda... baxın də...

Pauza.

Qadın (əllərini öz bədəninə çəkərək). Mənim heç nəyim yoxdur...

Poçtalyon. Yoxdur?

Qadın. Yox...

Poçtalyon. Onda, növbə!.. (Qanadlarını yelləyib getmək istə-
yir.)

Qadın. Dayanın! Mən... (Sözünü saxlayır.)

Poçtalyon. Hə? Mən nə?

Qadın. Mən Həsənzadəyə “üç” verərəm...

Pauza

Poçtalyon. “Dörd!”

Qadın (*qızgın*). Xeyr! “Üç!”

Poçtalyon. “Dörd!”

Qadın (*daha da qızgın*). Heç vaxt! Mən ona “dörd” verməyəcəyəm! (*Gəlib Poçtalyonun qabağında dayanıb düz onun gözlərinin içinə baxır.*) Heç vaxt! (*Barmağını onun gözündən qabağında yelləyir.*) Bu mümkün olan şey deyil! Siz məni məcbur edə bilməzsiz!

Poçtalyon. “Beş!”

Qadın. Yox!

Poçtalyon. Onda xudahafiz!.. (*Qanadlarını yelləyib getmək istəyir.*)

Qadın. Yaxşı... (*Doluxsunur.*) “Beş...”

Poçtalyon. Onda gözləyin. Gedim sizin (*xüsusi vurğu ilə*) Uldu-zu-nu-za xəbər verim! (*Polisə baxaraq.*) Pahl!.. (*Qanadlarını yelləyə-yelləyə səhnədən çıxır.*)

Polis (*ata*). Gedək, əziz dostum, gedək! Bizimki bu dəfə də gətirmədi!

Qadın. Nə üçün gətirmədi? Axı siz yaxşılıq etdiniz!

Polis. Kimə?

Qadın. Mənə!

Polis. Bəs, bundan mənə nə?

Qadın. Sizə? Sizə də bu yaxşılığa görə, mənim ürəyimin dərinliyindən gələn bir təşəkkür!

Polis. Yaxşı olardı ki, ürəyin dərinliklərindən gələn o cür təşəkkürü sizə verəydilər, amma yaxşılığı mənə eləyəydilər!

Ulduz (*Qonşu qadın*) ağ karetdə qaça-qaça səhnəyə daxil olur.

Karetin, içində ayaq üstə dayanaraq özü sürür.

Ulduz (*karetin qapısını açıb içindən çıxaraq*). Hani o?

Qadın (*heyrat içində*). Mənim Ulduzum sizsiz?

Ulduz. Bəli.

Qadın. Ən gözəl, ən sevimli Ulduz?

Ulduz. Bəli. Bəli.

Qadın elə bil Ulduza inanmayaraq Polisə baxır. Polis əvvəlcə çiynilərini çökür, sonra başı ilə təsdiq edir.

Polis (*ata*). Gedək, əziz və bədbəxt dostum, gedək! (*Çapa-çapa səhnədən çıxır.*)

Qadın. Axır ki, mən sizi gördüm! Mən sizi çox görmək istəyirdim! İstəyirdim ki... İstəyirdim ki, siz nigaran qalmayasız!..

Ulduz. Mən nigaran qalmayıram?

Qadın. Hə!..

Ulduz (*həyəcanlı*). Siz haradan bildiz ki, mən nigaranam?

Qadın. Mən hiss edirdim!.. Hiss edirdim ki, nigaransız!..

Pauza.

Ulduz. Eh!.. (*Onu başdan-ayağa qədər süzərək.*) Siz mənə necə kömək edə bilərsiniz?

Qadın (*ruh yüksəkliyi ilə*). Mən istəyirəm ki, siz biləsiniz: mən daha təkcə deyiləm! Düzdür, mən çox tək qaldım... Amma, yadınıza gəlir, iyirmi beş il bundan əvvəl, gecələr mən (*barmağı ilə aşağıyı göstərir*) orda, balaca eyvanımızda oturdurdum, axtarıb sizi tapırdım, gözümü sizə dikirdim, sizinlə bir yerdə necə arzular edirdik?.. Hansı xəyallar içində olurduq? Yadınıza gəlir? Mən indi, bax, o vaxtlar arzu etdiyimiz bir sevinc içindəyəm!.. Mənim iyirmi beş il bundan əvvəl sizinlə söhbətlərim, mənim arzularım, o xəyallar, lap bu gün-lərəcən, elə bil, ancaq gözəl bir yuxu idi!.. Gözəl bir yuxu idi, amma... bir az qüssəli idi... Düzdür, o gözəl yuxu uzun çəkdi, amma nə olsun? İndi o yuxu çin olub! Mən... mən bunu sizə deməliydim, ya yox? Deməliydim! Əlbəttə, deməliydim! Mən...

Ulduz (*onun sözünü kəsərək*). Bir dəqiqə, əzizim! Bir dəqiqə! Bütün bunlar çox gözəl! Ancaq siz mənə necə kömək edəcəksiz!

Qadın. Mən bütün bunları deyirəm ki, siz daha məndən gizlənməyəsiniz! Axı mən hiss edirdim ki, siz (*barmağı ilə yuxarını göstərir*) ordan (*yuxarı baxır, sonra ətrafa göz gəzdirir*), yəni ki, burdan aşağıya (*barmağı ilə aşağıyı göstərir*), mənə baxırsız, mənim gündəlik həyatımı görürsüz və... və məndən utanırsız! Mən hiss edirdim bunu! Görürdüm! Görürdüm ki, o uzaq arzuların puçluğuna görə, o xəyalların boşluğuna görə məndən utanırsız. Amma indi mən istəyirəm ki, siz bu nigaranlıqdan çıxasız! Mən... Mən doğrudan da xoşbəxtəm!

Ulduz. Mənim üçün çox xoşdur ki, siz xoşbəxtsiniz! Nəhayət ki, mən bütün ulduzluq dövrümdə xoşbəxti bir adam gördüm! Ancaq siz mənə necə kömək edəcəksiz, onu deyin!

Kiçik pauza.

Qadın. Dedim də!..

Kiçik pauza.

Ulduz. Nə dediz?

Qadın. Dedim ki, mən xoşbəxtəm...

Ulduz. *(az qala isterika ilə)*. Bəs, mən?! *(Ağlayır.)* Mən? Sizə nə var ki!.. Siz xoşbəxtsiz! Ancaq mənə pensiyaya göndərirlər! Əgər mən bundan sonra daha gecələr göydə parıldamayacağamsa, onda nəyə lazımam? Heç nəyə! *(Daha da bərkdən ağlayır.)* Heç kimə! Qoy, lap yalan olsun, ancaq mən *(barmağı ilə aşağıyı göstərir)* orda kiməsə ümid vermək istəyirəm! Siz orda *(barmağı ilə aşağıyı göstərir)* elə bilirsiniz ki, təkcə sizin arzularınız olur? Siz elə bilirsiniz ki, ancaq siz xəyala dala bilərsiz? Ancaq siz təklidən qorxursuz!

Qadın. *(şaşırmış və həyəcanla)*. Sakit olun...

Ulduz. "Sakit olun" demək asandır! Ancaq başa düşmək çətin-dir! *(Ağlayır.)* Ordan *(barmağı ilə aşağıyı göstərir)* baxırsız, deyirsiniz, nə var ki, par-par yanır! Əladır! Gözəldir! Başdan-başa romantikadır! Ancaq gəlin, bu romantikanın içinə girin, onda bilərsiz! Onda bilərsiz! Onda... *(Zarıldayır.)*

Qadın. Sakit olun... Mən... mən sizinçin nə edə bilərəm?

Ulduz. Siz – heç nə! O ifritə Poçtalyonun elə acıqlı-acıqlı gəlib mənə çağırmağından başa düşdüm ki, ona heç nə verməmişiz! Çünki sizin də arzudan başqa heç bir şeyiniz yoxdur! Siz də *(barmağı ilə aşağıyı göstərir)* oradakı o çoxlu adamlardan birisiz ki, bütün var-yoxunuz təkcə elə arzudur! Ancaq onu *(barmağı ilə səhnənin yuxarı küncünü göstərir)* təkcə arzuyla yola gətirmək olmaz!

Qadın. *(diqqətlə səhnənin yuxarı küncünə baxaraq)*. Kimdi ki o?

Ulduz. *(heyətlə)*. Tanımırısz?...

Qadın. *(başını bulayır)*. Yox...

Ulduz. *(öz-özünə)*. Doğrudan xoşbəxtdir də!.. *(Qadına.)* Baş Ulduz! *(Ağlayır.)* Mən fikirləşəndə ki, bir də heç vaxt göy üzündə parıldamayacağam, dəhşət mənə basır!

Qadın. Siz axı... Siz axı *(əli ilə aşağıyı göstərir)* ordan görünən kimi deyilsiz... Onda neynirsiniz... neynirsiniz göy üzündə parıldamağı? Deyirsiniz ki, heç olmasa... yalandan ümid verəsiniz... Özünüz özünüzü niyə aldadırsız?

Ulduz. Siz özünüzü aldatmırsız?

Qadın. Bilmiyəm...

Pauza.

Amma mən sizə kömək etmək istəyirəm...

Ulduz. Necə? *(Barmağı ilə səhnənin yuxarı küncünü göstərir.)* O elə-belə fikrindən döən deyil!

Qadın. *(səhnədə gəzişərək)*. Nə verim? Nə verim sizə?

Ulduz. Heç nə!.. Gedin!.. Qayıdın geri! *(Ağlayaraq.)* Gedin öz arzularınızın yanına... Gedin, girin öz xoşbəxtliyiğinizin içinə... *(Kare-tə yaxınlaşır.)* Yaddan çıxarın mən!

Qadın. Axı mən sizi yaddan çıxarmaq istəmirəm! *(Qışqırır.)* İstəmirəm sizi yaddan çıxarmı! Eşidirsiniz? İstəmirəm!

Ulduz. *(karetin içinə girib qapısını bağlayır)*. Əlvida!..

Qadın. Yox!.. Yox!.. Mən sizə üzüyümü verirəm! Aparın, verin ona! Aparın, verin, sizdən əl çəksin! *(Barmaqlarına baxır.)* Hani mənim üzüyüm? Hani?

İşıq sönür.

III. FƏLAKƏT

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Qadın, Gənc kişi. Qadının mənzili. Gecə. Səhnə qarantlıdır.

Qadının səsi. Hani? Hani mənim üzüyüm? Hani?
Gənc kişinin səsi. *(yuxulu)*. Nə? Nə olub? Nə hani?
Qadının səsi. Mənim üzüyüm! Hani mənim üzüyüm?

İşıq yanır. Qadın gecə köynəyində divan-çarpayıda oturub,
Gənc kişi pijamada və ayaq üstə Qadının qarşısında dayanıb.

Gənc kişi. Üzüyün?

Qadın. *(iki əlilə gicgahlarını ovuşdurur)*. Nə?.. Üzük?

Kiçik pauza.

Gənc kişi. Sənə nə olub?

Qadın. Heç... *(Diqqətlə Gənc kişiye baxır.)* Mənə nə olub?

Gənc kişi çiyinlərini çökür.

Doğrudan da, mənim üzüyüm haradadır?

Gənc kişi. Hansı üzük?

Qadın. Mənim üzüyüm də. Keçən dəfə axtardım, tapmadım...
Gənc kişi. Gecənin yarısı neynirsən üzüyü?
Qadın. Nə bilim...

Kiçik pauza.

Gənc kişi. Söndürüm işığı? Yataq...
Qadın. Yox... Haradadır mənim üzüyüm? (*Qalxıb dolabın gözünü açır və axtarır.*)
Gənc kişi. Olmaz ki, bunu sabaha saxlayasan?
Qadın. Niyə sabaha? Elə indi axtarıram də... (*Axtarır.*)

Gənc kişi siqaret yandırır və otaqda var-gəl edir.

Sən niyə belə əsəbiləşirsən?

Gənc kişi. Mən? Mən əsəbiləşib-ələmirəm. Ancaq... Başa düşmürəm... Gecənin yarısı qışqırıb yuxudan qalxırsan, sonra da durub üzük axtarırsan...

Qadın. Sən görməmişən o üzüyü?

Gənc kişi. Mən? Mənim nəyimə lazımdır üzük?

Qadın. Mən demirəm ki, sənə lazımdır. Soruşuram ki, görmü-yən, yoxsa, yox?

Gənc kişi. Xeyr! Görməmişəm!

Kiçik pauza.

Sənin tonun mənim xoşuma gəlmir...

Qadın. Niyə?

Gənc kişi. Bilmirəm... Gəl, yataq...

Qadın. Mən üzüyümü axtarıram... Mən öz üzüyümü axtara bilmərəm?..

Gənc kişi. Bəlkə polis çağırısan?

Qadın (*gəlib onunla üzbəüz dayanır*). Mənə bax!.. Sən polisdən niyə qorxursan belə?

Kiçik pauza.

(*Diqqətlə onun gözlərinin içinə baxaraq.*) Sənin bədənində bir dənə də yara yeri yoxdur...

Kiçik pauza.

Gənc kişi. Mən elə bildirdim ki, sən məni sevirsən... Ancaq sən mənim bədənimi yoxlayırmışsan...

Qadın (*elə bil, onu eşitmir*). Sən deyirdin ki, Şuşada yaralanmışam... Amma... (*Çiyinlərini çəkir.*) Sənin bədənində bir dənə də yara yeri yoxdur...

Gənc kişi. Bəli! Mən Şuşada kontuziya almışdım! Kontuziyanın isə bədənə yeri qalmır!

Qadın. Dünən avtobusla məktəbdən evə gəlirdim. Birdən yadıma düşdü səni harada görmüşdüm! Mən bazara getmişdim. Onda sən qəssab dükənində oturub üç-dörd bazar alverçisiylə nərd oynayırdın. Əsgər paltarında-zadda da deyildin...

Gənc kişi. Sənə nə olub bu gecə?

Qadın (*elə bil, onu eşitmir*). Hətta o zaman mən fikirləşdim ki, bu Kitab hara, qəssab dükanı hara, bazar alverçiləri hara?

Gənc kişi. Bazar alverçiləri adam deyil?

Qadın. Yox... Niyə... Amma...

Gənc kişi (*onun sözünü kəsərək qışqırır*). Nə olub sənə?!

Qadın. Nə olub? Heç nə olmayıb... Mən gördüyümü deməməliyəm?

Gənc kişi (*əsbəbi*). Mən deyirdim ki, sənə layiq deyiləm! Sən idin qışqıran ki, yox, belə demə! Belə demə!

Pauza.

Qadın. Üzüyü sən götürmüşsən?

Pauza.

Amma xahiş edirəm səndən, yalan danışma... Yaxşı? Çox xahiş edirəm səndən... Bilirsən... Mən yorulmuşam... Bilmirəm, niyə, amma çox yorulmuşam...

Pauza.

Gənc kişi. Mən hər şeyi sənə danışa bilmirəm... Elə şeylər var ki, onu danışmaq çətindir... Mən istəmirəm ki, sən əzab çəkəsən!

Qadın. Üzüyü sən götürmüşsən?

Gənc kişi (*qızğın*). Mən nə etməliydim? Mən sənə deməliydim ki, anam acından ölür, məni dolandırırısan, yeməyimi-icməyimi verirsən, anamı da dolandır?! Deyə bilmirdim... Bəli! Anam acından öldü! Üzüyü satın pulunu anama verdim!

Pauza.

Qadın. Bəs, sən deyirdin, anam ölüb?!

Gənc kişi (*qızgın*). Mənim hər dediyim söz düz olmalıdır?

Kiçik pauza.

Bağışla... Gəl yataq, sabah danışarıq... Özün görəcəksən ki, hər şey o qədər də dramatik deyil...

Qadın (*elə bil öz-özü ilə danışır*). Hamısı yalan idi... (*Xatırlayır*). Bu on səkkiz ildə mən hər gün sizinlə danışmışam... Məni təsəvvüründə canlandırdın, hə?..

Gənc kişi. Sən əsəbiləşmişən. Həyəcanlanmışsan. Gecənin yarısidir. Mən də pis iş görmüşəm. Başa düşürəm. Ancaq, gəl yataq, sabah danışarıq. Vəziyyəti daha da dramatikləşdirmə.

Qadın (*elə bil, onu eşitmir*). Sən məni pusmusan... Hara gedirəm, nə edirəm, işığım nə vaxt sönür, nə vaxt yatıram, nə vaxt dururam... Görmüşən ki, aha, təkin, yazığın biridir...

Gənc kişi. Bəsdir!

Qadın. Evdən çıxır, məktəbə gedir, məktəbdən çıxır, evə gəlir... O yağışlı gecəni də xüsusi seçdin, hə? (*Gülür*). Xüsusi seçdin ki, təsirli olsun...

Gənc kişi. Sən heç bilirən, mənə nələr deyirən?

Qadın. Bilirəm...

Gənc kişi. Bilirən?

Qadın. Əlbəttə, bilirəm... O məktub da yalan idi, hə?

Gənc kişi. Nə məktub?

Qadın yerində oturub iki əlilə giegahlarını tutur. Gənc kişi otaqda var-gəl edir, sonra kitab rəflərinin qabağında dayanıb kitablara baxır.

Və bütün bu müddət ərzində onların sözləri eşidilir.

Qadının səsi. Ey!.. Gözəl məktub! Bax, bu tozsoran dostumuzu görürsən? Bu tozsoran dostumuz o elektrik xəttindən necə enerji alırsa, mən də səndən eləcə enerji alıram! Bildin? Bildin ki, bu gün on beşinci dəfə səni niyə oxuyuram?

Gənc kişinin səsi. "Əzizim!.. Sevimlim!.. Həyatım!.. Yavaşca sivişib gedirəm ki, səhər-səhər yuxudan durğuzmayım səni!.. İndi burdan çıxacağam, bir saniyə... Bircə saniyədən sonra, yenə səninçün darıxacağam... Yenə fikrim-zikrim sənin yanında olacaq, yenə sənin yanına tələsəcəyəm... Çünki sənin istin bilirən mənimçün nədir?.."

Qadının səsi. Dayan, gözəl məktub! Bu sualı bir də ləzzətlə oxuyacağam!

Gənc kişinin səsi. "Çünki sənin istin bilirən, mənimçün nədir?.."

Qadının səsi. Bir də!

Gənc kişinin səsi. "Çünki sənin istin bilirən mənimçün nədir?.."

Qadının səsi. Nədir?

Gənc kişinin səsi. "Bunu adi sözlə yazı bilmirəm. Təsəvvür et ki, hər tərəfi payız yağışı bürüyüb... Yuvada balaca bir quşcuğaz var... Anası harasa uçub gedib, gəlib çıxmır... O quşcuğaz da hərdən isti yuvasından boylanır... Birdən o balaca quşcuğaz yərə düşür... Sənin istin mənimçün, bax, yağışın altında tır-tır titrəyən o quşcuğaz üçün o yuvanın istisi nədir, həmin istidir... Mən də həyatım boyu eləcə boylanıb səni axtarmışam, səni gözləmişəm... Deyəsən, bir az hind filmlərinə oxşadı, hə?"

Qadının səsi. Yox!

Gənc kişinin səsi. "Düzünü de, oxşadı, oxşamadı?"

Qadının səsi. Lap oxşasın! Bunun heç kimə dəxli yoxdur! Qoy oxşasın!..

Kiçik pauza.

Qadın. Yalan idi... O məktub da yalan idi...

Gənc kişi. Nə məktub?

Qadın (*güllənsəyir*). Uçub getdi... O məktub birdən-birə çox uzaqlara uçub getdi... Qədim məktub!.. Köhnə məktub!..

Gənc kişi (*kitab rəfindəki kitablara baxa-baxa*). Bayron deyib ki, köhnə məktubları oxumaq, heç olmasa, ona görə xoş bir işdir ki, onlara cavab vermək lazım deyil...

Qadın. Sən elə ömrünün sonuna kimi başqalarının sözlərini təkrar edə-ədə yaşayacaqsan?

Gənc kişi. Gəl yataq. Sabah danışarıq.

Qadın. Sən necə adamsan? (*İstirik*.) A kişi, bu boyda həngəmədən sonra yatmaq olar?

Gənc kişi (*kəskin*). Bəsdir mənim üstümə qışqırdın!.. (*Ona yaxınlaşır*.) Sənin dediyin o "başqaları" şagird Həsənzadə deyil, onun anası da deyil, hətta onun atası da!.. Sən yalanı ifşa edirsən, həqiqət sorayıdasan, hə? Ancaq nədir həqiqət? Sənin qışqandığın o Dostoyevski, bilirən, nə deyirdi? Deyirdi ki, əgər mənə sübut edənlərsə ki, İsa başqa şeydir, həqiqət isə tamam başqa bir şey, onda

mən həqiqətin yox, İsanın yanında qalacağam... Başa düşdün? Bax, bu da sənin üçün həqiqətin hörmət-izzəti! Həqiqətin qiyməti! Hər bir insanın öz həqiqəti var! Mənim də içimdə mənim öz həqiqətim var!

Pauza.

Qadın (*elə bil, öz-özü ilə danışır*). O yağışlı gecədə mənim ürəyimdə bir hiss vardı ki, bunlar hamısı bir falşdır... O gecə görüşü də, o sözlər də – hamısı yalançıdır... Amma mən o duyğunu saxlaya bilmədim... Əslində, o duyğunu özüm qovub çıxartdım ürəyimdən... Bu bir ay ərzində o duyğu hərdən baş qaldırırdı, “Ey, mənə bax!” – deyirdi, amma mən o saat onun başından vururdum! O duyğuya deyirdim ki, get, məndən uzaq ol, mənə işin olmasın!.. Qorxurdum o duyğudan, başa düşürsən? Qorxurdum ondan, ona görə də yaxına burağmırdım!..

Gənc kişi. Gəl yataq, deyirəm!

Qadın (*elə bil, onu eşitmir*). Mən evdə olmayanda, sən hər yeri axtarmısan... Anadan olduğum günü də pasportumda görmüsən... Köhnə gündəliklərimi çıxarıb oxumusan... Ordan bilmişdin ki, nərgiz güllərini xoşlayıram... Axı... Ay çox oxumuş insan... Axı adam baş-qasının gündəliyini oxumaz... Mən evdə olmayanda, sən siçan kimi otağı axtarırdın, hə?

Gənc kişi. Bəsdir! Bəs, sən nə edirdin? Mən yatandan sonra, sən də mənim bədənimi yoxlayırdın! Sən məni kitabxanada işə düzəltmək istəyirdin! Çünki sənin üçün mən kitabxanaçıdan yuxarı deyiləm! Sən məni kitabxana taxtəbilirinin arasında görürdün! (*Onu yamsılayır*.) “Mənim ulduzum!” “Mənim ulduzum!” Sən öz ulduzunla söhbət edə bilirdin, ancaq burdan-bura mənim ürəyimi sındırırdın! Sənin üçün mən, səni təklildən xilas edən bir adam idim, vəssalam! İt olsun, qurd olsun, bir adam olsun ki, məni gecələr şagird Həsənzadə ilə söhbət etmək üçün qurtarsın! Yox! Mən kimin-cünsə it olmaq, qurd olmaq istəmirəm! Elə bilirəm, sənin sözün var deməyə, ancaq mənimki yoxdur? Bəli! Mən sənin evində qalıram! Mənim pulum yoxdur! Bəli! Sən mənə kostyum almısan! Ancaq hər dəfə o kostyuma elə qürurla baxırsan ki, o qürur məni alçaldır! Sən o baxışlarınla az qalır deyəsən: çıx küçəyə, bütün aləmə car çək ki, ay camaat, bu kostyumu mənə, bax, bu xanım alıb! Çıxım qışqırıq?

Pauza.

Qadın (*sakit*). Yox!

Pauza.

Gənc kişi (*ona yaxınlaşır*). Mən deyirdim ki, sabah söhbət edərik... Yataq... (*Onu qucaqlamaq istəyir*.)

Qadın (*onun qolları arasında çıxmaq istəyir*). Yox, istəmirəm!

Gənc kişi. Məni istəmirsən?

Qadın. İstəmirəm!

Gənc kişi. İstəyirsən!

Qadın. Yox!

Gənc kişi. İstəyirsən! Axı görürəm ki, istəyirsən!

İşıq sönrür.

Qadın (*qaranlıqdan*). Yox!..

Gənc kişi (*qaranlıqdan*). Hə!

Qadın (*qaranlıqdan*). Yox!..

Gənc kişi (*qaranlıqdan*). İstəmirsən?

Kiçik pauza.

Qadın. İstəyirəm...

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Qadın, Qonşu qadın. Blokada Qadının yaşadığı mənzilin çöl qapı meydançası.

Qadın pilləkəni qalxıb çantasından çıxardığı açarlarla qapısını açır.

Qonşu qadın olındokı yekə bazar zənbili ilə öz qapılarından çıxır.

Qonşu qadın. Salam, məlimə.

Qadın. Salam! Salam! Necəsən?

Qonşu qadın (*əlindəki zənbili göstərir*). Görürsən də...

Qadın (*güllənsəyir*). Həmin zənbil, həmin küçə, həmin bazar...

Qonşu qadın. Hə, məlimə. Həmin zənbil, həmin küçə, həmin bazar...

Qadın. Amma bilirəm... İnsan görəsən niyə nəşükür olur?

Qonşu qadın. Nə?

Qadın. Deyirəm ki, görəsən insan niyə nəşükür olur? Bəyəm, pis günlər idi? Mən gecə evdə oturub Həsənzadə ilə danışırıdım, sən də elə bilirdin ki, mənim başım, bir az, o söz... (*Güllür*.) Vallah, yaxşı günlər idi!..

Qonşu qadın (*çiyinlərini çəkir*). Nə deyim, məlimə?..

Qadın. Qonşular danışır məndən, hə? Deyirlər ki, evinə kişi gəlir?

Pauza.

Düzünü de!

Qonşu qadın. Desinlər də!

Qadın. Axı nə deyirlər?

Qonşu qadın. Sən dediyini.

Qadın. "Utanmır!.." "Camaatın gözü qabağında evinə kişi gəlir!.." "Özü də müəllimədir!.." Hə? Belə deyirlər?

Qonşu qadın. Hə. Ancaq mən onların cavabını verirəm! Nə olar yanına kişi gəlir? Kimə mane olurlar? Kimlə işləri var? Kim bilir ki, nə, nədir? Adamın yüz cürə, min cürə dərdi-səri olur! Adam var ki...

Qadın (gülümsəyərək onun sözünü kəsir). O mahnı necə oldu?

Faytonçuyam, bəxtim qara,

Minən deyir, sür bulvara...

Yaxşı mahnıdı, hə?

Qonşu qadın. Nə bilim, vallah...

Qadın. Çox sağ ol də!.. Məni müdafiə etdiyin üçün, çox sağ ol! (Qapını açıb içəri girir və arxasınca da qapını örtür.)

Qonşu qadın örtülü qapıya baxıb çiyinlərini çökür.

İşiq sönür.

ONUNCU ŞƏKİL

Qadın, Gənc kişi. Qadının mənzili. Axşam. Qadın pəncərənin qabağında dayanıb şüşədən eşiyə baxır. Qapının zəngi çalınır. Qadın çevrilib qapıya tərəf baxır. Zəng bir də çalınır. Qadın asta addımlarla gedib qapını açır.

Gənc kişinin səsi (qapının ardından). Salam!
Qadın. Salam... Gəldin?

Gənc kişi otağa daxil olur.

Gənc kişi. İstəmərdin gəlim? Gəlməsəydim, darıxmıyacaqdın mənimçün? Düzünü de.

Qadın (otaqdakı pəncərəyə tərəf gedərək). Bəlkə də darıxacaqdım...

Gənc kişi. Görürsən ki!.. Yeməyə bir şey var?

Qadın. Nə varsa, mətbəxdədi, keç, bax.

Gənc kişi. Axı mən istəyirəm, sən gətirəsən... Ona görə yox ki, mən ağayam, sən qulluqçu. Yox. Ona görə ki... bir hərəkət olsun... Duyğu olsun... Gətirib qoyasan qabağıma... Öpəsən, otursan yanımda... Sonra da... sonra da keçək divana!

Qadın (çevrilib şüşədən eşiyə baxır). Sən özün deyirdin ki, buna layiq deyilsən...

Gənc kişi. Hə, mən deyirdim! Bəs, sən nə deyirdin?

Qadın. Mən? Mən də səndən inciyirdim...

Gənc kişi. Bax, belə!.. (Get-gedə qızıdır.) Mən bilirəm! Sən məndən məhəbbət umursan! Sevgi umursan! Ancaq başa düş! Sən... sən başqa cürə qadınsan... Mən demirəm, sən püssən, nə bilim, nədən... Bağışla məni, ancaq deyəcəyəm! Sən... hərdən... görək sənə deməyim, ancaq deyirəm... Sən hərdən maraqsız olursan! Mən uzaqdan-uzağa sənə baxanda, başqa cürə fikirləşirdim... Sən həqiqət axtarırsan, bax, mən də sənə həqiqəti deyirəm: sən... hərdən mənim üçün maraqsız olursan... Yadıma bir söz düşür, ancaq yenə deyəcəksən ki, başqalarının fikrini təkrar edir. Hə, təkrar edirəm! Marina Sveta-yeva deyirdi ki, ilahələr Allahlara ərə gədirdi, qəhrəmanlar doğurdu, ancaq onlar, yəni o ilahələr çobanları sevirdi. Bax, maraqlı onlar idi, çobanları sevvən, macərələr axtaran ilahələr!.. Sən ağıllı adamsan, ona görə bunları deyirəm ki, məni başa düşsən...

Qadın. Sən ilahə axtarırsan?

Gənc kişi (gülür). İlahə var ki? Olsa, özü gəlib məni tapacaq! Mən heç kimin qapısını döyən deyiləm!

Qadın. Bəs, mənim qapımı niyə döydün?

Pauza.

Gənc kişi. Sən məni gözləyirdin, ona görə!

Pauza.

Gözləmərdin?

Pauza.

Qadın. Gözləyirdim...
Gənc kişi. Bax, belə!..

Qadın. Bu gün Cəfər Elsevərin telefonunu tapdım, ona zəng çıldım. Hə, düzdü, siz universitetdə bir yerdə oxumunuz... Düz demisən mənə, səni, doğrudan da, universitetdən çıxartıblar... Amma heç bir dava-zad olmayıb... (*Gülümsəyir.*) Kimsəsiz qız üstündə ədalət savaşı olmayıb... Sən idmançıların soyunma otağından paltar oğurlamısan, ona görə də səni tutublar, universitetdən də qovublar...

Pauza.

Gənc kişi. Məni yoxlamağa başlamısan? Yoxla! Məni çox yoxlayıblar...

Qadın (*ona tərəf çevrilərək cılığın*). Sən kimsən? Sən qumarbazsan, afəristsən, oğrusan, kimsən sən?

Gənc kişi (*gülümsəyir*). Heç özüm də bilmirəm ki, mən kiməm? Vallah, düz sözümdür! Bilirsən, nə fikirləşirəm? Bəlkə də mənim qarşıma sən yox, görək Messalina çıxaydı və sənin kimi yazıqların, günahsızların... Hə?.. Sənin kimi bədbəxtlərin, şanssızların... Day nə?.. Sənin kimi aldadılmışların... Hə, hə, görürsən, mən özümü təmizə çıxarmıram, aldadılmışların! Sənin kimi aldadılmışların həyfini məndən alaydı! Ancaq mənim qarşıma sən çıxdın də! Bilirsən niyə?

Qadın. Yox.

Gənc kişi. Ona görə ki, Messalina bilir, kimin qarşısına çıxmaq lazımdır! (*Var-gəl edir.*) Məni yanında saxlamaq əvəzinə, məndən öz işlərin üçün istifadə etmək, mənə şərait yaratmaq əvəzinə, məni yoxlayırsan!.. Dedim də, yoxla! Ancaq bir az dərinəndə fikirləş! Bilirsən, Madam de Stal kim idi? Bütün Pariji barmağına dolamışdı! Deyirdi ki, mənim sevmədiyim kişilərin arasında ən yaxşısı mənim birinci ərəm idi. (*Gülür.*) O Madam de Stal idi, lotunun biriydi, ancaq sən təmizsən, sənin sevdiyən də mənəm, sevmədiyən də, yaxşın da mənəm, pisin də... Məndən başqa sənin xatirələrin ancaq şagird dəftərləridir, bir də ki, o qəbiristanlıq kimi soyuq məktəbinizdəki müəllimlərin naftalin iyidir! Naftalin iyi təkcə onların kostyumlarından gəlmir, bütün həyatlarından naftalin iyi gəlir, onların bütün xislətlərindən, arzularından, sevinclərindən naftalin iyi gəlir!.. Əslində onlar bütün həyatlarını naftalinə qoyublar ki, güvə yeməsin və onlar tamam mənasız bir ömür sürürlər. O həyatı naftalindən çıxar-

maq daha o yazıqlara qismət olmayacaq... Eləcə, boğaza qədər naftalinin içində qalıb, cənəklərinin qalın şüşəsindən, özlərinin yox, başqalarının yaşadığı dünyaya baxacaqlar, miskin həyatlarının sonuna qədər... Ancaq mən sənin həyatını naftalindən çıxartdım. Düz deyirəm, ya düz demirəm?

Qadın. Düz deyirsən!

Gənc kişi. Sən ironiya ilə danışırısan?

Qadın (*sakit*). Yox. Sən çox düz deyirsən!

Gənc kişi. Görürsən, mən sənin fikirləşdiyən qədər də pis deyiləm. Gəl bura. Gəl mənim yanıma!

Qadın. Yox. Artıq qurtardı!

Gənc kişi. Qurtardı? (*Gülür.*) Hələ hər şey təzə başlayır!

Qadın. Yox. Doğrudan, qurtardı! Daha mənim heç nəyim qalmayıb. Bankdakı pulum da bitdi! (*Gülümsəyir.*) Pasportuma baxanda, bank kitabçama da baxmışdın, hə? Baxmışdın ki, görüm bu səfeh müəllimə maaşından qəpik-qəpik qara gün üçün nə qədər yığıb?

Gənc kişi. Sən məni kim hesab edirsən?

Qadın (*gülümsəyir*). Səni kim hesab edirəm? Onsuz da, daha bunun mənası yoxdur...

Gənc kişi. Deyirsən, "mənim daha heç nəyim yoxdur?"

Qadın. Bəli...

Gənc kişi. Var.

Qadın (*gülümsəyir*). Nəyim var mənim?

Gənc kişi. Bəs, mən? Demirdin ki, məndən başqa sənə heç nə lazım deyil?

Qadın. Deyirdim...

Gənc kişi. Mən həmin adamam də! Ola bilər, hərdən sənin ürəyinə dəyirəm, lazım olmayan sözlər deyirəm, ancaq mən, sənin gözlədiyən həmin adamam. O yağışlı gecədə mənim sənə dediyim o sözlər, hamısı həqiqət idi. Mən səni dəliçəsinə sevirəm. Əslinə baxsan, elə bu gün də elədir. Gəl bura. Gəl mənim yanıma.

Qadın. Mən səndən xahiş edirəm, daha rola girmə... Mən yorulmuşam, başa düş! Yorulmuşam!

Gənc kişi. Mənə nifrət edirsən, hə? Bilirəm, bilirəm ki, mənə nifrət edirsən. Ancaq elə buna görə də mənə borclu olmalısan! Hə! Hə! Düz deyirəm! Yəni heç olmasa, bir adam var ki, ona nifrət edirsən! Yoxsa, əvvəlki kimi, ölü bir həyat sürəcəkdin! Nə sevməyə bir adamın olacaqdı, nə də nifrət etməyə! Mən sənin həyatına

məhəbbət də gətirdim, nifrət də! Həyat elə budur də! Canlı həyat budur! Fikirləşsən, görürsən ki, düz deyirəm! Ancaq indi hər şeyi məndən əsirgəyirsən. (*Yamsılayır.*) “Daha heç nəyim yoxdur!” (*Əlləri ilə otağın divarlarını göstərir.*) Bəs, bu? Bu boyda evi var, amma (*yamsılayır*) “daha heç nəyim yoxdur!”

Pauza.

Qadın (*sarsılmış*). Sən haradan gəlib mənim həyatıma çıxdın? Axı dünyada yüz dəfə məndən gözəl, yüz dəfə məndən varlı, əla-qələri məndən yüz dəfə, min dəfə çox qadınlar vardı! Sən nə üçün məhz məni qaraladın? Sən haradan gəlib məni tapdın?

Gənc kişi. Bilmirsen haradan?

Qadın (*isterik*). Yox! Bilmirəm! Bilmirəm!

Gənc kişi (*pəncərənin qabağına gəlir*). Özün deyirdin ki, məni sənin ulduzun göndərib! (*Hirsə barmağını pəncərəyə tuşlayır.*) Bax, o göndərib məni! Bax!

Qadın. Baxmıram! Baxmıram! Baxmıram! (*Otaqda gəzişərək özünü sakitləşdirməyə çalışır.*) Gəl belə danışaq səninlə... Sən get... Sən get, bir də bura gəlmə... Get... Mən daha səni görmək istəmirəm... Sən yəqin hələ çox adamlara rast gələcəksən... Bəlkə elə bir adama rast gələcəksən ki, hər şey yaxşı olacaq... Get... Bir də buralara gəlmə...

Gənc kişi. Məni qovursan?

Qadın. Xahiş edirəm səndən, get... Məndə işin olmasın daha, xahiş edirəm...

Gənc kişi (*onu yamsılayır*). “Məndə işin olmasın...” Mən nə edirəm sənə? Döyürəm, söyürəm, nə edirəm?

Qadın (*qışqırır*). Get! Gəlmə bura! Gəlmə!

İşığ sönr.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Qadın, Gənc kişi, Qonşu kişi. Qadının mənzili. Gecə. Qadın məzin arxasında oturub şagird dəfərlərini yoxlayır, ancaq hiss olunur ki, fikrini bir yerdə toplaya bilmir. Qalxıb otaqda var-gəl edir, yenə məzin arxasında oyləşir.

Qapının zəngi çalınır. Qadın başını qaldırıb bir müddət qapıya baxır.

Zəng bir də çalınır. Qadın qalxıb qapını açır.

Qadın. Sən yenə gəldin?

Gənc kişi içəri daxil olur.

Gənc kişi. Salam...

Qadın. Yenə gəldin, hə?

Gənc kişi. Gedim küçədə yatım? (*Arxasınca qapını bağlayıb otağa keçir.*)

Qadın. Sən mənim ömrümə yazılmısan?

Gənc kişi. Bəs sən bilmirsen ki, yazıya pozu yoxdur?

Kiçik pauza.

Qulaq as, başıma əla bir fikir girib!

Qadın. Sənin əla fikrin də olur?

Gənc kişi (*incimiş*). Görürsən? Sözümlü deməmiş, ağzımdan vurursan, sonra da deyirsen ki, elə oldu, belə oldu... Mən nəyəm bəyəm? Yəni elə dəhşətli bir məxluqam ki, bir dəne yaxşı söz deyə bilmərəm? (*Var-gəl edir.*) Onda sənə başqa ideya verəcəyəm! Pis adamın əla ideyası! (*Gülür.*) Bir az birtəhərdi, amma oladı! İndi ağlıma gəldi! Bütün problemlərimiz həll olunur! Deyim?

Qadın. De də...

Gənc kişi (*ayaq saxlayır*). Məni götür oğulluğa!

Qadın (*gülməyir*). Səni oğulluğa götürürəm?

Gənc kişi. Hə! Mən sənə yalan demişəm. Mən məktəbə bir il gec getməmişəm, oxsinə, iki il tez getmişəm, beş yaşından. Çünki beş yaşından əlifbanı öyrənmişdim, nağılları oxuyurdum, elə bilirdim ki, bu səfeh dünya da o nağıllar kimi bir şeydir... (*Gülür.*) Nə isə... Mən onuncu sinifdə oxuyanda on beş yaşım var idi. İnanmırsan?

Qadın. Niyə inanmıram? İnanıram.

Gənc kişi. Onda götür məni oğulluğa. Nədir, pisdir? Yoxsa, oğlun olsaydı, məndən yaxşısı olacaqdı? Götür məni oğulluğa... (*Sözünü yarımçıq kəsərək diqqətlə Qadına baxır.*) Mən də... mən də gedib sizin rayonun Təhsil şöbəsinə şikayət etməyəm ki, keçmiş şagirdinin əxlaqını pozmaqla məşğul olmusan! (*Gülür.*) Zarafat edirəm... Kim olsam da, bu səviyyəyə enməyəm... Nə bilim? Bəlkə də enərəm? (*Gülür.*) İnsan elə əcaib bir məxluqdur ki, ondan nə desən gözləmək olar! Düz demirəm? Sən özün birdən elə bir şey eləyə bilərsən ki, heç ağlına da gəlməz! Hə?

Qadın (*ciynini çəkir*). Bəlkə də...

Gənc kişi. Görürəm!.. Görürəm ki, mənə nifrət ələyirsən!.. Elə!.. Elə bilirsən, belə baxmaqla, məcbur edəcəksən ki, mən vicdan

əzabı çəkimi? Niyə? Mənim dırnağım olmayanlar vəzifə başındadır! Mən gedib adını yazmağın birinin, dünyadan xəbəri olmayan bir kütün qapısında dayanıb, boynumu bükürəm, bəs vicdan niyə protest eləmir? Onda nə üçün mən vicdan əzabı çəkməliyəm? Mən acından öləndə vicdan əzabı çəkonlər bəs haradaydı?

Qadın. Sən acından ölmüsən?

Gənc kişi. Nə bilirən ki, mənim acından ölən vaxtlarım olmayıb! Hə? Axı sən nə bilirən e, mənim haqqımda? Həç nə! (*Get-gedə qızıqaraq yamsılayır.*) “Cəfər Elsevər deyib ki, mən paltar oğurlamışam...” Bəli! Oğurlamışam! Ancaq həyatı (*barmağının ucunu göstərir*), bax, bu qədər babat olan bir adam gedib idman otağından paltar oğurlayır? Əgər mənim dəhşətli ehtiyacım olmasaydı, belə bir miskin iş tutardım? Bəs bunu niyə fikirləşmişən? Cəfər Elsevər!.. Cəfər Elsevər neyləyir? Rüşvət alıb qəzetlərə məqalə yazır! Onu ifşa edir, bunu tərifləyir, hamısı da pulla! O əladır, ancaq mən pisəm! Qoy olsun! Götür məni oğulluğa, tərbiyə et! Sənin üçün də yaxşı olar! Tək qalmazsan. Bir yerdə yaşayırıq. Gəlincə tapşırıram, səni incitməsin. İcazə verərəm nəvələri gəzməyə apararsan!.. Hə, özünü yaxşı aparsan, evdə tək olanda, sənə icazə verərəm ki, hərdən gəlib girsən yanıma! (*Gülür.*) Amma ayda bir dəfədən artıq yox!

Kiçik pauza.

Qadın. Sən məndən kimin intiqamını alırsan?

Gənc kişi. Nə?

Qadın (*elə bil, öz-özünə danışır*). Elə hey fikirləşirəm ki, axı bu məndən kimin intiqamını alır?.. Nəyin intiqamını alır?.. Axı mən elə bir iş görməmişəm ki, məndən belə intiqam alsın... Axı nə etmişəm mən bu həyatda? Mən nə görmüşəm ki, nə də edim?

Kiçik pauza.

Bura bax, sən öz bədbəxtliyinin, öz acizliyinin intiqamını məndən alırsan?

Gənc kişi. Nə? (*Pərt.*) Mən niyə bədbəxt oluram? Gör, kim mənə aciz deyir?! Səndən aciz adam var, dünyada?

Qadın. Yox.

Gənc kişi. Bax, belə! Sənin bütün həyatında birçə işıqlı şey olubsa, o da mənəm! Elə bilirən, görmürəm ki, məndən necə ləzzət alırsan? (*Gülür.*) Ancaq sən də az aşın duzu deyilsən, ha?! (*Qadının*

qarşısında o baş-bu baş addımlayaraq.) Kim deyər ki, bu biganə, bu yaşlı xanımın, yox, xanımın yox, bu müəllimənin içində, necə bir görməmiş ehtirası var?!

Pauza.

Qadın (*sakit*). Deyirsən oğulluğa götürüm səni?

Gənc kişi. Bəli-i-i!..

Qadın (*eyni sakitliklə*). Onda bunu yumaq lazımdır...

Gənc kişi (*təəccüblə*). Yumaq lazımdır?

Qadın. Əlbəttə!

Gənc kişi. Vallah, sən mənim fikirləşdiyimdən də ağıllısan! Barışıq, hə? Məni restorana aparırsan?

Qadın. Restorana niyə? (*Ayağa qalxır.*)

Gənc kişi (*gülür*). Bu fəni dünyada restorandan yaxşı yer var?!

Qadın. Sonra baxırıq... Otur. (*Mətbəxə keçir.*)

Gənc kişi (*Qadının ardınca baxaraq*). Doğrudan da, vallah, bu qadınlar bir sirri-xudadır! (*Var-gəl edir.*) Kim deyə bilirdi ki, Anna Karenina özünü qatarın altına atacaq? (*Bərkdən.*) Kömək eləyim sənə?

Qadın (*mətbəxdən*). Yox...

Gənc kişi. Vallah, bu yaxşı adamdır... Mən də lap əclafın biriyəm!

Qadın əlindəki sinidə iki qədəh şampan şorabı ilə içəri girir.

O-o-o!.. Mən elə bildirdim, zərəfat eləyirsən... Bəs, şampanın özü hamı?

Qadın. Soyuducuda. Əyləş. (*Qədəhləri mizin üstünə qoyur və oturur.*)

Gənc kişi. Bunun ayrı ləzzəti var!.. Mən də yapışmışam restorandan! Qozbeli qəbir düzəldər də! (*Gülür.*) Neyləyim? (*Oturaraq qədəhi əlinə alır.*) İçək, hə? Ana-bala olmağımızın şərəfinə? (*Bir neçə qurtum içərək göz vurur.*) Ancaq bu gün, deyəsən, ana-bala olmağımızı yaddan çıxaraçağıq!.. Sənin sağlığını! (*Yenə bir neçə qurtum içir.*) Pis sözlər deyirəm... Bağışla məni... Özüm də bilirəm ki, pis sözlər deyirəm... Səninlə çox qəddar zərəfat edirəm... Ancaq hər şey keçib-gedir... Sənin də ağrın keçəcək... Bilirəm, sən görmüsən, yoxsa yox? Ağacın budağını kəsəndə, bir müddət ağlayır, şirəsi tökülür, ancaq sonra hər şeyi yadından çıxarır, o kəsik yerinin üzünü qabıq örtür, ağac daha da cavanlaşır, sağlam olur!..

(İçir.) Yaxşı, bağışla da məni...

Qadın. Gecdir.

Gənc kişi. Bağışlamaq heç vaxt gec deyil. Sadəcə, bağışlamağı bacarmaq lazımdır!.. Bilirəm, ürəyinə toxunuram sənə... Amma sən məndən uca ol də! Sən yüksəkdə dayan! Sən bağışla!.. Axı sən də mənim ürəyimə dəyirsən... (İçir.) Yoxsa elə bilirsən, mənim ürəyim daşdandır? Yox... Mənim ürəyim də, təəssüf ki, daşdan deyil... Deyirsən, mən öz bədbəxtliyimin intiqamını səndən alıram... Bundan dəhşətli söz olar, mənə deyirsən?..

Pauza.

Nə bilim... Amma xoşbəxtlik də çox nisbi bir şeydir... Kimdir xoşbəxt? Göstər mənə!.. Mən, doğrudan, sənə sağlığına içirəm! (İçir.) Vallah, mən səni həqiqətən sevirəm!.. İnanmırsan?

Pauza.

(Barmağının ucunu göstərir.) Heç bu qədər də inanmırsan? Hə?

Qadın başını bulayır.

Nahaq! Dünyada pis adam yoxdur! Sadəcə, insanları başa düşmək lazımdır... Sən elə bilirsən ki, məni tanıyırsan? Bəlkə mənim də elə arzularım olub ki, sənə o ulduzlar aləmindən də yuxarıda dayanıb?! Sən nə bilirsən ki, mən ürəyimdə nə çəkirəm? Bəlkə mən özümə səndən də artıq nifrət edirəm? Nə bilirsən? Düz demirəm?

Qadın (çiyinlərini çəkir). Nə bilim?..

Gənc kişi. Yox, düz deyirəm! Məsələn, mən yüz faiz bilirəm ki, sən pis adam deyilsən!

Qadın (gülümsəyir). Bilmək olmaz...

Gənc kişi. Yüz faiz!

Qadın. Bəs, sən?

Gənc kişi. Mən?

Qadın. Hə. Sən neçə faiz?

Gənc kişi (gülür). Nə bilim?.. Bilmiyəm... (Bir az tutulmuş.)

Qadın. Sənə öz ürəyindən xəbərin yoxdur? Niyə bilmirsən?

Gənc kişi. Sən elə bilirsən ki, adam öz-özünü tanıyır? Nə isə... Amma onu bilirəm ki, sənə yaxşı rəftar etməyirəm...

Pauza.

Deyəsən sentimental olmuşam... Səndən keçib də, mənə... (Gülür.) Əgər, insan sentimental adamsa, deməli, yaxşı adamdır! Hə?

Qadın (yənə çiyinlərini çəkir). Nə bilim?..

Gənc kişi. Axı dedim ki... səndən xahiş etdim ki, məni bağışla də!.. Səni heç belə fikrli görməmişəm... İstəyirsən diz çöküb ayaqlarını qucaqlayım?

Qadın. Yox, istəmirəm...

Gənc kişi. Mən səni tanıyıram, əvvəl-axır bağışlayacağsan... Lap elə bu gecə bağışlayacağsan!.. (İçir.) Mən deyirəm də, sənənin əlin dadlı əldir!

Qadın gülümsəyir.

Şampan da, elə bil, adi şampan deyil. Sən süzməsən qədəhlərə, ona görə dadlı olub!..

Qadın gülümsəyir.

Gəl, hər şeyi təzədən başlayaq! Vallah, yaxşı olar!.. Mən çox şeyi başa düşmüşəm... Sənənin ürəyinə toxunmağıma baxma... Bəlkə də sən düz deyirsən... Həyatda mənimki gətirmədi... Bəlkə elə o kompleksdi məni məcbur edir ki, sənənlə belə rəftar edim? Bəlkə sənə baxanda, özümü daha dərinədən görürəm, özüm özümədən qorxuram, özüm özümü bağışlaya bilmirəm, ona görə belə edirəm? Elə bilirsən, mən heç bir əzab çəkmirəm? Bəlkə mən səndən də çox əzab çəkirəm, nə bilirsən?

Kiçik pauza.

Gəl, gəl, təzədən başlayaq! Doğru deyirəm!

Qadın. Sənənin doğru sözün var?

Gənc kişi (gülür). Niyə yoxdu? (Şampanı axıra qədər içib pilyaləni mizin üstünə qoyur.) Mən deyəsən sənənin yanında o çobana dönmüşəm?!

Qadın. Hansı çobana?

Gənc kişi. Bir çoban qışqırır ki, ay-haray, sürüyə canavar girib! Camaat axışib haraya gəlir, görürlər ki, canavar-zad yoxdu. Çoban bir dəfə də hay-küy salır ki, ay aman, sürüyə canavar girib! Camaat yenə axışib haraya gəlir. Yəni görürlər ki, canavar yoxdu. Bir müddət keçir, çoban üçüncü dəfə təzədən qışqırır ki, ay camaat, kömək eləyin, sürüyə canavar girib! Daha heç kim haraya gəlmir, hamı elə bilir ki, çoban yenə yalandan qışqırır. Ancaq, sən demə, bu dəfə doğ-

rudan da sürüyə canavar giribmiş! Sürünü də dağıdır, o yazıq çobanın da boğazını gəmirir. *(Gülür.)* İndi, deyəsən, mən də o çobanam!

Qadın. Mən də canavar!

Gənc kişi *(gülür)*. Səndən canavar çıxmaz!

Qadın. Bilmək olmaz!

Gənc kişi *(elə bil, nədənsə şübhələnir)*. Bilmək olmaz?

Qadın *(başı ilə təsdiq edərək)*. Hə.

Pauza.

Gənc kişi *(birdən boğazını tutaraq öyüməyə, yerində qıvrılmağa başlayır)*. Mənə... mənə nə oldu?... *(Dəhşətlə Qadına baxaraq qışqırır.)* Nə etmişən?

Qadın *(sakit)*. Demirdin ki, sənin qarşına görə Messalina çıxaydı?

Gənc kişi *(boğula-boğula)*. Mənə... mənə nə vermişən?

Qadın *(eləcə sakit)*. Sənin yadından çıxıb ki, mən kimyə müəlimiyəm?

Gənc kişi *(iki əli ilə boğazını tutub ayağa qalxaraq Qadına hücum etmək istəyir)*. Ay... ay... qancıq! Mənə... mənə əlin qalxdı? Elə bilirsen... Elə... Bilirsen... *(Yerində səndirləyir.)* Canavar!.. Canavarmısan... sən!.. Kim deyərdi? Kim deyərdi ki, sən canavarsan?... *(Əlləri ilə kitab rəflərindən yapışır və rəflərlə birlikdə gurultuyla yerə sərilir.)* Kömək elə... *(Qışqırır.)* Mənə kömək edin!.. Həkim çağırın!.. *(Yerində qıvrılır.)* Qoyma!.. Qoyma ölüm... Sən özünü də məhv edirsən... Qoyma!.. *(Xırıldayan səsi ilə var gücüylə qışqırmaq istəyir.)* İstəmirəm!.. Ölmək istəmirəm!.. *(Ağlayır.)* Mən... yaxşı adamam... Sən bilmirsən... Sən məni tanımırsan... Mən yaxşıyam... mən... mən səni sevirəm... Qorxuram!.. Qorxuram!.. Ölürom... *(Güclə xırıldayır.)* Kömək... elə... Mən bilmirdim ki... sən beləsən... Bağışla məni... Yazığın... Yazığın gəlsin... *(Xırıldayaraq yerində çapalayır və hərəkətsiz donub qalır.)*

Uzun pauza.

Qadın. Sən düz deyirdin! Sən *(əlini pəncərənin şüşəsinə tərəf qaldırır)* oradan gəlmişdin! Çünki sən mənim taleyimə yazılmışdın! Hə, sən oradan gəlmişdin, çünki bunu da düz deyirdin, yazıya pozu yoxdur! Yəqin... Yəqin mən də sənin taleyinə yazılmışdım... *(Güclə yerindən qalxıb pəncərəyə yaxınlaşır və şüşələri taybatay açaraq qışqırır.)* Amma niyə? Nə üçün?

Qonşu kişi *(qapı arxasından)*. Olar? Bu nə səs-küydür belə? *(İçəri daxil olur.)* Nə olub, məlimə? *(Heyrət içində gah Qadına, gah da yerə sərilmiş cəsədə baxır.)*

Qadın *(ona tərəf çevrilir, gülümsəyərək sakit)*. Sizi təbrik edirəm!..

Qonşu kişi. Məni?

Qadın. Hə!..

Pauza.

(İki biləyini də Qonşu kişiylə tərəf uzadır.) Axır ki, qatil həbs etdiniz!

Qonşu kişi *(yerdə uzanmış Gənc kişiylə baxaraq dəhşət içində geriə addımlaya-addımlaya)*. İstəmirəm!.. İstəmirəm!.. İstəmirəm!..

İşıq sönr.

SON

10-17 avqust 2002,
Zuğulba

HİDAYƏT

(1944)

Hidayət Xuduş oğlu Orucov – şair, dramaturq, nasir, tərcüməçi – Qərbi Azərbaycanda, Zəngəzurun Miqri bölməsinin Maralzəmi kəndində anadan olmuşdur. Aldərə orta məktəbini (qızıl medalla), ADU-nun filologiya fakültəsini (qiyabi) bitirmişdir (1963–1968). Maralzəmi kəndində müəllim (1964–1968), “Sovet Ermənistanı” qəzetində ədəbi işçi (1960–1968), C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının direktoru işləmişdir (1968–1984).

Qərbi Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Azərbaycan Ədəbiyyatı Şurasına rəhbərlik etmiş, İrəvan Pedaqoji İnstitutunun Azərbaycan şöbəsində XIX–XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatından dərslər demişdir. Onun təşəbbüsü ilə Qərbi Azərbaycanda onlarca şair və nasirlərin kitabları İrəvanda çap olunmuş, “Ədəbi Ermənistan” məcmuəsi nəşr olunmuşdur.

Bakıda “Gənclik” nəşriyyatının baş redaktor müavini (1984–1986), baş redaktoru (1986–1992) vəzifələrində işləmişdir.

“Heydər Əliyev və Azərbaycanda milli siyasət” monoqrafiyası rus, ingilis, gürcü dillərində nəşr olunmuşdur. İyirmidən çox poeziya, publisistik, nasir, tərcümə və s. kitabların müəllifidir. Yazıcının xarici dillərdə nəşr olunmuş “Mən belə yaşayıram” (rus), “Axtarış”, “Sənsiz” (gürcü), “Sabaha çox var” (Dağıstan) və s. kitabları maraqla qarşılanmış, iyirmidən çox dildə çevrilmişdir.

V.Şekspirin “Sonu yaxşı bitən hər iş yaxşıdır” pyesini, Harriet Viçer-Stounun “Tom dəyının daxması” romanının, XIX əsr ingilis, island poeziyasının ən yaxşı nümunələrini, türk, rus dilindən bir çox əsərləri Azərbaycan dilinə çevirmişdir. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin İdarə heyətinin, “Ədəbiyyat” qəzetinin redaksiya heyətinin üzvüdür.

1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin millətlərarası münasibətlər üzrə müşaviri, 1993-cü ildən isə Azərbaycan Respublikasının milli siyasət məsələləri üzrə Dövlət müşaviri olmuşdur. Hal-hazırda Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədridir.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü (1978), Əməkdar incəsənət xadimi (1991), Azərbaycan Respublikasının “Şöhrət”, Gürcüstanın “Ləyaqət” ordenləri, Dağıstan Respublikasının Fəxri Fərmanı, Əməkdaşlıqda görkəmli xidməti almışdır.

MƏNİ QINAMAYIN

üç pərdəli dram

İŞTİRAK EDİRLƏR

Şahin	– gənclik jurnalist
Günay	– ədəbi işçi
Vəli Qulamoviç	– qəzetin şöbə müdiri
Məmiş	– ədəbi işçi maaşı alan
Harayxanım	– makinaçı
Salahov	– saat zavodunun baş direktoru
Ənvər	– Salahovun gəncliyi
Mehriban	– Şahinin anasının gəncliyi
Redaktor	– qəzetin redaktoru
Nərgiz	– redaktorun katibəsi
Nümayəndə	– şəhər partiya komitəsinin nümayəndəsi
Mirzəqulu	– hamam direktoru

Zaman – bizim günlər.

Məkan – Araz boyunda bir şəhər.

BİRİNCİ PƏRDƏ

Səhnə təqribən üç hissəyə bölünmüşdür. Ortadakı otaq sənaye və nəqliyyat şöbəsidir. Başdakı boş stol şöbə müdürünədir. Stolun üstündəki dirsəkli lövhə səhnədən aydın oxunur: “Şöbə müdiri yol. Vəli Qulamoviç məzuniyyətdədir”. Vəli Qulamoviçə üzvbüz Məmişin stoludur. Yaşı onlaya yaxın bir kişidir Məmiş. Saçları gecə kimi qarıdır, qaşları həmişə dartılır, özünü elə göstərir ki, işgüzdür, dərin savadı var, qəzet işindən yaxşı baş çıxır və sairə və ilaxır. Otağın aşağı hissəsində iki stol qoyulubdur üz-üzə. Bunlardan birində kifayət qədər təcürbəyə malik ədəbi işçi Günay, o birində gənclik Şahin əyləşibdir. Sol tərəfdə redaktorun otağıdır. Amma nədənsə, katibəsi səhnənin önündə əyləşib. Səhnənin dərinliyindən həmişə yazı makinalarının səsi gəlir. (Əlbəttə, Harayxanımın öz səsi kəsilməyə). Bözi epizodlar səhnənin önündə cərəyan edir. Redaktorun katibəsi nə işə yazır.

Şahin (gəlir). Salam. Redaktor yerindədir?

Nərgiz. Он занят. Посидите немножко, пожалуйста.

Şahin. Qulamov yoldaş gəlir? Redaktor dünən mənə dedi ki, gəlir onunla tanış olum.

Nərgiz. Hər şey... Siz nə, nə bilmirsiniz po-ruksi?
Şahin. Bilirəm, ingiliscə də pis bilmirəm, fransızca da, farsca da...
Nərgiz. Çə nə gəviri? Nəjəli?! Yə po-franzuzskomu
çetire rəz əksəmen səvələ, nə də yəterki nə dətənuələ.
Şahin. Bəs azərbaycanca nəcə? Bircə dəfə imtahan vermək
fikrinə düşübsünüz?
Nərgiz. Nə pərihədiəliş.
Şahin. Çə təəssüf!
Nərgiz. Ujə pəzdnə. Dlə ətəgə nəjnyə gəy.
Şahin. Nəçə yəşindəsiniz?
Nərgiz. Dvədzətyə tiri.
Şahin. Lermontov də bu yəşdə azərbaycanca öyrənməyə baş-
layib.
Nərgiz. Kto?
Şahin. Mixail Yuryevich Lermontov.
Nərgiz. İnterəsno... nət, ətə pəvədzə? Siz nə şutiti?
Şahin. Yəx, həqiqi sözümdür. Lermontov deyib ki, Azər-
baycan dili Şərqin fransız dilidir. Bu dilin əlindən tut, bütün Yaxın
Şərq və Asiyayı qədəm-qədəm gəz.
Nərgiz. Ma-raq-lıdır... S vami pəriytnə, Şahin. Deystvi-
telnostyə stənovitəş çudə, ə çudə deystvitelnostyū. Ty,
pəriytsipialnyy, otkrovennyy i pəriytoy. Nə skolyko siz nə-
jəte pərdəjəttəş nə svoyn pəriytsipəx?
Şahin. Həmişə, ölünçə!
Nərgiz. Skolyko yə əşə dolyznə gəviritəş nə rukskom, ə siz
budetə otkəçəş nə əzərbəydjənskom?
Şahin. O sizdən əslidir.
Nərgiz. Po vəşəmu, yə mogy gəviritəş i pisətyəş nə əzərbəy-
djənskom tək, kək siz?
Şahin. Əlbəttə!
Nərgiz. Nə pəzdnə li?
Şahin. Qətiyyən!
Nərgiz. Bət budetə pəməxə dliə moyn pədyr-
Şahin. Əslə! Təbiət də gülümsəyər durnələr qayıdanda...
Nərgiz. "Dur-nə-lər qə-yi-dən-də..." Bu ki mahnıdır...
Şahin. Hər ömür bir mahnıdır, Nərgiz! Siz də bir mahnısınız,
bəlkə də elə "Durnələr qayıdanda"...
Nərgiz. Dur-nə-lər qə-yi-dən-də... Oçən yəzətiçno...

Şahin. Sizin adınız nədir?
Nərgiz. Nə bilmirsiniz? Nəzə.
Şahin. Əsil adınızı deyirəm...
Nərgiz. Nəzə... Nərgiz.
Şahin. Qəşəng əddir. Bilirsiniz o çiçək harda bitir?
Nərgiz. B Bakinskə pəriyotədə.
Şahin. Qəxləyibsiniz?
Nərgiz. Də. B ənkətə əşə mnyə vəpərosə?
Şahin. Yəx. Bircə məsləhətim var, Nərgiz, ənə dilimizdə dən-
şin. Bura əxi, "Azərbaycan" qəzetidir.

Qulamov gəlir.

Qulamov. Yərindədir?
Nərgiz. Şahin, tə-niş o-lun, yol-dəş Qulamov. Si-zin şö-bə-
nin mü-di-ri. Veli Gulamovich, Şahin – vəş nəvyyi sotrudyik,
pəznəkomtəş, pəjəlyüstə.
Şahin (əl uzadır, lakin əli havada qalır). Çəx şadəm.
Qulamov. Tənış olmasəq də olar, özləri doğub, özləri də bələ-
yiblər. (Redaktorun yanına keçir.)
Redaktor. Bəy, xəş gəlmisən, əğsəqqəl, istirahətin nəcə keçdi...
Qulamov. Nə oldusa, zəhrimərə döndərdiniz də...
Redaktor. Nə olub ki?
Qulamov. Qapıdan kənərə əyək bəsən kimi, bıçağı vurməsən
kürəyimə, niyə mənədən icəzəsiz şöbəmə ədəm gətürübsən?
Redaktor. Birinci dəvət edib, universitetin rektoru ilə şəxsən
dənişib... Mən nə ədə bilərdim...
Qulamov. Mənə kələk gəlmə, bunlar həmişə sənəin firildə-
ğidir. Əncəq unutmə ki, mənə də Veli Gulamovich deyəllər. Qırx ildir
burada küləng vururam, sənəin kimi on bir redaktor yələ salmışəm.
Redaktor. Niyə hirsələnirsən, əğsəqqəl? Mən sənəi səvən ədə-
məm, özün bilirsən.
Qulamov. Səvsəydin, yərime ədəm həzirləməzdin. Katiblə
əlbir olub, bura şöhərdən kəzir gətirməzdin.
Redaktor. Elə deyil, vallah... Şahin sən deyən oğlanlardan
deyil. Onu əncəq yəradıcılıq mərəqləndirir. Mərkəzi qəzetlərdəki
məqələlərinə özün tərifləyirdin. Katib də istəyir ki, bizim qəzet-
lərimizdə onun kimi müxbir işləsin... Bir də nə bilirsən... bəlkə onu
sənəin yərinə yəx, mənəim yərime həzirləyirlər?

Qulamov. Əvvəl mənim yerimə, sonra yəqin sənin yerinə. Yaxşı, saat zavoduna onu kim göndərib?

Redaktor. Katib. Mən də etiraz eləmədim... Oradan deyəsən nə isə yazıb... Bax...

Qulamov. Fəhlələrlə görüşüb, artıq-əskik, başından böyük sözlər danışib, xəbərin var?

Redaktor zəngi basır. Katibə redaktorun qapısı ağzında görünür.

Redaktor. Şahin gəlsin. (*Şahin redaktorun kabinetinə daxil olur.*) Saat zavodu barədə yazın hazırdır mı?

Şahin. Bəli.

Redaktor. Verərsiniz şöbə müdiri Veli Qulamoviç oxuyar.

Şahin. Baş üstə.

Redaktor. Sonra mənim yanıma gələrsiniz.

Qulamov (*ayağa qalxır*). Gedək! (*Çıxırlar. Şöbəyə çatanaqədər söhbət edirlər.*) Mənim də şöbəm vedyuşsidir, bəli, vedyuşşi şöbədir... Və bil ki, sənin birinci və... sonuncu xozeynin mənim...

Şöbə. Günay daxil olur.

Harayxanım. Harada yatıb qalmısan aazz?... Təzə xəbər var e...

Günay. Gecə növbətçi idim.

Harayxanım. Belə də iş olar? Arvad xeylağını göndərilər ki, get, gecələr hərf qov...

Günay. Peşəməizdir, vəzifəməizdir.

Harayxanım. Təzə xəbər var, e, aazz... "Heç xəbərin yoxdur xəbərdən..."

Günay. Yenə nə olub, ay sorğusuz məlumat bürosu?

Harayxanım. Veli Qulamoviçi əvəz elədiyinə görə deyirəm ha... Təzə ədəbi işçi... o sütün dünən bir məqalə yazdırırdı Təranəyə. Adı nə idi... Hə, felyeton... saat zavodu haqqında. Aazz... deyirlər, yaman xatalı adamdır e, o sütün...

Günay. İstedadı hələ də xata sayanlar var?

Harayxanım. Görəcəksən, o felyetonun xatası sənə də gələcək, oxuyanda görəcəksən...

Günay. Oxumuşam, bilirəm...

Qulamov və Şahin gəlirlər.

Qulamov. Bu stolu sənə verirəm. Yaxşı saxlarsan, qıçına da toz qonmasın görək. Döyüşçü öz silahını tərtəmiz saxladığı kimi, jurnalistin də stolu görək par-par yana.

Harayxanım. Xoş gəlmisiniz, yoldaş Qulamov.

Qulamov. Yəqin tanışsınız. Harayxanım bizim ilk citateli-mizdir, vışşi maşinistkadır.

Harayxanım. Allah, sənə min şükür, adımız birinci çəkildi. Bura bax, təzə ədəbi işçi, maşinistka olanda nə olar? Bax, Günay yazmasa, qəzet çıxar, mən yazmasam, yox. Məsul katib işə gəlməyə, qəzet çıxar, linotipçi Vəliqulu lap yalandan naxoşlasa – yox. Mən getdim ta. (*Oxuya-oxuya gedir.*)

Qulamov. Stolun üstündə artist-martist, qız-mız şəkli görməyim. Bəri gəl, oyləş, sənə kompas verim. Çəkirsən?

Şahin. Hərdənbir.

Qulamov (*stolun üstündəki lövhəni çevirir*: "*Papiros çəkmək qadağandır!*"). Mənim şöbəmdə qəti qadağandır! Vurursan?

Şahin. Bəlkə işdən danışaq, mənim öz imzamlı ilk yazım, bax budur, Günay xanım oxuyubdur... Siz...

Qulamov. Yox, balam, indiki cavanların tərbiyəsində görməli çox iş var. (*Məqaləyə baxır.*) Bəs hanı Günayın qolu?

Şahin. Yəqin imza atmağı unudubdur...

Günay. Yox, unutmamışam. Məqalə yaxşıdır, rubrikası da düz tapılıbdır: "Satirik qələmlər". Amma, vallah, bilmirəm, bizdə gedərmiz? Qoy yoldaş Qulamov oxusun, "hə" deyərsə, əlbəttə, qol çəkim...

Şahin. Bəs sizin öz fikriniz? Sizin şəxsi münasibətiniz?

Qulamov. Bizim qəzetdə yalnız bir fikir olmalıdır – partiyanın fikri! Günayın, sənin, hətta mənim fikrim kimə lazımdır? Bu, partiya qəzetidir, cavan oğlan.

Şahin. Partiyanın fikri... Amma bilirsinizmi, o müdrik fikri xalqa çatdırmağın min yolu, min üsulu var.

Günay. Nə bilim, vallah, axı bizdən hələ belə material getməyib... nə deyim, vallah, şöbə müdiri var, redaktor var...

Qulamov. Oxuyarıq, proverka edərik... sonra deyərik... Günay xanım düz deyir: у нас единое руководство!

Məmiş daxil olur.

Məmiş. Qulamov, xoş gəlmisən, yəcnə... bir dəqiqə olar? Qulamov. Buyur.

Məmiş. Necə edim ki, keçim o otağa, Qulamov? (*Başı ilə redaktor müavininin otağını göstərir.*) Bir də gördün ki, bir anası göyçək səssiz-səmirsiz keçib əyləşdi orda. Deyəcəklər yuxarıdan göndəriblər, vəssalam.

Günay (*istehza ilə*). Sən də elə səssiz-səmirsiz keç otur də, Məmiş.

Məmiş. Keçərdim, bircə redaktordan çəkinirəm. Ədə, bir pri-kazi yazmaq nə çox çəkdi?

Qulamov (*Şahin*). Məmiş yoldaşı tanıyırsan? (*Ətrafa.*) Gör-məmiş desəydilər, daha düz olardı. (*Ciddi tərzdə.*) Gələcək redak-tor müavinidir.

Şahin. Sumbatzadənin yerinə?

Məmiş (*özündən çıxır*). Yox, bala, Sumbatzadə mənim yerimə keçmişdi. Mən bu qəzeti təkbəşinə çıxardanda Sumbatzadə boy-nunda pioner qalstukı həyətdə kos qovurdu. (*Çıxır.*)

Şahin. Keçmiş redaktordur?

Qulamov. Yox, canım, onda baş hardaydı redaktor olsun, keç-miş redaktorun dostuydu, indikin qohumu. Əsil peşəsi korrek-torluqdur, sonra şəkildən oldu, sonra məsul katibin köməkçisi. Bir ildən çoxdur katiblə kontr olublar, əlini ağdan-qaraya vurmur, bütün günü əyləşib lağlağı edir. Oturub vəzifə gözləyirdi, Allah yetirdi...

Şahin. Axı o əsil jurnalist deyilsə, necə redaktor müavini ola bilər?

Qulamov. Belə... hə... mənim də məzuniyyətdən sonra pro-verkam sənənin bu materialın olsun. (*Məqaləni gözədən keçirir.*)

Şahin. Mən bu dəqiqə... (*Çıxır.*)

Redaktorun kabineti. Məmiş daxil olur.

Məmiş (*qapını daldan bağlayır*). İman, beşcə dəqiqəyə mənə dinləyə bilərsən? Tükəzbanın canı, səndən elə incimişəm ki... Axı biz dədə-baba kirvəyik. Kim nə deyir desin, indi arvad qohumu qardaşdan irəlidir.

Redaktor. Dərdli adama oxşayırsan, Məmiş.

Məmiş. Axşam Tükəzban deyir ki... canım üçün, həqiqi sözü-mdür, sənənin irəhmətlik qaynatan Alının qoca babası Məddimqulu kişi hər gün mənim qaynatamın qapısındaymiş... Buğdadan, arpadan...

Redaktor (*onun sözünü kəsir*). Dərdini söylə, Məmiş. (*Kə-nara.*) Elə o tünbətün qaynatalar yıxacaq mənim evimi...

Məmiş. Nə olar, qohumluqdu da, biri vəzifəyə qalxar, biri enər, biri qalxmaq istər... Biri ministr olar, biri qara fəhlə... Tükəz-banın başı üçün, həqiqi sözümdür. Qohum görək həmişə qohumun əlindən tuta, İman. Qohum görək arxasını həmişə qohumuna söy-kəyə, kişi! Qohum qohumun əlini yeyər, amma sümüyünü çölə atmaz, Tükəzbanın canı, düz deyirəm.

Redaktor. Düz deyirsən, Məmiş! (*Saatına baxır.*) Yuxarıya çağırıblar, sən allah, üçcə dəqiqə vaxtım var, qısa elə.

Məmiş. Bir kor qız kimi atılıb qalmışam ortada. Bəs Məmiş belə oğlandı? Yox, ona stol yaraşır, rəhbərlik yaraşır, tamadalıq yaraşır.

Redaktor. Nə demək istəyirsən, Məmiş, açıq danış.

Məmiş (*qəzetə bükülü maketi açır, tumarlaya-tumarlaya, oxşaya-oxşaya redaktora göstərir*). Bu, redaktor müavini kabinetin maketidir. Bu otağı havaxt verirsən mənə?

Redaktor (*heyranla kənara*). Bu gədə psix deyil ki?

Məmiş. Əgər çox yubanacaqsa, gedim bir importu qıfıl alım, götürüm vurum qapısına. Bir də gördün, yuxarıdan bir nənəsi göy-çək gəlib oturdu orda, onda neyləyəcəkən? Bir qıfıldı da, axşam Tükəzbandan beşlik qoparmışam. (*Çıxarıb göstərir.*) Yadındadır, mən evi də elə aldım. Dəmir qapı salıb beş-altı yerdən qıfıladım, heç "tank ferdinant" da gətirsəydilər, açammazdılar. Sonra gecənin birində köçdüm ora. Çıxmaq istədi həriflər. Ay-hay, çıxardılar ha... Heç padşah da gəlsəydi, Tükəzbanı yerindən tərpədə bilməzdi.

Redaktor (*kənara*). Şizofrenikdir... (*Saatına baxır, Məmişə.*) Elə bilirsən mən istəmirəm sən keçəsən o otağa? Burda mənə səndən yaxın kim var? Amma qoymurlar, Məmiş!

Məmiş. Kim qoymur?

Redaktor. Yuxarıdakılar. Deyirlər, heç əməlli-başlı orta savadı da yoxdur. Qırx yaşından sonra qiyabi orta məktəb qurtarib. Qiyabi orta məktəb qurtaranlara, bilirsən də... indi necə baxırlar...

Məmiş. Onda, İman, İmam haqqı yazacağam.

Redaktor. Yaz! Amma yalnız bu vəzifə üçün yox. Belə yazsan, deyərlər, redaktorun da barmağı var. Bir-iki də ayrı vəzifə qeyd elə, həm mənəndən görməsinlər, həm də biri tutmasa, o biri tutsun.

Məmiş. Ağillı məsləhətdir, Tükəzbanın başı üçün düz deyirəm.

Redaktor (*saatına baxır*). Get yaz, Məmiş, tez göndərsən yax-sıdır.

Məmiş. Yazım götürüm, bir əməlli-başlı redaktə elə.
Redaktor. Yox, onda məni üslubumdan tanıyarlar.
Məmiş. Yaxşı, kirvəmə verərəm düzəldər, tavaravəddi. Sağ ol.
Redaktor (*kənara*). Bunlara belə lazımdır, görək dovşana qaç
deyəsən, taziya tut!

Məmiş (*çıxmaq istəyəndə Şahinlə üzləşir*). Yazacağam. Lap
atalarını da yandıracağam, kəndlərini odlayacağam bunların. Hərəsi
birinin quyuğundan tutub vəzifə sahibi olmaq istəyir. (*Deyinə-
deyinə çıxır.*)

Redaktor. Şahin, gəl öyləş. Bizə gələndən səninlə bir əməlli-
başlı söhbət eləməmişəm. Dünən şəxsi işinə baxdım. Budur, (*şəxsi
işinə vərəqləyir*) Qayalı Şahin Ənvər oğlu, 1958-ci ildə anadan olmu-
san. Moskvada. Nə üçün Moskvada?

Şahin. Valideynlərim o vaxt Moskvada oxuyurmuşlar.

Redaktor. Maraqlıdır, harda? O illər mən də orada oxumuşam.

Şahin. Anam universitetdə...

Redaktor (*sözünü kəsir*). Dayan, yoxsa Mehribandır?

Şahin. Bəli, anamın adı Mehribandır, orda ki yazmışam. Harda
işlədiyini qeyd etmişəm.

Redaktor. Bəs atanın harada işlədiyini niyə göstərməmişən?

Şahin. Atam həlak olub.

Redaktor. Kim deyir onu?

Şahin. Anam danışib. 23 yaşında həlak olub. Göylərdə. On bir
nəfəri paraşütlə yerə göndərib, özünü xilas etməyə vaxtı qalmayıb.

Redaktor. Anan indi hardadır, Bakıda?

Şahin. Xeyr, Gəncədə... Baya q də qərībə soruşdunuz. Siz mənim
anamı haradan tanıyırsınız?

Redaktor. Dedim ki, o vaxt mən də Moskvada oxuyurdum.

Şahin (*sevinclə*). Yəqin siz mənim atamı da tanıyırdınız?

Redaktor. Əlbəttə, əlbəttə, tanıyırdım.

Şahin. Sizdə onun şəkli yoxdur ki, bəlkə birlikdə çəkdimisiniz?
Anamda yoxdur. Atamı elə görmək istəyirəm, heç olmasa şəklini...

Redaktor (*fikirli*). Evə baxaram, bəlkə də var... Demək, saat
zavoduna getmişdin? Kiminlə görüşə bildin?

Şahin. Fəhlələrlə, mühəndislərlə.

Redaktor. Bəs direktoru görə bilmədin?

Şahin. Xeyr, qəbul etmədi.

Redaktor. Nə üçün? Gəlişini qabaqcadan bilmirdi?

Şahin. Bilirdi.

Redaktor. Hə, təəssüratın necədir?

Şahin. Oxuyarsınız, görürsünüz.

Redaktor. Yaxşı, sağ ol... Yerində ol, lazım olsa, çağıraram.

Şahin gedir. Redaktor dəstəyi götürüb nömrə yığır.

Redaktor. Ənvər, yerindəsən? Necəsən?

Salahov. Sən yoxlayanı, yaxşıyam.

Redaktor. Nə vaxtdan, şəhər partiyası komitəsinin orqanı olan
bir qəzeti saymamağa başlamısan, bala?

Salahov. Bu nə sözdür, professor?

Redaktor. Yanına müxbir göndərirəm, zəhmət çəkib qəbul
etmərsən. Bilirsən heç o kimdir? Adı mərkəzi qəzetlərdə gur-gur
guruldayan bir oğlan...

Salahov. Biz də xalq üçün əlləşirik, professor.

Redaktor. Niyə onu qəbul eləməmişən?

Salahov. Eləməyəcəyəm də. Qoy getsin baş mühəndisin yanına.

Redaktor. Səndən bir söz soruşmaq istəyirəm.

Salahov. Tez elə, yanımda iclasım var.

Redaktor. Mehribanı son vaxtlar nə vaxt görmüsən?

Salahov. Hansı Mehribanı? Hə? Nə olub?

Redaktor. Oğlundan heç xəbərin var?

Salahov. Yox.

Redaktor. Mən səni bu qədər qəddar bilməzdim. Demək, bu
neçə illər heç maraqlanmamısan oğlun hardadır, necədir? Heç onu
görmək xəyalına da düşməmişən?

Salahov. Nə olub?

Redaktor. Aylı. Özünü ələ al ki, sənə bir şad xəbər verəcəyəm.
Validolun var yanında?

Salahov. Şad xəbərə nə validol?

Redaktor. Hərdən lazım olur.

Salahov. Hesab et ki, dilimin altındadır, sözünü de.

Redaktor. Şahin tamam sənin gəncliyindir, elə bil, bir almanı
yarı bölüblər...

Salahov. Şahin kimdir?

Redaktor. O gənc jurnalist, yerişi, duruşu, baxışları, saçları...
sənsən ki, varsan!

Salahov. Nə olsun?

Redaktor. Səsi də sənə oxşayır, saçları da, sifəti də, möhkəmliyi də...

Salahov. Adam adama oxşayar da...

Redaktor. O sənin oğlundur, Ənvər! Susma, danış, danış ki, yüngülləşsən... Validolun yoxdursa, zəngi bas, katibən götirsin. İndə daha yaxşıdır, birini at, təzyiqini aşağı salsın... birini at, at ki, ürək döyünmədən azalsın...

Salahov. Mən belə bomboz xəbərlərə alışıbmışam.

Redaktor. Fərsətli oğlandır, onunla fəxr edə bilərsən, Ənvər! Salahov. Anası da gəlib?

Redaktor. Yox, o, Şahinin bura gəlməsinə heç razı deyilməmiş... İşin sonunadək yerindəsən? Biz görüşməliyik... (*Redaktor dəstəyi asır.*)

Şöbə.

Məmiş (*gəlir*). Vallah, bir zəlzələ salacağam bu redaksiyaya, gəl görəsən? Yazacağam... Atalarını yandıracağam.

Günay. Yaz, Məmiş, yaz, amma qışqırma, sən allah, indicə o yandan da Harayxanım başlayacaq.

Məmiş. Qışqırmayım, bəs neyləyim? Sən bu xarabanın partkomunun müavinisən, yox?

Günay. Bəli.

Məmiş. Bircə dəfə də olsun, Məmiş Görməmişovun liçni işi ilə məşğul olubsan?

Günay. Hansı şəxsi işi ilə?

Məmiş. Bir dəfə durub redaktor müavinliyinə onun kandidaturasını podderjka edəyibsən?

Günay. Axı kim irəli sürüb o təklifi?

Məmiş. Siz ağzınıza su alıb oturandan sonra kim sürəcək? O cavan oğlan?

Günay. Məmiş, axı redaktor müavinli kolxoz sədri seçkisi deyil ki, təklif irəli sürüb barmaq qaldıraq.

Məmiş. Demək, daha asandır da. Barmaq qaldırmaq olanda, biri istəyir, o biri yox. Verxuşqanın zəngi və redaktorun əmri, vəssalam-süttmam!

Günay. Büronun qərarını biz vermirik axı...

Məmiş (*ikimənaltı*). Verərsiniz də, verməzsiz də, baxır qorutuna...

Günay. Redaktorun əmrinə biz qol çəkmirik, özü çəkir. Bir də düzünə qalsa, Məmiş, incimə məndən, düz söz nə qədər acı olsa da, mən yalandan sərfəlidir, sən redaktor müavinliyinə layiq deyilsən!

Məmiş. Niyə? Yenə keçdin ingiliscəyə?

Günay. Çünki redaktor müavinini öz qələmi və yazı mədəniyyəti ilə görək hamıdan ucada dursun.

Məmiş. Elə bu?

Günay. Bu, birinci şərtidir. Başqa keyfiyyətlər də gərəkdir, amma birincisi yoxdursa, o biri keyfiyyətlər barədə də düşünməyə dəyməz.

Məmiş. O dediyin yazı-pozu sənə lazımdır. Qulamova lazımdır ki, oturub material hazırlayasınız, redaktor müavinini isə vəzifədir, kollektiv rəhbərlikdir, birini tərifləyib, o birini tənqid etməkdir.

Günay. Qəzet yaradıcılıq işidir, ona təşkilatçı deyil, istedadlı jurnalist rəhbərlik etməlidir.

Məmiş. İstedad? O nə şeydir elə? Qulamov istedadlıdır? Bəs nə təhər olub qələmi qoyub tüfəng götürüb, tüfəngi qoyub qələmi?.. Özü də düz otuz ildir bu ağır şöbəyə rəhbərlik edir. (*Qulamov yerində qurcalanır.*) İncimə Qulamov, Harayxanım hərdən sözün düzünü deyir. Lap götürək bizim bu İmanın özünü, redaktoru deyirəm də... İstedadına görə redaktor olub? Eh, yox, canım, sizlər köhnə kadrların qiymətini bilməzsiz...

Günay. Deyəsən-sizə mənasız gəlir mənim sözlərim...

Məmiş. Bu son vaxtlar belə, yaman qoribə olubsan e, elə bil ingiliscə danışırısan...

Məmiş telefonun dəstəyini götürüb nömrə yığır.

Qulamov. Şahin!.. Oxudum. Sən heç bilirsən kimə sataşırsan? Şahin. Mən heç kəsə sataşmamışam.

Qulamov. Tutaq ki, kritikovat edəyibsən. Heç bilirsənmi o kimdir? Salahov...

Məmiş (*dəstəyi telefonun üstünə atır. Qulamovun sözünü kəsərək*). Salahov? Hı-hı... Doğrudan, Salahovdandır? Hı-hı-hı...

Qulamov. Onun şəhər dolusu adı-sanı var, bala.

Şahin. Adlı-sanlı adamı tənqid etmək olmaz?

Məmiş. Salahovu tonqid? Hı-hı-hı...

Şahin. Mən xahiş edirəm, yazının özündən danışın.

Qulamov. Lap özünə keçək; bu nə formadır – “satirik qələmlə?”

Şahin. Forma deyil, janrdır.

Qulamov. Sən deyən olsun. İstəyibsən felyeton yazasan, çıxmayıb.

Şahin. Siz materiala əməlli-başlı baxın. Görünür... Xahiş edirəm, yenidən oxuyasınız. *(Günay əlindəki jurnalı bir tərəfə atıb Şahinə baxır.)*

Qulamov. Yox, balam, indiki cavanların tərbiyəsində hələ görməli çox iş var. Sən bilirsən, Veli Qulamoviç kimdir? Mən qələmi qoyub tufəng götürmüşəm, tufəngi qoyub qələm götürmüşəm. Mən müharibədə Mozdokacan gedib çıxmışam.

Şahin. Bu dediklərinizin o materiala heç bir dəxli yoxdur!

Qulamov. Sən bilirsən Salahov kimdir?

Şahin. Saat zavodunun baş direktoru. İstehsal etdiyi saatlar tökülüb qalib mağazalarda.

Qulamov. Bilirsən, neçə dəfə keçici bayraq alıb?

Şahin. Bayraqların da o materiala dəxli yoxdur, orda tamam başqa məsələlər qaldırılıb.

Harayxanım qapının ağzında görünür.

Qulamov. Bilirsən, neçə orden-medalı var?

Şahin. O barədə də yazmışam.

Qulamov. Və nəhayət, o zavodu Salahov təşkil edib.

Şahin. O da qeyd olunub.

Qulamov. O boyda kişini birdən-birə... Yox, redaktor razı olmaz buna.

Şahin. Siz öz fikrinizi deyin.

Qulamov. Mənim fikrimcə, bu yazını bür-bük, at o zibil qabına.

Şahin. Nə üçün?

Qulamov. Çünki o kol biz girən kol deyil.

Şahin. Mən xahiş edirəm, bir də oxuyun, heç nədən çəkinməyin, yazının altında mənim imzamdır, siz niyə qorxursunuz?

Şahin çıxır.

Qulamov. Nə yaman kapriz çəyir bu gödə. Kimə arxalanır belə?

Harayxanım *(qapı ağzından)*. Deyirlər pedaqoji institutun direktorını da o çıxartdırb işdən.

Telefon zəng çalır.

Qulamov. Bəli, redaksiyadır... Kimdir soruşan onu? Həsən-ağa Sailoviç? Bu saat, bu saat Həsən-ağa Sailoviç... Bu dəqiqə yüyürəm çağırım... Şahin, Şahin!

Harayxanım. Şahin...

Qulamov. Həsən-ağa Sailoviç çağırır...

Şahin. Dayım? *(Dəstəyi götürür.)* Salam, dayı, necəsən? Hələ işə təzə başlayıram. Bağışla, dayı... Baş üstə, gələm... *(Dəstəyi yerinə qoyur. Otaqdan çıxır.)*

Məmiş. Gördün?

Qulamov. Nəyi?

Məmiş. Dəvəni. Onunçün dingildəyir də. Sadıqov kimi dayısı olan niyə dingildəməsin.

Günay. O, şəhər partiya komitəsinin birinci katibi Sadıqov idi?

Məmiş. Bəs necə?

Qulamov. Vay, dədə, vay...

Məmiş. Qazın yadı deyəsən, Qulamov?

Harayxanım. Qulamov, qurbağa gölünə daş atdılar?

Şahin daxil olur.

Qulamov. Şahin bala, məqaləni bir də oxudum. Çox sərtidir. Bir az yumşaltmaq lazımdır.

Şahin. Nəyi?

Qulamov. Məsələn, deyirsən ki, zavod yüksək keyfiyyətli musiqili saatlar istehsal edə bilər... Belə yaramaz axı... Bizim saat zavoduna hansı saatın istehsalı tapşırılsa, onu da istehsal edir...

Şahin. Bəs təşəbbüskarlıq? Mən sənədlərə baxmışam. Neçə dəfə zavoda yeni model təklif edilib, müdiriyyət hər dəfə bir bəhanə gətirib, qəbul etməyib.

Məmiş. Kişinin oğlu düz deyir də, hələ yumşaq yazıb, mən olsaydım, yandırmışdım atalarını.

Günay. Yağmasan da gurludayırsan, ay Məmiş!
Qulamov. Bunlar hamısı problematiki məsələlərdir.
Şahin. Problematik məsələlər bəs qəzetdə qaldırılmasın, harada deyilsin? Materialı təqdim edin redaktora.

Qulamov. Elə bilirsen, redaktor oxumaqla bir şey dəyişiləcək?
Məmiş. Dəyişər də, dəyişməz də... Baxır qomutuna...

Şahin. Mən bilmirəm nə dəyişməlidir? Onu bilirəm ki, redaktor da, qəzetin əməkdaşları da hər hansı bir görkəmli adamı yeri gələndə tənqid etməkdən çəkinməməlidir. Açıq, dübbədüz tənqid adamın ən yaxın dostudur. Tənqid adamları işdən çıxarmaq, ya başqa cəza vermək üçün deyil. Mən bu yazıda da qarşıma elə məqsəd qoymamışam. Salahov bəlkə də vəzifəsində qala bilər, düşüncəvi vəziyyətdən çıxmaq üçün özündə hünər tapsa.

Məmişov. Salahov – bataqlıq? (*Saqqanaq çəkib gülmür.*)

Şahin. Gülməli nə var ki? Əksinə, kədərlənmək lazımdır. Salahov ağıl-qaralı məhsul istehsal edərək dövlət planlarını doludurub deputat olub, hökumət mükafatları alıb... Hətta el də onu müdrik adam kimi tanıyıb. Əslində isə... Dövlətin ona etibar etdiyi saat zavoduna dərin bir quyu qazıb, bircə basdıranı tapılırmı.

Qulamov. Qurbanıdır sənə imzam da, qolum da. Günay xanım, sən də qolla.

Günay həvəslə gəlib qol çəkir.

Qulamov. Buyur, oğlum, çatdır redaktora...
Günay (*hiss ediləcək dərəcədə kinayəylə*). Bizim söhbədə yeganə rəhbərlikdir, yoldaş Qulamov dedi, qurtardı, getdi...
Qulamov. Да у нас единое руководство.
Günay. Mən apararam...

Məmiş təəcüblə onun arxasınca baxır.

Məmiş (*Günayın arxasınca*). Yenə keçdi ingiliscəyə...

İşıq sönür. Məmiş və Qulamov müxtəlif poçtlara məktub atırlar.
İşıq yanır. Yenə həmin səhnə. Aşaşağıdır.

Günay. Biz işdən gedirik, sən gəlirsən... Bütün günü harada idin?

Şahin. Redaktor çağırırdı. Amma nədənsə, yazıdan söz salmadı. Dedi ki, sabah gedib Salahovla görüşməliyəm.

Günay. Nəyə görə?

Şahin. Elə mən də dedim, bu görüşün nə mənası?.. Yəqin məni sizin söhbətdən dəyişəcəklər...

Günay. Dəyişəcəklər? Hara?

Şahin. Təbliğət şöbəsinə. Redaktor o şöbə ilə əlaqədar mənə iş tapşırıb.

Günay. Mən elə belə də bilirdim. Səni rahat işləməyə qoymayacaqlar. Şöbədən-şöbəyə atacaqlar. Möhkəm ol, Şahin. Kişinin mübarizədən qaçması dəhşətlidir, rüsvayçılıqdır. İstər qoca olsun, istər cavan, fərqi yoxdur. Kişi geriye çəkiləcəksə, heç mübarizəyə girməyə yaxşıdır.

Şahin.

Dilxor qaya, lal şələlə,
Bulanıq bir çay olmaram.
Gülsüz bahar, barsız payız,
Çən-dumanlı yay olmaram.

Söz zirvəsi – bir uca dağ,
Ömür – qısa...
Təzə bax!
Arabası sınıq-salxaq
Yolçulara tay olmaram.

Günay. Eh, Şahin, Şahin. İstərdim ki, sən həmişə belə kəsərli, inadlı, beləcə əqidəndən, yolundan dönməz qalasan. Çox istərdim. Amma təəssüf ki, mümkün deyil.

Şahin. Niyə mümkün deyil?

Günay. Həyat öz işini görür, illər öz hökmünü verir, poladı da muma döndərir.

Şahin. Mən həmişə belə qalacağam, Günay. Bilirəm, bu yolda mən çox bəd üzlər qarşılayacaq, nadanlıqlarla üzləşəcəyəm, təəcüblər, istehzalar, kinayələr içiyə addımlayacağam... Bəlkə də qazancımın çox itirəcəyəm, nə bilim? Amma həmişə belə qalacağam, üzüdünlüklərin, əhdinə vəfasızların acığına belə qalacağam, onlara sübut edəcəyəm ki, belə yaşamaq mümkündür, əsil həyat elə budur, əsil yaradıcılıq da...

Günay. İndi sənin olmaq istərdim, Şahin.

Şahin. Neçə yaş böyüksən məndən?

Günay. Doqquz yaş.

Şahin. Deməli, eyni onilliyin uşaqlarıyıq, eyni nəsilənlik, lap başlıcası, eyni zamanın övladları, (*gülə-gülə*) eyni şəhərin sakinləri, eyni redaksiyanın əməkdaşlarıyıq.

Günay. Bacarsan, belə qal, Şahin, mənim acığıma belə qal... Hamıya sübut et ki...

Şahin. Bəs sən niyə belə qalmadın?

Günay. Mən qala bilmədim. İlk dəfə bura qədəm qoyanda elə bildirdim ki, məbədə gedirəm. Görən olmasaydı, bu binanın qara divarlarını öpə-öpə yalayardım. Gəldim. Bura ilk baxışda mənə kif basmış, səliqə-sahmansız bir arxivi xatırlatdı, sonra adi qocalar evinə oxşadı, sonra... nadanlar və fırıldaqçılar yuvasına döndü, məbədə çönüb oldu kif basmış arxiv, ölümünü gözləyən qocalar evi, nadanlar, fırıldaqçılar yuvası... Hər gün işdən sonra mənə evdə bir dəstə yola salardı. Bütün şöbələrdən xahiş edərdilər ki, onlar üçün yazım... Nə üçün? Dərhal başa düşdüm ki, onları maraqlandıran mənim yazım, təfəkkürüm, aqlım deyil, bədənimdir, gözəlliyimdir, nə bilim, nəyimdir... Bircə anda mən iyrendim hamısından. Təcili orə getmək lazım idi, getdim rastıma çıxan bir mühəndisə. Sonralar şayiələr yaydılar ki, guya o mənə layiq deyil. Əgər bu sözləri səmiyyətlə desəydilər, qaşlarımı çatıb fikirləşərdim, hətta qəlbimdə onlara rəğbət oyanardı. Amma qısqancılıqdan, daha doğrusu, paxıllıqdan belə deyirdilər. Yenidən iyrendim onlardan, əvvəlcə vuruşmaq istədim, sonra gördüm ki, hamısı həşəratdır, hamısı daldə bir-birinin anasına söyüb üzde öpüşənlərdir. Gördüm ki, burda sənət naminə müqəddəs heç nə yoxdur. Biri əvvəllər mühasib işləyib, biri bazar müdri, biri restoran direktoru olub, biri kababçı... Arada bir vaxt lap bezmişdim hər şeydən, istədim gedim məktəblərin birində müəllim işləyim, maarif şöbəsində dedilər ki, olmaz, ixtisas təhsilin yoxdur. Qəzetdə işləməlisən. "İşləməlisən!" Yaratmasan da olar, sadəcə işləməlisən!.. Bəs bunların görəsən ixtisas təhsili nədir? "İşləməlisən!" Axtarış tələb olunmur, yanmaq tələb olunmur, sadəcə işləməlisən! Mən də birdəfəlik tüpürdüm hər şeyə, başladım işləməyə. Mən bilirəm, başqa redaksiyaların hamısı belə deyildir, çoxunda işə yanan, vicdanlı, namuslu jurnalistlər çalışır. Bunların işə... Elə bil reseptlə tapıb gətirmisən hamısını. Ona görə mən də aşıdım buranın ab-havasına: şəhər doqquzda gəlirəm, bir-iki informasiya hazırla-

yıram, təzə jurnallara baxıram, saat beşdə çıxıb gedirəm evimə... Gecə növbətçisiyəmsə, Harayxanım demişkən, şəhərdə hərf qovuram...

Şahin. Açıq danışığın üçün ucaldın. Amma bilmirəm, sənə qınayım, ya bağışlayım?

Günay. Qına! Qına mənə, Şahin! Bağışlanmaqdan zəhləm gedir. Bağışlanmaq istəmək sadəcə ummaq kimi bir şeydir. Yenə qınamaq yaxşıdır, qına, qına və and iç ki, həmişə belə qalacaqsan.

Şahin. Kişilər and içməz. Kim and içirsə, onun səmiyyətinə şübhələnirəm.

Günay. Sən görək bura bir az tez gələydin, onda ki, mən də sən idim. Bəlkə mən gec gələydim, ikimiz bir olsaydıq, onda gücümüz çatardı bu zəlzələyə.

Şahin. Biz ki bir yerdəyik.

Günay. "Kişilər and içməz. Kim and içsə, onun səmiyyətinə şübhələnirəm..." Nə gözəl səslənir! Kişilər görək öz yollarından dönməz olalar. Bayağ da dedim, kişi geri çəkiləcəksə, heç bir mübarizəyə girişməyə yaxşıdır. Bilmirəm, nədənsə köhnə həyatımız düşdü yadıma.

Şahin. Danış, danış, köhnə həyətləri unutmaq olmur...

Günay. Tez-tez orda pəzəvəng oğlan görünərdi. Qonşu məhəllədən idi. Bir dəfə bizim məhəllənin bir dəstə oğlanını təkbaşına döydü. Döydü və sonra çağırırdı: "Sleduyuşee!..." Sonralar daha tez-tez görünərdi bizim həyətdə, gələn kimi də istehzayla bağırırdı: "Sleduyuşee!..." Bir gün ortayaşlı bir qonşumuz çıxdı onun qabağına, sakitcə, lal-dimməz yaxınlaşdı, sonra onun ağız-burunun qanını bir-birinə qatdı, tirtap ələyib uzatdı yerə. Pəzəvəng oğlan huşunu itirdi, üzünə su çilədik, sonra özünə gəlib qaçmağa başladı. Elə qaçırdı ki... Elə bil ilan ağzından qurbağa qurtarmışdı. Bu vaxt bir qoca arvad qulağına pıçıldadı ki, o gedə məndən yana gəlirmiş bu həyətdə. Qonşumuz bu məsələni eşidən kimi cumub onun üstünə. Heyifsləndim ki, o pəzəvəngə bir sille çəkmədim, qəzəbdən əllərimin içi göynəyirdi. Sonralar neçə dəfə çıxdı qarşıma, hətta bir dəfə dalımcə düşüb teatra da gəlmişdi. Havaxt görürdüm, onun yoluq cücə kimi qaçması yadıma düşürdü, qəhqəhəmi saxlaya bilmirdim... Bəlkə də...

Şahin. Deməli, mən də bir gün yoluq cücə kimi qaçaçağam?

Günay. Yox, deyəsən, bənəzməni bənəzsiz oldu. Bilirsən, o pəzəvəngin elə qaçması mənə də ayıldı. Birdən mən də elə zəziyyətdə düşərdim? Nəyəsə arxalamı lovğalana bilərdim, sonra isə pəzəvəngin qaçışı mənim də qarşıma çıxardı, ayıldı o mənə, yaman ayıldı.

Şahin. O pəzəvəng ağlının ucundan soni itiribdir... Mənimso... itirməyə heç nəyim yoxdur. Bir də cavan olsam da... Sifətimi küləklər çox döyəcəyib, borkimişəm. Mən öz prinsiplərimi heç nəyə qurban verməyəcəyəm, son buna əmin ol!

Günay. Deyirsen, redaktor yeni iş tapşırıb sənə?

Şahin. Anonim məktub gəlib, hamam müdiri haqqında. Çağır-mışam, indi gələcək... Bəlkə də gəlib... Bayıra baxım... (Gedir.)

Günay.

Mən həmişə möcüzəyə inanmışam,
Özüm də bir xoş möcüzə yaratmaqçün
Tələyimin başına çox dolanmışam.

Sənin gəlişin həqiqətən möcüzədir, Şahin. Amma niyə belə gec gəldin? Axı mən səni çoxdan axtarırdım. Mən indi etinasız keçib-gətdiyim yolları bir də geri qayıda bilərdimmi? Əgər qayıtsam, buna necə baxarlar? Axı mən daha başqa cürə tanıyırlar; hər cür cybə-corliyi görüb susa bilən bir qadın... Bəli, mənə toxunmurlarsa, yalnız susmalıyam. Niyə belə gec gəldin? Bu nədir, məndə qoribə hisslər oyandırdı? Özünü ələ al, köhnə idealist, özünü ələ al. Belə yaşamaz sənə, sən anasan, qızın da bu gün-sabah məktəbə gedəcək... Bir də axı özündən niyə küyə düşürsən? Sən kimsən indi? Bütün arzuları, əməlləri pensiyaya çıxmış bir müqəvvə?! Elə müqəvvə olubsan ki, gözəlliyin də buz bağlayıbdir. (Bir kişi daxil olur.) Niyə belə gec gəldin?

Mirzəqulu. Mən burdayam...

Günay. Sizə kim lazımdır?

Mirzəqulu. Deyir, mənə bura çağırıblar, komxozun müdiri zəng etmişdi. Ay balam, axı mən hara, bura hara?

Şahin (gəlir). Mirzəqulu sizsiniz?

Mirzəqulu. Bəli, hamamın direktoru...

Şahin. Sizi mən çağırmışam, buyurun oyləşin...

Günay. Mən gəldim, Şahin...

Çıxır.

Mirzəqulu. Xeyir ola, qadam, mən hara, qəzet hara? Yoxsa hamamdan şikayət yazıblar, neyləyim, Allah kaçaqar Bədəlin evini yıxsın, zalım oğlu qurşanıb içkiyə, bir gün işə çıxmır, bir gün kefli gəlir, bir gün odu ələ vurur ki, katyol partlayır.

Şahin. Burda bir məktub var.

Mirzəqulu. Yoxsa kassir Məddimquludandır. Bacarmıram, qadam, vallah-billah onunla bacarmıram. 40 qəpiklik nömrə biletlərini bir manata satır, 15 qəpiklik obşi biletləri bir abbasıya. Dəfələrlə demişəm, danlamışam. Cavabı da budur ki, bir çəton külfətim var, necə dolandırım? O gün öz müdirimizə də demişəm, hamamların hamısında kassir arvad xeyləgədir. Deyirəm, biz də bir arvad götürək, qurtarsın getsin. Arvadlar insafı olurlar.

Şahin. Elə bizə gələn məktub da arvad haqqındadır, Mirzəqulu kişi.

Mirzəqulu. Yoxsa keçən şənbə hamamda düşən arvad davasından yazıblar? Nə edim, içəri girib ayıra bilməzdim ki, hamısı lüt idi.

Şahin. Bu məktubda yazıblar ki, siz antipodsunuz...

Mirzəqulu. O nə olan şeydir, qadam?

Şahin. Antipod? Yəni ölkəmizə, cəmiyyətimizə, quruluşumuza yad adam. Yəni sizin hərəkətləriniz mənəvi ideallarımıza ziddir...

Mirzəqulu. Bunu hansı bir oğraş yazıb, qadam? Mən qəbirgəmin birini Hitlerlə vuruşanda qoyub gəlmişəm. Bir kosin quyrugunu tapdamamışam. Bu kimdir belə şəxsi-qərəzlik edir mənəmlə?

Məmiş (gəlir). Salam. Boy, Mirzəqulu kişi, salam! Salam! Xoş gəlmisən. (Öpüşür.)

Mirzəqulu. Məmiş müəllim mənə yaxşı tanıyır. Necə ildir bu qəzətdə küləng vurur. Məmiş, sən atan Mikkının goru, heç indiyə qədər məndən şikayət-filan eşitməmiş?

Məmiş. A tövbə... a tövbə...

Mirzəqulu. Hansı oğraşa götürüb yazıb ki, mən anti... ant... nəyəm?

Məmiş. Pod? Nə deyirsiniz deyir, indi dünyada yaxşı adam azdır...

Şahin. Bu məktubda yazıblar ki, sizin iki arvadınız var. Biri burada, biri kənddə. Kənddəkindən üç uşağınız var. İkisi institutda oxuyur, biri doqquzuncu sinifdə. Onlara görüm-baxım etməirsiniz. Bir qəpik də pul göndərmirsiniz.

Mirzəqulu. Deynən, yalançının atası it ilə yatsın. Mən onlara, mən onları... mən heç bir arvad-zad tanımıram...

Şahin. Demək, sizin iki arvadınız yoxdur.

Mirzəqulu. Qadam, mən dəliyəm, ya başıma at topib-nədir, bilmirəm ki, bu, Sovet hökumətidir?.. Bizdə belə şey-zad olmaz... Bir də indi adam heç bir arvadı saxlaya bilmir, gəl-gör, iki ola...

Məmiş. Düz deyir, neyləyir iki arvadı?

Şahin. Demək, sizə şər atıblar?

Mirzəqulu. Axı kim yazıb onu ey?

Şahin. Məktub imzasızdır...

Məmiş. Bah atonnan. Bu imzasız məktublar milləti qırdı, qabağını alan da yoxdur.

Şahin. Mirzəqulu kişi, demək, bu məktub yalandır?

Mirzəqulu (*əlini onun üzünə vurur*). Bu sən öləsən, şəddir. Kimsə mənə badalaq vurur. Oğlumun meyitini görüm, əgər orda bir həqiqət varsa...

Şahin. Mən sizə inanıram. And içməyin.

Mirzəqulu. Başqa sözün yoxdursa, gedim.

Şahin. Buyurun, buyurun...

Mirzəqulu. Sağ olun! Məmiş müəllim, çoxdandır hamama gəlmirsən... Sabah işləyəcəyik... Gəl bir nömrə verim.

Məmiş. Ta evdə çimirəm, Mirzəqulu, payın artıq olsun.

Mirzəqulu. Bax da... (*Gedir.*)

Məmiş. Çox yaxşı adamdır. Xeyrixah, əliaçıq...

Şahin. Bu məktub haqqında siz nə deyirsiniz?

Məmiş. Kimin qüsuru yoxdur ki... Hərə bir şeyin bazıdır. Bu da yəqin...

Şahin. Bəs niyə mənə and verdi?

Məmiş. O, Qulamovun qohumudur, məsləhət görmürəm girişə-sən bu işə.

Şahin. Demək ikiarvadlıdır?

Məmiş. Mənim adım olmasın, tülküdür. Bax, bunu mən demədim ha... Üzləşdirsən boynuma almayacağam... Madam ki, redaktor bu işi sənə tapşırıb, əməlli-başlı yoxla. Get kəndə, sovet sədrini gör, camaatla danış... həqiqəti bilərsən...

Şahin. Xoruzlu kəndi buradan çox uzaqdır?

Məmiş. Dağın dalındadır. Yeddi kilometr olar. Gedək bir kabab yeyək...

Şahin. Sağ olun.

Məmiş. Onda mən acam. Gedim.

Məmiş gedir. Şahin məktuba baxır. Mirzəqulu qayıdır.

Mirzəqulu. Məmişin getdiyini görüb qayıtdım, qadam. Sözün açığını deyim, qadam. Məmişin çoxdan mənim yerimdə gözü var. Deyirəm, vallah, nə bilmək olar. Bəlkə...

Şahin. Yaxşı deyil, Mirzəqulu kişi, ayıbdır. Qəzet işçiləri ən təmiz, ən qorəzsiz adamlardır. Onlar öz qələmləri ilə xeyir işləri tərənnüm edirlər, şər işlərin vaxtında qarşısını alırlar...

Mirzəqulu. Görürəm, sən yaxşı oğlansan, qadam. Özün də bura deyəsən, təzə gəlmisən. Bizdə dedi-qodu çoxdur. Nahaq yerə adımızı deməli qoymayıblar. Mən sənə düzünü deyəcəyəm. Hə, belə bir qələtim var. Cavanlıq xətasıdır. Xoruzluda kobinsiz-filansız arvad saxlayıram. Amma mən uşaqlarıma baxıram. İki oğlum – institutda, hər ay onlara pul göndərirəm. Burda isə qızım nə istəyir, alıram.

Şahin. Bəs şəhərdə sizin uşaqlarınız yoxdur?

Mirzəqulu. Var. Burdakı arvadım qohumdur. Uşaq vaxtı göbəkkəsməm imiş. Sonra da zorla dedilər ki, almalısən. Mən onu istəmədim.

Şahin. Neyçün ayrılmırsız?

Mirzəqulu. Mən bu yaşında daha şərə düşə bilmərəm. Bir də qohumluq haqqı var boynumda. Bəs mən elə onların pulu ilə, var-dövləti ilə o arvadı saxlayıram da...

Şahin. Onlar bundan xəbərsizdir?

Mirzəqulu. Əlbəttə, sən gəl bu işi açıb-ağartma. Mən də xəcalətindən çıxaram.

Şahin. Necə?

Mirzəqulu. Cavan oğlansan, yəni sənə də xərclik lazımdır, pul lazımdır. (*Pul çıxarır.*) Al bunu...

Şahin. Saxla, Mirzəqulu kişi... Sənə kim deyib ki, mən belə işlərlə məşğulam?

Mirzəqulu. Heç kim.

Şahin. Bəlkə şəhərdə danışan var.

Mirzəqulu. İnsafən, yox...

Şahin. Bəlkə biri deyib ki, mənə pul verəsiniz.

Mirzəqulu. Yox, yox.

Şahin. Bəs onda sən nə cürətlə məni təhqir edirsən? Bu nə puldur?

Mirzəqulu. Azdır?

Şahin. Bu saat milisə zəng vuracağam, gəlib səni aparsınlar. Məən rüşvət təklif etdiyinə görə. Bir ildən üç ilə kimi həbsin var. (*Pulu onun üzünə cırır.*)

Mirzəqulu. Bu nədir, dölisən-nəsən? Qadam, puldur, istə-mirsən, istəmə. Daha milis nəyə lazımdır?

Şahin. Götür, özün də rədd ol burdan. Səni ifşa etməsəm...
Mirzəqulu. Yaxşı, yaxşı...
Şahin. Çıx burdan, çıx...

Mirzəqulu qaçaraq çıxır, bir an sonra pərdə qabağında
Qulamovla görüşürlər.

Mirzəqulu. Bu zırramanın biridir ki, hə, hə, qadam, nə hır
qanır, nə zir...

Qulamov. Korlamısan işləri Mirzəqulu, heç bilirsen o kimdir?
Birincinin bacısı oğludur... Batdıq...

Mirzəqulu. Qohum deyilsən, kömək elə...

Qulamov. Görək redaktoru görəm. Yığım onları aparım Zənginin qırağına kababa.

Mirzəqulu. Nə lazımsa, çəkinmə, xərci mənim boynuma.

Qulamov şöbəyə daxil olur.

Qulamov. Şahin bala, bəri gəl, sənə bir işim düşüb. Bir Allah
şahiddir ki, mən Həsənağa Səiloviçin xətrini nə qədər istəyirəm...

Şahin. Amma xahiş edirəm, yaradıcılıq məsələlərində heç vaxt
mənə güzəşt etməyəsizin. Dayım da məndən həmişə belə tələb edir.

Qulamov. Allah onu bizim başımızın üstündən əskik etməsin...

Şahin (*Qulamovun son sözlərinə təəccüblənir*). Buyurun, xahişinizi deyir...

Qulamov. Bizim voyenkom bir az başdan xarab adamdır. Düz
beş aydır, məni süründürür. Tay-tuşlarımin hamısına kitabça verib,
mənə yox... Dayının dostudur, desə, onu eşidər.

Şahin. Nə kitabça?

Qulamov. Mühəribə veteranı kitabçası. Mən, axı qələmi qoyub,
tūfəngi götürmüşəm, tūfəngi qoyub, qələmi...

Şahin. Deyərim...

Qulamov. Allah səndən razı olsun. Bir xahişim də var. Dünən
sənin yanında Mirzəqulu adlı bir nəfər olub... O mənim babamın
qardaşı qızının qız nəvəsinin oğludur. Özü də yaxşı adamdır. Onunla
işin olmasın.

Şahin. Vəli Qulamoviç, o məni təhqir edib. Mənə rüşvət...
Qulamov. Ay namərd, ay axmaq... Hələ dedim ona, belə şey-
lər etməzlər, xüsusilə adam yanında.

Şahin. Mən əvvəl onun səmimiyyətinə inandım. Sonra gördüm
yox... xalis riyakardır. Xoruzluya getmişdim. Arvadı göz yaş
axıdır. Deyir, həqiqətən onlara kömək etmir. Faktın özü biabırçı-
lıqdır. O boyda uşaqları öz üstünə yazdırmayıb.

Məmiş. Düz deyir də kişinin oğlu, Mirzəqulu kimilərin atasını
yandırmaq lazımdır.

Qulamov. Sən sus, Məmiş, xahiş olunur, sus!

Məmiş. Niyə, səsini alıblar?

Qulamov. Mən xahiş edirəm, Şahin, bu işi xoşluqla yola ver.
Qırx ildir ki, hamı mənə hörmət edib... Sözümlə yerə salmayıblar.
Eh, kimlər gəlib, kimlər gedib... Gülləli Xənsuvaroviç deyirdi ki,
Qulamov, sən jurnalistliyin dalınca düşməsəydin, indi bir ölkənin
prezidentiydın...

Şahin. Gülləli Xənsuvaroviç kimdir?

Günay. Məktublar şöbəsinin keçmiş müdiri.

Qulamov. Qabağından yeyən deyildi, əvvəllər raykom ol-
muşdu, bizdə neçə il işlədi, sonra pensiyaya çıxıb Zənginin kəna-
rında kababxana açdı. Gedərək bir gün, Şahin bala, əla kabab verir...
Səmədağa Şixliyəviç heç hamama da mənsiz getməzdi.

Şahin. O kimdir?

Məmiş. Keçmiş redaktordur.

Qulamov. Rəhmətlik deyərdi ki, bu qəzetin üç sütunu var: mən,
sən, bir də Qəşəm. Bu sütunlardan biri uça, hər şey məhv olub gedər.

Şahin. Qəşəm kimdir?

Məmiş. Şofer.

Qulamov. Əbdül Həmidoviç deyərdi ki... kolbasanı həmişə
növbəsi çox olan dükandan alın.

Şahin. Elə niyə?

Qulamov. Çünki müştərisi basabas olan mağazada kolbasa qalıb
xarab olmaz. Eh, kimlər gəlib, kimlər gedib.

Məmiş. Rəhim Caxidoviç deyərdi ki, aracağın ən yaxşı zakus-
kası çaydır. Rəhim Caxidoviç deyərdi ki...

Nərgiz (*gəlir*). Шахин, к редактору, пожалуйста.

Qulamov. Necəsən, səyran?

Nərgiz. Я прошу не называйте меня “джейраном”. Ненавижу, сколько раз можно предупредить? (*Şahinə*.) Ну, как живет парень? Не скучно тебе в этом душном отделе...

Məmiş. Skučno, skučno, o da necə! Sənə də çatdı o xəbər? (*Qulamova göz vurur.*) O saat girdi gədənün qılığına.

Nərgiz. Что?

Şahinlə katibə gedirlər.

Qulamov. Yanan oda niyə yağ atırsan, Məmiş? Məqsədin nədir? Mən Şahini yola götürürəm, sən isə...

Məmiş. Mən nə dedim, Vəlican?

Qulamov. Bilmirəm, mənim niyə çörəyimin duzu yoxdur da. Bir yadına sal, sən kim idin, Məmiş. Adi bir mühasib köməkçisi. Səhər işini görürdün, axşam da dostlarınla ya nərd atırdın, ya da kart oynayırdın. Elə deyil?

Məmiş. Yəni?

Qulamov. Səni götirib adam cləmədim? Bu boyda qəzetdə yer vermədim?.. Nahaq, nahaq, mən səni pirə aparıb and içdirmədim... Görək and içdirəydim ki, mənə xəyanət etməyəcəksən.

Məmiş. Mən səni çox sevirəm, Vəlican.

Qulamov. Başına dəysin sənin sevməyin... Ayağımı bayıra qoyan kimi başlayırsan arvad kimi dalımca qara yaxmağa.

Məmiş. Mən qələt eləyərəm, Vəlican!

Qulamov. Çörəyi tapdamazlar, bala. Adama qənim olar.

Məmiş. Arxayın ol, sənin yerində gözüm yoxdur.

Qulamov. Sən xərçəng kimi beş yerə birdən qol atırsan. Bir gözün burdadır, biri QAI-də, biri hamamda, biri nə bilim, harda... Mənim qohumumu yıxmaq istəyirsən ki, yerinə keçəsən?

Məmiş. Sənin qohumun antipoddur!

Qulamov. Bəs sən kimsən? Anonimçi! Onun-bunun paxıllığını çəkən... Özgənin gözündə qılı seçib, öz gözündə tiri görməyən! Əsil antipod sən özünsən.

Məmiş. Ağzımı açıdırma. Mən SSRİ Jurnalistlər İttifaqının üzvüyəm, üç dəfə sosializm yarış qalibi znacoku almışam, iki dəfə redaktorun pul mükafatına, bir dəfə təşəkkürünə layiq görülmüşəm. Altı dəfə mestkom üzvü seçilmişəm, dörd ay beş gün onun sədri

işləmişəm. Suda-zada düşməmişəm. Xaricdə heç tanışım da yoxdur. Mənə antipod deyirson... oy... oy... ürəyim... ürəyim... oy...

Harayxanım (*gəlir*). Nə olub, Məmiş, yenə ürəyindir?

Məmiş. Mənə bir validol...

Harayxanım. Balam, nəyi bölə bilmirsiniz? Vəli Qulamoviç, bir aydı burada yox idin, qulağımız acəb dinc idi. Yenə goldin başladın hay-küyə. Nə istəyirson bu yazıq Məmişdən?.. Qoy bir iclas olsun, durub sağına-soluna döşəyəcəyəm vallah... Bu saat, Məmiş, bu saat dərman götürürəm. (*Çıxır.*)

Məmiş ayağa qalxıb qımışa-qımışa otaqdan çıxır.

Şahin redaktorun qəbul otağına daxil olur.

Nərgiz (*gülümsəyərək*). Бурное оживление, да?

Şahin. Аплодисменты не ожидаются?

Nərgiz. Здесь пощечину дают.

Şahin. Умеют?

Şahin redaktorun otağına daxil olur.

Redaktor. Mən üç gündür sənə deyirəm, saat zavoduna get... Nə üçün getmirson, Şahin?

Şahin. Tapşırdığınız anonim məktubla məşğul idim, İman Mustafayeviç.

Redaktor. Onu tez bağlamaq lazımdır.

Şahin. Mən sizi başa düşmürəm.

Redaktor. At o yana, görmürsən, paxılıqdır...

Şahin. Mən hər şeyi dərindən yoxlamışam, İman Mustafayeviç. Belə adam işə olunmağa layıqdır.

Redaktor. Bəh, bəh, bizim daha ayrı dərdimiz yoxdur. Hər məktuba görə məqalə yazsaq, gündə görək beş qəzet buraxaq.

Şahin. Burada insan taleyindən söhbət gedir, İman Mustafayeviç. Təəccüb edirəm, siz mənə iş tapşırırsınız, sonra da sözünüzü...

Redaktor. Hər işin dalınca çox düşməzlər.

Şahin. Bu bizim gündəlik işimizdir? Saat zavodunda yazdığım məqalə hələ çapa imzalanmayıb. İndi də təhrik edirsiniz ki, yenə ora getməliyəm. Nə üçün?

Redaktor. Sən ora getməlisən, Şahin, Salahovu mütləq görməlisən.

Şahin. Yəni deyirəm, oğor hər şey aydıncırsa, bu görüşün məqsədi nədir?

Redaktor. Həyatın öz qaydaları var. Bu qaydaların çoxu nə qanun kitabına düşüb, nə adamlara verilən səlahiyyət dövlətinə. Mən redaktorəm, amma qəzetimdə Salahovı tənqid edəndən qabaq, görək onunla mütləq görüşəm, çünki uşaqlıq yoldaşırıq. Aldərə kəndindən başlanmış Moskvayadək neçə məktəbdə bir partada oturmuşuq.

Şahin. Yaxşı, bəs mənim onunla söhbətim nə mövzuda olmalıdır?

Redaktor. Oyundan qabaq rəqiblər də səmimiyyətlə ol tutub görüşürlər.

Şahin. Amma bu "səmimi görüşün" oyunun nəticəsinə heç bir dəxli yoxdur.

Şahin redaktorun kabinetindən çıxır, qulaqlarında
Günayın sözləri səslənir, qəbul otağında Nərgizlə üzləşir.

Günayın səsi. Burada sənət naminə müqəddəs heç nə yoxdur. Biri əvvəllər mühasib işləyib, biri bazar müdiri, biri restoran direktoru olub, biri kababçı...

Nərgiz. Шахин, вы университет закончили, да?

Şahin. Да.

Nərgiz. Вы проходили дипломатику?

Şahin. К счастью, нет.

Nərgiz. А почему "к счастью?"

Şahin. Потому что, сейчас самое мудрое дипломатией говорит правду.

Nərgiz (təəccüblə). Неужели?

Şahin. Bəli! Yaxşı ki, belədir.

Nərgiz. Mənnətdaram sənə, Şahin.

Şahin. Nə üçün?

Nərgiz (əlindəki kitabı açaraq). Burada bir söz var... "У каждого светика своё благоухание". Как это сказать на азербайджанском? Hər gülün...

Şahin. Öz ötri var!

Nərgiz. Amma burada heç bir gül öz ötrini verməyəcək.

Şahin. Nə üçün?

İKİNCİ PƏRDƏ

Salahovun kabinetı. Otaq genişdir, gözəl mebel qoyulmuşdur.
Redaktor oturub, Salahov gözlənir.

Salahov. Hər uzun hicranın bir vüsali olur. Bu da görüş nöqtəsi. Bu da mənim vüsəlüm! O gəlir məni günahlandırmağa, sübut etməyə ki, direktor kimi daha bu stola layiq deyiləm, paslanmışam, müasir texnikadan, yəni istehsalat üsullarından xəbərsizəm... Mən nə etməliyəm?

Redaktor. Vuruşmalısən!

Salahov. Mümkün deyil.

Redaktor. Kim olduğunu da açıb ona deməlisən.

Salahov. Bəs tüpürməz üzümə? Deməz ki, atasən, bəs indiyə kimi hansı deşikdə gizlənməmişdin?

Selektor səslənir, Salahov diyməni əsəbi halda basır.

Katibənin səsi. Энвер Вердиевич, Вас...

Salahov (onun sözünü kəsərək). Меня ни с кем не соединяйте, не кого не пускайте ко мне и отключите все телефоны.

Katibənin səsi. Хорошо. Но Энвер Вердиевич... есть очень важное...

Salahov. Не ужели вы не поняли меня? Не понятно, что я сказал?! Вы не понимаете на русском?

Katibənin səsi. Понятно, Энвер Вердиевич...

Selektor susur. Pauza. Salahov selektorun diyməsini yenidən basır.

Redaktor. Doğrudan, mən səni heç belə bilməzdim. Yadındadırmı, orta məktəbdə bir bülbül yuvası tapmışdıq. Ona xata toxumasın deyə, gecə-gündüz qarovulunu çəkirdik. Bülbül öz balalarını yemləyəndə necə sevinirdik. Yadındadır, bülbül köçüb gedəndə hətta ağladın da... Bəs necə olub, öz doğma balana bu qədər etinasız olmusan... Doğrudan, bu neçə ildə heç maraqlanmısan onlarla?

Salahov. Anası qoydu ki?

Redaktor. Sən ki arif adamsan, necə olub indiyə qədər katibin qohumu olduğunu bilməmişən... Heç özünü də üzünə vurmayıb. Bəs o vaxtlar görüşməmişdiniz?

Salahov. Mehribanla toyumuz olanda gələ bilmədi. Teleqram ona çox gec çatmışdı. Harasa ezamiyyəyə getmişdi.

Redaktor. İndiyə qədər üzünə heç nə vurmayıbsa, burada bir iş var. Zavodun yoxlanmasını Şahinə özü tapşırıb, bəlkə o səndən daha incə yolla intiqam almaq istəyir? Nə doğrasan aşına, o da çıxar qaşığına – demək istəyir?

Salahov. Bəlkə də... illər boyu düyünə düşən iş bir nöqtədə açılar... Hər dramın bir finalı olur. Bu da mənim açılış nöqtəm, finalım!

Redaktor. Cabbarlı deyir: "Yerdən göyə küp düzsələr, bir-birinə bənd etsələr, altundan birin çöksələr, onda gəl bax guppultuya!" Sənin başına bir iş gəlsə, növbə mənimdir. Hamı bilir, dostuq. Katibə də çatsa ki, hələ o vaxt Moskvada mən də səninlə oxumuşam, biabır olacağam. Deyəcək, necə dostsan ki, Ənvərin axmaq hərəkətlərinin qarşısını almamısan, Mehribanla ayrılarda ona mane olmamısan.

Salahov. İman, heç kəs bilməsə də, sən yaxşı bilirsen, mən axı evli idim. Həm də axı... o özü atdı məni!

Redaktor. Demək, evli ola-ola yazıq qızı yoldan çıxartmısan. Lap dəhşət.

Salahov. Bəs hər gün səninlə restoranlarda yeyib-içəndə niyə soruşmurdun hardandır bu pullar, professor?

Redaktor. Demək, o zaman bizi Mehribanın puluyla qonaq edirdin?

Salahov. Mehribanın qardaşı elə onda da deyəsən yaxşı yerdə işləyirdi. Hamınız bilirdiniz, sən allah, indi özünü uşaq kimi aparma, hamınız da mənə həsəd aparırdınız. Yəqin indiki katib qardaşı imiş. Hər ay ona hədiyyələr, çoxlu pul göndərirdi. Mən də kasıb uşaq, nə edəydim.

Redaktor. Demək, sən onu sevmirdin?

Salahov. Sevidim, çox sevidim! Evlənməyimiz tamam təsədüf oldu. Bir az sevgiyə başladı, bir az zarafla. Yadındadır, bir dəfə Qələbə bayramı münasibətilə Qorki adına parka getmişdik, 1957-ci ildə... Adama iki şüşə şampan içdik. Ordan qayıdanda, yolumu Mehribangilin yataxanasına saldı. Gecə idi... Hamı yatmışdı...

Yataqxana, pəncərə qabağı.

Gənc Mehriban. Ənvər!

Gənc Ənvər. Gülüm, bülbülüm, canım, ciyərim.

Gənc Mehriban. Yenə keflisən?

Gənc Ənvər. Söz ver ki, bu gün mən deyənə "hə" deyəcəksən. Söz ver ki, "yox" eşitməyəcəyəm. Hə... bir az kefliyəm.

Bir azca kefliyəm bu axşam, gülüm,
Məni qarşılama soyuq baxışla.
İçdim ki, dördümi söyləyə bilim,
İncisən, indidən məni bağışla...

Gənc Mehriban. Fiziklər lirik olmağa başlayıblar, liriklər – fizik. Bəs bu öcəş hardan gəlib meydana?

Gənc Ənvər. Dedim ki, söz ver... susacaqsan! Yalvarıram, sus...

Gənc Mehriban. Buyur, dinləyirəm.

Gənc Ənvər. Söz ver ki, "yox" deməyəcəksən!

Gənc Mehriban. Baxır, istəyin nədir?

Gənc Ənvər. Yox, sən söz ver, lap yalandan da olsa, söz ver.

Gənc Mehriban (gülə-gülə). Söz verirəm.

Gənc Ənvər. Mən bu dünyaya indiyədək fizika kitablarının vərəqləri arasından baxmışam, Mehriban. Ölkələri, qitələri o torpağın yetirdiyi dahi alimlərlə tanımışam. Kitabların səhifələrində, kitabxanaların qoca otaqlarında axtarmışam həyatın ən böyük səadəti. Elə yataqxana, mühazirə salonları, kitabxanalar...

Yuxudan da borc alıb
Oxudum axşam-səhər.
Ötdü gözümü önündən
düsturlar,
teoremlər...

Həyatım kitabxanalarda keçdi. Sən də orda çıxdın qarşıma, yadımdamı? Çıxdın qarşıma və dünyanın rənglərini bir-birinə qatıb sonra yenidən ayırdın. Mavi rəngi çoxaldı dünyanın, əvvəllər heç bilməzdim ki, belə rəng var... Təranələr dil açdı ömrümün hər anında. Əvvəllər təranə, nəغمə sevənləri dünyanın ən məğmun adamları sayardım... Mehriban, istəyirəm ki, elə bu gün-sabah toyumuza edək!.. (Mehriban təqətsiz, özünü itirmiş halda başını pəncərəyə söykəyir.)

Gənc Mehriban. Sən nə danışırısan? Qızdırman-zadın yoxdur ki...

Gənc Ənvər. Hələ özümü heç vaxt belə gümrah hiss etməmişəm.

Gənc Mehriban. Mənim qardaşım var!

Gənc Ənvər. O razıdır, son məktubunda yazıb də...

Gənc Mehriban. Razıdır, çünki mənə inanır... Axı dedə-baba qaydası var, el adəti var...

Gənc Ənvər. Elçilik üçün... mənim bu dünyada səndən başqa heç kimim yoxdur, gələcək, səni elçiliyə göndərim?!

Gənc Mehriban. Dəli!!! Dəli!!!

Gənc Ənvər. Bizə aspirantların yataqxanasında mənzil ayırlar. Bircə...

Gənc Mehriban. Dəli!!!

Gənc Ənvər. Dostlar yığısacaq, müəllimlər də gələcəklər.

Gənc Mehriban. Dəli!!! Dəli!!! Get qardaşıma teleqram göndər. (*Höknür-höknür ağlayır.*)

Gənc Ənvər. Ura!!!

Gənc Ənvərlə Mehriban səhnədən çıxırlar.

Salahov divanın üstündə öyləşibdir.

Salahov. Qardaşı toya gələ bilmədi, teleqram ona gec çatmışdı. Kiyevdə ezamiyyətdə imiş... Əsil rus qışını görüb-sənmi? Elə bir dekabr axşamıydı, biz dünyanın ən xoşbəxt gəncləri idik... Amma cəmişi bircə qış, bircə yaz, bircə payız çəkdi bu xoşbəxtlik. İkinci qışı bir yerdə başa vurmağa gücümüz çatmadı. Ömrü yaman az oldu o nəgmkər günlərin. Niyə ayrıldım? Ürəyimi üşüdür o ayrılığın səbəbi. Toyumuz yadımdadır?

Redaktor. Elə həmin axşam məni sancı tutdu, apardılar xəstəxanaya, korbəğırsaqımı kəşdilər, yadında deyil?

Salahov. Hə, hə, uşaqlar dedilər... Ömrü az oldu o nəgmkər günlərin... Ayrılandan sonra onunla görüşmədim...

Redaktor. Sarsaq uşaqlar idik, açığını deyək. Bizə nə desələr, haqq çıxar. Hamı bildi bu işi, heç kəs kömək etmək istəmədi. Mehribanın tonha qaldığını eşitdik, bir kərə yanına getmədik, kəfini soruşmadıq.

Salahov. O da bu sirri açıb-ağartmadı... On il sonra qurultayda gördüm onu, çox uzaqdan... Yaxınlaşmağa cəsarətim çatmadı...

Redaktor. Uşağın familini Qayalı niyə qoyub?

Salahov. Qayalı – Mehribanın dedə-baba familiyasıdır. Sonra eşitdim ki, uşağın atası haqqında maraqlı əfsanələr uydurub. Guya Ənvər Qayalı igid sınaqçı toyyarəçi imiş, guya bir uçuş qəzaya uğramış toyyarənin bütün heyətini xilas edərək, özü qəhrəmancasına həlak olub.

Redaktor. Ərə getməyib, bilmirsen?

Salahov. Deyəsən, yox...

Redaktor (*saatə baxır*). Şahin indi gəlməlidir. Bəs necə olub indiyə qədər bilməmişən ki, katib onun qardaşıdır. Bu Həsənağa, o Həsənağa imiş?

Salahov. Mehriban mənə qardaşı haqqında çox danışmışdı, dənə-dənə deyirdi ki, namuslu, qeyrətli, qoçaq bir igiddir. Yaxşı, mən indi Şahinlə nə danışım? İman, beynim kütləşib, əlim-ayağım pambığa dönür.

Redaktor. Burax bunları, sən möhkəm adamsan, sən vaxtlar nə oynadığını, nə üçün oynadığını yaxşı bilirsen. Əsas məqsəd indi felyetonu bağlamaq, katiblə aranı mehriban saxlamaqdır. Görüşün məqsədi də bu olmalıdır. Neçə ildir hamı deyir oğlun var, amma onunla qəti maraqlanmamısan, indi səni kövrək ata hissləri basmasın.

Salahov selektorun düyməsini basır.

Katibənin səsi. Слушую, Энвер Вердиевич...

Salahov. Ко мне придет... журналист... из городской газеты... молодой парень... фамилия... (*Əsabiləşərk.*) Неужели вы не поняли меня?

Katibənin səsi. Я вас поняла, Энвер Вердиевич...

Salahov. Когда он придет, сообщите мне.

Katibənin səsi. Хорошо, Энвер Вердиевич...

Salahov selektorun o biri düyməsini basır, aparat susur.

Salahov. Deyirsen, biz dil tapa bilərik?

Redaktor. Sən taparsan... Sınaqdan çıxmış metodlarını işə sal, itkin düşmüş ata! Mən getdim...

Salahov. Bu qapıdan çıx. Birdən o, qəbul otağında olar, səni gərməsin.

Redaktor gedir. Salahov selektorun düyməsini basır. Qadın səsi eşidilir. "Я вас слышу, Энвер Вердиевич..."

Salahov. Valentin, priqlasite pojaluyista, k telefonu Amanova.

Selektordakı səs. Sniy minuty... Sizi dinloyirom, Ənvər Verdiyeviç...

Salahov. Amanov, niyə yerinizdə oturmursunuz, sizə kabinet ayrılıb, telefon verilib...

Selektordakı səs. Sexdoydım, Ənvər Verdiyeviç... Teatrın sifariş verdiyi saatları...

Salahov. Hazır deyil, hələ?

Selektordakı səs. Təxminən hazırdır... Amma baş mühəndis qol çəkmir.

Salahov. "Təxminən". Necə yəni təxminən... Bu gün saat üçdə gəlib aparmalıdırlar, bilirənsənmi? Şənbə günü binanın açılışıdır, xəbərin varmı? Qorkom səkkiz dəfə zəng çalıb, aydındırımı?

Selektordakı səs. Aydınır, Ənvər Verdiyeviç, amma baş mühəndis...

Salahov. Niyə qol çəkmir o "cənab"?

Selektordakı səs. Deyir, hazırladığımız saatlar teatrın sifarişini ödəmir.

Salahov. Amanov, sifariş bu gün, saat üçün yarısına hazır olmalıdır. Qurtardıq.

Selektorun o biri düyməsini basır.

Selektordakı səs. Sizi dinləyirəm, Ənvər Verdiyeviç.

Salahov. Maqsudov, yenə nə başlayıbsan köhnə bazara təo nırx qoymağa? Saatın keyfiyyəti aşağıdırsa, kimdir günahkar? Soruşuram səndən, birinci növbədə kimdir günahkar?

Selektordakı səs. Baş mühəndis.

Salahov. Balam, bu zəhrimərlə vaxtında məşğul ol da.

Selektordakı səs. Ənvər Verdiyeviç, axı...

Salahov (onun səsinə kəsir). Qurtardıq. Məhsul bu gün çıxmalıdır zavoddan, saat üçün yarısında... Qorkom səkkiz dəfə zəng çalıb. Xəbərin varmı? Üçün yarısında... aydındırımı? Bircə bayırda fasada vurulacaq saat düz işləsə, bəsdır, binanın içərisi üçün nəzərdə tutulan saatlar necə olsa, olar, aydındırımı?

Selektordakı səs. Ənvər Verdiyeviç, axı...

Salahov. Xudahafiz!..

Selektorun düyməsini basır. Amma aparat yenidən səslənir.

Katibənin səsi. Ənvər Verdievich, jurnalist Gaiyala v vašey priemnoy.

Salahov. Qoy içəri keçsin...

Maqnitofonu işə salır, incə musiqi səslənir. Salahov içəri otağa keçir. Şahin daxil olur. Musiqini dinləyir, kabinetə bəş görüb təəccüblənir. Salahov görünür.

Salahov. Salam.

Şahin. Salam.

Salahov. Xoş gəlmisən... Öyloş... Necə musiqidir?

Şahin. Dəbdə olanlardandır.

Salahov. Bilirən, bizdə yaxşı köçürmələr... Heç Bakıda da... Həmişə Moskvadan, Leningraddan xüsusi sifarişlə gətizdirirəm... Bonimdir... Bəh... bəh... Hissə bax... polifoniyaya bax... Görüşümüz naminə bir qədəh konyak!

Şahin. Sağ olun, içən deyiləm.

Salahov. Sıqar. "Kent", yoxsa "Filipp Moris"?

Şahin. Çəkon deyiləm...

Salahov. Sən mənim qonaq mərasimimi büsbütün korladın. Bu kabinetə girən mütləq...

Şahin. İcməlidir, hə?

Salahov. İlk tanışlıq şərafinə.

Şahin. Hesab edin ki, içdik də, çəkdik də.

Salahov. Dayan! Bir bu şkafa bax, zavod yaranandan bəri istehsal etdiyimiz saatlardan nümunələrdir. Hansını bəyənirən, götürüb bağla qoluna.

Şahin. Sağ olun, varımdı. Bir də bu saatları indi hər kimə hədiyyə versən, onu təhqir etmiş olarsan. Hamısı işlənməmiş köhnəlib, dəbdən düşüb. Ona görə də tökülüb qalır mağazalarda. Amma Leningradın, Minskin "Elektron" qol saatları, büllur stol saatları isə mağazalarda tapılmır. Eşitdiyimə görə, Minski ilə eyni vaxtda sizə də təklif ediblər "Elektron" istehsal etməyi. Siz isə kinayəylə deyibsiniz: "Canım, nə elektron, nə tok, bizim dədə-baba cib saatları-mıza nə olub ki..."

Salahov. Bunu sənə kim deyib?

Şahin. Adını çəkməyəcəyəm.

Salahov. Sən məni yaxşı tanıyırsan, Şahin.

Şahin. Tanıyıram, niyə tanımıram.

Salahov. Necə?

Şahin. Bilirəm ki, iyirmi iki ildir direktorsunuz, bu zavodu siz açmışınız. Xaricdə haqqınızda oçerk də çap olunub. Amma indi, məni bağışlayın, şöhrətin arxasında gizlənib öz əlinizlə tikdiyiniz evi yeddi arşın quyunun dibinə salıbsınız.

Salahov. Bəlkə konkret faktlarla danışaq. Göstəricilərə müraciət edək.

Şahin. Zahirən hər şey öz qaydasındadır, bilirəm. Dünən redaktor bütün günü elə bu barədə danışdı. Söhbət zavodun daxili yaradıcılıq həyatından və şəxsən sizin rəhbərlik üsulunuzdan gedir. Siz kollektivə təkbəşinə rəhbərlik edirsiniz, heç kəsin fikrinə məhəl qoymursunuz, dediklərinizi dəhşətlə həyata keçirirsiniz.

Salahov. Bunun nəyi pisdir?

Şahin. Unudursunuz ki, indi hər sadə fəhlə savadlıdır, əməlli-başlı yaradıcıdır. Onlarla quru rəhbər yox, yaradan insan kimi davranmaq lazımdır.

Salahov. Qəribədir.

Şahin. Heç fikir vermisiniz, son bir ildə zavoddan neçə yüz adam gedib.

Salahov. Bir o qədər də gəlib.

Şahin. Axı o gedənlərin çoxu kamil ustalar idilər. Bu gələnlərin kamilləşməsinə neçə il lazımdır? Bir də onlar bu zavodun yek-nəsəq həyatına dözə biləcəklərmi?

Salahov (*kinayə ilə*). Yaradıcılıq, yaradanlar, axtarışlar...

Şahin. Yüzlərlə yaradıcı adamın beyni kütləşib, pas atıb burada. Yaradıcılıq işi dönüb olub pınəcilik. Hər gün saat doqquzda işə gəl, iyirmi il bundan əvvəl yığıldığın sadə saat mexanizmlərini bir-birinə cala. Eyni dübək, eyni düz. Döşə canına getsin... Zavodun yarandığı ilk illərdə neçə-neçə təklif irəli sürülüb, amma heç birinə fikir verilməyib. Bir iclasda deyibsiniz ki, pioner baş dəstə rəhbəri seçmirik ki, təklif verəsiniz... Görürsünüz, beyinləri necə kütləşdiribsiniz? Hissləri, ehtirasları necə söndürübsünüz? Baxışları, məənviyyatları inkubator cüvələri həddinə salıbsınız... Burda hamı görək Salahov deyənə desin, hamı görək qırx bir nömrəli ayaqqabı geyinsin, hamı görək qoluna... yapon saati bağlasın. Çünki Salahov belə edir. Bu yalnız istehsalat prosesinə badalaq vuran dəhşətli azar deyil, həm də sosioloji məsələdir.

Salahov. Məni asmaq lazımdır, hə?.. Yaradıcılıq, novatorluq, yenilik. Bura yazıçılar evidir, sizin o redaksiyadır-nədir?

Şahin. Yaradıcılıq ehtirası hər peşədə, hər kəsdə var. Dağlardakı çobanlar da sürünü iki gün dalbadal eyni örüşə aparmırlar. Bax, böyrünüzdəki ayaqqabı fabriki ayda bir cür ayaqqabı buraxır. Onların ayaqqabısı ilə sizin zavodun saatlarını yan-yana qoyub kiçik bir sorğu aparacaq, lap elə sizin zavodun əməkdaşları ilə, soruşaq: hansı gözəldir? Deyəcəklər, əlbəttə, ayaqqabılar... Ayaqqabı və saat... Ayaqqabı saatdan gözəldir, incədir, zərifdir... Qərībə söslənir.

Salahov. Çox sadə düşünürsən. O məsələlər sən düşündüyün qədər də asan deyil. Elə bilirsən, bir məqalə çap olunsay, hər şey düzələcək?

Şahin. Yox, bəlkə ikinci, üçüncü məqalə də yazılacaq... İftic vurmşu adamı ayağa qaldırmağa vaxt lazımdır, vaxt... Amma təcili yardım tədbirlərini bu gün başlamalıyıq.

Salahov. Elə belə də yazıbsan, iftic, infarkt, təcili yardım maşını... Müəllimlər institutunun rektorunu da bu prinsiplərlə işdən çıxartdın, təzəsi altı ay dözmədi heç, sonra yenə təzəsi... (*Kinayə ilə*.) İndi necə, o institutda daha rüşvət alırlar? Susursan... Bura, bu stola məndən başqa kim gəlsə, əlifbadan başlayacaq. A, B, V... Mən isə bu kollektivin cikinə də bilirəm, bikini də.

Şahin. O saat vəzifədən çıxmağınızdan qorxdunuz. Bir də, burada elə A, B-dən başlamaq lazımdır. Demək, zavodun bugünkü dramatik vəziyyəti heç! Əsas qayğısı budur ki, məqalə çap olunsay, Salahov yoldaş vəzifəsindən götürülə bilər. Qəzetlərdə elan vermək lazımdır ki, Sahil şəhərinin saat zavodu ləğv edilir, kimin borcu varsa ödəsin, kimin alacağı varsa, tələb etsin. Ləğv edilməlidir, bəli, kökündən ləğv edilməlidir! Sonra qəzetlər yeni elan çap etsin: Təzə saat zavodu açılır, rəngli saatlar, musiqili saatlar, elektron saatlar istehsal edəcək... elə saatlar ki, meydan oxuyacaq Yaponiya firmalarına!

Salahov. Romantika!..

Şahin. Böyük həqiqətlərin özülü romantikadır! Çkalov Şimal qütbündən qabaq Marsa uçmaq arzusundaymış... Sonra Qaqarinin yolu-izi qurşaq oldu anamış Yer kürəsinə! Sonra Armstrong Ayın əlini sıxdı... Bəs sabahın kosmonavtı? Onlar köhnə yollarla getməyəcəklər, mən buna əminəm!

Salahov. Sən görək şair olaydın.

Şahin. Kim torpağa, günoşə, insanlara, bir də peşəsinə vurulubsa, şairdir. Şair olmaq üçün kitab çap etdirmək, yazıçılar ittifaqının üzvü olmaq vacib deyil. Başqa iradlarınız yoxdursa...

Salahov. Amma bütün bu romantika ilə birlikdə plan doldurmaq lazımdır, kəmiyyət planı, kə-miy-yət... Açıq danışım, deyilmi? Keyfiyyət dalınca düşsəydim, çoxdan atmışdılar bayıra. Keyfiyyət... Bir dəfə ondan sarı başım dəyib əhlət daşına, qansam, ömürlük bəsimdir.

Şahin. Bu zavodda olub?

Salahov. Yox, hələ ona qədər, aspirant idim, Moskvada. (Kinaya ilə.) Nyuton, Paskal, Lomonosov idi allahım onda. Dissertasiya yazmışdım. Sənin o elektron saatını mən ixtira etmişdim. Olbətə, nəzəri mülahizələrimlə. Elmi şura nəzakət xatirinə bəyəndi, bəli, bəli, nəzakət xatirinə! Amma istehsalat üçün təklif irəli sürmədilər. Dedilər, sənə dissertasiya lazımdır, müdafiə elə, qurtarsın gətsin... Nəyinə görəkdir istehsalat? Bir də hər ixtira istehsalata keçsə, onda bizdə hər alimə bir zavod bəs eləməz. Dedilər, görmürsən alimlərin sayı yaz göbələyi kimi artır? Çox çalışdım, neçə akademiklə görüşdüm, rəhbərliyə müraciət etdim, bir şey çıxmadı. Tüppürdüm o elmi işə də, alimliyə də... (Seyfini aç-aça.) Sən biləni, "Elektron" bizdə neçə ildir istehsal olunur?

Şahin. On-on beş ildir.

Salahov (seyfdən çıxardığı qovluğu Şahinin qabağına atır). Bəs bax gör, bu dissertasiya hansı ildə yazılıb? 1957-ci ildə. Sən anadan olan ili! (Tutulur.) Bax, çertyojlar, daxili mexanizmlər... Görürsənmi (saatın şəklini göstərir) "Elektron" saatını? Sənin qolundakına oxşayırmı? Bu da elmi şuranın qərarı. Möhürlü, qollu... Şübhə qalmadı ki...

Şahin. Qoribədir. Bəs necə oldu ki, "Elektron"-un kəşfi sonralar sizin adınızla bağlanmadı.

Salahov. Bir vaxtlar mən də çox heyrətlə baxırdım bu işə. Amma indi heyrətlənmirəm, başa düşürəm ki, dünyada belə işlər də çox olur. Bu kəşf filankəsin adı ilə bağlanmalıymış, çünki o, filankəsin bacısıoğludur.

Şahin. Və sakitcə təslim oldunuz, heç kəsə vuruşmadan, mübarizə aparmadan, kimsəni qınamadan...

Salahov. Kimə qarşı vuruşmalıydım? Elmi şuradakı robotlara mı qarşı, dayısının kölgəsində fısıldayan bir fırıldaqçıyı mı qarşı, yoxsa əli lap yuxarıların otayında olan o hökmdar dayıyı mı qarşı?

O fırıldaqçı bacioglu mənim elmi işimi hardansa çırpışdırıb axır nəqtəsinədək köçürdü və görkəmli adam oldu. Bu hadisə mənim sənətə və həqiqətə olan inamımı son zərresinədək məhv elədi.

Şahin. Amma o fırıldaqçı fırıldaqçıyın qalib gəldi, sizsə susub təslim oldunuz, eləmi?

Salahov. Düz deyirlər, sən mənim gəncliyim sən, Şahin!

Şahin. Onu kim deyir?

Salahov. Sizin redaktor.

Şahin. Deməli, mən də bir gün susacağam?

Salahov. Mən onu istəməzdim, amma, əlbəttə, sənə də çox şey deyəcək... Yaxşı yadımdadır, bu zavodda işə başlayanda elə bildirdim, günəşin qonşuluğunda yaşayıram. Gecə-gündüz büllur saatlar barədə düşündüm, yuxuda da keyfiyyətdən sayıqlayırdım. Hər yerdə mənə danlayırdılar ki, planı doldurmuram, havaxt yuxarıdakı iclaslara məsələ tapılmasaydı, mənim məsələmi salırdılar. Bir az da elə davam etsəydi, şübhəsiz, işdən çıxaracaqdılar. Bəs sonra? Axı alim olmasan, yaşamaq olar, amma çörək qazanmasan – yox. Buna görə də başladım onların istədiyi kimi işləməyə. Plan, plan, plan!!! Kəmiyyət planı, yalnız kə-miy-yət... Sonra hörmət də öz-özünə gəldi, şöhrət də. Rəsmi yerlərdəki təriflər gürcü tostları kimi uzandıqca uzandı...

Şahin. Etirafınız səmimidir, amma bu da sizə haqq qazandırır.

Salahov. Mən bu etirafı bəraət qazanmaq və ya mənə güzəştə getməyiniz üçün etmədim.

Şahin. Onda salamat qalın. (Ayağa qalxır.)

Salahov. Xoş getdin! (Şahin qapıya tərəf gedir.) Redaktoruna de ki... Mənim heç bir iradəm yoxdur məqaləyə, qoy çap olunsun. Sözü-müz sözdür! Amma bir neçə dəqiqə də öyləş.

Şahin ayaq saxlayır.

Şahin. Buyurun. (Qayıdıb öyləşir.)

Salahov. Şahin... sən yaşda... mənim... oğlum var.

Şahin. Mənim də siz yaşda atam var. Amma indi mən ondan bir yaş böyüyəm. İyirmi üç yaşında həlak olub. Göylərdə. On bir nəfəri paraşütlə yerə göndərib, özünün xilas olmağa vaxtı qalmayıb... O həm də sizin adasıңызdır.

Salahov. Əgər o yaşasaydı, bu gün... mənim yerimdə otur-saydı... inadından dönərdin?

Şahin. O sizin yerinizdə otura bilməmiş, onunçün göyləri özünə məskən seçmişdi.

Salahov. Birdən otursaydı...

Şahin. Sizin əməllərinizi etməzdi.

Salahov. Birdən etsəydi.

Şahin. Bağışlamazdım!

Salahov. Elə-beləcə yazardın?

Şahin. Elə-beləcə yazardım!

Salahov. Və bununla nəyi sübut edərdin?

Şahin. Acı həqiqətləri udmaq olmur...

Salahov. Həm də nəzərə almalısan ki, mən Həsənağa Sailo-
viçi, dayını deyirəm, doğma qardaşdan artıq sevirəm.

Şahin (ətrafı). Bu şəhərdə onun nə yaman çox qardaşı var...

Salahov. Və məqalə çap olunsaydı, görək mən də öz haqqımı tələb
edəm, kiməsə qarşı vuruşam. Axı zavodun bugünkü vəziyyəti üçün
günahkar yalnız mən deyiləm. Belə yaramaz axı, o boyda kişi, bu
boyda qardaşlıq arada ola-ola...

Şahin. Bir nəhəng kollektivin taleyini iki qardaş arasında böl-
mək olmaz. Bir də bu məqalənin dayıma nə dəxli var?

Salahov. Necə nə dəxli? Bu şəhərdə hər şeyin ona dəxli var.

Şahin. Bağışlayın, siz hansı Həsənağadan danışırırsınız?

Salahov. Birinci katibimizdən, sənin dayından.

Şahin. O mənim dayım deyil.

Salahov. Nə?

Şahin. Mənim dayım, dəmiryolçu Həsənağadır.

Salahov. Belə de! Bəs necə olub, səni bura katib çağırıb?

Şahin. Bilmiyəm.

Salahov. Sonuncu sual! Ata... sənin... doğrudan həlak olub?

Şahin. Bəli?

Salahov. Sən redaktordan onun şəklini istəmişsən, eləmi?

Şahin. Sizdə var?

Salahov. Onun şəkli redaksiyada, sizin şöbədə, şəhərin qabaq-
cılarının sırasında var...

Şahin. Mənim atam həlak olub!..

Salahov. O sağdır, bu rayonda işləyir, qabaqcıl, hörmətli adam-
dır. Anan yalan deyib sənə.

Şahin. Yox, mənim anam yalan deməz, atam həlak olub!

Salahov. O sağdır!

Şahin. İnanmıram.

Salahov. Nə üçün, oğlum? (Qoltuq cibindən şəkil çıxarır.)
Bax, inanmırsan, bax, oğlum! Bu – anan, bu – sən, bu da – mən! Bu
şəkli taleyin mənə dəhşətli əzablar önündə boxş etdiyi ən gözəl
nemət kimi qoruyub saxlamışam.

Şahin (öz-özünə danışmış kimi). İnanmıram o belə vicdansız
ola. Şüurum kəsəndən, həmişə ata-ata deyib onu səsləmişəm. İnan-
mıram, ata olasan, amma bu iyirmi iki ildə öz doğma övladını bir
kərə itirib-axtarmayasan... (Salahova.) Yox, mənim atam həlak olub!
O, qəhrəman idi, təyyarəçi idi! O... o... (Qaçır.)

Salahov ayağa qalxır, düşüncələr qucağında var-göl edir.

Gənc Mehriban görünür.

Gənc Mehriban. Nə üçün aldatmısan məni? Bu nə məktub-
dur, Ənvər?

Salahov. Yadıma düşəndə özümə nifrət edirəm, elə bil qəlbi-
min lap dərinliyində ağır bir guşə o vaxtdan boş qalıb, kiminsə
qarşısında təpədən-dırnağa günahkaram. O dəhşətli axşamı heç
unutmuram. Yenə ağappaq Rusiya qışığıydı. Amma...

Gənc Ənvərə gənc Mehriban görüşürlər. Mehriban olındakı məktubu oxuyub,
sonra ağır fikrə dalır, təqəssüsləndikdə divana yığılır.

Gənc Ənvər. Sənə nə oldu? (Yerə düşmüş məktuba baxır.)
Sən... onu niyə oxudun? (Kənara.) Bir gün oxunacaqdı da...

Gənc Mehriban. Evli olduğumu niyə gizlətməmişsən məndən?

Gənc Ənvər. Başqa çarəm yox idi. Evli olduğumu bilsəydin,
sevməzdin məni.

Gənc Mehriban. Sevgi... Yalanın, vicdansızlığın arxasında
gizlənmək havaxtdan sevgi adlanır?

Gənc Ənvər. Mən vicdansız deyiləm, mən yalançı deyiləm,
mən onu heç vaxt sevməmişəm, evlənmək barədə heç vaxt düşün-
məmişəm. Moskvaya aspiranturaya gələndə qohum-qardaş təhrik
etdi ki, qoca ananı kənddə tərk qoymaq olmaz, bu həmişə ananın
arzusu idi. Dedilər – evlənmək lazımdır, dedim – evlənim... Soruş-
dular – kimlə? Dedim – kimi istəyirsiniz... Bəli, məndən yana fərqi
yox idi. Deyirlər ki, Böyük Pyotr da belə evləniib.

Gənc Mehriban. Amma Böyük Pyotr Qərbə uzunmüddətli
təcrübə səfərinə gələndə heç kəsi aldatmayıb ki, subaydır...

Gənc Ənvər. Onsuz da mənim əzablarım özümə bəsdir. Məni ona bağlayan heç nə yoxdur.

Gənc Mehriban. Bəs uşaqların? Susursan... İki gül kimi balanı qoyub gəlibsən orda. Hər gün Araz boyu şütüyən qatarlara boylanıb yolunu gözləyirlər. Bəs o ağır, günahsız qadın? Qoca, xəstə ananı tumarlaya-tumarlaya saxlayır ki, sən inciməyəsən... Mən peşmançılığımın yarısından qayıda bilərəm, amma o... yox, mümkün deyil.

Gənc Ənvər. Sən nə danışsən?

Gənc Mehriban. Bunu mən demirəm, həyatın özü diktə edir.

Gənc Ənvər. Mən dəli olaram!

Gənc Mehriban. Sonra da bircolluq ağillanarsan.

Gənc Ənvər. Nəhayət, mənim övladım var.

Gənc Mehriban. Burda birdir, orada iki. Buradakı oğlandır, oradakılar qız!.. Atasız qız uşağı günəşsiz gündüzlərə bənzər... (Sükut.) Burada vicdansızlığın barədə orada heç nə deməzsən, qoy səni yenə pak adam kimi tanısinlar... Mən elə bu gün məhkəməyə ərizə verərəm. (Düşünərək.) Bəs sənın kəbinin yox idi?

Gənc Ənvər. Vardı... Bilirsən də... mən köhnə pasportumu itirmişdim. Təzəsini Moskvada aldım, pasportçu qız kəbin möhürü vurduğu unutmuşdu.

Gənc Mehriban. Bəs vicdan? Pasport itəndə vicdan da itir?

Gənc Ənvər. Yenə vicdan?

Gənc Mehriban. Sənə vicdansız demək mükafat vermək kimi bir şeydir, dəyys! (Ona bir silla çəkir. Yox olur. Salahov dəstəyi götürüb nömrə yığır.)

Salahov. İman...

Redaktor. Görüşün necə keçdi? Nə oldu?

Salahov. O məqaləni çap elə.

Redaktor. Necə?

Salahov. Çap elə, bütövlüklə çap elə o məqaləni. (Dəstəyi yerinə qoyur.)

Redaktor (əлиндəki dəstəyə baxır, du-du-ları eşidə-eşidə). Bu da şizofreniya oldu?

İşıqlar yığılır.

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Redaksiyanın yanı. Küçə. Şahin qaçaraq gəlir.

Nərgiz (arxadan çağırır). Шахин! (Yaxınlaşır.) Я прошу подождите. Видите эту книгу? Как хорошо, что издано...

Şahin. "Самоучитель азербайджанского языка". Dilimizi öyrənməyə başlamısınız?

Nərgiz. Bəli, deyirlər, лучше поздно, чем никогда... Bu dədələr sözünü azərbaycanca necə demək olar?

Şahin. Zərərin yarısından da qayıtmaq xeyirdir.

Nərgiz. Gözlə səslənir.

Şahin. Nərgiz, hansı institutu bitirmisiniz?

Nərgiz. Инженерно-строительный.

Şahin. İnşaat mühəndisləri institutunu? Şəhərlər, qəsəbələr tikmək lazımdır, siz isə haradasa əyləşib telefonlara cavab verirsiniz... Məmişi, Harayxanımı, Qulamovu redaktorun yanına bisavad bir qarı da çağıra bilər.

Nərgiz. Mən nə edim? Papam belə istəyir.

Şahin. Demək, siz mühəndisliyə də istəmədən getmisiniz? Bəs öz arzunuz, ürəyinizdən keçən bir ixtisas yoxmu?

Nərgiz. Mən də sizin kimi jurnalist olmaq istəyirdim.

Şahin. Bəs niyə jurnalistika fakültəsinə getməyibsiniz?

Nərgiz. İki ildə dörd dəfə imtahan verdim o fakültəyə, iki dəfə əyaniyə, iki dəfə qiyabiyə. Dördündə də yarım balım çatmadı. Fransız dilindən həmişə "dörd" aldım. Hamısı – "beş", xarici dil – "dörd". Fransız dilindən dörd dəfə eyni qadın imtahan götürürdü, eynəkli, kök, qaqabaqlı bir tip idi. Hər döşü mənim bədənim boydaydı. Sonrakı iki imtahanda məni tanıdı, o biri imtahanlarla da maraqlandı, dedi: "beş"ə layiqəm, amma verə bilməz, çünki fransız dili təmayüllü məktəb bitirməmişəm. Sonra da vəhşiyanə bir şaqqaqaq çəkib əlavə etdi ki, əgər ona imtahan verən bir fransız olsaydı və o, fransız dili təmayüllü məktəb qurtarmasaydı, ona da "beş" verməzdi. Soruşdum: "Jurnalist olmaq üçün məgər fransız dili təmayüllü məktəb bitirmək lazımdır?"

Şahin (onunla sənə danışmağa başlayır). Get inşaata, Nərgiz.

Nərgiz. Axırncı imtahanda sərbəst mövzu yazdım – "Mənim arzum". Yazdım ki, inşaat mühəndisi olmaq istəyirəm, elə binalar

tikəcəyom ki, jurnalistlər təsvir etməyə söz tapmasınlar. O ocaib "fransız təmayüllü" arvadin acığına elə yazdım. Tezdən imtahana gedəndə pillələrin başında qabağıma çıxmışdı. Bir kişi ilə danışdı, qaş-qabağını elə turşutmuşdu ki... Bəli, yazdım, mühəndis olmaq istəyirəm və imtahandan çıxandan sonra işlərimi geri istədim, bildim ki, "iki" verəcəklər. Amma işlərimi vermədilər, dedilər, qayda-qanun var, sabah tezdən "iki" alanların siyahısını vuracaqlar, onda gəlib alarsan. "İki"lərin sırasında yox idi adım, sonra qiymət alanların siyahısında fəmilimi axtarmağa başladım, qərribə idi, "beş" vermişdilər. Fransız dili imtahanında acığımdan müəllimə cavab vermədim, dedim, hazırlaşmamışam. Döşləri qabardı, elə bil nasosla üfləyirdilər. Yenə "dörd" yazdı, dedi bir ay qabaq sənə "dörd" vermişəm, bu dəfə "iki" yazsam, gülürlər. Bu vaxt bilet çəkib hazırlaşan uşaqların piçqılıtsını eşitdim.

Şahin. Sağ ol, Nərgiz! Səni yavaş-yavaş oxumağa başlayıram.

Nərgiz. Siz sağ olun! Yaxşı ki, gəldiniz... Siz məni özümə qaytarınız, sizdən yana qayıtdım doğma obama, axı anam mənə bu dildə layla çalib...

Şahin. Sağ ol, Nərgiz! (Öz-özünə.) Yox, deyəsən, burada yaşadığım günlər hədəf getmədi, nə isə qazandım da. Bəlkə elə bura bağlanacağam, kim bilir...

Nərgiz. Görürsüz, peşə seçəndə də nələr gəlir adamın başına. Bacım rəssam olmaq arzusundaydı, amma indi həkimdir...

Şahin. Bəs qardaşın yoxdur?

Nərgiz. Yoxdur. Amma həmişə qardaş həsrətilə yaşamışam. Uşaq vaxtı uşaqlar rəfiqələrimə sataşanda, onları qardaşları ilə qorxudurdılar. Dəcəllər o saat qorxub çəkinirdilər. Biz isə... bildirdik qardaşımız yoxdur. Biz iki bacı bir-birimizə həm də qardaşq.

Şahin. Get inşaata, Nərgiz. Ürəkaçan evlər, saraylar tik. Ölkəmizə gələn qonaqlar əvvəlcə tikdiyimiz binalara baxır, sonra qəzetlərimizi oxuyurlar.

Nərgiz. Əvvəlcə qəzetlərimizi oxuyub, sonra qonaq gələnlər də var. Yox. Jurnalist yaxşıdır. Mənim təsəvvürümdə jurnalist ön sərbəst, ön xoşbəxt adamdır, heç kəsdən asılı deyil, öz sözünü, fikrini istədiyi vaxt deyə bilər. (O da Şahinlə sənə danışmağa başlayır.) Sənin kimi... Ancaq... Sən bəzən sərhədi aşırısan, adamların xətrinə dəyirsən. Kobudluq edirsən.

Şahin. Doğruluq, prinsiplilik nə vaxtdan kobudluq olub?

Nərgiz. Redaksiyaya gələndən hamını narahat etmişəm. Məmişə deyirsən ki, səndən redaktor müavini olmaz, Qulamova deyirsən ki, nəzəri jurnalist savadın yoxdur...

Şahin. Qərribədir, bunları sənə kim çatdırıb?

Nərgiz. Yerində qulağı var. Özünü hamıdan çox bilən aparırsan. Nə olsun, Bakıda sənin bir-iki məqalən çap edilib? Buna görə təvazökarlığını itirməlisən? Bu şəhərin öz qaydaları var, hamı bir-biri ilə qohumdur, tanışdır, dostdur... Onları bir-biri ilə vuruşdurmağın nə mənası?

Şahin. Düz demirsən, Nərgiz, bizim ailədə bir qanun var, o da hamı üçün müqəddəs olmalıdır. Məni bağışla, tək qalmaq istəyirəm, başım ağrıyır.

Nərgiz. Bax, bu da bir kobudluq! Saat zavoduna getdin? Dirc-torla görüşdün?

Şahin. Görürəm, sən bilməyən şeylərə qurd düşər. Bura bax, sən kimə casusluq edirsən? Redaktora? Məni pusursan... İndi qəsdən gəlmisən bura? Yoxsa "təsədüfən?"

Nərgiz. Qəsdən! Gördüm zavodda çox ləngidin, ardınca gəldim. Hə, necə keçdi görüşünüz?

Şahin. Mən çox bədbəxt adamam, Nərgiz.

Nərgiz. İşinə, sifətinə bu sözlər yaraşmır.

Şahin. Doğru sözümdür. Mənə elə gəlir ki, heç bir oğlan mənim düşdüyüm vəziyyətə düşməyib.

Nərgiz. Hansı vəziyyətə?

Şahin. Bir dostum var. Sən tanımazsan... Ata üzünə həsrət idi. Eşitmişdi ki, atası o hələ uşaq ikən həlak olub... qəhrəman kimi. Dostum öz atası ilə fəxr edirdi, xəyalında heç vaxt görmədiyi simasını canlandırırdı. Qəlbən, ruhan ona oxşamağa çalışırdı. Lakin birdən məlum olub ki, onun atası sağ imiş. Lakin heç bir vaxt onu arayıb-axtarmamış. Dəhşət burasıdır ki, bu ata kasıb deyil, çox hörmətli, varlı bir adamdır. Təsəvvür edirsən, neçə illər ayrılıqdan sonra ata-oğul görüşürlər, oğul qəlbində ata həsrəti, ata qəlbində şöhrət, vəzifə qayğısı. Oğlanın bütün arzuları alt-üst olub.

Nərgiz. Jurnalistən, jurnalist! Həyatda bundan da bəttər hadisələr olur. Ata-anası sağ ola-ola yetimxanada böyüyən uşaqlar da var. Bəs sən bunları hardan bildin? Dostun bura gəlib?

Şahin. Hə...

Nərgiz. Yazıq... saat zavodunda kimlə görüşdün, danış də... Felyeton haqqında Salahov nə deyir?

Şahin. Salahov vəzifəsindən qorxur, qorxur... Amma sonra çox şeyi açıq etiraf elədi.

Nərgiz. Bəs sən?!

Şahin. Mən od ilə suyun arasında qalmışam, Nərgiz. Məsələ burasındadır ki, Salahov mənim bayaq dediyim dostumun atasıdır.

Nərgiz. Nə?

Şahin. Mən o məqaləni çap etdirsəm, hamı deyəcək bu adam dostunun atasının qatilidir. Yox, əgər bu fikrimdən əl çəksəm, öz ideallarımı, arzularımı, yolumu tapmamış oluram. Ona görə bayaq dedim də, bədbəxt adamam.

Nərgiz. O dostun indi hardadır, Şahin?

Şahin. Nəyinə görəki?

Nərgiz. Yalvarıram, onu mənə göstər. Biz eşitmişdik, anam deyirdi, ancaq inanmırdım... Demək... Hardadır o? Mehmanxanada?

Şahin. Yox.

Nərgiz. Öz evləri var burda?

Şahin. Yox.

Nərgiz. Şahin...

Şahin. Mənim heç bir dostum yoxdur, Nərgiz. O dediyim oğlan mənəm. Bu hadisələr mənim başıma gəlib...

Nərgiz. Qardaşım! İlahi, qardaşım!.. Mənim də qardaşım var! O budur, qarşımdadır!.. Qardaş!!! (Ağlayaraq onun boynuna sarılır.)

Şahin. Sən... Salahovun qızısı, Nərgiz?

Nərgiz. Hə... Hə... Gedək bizə, səni anamla, bacımla tanış edim. Qoy hamı bilsin. Mənim də qardaşım var!

Şahin. İndi yox, Nərgiz... İndi yox. (Qaçaraq gedir.)

Nərgiz. Allah səni saxlasın, qardaş!!! Sən mənim sevincimi özümə qaytardın.

Musiqi səslənir, getdikcə güclənir. sonra birdən susur. Redaksiya.

Məmişlə Harayxanım üz-üzə öyləşib mehriban söhbət edirlər.

Məmiş (kövrək). Görünür daha məni o kabinetə qoymayacaqlar, Harayxanım... Zəmanə dəyişib indi, kişilik dünyası deyil. Kimin arxası katibə bağlıdırsa... o da udacaq. Hər şey də birinciden asılıdır, birinciden... onun da ki, mənimlə heç əzəldən arası yoxdur...

Harayxanım. Nə fəlsəfədir o cəf?

Məmiş. Ağlamayana popo yoxdur. Qulaq as, gecə səhərə kimi fikirləşmişəm, manevr etmək lazımdır. İndi ömrümün cəf vaxtıdır ki, mənə daha məsul postlar tapşırılmalıdır. İndi şəhərimizdə mənə uyğun üç vakantni yer birdən açılmışdır. İstəyirəm qorkoma yazam, o yerlərə öz namizədliyimi irəli sürəm...

Harayxanım. Haralardır?

Məmiş. Əvvəlcə söz ver ki, hara getsəm, mənimlə gedəcəksən...

Harayxanım. Niyə getmirəm... İyirmi üç ildir bu qəzeti bax, bu barmaqlarım çap eləyir. Amma qədrimi bilmirlər...

Məmiş. Vakant yerlərdən biri şəhər QAI-sinin rois müavini...

Harayxanım. Yağlı yerdir. Bəs mən orda nə iş görəcəyəm?

Məmiş. Qadın milisioner indi yaman dəbdədir. Səni yolların birinə tənzimləyici təyin edərlər. Maşınları o yoldan bu yola ötürməyə nə var ki? (Xatəşi ona verir.) Bir məşq cəf. Mən üçüncü dərəcəli şoferəm, milisionerlərə fikir vermişəm!.. Bax, belə dayan... Aha... belə dön... yol göstər, əhsən... (Harayxanım onun dediklərini edir.) QAI baş tutmasa, hamamın direktoru. Mirzəqulunun pensiya vaxtı çoxdan çatıb... Sən də kəsəci olarsan...

Harayxanım. Nə?

Məmiş. Kassir, kassir.

Harayxanım. Hə, bu başqa məsələ.

Məmiş. Əgər bunlar baş tutmasa, görək yenə o otaqdan yapı-şaq. (Redaktorun müavininin otağını göstərir.) Əgər mən ora keçsəm, sən keçirsən bu stola. (Əli ilə stolu döyəcləyir.) Mənim yerimə baş ədəbi işçi və seçilirsən mestkomun sədri!

Harayxanım. Əhsən, Məmiş, əhsən. Keçirdiyimiz xoş günlər hələlin olsun. Olmaz, o vakant yer deyirsən, nodir, onların üçün də birdən ələ keçirək?!

Məmiş. Bu dünyada hər şey olar, Haraycan! Hər şey arxadan asılıdır, arxadan. Deyir, birini günahsız-günahsız döyürmüşlər, o da "vay arxam, vay arxam!" deyib ağlayırmış. Əl saxlayıb soruşurlar: "Adə, biz sənin üzünə, başına vururuq, nə başlamısan vay arxam, vay arxam..." Döyülən cavab verir ki, əgər arxam olsaydı, siz heç mənə yaxın düş bilməzdiniz.

Harayxanım. Məmiş, əgər sən bunların arasına düşməsəydin, çoxdan professor olmuşdun, vallah!

Harayxanım. Yaman qanmaz adamdır bu məsul katib, qoy-maz ki, adam ürəyinin dördünü boşaltsın heç olmasa... (*Çıxır. Məmiş də onun arxasınca gedir.*)

Şahin fikrli halda daxil olur. Şöbəyə keçib divardakı "Şəhərimizin qabaqcıları" lövhəsinə baxır, birdən geri çəkilir. Məmiş gəlir, öz stolunun yəşiyində nəso axtarır. Şahin cold harasa çıxır. Günay görünür.

Məmiş. Gün aydın, Günay xanım.

Günay. Məmiş, sən necə adamsan? Bir dəfə papağını qabağına qoyub fikirləşmişən sən nədən, kimsən?

Məmiş. Bəli?

Günay. Əməllərini götür-qoy etmişən heç? Deyirlər, ən ağır günah işlədənlər belə, ömrünün sonuna yaxın tövbə edib, düz yola gəlirlər. Səni bu redaksiyanın əməkdaşlarına qənim göndəriblər, nə istəyirsən bizdən?

Məmiş. Can!

Günay. Neçə ildir buradayam, həmişə sənəin murdar işlərini görmüşəm və susmuşam. Sözüüm üzünə deməmişəm. Hamının xatirinə dəyən də, istəməmişəm xatirinə dəyər. Hirsimdən gedib ağlamışam.

Məmiş. Mənim nə günah işim olub, Günay!

Günay. Bura gələn gündən sən mənə biabır edirsən. Yazdığım materialları ələ saldın dinmədim, toyumu lağa qoydun dinmədim, uşağım haqqında hamıya şeyiə yaymışam ki, eybəcərdir, nə istəyirsən məndən, Məmiş?

Məmiş. Sən mənə şər atırsan, Günay xanım. Mən belə adam deyiləm, vallah.

Günay. Güləlini yoldan çıxartdın, Səmədəğa Şixəliyevic haqqında o qədər yazdın, axırda infarkt oldu, Əbdül Həmidoviçin partibitini əlindən aldırdın, Rəhimi zəlif eləmişən, bəs deyil?

Məmiş. Nə olub bu gün sənə?

Günay. Dünən axşam, saat 11-də harada idin?

Məmiş. Mən? Nə bilim, vallah? Qoy yadıma salım? Hə... yatır-dım...

Günay. Gözünün içinə kimi yalan deyirsən, sən bizim küçə-dən keçmədiniz?

Məmiş. 11-də? Hə, hə... deyərsən İmangildən gəlirdim.

Günay. Bu məktubu atmadın sən qapımızın ağzına? (*Məktubu göstərir.*)

Məmiş. Nə məktub?

Günay. Sənəin rəzil olduğunu burada hamı bilir, Məmiş, amma bu dərəcədə yox. Evi silirdim, bir də gördüm qapının altından məktub atırlar. Əvvəl çəkirdim. Sonra məktubu götürdüm... Tez pəncərəyə yaxınlaşdım. Gördüm sən bizim qapıdan çıxırsan, sən bu məktubla nə qazanacaqsan, Məmiş? Ərim mənə inanır, o belə şeyiələlərə uymaz! Heç utanmırsan, yekə kişisən, gör nə işlərlə məşğulsan? Nəyə görə yazırsan ki, mənəimlə Şahin arasında nəso var. Əməkdaşların bir-birinə kömək etməsi, ya yaxşı bir materialı tərifləməsi o deməkdir ki, arada nə isə var? Yox, sən də görüm, nə əsasla mənə ərimin gözündən salmaq istəyirsən? Mənə Şahinlə küçədə görüşsən? Bir yerdə ezamiyyətdə olmuşuq? Bizi növbətçilikdə "başqa cürə" görüşsən? Dillən də!

Məmiş. O məktubdan mənim xəbərim yoxdur.

Günay. Mən bura gələndə yolumu sizin məhəllədən saldım. Bu məktubu kiçik qızın Laləyə yazdırmısan. Laləni məktəbdə tapdım, məktubu göstərib soruşdum. Qız boynuna aldı ki, o yazıb, ağladı, dedi bilmirdim kim haqqındadır, Günay müəllim, əgər bilsəydim sizdəndir, yazmazdım.

Məmiş. Yalan deyir, köpək qızı, uşağı, qanmır.

Günay. Ailəmi zəhərlədiyinə görə, mənəi qadın kimi təhqir etdiyinə görə və nəhaq yerə şər atdığına görə səni məhkəməyə verəcəyəm, Məmiş...

Məmiş. Qələt eləmişəm, Günay xanım, bağışla, bir xatadır, işin bu pəs vaxtı yaxamı vermə milis əlinə.

Günay. Yox, Məmiş, bu namus məsələsidir. Həşərat kimi düşüb qalmısan bu şöbədə, neçə-neçə təmiz adamlara qara yaxdığın yetər!

Məmiş. Günay xanım, qurban olum, qələt eləmişəm, keç mənim günahımdan. (*Ağlayır.*)

Günay. Mən bilirdim sən beləsen. Həşərat! (*Harayxanım gəlir.*)

Harayxanım. Bay... Bay... bu nədir, sənə nə olub, Məmiş? Niyə ağlayırsan?

Günay. Tutduğu əməllərə görə.

Məmiş. Günay xanım, xahiş edirəm, yalvarıram... Xahiş edirəm.

Günay. Gedərsən ərimin yanına, ondan üzr istərsən.

Məmiş. Bildim, bildim... Baş üstə, axşam gələm, lap sənin yanında ondan üzr istəyirəm.

Günay. Yox, mən sənin kimi adamı evimə buraxmaram...

Harayxanım. Nə olub, ey, axı, Məmiş? Günay, niyə bu günə düşüb bu kişi?

Günay. Özündən soruş...

Harayxanım. Nə etmişən ə, yenə?

Məmiş. Yeri maşınıni tiqıldat. Sənə dəxli yoxdur... Gedərəm, Günay xanım... gedərəm... gedərəm...

Harayxanım. Nə olub, azz, bir mənə də de, ürəyim partladı ki...

Günay. Sənin bu qohumun...

Məmiş. Günay xanım, xahiş edirəm, deməyin ona, sabah bütün ələm biləcəm, yazığam!

Harayxanım. Dedi-qoduçu özünsən. Hə, de, azz.

Günay. Özündən soruşsan, danışar. Böyük hünər göstərib.

Harayxanım. Yoxsa bu gün qəzetdə gedən səhvlərdən danışırınsınız?

Məmiş. Nə səhv?

Harayxanım. Deputatın nə iş yeri qeyd olunub, nə dədəsinin adı, nə də seçki dairəsi. Familiası da səhv gedib. Budur ey... Baxın, Nargilə, vəssalam.

Məmiş. Ola bilməz. Axı mən familiasını yazmışdım.

Harayxanım. Bəs dədəsinin adı?..

Məmiş. Dedim kirvəmdir, yaxşı düşməz.

Günay. Yox, başın qarışıq idi sənin, ayrı işlərlə məşğul idin...

Harayxanım. Nə yazmışdın familini?

Məmiş. Nə yazacağam, Hüseynova.

Günay. Axı indi o Hüseynova deyil, ərinin familini götürüb, Qoşqarlı.

Məmiş. Bəlkə də elə, Qoşqarlı yazmışam, Harayxanım səhv salıb.

Harayxanım. Hey, hey... bu da o dəfəki olmadı ha... rəhbərin adını Allah bilir necə yazmışdın, mənciyəzə nə verirlər, onu da çap edirəm.

Məmiş. Hər şeyi yazmışdım. Toxucudur. Bu dağılımıda neçə toxuculuq fabriki var.

Harayxanım. Cəmi-cümlətəni iki fabrik, dörd filial...

Məmiş. Seçki dairəsinə bax, dübbədüz qeyd eləmişəm: 72-ci seçki dairəsi.

Harayxanım. Onu da ixtisar ediblər.

Günay. Niyə?

Harayxanım. Yəqin qəzetə yerləşmirmiş, a balam, axı, deyən, ərli arvadı niyə deputat verirsiniz? Toxuculuq fabrikinə o qədər evdə qalmış qız var ki... Onlardan birini verin, yazığın baxtı açılıns da...

Günay. Eh... Harayxanım, Harayxanım...

Harayxanım. Kaş mənəm də adım Nargilə olaydı.

Günay. Neyləyərdin?

Harayxanım. Bıy, azz, necə yəni neyləyərdim? Podruqaları-mın yanında forslanardım ki, mənə də deputat veriblər, inanmırsınız, baxın, bu qəzet, bu da mən. Şəkli yox, zadı yox.

Günay. Bununla nə qazanardın?

Harayxanım. Qərübə qızsan, e... bu son vaxtlarda yaman dəyişmişən. Elə bil fransızca danışsan, bir şey başa düşmək olmur. Xəstə-zad deyilsən ki...

Məmiş. Harayxanım, sənsiz də neçə-neçə Nargilə neçə-neçə oğlanı aldadaq ki, mən deputatam!

Günay. Mən güman etmirəm.

Məmiş (*kənara*). Yenə keçdi ingiliscəyə.

Qulamov (*əlində qəzet, hirsli daxil olur*). Bəli... düzəlmişdi hər yarağımız, bircə qalmışdı saqqal darağımız. Düz üç illik mövzu verdik redkollegiyaya, partiya iclasına, mestkoma, letuçkaya...

Məmiş. Nə olub, Qulamov?

Qulamov. Canına dörd olub, ay parazit oğlu, parazit, bu nədir, bu nə materialdır? Allahın bu xırda məlumatını da yaza bilmirsənsə, nə oturmusan burda?

Məmiş. Qulamov...

Qulamov. Ə, bu nə çatıdır salmışan boğazına, balam, işləyə bilmirsən, nə keçmişən xirtdəyimə. Ərizəni ver, rədd ol...

Məmiş. Qulamov, qızın familiası mənəm oşibkamdır, bu əslində heç oşibka deyil, ərinin familiasını yox, dədə-babasının familiasını yazmışam, daha yaxşı...

Qulamov. Dünən sənə demədim ki, axşam mətbəədə ol. Materialı bir də yoxla? Bu, seçkidir, səhv getsə, atamızı yandırarlar.

Günay. Dünən axşam o ayrı işlə məşğul idi.

Qulamov. Vallah, partladım, bilmirəm nə edim. Dost deyirsən, dost kimi danışaq, işçi deyirsən, işçi kimi danışaq. Bir ildir. İşləmirsən. Ayda havayı maaş alıb gözürsən. Bu kiçik materialı da belə. Yox, mən belə işləyə bilmərəm səninlə.

Məmiş. Kəmək elə keçim müavin, canın qurtarsın.

Qulamov. Sən ya dolison, ya da gicbəsor. Bir özünə bax, bu vid-fasonla, bu başla sən müavin qoyarlar? Məmiş, iştahını bas.

Məmiş. Sənin kimi dostu olanın...

Qulamov. Daş düşəydi, Məmiş, daş düşəydi sənə elə çörək kəsdiyim günə...

Məmiş. Bəsdır! Redaksiyanı başına götürmə. Elə danışsən ki, guya burda hamıdan çox işləyirən. Özünü elə aparırsan, elə bil Allahın bacısı oğlusan. Hec sən bu vəzifəyə də layiq deyilsən...

Qulamov. Danış... danış...

Məmiş. Sən nə şöbə müdirisən? İşin-peşən öz işlərini düzəltmək, ona-buna yaltaqlıq edə-edə sürünmək. Adam olmayan yerdə özünü adam kimi aparırsan. Pensiya vaxtın çatıb, hə? Çatıb də? Bəs niyə getmirsən? Getməzsən də, bilirsən belə gəlirli yeri sənə heç yerdə verməzlər, indi əlləşirən ki, mühəribə veteranı kitabçası alarsan. Elə bilirsən, qanmıram niyə? Növbəsiz şey almaq üçün, hər şeyə əlli faiz güzəşt üçün, hamının gözüne soxmaq üçün. Ay aldın ha... Hamı bilir, hamı bilir ki, sən döyüşən orduda olmamısan. Bir fırlıdaq işlədib özünü kənara çəkmişən, indi də yalannan az qala qəhrəman olmaq istəyirən. Sənin də niyyətin gözündə qalacaq.

Qulamov. Ah, ilan! Demək, voyenkoma sən yazıbsan... Gör ey, mən də buna dost deyirəm, Zənginin qırağına kababa aparıram. Burnundan gəlsin sənə etdiyim yaxşılıqlar, Məmiş.

Məmiş. Sənin də burnundan mənim clədiklərim gəlsin.

Qulamov. Nə yaxşılıq cləmişən mənə?

Məmiş. Yada sal, huşsuz.

Qulamov. Skleroz özünə!

Məmiş. Bəs bu qədər mal-pul yığmısan, hardan yığmısan, elə bil xəbərsizəm rüşvət almağından, göz yumuram, hər fırlıdağından hahıyam.

Qulamov. Hə, hə?

Məmiş. İki dəfə bazardan felyeton yazmaq üçün adam gəndirdin, material hazır oldu, sonra, necə oldu çap cləmədin, niyə? Bu Kəklilik qəsəbəsindəki xalçaçılıq fabrikinə aid tənqidi material vardı, necə oldu, bu iki, restoranlardan, mağazalardan olan yazıları demirəm hələ... Rəhbərlərdən nə işə qoparıb geri qalan zavodlara hər ay səhifə həsr edirsən. Hansını deyim...

Qulamov. Yum ağzını, oclaf!

Məmiş. Əclaf özünə, üstoluk də, deməqoq...

Qulamov. Məni söyürsən?

Məmiş. Əvvəl sən söydün.

Günay. Ayıbdı, yoldaşlar.

Harayxanım. Məmiş, özünü olə al.

Qulamov. Yox, məni söyürsən? Sən bilirsən sənə nə edərəm?

Harayxanım. Ay haray, ay camaat, qoymayın, qırdılar bir-birini.

Günay. Məmiş, yoldaş Qulamov...

Qulamov. Kənara dur qız! Məni söyürsən? Demək belə?

Məmiş. Vur, vur, kişisən vur da.

Qulamov. A! (*Ona bir yumruq ilişdirir.*)

Məmiş. Vay, vay, bağırsağım qırıldı, vay, dədə, öldüm...

Günay. Siz nə etdiniz, yoldaş Qulamov?

Qulamov. Əşsi, kələk gəlir, heç nə olmayıb...

Məmiş. Ay, oy, öldüm.

Günay. Bəlkə təcili yardım çağırım?

Məmiş. Yox, özüm gedərəm həkimə. Yaxşı Qulamov, sənə buna görə dama basmasam, heç dədəm Mıqqının oğlu deyiləm. Yaxşı. Vay bağırsağım qırıldı, vay... vay... vay...

Nəhayət, redaktor dohlizdə görünür, sanki hay-küyü elə indio eşidib.

Redaktor. Nə səs-küydü orda?

Nərgiz. Məmiş müəllimin sancısı tutub, xəstəxanaya getdi.

Redaktor. Sancısı? Material səhv getdiyinə görə, hələ çox azarı tutacaq o avaranın!

Şahin. Sizi bir doqıqəliyə görmək olar?

Redaktor. Buyur, buyur, oğlum.

Şahin. Mənim materialım nə vaxt dərc olunacaq?

Redaktor. Mən ki, sənə dedim. Bu böyük bir zavod haqqında olduğundan katib oxumalıdır.

Şahin. Mən indi ona zəng vurmuşdum. Deyir, oxuyub və çoxdan sizo qaytarıb. Özü də təəccüb clədi ki, nə üçün çap olunmayıb?

Redaktor. Demək, bundan belə, bu cür işləyəcəyik, hə?

Şahin. Nə cür?

Redaktor. Hər materialdan ötrü katibi narahat edəcəyik? Onun göstərişini izləyəcəyik, hə?

Şahin. Axı, özünüz dediniz, bu hər material deyil.

Redaktor. Niyə belə edirsən, Şahin? Axı Salahov sənin atan-dır! Yaxşı, yaxşı, sən onu ata kimi qəbul etmirsən, amma hər kimdi, atandır. Sən bu materialla həm ona, həm də mənə böyük zərbə vurursan.

Şahin. Anam məni tək böyüdü, birtəhər boya-başa çatdırıb. Anamın ürəyində bir arzusu vardı ki, mən ya mühəndis olum, ya da həkim. Amma mən onun yanına jurnalist kimi qayıtdım. O da başa düşdü ki, mən haqq işi üçün vuruşa atılıram. Mən həmişə həqiqəti deməliyəm, həqiqəti yazmalıyam.

Redaktor. Mən səni yalana sövq edirəm?

Şahin. Yarımcıq həqiqətə, bu daha pisdir, İman Mustafayev.

Şahin sürətlə çıxır. Telefon zəng çalır. Redaktor dəstəyi qaldırır.

Səhnənin bir küncündə Salahov görünür.

Salahov. İman, o günü demədimmi, çap elə o məqaləni.

Redaktor. Necə?

Salahov. O məqaləni bütövlüklə çap elə.

Redaktor. Dəli olmusan? Mən o işin altına girə bilmərəm.

Salahov. Əgər lazımdırsa, sənə razılıq məktubu da yazaram.

Çap elə.

Redaktor. Vallah, sən dəli olubsan.

Salahov. Yox, özümü tapmışam, qırx ildir itirmişdim, indicə tapdım.

Cəsarət də budur,

Hünər də budur. –

Belə cəsarətlə həyat qurasan!

On yol yıxılısan da ayıb deyildir, –

Özün yıxılanda özün durasan.

Musiqi. İşıqlar sönbüb yenidən yanır. Səhnənin önünə stullar qoyulubdur, hiss edilir ki, iclasa hazırlıq gedir.

Əməkdaşlar bir-bir gəlib oturlar.

Redaktor. Bəs camaatın qalanı hamı?

Nərgiz. Partkom Bakıda kursdadır, mestkom üzvlük haqlarını aparıb verməyə, məsul katibin diş ağrıyırdı, getdi...

Redaktor. Şahin gözümə dəymir.

Nərgiz. Gələndə xəbər çöləyəm.

Redaktor. Havaxtdan azərbaycanca danışmağa başlayıbsan, ay qız.

Nərgiz. Bağışlayın. (*Gedir öz yerinə, Şahin gəlir.*) Niyə gələndin? Hamımız səni elə həsrətlə gözləyirdik ki!..

Şahin. Mən sizə gələ bilməzdim, Nərgiz.

Nərgiz. İnsafsız. Uşaq deyilik ki, hara getsən, mən bacınam, bacınam, ya yox?

Şahin. Əlbəttə.

Redaktor seçktorun düyməsini basır, Nərgiz dəstəyi qaldırır.

Redaktor. Что, табак надо вынести к визиту господину Шахина?

Nərgiz. Hələ gəlməyib, İman Mustafayev. (*Dəstəyi yerinə qoyur.*) Tabax elə bizim dildə də tabaxdır? İclasdır. Şəhər partiya komitəsindən də adam gəlib. Səni axtarırlar.

Şahin. Mən o iclasda iştirak etməsəm, heç nə dəyişməz... Səndə zərflər?

Nərgiz. Əlbəttə.

Şahin. Bu məktubu iclas qurtarandan sonra redaktora ver. Bu da mənim ünvanımdır. Havaxt lazım olsam, məni bu ünvanda axtararsan?

Nərgiz. Gedirsən?

Şahin. Bacıcan, özün bilirsən ki, mən daha burda qala bilmərəm. Atamızı elə tənqid edəndən sonra heç kəs mənə hörmət eləməz.

Nərgiz. Bəs biz?

Şahin. Mən varam, mən sənin qardaşınam, nə vaxt lazım olsam, nəyə ehtiyacınız olsa, məktub yaz, mən gələyəm.

Nərgiz. Doğrudan?

Şahin. Məni qınama... İndi belə lazımdır. Çox dolaşmaq düşdü mənim işim. Evdəkilərə də de... məni qınamasınlar. Bəlkə sonra bir də bura qayıtmaq istəyəcəyəm, kim bilir, hələlik.

Şahin görüşüb çıxır. Nümayəndə otaqda var-gəl edir.

Nodonso narazıdır. Harayxanı ona yanaşır.

Harayxanı. Yoldaş qarkom, sizə bir-iki sualım var. Bax, bizdə ölənlər yoxdur, elə deyil? Pensiyaya çıxan yoxdur, elə deyil?

Bunlar heç yüz yaşında da pensiyaya çıxmazlar. Əsgər gedən də yoxdur, elə deyil? (*Qəhqəhə ilə gülür.*) Hansı əsgərliyə gedəcək, çoxunun yaşı altmışdan o yanadır... Bəs bu sütülü, təzə ədəbi işçini deyirəm, kimin yerinə götürüblər? Mən mestkəmun üzvü kimi bunu bilməliyəm, ya yox?

Nümayəndə. Narahat olmayın, yoxlayırıq, baxırıq.

Harayxanım. Yoldaş qarkom, burda bizi adam yerinə qoyan yoxdur. Deputatlıq gələndə redaktora çatar, qonorar – Qulamova, vəziyyəti – Məmişə, eşşək kimi işləməkdə Harayxanıma! Qadınlar bayramında da adımızı birinci çəkməzlər.

Nümayəndə. Narahat olmayın, yoxlayırıq, baxırıq...

Redaktor. Harayxanım, bir dəqiqə, icazənizlə... (*Nümayəndəyə yaxınlaşır.*)

Nümayəndə. Deyirəm, biz başlayaq, o gəlib çıxar. Bir də bəzi şeyləri o eşitməyə daha yaxşıdır.

Redaktor. Buyurun, başlayaq.

Nümayəndə. Di başla.

Redaktor. Siz başlayın...

Nümayəndə. Siz açın, mən başlayım.

Redaktor. Hə? (*Ayağa qalxır.*) Di, yoldaşlar, biz bu gün bura yığılmışıq ki, bəzi təxirəsalınmaz məsələləri həll eləyək. (*Nümayəndəyə.*) Hansı təxirəsalınmaz məsələləri? Di, hamıya aydındır o məsələlər. Ona görə də sözü şəhər partiya komitəsinin nümayəndəsi Bürcəlov yoldaşa verirəm. Buyurun, yoldaş Bürcəlov.

Nümayəndə ayağa qalxanda Qulamovla Məmiş əl çalır.

Nümayəndə. Son vaxtlar sizin redaksiya ilə bağlı ardı-arası kəsilmədən məktublar gəlir Mərkəzi Komitəyə. Əməkdaşlar adından (*qarşısındakı məktubları nəzərdən keçirir*), oxucular adından, müharibə veteranları adından və sairə və sairə... Məktubların hamısı imzasızdır və hamısında da şəhər partiya komitəsinin birinci katibi Həsənağa Sailovıç Sadıqov yoldaş günahlandırılır, guya Sadıqov yoldaş öz bacısı oğlu Şahin Qayalı Bakıdan dəvət edərək sizin qəzetə işə düzəldibdir və sairə və sairə... Ekspert yoldaş təsdiq edir ki, məktubların hamısı üç xətlə yazılıb, həmin anonimçilər də sizin aranızdadır.

Qulamov. Kimdir o əclaf?

Harayxanım. Bizlərdən olar, canım.

Məmiş. Görüm, görüm o məktubların birini? Hə... görürsünüz, mənim xəttimə oxşadıblar... İndi bəzi ağzıgöycəklər durub deyəcəklər mən yazmışam.

Qulamov. Onu yazan adamı tapıb, işdən qovmaq lazımdır.

Məmiş. İşdən çıxarmaq nədir, ölkədən qovmaq lazımdır.

Nümayəndə. Bu məktubları yazanlar şəhər partiya komitəsinin katibi Həsənağa Sailovıç Sadıqov yoldaşla dəmiryolçu Həsənağanı səhv salıblar.

Məmiş. Doğrudan?

Qulamov. Bəs necə olub səhv eləmişik, balam? (*Sözünü dəyişir.*) Deyirəm, nə alçaq adamlar var e, dünyada. Tfu!

Günay (*nümayəndəyə*). Düyünü nəhaq açdınız, indi dönüb o kişidən döşəyəcəklər.

Nümayəndə. İkinci məsələ Məmiş Bəygörməmişov yoldaşın ərizəsidir. O xahiş edir ki, öz ixtisasına uyğun işlə təmin edilsin. Şəhər partiya komitəsi Məmişov yoldaşın, bağışlayın, Bəygörməmişov yoldaşın xahişini nəzərə alaraq şəhər kommunal şöbəsinə tapşırıbmışdır ki, onu... mərkəzi hamama kisəci... bağışlayın, duşxana müdiri təyin etsin.

Qulamov. Kişi arzusuna çatdı də...

Məmiş. Sağ olsun qarkom! Bəs zəmdirektor, bağışlayın zəmdirektor kim olacaq. Bəs zəmnəçəlik QAİ? Onu da mənə versəydiniz, pis olmazdı.

Redaktor (*zəngi basır*). Sakit olun!

Nümayəndə. Üçüncü məsələ... (*Redaktora.*) Bəs Şahin Qayalı gəlib çıxmadı?

Redaktor selektorun düyməsini basır. Şahini soruşur, sonra çiyinlərini çəkir.

Nümayəndə. Zərər yoxdur, yəqin mağarıçdan qaçıb. Hə, yoldaşlar, bilirsiniz ki, sizin redaktor müavini stolu çoxdan boşdur, Sumbatzadə yoldaş... o söz, irəli çəkilib, və sairə və sairə. Şəhər komitəsinin bürosu qəzetin ümumi səviyyəsini qaldırmaq, rəhbərliyi gücləndirmək, izafi xərclərə yol verməmək və sairə və sairə məsələlər üçün Şahin Qayalı yoldaş redaktor müavini təyin edir. (*Özü əl vurur.*) Hə, yoldaşlar, dördüncü məsələ... budur ki, qəzeti

bir az zəif buraxırsınız, deputatların ad-familini səhv salırsınız. Kosmonavt şəklinin altında sağıcı adı yazırsınız, sağıcı şəklinin altında kosmonavt və sairə və sairə. Xahiş edirəm, hələnin öz adını öz şəklinin altından yazın. İclasımız bu qədər. (Redaktora.) Deyəsən, dördcə məsələ idi, yox?

Redaktor (kənara). Mən nə bilim, biçən də özünüzsünüz, tükən də...

Günay. Mənim bir sualım var.

Nümayəndə. Buyurun.

Günay. Şahin redaktor müavini olmağa razıdır?

Nümayəndə. O nə sözdür? Kim razı olmaz?

Günay. Mən Şahini soruşuram.

Nümayəndə. Razı olmayıb neyləyəcək? O vəzifəni kimə versəm, istəməz? Biz vəzifədən çıxaranda heç adamların rəyini soruşmur, vay ola ki, vəzifə verəndə... Bir də büro artıq qərar verib.

Günay. Siz Şahini yaxşı tanıyırsınız...

Nümayəndə. Onu tanımaq mənə o qədər də vacib deyil. O görək bizi yaxşı tanıya, xanım. (Redaktora.) Yaxşı, harda qaldı o qəhrəman?

Redaktor zəngi basır, Nərgiz daxil olur.

Redaktor. Qayalıdan xəbər çıxmadı...

Nərgiz. O getdi...

Redaktor. Hara?

Nərgiz. Xahiş etdi, bu məktubu sizə çatdırım...

Redaktor. Görüm? Bu ki ərizədir-nədir? (Redaktor məktubu oxuyur, amma hamı Şahinin səsinə diqləyir.)

Şahinin səsi. "Hörmətli redaktor, Siz bu sətirləri oxuyanda mən artıq təyyarədə olacağam, daha heç nə məni burada saxlaya bilməz. Niyə bu qərara gəldim? Özümü qorumaq üçün, arzularımı, ideallarımı tapdamamaq üçün... Belə lazım idi, başqa yol yoxdur. Bağışlayın. Məni qınamayın.

Şahin.

28 may, 1979-cu il.

Sahil şəhəri".

Redaktor. Şahin gedib... Tamam gedib...

Nümayəndə. Necə? Bəs mən katibə nə cavab verəcəyəm?

Məmiş. Qərribə oğlandır, o boyda vəzifəni atıb getdi...

Qulamov. Mən dünyada hər şey görmüşdüm, qələmi qoyub, tufəngi götürmüşdüm, tufəngi qoyub – qələmi, amma belə fəson iş heç yuxuma da girməzdi.

Günay. Gələcək günden hamınız düşdünüz üstünə. Biriniz dediniz katibin qohumudur, biriniz dediniz vəzifə üçün gəlib buraya. Gördünüz, o özü kimi qalmaq üçün, özünü qorumaq üçün burdan çıxıb getdi. Doğru deyiblər, burada hər gül öz ətrini verməyəcək.

Nümayəndə. Bəs mən Həsənağa Sailoviçə nə cavab verəcəyəm?

Redaktor. Görəsən buna görə mənə töhmət çatmaz ki?

Təyyarə səsi eşidilir, getdikcə yaxınlaşır və sürətlə ötüb-keçir.

Redaktor. Bakıya uçan təyyarədir, yolu bizim damın üstündəndir... Şahin də o təyyarədədir yəqin...

Hamı pəncərədən göylərə boylanır.

Harayxanım. Siz allah, saxlamaq olmaz o təyyarəni?

Nərgiz. Qayıdarmı bir də baharla o?

Məmiş. Görəsən zamredaktorluğu indi də verməyəcəklər mənə?

Günay. İldırımlar bir yerdə qərar tuta bilməz...

Nümayəndə. Bəs mən Həsənağa Sailoviçə nə cavab verəcəyəm?

Redaktor. Görəsən buna görə mənə töhmət çatmaz ki?

Təyyarənin səsi uzaqlaşdıqca orqan musiqisi güclənir. Lal səhnə, Tamaşaçı salonu yavaş-yavaş işıqlanır.

PƏRDƏ

1979

ƏLİ ƏMİRLİ

(1948)

Əli Məmməd oğlu Əmirli Ağdam rayonunun Novruzlu kəndində anadan olmuşdur. 1974-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirmişdir. 1981-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür.

Ə.Əmirli 1971-ci ildən ölkənin ədəbi orqanlarında hekayələri, povestləri və romanları ilə müntəzəm çıxış edir. Yazıçının əsərləri, əsasən "Azərbaycan", *eləcə də* "Ulduz", "Literaturniy Azerbaydjan" jurnallarında dərc olunmuşdur.

"Bir qış günü" (1977), "Yeddi hekayə" (1980), "İldırımötürən" (1983), "Axırətdən qabaq gözüntü" (1989), "Haram" (1995), "Ölü doğan şəhər" (1999) və "Meydan" (1992) kitablarının müəllifidir.

1990-cı ildən başlayaraq Ə.Əmirli daha çox teatr dramaturgiyası sahəsində çalışır. Onun "Ərizə", "Meydan", "Cəza", "Bala bəla sözündəndir?", "Ağgöyünlülər və Qaraqöyünlülər", "Onun iki qabırğası", "Yeddi məhbus", "Köhnə ev", "İyirmi ildən sonra", "Varlı qadın", "Xoşbəxt gün", "Səhnədə məhəbbət", "Kişi və qadın", "Mesənət" və başqa əsərləri Akademik Milli Dram Teatrı, Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrı, Musiqili Komediya və sair teatrlarda tamaşaya qoyulmuşdur. Ümumiyyətlə, Ə.Əmirlinin pyesləri ölkənin demək olar ki, bütün teatrlarının repertuarında özünə möhkəm yer tutmuşdur. Şəki, Mingəçevir, Qazax, Lənkəran, Qusar, İrəvan Dövlət Teatrları da Ə.Əmirli dramaturgiyasına müraciət edən teatrlar sırasındadır.

Dramaturqun teatrlarda tamaşaya qoyulmuş əsərlərinin əksəriyyəti ölkənin bütün televiziya kanalları ilə nümayiş etdirilib. "Bala bəla sözündəndir?" əsəri əsasında 1995-ci ildə çəkilmiş "Bala – başabəla" televiziya tamaşasının uğuru daha böyük olmuşdur. Artıq on ildən yuxarıdır ki, bu tamaşa teleekranlar vasitəsilə vaxtaşırı tamaşaçıların diqqətini özünə cəlb edə bilir.

Ə.Əmirlinin pyeslərinin bir neçəsi "Azərbaycan" jurnalında dərc edilmişdir.

Ə.Əmirli Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin baş müəllimidir. Ədəbi uğurlarına görə dramaturq 2000-ci ildə "Humay ilahəsi" ictimai mükafatına layiq görülmüşdür.

KÖHNƏ EV

İki hissəli dramatik komediya

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Qüdrət
Mələk
Zohra
Cana
Sahib
Kamran Qızılsəs
Böcək

BİRİNCİ HİSSƏ

1960-1970-ci illər döbündə bəzədilmiş iri, hündür tavanlı otaqdır. Xüsusi sifarişlə haçansa düzəldilmiş və məxsusi bu iri otaq üçün nəzərdə tutulmuş qeyri-standart mebel və ümumiyyətlə, interyer köhnəlib, dağılmağa doğru nəşə bir şey var ki, nəzərə dərhal çarpır. Pərdə açılanda Mələk qonaqlıq süfrəsi bəzəyir.

Mələk. Yaxşı deyiblər, kiminin əvvəli, kiminin axırı. Stol bəzəməyi də yadırgamışam. Bəlkə salati... yox, bura qoysam yaxşıdı. İkranı da... ikraya bax da, elə bil mazutdu. Hər şeyin xarabı çıxdı. Hara getdi o çorını smarodina boyda dən-dən ikralar? Axı nə oldu ey, baliqlar da alverə qurşanıb, ta ikra istehsal eləmirlər? Nəçevə nəə ponimayuy, bukvalno nəçevə nəə ponimayuy.

Qüdrət (gəlir və səhnədən keçib getmək istəyir, süfrə bəzəyən Mələyi görüb ayaq saxlayır). Bu nədi, qonaqlıqdı? Ölkə dağılır gedir, millət düşüb küçələrə qarışsa kimi qaynayır, bir tikə çörək axtarır, sən də burda stol bəzəyir, süfrə açırsan? Yoxsa elə bilirsen köhnə əyyamlardır, sovet dövrüdü? (Mələkdən səs çıxır.) Ta sözümü də saya salan, eyninə alan yoxdu, guya eşitmirlər. Kimin ad günüdü, Mələk xanım? Bəlkə bayramdı, bizim xəbərimiz yoxdu? Bu təzə, duzsuz bayramlardan? Deyin, biz də bilək.

Mələk (həvəsəlsiz). Sizlik deyil, Qüdrət Qurbanoviç! Bayram-zad da yoxdu.

Qüdrət. Nə bilim, deyirəm bəlkə bayramdı. Axı dünyanı elə qarışdırmayıblar ki, biləsən bayram hansıdır, matəm hansı? (*Süfrəyə yaxınlaşır.*) Bu nədi belə?

Mələk. Eyyy... dəyməyin, Qüdrət Qurbanoviç, ikradır.

Qüdrət (*diqqətlə baxır*). İkra? Yəni bu balıq kürüsüdür? Qara ikra?

Mələk. Qaralığıma toçnı qaradı. Əl vurmayın da! Zöhləm gedir mən bözəyən süfrəyə ayrı adam ol vüranda.

Qüdrət. O gün zəng eləyib köhnə bir dostumu təbrik eləyirəm bayram münasibətilə, deyir nə bayram, Qüdrət Qurbanoviç, indi yeddi noyabr bayram deyil, matəmdir. Tü! Zəhmət çəkmişdik, can qoymuşduq, dünya qurmuşduq... (*Gedə-gedə.*) Axırda da gəlsin uşaqlar ki, bəs biz azadıq, tamam müstəqillik? (*Gedir.*)

Mələk. Bu da getdikcə xərifləyir, amma düz deyir də. Necə qonaqlıqlar eləyirdik. İlahi, kimlər gəlməzdə bura, necə oldular, hara getdilər? Niçəvo ne ponimayu.

Cana (*gəlir. Hər iki əlində dolu zənbillər var*). Qollarım qırıldı, Melya.

Mələk. Yərə qoy, qoy yərə. Nə yaxşı tez gəldin. Kişmiş gətirdin? Bir azdan qonaqlar gələcək, mən hələ qiyməyə kişmiş qatmamışam. (*Zənbilləri götürür.*) Yazıq Cana, bunları necə gətirdin? Aparım mətbəxə. Dəymə, özüm aparacam. (*Aparır.*)

Cana. Qollarım qırıldı. Nə yaxşı sürücü kömək elədi pilləkənləri çıxarmağa.

Mələk (*gəlir*). Hər şey hazırdı, Cana, plov da qiyamət çıxıb. Qorxurdum düyünü ötürəm, gör haçandır qonaqlıq plovu dəmləmirəm. Kişmiş suya qoydum ki, yumşalsın, yoxsa quru çıxar.

Cana. Nə demişdin hamısını aldım, simiclik də eləmədim. Mama hələ gəlməyib?

Mələk. O belə tez qayıdandı parikmaxerdən? Beş ildir ayrıldıqları, istəyir yaxşı görünsün. İ tak volnuetsya.

Cana. Nahaq çağırdı mama onu. (*Süfrəyə baxır.*) Pis deyil, Melyanın poçerki o saat görünür. Elə bu qonaqlıq da artıq xərcdir. Bizim vəziyyətimizdə buna israfçılıq deyirlər.

Mələk. Mən Zaranın yerinə olsaydım, nöinki onu qonaq çağırdım, heç üzünə də baxmazdım. Kişinin oğlu beş ildi gedib xaricə, gözib düzü-dünyanı, bir dəfə də deməyib ki, bu iyirmi ilin dostu

burda, bu ac-yalavac ölkədə necə dolanır? Hələ bir türk qızını da vurub qoltuğuna bu yaşında, gətirib özüyü... Cana, qdə jenskaya qordost Zarı?

Cana. Mama onu sevir, Melya, hələ də sevir.

Mələk. A qordost?

Cana. Sevgi olan yerdə qordost nədi, Melya?

Mələk. Nu toqda ya niçəvo ne ponimayu! (*Gedə-gedə.*) Bukvalno niçəvo ne ponimayu.

Cana. Elə ona görə qız qalmısan də! (*Süfrəyə baxır.*) Nə qədər pul getdi. (*Cibindən kalkulyatoru çıxarıb hesablayır.*) Hamısı da havayı, boş kaprizə.

Sahib gəlir. Əlində kiçik bükülü var. Cana onu görmür.

Sahib. Düz çıxmır?

Cana (*diksindir. Sahibi görüb pərt olur*). Sən? Siz... (*Kalkulyatoru gizlədir.*) SİZSİNİZ? Bəs niyə belə...

Sahib. Qapı açıqdı. Açıq qapıya da girərlər.

Cana. Mən bilən siz bağlı qapıdan da yan keçməzsiz.

Sahib. Bu komplimentdir?

Cana. Bağışlayın, çox vaxt hisslərimi gizləyə bilmirəm.

Sahib. O qüsür məndə də var, daha çox qadınlara münasibətdə. Bax, bu da mənim hisslərimin maddi təzahürü. (*Bükülünü qıza uzadır.*)

Cana (*bükülünü açır*). "Rafacello"?

Sahib. Bəli, "Rafacello". İstəmirsən?

Cana. Qapaqap zəmanəsində nə versələr, görək imtina eləməyəsən.

Sahib. Bizim həyat ritmlərimiz necə bir-birinin üstünə düşür. (*Süfrəyə baxır.*) Qonaq gözləyirsiniz deyəsən?

Cana. Elədir. Qayınanamızı sizi çox istəyir.

Sahib. Bilmək istəyirsənsə, subayam. Heç qonaqlıq həvəskarı da deyiləm, indi gedəcəm. (*Otağı nəzərdən keçirir.*) Yaxından keçirdim, saxladım maşını, dedim bir dəyim. Doğrusu, bu ev çoxir məni.

Cana. Bu istək təbiidir, bir otaq pul vermisiniz.

Sahib. Bəlkə də sən deyəndir. Xoşum gəlir burdan, qərribə bir doğmalılıq hissi var bu evə monda, burda danışığım da dəyişir, mədəni oluram. (*Otağı nəzərdən keçirir.*) Son beş-altı ildə elə bil kimsə məni dayanmadan qovur, qabağa itələyir, guya nəso qurtaracaq, mənə

çatmayacaq. Rahatlıq nədir bilmirəm. Hər yerdə tələsirəm: yeyəndə də, içəndə də, üzr istəyirəm, qız-qadınla görüşəndə də... Amma bu evdə həmişəki ritmədən düşürəm, elə bil yaylarım boşalır, gördüyüm işlər mənasını itirir. Nəsə qəribə, ləzzətli bir dinclik var burda. Adamın canına rahatlıq yuxu kimi yeriyyir. Bax bu kreslo ilə, rahat bataqlıq kimi çəkir məni. (*Otağın küncündəki iri kresloya oturur.*) Arxayınlıq adamın əzalarına yayılır, göz qapaqları ağırlaşır, mürgü adamı ana məhəbbəti ilə sevən qadın kimi qucaqlayır, bütün... (*Yatır.*)

Mələk (*içi dolu meyvə vazası ilə gəlir*). Stolun üstündə meyvə olmayanda elə bil... (*Sahibi görür.*) Bu nədir? (*Sahib xoruldayır.*) Boje! Cana, bu kişi nəş gəldi? Bunu da Zara çağırıb?

Cana. Yox, Melya, təklifsiz gəlib.

Mələk. İlahi, necə zəhləm gedir bundan. Axı nə istəyir o, Cana? Necə də naxaldır? Yox, həyasızdır!

Cana. Düz deyirsən, Melya, qorxulu adamdır. (*Yüngül pledi Sahibin üstünə atır.*)

Mələk (*təəccüblə*). Cana?

Cana. Nə var, Melya? Nədi?

Mələk. Da eto je ne priliçno! Əyibdir.

Cana. Öz işinlə məşğul ol, Melya.

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu. (*Deyinir.*) Anası onu atıb getmiş lyubovnikini arvadı ilə qonaq çağırır evinə, qızı da yad kişinin üstünü örtür ki, soyuq dəyməsin.

Cana. Ağ eləmə, Melya, öz yerini bil!

Mələk. Necə? Necə dedin?

Cana (*tələsik və peşman*). Melya, qələt elədim, Melya! Dilim-dən çıxdı.

Mələk. Haradır mənim yerim, Cana? Göstər mənim yerimi! (*Ağlayır.*) Göstər, Cana, göstər mənə yerimi... Mənim yerim var, Cana?

Cana (*onu qucaqlayır*). Melya... qələt elədim... Sakit ol, Melya...

Mələk. Düz deyirsən, Cana, mənim yerim qocalar evidir, qarımış qızlar evi, eləmi? Onamı işarə eləyirsən, Cana? (*Hönkürür.*)

Cana. Bax indi mən də ağlayaram...

Mələk. Qarımış qızlar evidir mənim yerim, bilirəm...

Cana. Boş-boş danışma, Melya! Qarımış qızlar evi var? Bir də... Elə mən də qarımışam də.

Mələk. Ne day boq! Düşmənimə də arzu eləmərəm... (*Sakitləşir.*) Sən cavansan, gözəlsən, kişilərin gözü kor olub sən neyniyəsən? (*Canam qucaqlayır.*)

Cana. Barişdıq? (*Öpüşürlər.*) Barişdıq...

Mələk (*Sahibi göstərir*). Ya niçəvo ne ponimayu.

Cana. Bu da yer tapdı yatmağa.

Zəhra (*təntənə ilə gəlir*). Hə, qızlar, necəyəm?

Cana. Ma-ma!

Zəhra. Hələ mənə vurulmaq olar?

Mələk (*gözlərini silir*). Boje! Zara, sən necə gözəlsən. Cana, Cana... A kakaya priçyoska!

Zəhra. Hanı güzgü? Qoy bir özüm də baxım. (*Güzgünün qabağında fırlanır.*) Kökəlmişəm, yenə kökəlmişəm.

Mələk. Heç kökəlib eləməmişən, elə həmişəki Zarasan. Blesk! Bir də qadın yaşa olduqca kökəlsə yaxşıdı.

Zəhra. Sən sus də, Melya! Qoy Cana desin, o həmişə düzünü deyir. Cana, çox yekə görünürəm? Düzünü de.

Cana. Hər şey qaydasındadır.

Zəhra. İndi sakit oldum, sən heç vaxt yalan demirsən, amma məni öldürəcəksən, Cana.

Cana. Niyə? Pul çatmadı?

Zəhra (*qəhqəhə çəkir*). Qorxuram səndən, Cana, vallah, qorxuram.

Cana (*sərt*). Nə qədər borclu qaldın?

Zəhra. Öldür məni, Cana, öldür yelbeyin anovı.

Cana. On dollar? İyirmi? İyirmi beş?

Zəhra. Əlli dollar, Cana.

Cana. Dəli olmusan, mama, sən nə danışırsan?

Zəhra. Çoxdu, Cana? Hiss eləyirəm ki, çoxdur, amma... neçə "məmmədəmin", Cana?

Cana. Soruş neçə "şirvan"?

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu v etix denqax. (*Gedir.*)

Cana. Mama, bu pullar hələ bizim deyil.

Zəhra. Başa düşürəm, Cana, başa düşürəm. İndiki vəziyyətdə, bizim vəziyyətdə... Hər şeyi başa düşürəm, amma taqsır məndə olmadı, içəri girən kimi qızlar töküldü üstünə qarğa-quzğun kimi: biri manikür eləyir, biri pedikür, biri saçını rəngləyir, biri makiyaj, hələ massaj... Amma necə yaxşıydı, lap o əvvəlki illərdəki kimi... Hələ nə qədər krem verdilər mənə. İnan ki, güclə çıxdım əllərimdən...

Cana. Mən olloşirəm, vuruşuram, manatı manata calayıram...

Zəhra. Bilirəm, Cana, hamısını bilirəm... Bu dünyada sən mənim yeganə pənahımsan, arxamsan. Sən olmasaydın, mən çoxdan diləndirdim. Nə yaxşı sən mənə oxşamaydın, Cana. (*Qucaqlayıb ağlayır.*) Mən axmağam, yelbeyinəm, heç Allahın pulunu saya bilmirəm... oy-oy... tuş axıb töküldü, indi qarışacaq...

Cana. Yaxşı, sakit ol, birinci dəfə deyil ki! Amma mənə mane olma də, mama...

Qüdrət (*gəlir*). Nə səs-küyü belə? Pah, gəlib çıxmısan, Zəhra xanım? Bəh-bəh! Nə yaman bəzənmişən, yoxsa təzədən səhnəyə çıxacaqsan? (*Guya oxuyur.*) Oooaaa...

Zəhra. Bəsdı, papa, sən də yarama düz səpmə. Bir də niyə oxumuram? (*Güzgüdə gözlərinə baxır.*) Bütün əziyyətim öləndə qaldı, gör nə günə düşdüm...

Qüdrət. Bəlkə sən deyəsən, nə qonaqlıqdı bu? Sosializmdə? Bəlkə kommunizmdə xəbərimiz yoxdu? Bilmirsiniz ki, millət qırılır acından? Qurtardı ey o günlər, hamı arxayındı hökumətə, qurtardı, yeyib qurtardılar... Bəlkə xəzinə tapmısınız? Dillənin də! Yoxsa cavab verməyə sözünüz yoxdu? Bəlkə bayramdı xəbərimiz yoxdu? Axı bilmək olmur bayram hansıdı, matəm hansı? Çox vaxt üst-üstə düşür... (*Gedir.*)

Zəhra. Yazıq kişi, hövləyir. Hələ bilmir ki, Cana?

Cana. Yox! Hələ tezdir.

Zəhra. Vallah, dağıdacaq dünyanı. Elə qorxuram, elə qorxuram... İçim titrəyir qorxudan, elə bilirəm oğurluq eləmişəm, üstü açılacaq...

Cana. Sən qorxub-eləmə! O mənim işimdir. Qoy çox döymösün döşünü! Var-dövlət verib bizə xalqın ataları, babaları kimi?

Zəhra. Cana, yəni biz bu evdən gedirik, yəni bu ev tələmiz deyil? Səhərlər yuxudan duranda mən bu mənzərəni, o Nərgini görməyəcəm? Mən qurdun quduran yerində yaşayacam, Cana? Yamasalda?

Cana. Yamasal yox, mama, Yasamal!

Zəhra. Mən orda öləcəm qüssədən, Cana.

Cana. Təzədən qayıdaq bu söhbətə? Axı sən söz vermişdin, mama? Hər şey həll olunub qurtarıb, bu ev tələmiz deyil, başa düş!

Zəhra. Sən daş ürəklisin, Cana. Ürəyin daşdandır, qızım.

Cana. İndi yaşamaq üçün ürəyin daşdan yox, dəmirdən olsun görək, yoxsa evə gəlib çatınca lüt qalarsan dilənçilərin öləndən.

Zəhra. Mən heç vaxt inanmaram ki, sən burdan, uşaqlığının keçdiyi bu evdən belə asanlıqla, təvəssül ələmdən çıxırsan, qızım.

Cana. Ay Allah! Başa düş, mama, bizim ayrı yolumuz yoxdur. Sənin teatrdan, konservatoriyadan gətirdiyin beş-altı şirvanla, qocanın pensiyası ilə, elə mənim dilənçi məşimlə yaşamaq mümkün deyil, özü də bizim iddialarla. İndi nə deyirsən, oturaq bu gözəl evdə ac-yalavac ki, biz bura öyrəşmişik, uşaqlığımız burda keçib? Nə vaxtacan biz keçmişin kölgəsini əzizləyəcəyik? Axı həyata, bu qorxulu, bizə tanış olmayan dünyaya real gözəl baxmaq lazımdır! Yox, əgər siz baxa bilmirsinizsə, xahiş edirəm, mənə mane olmayın. Ya vsyo vremya v lixoradke, mama, boğuluram mən, havasızlıqdan boğulan kimi, ehtiyac məni şam kimi söndürür, vaxtından əvvəl qocaldır. (*Ağlayır və tez də özünü ələ alır.*) Bağladığ bu söhbəti!

Zəhra. Yəni heç başqa yol yoxdur? Bəlkə Türkiyəyə gedim? Dərs deyərəm orda, lap elə operada oxuyaram, Kamran kimi. Ya jə ne sovsem staraya.

Cana. Avam söz deyirsən, mama. Yaxşı olsaydı, elə qalardı da orda Kamran, niyə qayıdıb gəlirdi? Vidite li, vətən torpağı çəkir kişini. Tə demir ki, o pulla Türkiyədə yaşamaq elə burda bizim günümüzdə olmaq deməkdir. Xaricdə dilənçilik etməkdənsə, elə burda eləyərək, öz evimizdə.

Zəhra. Bilmirəm, bilmirəm... İtirmişəm özümü, tamam itirmişəm.

Mələk (*gəlir*). Zara, bir plov çıxıb ki, gəl görəsən. Toyuğu da bir azdan çıxaracam duxovkadan.

Zəhra. Mayonez çəkmisən toyuğa?

Mələk. Bilirəm Kamran bəyin nəyi xoşladığını, hələ unutmamışıq, skleroz da deyilik. Amma, Zara, mən sözün düzünü deyən adamam, deyəcəm də: nahaq çağırırdın onu. Axı indi onun arvadı var, evli adamdır.

Zəhra. Sənin işin deyil, Məlya!

Mələk. Niyə mənim işim deyil? Ya şto, dura? Evlənmək istəyirdi alaydı səni. İyirmi il qolovu maroçil təbe.

Cana. Məlya, sonra inciyirsen.

Mələk. Nədi, düz demirəm?

Zəhra. Məlya, əzizim, başa düş, Kamran məndən on yaş kiçikdir.

Mələk. Elə onda da kiçik idi.

Zəhra. Mənim əziz Melyam, mən ta qocalmışam. Bir də ona getmək istəsəydim, elə onda gedərdim də. Qabağında o qədər diz çöküb yalvarıb ki, burda, lap bu kaminin qabağında. Özüm istəməmişəm.

Mələk. Ne toqda ya niçəvo ne ponimayu. (*Getmək istəyir, Sahibin ayağına iştir.*) Bissimillah! Bu hələ burdadır?

Zəhra (*birdən görür Sahibi*). Bu nədi? Bu kimdi, Cana?

Sahib (*oyanır*). Deyəsən yatmışam.

Mələk. Bukvalno niçəvo ne ponimayu. (*Gedir.*)

Sahib (*pledı çyninə salır*). Üşüdüm. Zəhra xanım, salam! Nə yaman gözəlləşmişən, lap vurulan adama oxşayırsan.

Zəhra. Siz? Siz... Axı mən... Cana çağırıb sizi?

Sahib. Yox, yox, heç kim çağırmaıyb. Elə keçirdim yaxınlıqdan, dedim bir dəyim... Kresloda necə yatmışamsa... (*Canaya.*) Sən adyalı üstümə salanda yaman kövrəldim. Anam düşdü yadıma.

Cana. Bəs deyirdiz ki, uşaq evində böyümüsünüz – atasız, anasız?

Sahib. Elə demişdim? Nə bilim, yadımdan çıxıb. Bu bazar sövdələşməsində adam müştərinin ürəyini yumşaltmaq üçün nələri uydurmur? Sonra özünün də yadından çıxır dedikləri. Amma yəqin ki, anam olub də! Yerdən çıxmamışam ki?

Zəhra. Bu danışanda mən qorxuram.

Sahib. Nəsə bu evdə kövrəlirəm, elə bil doğma bir yerə düşürəm, olmayan xatirələr yeriyir üstümə. Birinci dəfə ayağımı içəri qoyanda dedim neçəyə olsa alacam.

Cana. Bəs onda niyə bir elə çənə-boğaz elədz qıymət üstdə?

Sahib. Biznesin əsas şərtidir – ucuz almaq, baha satmaq. (*Otağa göz gəzdirir.*) Hərdən mənə elə gəlir ki, mən bu evdə doğulmuşam.

Zəhra. Nə demək istəyirsiniz? Nəyə işarə eləyirsiniz?

Sahib. Allah eləməsin, heç elə şey gələr ağılıma? Sən olsa-olsa mənə qayınana ola bilərsən.

Zəhra. Bəli də! Əvvəl evimi al, sonra da qızımı.

Sahib. Nə bilim, bəlkə mən də ziyalı, kübar ailədə doğulmuşam? Bəlkə ona görə sizin evə, ailəyə doğmalıq, məhrəmlilik hiss eləyirəm?

Cana. Görünür, birinci həyatınız kübar ailədə keçib, amma indi də gec deyil, itirdiklərinizi çox sürətlə yığırınsınız, özü də inadla.

Sahib. Əgər evinizi almağıma işarə eləyirsinizsə, haqlısan, amma bir az fikirləşsən, düşünsən görərsən ki, onun da günahı məndə deyil.

Zəhra. Siz allah, yavaş danışın. Atam hələ bilmir evi satdığımızı. Sahib. Onsuz da bu evi siz saxlaya bilməyəcəkdiz.

Zəhra. Hardandır sizdə bu inam? Niyə biz mütləq satmalıyıq evimizi?

Sahib. İndiki vəziyyətdə, Zəhra xanım, kasıb adam varlı məhəllədə yaşaya bilməz. Bir beş-altı ildən sonra hər kəs yerini biləcək. Mənim taxsırım odur ki, bir az vaxtı qabaqlamışam.

Cana. Gəlin qurtaraq bu söhbəti. Ümumiyyətlə, bu axşam alveri yığışdırmaq, hələ ki, bura bazar deyil.

Sahib. Mən həmişə gözəl qadınlara tabe oluram. Sənin sözündən də çıxmıram.

Cana. Siz hamıya sən deyirsiniz, yoxsa bizi imkansız, indicə dediyin kimi kasıb görüb saymırsız?

Sahib. Nə danışırısan, Cana xanım? Allahdan imkanlı kim var bu... dünyada? Biz hamımız onun bəndələri, qullarıyıq, amma kim Allaha siz deyir?

Zəhra. Doğrudan da! Biz niyə Allaha sən deyirik, adi adamlara siz? Cana, bu heç bizim ağılımıza gəlməyib. Maraqlıdır...

Cana. Çox maraqlıdır, mama.

Sahib. Əslində bunlar xırda məsələlərdir. Mən sənə lap ülyahəzrət də deyə bilərəm, amma uzun çıxır, ritmə uyuşmur. Darıxdım.... (*Otağı nəzərdən keçirir.*) İşə bax, taleyə bax... Bu gözəl ev mənimdir, yetimxanadan çıxmış Yetimin. Ürəyim qızır deyə sizə bir sirt də açım: mənim adım əslində Yetimdir.

Zəhra. Yetim?

Sahib. Bəli, Yetim... (*Gülür.*) Sonra dəyişdim. Təzə ad daha çox yaraşır mənə, amma Yetim daha doğmadır. (*Otaqlara girib çıxır.*)

Zəhra (*məyus halda kresloya çökür*). Bəli, bu ev ta bizim deyil... Yetimin evidir. Getdikcə mən buna daha çox inanıram, Cana.

Cana. Mama, özünü ələ al! Əvəzində iki evimiz olacaq, lap üçüncüsünü də ala bilərik. Birində yaşayarı, o biriləri kirayə verərik. İlahi, yəni mən maaşa göz dikməkdən azad olacam?

Zəhra. Mən camaata necə deyəcəm ki, gül kimi evimi satın Yamasala köçmüşəm, dünyanın o başına? Axı mən Torqovıdan o tərəfi tanımıram. Dünyanın əlli iki ölkəsində olmuşam, amma Yamasala yolum düşməyib. Çox uzaqdır ora, Cana? Klimatı necədir? (*Dəsmalı gözəlirənə sıxır.*) Boje! SSRİ xalq artisti Zara xanım Yamasalda yaşayacaq!

Cana (*asəbi*). Mama, Yamasal yox, Yasamal!

Zəhra. Nə fərqi, Cana? Yasamal deyəndə yaxınlaşacaq? Hələ papa! Vallah, ürəyi partlayacaq.

Mələk (*gəlir*). Plovu düşürtdüm, qorxuram qazmaq yana, kişmiş də qoydum qovrulsun bir az. Zara, gəlib çıxmadı sənin qonaqların? Altıya çağırمامısən?

Zəhra. Nə altı? Demişəm axşam bizdə olun. Beş, altı, yeddi... nə bilim?

Mələk. Bəlkə doqquz, on bir, on iki?

Sahib (*gəlir*). Əladır, çox gözəldir. Getdikcə daha çox xoşuma gəlir.

Mələk. Bojc! Bu hələ burdadır?

Zəhra. Məlya!

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu... (*Fırıldayıb gedir.*)

Qüdrət (*gəlir*). Bu nə balıq iyidir belə? Çoxdandır bu iyi almıram, lap birtəhər oldum. Yadıma keçmiş günlər düşdü. Necə balıq verərdilər bizə qurultaylar sarayında. Hələ ikra: qara, qırmızı. İşığı düşərdi adamın üzünə qırmızı ikranın. Şvedski stol, ye yeyə bildikcə. Xalqlar, nümayəndələr, millətlər yığışardı bir süfrə dalına qardaş kimi, ana-bacı kimi. Dalınca da "Lebedinoye ozero". Hayıf o gündərdən! Xalq necə gözəl, firavan yaşayırdı.

Sahib. Xalq da olurdu oralarda?

Qüdrət (*indi görür Sahibi*). Bu kimdi? Mən bunu tanımıram.

Cana. Qonaqdı, baba, tanış ol, bir az tez gəlir.

Sahib. Tez də gedəcək.

Cana. Niyə, öz evinizdi. Baba, sən də paltarını dəyişsən yaxşı olar.

Qüdrət. Düz deyirsən, çoxdandır çıxmıram pijamadan. (*Çağırır.*) Məlya, mənim ağ köynəyimi gətir.

Mələk (*gəlir*). Qüdrət Qurbanoviç, ağ köynək kabinetdədir, axı bayaq dedim sizə.

Qüdrət. Ordenli pencəyimi də çıxart.

Cana. Baba, o biri pencəyi gey, miləmil. İndi kimdi orden-medal taxan?

Qüdrət. Mən taxıram, Cana xanım, utanmıram da. O ordenli pencək mənim ömür yolumun xəritəsidir. Kim buna görə utanırsa, qoy mənimlə bir süfrə arxasında oturmasın.

Mələk. Qüdrət Qurbanoviç, hirsənməyin. Gedək kabinetə, orda baxarıq.

Gedirlər.

Sahib. Bu qulluqçunu da alardım. Məndən zəhləsi getsə də, bu evi onsuz təsəvvür etmək çətindir. Həm də öntiq bir şey kimi.

Zəhra. Siz nə danışırırsınız, nə qulluqçu? O mənim xalamdır, anamın bacısı. Ailə qura bilməyib, həmişə bizimlə olub. Biz onu verə bilmərik.

Sahib. Starı devadı?

Zəhra. Rica edirəm, o sözü bir də dilinizə gətirməyin bizim evdə. Straşnoye slovo.

Cana. Bağışlayın ki, satlıq deyil.

Sahib. Yox, yox, siz bağışlayın. Onun kim olduğunu görək özüm qanaydım.

Zəhra (*darıxır*). Harda qaldı bunlar? (*Pəncərədən baxır.*) Axşam düşdü.

Sahib. Qonaqlar gəlincə getsəm yaxşıdı.

Cana. Gedirsiz?

Sahib. Qalmaq istəsəm də getməliyəm, artıq görünürəm, yerinə düşməyən suallar ola bilər, evdə də qəşəng, ərlək qız.

Cana. Bu sizi qorxudur?

Sahib. Boynuma alım ki, bir az... qorxudur. (*Gedir.*)

Cana. Naxal! Özünü elə aparır ki, guya Rokfellerdir.

Zəhra. Cana... Cana, o səni sevir.

Cana. Mama, tökmə ötimizi!

Zəhra. Cana, mən sənə söz deyirəm.

Cana. Mama, sən hər şeydə sevgi görürsən.

Zəhra. Bəli, görürəm, bu işdə məni aldatmaq olmaz, pul deyil ki, saya bilməyim. O sənə vurulub, bir azdan da qayıdıb gəlməyə, mən heç nə qanmıram bu dünyada. Lap bu gün gələcək.

Cana. Güldürmə bizi, mama. Onların dünyasında sevgi, məhəbbət anlayışı yoxdu. Orda hər şeyi pul, dollar həll eləyir.

Zəhra. Sən mənim sözlərimə inanma, neynək! Amma bir ana kimi məndən demək, səni ayıltmaqdır.

Cana. Mama, bəsd!

Zəhra. Bir ana kimi mən öz sözümlə dedim: ayıl, qızım, ayıl.

Mələk (*əlində köynək və qalstuk gəlib deyirə-deyinə səhnədən keçir*). Necə zəhləmi töküüb bu qoca... Starı durak! Guya təzəbəydir!

Zəhra (*gülür*). Məlya axır vaxtlar lap xarab olub. Elə hey deyir. O gün, (*daha bərk gülür*) deyir bir köpəkoğlu çıxmadı böyükdən,

alib apara mənə bu qocanın əlindən... (*Qəhqəhə çəkir.*) Canım qurtara qulluqçuluqdan...

Cana (*ixtiyarsız gülür*). Bayaq mən də dəydim xətrinə...

Mələk (*geri qayıdıb yenə də səhnədən keçir*). Zəhrimar kişmişi də yandırdım. Qonaq çağırıblar, amma bilmirlər saat neçəyə... Vidite li, axşama çağırıblar. (*Gedir.*)

Zəhra (*gülməyini güclə saxlayır*). Fikir verməmək yaxşıdır... Cana, sən də paltarını dəyiş, üz-gözüən əl yetir.

Cana. Nə olub ki, gül kimi paltardır.

Zəhra. Niyə oxşamadın mənə, Cana? Elə bil mən doğmamışam səni.

Cana. A tı pomniş?

Zəhra. Nəyi?

Cana. Məni doğduğunu?

Zəhra. Bəs necə? Əlbəttə, yadımdadı. (*Gülür.*) Düz beş ay qoymadım "Traviata"nı oynasınlar. Dedim uşaq olar, gəlib özüm oynaram.

Cana. Amma mənə elə gəlir ki, mənim anam sən deyilsən, Melyadır.

Zəhra (*qəhqəhə çəkir*). Çox adam elə bilirdi. Özüm aldadırdım, axı mən uşağıydım sən olanda, lap sən yaşdaydım.

Cana. Mən çoxdan uşaq deyiləm, mama. Bu payız iyirmi səkkiz yaşıam tamam olur.

Zəhra. İyirmi səkkiz? Nə danışsın, Cana? Ola bilməz!

Cana. Yox, elədir. İyirmi səkkiz!

Zəhra. İyirmi səkkiz... Necə qocaldım mən, necə tez? Adama elə gəlir ki, hələ hər şey qabaqdadır, amma...

Cana. Səni narahat eləyən elə budur?

Zəhra. Necə? (*Pərtidir.*) Sən... məni... qurban olum, Cana, bir az mehriban ol onunla, mülayim ol, kəsmə bıçaq kimi.

Cana. Kiminlə, mama?

Zəhra. Nədi o... Yetimlə! Evimizi alanla... On dajə oçen pri-meçatelnıy.

Cana. Mama, bağladığ bu söhbəti! Onunla biz alverdə tanış olmuşuq. Bu da bitdi, vəssalam!

Zəhra. Adam elə nəyə görə tanış olur də.

Cana. İndi nə deyirsən, mama? Ona evlənmək təklif eləyim?

Zəhra. Sözbəx də! Axı sən niyə məsələni belə... mürəkkəbləşdirirsən?

Qapının zəngi çalınır.

Cana. Aha, deyəsən gəldilər. Zəngin səsindən bilindi ki, qapı arxasındakı Kamran Qızılsəddir.

Zəhra. Necə? Gəldilər? Açma... açma qapını, Cana... (*Tələsik güzgüyə baxır.*) Cana, yalvarıram, açma, hələ açma. Necə görür-nürəm? Bir...

Cana. Lap əlasan! (*Qapıya gedir.*)

Zəhra. Cana, əllərim buz kimidi... İlahi, sən mənə güc ver, özün mənə kömək ol...

Qabaqda Cana, dalcə Kamran və Böcək gəlir.

Kamran. Zara! Zara, bu sən sən?

Zəhra. Nədi, oxşamıram?

Kamran. Zara, sən necə də insafsızsın. Budur on gündür mən Bakudayım, amma sən mənimlə görüşdən qaçırsan. Bu hərəkətə biz indi nə ad qoyaq, Zara? (*Zəhranın ixtiyarsız irəli uzatdığı əllərindən öpür.*)

Zəhra (*göz yaşlarını güclə saxlayır*). Danışma, Kamran bəy, danışma! (*Guya Böcəyi görmür.*) Bəs arvadın hanı? Göstər mənə arvadını...

Kamran. Zara, sən elə həmişəki kimi gözəlsən, nəcibsən, Zara...

Zəhra. Göstər mənə arvadını, Kamran bəy...

Kamran. Budur mənim karım – Böcək. Böcək, lütvən tanış ol...

Zəhra. Yox, qoy bir mən.. bağışlayın məni. (*Tələsik gedir.*)

Böcək. Sayın Zəhra hanım bunu?

Kamran (*sarsılıb*). Sən bir dayan! (*Zəhranın dalınca baxır.*) İlahi, yəni bu Zaradır? Zəhra xanımdır? Necə qocalıb, Cana. Yox, yox, düz demədim, qocalmayıb, belə... düşüb.

Cana. Heç siz də qalxana oxşamırsız.

Kamran. Mən? (*Pərtidir. Özüə, Böcəyə baxır.*) Hə... hı-hı-hı... Həmin bıçaq kimi iti dil, dərman kimi acı sözlər, sərt, soyuq baxışlar. Sevmədin məni.

Cana. Mən bilən siz sevgidən korluq çəkmirsiniz. (*Böcəyi göstərir.*) Bu da isbata ehtiyacı olmayan gənc sübut! Buyurun əyləşin, xanım, düz iki saatdır sizi gözləyirik.

Böcək. Təşəkkür ediyorum.
 Cana. Nə təşəkkür, canım, siz qonaq, biz ev yiyəsi, mehribanlıq borcumuzdur.
 Kamran. Çox sağ ol, Cana. Hamı salamatdırımı?
 Cana. Bir azdan özünü görəcəksiniz.
 Zəhra (gözündə qara əynək gəlir). İndi sizi yaxşı görəcəm. (Böcəyə əl verib öpür.) Nə gözəl, nə qəşəng! Afərin, Kamran bəy, zövqünüz dəyişməyib, daha da incələşib.
 Böcək. Benim ismim Böcək.
 Kamran. Adı Böcəkdir.
 Zəhra. Böcək? Nə gözəl addır. Mənim də ismim Zəhra xanım-dır – Zəra.
 Böcək. Əvət! Kamran bəy çox söylədi bana. Bir gün olamaz ki, sizdən söyləməsin. Ha-ha-ha... (Gülür.)
 Kamran. Elədir, Zəra. Böcək bilir ki, biz səninlə iyirmi il bir səhnədə tərəf-müqabil, partnyor olmuşuq: Aida – Radames, Koroğlu – Nigar, Toska – Kavaradossi, hələ “Traviata”, bizim ikimizin “Traviata”sı. (Oxuyur.)
 Zəhra (əynəyin altından göz yaşlarını silir). Elədir, oxuyardığ, oynayırdığ, qastrollara gedərdik. Yadındadır, Kamran, o qəribə adı olan ölkəyə getmişdik səninlə, ikimiz...
 Cana. Mən Böcək xanıma evlərimizi göstərmək istəyirəm...
 Böcək. Ah, nə gözəl!

Cana ilə Böcək gedir. Portlik yaranır.
 Kamran gözələrini Zəhradan gizlədir və otağı nəzərdən keçirir.

Kamran. Heç nə dəyişməyib, hər şey necə var, elə də qalıb. Dayan, dayan... Bəs şəkil hamı? Axı burdan Brodskinin orijinalı asılmışdı?
 Zəhra. Ah, Kamran, diqqət eləsən çox şeyin dəyişdiyini görürsən.
 Kamran. Bağışla məni, Zəra, bağışla vəfasız, etibarsız dostunu. (Əlindən öpür.) Amma sən dəyişməmişsən... Heç ev də dəyişməyib, doğru sözumdür. Elə bil burdan çıxdığım heç beş il deyil, guya hər şey, o ayrılıq gecəsi dünən olub. Vaxt bu evin yanından sivişib keçib, heç nəyə toxunmadan. Heç sənə də toxunmayıb, əvvəlkindən də gözəlsən...

Zəhra dinmədən ona qulaq asır və hərdən barmığı ilə gözünün yaşını silir.

Kamran. Sən məni qınayırsan?
 Zəhra. Yox, qınamıram, sən, nəhayət, ailə qurmalıydın. Bir də mən özümü atılmış, unudulmuş qadın hesab eləmirəm. Mən... özüm çəkildim sənəin yolundan, öz xoşumla, öz istəyimlə... (Ağlamağını gizlətmir.) Sənə azadlıq verdim. Yoxsa... yoxsa canını əlimdən qurtara bilməzdin.
 Kamran (qadının qarşısında diz çökür və əllərindən yapışır). Bağışla məni, Zəra, bağışla... Sən həmişəki kimi nəcibsən, ürəyin həmişəki kimi böyükdür. Mənsə sənə xəyanət elədim, dönük çıxdım, yenə də zəiflik göstərdim. Bağışla məni, Zəra, bağışla...
 Zəhra. Qalx ayağa, Kamran, sənəin günahın yoxdur.
 Kamran. Sən məni özünü göylərə qaldırdın.
 Zəhra. İndi mən özüm yerdəyəm, Kamran.
 Kamran. Sən məni müğənni elədin, mənə şöhrət gətirdin, mənə dözə bilmədim çətinliyə. Bağışla məni, Zəra...
 Zəhra. Sus, Kamran, danışma.
 Kamran. Yox, de ki, məni bağışlayırsan, məni başa düşürsən...
 Zəhra. İçəri girən olar, Kamran, qalx ayağa!
 Kamran. Yox, de ki, biz dost olaraq da qalıraq.
 Zəhra. Elə olmasaydı səni evimə çağırardım? Böcəkdi-Cücəkdi, həşəratdı-nədi, qapımdan içəri buraxardım?
 Kamran. Ah, Zəra, sən nə qədər böyüksən bizimlə müqayisədə. (Əllərini vəcdlə öpür.)
 Zəhra. Bəsdir, Kamran! Sən mənim zəhləmi tökdün, qalx ayağa! Nəhayət, Böcək görər.
 Kamran (qalxır). Mən indi də səni sevirəm, Zəra.
 Zəhra. Buna alicənablıqımı deyək?
 Kamran. Zəra, mən səni unuda bilmirəm.
 Zəhra. Bəs Böcək?
 Kamran. O ayrı məsələdir, Zəra. Mən yad səhərdə, qərib ölkədə bir yerdə yaşamalıydım? Evsiz-eşiksiz mühacir müğənniyə bir simsar, nəhayət, bir oda görəkdi?
 Zəhra. Oda? Odanın bura nə dəxli?
 Kamran. Ev deyirəm də. Orda aldığım paraya mən ev tuta bilərdim?
 Zəhra. Yenə də ev?

Kamran. Nə demək istəyirsən, Zara? Yoxsa elə bilirsen mən sənə evinə göz dikmişəm?

Zəhra. Boş-boş danışma! Bax, qızlar da gəldilər.

Cana və Böcək gəlir.

Zəhra. Bu da Böcək! İlahi, nə gözəl addır! Adı da Böcək, özü də Böcək.

Böcək (*gülür*). Təşəkkür.

Cana. Mama, süfrə arxasına keçək, Böcək bərk acıb.

Böcək. Əvət!

Zəhra. Əlbəttə, elə mən də acmışam. (*Çağırır.*) Məlya!

Cana. Mən çağıraram, siz əyləşin.

Mələk (*gəlir*). Gəliblər? Nə yaxşı! Xoş gəliblər, bəs mənə niyə xəbər etmirsiz?

Kamran. Xoş gördük, Məlya! Gün aydın!

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu.

Kamran. Böcək, bu xanım Məlya. Sən onu tanıyırsan, çox söyləmişdim sana.

Böcək. Məlya? Əvət, əvət... (*Gülür.*) Pək memnunum. (*Daha bərk gülür.*)

Mələk. Bu niyə gülür?

Cana. Hələ gülən vaxtıdır.

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu.

Böcək. Odanız pək güzel, xoşuma getdi. Nasıl panaramı açılıyordun, deniz də haykırıyor.

Mələk. Cana, ya...

Cana. Niçəvo ne ponimayeş.

Mələk. Vot imenno!

Cana. Hər şeyi başa düşmək vacib deyil. Qüdrət Qurbanoviç hanı? Çağır gəlsin.

Kamran. Necə? Qüdrət Qurbanoviç sağdır?

Zəhra. Əlbəttə! Papa hələ yaxşıdır, heç dəyişməyib...

Kamran. Zəmanə ilə necədir?

Cana. Özü gəlib söyləyər. Məlya, gətir də papanı.

Mələk. Bu saat! Qonaqları görüb sevinəcək. (*Gedir.*)

Kamran. Necə qocalıb Məlya, lap quruyub, Zara. Nikakix izmeniy?

Zəhra. V smisle?

Kamran. Deyirəm orə-zada getməyib?

Böcək (*qəhqəhə çəkir*). Kamran, yavrum...

Cana. Kamran bəy, beş il öncə Məlyanın altmış beş yaşı vardı.

Kamran. Düz deyirsən. Vallah, mənim başım xarab olub orda.

Zəhra. Məlyanın da evi yoxdur ki, onu alan ola.

Böcək (*qəhqəhə çəkir*). Ha-ha-ha... Kamran, ha-ha-ha...

Cana. Xanımınız yaman gülür.

Kamran. Fikir verməyin, bir az çöpə güləndi, amma ürəyi təmizdi.

Cana. Sarsaqdır demək istəyirsiniz?

Zəhra. Cana! Biz qonaqları incitməyə çağırمامışıq.

Kamran. Zara, nəcib Zara. (*Əlindən öpür.*) Keçəkmi süfrəyə? Dolduraq qədəhlərimizi, yüz ildir içki dəymir dilimə.

Böcək. Ouuu... ha-ha-ha... Rakı içəlim... ha-ha-ha...

Zəhra. Süfrənin ixtiyarı Canada. Göstər, qızım, qonaqlara yerlərini.

Cana. Kamran bəy, Zara xanım, siz bura buyurun. Böcək mənimlə yanaşı oturacaq. Yuxarı baş Qüdrət Qurbanoviçindir. Bizi ordan idarə eləyir. Bura Məlyanın...

Böcək. Kaç kişi?

Zəhra. Necə yəni? Kamrandır... bir də papa, Qüdrət Qurbanoviç.

Kamran (*gülür*). Zara... Zara, türkcə kişi nəfər deməkdir. Böcək soruşur ki, neçə nəfərək, neçə adam?

Zəhra. Bağışlayın... hələ alıbmadıq.

Qüdrət və Mələk gəlir.

Cana. Bu da bir kişi! (*Qüdrəti göstərir.*)

Kamran (*qalxıb Qüdrətə yaxınlaşır*). Qüdrət Qurbanoviç, maşallah, heç dəyişməmişiniz.

Qüdrət. Bu nə deməkdir, mən niyə dəyişməliyəm ki?

Zəhra. Tanımadın, papa? Kamrandır, Qızılsəs.

Qüdrət. Kamran kimdi? Mən belə adam tanımıram.

Kamran. Qəribədir. Siz mənə tanımadız, Qüdrət Qurbanoviç? Nə tez unutduz məni, əfəndim?

Qüdrət. Mən heç onda da tanımaq istəmirdim səni.

Zəhra. Papa! Sən məni öldürmək istəyirsən?

Cana. Qüdrət Qurbanoviçin yeri buradır.

Böcək (*Qüdrətin medallarına baxır*). Şular nə? Hələ şu yıldız! Altınmı, əfəndim? Nə gözəl!

Qüdrət. Şu? Şu orden, şu medal, şu da sosialist əməyi qəhrəmanı. Bunu da mənə Kubada veriblər. Halal olsun onlara. Bunu da... dayan görüm hansıdır... Hə, qəhrəmanlıq ulduzudu, bunu dedim.

Böcək. Qəhrəman? Qavğadamı oldu əfəndim?

Qüdrət (*həvəslə danışır*). Bəli, qızım, bunu mənə 65-ci ildə məhsul uğrunda apardığımız döyüşə, mübarizəyə görə veriblər, Nemə-tullaya da onda verdilər, məndən iki ay sonra. Bitva za urajaya.

Zəhra. Papa, qoy biz də ağzımızı açaq. Bu qız Böcəkdir.

Qüdrət. Böcək niyə? Bu nə addı?

Zəhra. Nə bilim, papa? Ata-anasının verdiyi addır.

Qüdrət. Bu türk paşasının qızı olar. (*Kamranı göstərir*.)

Böcək (*qəhqəhə çəkir*). Əvət, əvət, çocuğu...

Zəhra. Kamran bəyin arvadıdır, özüyü gətirib, Türkiyədən!

Qüdrət. Bəs bu nə qonaqlıqdır? Dediz bayramdı? Axı indi bil-mək olmur ki, bayram hansıdır, matəm hansı?

Mələk. Qüdrət Qurbanoviç, bədsi də! Bayaq dedik ki, heç bir bayram-zad yoxdu, elə-belə yığılmış, Kamran bəylə Böcəyə görə.

Qüdrət. Nə bilim, aləm elə qarışmayıb ki, biləsən bayram hansıdır, matəm hansı? Günləri düzüblər bir-birinin yanına, biri bayram, biri matəm. Bilmirəm bu camaat nə vaxt işləyir?

Kamran. Doğrudan da bu beş ildə şəhər elə dəyişib ki, Zara, elə bil özgə bir diyara düşmüşəm, hər şey qarışıb bir-birinə.

Qüdrət. Bayram o zamanlar idi: tribunada hər kəsin öz yeri vardı, ada-sana görə, orden-medalın sayına, dərəcəsinə görə. İndi bizi heç itirib-axtaran yoxdu. Guya bu hökuməti biz qurmamışıq.

Zəhra. Papa, sən quran hökumətə ta yoxdu, çoxdan yoxdu.

Qüdrət. Böyük vardı, kiçik vardı. Mən sosialist əməyi qəhrəmanı idim, yerim tribunanın sağ tərəfində idi. Nemətullanın üç şöhrət ordeni vardı, tribunanın sol tərəfində o erməni kopulu ilə yanaşı dayanırdı. Hünərin varıydı bir addım o tərəfə dur, adamın gözünü çıxarardılar, niyə? Böyük-kiçik vardı.

Zəhra. Kişi danışanda adam özünü asmaq istəyir.

Qüdrət. Bəs belə yerdə...

Cana. Qüdrət Qurbanoviç, gəlin, süfrəmizin üstünə nəzər salaq, burası daha önəmlidir.

Zəhra. Kamran bəy, Böcəyə qulluq elə, elə hamımıza...

Böcək. Kamran, şu nə? Şuyu istiyorum.

Mələk. Xeyr, salattan başlayın, şuyu sonra.

Zəhra. Məlyə, mane olma, qoy kim nədən istəyir ondan da başlasın.

Mələk. Mane olursam, mən mətbəxə keçə bilərəm. (*Gedə-gedə*.) Kişimi də yandırdım. (*Gedir*.)

Kamran. Çoxdandır belə ləzzətli toyuq yemirəm. Bəh-bəh-bəh... Adamın lap oxumağı gəlir. And içirəm ki, bu toyuğa mayo-nez çəkilib.

Zəhra. Bəli, Kamran bəy, mayonez. Bizim yaddaşımız da var, etibarımız da.

Kamran. Zara... Zara...

Qüdrət. Sonra da deyirlər ki, aclıqdır. Camaat aclıq dedikcə daha çox yeyir, iştah itilənir. Görün indiki vaxtda belə stol açarlar? Xalq dilənir, siz də burda... Məlyanı şallaqlamaq lazımdır.

Cana. Bəlkə partiya töhməti verək?

Qüdrət. Bəs nədi? Dava vaxtı belə şeyə görə adama nəinki töhmət verərdilər, partiyadan qovardılar, lap Sibirə sürərdilər. Hələ demirəm ki... (*Butulkanı götürür*.)

Zəhra. Papa! Kamran bəy toyuğu görüb qədəhlərimizi doldurmağı unutdu.

Qüdrət. Molla aş görüb Quranı yaddan çıxaran kimi. Bir dəfə Padqornu rəhmətlik gəlmişdi, mənə də çağırmışdılar ziyafətə. Nemə-tulla da gəlmişdi, bu yazıq kişiyə nə gətirsələr yaxşıdı, o qoyunun bir yeri var ey... padqornu deyirlər də adına.

Zəhra. Papa, bir dayan də! Qoy biz də danışaq də! Kamran, doldur qədəhləri, mən bu gün sərxoş olmaq istəyirəm.

Qapının zəngi çalınır.

Böcək. Gələn var? Kaç kişi?

Zəhra. Biz kişi-zad çağırmamışıq.

Cana. Narahat olmayın, mən açaram. (*Gedir*.)

Mələk (*plov buludu ilə gəlir*). Plova yer eləyin ortada. Yox, ortada, plovun yeri ortadır.

Böcək (*plovu göstərir*). Kamran, şu nə?

Kamran. Plovdu. Varam Məlyanın plovuna. Düz beş ildir plov yemirəm.

Mələk. Ona görə arıqlamırsız də. Hələ düyüyə toxunmayın, qarasını da götürəcəm.

Zəhra. Məlyanın bütün xərəkləri instruksiya ilə yeyilir.

Hamının başı yeməyə qarşır. Sahiblə Cananın gəldiyini görmürlər.

Can a. Nə əcəb zəngi basdız, qapı ki açıqdır.

Sahib. Diqqəti cəlb etmək istəyirdim. Yemək üstünə gəlib çıxmışam? Sən deyəndi, qayınanam məni çox istəyəcək.

Can a. Onda keçin süfrəyə, buyurun.

Sahib. Nəyi qeyd edərsiniz?

Can a. Evi satmağımızı. Xudafizləşmə mərasimidir, amma qonaqların xəbəri yoxdu.

Sahib. Anladım. Onda məni sizin yaxın dostunuz kimi təqdim edəyin, ya da Zəhra xanımdan yazmaq istəyən qəzetçi kimi.

Can a. Gəlin, gəlin içəri. Əziz qonaqlar, daha bir kişi! (*Zəhraya nədə pıçıldayır.*)

Zəhra. Buyursunlar. Buyurun süfrəyə. Məlyə daha bir pəribor.

Mələk (*qalxır*). Mən onsuz da oturmuram, mətbəxdəyəm.

Sahib. Yox, yox, mən heç kimin yerini tutmaq istəmirəm, hanı mənim kreslom?

Can a. Kreslo sizə yuxu gətirir.

Qüdrət. Bu kimdir, Zəhra xanım, tanımadım?

Zəhra. Papa, sonra...

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu. (*Gedir.*)

Zəhra. Əyləşin, cənablar, tanış olun: Kamran bəy, Qüdrət Qurbanoviç, Cücək...

Böcək. Böcək... (*Qəhqəhə çəkir.*) Böcək.

Zəhra. O pardon, Böcək xanım, bu kişi...

Kamran. Kişi yox, Zəra, erkək.

Zəhra. Erkək? Şu erkək kişi... Oy çaşdırdınız məni, şu bizim mehmanımız.

Kamran. Zəra, nə gəzəl türkco konuşursun.

Zəhra. Ta nəyniyək, konu olanda görək konuşasan də.

Can a. Sahib bəy jurnalistdir, yazardır.

Kamran. Nə gözəl! Kak raz Türkiyədən vətənə dönməyim haqda bir intervü etmək istəyirdim.

Sahib. Sən türksən?

Can a. Xayr, Türkiyədən mühacirətdən qayıdıb.

Zəhra. Kamran bəy müğənnidir. Kamran Qızılsəs, yəqin eşitmisiz?

Sahib. Yox, eşitməmişəm. Mənim işim-gücüm pul qazanmaq olub.

Böcək. Nasıl söylədi? Əfəndim biznesmenmi? Nə gəzəl! Çox seviyorum iş kişilərini.

Kamran. Bəs dediz yazardır, jurnalist?

Can a. Onu da bacarır. Yazmaq xobbisidir. Mama, bəlkə söhbəti dəyişək?

Qüdrət. Dayan, dayan... Sən də o xalqı soyanlardan, bizim mübarizələr, döyüşlər bahasına qazandıqlarımızı padnoslarda aparıb imperialistlərə satanlardansan?

Sahib. Ağillı qocadır.

Qüdrət. Nə deyir o?

Zəhra. Papa!

Qüdrət. Yox, qoy o mənə cavab versin.

Sahib. Səhv eləmirsən, day-day.

Qüdrət (*kükrəyir*). Necə? Sən bunu utanmadan-qızarmadan boynuna alırsan?

Sahib. Mən heç vaxt pul qazanmaqdan utanmamışam, heç çəkinməmişəm də.

Böcək. Bravo! Ben efendimlə dans etmək istiyorum.

Kamran. Böcək, biz hələ dans eləmirik.

Zəhra. Cənablar, gəlin, bir-birimizi incitməyək. Kamran bəy söz demək istəyir.

Qüdrət. Mən qurultaylar sarayında, banketlərdə can qoyanda...

Can a. Baba! Qüdrət Qurbanoviç! Kamran bəy söz demək istəyir.

Qüdrət. Sizin başınız xarab olub? Millət acından qırılır, siz də... Yox ey, bizim beşilliklər boyu qazandıqlarımızı çalib-çapıb sinfi düşmənlərimizə satırlar, bununla fəxr edirlər, siz də arsız tost demək, şampan hortuladmaq istəyirsiniz? Sizdə heç namus, qeyrət, əhəh-hö-hö-höö... (*Öskürəkdən boğulur.*) Qeyrətt... tüt-öh-hö-hö-höö... (*Damşa bilir.*)

Zəhra. Gördün, papa, pristupun tutdu... (*Çağırır.*) Məlyə... Məlyə...

Mələk (*hövlnək gəlir*). Noldu? Nə var? Şto s nim? Qüdrət Qurbanoviç, boje! Dedim sizə hirsəlməyin, axı sizin bronxlarınız zəifdir...

Qüdrət. Mənim bronxlarım... öh-öh-öh... hö-hö-hö... Mən sizə... (*Danışa bilmir.*)

Mələk. Gedək, gedək kabinetə, tez, tez... (*Qolundan tutub öskürəkdən boğulan kişini aparır.*)

Qüdrət (*gedə-gedə*). Biz hələ... öh-öh... qayıdacağıq... müt-ləq, öh-öh-öh.

Mələk və Qüdrət gedir.

Zəhra. Siz allah, bağışlayın, qocalıqdandır. Starost ne radost!

Kamran. Çox qocalıb.

Zəhra. İnciməyin... Cana, Sahib bəyə qulluq elə, ləvəngi qoy nimçəsinə.

Sahib. Çox qoy, Cana xanım, ləvəngini xoşlayıram.

Cana. Yəqin uşaqlıqda çox yeyib öyrəşmisiz... yetimxanada?

Zəhra. Cana, dəli olmusan?

Mələk (*gəlir*). O saat yatdı, kresloya oturan kimi. (*Qüdrətin yerində oturur.*) Uşaq kimi yatdı, elə də mışıldayır...

Zəhra. Allaha şükür ki, yatdı.

Kamran. İcazə versəydiniz, bir kaç kəlmə söz söylərdim.

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu.

Kamran. Zara, mən çox mutluyam ki, yenə də kəndi vətənimdə, şu mehriban, isti və doğma adamlar arasındayam.

Zəhra. Nə güzəl!

Kamran. Əvət, çox güzəl! (*Zaraya yaxınlaşıb əlindən öpür.*) Qərbətdə vətən yada düşəndə, Zara, sizin bu gözəl, bu sıcaq...

Mələk. Necə? O nə deyir, Cana?

Kamran. Bəli, bəli, bu sıcaq ev yadıma düşürdü. Bu kamin qarşısında biz nə qədər yuxusuz gecələr keçirmişik.

Zəhra. Yetər, Kamran bəy, dəymə o sıcaq xatirələrə, o müqəddəs, o əziz günləri salma yadıma, kövrəltmə məni.

Sahib (*canaya*). Flirt olub aralarında?

Cana. Ləvəngi dadsızdır dediniz?

Sahib. Yox, elə demədim, bu evdə hər şey mənim xoşuma gedir.

Kamran. Orda operada oxuyanda həmişə elə bilmişəm ki, partnyorum yenə də sənən, nesravnennaya Zara xanım.

Böcək. Əvət, bana o qədər Zara söyləmiş... Həttə... (*Gülür.*) Həttə... (*Qəhqəhə çəkir.*)

Zəhra. Kamran, mən ağlaya bilərəm.

Kamran. Təklif edirəm içək Zara xanımın sağlığına, sahnəmin solmaz yıldızının şərəfinə, rica edirəm içək... (*İçir.*) İndi isə... oxuya... (*Oxuyur.*)

Fonogramma Kamrana qoşulub "Traviata"dən oxuyan Zaranın sosini batırır.

Duet var gücü ilə səslənir. Onlar özlərini tamaşaçı qarşısında hiss edirlər, bir növ keçmiş qayıdrlar.

Sahib. Bilsəydim belə yanıqdrlar, sponsorluq eləyərdim onlara. Nə yaxşı musiqidi. Üzeyir Hacıbəyovundu?

Cana. Xeyr, Cavanşir Quliyevindir.

Sahib. Deyirəm axı niyə şirin gəlir adama.

Duet davam edir. Zara göz yaşlarını saxlaya bilmir. Birdən Böcək qalxıb ortaya atılır və duetin musiqisi altında göbək rəqsi oynayır.

Zəhra ilə Kamran çaşib qalır və qırağa çəkilirlər. Musiqi dəyişib göbəyə uyğunlaşır. Hamı töəcəb və çaşqınlıq içində oynaya-oynaya üst paltarlarını məharətlə soyunub atan və nəhayətdə göbəyi açıq qalan Böcəyə baxır.

Mələk. Boje, kakoy std!

Kamran (*pərtidir*). Ağalar, eee... xanımlar, Böcək məşhur rəq-qasədir, sənətçi.

Zəhra. Belə deyir, nə gözəl! Amma qurtarmaq lazımdır.

Cana. Ona soyuq dəyəcək.

Böcək oynaya-oynaya Sahibin qabağına gəlir və daha çılgınlaşır. Sahib pul çıxarır onun göbəyinə taxır.

Cana. Əlbəttə, za udovolstvie nado platit!

Sahib. İstanbulda restoranda görmüşəm. Bizə nə gəlir? Sonra deyərler Bakı milyonçularının qanacağı yoxdu.

Kamran. Böcək, yetər!

Mələk. Kamran, bu sizin... bəs bu sizin... da ona je vaşa supruqa!

Kamran. Böcək, bu kolay işmi?

Cana. Onu geyindirir, soyuq dəyəcək.

Zəhra. Dəyməyin, enerjisi çoxdur.

Qüdrət (*gəlir*). Bu nə səs-küydür? Nə olub? İnqilabdır yenə?
Bizimkilər yayıdı? (*Böcəyi görüb çasır.*) Bu ki... bu... Bu nə demək-
dir, Melya? (*Böcək Qüdrətin qabağında oynayır.*) Mən səndən
soruşuram, Melya, bu nə deməkdir? Kimdir bu tumançaq gəlin?

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu.

Sahib (*böcəyin qabağında geriləyən Qüdrətə*). Qəhrəman,
pul ver, pul! Yoxsa əl çəkməyəcəm.

Qüdrət. Mənim pulum var?

Sahib. Çıxart ulduzu tax, ulduzu istəyir.

Qüdrət. Tü!!! Bezobraziye! Zara! Melya! Cana! Siz mənim
evimi Maksimbara döndərmisiz?

Musiqi kəsilir. Böcək çəşqin dayanır.

Böcək. Nə yaptız? Ben hələ qurtarmaz. Hələ...

Kamran. Paltarını geyin, Böcək! Burası İstanbul deyil, Bakıdır.

Qüdrət. Xalq bir tikə çörək üçün ev-əşiyini, torpağını qoyub
gəlib şəhərə, siz də burda göbək tərpedirsiz? Millət qan ağlayır, siz
də... Tü!!! Hani o kişi, hani? Verəydi sizi güllənin ağzına?!

Cana. Qüdrət Qurbanoviç, hirsələnməyin, bu sənətdir.

Sahib. Özü də lap incəsəndən. Geyin, xanım, geyin. Gördük,
çox sağ ol.

Böcək. Kan kardeşlərimə şu canımı da kurban veriyorum.

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu.

Kamran. Çox ürəyitəmiş, istiqanlı, sadə bir tifil, çocuk kibi
sade.

Qüdrət. Yox ey, mən çox rəqslər görmüşəm, lap qurultaylar
sarayında "Lebedinni ozera"-nı da görmüşəm, Maiseyevi də, lap o
Yesimbayevi də... amma belə... Hələ Fransada... inqilab adası, halal
olsun ona, Kubada.. Bir dəfə də təcrübə mübadiləsi ilə bir dəstə
qəhrəman delegasiyasında Varşavaya getmişdim. Apardılar bizi
Maksimbara, amma gizlin getmişdik, olmazdı, nəysə, yaxşı, kefin
istəyən bir striptiz oldu... Bah-bah-bah... Bax o, sənətiydi, xalis
incəsənət...

Zəhra. Papa, bəlkə keçək süfrə arxasına? Mən bilən ta striptiz
qurtardı.

Qüdrət. Böyük danışanda kiçik susar. Bir dəfə də...

Cana. Baba, indi də sən göstərəcəksən striptizi? Bəsdir də!

Qüdrət. Sən mənim üstümə qışqırma, heç səsinə də qaldırma!

Sahib. Bağışla mənə, qoca, sən...

Qüdrət. Bu kimdir, bu nə istəyir, Melya?

Mələk. Məndən soruşmayın, ya niçəvo ne ponimayu.

Cana. Qüdrət Qurbanoviç, bayaq tanış elədik də! Sahib bəy
biznesmendir, gənc kapitalist.

Qüdrət. Kapitalistlə mənim işim yoxdur, mən kommunistəm.

Sahib. Qoca, sən neftçisən, yoxsa incəsənət xadimi?

Qüdrət. Bu nə deyir, Melya? Məni ölkədə tanımayan var,
əlbəttə neftçiyəm. Haqqımda beş mahnı yazılıb, iki poema, iyirmi
doqquz şeir, hələ məqalələri demirəm.

Sahib. Çox gözəl! Bəs niyə heç əməkdən, neftdən, nə bilim
quyudan danışmırsan? Sən başlayanda adama elə gəlir ki, "Lebedinni
ozera"-nı yazan sənə. Kuba elə gəldi, striptiz belə getdi. Bəs nefti
kim çıxarırdı, a kişi?

Qüdrət (*çasır*). Nefti? Neft nədi?

Sahib. Neftçisən, bilmirsən neft nədi?

Cana. Baba, soruşur ki, nefti kim çıxarırdı?

Qüdrət. Kim çıxardacaq? Əlbəttə, mənim kommunist əməyi
briqadən. Gecəni gündüzə qatıb çıxardır, ölkəyə veririk.

Sahib. Aydınır, sən də gecəni gündüzə qatıb striptizə baxır,
körpə quşların rəqsinə tamaşa eləyib coşur, yeni xariqələr yaradırdın.

Qüdrət. Mən neynirdim?

Sahib. Elə ona görə ölkə dağıldı.

Zəhra. Bunlar mənim ürəyimi partladacaqlar.

Qüdrət. Nə dedin sən? O nə dedi, Melya? Biz dağıtdıq ölkəni?
Xeyr, kapitalist vətəndaş, siz, siz dağıtdınız! Biz qurmuşduq, siz
gəlib dağıtdınız. Nəyimiz vardı satdınız xaricə! Çünki siz tüfeyli,
oğru, banditsiniz...

Zəhra. Papa, papa, sakit ol! (*Sahibə*.) Siz də...

Qüdrət. Siz heç nə yaratmırsınız, siz satırsınız, ancaq satırsınız...

Sahib. Düz deyirsən, biz satır, amma özəzinə də gətiririk.
bax dükanlara, yadına sal sizin dövrdəki dükanları.

Zəhra. Xahiş edirəm, qurtarın bu söhbəti! Bura meydan deyil!

Qüdrət. Ölkə keçib bir dəstə banditin, mafiozun əlinə. Nə var
oğurlayırlar, oğurluqla kifayətlənməyib qərar edirlər, quldurluqla...
O gün, bir dostum var, iki dəfə sosialist əməyi qəhrəmanı, sən
kimi bir bandit şəhərin mərkəzindəki gül kimi beşotaqlı mənzilini
alıb öləndən, aldadıb.

Sahib. Pulunu verib alıb də.

Qüdrət. Oğurluq pulla, eləmi?

Sahib. Elə o yalançı qəhrəman da oğurluqla almamışdı o evi? Camaatın puluna tikilən ön yaxşı evlər sənə kimi striptiz, konsert qəhrəmanlarına verilmirdi? Fəhlə aristokratiyasına? Zəhmətkeşlər, o nefti çıxaran osil fəhlələr isə oday... Günəşlidə, Hövsandadırlar, orda yəqin "Kurinnı ozera"ya baxırlar. (*Qəhqəhə çəkir.*)

Qüdrət. Rədd ol mənim evimdən! Bu saat rədd ol!!!

Sahib. Lənət sənə, şeytan!

Qüdrət. Dedim rədd ol!

Cana. Baba, Qüdrət Qurbanoviç!

Zəhra. Papa, sən lap ağ elədin?

Mələk. Hirsənməyin, Qüdrət Qurbanoviç.

Qüdrət. Siz mənə ağır öyrətməyin. Ev mənimdir, kimi saxlamaq, kimi qovmaq mənim işidir. Allaha şükür, hələ o günə qalmaq şam ki, mən də evimi satam.

Sahib. Lənət sənə, şeytan!

Qüdrət. Eşitmədin? Çıx burdan, bandyuqa! Sən bu evin qapısından içəri girməyə heç layiq deyilsən. Rədd ol, bandyuqa! (*Stolun üstündən külqabını götürüb Sahibə qıcanır. Hamı qışqırır.*) Rədd ol!!!

Sahib (*halını pozmur. Sakitcə qocaya yaxınlaşıb biləyindən tutur. Külqabı düşür.*). Gedərdim, ev sənə olsaydı.

Qüdrət. Bu nə danışır, Melya? Zara, onu kim gətirib bura? Kim buraxıb bizim evə? Cana, bəlkə bu bilmir ki, bu evin sahibi mənəm? Cana (*Sahibə*). Siz... siz...

Sahib. Bəli, biz! Qoy hamı bilsin, birinci o qoca striptiz həvəskarı bilsin ki, bu ev çoxdan mənimdir, birinci dəfə gördüyüm gündən, saatdan, dəqiqədən!

Qüdrət. Bu dəlidir, Melya? Nə deyir o?

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu, Qüdrət Qurbanoviç.

Sahib. Emosiyaya da uymayın, çıqır-bağırmağın xeyri yoxdur. Səndən başqa hamı bilir ki, bu ev bir aydan çoxdur mənimdir. Sənədin də göstərə bilərəm, amma artıq işdir.

Qüdrət. Zara, Cana, Melya... Hiss edirdim, bu naxalı buralarda görəndən sümüyüm çalmışdı, amma inanmırdım, inanmırdım ki... (*Ürəyini tutub səndirləyir.*)

Zəhra. Papa, papa...

Mələk. Qüdrət! Nooldu sənə, Qüdrət?

Cana (*Sahibə*). Deməyə söz tapmıram...

Sahib. Təşəkkürə ehtiyac yoxdur. Səni çətin bir işdən qurtardım.

Böcək. Kamran, əfəndim nədən haykıyır? (*Qüdrəti göstərir.*)

Kamran. Mən olsaydım, onun yerinə haykırmak nədir, lap ankırıyordum.

Qüdrət (*ürəyini tutub Zəhranın üstünə gedir*). Zəhra, mənə başa sal görüm bu nə deməkdir?

Zəhra. Mən bilmirəm, papa, vallah bilmirəm.

Qüdrət. Bəs kim bilir? Niyə susursan, Cana? Başa salın mənə, yoxsa bu evi də, özümü də, elə sizi də yandıraram, od vuraram.

Sahib. Mən ki hər şeyi aydın dedim.

Cana. Baba, sən sakit ol, mən sənə hər şeyi sonra başa salacam.

Qüdrət. Heç kəsin, heç kəsin ixtiyarı yoxdur mənim qan-tərlə aldığım evi... (*Yenə də ürəyini tutur və bir qədər yorğun.*) Birinci infarktı mən bu evə görə almışam, Melya. Nemətulla ilə bu evin üstündə bir il döyüşmüşəm.

Cana. Baba, ev artıq Sahibindir. Bizsə bir-iki günə burdan çıxmalıyıq, köçməliyik.

Kamran. Zara, bu gerçəkmi?

Zəhra. Ah, Kamran... Zəhra xanım hələ Yamasalda yaşayacaq...

Sahib. Mən sizi tələsdirmirəm.

Qüdrət. Zəhra, bu qız nə danışır? Melya, siz mənə öldürmək istəyirsiniz?

Mələk (*ağlayır*). Ya niçəvo ne ponimayu, Qüdrət, bukvalno niçəvo ne ponimayu.

Qüdrət. Mən sizə belə təbiiyə vermişdim?

Cana. Mama, sən dayan, bu söhbət əvvəl-axır açılmalıydı, burda da ta kənar adam görmürəm. Sağ olsun Sahib bəyi bizi bir az qabağa saldı. Nə verməsən bizə, Qüdrət Qurbanoviç? Axı təbiiyədən başqa nə verməsən bizə?

Qüdrət (*bir qədər çəşqin*). Nə vermişəm? Mən... mən sizə ad-san vermişəm, açıq alın... Zara, mən Anadan sonra evlənmədim, bütün ömrümü sizə sərf elədim...

Mələk. Doğru deyir. O bu evdə ögey ana olmasını istəmədi.

Sahib. Çox nahaq yerə! Niyə siz keçmişlə yaşayırsınız? Niyə bu günü qoyub keçmişə boylanırsınız? Ölmüş, dünyasını dəyişmiş qadınla yaşamaq, bir yastığa baş qoymaq olar, yatağa girmək olar?

İKİNCİ HİSSƏ

Həmin məkandır. Köçmək üçün yır-yığış getdiyi hiss olmur.
Bağlamalar, qutular və s. otağın bir küncünə yığılıb.
Mələklə Cana əl-ayaq eləyirlər.

Cana. Melya, ağ servizi qablaşdırma bildin? Qorxuram sınıb şikəst olar, çox zərif çinidir, elə bir himə bənddir.

Mələk (*qutulardan birini göstərir*). Bura yığmışam, yerə atsan da sınımaz. Ta elə bir şey qalmadı, bir Ananın şəklini çıxara bilmədim, nə gücüm çatdı, nə əlim. O vaxt Qüdrət Qurbanoviç asmışdı, onda Ana bədbəxt ölüm yatağındaydı. İndi hardadısa ruhu burdadı. Gözlərini birdəfəlik yumanda dedi ki, Qüdrət, Melyadan nigaran gedirəm, onu sənə tapşırıram, ne obijay yeyo. (*Ağlamsınır.*) Ya niçəvo ne ponimayu.

Cana. Melya, bəsdı, getdiyimiz yerdə yaxşana açma. Yaşamaq istəyiriksə getməliyik, köçməliyik bu evdən.

Mələk. Bilirəm, Cana, başa düşürəm, no ya niçəvo ne ponimayu. Axı niyə biz öz halalca evimizdən köçməliyik?

Cana. Vallah, sizin qəsdiniz məni öldürməkdir.

Mələk. Allah eləməsin, Cana, sənəni bizi saxlayan, no ya... (*Sözünü bitirmir.*)

Zəhra (*gəlir. Səliqəsi pozulmuş evə, bağlamalara baxır*). Mənim ürəyim partlayacaq, dözə bilməyəcəm.

Mələk (*Zəhranı qucaqlayır*). Nədi, nədi bizim günahımız, Zara? Zəhra. Sakit ol, Melya, özünü ələ al. Görünür həyat belə olur. Elədirmi, Cana? Hər şey yaxşı olacaq, eləmi?

Mələk. Ürəyimə damıb ki, mən bu evdən çıxsam öləcəm. Hirs-lənmə, Cana, ürəyimə damanı deyirəm. (*Ağlayır.*) Nə qədər elədim, Zara, Ananın şəklini divardan çıxarda bilmədim, elə bil o da burdan getmək istəmir.

Zəhra. Yarama duz səpmə, Melya. Kamran zəng eləməmişdi? Mələk. Yox, eləməyib, heç kəs zəng eləməyib, indi biz kimo lazımıq?

Cana. Hər kəs öz başının hayındadı.

Zəhra. Əlbəttə, bir həftədir getdiyi, no zəng eləyir, nə gəlir. Nəynir o bizi? Ailəsi, öz evi, xaricdə ikuillik kontraktı. Mən də ta o Zara deyiləm ki, qapımda yata. İndi mənim nəyim var ki, kiməm

Zəhra. Sahib bəy, Sahib...

Sahib. Alaydın da baldızını, hazır arvadıydı başının altında, indi də ölür səndən ötrü.

Mələk. Kak? Nə deyir o? Mən ölürəm ondan ötəri? Mən... mən... Ahhh... (*Qəşş edir.*)

Cana (*Sahibə*). Susun, nəhayət, susun! (*Melyanı tutur.*) Melya, Melya...

Həmi Melyanın başına yığışır.

Qüdrət. Rədd olun! Rədd olun burdan! Hamınız rədd olun! Kim istəyir rədd olsun, mən evimdən heç yerə gedən deyiləm... (*O biri otağa keçir və qapını bağlayır.*)

Mələk (*ayılır*). Hani, hara getdi... Qüdrət... Qüdrət... Necə oldu? Sahib. Keçdi o biri otağa, kabinetə.

Mələk (*qapını itələyir*). Qüdrət, aç qapını... Qüdrət! Bağlıdır. Zara, o öləcək... Cana, o öləcək... (*Qapını döyəcləyir.*) Qüdrət, mən də öləcəm, Qüdrət, bu evdən çıxsam, mən də öləcəm. (*Hönlürüb gedir.*)

Cana (*Sahibə*). Çox qəddarsınız!

Zəhra. Kamran... (*Ağlayır.*) Halım pisdır, Kamran...

Kamran. Sakit ol, Zara, bəlkə belə yaxşıdı.

Böcək. Gedəlim, Kamran, gedəlim... Burda hər kəsin morali pozulmuş, gedəlim.

Zəhra. Apar məni, Kamran, apar məni...

Zəhra, Kamran və Böcək gedir.

Sahib (*onların dalınca baxır*). Çox zavallı, aciz adamlardır.

Cana. Biz hamımız aciz, bədbəxt adamlarıq.

Sahib. Bədbəxt nədir? Həyatda yaşamağı bacaranlar və bacarmayanlar var, vössalam! (*Gedir.*)

Cana səliqəsi pozulmuş süfrəyə baxır. Nəso götürüb çeynəyir, Birdən dayanır və cibindən kalkulyatoru çıxarır hesablayır.

İşığ sönrür

P Ö R D U

mən? Bir evim vardı, onu da aldılar əlimdən. (*Dəsmalı gözlərinə sığır.*)

Cana. Mama, siz məni öldürmək istəyirsiniz? Burdan Melya, ordan sən, hələ qocanı demirəm. Bir həftədir qapanıb ora, partizanlıq eləyir, kommunistlik yapır. Bilmiyəm, bəlkə siz yaşayıb doymusunuz, amma mənim həyatım hələ indi başlayır, mən sizinlə bu evdə ölmək istəmirəm!

Zəhra. Qəddar olma, qızım.

Mələk. Bizi başa düş, Cana.

Cana. Düşürəm! Mən sizi başa düşmək istəmirəm! Girib kabinetə, Lenin kimi divanda yatır, xəstəliyə vurub özünü.

Mələk. Sən nə danışsan, Cana?

Zəhra. Cana, doğrudan papanın halı yaxşı deyil, onu tərpətmək olmaz. Bəlkə bir az da gözləyək?

Mələk. Elədir, Zara, elədir. Necə aparaq xəstə adamı? Deyir heç kəsi qoymaram mənə yaxın dura. Bəlkə də infarktdı.

Cana. Siz niyə başa düşürsünüz ki, bu ev bizim deyil, özge adamındır. Budur bir aydır biz elə bil vəğzaldıyıq. Mama, biz üzümüzlə salıb özge adamın evində yaşayırıq.

Zəhra. Axı o bizi tələsdirmir. O gün yenə dedi ki, Zara xanım, mən səni tələsdirmirəm. Vsyə je blaqa rodniy çelovek.

Mələk. Da uş! Oçen blaqa rodniy!

Cana. Elə pisi odur də, mama. O hər bizə gələndə, mən özümü... Pulu alıb oturmuşuq, iki təptəzə mənzilimiz də orda boş... Bəlkə buranı təmir elətdirmək istəyir, evlənmək fikri var. On je davno ne malçik.

Mələk. Biz neyniyək, evlənsin də! Görək gəlini bizim evə gətirə?

Cana. Adam sizinlə danışanda özünü asmaq istəyir.

Zəhra. Cana, hirsələnmə, Melya düz deyir.

Cana. Yığmısınız məni boğaza! Öldürüm özümü, ya başımı götürüm qaçım sizin əlinizdən? (*İstirakadadır.*) Bəlkə pəncərədən atım özümü? Deyin də, cavab verin, atım özümü pəncərədən? (*Pən-cərəyə sarı qaçır.*) Atım? Öldürüm özümü?

Zəhra və Mələk qışqırıb onu saxlayırlar.

Zəhra (*ağlayır*). Eto jestoko, Cana! Eto jestoko!

Mələk. Kak ti mojeş, Cana? Kak ti mojeş?

Cana. Bəs bu qəddarlıq deyil, mama? (*Ağlayır.*) Mən qalmışam odla su arasında! Üç örküyün, aciz qocanın ölində qalmışam, bütün qayğılarınız mənim çiynlərimdədir, axı mən kişi deyiləm, mama, mən qızam, sizin kimi arvadam, sizin kimi zəif, köməksiz qadınam! (*Hönkürür.*) Mən... mən... başımı itirmişəm. Sizə görə, ancaq sizə görə. (*Sərt hərəkətlə göz yaşlarını silir, səsi mətinləşir.*) Bir azdan məşin gələcək!

Zəhra. Bəs... bəs papa?

Cana. Lazım gəlsə "Təcili yardım" maşını çağırıb nasıldakə apardıracam Qüdrət Qurbanoviçi! Xəstənin yeri ev deyil, xəstə-xanadır!

Mələk (*heyrat və qorxu ilə*). Cana...

Cana. Bir kəlmə də!!!

Mələk. Boje... boje... (*Qaçıb gedir.*)

Zəhra (*heyratla*). Sənin ürəyin daşdır, qızım...

Cana. Doğrudur, daşdır! Vəpşə mənim ürəyim yoxdur. Özüm də çox şadam, çox razıyam ki, ürəyim yoxdur, ürəksizəm, qəddaram, qansız və cansızam! (*Gedir.*)

Zəhra tək qalır. Nigarın "Həni o damlaların..." sözləri ilə başlayan ariyası səslənir. Zəhra otağı dolaşır, mebeli, divarları sığallayır.

Qüdrət xəstə addımlarla gəlir, ölində Ananın şəkli var.

Ariya bitir, Zəhra qutulardan birinin üstündə oturur.

Qüdrəti görmür.

Qüdrət. Köçürsünüz.

Zəhra (*səksənib xəyaldan ayrılır*). Papa? Papa! (*Qalxıb kişini qucaqlayır.*) Papa, bağışla məni, fərsiz qızıvı bağışla.

Qüdrət (*onu özündən ehməlcə aralayır*). Deməli, köçürsüz?

Mələk (*gəlir*). Qüdrət Qurbanoviç, niyə durdunuz, axı sizə olmaz. (*Şəkli görür.*) Bunu necə çıxartdınız, heç mənim gücüm çatmadı?

Qüdrət. Burada güc lazım deyildi, Melya, ağıl lazımdı, o da ki səndə... (*Sözünü bitirmir, şəkli, sonra Məlayə baxır.*) Sən də gedirsən?

Mələk. Canaya yazığım gəlir, Qüdrət Qurbanoviç.

Zəhra. Qurban olum, papa, getməliyik, nəhayət, biz köçməliyik. Evin pulunu almışıq, nə qədər xərcələnib, Cana iki mənzil alıb, nə lazımdır eləyib, təzə mebel, nə bilim, deyir... Ta geriyyə yol yoxdur. Pulun qalanını da köçəndən sonra verəcəm.

Qüdrət. Niyə köçəndə? Etibar eləmir? Bəlkə elə bilir hamı oğrudur?

Zəhra. Nə bilim? Cana deyir qayda belədir.

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu.

Qüdrət. Eto toçno, Melya.

Zəhra (*kişini öpür*). Çox sağ ol ki, sən də bizi başa düşdün, papa, elə narahat idim sənə görə. Cana da bərk fikir cləyir. Neynəsin, o yaşda qız bütün bir ailənin yükünü daşıyır çiyində, özü də indiki zamanda. Heç kişilər saxlaya bilmir ailəsini.

Mələk. Bəs nədi? İndi Cananın ailə, ev saxlayan vaxtıdı? Ona pryamo osunulas. Svoloç!

Qüdrət. Svoloç kimdir?

Mələk. O bandyuqanı deyirəm, evimizi alan burjuya!

Qüdrət. Zərər yoxdur, çox qalmayıb, biz qayıdacağıq, bax onda clələrləni yerindəcə güllələyəcəyik!

Mələk. Şəkli verin mənə, qucağımda aparacam. (*Şəklə baxır*.) Allah sənə rəhmət cləsin, Ana, nə yaxşı ki, sən bu günümüzü görmədin.

Qüdrət. Bu mebeli də aparın, qoymayın qalsın.

Zəhra. Mebeli necə aparacaq, ordakı otaqlar qutu kimidir.

Qüdrət. Onda sındırın, dağıdın, yandırın, qoymayın düşməne qalsın!

Mələk. Siz clə danışırsız ki, guya biz gedirik, siz qalırısz.

Qüdrət. Əlbəttə, qalıram.

Zəhra. Papa, sən nə demək istəyirsən?

Qüdrət. Bəli, Zəhra xanım, siz gedirsiz, mən qalıram öz evimdə.

Zəhra. Axı bu mümkün deyil, papa, bu ev ta bizim deyil, sən necə qalırsan?

Mələk. Qüdrət Qurbanoviç, Cana...

Qüdrət (*qışqırır*). Susun!!! Susun, xainlər! Özünüz də bu saat rədd olub gedin. Mənim meyitim çıxacaq bu evdən. Anaxanım burda ölüb, Melya, mən də burda öləcəm. Yox, əgər ölə bilməsəm, yandıracam bu evi, bir yerdə yanacam... (*Əlləri ilə üzünü tutur*.)

Mələk. Qüdrət Qurbanoviç, mən də sizinlə yanmaq istəyirəm... (*Hönkürür*.)

Zəhra. Sizin ağlınız çasıb! Cana onsuz da dəli olub. Siz mənim bircə qızımı öldürmək istəyirsiniz? Məni bu dünyada tək qoymaq fikrindəsiniz?

Qüdrət (*qalxır*). Kim istəyir getsin. Mən burda qalacam, acımdan ölsəm də burda qalacam. (*Səndirləyir*.) Mən acımdan öləcəm, amma burda, öz evimdə öləcəm!

Mələk. Qüdrət Qurbanoviç...

Qüdrət. Bəli, Melya xanım, mən bu evdə öləcəm... (*Ürəyini tutub bir də səndirləyir*.)

Zəhra. Papa, papa... (*Onu oturtmaq istəyir*.) Otur, papa, axı sənın...

Mələk. Qüdrət, nə oldu, Qüdrət, ürəyindi? (*Dərman vermək istəyir*.) Al bunu.

Qüdrət. Toxunmayın mənə! Heç kəs yaxın gəlməsin mənə. (*Çətinliklə öz otağına tərəf gedir*.) Dərman da gərəyim deyil. Ölmək istəyən adam dərmanı neynir? (*Qapını açır*.) Onsuz da çox ləngimşəm, lap zəhləmi tökdü bu dünya. (*Otağa girir və qapını örtür*.)

Zəhra. Papa... papa... (*Kresloya çöküb ağlayır*.)

Mələk. Zara... Zara... ya niçəvo ne ponimayu... (*Qüdrətin dalınca gedir*.)

Zəhra dərmanını gözclərinə sıxır. Nigarin "Yaralıyam mən, özizim Rəvşən..."

sözləri ilə başlayan ariyası səslənir. Kamran gəlir. Bir müddət qarışmış otağı nəzərdən keçirir. Ariya fona çevrilir.

Kamran. Zara!

Zəhra. Kamran?

Kamran. Bu nədi, Zara, siz doğrudan köçürsüz?

Zəhra. Ah, Kamran, hardasan?

Kamran. Siz gerçəkdənmi köçürsüz?

Zəhra. Mən heç nə bilmirəm, Kamran, heç nə bilmirəm. Melya demiş ya niçəvo ne ponimayu.

Kamran. Nə pis dövrə gəlib çatdıq biz, Zara? Bu azğın zaman bizi əjdaha kimi udur.

Zəhra. Demə, Kamran, demə. Bəs sən hardasan, niyə birdən yox oldun? Yeni dostluq, yoldaşlıq, nəhayət, məhəbbət clə bu qədərmiş?

Kamran. Yox, Zara, deyəsən, həyat bu qədərmiş. Bu qəddar zəmanə bizi yararsız, lazımsız bir şey kimi vurub qırağa atır, biz çapalayır, əl-qol atırıq, amma özümüzü sahilə çatdırma bilmirik.

Zəhra. Sən nədən gileylisən, sənın ki işlərin yaxşıdı: cavan, gözəl arvadın, Türkiyədə iklillik kontraktın, sən nədən şikayətlisən?

Kamran. Heç kəsə deməsəm də, bir sənə deyə bilərəm, Zara, bu dediklərin heç bir əsası olmayan bələdir.

Zəhra. Necə yəni bələ? Sən mənə yalan demisən? Bəcək də bələdir? Bu boyda yalan olar, Kamran?

Kamran. Zara, indi mənim nə evim, nə işim, nə arvadım var. Ən böyük həqiqət də budur.

Zəhra. Sən nə danışsən, Kamran, sən mənə aldadırsan? Bəlkə elə bilirsen bu mənə təsəlli verəcəkdir?

Kamran. Zara, sevimli Zara, burdan gedəndə evimi satmışdım. Dedim xaricə, yad ölkəyə gedirəm, pulsuz-parasız kimə lazımam orda? Bir də ilk vaxtlar xərcəliyim olmalıydı da. Nə biləydim ki, qayıdıb gələsi olacam? Bir sözlə, hər şeyimi itirdim, Zara, hər şeyimi! Onlar beni aldatdılar. Yaxşı ki, Bəcək vardı, evində mənə uqol verdi, sonra da nə bilim... evləndik.

Zəhra. Dayan, dayan... İndi sən burda cəvzsən?

Kamran. Bomjam mən, Zara! Yurdsuz-yuvəsiz, cəvsi-cəvsi, vətənsiz, ailəsiz, arvadsız bomj.

Zəhra. Bəs Bəcəkdi-Cücəkdi, o hanı? O da bələdir?

Kamran. O da yoxdu!

Zəhra. Axı vardı. Necə oldu?

Kamran. (teatral gəh qəhəllərlə gülür). Bəcək... ha-ha-ha...

Zəhra (çaşqın). Kamran, sən gülürsən?

Kamran. Zara, göz yaşlarımı gizlətmək üçün gülürəm.

Zəhra. Sualıma cavab vermədin, Kamran. Bəcək hanı?

Kamran. Atdı mənə Bəcək. O da atdı mənə. Gənc bir biznes-mənə qoşulub da getdi.

Zəhra. Necə? Qoşulub qaçdı?

Kamran. Qaçmaq niyə? Elə beləcə getdi, "Mercedes"də. Bana bir pərdə söyləyib də şitədi, heç izi-tozu da kalmadı. (Nələ çəkir.) Zara!.. (Ağlayır.) Zara, mən həyatda uduzdu, Zara... (Hönlürür.)

Zəhra (kövrəlir). Sakit ol, Kamran, tək sən deyilsən uduzan, sakit ol, mən sənə kömək edəyəm.

Kamran. Necə, Zara, nasılı? Sən mənə necə kömək edəcəksən? Sən özün bu vəziyyətdə... Tale mənimlə pis şaka yaptı.

Zəhra. Heç fikir etmə, Kamran. İndi bizim iki mənzilimiz var, düzdü, hər ikisi Yamasaldadı, amma lənət yoxa. Hələlik birini verərik sənə, danışaram teatrda, geri götürürlər...

Kamran. Nə danışsən, Zara, heç vaxt razı olmaram, o ev sənə də lazımdır.

Zəhra. Səndən soruşan yoxdu.

Kamran. Bəs Cənab? Sizinlə? Qüdrət...

Zəhra. Heç kəsə dərli yoxdur! Ev də mənimdir, Cənabın yox!

Kamran (qabağında diz çöküb əllərindən öpür). Zara, sən həmişəki kimi nəcəbsən, gözəlsən, sevimli... (Sözləri dedikcə ayağa qalxır, axırıncı sözə üz-üzədir, qəfil qucaqlayıb öpür.)

Zəhra. Burax, Kamran, burax, gələnlər olar, burax... (Təbə olur.) Burax... Kamran, Kamran...

Mələk. (gəlir və onların öpüşdüyünü görür). Kak? Ya niçəvo ne ponimayu.

Kamran (Zəhranı buraxır). Məy... Məy... Zara zalataya...

Mələk. Ona görə qədrini bildir.

Zəhra. Məy, necədir papa? Sakitləşdi? (Kamrana.) Papa heç yola gəlmir, deyir köçürəm, vəssalam!

Kamran. Onu başa düşmək çətin deyil.

Mələk. Yatdı, birdən yatdı, dərli yuxuya getdi. Zara, yazığım gəlir ona, kişi üçün çətin. Arvada nə var ki, su kimi girdiyi qabın şəklin alır, kişi üçün çətin, necə öyrəşsin təvə evə, bu yaşında? Ürəyimin başına od düşür. Axı bu onun evidir.

Zəhra. Heç mənə demirsən, bir azdan məşin gələcək, amma yəni də inanmıram ki, köçürək burdan, nəşə bir möcüzə gözəliyəm, gəy nəşə olmalıdır. Nə bilim! Kamran, sənə sözüm var... (Kamranın qoluna girib aparır.)

Mələk. Kamrana sözü var! Ya niçəvo ne ponimayu. (Gedir.)

Sahibə Cənab gəlir.

Sahib. Yəqin məbəl aparmayacağımsız?

Cənab. Əslində aparmaq istərdik, alışıq bu məbəl, amma o evlərə sığışmaz. Satmaq yaxşı olardı, indiki vaxtda belə keyfiyyətli, xüsusi sifarişlə hazırlanmış möhkəm məbəl olma düşən deyil. Alsaydınız, ucuz satardım.

Sahib. Çətin ağıl kəsir ki, alan ola bu məbəl? Antikvar da deyil, adi, köhnə məbeldir, amma xidməti tapmaq olar. Baxırıq.

Cənab. Məşin gecikir deyəsən?

Sahib. Yox, uşaqlara tapşırırsam, harda olsalar indi gələrlər.

Cənab. Əyşən də, niyə ayaq üstə dayanmışsınız? Vəçəm, öz evinizdir, mənim təklifimə ehtiyac yoxdur.

Sahib. Orası elədir, amma oturmaram, yuxu basır mənə oturanda. İndiki vaxtda isə yatmaq cinayətdir.

Can a. Axır vaxtlar mənə rahatlığım yoxdur, həmişə narahatam, elə bil rahatlıqsam nəyisə itirəcəm.

Sahib. Deməli gedirsiniz?

Can a. Bu sualı sizdən eşitmək qəribədir.

Sahib. Əslində heç görüşməyəcəyik də.

Can a. Sizə yaraşmayan sözlər deyirsiniz. Biz niyə görüşməli-yik ki?

Sahib. Demirəm ki, görüşməliyik, deyirəm ki, ta görüşməyəcəyik.

Can a. Alverdi də: mən satdım, siz aldınız, vəssalam! Ta görüşməyin bura nə dəxli var? Biz bazarda pomidor aldığımız adamlarla dostluq eləmirik ki. İndi açarları da verəcəm sizə.

Sahib. Çayımız var?

Can a. Çay? Yox, nə çay? Hər şeyi yığışdırmışıq, amma bir baxım də, bəlkə... (*Getmək istəyir.*)

Sahib (*qolundan tutub onu saxlayır*). Dayan, getmə, elə-bələ dedim, çay içən deyiləm.

Can a (*qolunu ehməllə onun əlindən çıxarır*). Bəs?..

Sahib. Sözüüm var sənə.

Can a. Mənə? Nə söz?

Sahib. Qoy bir fikrimi toplayım...

Can a. Bəlkə fikrinizi dəyişmişiz? Bu alverdən peşman olmusunuz?

Sahib (*sevincək*). Peşman olmuşam? Düz tapdım. Peşmanam.

Can a. Siz nə danışsınız? Hər şey həll olunub qurtarıb, onları yola gətirincə mən o dünyanı görüb qayıtmışam. Hələ qocal! Dayanın... bəlkə qiyməti öldürmək istəyirsiniz? Ya elə bilirsiniz bizim üçün ta geriə yol yoxdur, hər şeyə razı olarıq?

Sahib. Elə deyil, sən məsələni qəlizləşdirmə.

Can a. Bəs nədi?

Sahib. Necə deyim ki, mənə başa düşəsən?

Can a. Siz... siz...

Sahib. Bəli, mən bir biznesmen kimi səhv buraxmışam, özümə də səhvimi bağışlaya bilmirəm. Ona görə də bu alverdən ləzzət ala bilmirəm.

Can a. Ləzzət? Alverdən nə ləzzət?

Sahib. Bildim ki, başa düşməyəcəksən. Bunu anlamaq üçün görək professional olasan.

Can a. Bəs o nə səhvdi elə? Desəniz başa düşərəm?

Sahib. Bilirsen, Cana xanım, mən bu evi pulsuz da ala bilərdim.

Can a. Necə? Bizi öldürəcəkdin? Dörd adamı birdən?

Sahib. Mən adam öldürənə oxşayıram?

Can a. Vacib deyil ki, sən öldürəsən.

Sahib. Möhkəm xasiyyətin var, xoşum gəldi.

Can a. Axı demədin pulsuz bu evi necə ala bilərdin?

Sahib. Çox asan! Alardım səni, ev də olardı mənə.

Can a (*sarsılır*). Bunu necə başa düşək? Evlənmək təklif edirsən?

Sahib. Elə çıxdı?

Can a. Sən... sən... (*Sahibə şillə vurur.*)

Sahib (*halını pozmur*). Nə ağır əlin var.

Can a. Niçə jestvöl!

Sahib. Razıyam! Amma kütbeyin, profan, hərif, frayer desən daha düzgün olardı.

Can a. İndi də gec deyil, səhvini düzəldə bilərsən, pulun da yarısını hələ verməmişəm.

Sahib. Sən razısan?

Can a. Razıyam? Razı olmayıb nə edəcəyəm? Qarımış qız, seçməyə də şans yox. Sən də gələcəyi qabağında, ya harasındasa olan biznesmen! Niyə razı olmayım?

Sahib. Bəs onda bu şillə nəydi?

Can a. Ona görə ki... niçə jestvosan. (*Gedir.*)

Sahib. İndi gəl başa düş də bu qadınları.

Zəhra və Kamran gəlir. Keşfi pis deyil.

Zəhra (*Sahibi görüb xeyli mayus olur*). Ah, sizsiniz? Bilmirəm sizi görəndə sevinim, ya kədərlənəm?

Kamran. Kədərlənmək niyə, Zara? O bizim ölkənin gələcəyidir, milli burjuazıyanın nümayəndəsi. Respublikanı biznesmenlər, sahibkarlar xilas edəcək, milləti onlar qurtaracaq səfalətdən. (*Sahiblə əl tutur.*) Necəsiz, bəy? İyimisiniz?

Sahib. Təşəkkür! Pək iyi.

Kamran. Bizə sataşmaq da olar.

Sahib. Bəs sənəin rəqqasə xanımın hanı? Adı görək ki, Cücəkdir.

Kamran. Xeyr, adı Bəcəkdir.

Zəhra. Bundan sonra nə fərqi – Bəcək, Cücək, lap Həşarat!

Sahib. Nədi, yoxsa...

Zəhra. Elədir, qoşulub qaçıb cavan bir biznesmenə.

Sahib. Hayıf! Yaxşı göbək atırdı.

Zəhra. Elə göbəyi ilə yol açdı özünə.

Sahib. Mən də onu təzə açdığım restoranıma işə götürmək istəyirdim, həm ekzotikadır, həm də türk xalqlarının birləşməsində onun göbəyi önəmli bir şey olardı. Belə şeylər xalqları bir-birinə isinişdirir.

Kamran. Bəcək mənim növbəti səhvim. O mənimlə amansız şaka yapdı. Ümumiyyətlə, mənim həyatım səhvlərdən və uğursuzluqlardan ibarət bir şey.

Bəcək (*çox həyəcanlı gəlir*). Kamran, Kamran, yavrum, əfv et məni! (*Kamranı qucaqlayıb ağlayır.*) Kamran, yavrum, əfv edərsin, lütvən əfv edərsin...

Kamran. İndi bu nə deməkdir, Bəcək? Şuya nə ad qoyaq, nə yapaq?

Bəcək. Lütvən əfv edərsin, yavrum... Ayaqlarına kapanıyorum... (*Ayaqlarına düşüb qucaqlayır.*)

Zəhra. Həyasızlığa bax!

Kamran. Qalx, Bəcək! Nəhayət, biz tək deyilik, Cücək! Qalx, qalx... (*Əlindən çıxmağa təşəbbüs göstərir.*)

Bəcək. Yox, Kamran, yox! (*Ağlayır.*) Əfv etməsən kalxmaz!

Kamran. Bu kolay işmi, Bəcək? (*Qızın əlindən çıxır. Bəcək yerə sərilir qalır.*) Sən məni təhqir edib xırsızın biriylə gedirsən, sonra da... Mənim işim yox, param yox, fəqət mənliyim, ləyaqətim var!

Zəhra. Düz deyir də! Çəst, namus, ad-san, qeyrət para deyil ki, küləyə sovurasan? (*Bəcəyi qaldırır.*) Qalx, Cücək, özü yıxılan ağlamaz.

Bəcək (*qalxır*). O vahşi idi, Kamran, vahşi... (*Hönlür.*) O beni... Ben gediyorum, dəf olub da gediyorum, şu vahşi məmləkətdə kalmıyorum.

Zəhra. Düz deyir, getsə yaxşıdı, təm bolcə camaat burdan ora gedir para qazanmağa, sən də durub gəlmisən bura. Vot zədə! Günün şu gün yola düş kəndi vətəninə.

Bəcək. Ben kendimi öldürəcəm, ben burda kalamaz.

Kamran. Bəli, getsən yaxşıdı, getsən iyi.

Bəcək. Benim param yox, Kamran, pulum yox, param yox... (*Ağlayır.*)

Zəhra. Kamran, nə qədər ki, fikrini dəyişməyib yol pulu ver, rədd olub getsin.

Kamran. Zara, axı... sən məni başa düşürsən, Zara?

Zəhra. Ah, da! Başa düşdüm... Bəs? Dayan Cananı çağırım...

Boje, ben şimdiki Canadan para istəyə bilərəm? Ona toçno sarvyotsya. Bəcək (*sakitləşib*). O bana bilirsən nə təklif ediyordu, Kamran? (*Birdən hönlür.*)

Kamran. Heç anlamam, Bəcək. Axı o nə istəyə bilirdi ki, sən razı olmayasan? Sən ki...

Bəcək. Yox, Kamran, yox, ben belə şey biləməm, ben... işlə gediyorum...

Zəhra. İlahi, bu nə cəzadır? İndi mən... Sahib bəy, lütvən mənim hesabıma, qalan paranın hesabına borc verin... Lütvən! Rica edirəm.

Hər üçü bayaqdan bir qırağa dayanıb bu haqq-hesabı izləyən Sahibə ümidlə baxırlar.

Sahib. Bu gün mənimki gətirmir... (*Əlini cibinə salır.*) Hələ sifət eləməmişəm. İki yüz bəsdir.

Bəcək. Üç yüz!

Sahib. Bu lap ağ oldu.

Zəhra. Lütvən verin, tez verin getsin.

Sahib. Yaxşı, bu da üç yüz. (*Verir.*) Zara xanım, sən mənə üç yüz otuz borclu.

Zəhra. Fərq eləməz.

Kamran. Niyə üç yüz otuz? Siz ki üç yüz verdiz?

Sahib. Əslində mən daha yüksək faizlə verirəm, amma Zara xanımın xətrinə onca faizlə verdim.

Zəhra. Xətriniz xoş olsun.

Bəcək. Təşəkkür, əfəndim, öpücüklər. (*Sahibi qucaqlayıb öpür və vizit vərəqəsini verir.*) Şu benim adresim, gəlsəniz, özünü mütləqə veriyorum. Tamam? (*Gedir.*)

Zəhra. Bərəkəllah! Heç xudafizləşmədi.

Sahib. Ta neyniyəcəkdi? Öpdü də.

Kamran. Zara, (*Sahibə*.) əfəndim, çox sağ olun, mən xəcalət çəkirəm.

Sahib. Nə xəcalət, canım, əziyyət çəkmə.

Zəhra. Lap darıxdım! Getmək lazımdır, ta qala bilmirəm bu evdə. (*Sahibə*.) Bəlkə biz gedək, şeyləri sonra götürürlər? Onsuz da burda mənlik iş yoxdur, hamısını Cana eləyəcək, mən tay da ol-ayağa dolaşırım. (*Çağırır*.) Cana!

Sahib. Zara xanım, sənə sözüm var.

Zəhra. Ah, mən sizin "sən"ə heç cür alışa bilmədim. Hər "sən" deyəndə elə bilirəm mənə tikan batırırlar, dıksınırəm.

Sahib. Elə mənə də "siz" deyəndə üşüyürəm, birtəhər oluram, elə bilirəm mənə tikan yox, biz batırırlar: siz – biz! (*Gülür*.)

Zəhra və Kamran da həvossiz gülürlər.

Zəhra. Bağışlayın, sözünüzü kəsdim, nəyə demək istəyirdiniz? (*Çağırır*.) Cana! (*Sahibə*.) Buyurun, sözünüzü deyin, eşidirəm.

Cana (*gəlir*). Nədi, mama, çağırıdın deyəsən?

Zəhra. Cana, ta mən qala bilmirəm burda, Kamranla getsəm, inciməzsən? Teatra dəyməliyik. Həm də papanı burdan necə çıxaracağınızı görmək istəmirəm.

Kamran. Gedək, Zara, gedək.

Cana. Mama, tələsmə, vəziyyət bir az dəyişib.

Zəhra. Mən tələsirəm, Cana? Sən deyildin mənə bu evdən qovan?

Cana. Mama, Sahib bəyin sözü var sənə.

Sahib. Mənim? Hə, axı bayaqdan demək istəyirəm.

Zəhra. Doğrudur, bayaqdan nəyə demək istəyir Sahib bəy, araya söz girir.

Sahib. Zara xanım, bir az bundan əvvəl, Bəcəc gölməmişdi hələ, biz Cana ilə belə qərara gəldik ki, evlənək.

Zəhra. Necə? Haçan? Bəcəyin bura nə dəxli var? Cana, indi bu nə deməkdi?

Cana. Mama, bu o deməkdi ki, Sahib bəy çox orijinal şəkildə mənə evlənmək təklif etdi.

Zəhra. Bəs sən? Sən nə dedin?

Cana. Mən də geri qalmadım: ondan da orijinal şəkildə təklifi qəbul etdim.

Zəhra. Elə birdən? Düzdür, mən göürdüm ki, o sənə biganə deyil, hətta sevir. Bir ana kimi mən səni xəbərdar da etmişdim, amma bütün bunlar belə bir təklifi, nə qədər orijinal olsa da, qəbul etməyə əsas vermir, özü də düşünüb-daşınmadan, mənimlə məsləhətləşmədən.

Cana. Sahib bəy deyir ki, bizim həyat ritmlərimiz üst-üstə düşür. Bu bir-birimizi yaxşı anlamağa kömək eləyər.

Zəhra. Yəni evlənmək üçün bu kifayətdir?

Sahib. Mən deyirdim ki, çoxdur.

Mələk (*gəlir*). Cana, maşın gəldi... Zara, maşın gəldi, Zara, biz doğrudan da burdan köçürük, gedirik. (*Zəhranı qucaqlayıb ağlayır*.)

Zəhra. Dayan, Məla... (*Həvəsləşməklə onu özündən aralayır*.) Ağlama, deyəsən qalası oluruq.

Mələk. Necə yəni qalırıq? Opyat otlojili? Bəs mən zülmə bir elə şeyi qablaşdırmışam, yenə açib töküçəyəm? Siz mənə öldürmək istəyirsiniz?

Zəhra. Qulaq as, Məla, Sahib bəylə Cana evlənir.

Mələk. Necə yəni evlənir? Bu nə deməkdir? Ya niçəvo ne ponimayu.

Zəhra. Eyyy... ona niçəvo ne ponimayet! Başa düş, Məla, Sahib bəy prosit ruki Canı.

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu!

Zəhra. Əşi, üzmə də ürəyimi!

Mələk. Sən mənim üstümə qışqırırsan, Zara?

Zəhra. Əvvəl qulaq as deyilən sözə, sonra at də replikayı.

Mələk. Axı mən sənə ana olmuşam, Zara.

Kamran. Zara, bəs mənim işim nəsil olsun?

Zəhra. Nəsil dedin? Sən... hər şey yaxşı olacaq, Kamran bəy. Əsası odur ki, biz bu evi itirmirik, mən Yamasalda yaşamayacam. Yəni bu doğrudur, Cana? (*Cananı qucaqlayır*.) Bu zarafat deyil ki? Sən deməsən, öz dilindən eşitməsəm, inanmaram. Özün də ki, bu yuxu deyil, biz öz evimizdən heç yana getmirik, qalırıq burda.

Cana. Elədir, mama! Sahib bəy mənə də alır, səni də, bu evi də, Məlanı da, lap elə Kamran bəyi də.

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu, pri çyom tut Kamran? O ki kişi... erkəkdir.

Cana. Varlığa nə darlıq?

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu, bukvavno niçəvo!
Sahib. Heç qorxub eləməyin, Cana mənim imkanlarımı çox
şışirdir, mən olsa-olsa birçə arvadın öhdəsindən gələ bilərəm.

Cana. Mama, bir şerti də var Sahib bəyin.

Zəhra. Nə şert? Şert nədi?

Sahib. Onu sonra dəqiqləşdirək, Cana xanım.

Cana. Xeyr, şerti şumda kəsməliyə! Mama, Sahib bəy pulun
qalanını verməyəcək, evlənsək. Ziyarın yarısından qayıdır.

Zəhra. Cana, sən nə danışırsan, heç utanmırsan? Bundan sonra
ta nə pul? O indi bizim ailənin üzvü olur.

Cana (Sahibə). Sevinirsenmi?

Sahib (qınışır). Plan dəqiq işləyir.

Mələk (sevincək). Deyəsən başa düşürəm, ponimayu... Cana,
kak ya rada... (Qucaqlayıb öpür.) Axır ki, gözü açıldı kişilərin...
(Piçıldayır.) Necə qorxurdum sənə görə... Gedim Qüdrət Qurbanov-
viçə də sevindirir. (Geda-geda.) İlahi, necə sevinəcək... (Gedir.)

Kamran (pərtidir). Yaxşı, Zara, mən də gedim. Cox şadam ki,
hər şey belə yaxşı qurtardı. Yarın görüşəriz. İstəsəz...

Zəhra. Gedirsen? Onda... Dayan görüm, axı sənin... Cana, bir
məni başa sal görüm o Yamasaldakı evlər necə olur? Onlar necə,
bizimdir, ya Sahib bəyin? Bəlkə onun da bir şerti var?

Sahib. Zara xanım, özün dedin ki, bizim aramızda nə haqq-
hesab? Mənim nəyim varsa hamısı həm də sizindir.

Zəhra. Başa düşmədim, necə yeni həm də?

Sahib. Sizindir, lap sənindir.

Zəhra. Deməli, mən Kamran böylə o Yamasaldakı evə köçə
bilərəm də?

Cana. Niyə, mama? Sən burda qalmaq istəmirsən?

Zəhra. Yox, Cana, mən burdan getməliyəm. Qoy bu ev sizin
olsun, biz də... Ah, Kamran bəy...

Kamran. Zara, mənə görə həyatını mürəkkəbləşdirmə. Mən
ora qayıdacam.

Zəhra. Xeyr! Sən heç yerə qayıtmayacaqsan! Biz səninlə
Yamasala köçəcəyik. Orda, o uzaq yerdə heç kəs bizə mane olma-
yacaq. Biz yenidən birgə məşq edirik, oxuyarıq "Traviata"dan...
(Dəsmalı gözələrinə tutub Kamrana söykəyir.) Ah, başım hərləndi...

Cana. Bəs Melya? O necə olsun, mama?

Zəhra. Melya qalır sizinlə. Sahib bəy onu da almaq istəmirdi?
Bir də papaya kimsə qulluq eləməli?

Sahib. Yaxşı təklifdi, qoca razı olsa.

Mələk (səsi gəlir). Zara... Zara... (Qucaaraq gəlir.) Cana,
Zara...

Zəhra. Qorxutma məni, Melya! Qorxutma...

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayu, Zara... Bayaq gülürdü... (Ağla-
yır.)

Zəhra. Melya, sən nə danışırsan?... (Kabinetə tərəf getmək istə-
yir, amma dayanır.) Bu ola bilməz...

Kamran. Əlbəttə olamaz bir şey. Melya şaka yapıyor.

Zəhra. Nə şaka, nə şaka, Kamran? Ürəyi dözmədi, davam gətir-
mədi.

Cana. Heç gör yeridi? (Tələsik gedir.)

Zəhra. Yazıq papa, ürəyi davam gətirmədi. Mən onu yaşada
bilmədim, Kamran. Evini əlindən aldım... (Ağlayır.)

Mələk. Deyirdi ki, Ana burda ölüb, mən də burda oləcəm...

Cana (gəlir). Keçinin.

Zəhra. Sən öldürdün onu, Cana... (Höknürüb Cananı qucaqla-
yır.) Biz öldürdük, hamımızı...

Cana. Sakit ol, mama, sənin taxsırın yoxdu...

Mələk (oxşayır). Tak krasivo umer, Zara... Heç rəngi də dəyiş-
məyib, həmişəki Qüdrətdir ki, durub, krasiviy, solidniy, amma ölüb,
üzündə də təbəssüm... Mən söyləyirəm ki, Qüdrət Qurbanoviç, biz
daha heç yana getmirik, bu ev indi də bizimdir, Cananın örinindir,
Sahibindir... Elə bunu demişdim, Zara, gözümdə yaş, üzündə təbəss-
üm necə baxdı mənə... Ya niçəvo ne ponimayu. Soruşuram ki, niyə
gülürsüz, Qüdrət Qurbanoviç, cavab vermir, dili söz tutmur, elə
gülümsəyir... Demə ölüb, mənim də xəbərim yox, elə hey sual veri-
rəm, ya je niçəvo ne ponimayu... (Ağlayır.)

Qapı açılır və Qüdrət ölində Ananın şəkli asta addımlarla gəlir.

Mələkdən başqa hamı onu görür. Üzlərdə təəccüb və qorxu var.

Mələk oxşamaqda davam eləyir.

Mələk. Üzündə də mələk təbəssümü, elə hey gülümsəyir, lap
uşaq, körpə təbəssümü ilə... Poçti detskaya ulıbka... Necə gözəl ölüm-
dür... Ya niçəvo ne ponimayu... (Ağlayır.)

Qüdrət (*nə baş verdiyini bilmir və dayanıb Məlayə baxır*). Ona niçəvo ne ponimayet! Kimi öldürüblər, Melya?

Mələk (*düksinir və dönüb Qüdrəti görür*). Kak?! Qüdrət Qurbanoviç? Siz... siz... Qüdrət, sən məni dolamısan? Sən mənim ürəyimi partlatmaq istəyirsən? Sən... Ya niçəvo ne ponimayuy...

Qüdrət. Nəyi başa düşmürsən, Melya xanım? Bəlkə siz də nəyisə başa düşmürsünüz? Qana bilmirsiniz ki, mafiozlar, burjuylar evimizi əlimizdən alırlar? Tək evimizi yox ey! Bütün ölkəni əlimizdən alıb çalib çapırlar! Yəni bu belə çətin anlaşılan işdir? Sənin yetmiş yaşın var, Melya xanım, başa düşmürsən bu sadə zadı?

Mələk (*pərtidir*). Qüdrət Qurbanoviç, qadının yaşını yadına salmaq ədəbsizlikdir!

Qüdrət. Bilmirsən ki, tək, yiyəsiz, kimsəsiz qocaları öldürüb evinə sahib dururlar? Sevin ki, bu günə kimi bizim dördümüzü də bir gecədə öldürməyib bu adaxlı! Hani, maşın gəldimi? Yığışın! Yığış, Melya! Mən ta bu evdə qala bilmərəm, tez çıxmaq lazımdır burdan, bu ev ta mənim deyil, Cəna xanımıdır. Məni də məzurlutun, özgəsinin evində qala bilmərəm!

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayuy, Zəra.

Qüdrət. Yığış, Melya! Öz əcəlinlə ölmək istəyirsənsə, uzaqlaş bu evdən. (*Kamranı görür*.) Türk paşası da burdadır ki! Gəlin, gəlin, yaxşı leş var sökməyə, hamınız yığışın gəlin, o göbək atan gəlini də çağırın gəlsin. Sökün bizi, dağıdın, parçalayın, için qanımızı... (*Qəhqəhə çəkir*.) Ha-ha-ha...

Kamran. Qüdrət Qurbanoviç, siz bizi təhkir etmək için...

Zəhra. Kamran, papa bizi başa düşməyib... Papa, biz bu evi...

Cəna. Qüdrət Qurbanoviç, baba, bu ev indi həm də sənindir, bizimdir...

Sahib. Mən qarışmıram bu işə...

Mələk. Ya niçəvo ne ponimayuy...

Qüdrət. Molçat!!! Bir kəlmə də desəniz, bu evi dağıdaram, od vurub yandıraram... (*Səndirləyə-səndirləyə gedir və yarı yolda dayanıb hamını bircə-bircə süzür*.) Sevinin, sizin hələ sevinən, gülən, qaçqıldaayan vaxtınızdı, amma çox çəkməz bu dərəcəlik, azadlıq, müstəqillik... Biz hələ ölməmişik, biz hələ qayıdacağıq. Bax onda... onda... ha-ha-ha... (*Qəhqəhələr hönkürtüyə də çevrilə bilər*.)

Mələk. Hara getdiz, Qüdrət? Hara getdi o, Zəra? Qüdrət Qurbanoviç, axı... Ya niçəvo ne ponimayuy... (*Qüdrətin dalınca gedir*.)

Cəna (*Sahibə*). Razi qaldın? (*Məlayin dalınca getmək istəyir, Sahib qolundan tutub saxlayır*.)

Sahib. Dayan, sən qalmalısan...

Zəhra Kamranın qoluna girir, sıxılır ona. Bir anlıq yanaşı dayanmış Cəna ilə Sahibə baxır və Kamranla səhnənin önünə gəlir.

Zəhra. Biz də getməliyik, Kamran bəy, getməliyik. Ah... başım hərləndi.

Zəhra Kamrana söykənir. Məlum duet fonogramma ilə səslənir və getdikcə güclənir. Bir anlıq zaman və məkan anlayışını unudan hər ikisi donub qalıb. Zəhra hərəkətə gəlir, özünü olo alıb Kamranın qoluna girir və Sahiblə Cənaya yüngül bir tozım cloyib gedirlər. Duet daha güclü səslənir. Cəna ilə Sahib boşalmış otağı birgə dolaşırlar, amma onlar da sevincək deyillər.

PƏRDƏ

aprel, 1996

KAMAL ABDULLA

(1950)

Abdullayev Kamal Mehdi oğlu – dilçi, tədqiqçi, ədəbiyyatşünas, dramaturq – 1950-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 190 sayılı şəhər orta məktəbində ADU-nun filologiya fakültəsində (1968–1973) təhsil almışdır. Moskvada, EA-nın Dilçilik İnstitutunda “Dədə Qorqud” dastanlarının dilində “sintaktik paralelizm” mövzusunda namizədlik elmi dərəcəsi (1976), doktor (1984), professor (1985) adını almışdır. Azərbaycan EA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun “Türk dillərinin müqayisəli tədqiqi” şöbəsində kiçik elmi işçi (1977–1980), böyük elmi işçi (1980–1982), şöbə müdiri (1982–1984) olmuşdur. Badminton Federasiyasının prezidenti, EA nəzdində Sovet Türkoloqları Komitəsinin (1987), “Vətən” cəmiyyəti idarə heyətinin (1987), “Azərbaycan” jurnalı idarə heyətinin (1988), Türk Dil Qurumunun fəxri həqiqi üzvüdür (2000). Azərbaycan Mədəniyyət fondu idarə heyətinin birinci müavini (1988–1989) sədridir (1989–cu ildən). Hazırda Bakı Dövlət Slavyan Universitetinin rektorudur (2000–ci ildən).

“Unutmağa kimsə yax” (1993), “Kim dedi ki, Simurğ quşu var imiş” (1993), “Bir, iki – bizimki” (1993), “Hərdən mənə mələk də deyirlər” (1994), “Ruh” (1996), “Pis oğlan” (1997), “Yağışlı gecələr” (1997), “Elə bil qorxa-qorxa” (1997) pyesləri teatr səhnələrində tamaşaçıya qoyulmuşdur.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü (1983), Azərbaycan Əməkdar elm xadimi (1999), Ukrayna Beynəlxalq Kadr Akademiyasının akademiki (2000).

HƏRDƏN MƏNƏ MƏLƏK DƏ DEYİRLƏR

Bir bölümlü xəyali oyun

İŞTİRAK EDİRLƏR

Oğlan
Qadın
Kişi

Yavaş-yavaş dan sökülür. Qaranlıqdan əvvəlcə Oğlanla Qadının səsləri gəlir.

Bu səslərin sahibi olan külgələr böyük, amma yarpaqları tökülmiş və budaqlarının çoxu qurumuş, halsız-heysiz bir ağacın yanına gəlirlər.

Bu ağac da, indi eşidəcəyimiz səslərin sahibləri də dan söküldükdən qaranlıqdan işığa doğru sıyrılıb çıxmağa başlayırlar.

Biz onları yavaş-yavaş seçirik, görürük.

Qadın. Bax belə. Gəl, gəl bura. Özün də sakit ol, sakit. Bax belə. Sakitləş. İndi qulaq as. Diqqətli qulaq as. Eşidirsən? Həsərin-dəydin ki bunun. Eşidirsən? Hə? Eşit. Eşidirsən...

Həzin bir musiqinin – insanın ürəyini yerindən oynadan, ona bu dünyada hər şeyin boş olduğunu deyən üzücü və həzin bir musiqinin çox yavaş, elə bil ki uzaqdan gələn səsləri eşidilir.

Oğlan. Bu nədi belə? Ömrümdə heç nəyi belə eşitməmişdim. Bu nədi, sən allah, sədi bu? Amma mən bilən səs belə olmaz. Möcüzədi? Möcüzəyə-zadə inanmıram. Allah, bütün içimə yayılır. Yağ kimi, bal kimi süzülür içimə bu səs. Bu nədi, bu cür səs olar?! Necə də rəngbərngi... Sən isə elə hey deyirdin ki, səsin rəngi olmaz. Bax ora, bax, qırmızı, sarı... Mavi də var ki... Ağ... Göy qurşağının bütün rəngləri qarışmış bir-birinə. Necə də təmizdilər, necə də... bir-birinə hörmətli davranırlar. Görürsən?..

Qadın. Görürsən deməli.

Oğlan. Allah, Allah... Səsin də rəngi varmış. Varmış bu rəng, varmış. Mən görmürdüm. İndi gördüm. Nəhayət ki.

Qadın. İndi gördün deməli. Gözəldi yəqin. Səni xoşbəxt etməyə nə var ki.

Oğlan. Gördüm, gördüm. Həm inanıram, həm də yox. Amma görürəm. Görürəm. Allah, sən böyüksən. Bax! Sən də bax! Görürsən onları sən?

Qadın. Belə də. Görürəm.

Oğlan. Bax, deməli görürsən. Artıq işıqlaşdı. Hər tərəf süd kimi ağardı. Ağın içindədi hamısı. Mən xoşbəxtəm. Sən görürsən. Səna bunu... bunu göstərdi bildim.

Artıq bütün ətraf tamamilə ağ işığa və bu ağ işığın içində rəqs edən müxtəlif rənglərə qorqub. Musiqinin səsi də rənglərin rəqsinə uyğun get-gedə sürət artır. Yalnız o ağac yəni qoca, büzüşmüş və tonhadır.

Oğlan. İnandın sən buna. Görürsən nələr var dünyada?! İnandır. Nəhayət ki. Vallah, mən xoşbəxtəm.

Qadın. Sən bilirən, xoşbəxt olmaq necə olur?

Oğlan. Yox. Bilmirəm deyəsən. Bəlkə də bilirəm?! Yox, bilmirəm. Allah, Allah bu səso bax, buna bax, buna... Məncə, oğor sən gördüyünü başqasına da göstərdi bilirsənsə və onu da inandırma bilirsənsə, özünün, bax ancaq özünün inandığını bir şeyə. Bu deyil?

Qadın. Belə az?..

Oğlan. Azdı bəyəm bu? Bütün dünya övvəldən axıracan bunun üstündə qurulmayıb?! "Belə az..."

Musiqi susur. Rənglərin rəqsi davam edir. Qadın ağacın altında bardaş qurub oturur. Ağacla o çox qəribo şəkildə birgəlaşirlər elə bil.

Oğlan. Sən daha nə istəyirsən?

Qadın. Mən heç nə istəmirəm. İstədiyim bir şey var. Onu da bilirsen. Elə ona görə də...

Oğlan. Nə? Burax bunları da. Ora bax. Qaldır başını. Bax. Gör bir nələr var?!

Qadın (*həlsiz, tələssiz*). Görürsən də sən...

Oğlan (*coşğunluqla*). Hə, mən görürəm. Möcüzədi, möcüzə. Mən görürəm... Buna bax... Allah, Allah... (*Oğrun-oğrun Qadına baxaraq*.) Sən nə idi soruşurdun elə hey?.. Deyəsən yadıma düşür axı. Elədi ki var. Yavaş-yavaş... yadıma düşür.

Qadın elə bil dirçəlir. Oturduğu yerdən qalxıb Oğlanla üz-üzə durmaq istəyir. Oğlan özünü də ondan qaçırır, gözlərini də.

Oğlan. ...Dur, dayan. İndi xatırlayacağam. Xatırladım. Əlbəttə, xatırladım. (*Düz Qadının gözünün içinə dikir gözünü.*) O rəngi gördüm, yadıma düşdü. Elə niyə baxırsan? Sən özün istəyirdin ki, xatırlayım. Necə olub e unutmuşam. Qərībədi. Anlaya bilmirəm necə olub. (*Ağacın qabağına keçir sanki ona deyir.*) Mənim yaddaşım dəmirdi. Dəmir. (*Qadına dönür.*) Bunusa, qərībədi, unutmuşam. Əhəmiyyətsizdi yəqin ona görə. Boş şeydi.

Qadın yenə çökür ağacın dibinə. Oğlan yenə rəngləri axtarır. Elə bil öz-özünə danışır.

Oğlan. Qırmızıya bax, qırmızıya. Necə də acgözdü. Bütün rəngləri yeyəcək elə bil. Ay Allahın rəngi. Qoy o birilər də yaşasın, nəfəs alsın. Allah, Allah, təşəxxüsə bax, gəlişə bax...

Birdən Qadın oturduğu yerdən qalxıb getmək istəyir. Oğlan gözünün ucu ilə bunu görür.

Oğlan. Neynirsən sən? Hara? Elə niyə baxırsan? Yaxşı, yaxşı, xatırlayıram da. Görürsən ki, çalışıram. Xatırlayıram. Mən nə dedim ki. Xatırlayıram elə bil.

Qadın. Bilirsen nə var? Xatırlamalısən övvəl-axır. Övvəl-axır xatırlamalısən. Xatırlamaya bilməzdin. Deyirsən xatırlayıram, şükür... (*Gəlib ağaca söykənir, amma adama elə gəlir ki, ağacla ikisi qucaqlaşsınlar.*)

Yenə də həmin həzin musiqinin uzaq səsləri eşidilir.

Oğlan (*Qadının nə zamansa ona dediklərini yuxulu kimi xatırlayır*). "Həyatın bundan asılıdı... Həyatın bundan asılıdı. Xatırla. Xatırla". Bunları sən deyirdin. "Sən bir uşaq kimisən. Bir uşaq qəlbi var səndə. Toxunmağa da qorxuram. Sənin qəlbin yerlərə məxsus deyil. Sənin qəlbin göylərindir". Bunları sən demirdin? Bunları sən deyirdin. İndi hara gedirsən?

Qadın ağacdən ayrılır, Oğlana yaxınlaşır.

Qadın. Bax, yanıdayam. Heç hara getmirəm. Buraxmayacağam səni. Tək qalmayacağsan. Mən də tək qalmayacağam. Ver əlini (*əlini tutur*), ver. Fikrini dağıtma. Topla fikrini...

Bir nəfər qapqara geyimdə əlində ağappaq bir əl ağacı gəlib xəyal kimi onların qabağından keçir.

Oğlan. Necə unuda bilərmiş adam bunu? Bu... bu... Allah, sən böyüksən. (*Xəyal diksinən kimi olur.*) Böyüksən sən, Allah. Məndən köməyini əsirgəmə... (*Xəyal gedir, yox olur.*)

Qadın. Noldu sənə? Fikrini dağıtma. Xatırla...

Oğlan. Necə idi o axşam?! Bir az o ağa oxşadı. Bir az da o qaraya. Mən isə qırmızının içindəydım. Bilirsen, övvəl-övvəl gizlənmişdim qırmızının içində.

Qadın. Sonra? Sonra???

Oğlan. Sonra?! O ağla qara birləşdilər. Bizim üstümüzdə gəldilər. Allah, Allah, necə də amansız idilər. Elə bil bizi udacaqdılar. Əridəcəkdilər. Hər şey də yox olacaqdı. Belə asan. Hər şey. Yox

olacaqdı. Olmadı. Soruş "niyə"? Çünki hər şeyi, hər şeyi o bir olan Allah görürdü. Görürdü. Görməyə bilməzdi. Onlar çox belə, bilirən necə, böyük-böyük, saymazana gəlirdilər?! Görürdü və imkan vermədi. Qoymadı.

Qadın. Gördü. Qoymadı. Qovdu onu. Lənətlədi onu. Avarasərgərdan elədi onu bütün zamanların zaman boyunca. Amma necə də sevirdi onu.

Oğlan. Kim kimi sevirdi, kim kimi sevmirdi bilmirəm. Amma o gördü. Mən bilirəm ki, o gördü.

Qadın (*gedir qara xəyalın getdiyi yerə tərəf, durub bir xeyli baxır onun dalınca*). İndi də o bizi öz bildiyi kimi sevir. Kənardan baxana elə gəlir ki, o bizə nifrət edir. Amma bu da onun sevməyidi. O da bu cür bacarır sevməyi. (*Gəlir Oğlanın yanına.*)

Oğlan. Nəso, bilirən, mən də belə bir şey hiss elədim elə bil. Yoxsa bəlkə də... bəlkə də, yaqın ki, o rənglər aləmi qatacaqdı birbirinə... Bilirən necə gecə idi? Aləm. Qıpqırmızı. Yox, dayan, bəlkə qırmızı deyildi? Sarı idi bəlkə? Bax, ordakının, onun, bax, onun adı nədi? O idi. Əlbəttə, o idi. Mənə bax, onu görürsən?.. Deyirəm sənə o idi, o.

O həzin və uzaq musiqi ilə rənglərin rəqsi yenə də başlayır.
Oğlanın diqqəti yenə də onlardadı.

Oğlan. Şükür sənə, ilahi. Elə bil tapdım. Amma səsi, bax, indi necə də zərifləşib. Gözəl olub, bir az da gözəl olub elə bil. Doğrudan da sən gözəlsən. Səndəki hər şey gözəldi. Gözəl görünmək heç kimə bu qədər yaraşmamışdı. Vallah düz sözümüdü, inanmırsan mənə?

Qadın (*elə bilir, Oğlan bütün bu sözləri ona deyir*). İnanıram. Niyə inanmayım ki? Sən axı mənə həmişə düzünü, lap düzünü demisən. İndi də deyəcəksən. Heç nə gizlətməyəcəksən. Elə deyil?!

Musiqi susur. Rənglər itir və Oğlan elə bil ayrılır.

Oğlan (*Qadına*). Elədi. Mən heç bir zaman yalan danışmıram. Düz sözümüdü, o gecənin heç bir səsi-zadı yox idi. Buna baxma. Bu başqadı Bunun səsi var. Eşidirdin?

Qadın. Eşidirdim, eşidirdim. Bəs o gecə niyə elə sakit idi?

Oğlan. Heç bir səs eşitmədim. Niyə? Bilmirəm. Bu gecə heç. Gecədi, səhərdi-nədi, tamam başqadı. O gecə heç bir səs eşitmədim.

Qadın. İndi... yenə eşidirsən?

Oğlan. Min şükür. Min şükür. Xatırlayıram. Səssizlikdi əvvəl-əvvəl. Səssizliyi yaxşı xatırlayıram mən. Belə səssizliklə çiçəklər açır, çiçəklər...

Qadın. Qoribədi. Səssizlikdi deyirsən?! Qoribədi. Çiçəklər açan səssizlik... Sonra? Bəs sonra nə oldu?

Oğlan. O gəldi...

Qadın. O gəldi. Aha, o gəldi. Nəhayət, bu qədər vaxtdan sonra gəldi. Sonra nə oldu? De mənə. Sonra... Sonra... O gəldi... O gəldi... Allahın beləsi.

Oğlan (*qorxu içində*). O gəldi. Mənə çox diqqətlə baxdı. Əlində tutduğu ağ rəngi mənə uzatdı. Mən onunla danışmağa başladım. Onun əlində yumru və uzun, qəşəng bir ağ rəng vardı. Ağlığından göz qamaşırdı. Ağın da rəngi olarmış. Sənin əynindəki bu ağ paltar-dan da ağdı. Ağappaq idi, ağappaq...

Qadın. Sakit ol. Sakit ol. Gəl burda otur. (*Aparır Oğlanı ağacın altında oturdur.*) Rəngi, bu ağ rəngi, deyirsən sənə uzatdı? Bəs sonra? Nə dedi sənə. İlk sözü nə oldu?

Oğlan. Dedi... (*Yadına salmağa çalışır.*)

Qadın. Nə dedi???

Oğlan (*yadına salmağa çalışır*). Yadıma düşdü. Bax o rəngi görürsən?

Yenə də qırmızı və yaşıl rəngin savaşı başlayır.
Amma bu dəfə musiqini eşitmirik.

Oğlan. Görürsən? Girmək istəyir yaşılın qoynuna. Yaşıl da qoy-mur. Qoymayacaq. Bax ora, bax. Görmürsən?

Qadın. Dedim ki sənə... Görürəm. Nə dedi o sənə?

Oğlan. Bilmirəm, nə dedi. Yadımda qalmayıb. Çıxıb gedib yadımdan. İtib. (*Qadına elə deyir ki, guya ağac eşitməsin.*) Bilirsən, mənim yaddaşım çox zəifdi. Dünən yediyim bu gün yadımdan çıxır. Qoribədi. Unutmuşam elə bil. Unutmuşam. Unutmasaydım da deməzdim. Sənə deməzdim. Bunu bir o bilir, bir mən. Necə deyə bilərəm?! Özü də sənə?!

Qadın (*hirsli ağacın başına fırlana-fırlana*). Niyə tərsliyin tutdu yenə sənin? Axı danışmışdıq. Mənə hər şeyi açıb olduq kimi deyəcəkdin?! De. Danış. (*Oğlanın özündə durur.*) Bilirsən, nə var?! Desən addım-addım geri gedə biləcəyik. Başa düş. Xilasın budu

sənin. Budu. *(Yenə ağacın başına fırlanır.)* Xilas cləmək istəyirəm mən səni. Xilas... cləmək... istəyirəm... Öləcəksən, məhv olacaqsan, batacaqsan. Niyə tərslik edirsən? Xatırla. Burax bu tərsliyi. Kömək clə. Qurtarmaq istəyirəm mən səni. Başa düşürsən? Qurtarmaq istəyirəm. *(Yenə Oğlanın düz qabağında mıxlanır yerə.)* Adamsan sən, insansan. Xatırla. Xatırla. Qurtulacaqsan. Xilas olacaqsan. Sən də. Mən də...

Oğlan yavaş-yavaş durur ayağa. Rənglər tərəfə baxır, heç nə görmür.
Günahkar kimi Qadına tərəf baxa bilmir.

Xatırlamasan, mənə deməsən olub-keçəni, bütün düşüncələrini, bütün bildiklərini, bütün uydurduqlarını, bütün yalan və həqiqətlərini mənə deməsən, inan, inan, mən heç bir şey edə bilməyəcəyəm. Addım-addım geri getməsək, ömür boyu burda yerimizdə sayacağıq.

Qadın Oğlana yanaşır. Elo qeçaqlaşır ki, clə bil kimso onları bir-birindən ayırmaq istəyir. Qara xəyal dalğın-dalğın gəlib onlara baxır və yenə də oriyib gedir.

Aç ürəyini mənə. Ver, ver mənə ürəyini. Addım-addım aç onu. Nəyin var, nəyin yoxdu – de mənə. Deməsən bax sən də o rənglərin içinə girib itəcəksən. Yeyəcək, udacaq səni *(aralanırlar)* o... qırmızı. Mən... səni qurtarmaq istəyirəm.

Oğlan. Udacaq məni?! Səsim qalacaq?

Qadın. Heç nəyin qalmayacaq.

Oğlan. Yox, clə olmur. Bəs onların səsi niyə gəlir. Rəngləri deyirəm.

Qadın *(ağacın yanına çəkilir, oturur ağacın dibində)*. Bilirsən nə var?! Yaxşı. Sən məni məcbur clədin. Deməyəcəkdin. Qulaq as. Bilmək istəyirsən deməli. Bil. Onların səsinə ancaq sən eşidirsən. Ancaq sən!

Ağac clə bil birdən-birə heydən düşmüş qamətiylə silkələnib canlanmaq istəyir. Oğlan tövəcəb və qorxu içindədi.

Ancaq sən... Səndən başqa rənglərin səsinə eşidən yoxdu. Çünki səslər özləri yoxdular. Səsin rəngi olmur. Rəngin də səsi olmur. Nəhayət bil bunu. Bil. Bil...

Ağac birdən-birə canlandığı kimi birdən-birə də donub qalır. Sükut.

Oğlan clə bil olmayan səsləri dinləməyə başlayır.
Səslər onu sıxır, buraxmır, çevirir, səslər ona layla deyir.
Oğlan onları clə aydın eşidir ki...

Oğlan. Sən... sən eşitmirsən?

Qadın. Mən sənin səsinə eşitmək istəyirəm. Anlayırsan məni? Sənin. Ancaq sənin səsinə. O gecə sənsizlikdən sonra nə dedilər, danış mənə. Yoruldum, yordun məni indi də sən. Uf, necə yoruldum.

Oğlan heysiz, çapaadığı yerdə düşüb qalır. Qadın Oğlanın yanına gəlir.
Novazişlə onun yanında oturur.

Yorulmuşam onun dağıtdıqlarını düzəltməkdən. Hər şeyi yenə də əvvəlki, ilkin halına gətirməkdən. Yorulmuşam. İndi gec-tez gəlir. Amma gəlirsə ildırım kimi gəlir *(ildırım çaxır, hər ikisi dıksınır)*. İldırım kimi gəlir. Bütün iliyinəcən olan acığını, hirsini çıxır. Bütün kinini tökür. Yığış-yığışdırmaq çətin olur sonra. O da belə sevir, neyləyə bilər?!

Oğlan *(clə bil ayılıb)*. Sən kimdən danışırısan?

Qadın. Sənin yanına gəlib və səni, bax bu hala salandan...

Oğlan. Məni bu hala salandan? O mənə neylədi ki?

Qadın. O sənə neyləmədi ki? Söyləyə biləlmisən, niyə sənin yanına gəldi. Hər adamın yanına gəlmir o. Axtarır, axtarır adamını, zaman-zaman izləyir, səndən xəbərsiz səni beş barmağı kimi öyrənir, seçəndə bilir ki, kimi seçir.

Qadın bu sözləri dedikcə qara xəyal gəlib Oğlana diqqətə baxır, baxır və görünməz şəkildə yenə çıxıb gedir. Oğlan sanki nəsa hiss edir, titrəməyə başlayır.

Oğlan. Kimdi o?

Qadın. Toləsmə. Biləcəksən, özün biləcəksən onun kim olduğunu. Avara-sərgərdan... İndi insafə gəl, gəl, yadına salmağa çalış. Bax, o gəldi. Əlində də ağ rəng vardı, hə, ağ rəng? Sənə uzatdı o ağ rəngi və... Və! Və...

Musiqinin ağır səsi altında Oğlan clə bil dirçəlməyə və dirçəldikcə də yenə də hansısa başqa bir aləmə gəlməyə başlayır.

Oğlan. Sən doğrudan eşitmirsən? İnana bilmirəm buna. Mən elə bildirdim eşidirsən. Yaxşı, yaxşı. Əlində tutduğu ağ rəngi mənə uzatdı və... diqqətlə mənə baxdı... Elə bil kiməsə oxşadırdı məni... Mənə yazığı gəlirdi... Diqqətlə mənə baxdı...

Musiqi yavaş-yavaş susur. Ətraf, bir Oğlandan başqa, bir an əvvəl işıqlanmış kimi indi də qaranlığa qorq olmağa başlayır. Bircə Oğlanın üstündə zəif bir qırmızı titrəməkdə davam edir. Tam qaranlıq bərqərar olanda dib torəfdən ağ, ağappaq bir əlağacı görünür. Bu əlağacı yavaş-yavaş gəlir durur Oğlanın önündə və Kişi danışdıqca cürbəcür vəziyyətlər alır. Musiqi tam susandan sonra qaranlıqdan əvvəlcə anlaşılmaz səslər gəlir. Bu səslər susunca...

Kişi. Bəli, deyəsən başlamaq olar (*Oğlana*). Məni görürsənmi? Söylə, sən məni görürsənmi? Fikirləş, sonra da.

Oğlan. Siz kimsiniz?

Kişi. Aha. Görürsən.

Oğlan. Siz kimsiniz???

Kişi. Suala sualla cavab verirsən? Suala sualla cavab vermək, belə deyirlər ki, ağıllılıq əlamətidir. Sən özün özünü ağıllı sayırsan, ya həqiqətən ağıllısan?

Oğlan. Nə bilim?! Elə şey soruşursunuz ki. Bu nə sorğu-sualdı? Kimsiniz siz?

Kişi. Tutaım ki, mən kiməm – bunu mən dedim, sən də bunu bildin...

Kişinin üstünə işıq düşür və titrəyib sönür. Bu bir ildırım çaxmasına bənzəyir. Elə bil uzaqda yağış da yağmağa başlayır.

Bunu biləndən sonra həyatın necə, dəyişəcək?! Hərdən mənə... (*sözünü udur*) “Kimsiniz siz”? (*Oğlanı yamsılayır.*) Filankəs. Sən məni mən istəməsəm, yenə də tanımayacaqsan axı. Onda necə olsun? Özün tapsan – bax bu başqa məsələ. Amma əvvəlcə yaxşı-yaxşı fikirləş.

Oğlan. Bu nədi belə? Siz oyun oynayırırsınız mənimlə? Məndən nə istəyirsiniz?

Kişi. Sən şairdən, eləmi? Gördün, mən səni tanıyıram. Deyəsən nəso yazırdın?! Alınır bir şey? Kim indi şeir yazır, hə?

Oğlan yavaş-yavaş ağacın olduğu yərə gəlir. Bu ağac nə oldu – yərə çöküldü, göyə uçdu?

Bunu soruşursan, bu mənim həyat ağacımdı. Tələsmə. Hər şeyi bircə-bircə anladacağam sənə. Anladacağam. Mənimlə, mənsiz hər şeyi biləcəksən. (*Yenə ildırım çaxır və Kişi bir anlıq işıqlanır.*) Artıq sən də bu əbədi mübahisənin bir hissəsinə çevrildin. Anlayacaqsan. Hər şeyi anlayacaqsan. Anlamağa başladın artıq. Yaxşı, nə axtarırsan orda? Sualıma cavab niyə vermirsən? Dənən görüm, kim indi şeir yazır?

Oğlan (*əlağacına tərəf dönür*). Bunu yaxşı dediniz: “Kim indi şeir yazır?!” Yəqin mənim kimi ağılsızlar yazır. Bu həyat ağacı deyirsiniz, nə deyirsiniz, nəylə belə rəngləyiblər onu? Fil sümüyüdü elə bil. Ağappaq, süd kimi. Niyə belə ağdı bu? Həç həkim paltarı da belə olmur.

Kişi. Rənglərin sirrini anlamağa çalışırsan deyəsən, oğlum.

Oğlan. Bu nə cür danışmaqdı? Mənə “oğlum” niyə deyirsiniz?

Kişi. Bundan bir şey dəyişdi? “Oğlum” bəyəm pis sözdü?

Oğlan. Yox, yəqin ki. Amma yenə olsun. Mənim adım var.

Kişi. Mənim də adım var. Mənim adım yoxdu bəyəm? (*İldırım yenə də çaxıb Kişini bir anlığa işığa bürüyür.*) Hərdən mənə... (*Fikrini dəyişir.*) Hər şeyin adı var. Amma gəl adları bir kənara qoyaq. Kim kimi nə cür adlandırır? Bunun bizim üçün heç bir mənası yoxdur.

Oğlan. Yox, var. Hər şeyin adını qoyan var. Bizə bunu deyən, bizi öyrədən var. Bunun mənası yoxdursa, hər şey qarışıq bir-birinə. Bunu uşaq da bilir. Var mənası, var.

Kişi. Yaxşı, yaxşı. Sən öz fikrində qal. Yox, dayan, bura bax. Çağır, bax, bu ətrafında nə görsən, çağır adıyla. Adları ki, bilirən. Səni öyrədən vardı axı. Adları dedin, sənə öyrədiblər. Çağır. Cavab verənlər görüm sənə?! Çağır da.

Oğlan. Necə yəni?! Bilmirsiniz ki, onlar məni eşitmirlər?! Daş da, divar da adam səsi eşidərdi?

Kişi (*acı-acı*). Oğlum, oğlum... Bilirsən, nə var?! İndi mən sənə bir şey deyəcəyəm. Diksinmə. Daş da, divar da, dağ da, su da... hər şeydən əvvəl rəngdilər. Rənglərin içinə giriblər. Rənglərin içində gizləniblər. Rənglərsə eşidir. Bunu sənə öyrətməyiblər?! İstədikləri zaman bunların hər biri, əgər istəsələr, cavab da verirlər. Bunu sən indiyədək bilməyirdin, şair bala. Bunu sənə öyrətməliyidilər. O öyrətməliydi. (*İldırım yenə də çaxır və Kişi elə bil üstünə şığıyan işıqdan qorxan kimi olur.*) Nə ağır dildi bu dil...

Oğlan. Dayan, dayan, onu saxla. Necə yəni rənglər eşidir?! Yəni demək istəyirsiniz...

K i ş i. Demək istəyiəm, sən bu səslədiyin hər şey səni eşidir. Sən... cavab vermirlər. Vermirlər.

O ğ l a n (*lağla*). Qorxurlar?

K i ş i (*Oğlan qərribə şəkildə baxır*). Bəlkə tənbellik edirlər, nə deyim?! Bəlkə səni cavaba layiq bilmirlər. Bəlkə də... Kimsə onlara qadağan edib sənə cavab verməyi? Amma bəlkə də...

O ğ l a n. Hə? Bəlkə də no? Daha no?

K i ş i. Heç.

O ğ l a n. Başladınızsa qurtarın sözünüzü. Belə bir şey deyiblər: "Mən sizə nifrət edirəm. Amma mən həyatımı verərəm ki, siz sözlərinizi sərbəst şəkildə ifadə edə bilərsiniz".

K i ş i (*gülür*). Ha-ha-ha. Çox sağ ol. Ehtiyacım olmasa da çox sağ ol. Deyirsən qurtarın sözümü?! Nə deyim mən son?! Bəlkə də, deyirəm, sən onları yaxşı çağırırsan hə?! Milyon illərdi onları çağırıdılar, çağırıdılar, üzvlərini onlara tutub nələr demədilər sizinkilər?! (*Birdən süni bir ziddiyyətlə*.) Hələ ki bir cavab gəlməyib. Yaxın gələcəkdə də gözlənilmir. (*Gülür*.) Ha-ha-ha. Fikir vermə, mən çox hirsələnəndə gülürəm.

O ğ l a n. Tələsməyin ələ salmağa. Gülməyə, deyirəm, tələsməyin. Düzdü, milyon il hər yerindən durub sözü sözün yanına gətirən dağ deyir, daş deyir, nə bilim, çay deyir, amma... sözədən sözə fərqlər. Sözlər eyni olsa da. Fərqlər var. Var.

K i ş i. Bəs necə?! Mən sənə razı. Bax, hətta sənə də onlardan, o biri çağıranlardan fərqlənir. Kiçik də olsa fərqlənir. Bəlkə də böyük fərqləndi. Hiss etmirsən özünü?! Anlamırsan?!

O ğ l a n. Yox, nədi o fərqlər, bilmək olar?!

K i ş i. Niyə olmur, olar. Bilirsən nə var, oğlum?! Bu məsələnin birçox izahı var. O milyon illərdi sözü sözün yanına gətirib qoyan və dağı, dağı çağıranların yanına mən gəlməmişdim. (*Yenə də bir anlıq ildırım çaxır, Kişinin üstünə işıq düşüb tez də sönmür*.) Mən. Gəlməmişdim. Gəlməmişdim...

O ğ l a n (*qorxa-qorxa*). Sən kimsən axı?!

K i ş i (*yorğun-yorğun*). Hələ də tanımadın məni, oğlum?! Hər-dən mənə...

Yağışın səsi kəsilir. Ötraf birdən-birə işığa bürünür. Yəni də əvvəlki kimi ağac və onun dibində oturmuş qadın görünür.

O ğ l a n. Unutdum. Sonra o yenə nə dedisə unutdum. Mən də ona nə cavab verdimisə... hamısını unutdum.

Q a d ı n (*yerindən durub dörd tərəfə diqqətlə baxır və Oğlanın yanına gəlir*). Həyəcanlanma. Hər şeyin öz vaxtı var. Yadıma salacaqsan. Bir ora bax. (*Oğlana uzaqdan nəşə göstərir*.) Bir gör o qırmızı nə oyundan çıxır?! Eşidirsən?

O ğ l a n. Yox, heç nə eşitmirəm. Hara, hara baxım? Nə var ki orda?!

Həzin bir musiqi başlayır. Yəni də rənglər, bu dəfə elə bil yorğun-yorğun üzvlərini Oğlana göstərirlər.

Hə, eşitdim. Allah, Allah, o niyə elə deyir?! Vay səni, Allahın rəngi. Necə də gözəldi. Necə də gözəl səsi var. Amma yorulub elə bil. Eşidirsən? Sən eşitmərsən də...

Q a d ı n (*Oğlanın göstərdiyi rəngləri görmür, eşitdiyi səsləri eşitmir*). Sonra nə dedi o? Yadıma sal yavaş-yavaş. Xatırla. Özü nə təhər idi? Necəydi halı? Yorğun olmalıydı yaqın ki. Yorğun idimi? Ya yenə də... avara-sərgövdə... Üzəndə min illərin ağırlığı. Qəlb oğrusudu o, qəlb oğrusu. Adı, miskin qəlb oğrusu. Niyə susdun? Nə oldu sənə?

Oğlan şaşqın Qadına dönür. Musiqi də susur, rənglər də gözəndən itir.

Amma səni ona verməyəcəyəm. Səni burdan qurtaracağam. Qaytaracağam sənə sənə itirdiyini. Rənglərin səsinə qurtaracağam səni. Eşitməyəcəksən bir də bu səsləri.

Səslər də, rənglər də onsuz da yoxdurlar.

Rəngləri görürlər, səslərini eşitməzlər. Rənglərin cavabı olmur. Sonra, sonra nə dedi o Allahın qəzəbinə gəlmiş?!

Oğlan görünməyən rəngləri, eşidilməyən səsləri axtarır, dörd bir yana baxır, tapa bilmir.

O ğ l a n (*kor-peşman Qadına tərəf dönür*). Sən allah, qıyma o səsləri. Nə qıyma. Eşitmərsən, eşitmə, amma qıyma onlara. Bilirsən necə gözəldilər onlar?! Qıyma da onlara. Allahın varsa qıyma. (*Qadını uşaq kimi aldatmağa çalışır*.) Sən onlara qıymazsan, bilərəm.

Q a d ı n. Onda danış birçox-birçox nə deyirdilər o gecə sənə, nə vədlər verirdilər, haralara aparmaq istəyirdilər səni... Hamısını danış. Addım-addım gəliyə. Addım-addım danış.

Oğlan. Yaxşı, yaxşı, tələsdirmə moni. Bu saat, bu saat...
Qadın. Danış, xilasın budu, danış...

Yenə ətraf çarənlığa qorq olur. Təkcə Oğlanın üstündə qırmızı işıq titirir və
yenə də Oğlanla üzboz min cür oyundan çıxan ağappaq,
dümağ olağacı peyda olur.

Oğlan. Necə yəni onların yanına gəlməmişdiniz?! Mən heç nə
başda düşə bilmirəm.

Kişi. Yaxşı, qurtaraq bu tapmaca oyunu. Mən gəlmişəm bura
səninlə, siz necə deyirsiniz, razılaşmağa. Yəni müqavilə imzalaya-
cağıq. Şübhəsiz, şübhəsiz, əgər sən buna razı olsan, razılığa gəlsək
əgər səninlə. Şərtlər elə də çətin deyil.

Oğlan. Siz kimsiniz? Bu sualıma cavab almadan mən sizinlə
heç danışmaq da istəmirəm. Boşuna vaxt itirirsiniz. Boşuna! Mənim
belə şeylər xoşuma gəlmir.

Kişi. Yaxşı, yaxşı, sakit ol, əsəbiləşmə. Əsəblərini qoru, şeir-
zad yazanda lazımdır olar. Mən... bax özünü elə al (*uzaqdan həzin
musiqi başlayır və getdikcə səsi də güclənir, özü də kəskinləşir*), heç
özün də bilmirsən ki, bəxtin necə gətirib sənin, ay xatakar, şahlıq
quşu kimi bir şeydi qondu başına. Mən... sizin bu dünya yaranandan
bəri illərdən illərə, əsrlərdən əsrlərə gözib əlimdən gələn köməyi
ehtiyacı olanlardan əsirgəməyin bir... necə deyirsiniz – varlığam.
Bilirsen nə var?! Çox deyirsən: kimsən sən, kimsən sən... Mən...
hərdən mənə mələk də deyirlər.

İldırım çıxır, işığı hər yeri bürüyür, amma bu işıq sönmür və biz Kişini – qara,
qapqara paltar geymiş Kişini, artıq onun olındə sadıq köpək kimi ona
qısılan ağ, ağappaq əlağacını və... birdən-birə gözlərimiz önündə
canlanan, cavanlaşan, yarpaqlaşan, gözəlloşon, qollu-budaqlı
ağacı görürük. Musiqinin tontənəsi davam edir.
Oğlan bütün bunlara qarşı elə bil ki laqeyddir.

Oğlan. “Əlimdən gələn köməyi ehtiyacı olanlardan əsirgəmi-
rəm?!” Mələk?! Yəni... Aha... Anladım. Mən səni anladım. İndi,
indisi başda düşdüm. Artıq söz-filan lazım deyil. Əlbəttə. Yəni sən
doğrudan da vardın?! Allah...

Kişi (*həyəcanlanır*). Dayan, nə edirsən? Əlbəttə, vardım. Yaxşı
ki, anladın bunu.

Oğlan. Və sən... moni seçdin?! Mənim yanıma goldin?! Bu
boyda dünyada mən?! Niyə, niyə mən? Niyə mən seçdin? Sən dəfə
sənin gəlişin...

Kişi. Tarixi vəərəqləmə, oğlum. Bir şey deməyəcək. Ən böyük
dərs, bax, indiki andı, indi yaşadığın, yediyin, içdiyin, ləzzət aldığın nə
varsa odu. Tarixdə eşlənmiş. Nə keçmişdəki tarixdə eşlən, nə də
bundan sonrakı, gələcəkdəki tarixdə. İnanma vədlərə. Sənə öyrədi-
lən tarix tarix deyil, nağıldı. Keçmişin və gələcəyin nağılı. Tarix bax
bu andı. Əsil tarix. Yüku də böyükdü. Sənə verəcəyi də. Sənə nə
var sən dəfə hansı uzaq bir zamandasa nə oldu, nə olmadı. Sən dəfə
hər dəfə sən dəfədi. İndi də elə bir yandan baxanda... sən dəfə kimi
bir şeydir.

Oğlan (*yaşllaşmış gözəlləşən ağacı elə bil birinci dəfə görür*).
Sən məndən nə istəyirsən? Mən sənə heç bir saziş bağlayan deyil-
ləm. Niyə axı mən! Niyə görə mən seçdin?

Kişi. Bilirsən nə var?! Bu sualın sənin üçün çox qərribə bir
cavabı var. Qərribədi ona görə ki, o birilər heç nə istəmirdilər. Qərri-
bədi doğrudan da. Ona görə yanına gətirdiklərimin yanına gətmə-
dim. Sən nə istəyirdin. Sən bir tərəfdən həm onlar kimi şair idin,
həm də o biri tərəfdən – istəyirdin. Bu iki şey sənə olan kimi heç
kimdə bu qədər gözəl atılmamışdı bir-birinin qucağına. Hər ikisi
özünün ən gözəl, ən mükəmməl dərəcəsinə. Onlar isə, qərribədi,
heç bir şey istəmirdilər. Belə baxanda onlar da sənə kimi sənətkar
idilər, amma heç biri sənə kimi istəyə bilmədi. İstəyəni də çox az,
çox az bir şey... Hərdən – məsələn, yaşamaq...

Oğlan. Mən də... elə bir şey istəmədim axı. Nə istəməkdən
danışırısan sən?

Kişi. İndi açaq sandığı, tökək pambığı? Gözəl diliniz var –
sandığın içində pambıq... Guya sandığın içində başqa şeylər, gözəl-
gözəl şeylər ola bilməmiş. İndi bir-bir sayım sənə ürəyinə salıb
istədiklərini, yoxsa təsvir eləyim o böyük və möhtəşəm xiffətini?!
Sən istəyən kimi çətin ki, bir şey istəmək mümkün olsun.

Oğlan (*Kişinin baxışlarından gizlənmək istəyir, amma ona doğru
uzanmış əlağacı onun elə bil ki, hər bir hərəkətini tənzim edir*). Hər
adam nəşə istəyir. Arzu edir, xəyala dalır, həsrət çəkir. Mən... şai-
rəm. Mənim... haqqım var... Deyirsən, onlar heç bir şey istəmirdilər.
İnanmıram. Hər bir adam nəşə istəyir.

K i ş i (*əlağacı ilə ağacın budaqlarına toxunur*). Çıxar yadından. Unut. İstəmisən, istəmisən də. Günah deyil ki. Bax, mən də gəlmişəm, sənin bütün istəklərini yerinə yetirirəm. Sənə bu dünyanı verirəm. Sənin buna haqqın var. Sən buna layıqsən. Başa düş bunu.

O ğ l a n. Nə təhər, nə təhər? Bütün istəklərimi?!

K i ş i ağacı rahat buraxır, diqqətlə Oğlana baxır.

K i ş i. Bütün istəklərini. Hamısını. Bir anın içində.

O ğ l a n (*qorxa-qorxa əlini əlağacına vurmaq istəyir*). Bir anın içində...

K i ş i (*əlağacını ondan gizləyir*). Bir arzun da qalmayacaq. Hamısı yerinə yetəcək. Təki sən istə.

O ğ l a n. Bütün arzularım...

K i ş i. Bütün arzuların. Ağlından ən keçibsə, nəyə və kimə bu dünyada əlin çatmayıbsa, nəyin və kimin dalınca gözün qalıbsa, hər şey, hər şey, eşidirsən, hər şey bir anın içində sənin olacaq. Heç bir arzun, heç bir kamın quru yerdə qalmayacaq. Sən elə gözəl istəyirdin ki, bütün bunları. İstəyirsən təcrübə edək? (*Əlindəki əlağacını hazır vəziyyətə gətirir – qaldırır*.)

O ğ l a n. Bilmirəm. Bilmirəm. Vaxt lazımdı. Çətindi. Ağlıma bir şey gəlmir. Yuxudu yaqın bunlar. Yəni səni deyirəm, yaqın yuxuma girmisən. Əvvəllər mən yuxular görərdim – rəngli...

K i ş i. Yox, yox, bunları hələ qoy bir tərəfə. Beynini yuxularla doldurma. Mənə bax, oğlum, mən dediyim sözün sahibiyəm. Görəcəksən. Darıxma. İnanacaqsan mənə. Mənə inanacaqsan. İndi isə... bilirsən nə var?! İndi isə gələk sənə.

O ğ l a n (*təəccüblə*). Mənə?

K i ş i. Bəs necə? Bütün bunların əvəzində sən də görək mən fəqir üçün... kiçik, kiçik bir iş görəsən. Su içmək kimi bir şey.

O ğ l a n. Nədi o su içmək kimi olan şey?

K i ş i. Heç. Sənə qorxuram, bir az çətin görünə əvvəl-əvvəl. Amma əslində çətin bir şey deyil.

O ğ l a n. Sən ki... deyirdin, mələksən. Sənin nəyə ehtiyacın ola bilər?! Sənə nə lazımdı? Nə istəyirsən? Bayaقدan hər şeyi mənə veriridin...

K i ş i (*son sözlərə məhəl qoymur*). Mənim də sənə ehtiyacım var, oğlum.

O ğ l a n. Nə ehtiyacıdı o?

K i ş i. Ehtiyacım sənin inamına, sənin... məhəbbətinədi.

O ğ l a n. Anladım.

K i ş i. Burda nə var ki anlamayasən. Sən məni inandırmalısən ki, mənə inanmısan. Məni... sevmisən...

O ğ l a n. İnanmışam... sevmişəm... Nəyinə görəki bu?

K i ş i. Eh, oğlum, nəyimə görəki soruşsan. Yaranışdan üzü bu yana hər kəs kiməsə nəyisə sübut edə-edə yaşayır, mövcud olur. (*Tərəddüd içində var-gəl edir*.) Mən də sübut etməliyəm. Sübut etməliyəm ki, məni də sevən var, mənə də inanan var... Kömək elə mənə.

O ğ l a n. Necə? Mən neyləyə bilərəm ki? Nə etməliyəm mən?

K i ş i (*Oğlanla üzbəüz durur*). Sadə bir şey. Çox sadə. Ən çox sevdiyin bir şeydən əl çəkməlisən.

O gözəl, o yaşıl ağacdən elə bil ah çıxır. Bütün gövdəsiylə titrəyir.

Oğlan ağaca yanaşır. Ona sarılmaq, onu sakitləşdirmək istəyir deyəsən.

O ğ l a n. Nədən? Ən çox sevdiyim şeydən? Mən bilmirəm nədi o. Sən bilirsən?

K i ş i (*qüssəli-qüssəli*). Mən bilirəm.

O ğ l a n (*Kişiyə dönür*). Nədi sənin bildiyin? Nəyi bilirsən sən? Nəyi?

K i ş i. Görək... Bilirsən nə var? Görək... yazı-pozunu götürüb qoyasan bir tərəfə.

O ğ l a n. Necə, necə?

K i ş i (*qətiyyətlə*). Bir misra da görək bundan sonra yazmayasan. Bir misra da... Cümlə – olar.

O ğ l a n. Nə? Yəni hər şey təzədən? Hər şey təzədən deməli? Bütün ələdlərlərinin əvəzində qəlbimi verməliyəm sənə? Ehtiyacın buymuş?..

K i ş i. Hər şey təzədən?! Sən deyə bilərsənmi sənin qəlbin bundan sonra nəyinə görək olacaq?!

O ğ l a n. Doğrudan da bütün istədlərlərim yerinə yetəndən sonra mən qəlbi neyləyirəm?! Hər şey dedin: pul, sərvət, mənsəb, mövqe...

K i ş i (*hövsələsiz*). Hər şey. Razısan?

O ğ l a n. Onsuz da günlərin bir günü istədlərlərim canlanıb mənim olduğunu görəndə yazı-pozu yada düşər?! (*Ağaca yanaşır*.) Belə-

belo işlər... (Kişiyə.) Maraqlıdı, sən onsuz da buna nail olacaqdın. Qəlbim onsuz da səninkiydi. Niyə şort qoyursan bunu?

Kişi. Əsas məsələ də elə budur. Görək özün əvvəlcədən buna razılıq verərsən. Düşünüb-daşınıb...

Oğlan (ağaca dönür). Belə də. Birdən razı olmasam?..

Kişi. Olma. Bir saniyə sonra mən yox oluram. Sən də bütün bunları bir anın içində unudursan. İstəyirsən bunu?

Oğlan tələsik Kişiyə dönür. Ağacı da, onun möhrəmliyini, doğmağını bir anın içində unudur.

Oğlan. Dayan. Deyirsən o şairlər heç nə istəmirdilər? Heç nə?

Kişi. Lap elə heç nə istəmirdilər də demək olmaz. Ancaq sən kimi istəyən yoxdu aralarında.

Oğlan. Mənim ön böyük arzum... Mənim ön böyük arzum vardı. Məktəb illərinin yadigarıdır. Bir qızı... yəni sevirdim. Şeirlərimin hamısı, bəlkə də çoxu onun adınadı. İndi şeirlərimi verib onu istəyə-cəyəm səndən.

Kişi. İstə.

Oğlan. Deməli, bu şeirlər də bir şeyə yaradı.

Kişi. Deməli yaradı.

Oğlan. Mən... kəsibam. Həmişə istəmişəm ki...

Kişi. Bilirəm.

Oğlan. Olacaq?

Kişi. Olacaq.

Oğlan. Evim, bağım, məşinlərim, qulluğumda duranlar... Bir tikə çörəyim?

Kişi. Hamısı, hamısı olacaq.

Oğlan. Bütün dünyada tanınmış adam olmaq istəyirəm. Birinci.

Kişi. Varınla, dövlətinlə – bəli.

Oğlan. Ver, ver mənə bütün bunları. Ver. Ala, ala, götür, bax, bunu, bunu, bunu da al, bunu indiyə bitirmişdim, bax gör nə gözəldi, dilinə bax, dilinə...

Kişi. Diliniz... çötəndi bir az...

Oğlan. Al, götür heç nə qalmasın. Bilirsen?! Birdən-birə mən başa düşdüm deyəsən. Mən axı bunların heç birini, mənə ön öziz olanını da, mənim canımın, qanımın, iliyimin içindən çıxanını da...

Kişi. Hə...

Oğlan. Sevmişəm. Sevmişəm. Sən bunu bilirdin?

Kişi. Bu sən öz işindi. Niyə darıxdırırsan özünü? Unudacaqsan bu xırda şeyləri. "Sevmişəm-sevməmişəm. Sevmişəm-sevməmişəm". Bilirsen nə var?! Bir azdan, bütün arzuların yerinə yetəndən sonra bu dediklərinin heç bir mənası qalmayacaq. Elə rahat olacaqsan ki. Sevmisən sən bunları. Sevo-sevo yazmısan. Amma rahat olmalısan.

Oğlanın çiyinlərindən elə bil yük götürülür. Elə yüngülləşir ki.

Oğlan. Bax, mən onu istəyirəm. Onu. Rahatlığı. Nəhayət tapdım. Bütün istədiklərimin bir adı var: rahatlıq... Bəli, rahatlıq.

Kişi. Bilirsen nə var?! Onu istəmə. Məsləhot deyil. Bütün istədiklərinin yeganə adına dönəndə rahatlıq sizin dilinizdə hiss edil-mədən öz mahiyyətini, sonra da adını dəyişir.

Oğlan. Nəyini dəyişir? Necə? Nə ad qoyur özünə? Mahiyyətini dəyişir... (Ağaca baxır və birdən anlayan kimi olur.) Yəni... aman.

Kişi. Bəli, bəli, özünü ki var. Onu istəmə. Neynirsən rahatlığı?

Oğlan. Əlbəttə, əlbəttə. İstəmirəm. İstəmirəm onu. Sən mənə düz başa düşmədin. Onu istəmirəm. Bəs nə istəyirəm? Allah, nə istəyirəm? Bilmirəm, nə istədiyimi bilmirəm. Nə istəyə bilərəm səndən mən? Nə?

Kişi. Niyə tələsirsən, oğlum? Darıxdırma özünü. Tələsmə. Əvvəlcə, de görüm, razısan mənim şortıma?

Oğlan (tələsik, ağaca tərəf baxmadan, gözlərini ağacdən gizlə-yərək). Razıyam. Guya sən gələndə bilmirdin ki, mən razı olacağam.

Kişi. Bilirsen nə var?! Bilmirdim. Doğrudan bilmirdim.

Ağac elə bil göz önündə qocadır, ol-qolu, budaqları yanına düşür. Musiqinin tükürpordici səsi altında otaf qaranlığa bürünür. İşıqlananda yenə həmin budbox ağac, onun altında oturmş Qadın və Oğlan görünür.

Oğlan. Unuduram. Bir az da keçsə, lap unudacağam. O bura gəlir. Görürsən? O rəngin adı nədi, bura gəlir. Görürsən sən? O rəngin adı nədi, bura gəlir.

Musiqinin marşvari sadası altında rənglərin rəqsi başlayır.

Görürsən sən? Görmürsən, görmürsən, görmürsən...

Musiqi də kəsir, rənglər də gözəndən itir. Qadın yorğun-yorğun oturduğu yerdən qalxır, Oğlana yanaşır.

Qadın. Sakit ol. Heç nə yoxdu. Sakit ol. Yavaş-yavaş çıxardır-san tikani ürəyindən. Addım-addım, bax, yenidən özünə, özünə dönmək üzrəsen. Düzələcək, hər şey düzələcək.

Oğlan. Sonra o mənə tərəf nifrətlə baxdı. Yox, nifrətlə deyildi bəlkə də, ikrahla, hə, ikrahla baxdı. Mən nə elədim axı? (*Ağaca baxır.*) Niyə o mənə elə baxdı?.. Kim olsaydı razı olmazdı?

Qadın. Olardı, olardı. Sənin heç bir günahın yoxdu. Bilirsən nə var?! Özün özünə mübarizə aparma. Ən pisi budu. Yüz faiz, məğlubiyyətə. Ya sən məğlub olacaqsan, ya da...

Oğlan. Bilirəm, bilirəm, yenə də sən. Yenə özün. Mən... bir zaman gəlsə və mən ölməyi arzulasa, istərdim ki, bu sənin, ancaq sənin, təkcə sənin yanında baş versin.

Qadın. Sən qorxursan?

Oğlan. Mən... darıxıram. Ürəyim partlayır, partlayır, partlaya bilmir.

Qadın. Bəlkə bugünkü bədi?..

Oğlan. Bilmirəm. Amma elə bil mən yenə də onu görürəm. Onu eşidirəm. O elə bil nəso soruşur məndən...

Yenə musiqinin həzin səsi altında qaranlıq düşür və ətraf ağarınca Kişini və Oğlanı yamyasıl və gözəlləşmiş ağacın yanında görürük.

Kişi. Birinci istəyin nədi, oğlum?

Oğlan. İstəyirəm. İstəyirəm ki, özün bilirsən də. Hər şeyi istəyirəm. Bayaq dediklərimin hamısını. Noldu? Çətin oldu deyəsən?!

Kişi. Belə də. Eybi yox. Birtəhər çıxarıq bu işin altından.

Oğlan (*lağla*). Bax da neynirsən.

Kişi. Oldu. Amma bir məsələni yenə də dəqiqləşdirmək lazımdı.

Oğlan. Hansı məsələni?

Kişi. Bilirsən nə var?! Cavab verməlisən. Sənin bütün istəklərinin yerinə yetməsi sənin və yalnız sənin üçün, sənin dünyanda baş versin, ya ki bu dəyişmələri hamı bilsin? Bunun cavabını bilməliyəm.

Oğlan. Nə danışırısan sən? Neynirəm başqalarının da bunları bilməyini?! Ancaq mən. Ancaq mənim dünyam. Heç kimin bilməyi lazım deyil. Bu da mənim şərtimdir.

Kişi. Bax işinə. Mən elə eləyə bilərdim ki, bütün səninlə bağlı dəyişmələr, yeniliklər hamıya əvvəlcədən olmuş kimi, təbii bir şey kimi görünsün.

Oğlan. Yox, yox, yox, yox. Heç kimi bu işə qatma. Ancaq mən. Ancaq mənim üçün.

Kişi. Hörmətli seçimdir. (*Üzünü ağaca tutur.*) Dil, dil ağırıdı.

Oğlan. Başla, başla. Uzatma. Gəlmisən, başla. Ürəyimi üzmə.

Kişi. Başla deyirsən, başlayaq. Yaxşı, nədən başlayaq?.. Nədən...

Qofil musiqi Kişinin sözünü ağzında qoyur. Hava qaralır və ağaranda yenə cəliləşmiş və qocalmış ağacı, altında bardaş qurub oturmuş Qadını və dörd tərəfə boylanıb kimisə axtaran Oğlanı görürük.

Qadın (*astadan, ağır-ağır*). Gör bir necə də beyninə, qəlbinə girib. Gör necə səni çıxarıb məhvəridən. Belə işlərin ustasıdı. Üzmə özünü. Sənin nə günahın var?! Eşidirsən bu səsləri yenə?

Musiqi də çox-chox uzaqlardan gəlir, rəngləri də artıq əvvəlki kimi təmiz seçilmir. Oğlan elə bil onları indi xatırlayır.

Oğlan. Hardadı? Artıq elə bil yox oldular. Zəiflədi səsləri. Rənglər elə bil bir-birinə qarışmağa başladı. Sən onları seçə bilirsən? De mənə, sən allah, de mənə, yoxdu ki, mənim günahım? Niyə mənə seçdi? Niyə mənə?

Qadın. Yoxdu. Heç bir günahın yoxdu. Qurtulacaqsan. Bilirsən nə var?! Nə qədər kömək eləsən mənə, danışsan mənə bütün hər şeyi, boşaltsan ürəyini addım-addım, o gəldiyi anın əvvəlinə və sonuna gedə bilsək, onun gəlişini tam olaraq... mühasirəyə alıb sənin beynindən, ürəyindən silə bilsək – qurtulmusan. Daha bir şey demədi?

Oğlan. Yox. Başqa bir şey demədi. (*Ağaca.*) Mənim yaddaşım dəmir kimidi. Başqa bir şey desəydi, yadımda olardı. İnanmırsan? Deyərdim sənə. (*Qadın dönür, onu diqqətlə gözədən keçirir.*) Səndən başqa kimi var? Necə də ağdı paltarın. Ağappaq. Necə gözəl səsin var...

Qadın. Bunlar sonra. Sonra.

Kişi xəyal kimi gəlib onların arasında durur. Qadın onu görmür, yavaş-yavaş gedib ağacın altında öz yerində oturur.

Kişi. Az qala yadımdan çıxacaqdı. Bir şeyi də səndən... xahiş etmək istəyirəm. Bu şərt deyil, xahiş eləyirəm. Əslində bilmək istəyirsən, səni qoruyuram bu xahişimlə.

Oğlan. Nə xahişdi o elə?

Kişi. Bilirsən nə var?! Vaxt gələcək, oğlum, bu həyat ağacına bənzər bir şey gələcək sənənin yanına. Şirin, mənim kimi yox, çox şirin dillə səndən mənim baramda bəzi şeylər soruşmağa başlayacaq. Guya səni xilas edəcəyini, qurtaracağını söyləyəcək. Mənim sənə nələr dediyimə maraq edəcək. Mən sənə verdiyim sözü yerinə yetirdim. Əşdirsənmi sən indi bu rənglərin səsini?

Musiqi yenə başlayır və rənglər yenə Oğlanı ohato edir.

Hər şey, hər şey rəngdi ilk əvvəldən, oğlum. Əşdirsənmi? Bax, onlar artıq sənə cavab verməyə başlayıblar. Onlar da səni eşitdilər. Sən artıq azadsan. O səni yerə pərçimləyən ağır qəlbin yoxdu. Uç uçmaq istəsən. Azadsan. Amma heç kimə, heç kimə, xüsusən də ağappaq rəngə bürünmüş, amma rəngləri eşidə bilməyənlərə heç nə, heç nə demə. Səninçün belə yaxşıdı. Heç nə. Heç kimə.

Kişi birdən yox olur. Oğlan buna təəccüb etmir.

Oğlan (*Qadına*). Sən eşdirsən onları?

Qadın. Yox. Onları eşitmək mümkün deyil. Sən də onları eşitməyəcəksən.

Oğlan (*öz-özünə*). Mümkün deyil?! Unutdum. Ən əsas bir şeyi unutdum. Necə də unutdum.

Qadın. Sən də eşitməyəcəksən. Darıxma. Qurtulacaqsan. Azad olacaqsan. Azad.

Oğlan (*nəşə xatırlayırmış kimi*). Hə. O da elə deyirdi. "Azad olacaqsan". (*Birdən-birə nəşə bir qərara gəlir.*) Gedək. Ürəyim darıxdı.

Qadın (*Oğlanın yanına gəlir*). Darıxdırma özünü. Gedək deyirsən, gedək. Hər şey yaxşı olacaq. Üzölmə. Başqa bir şey deməmişdi ki, sənə?.. Guya kimə gələcək, onun barəsində sorğu-sual edəcək?!

Oğlan (*qətiyyətlə*). Yox, daha heç nə deməmişdi. Gedək. Bilirsən nə var?! Bu səslər zəhləmi tökməyə başladı. Gedək, bəsdü...

Qadın. Bilirsən nə var???

Gedir. Qaranlıqda ağappaq ağacın ağacın ətrafına fırlanır, fırlanır və musiqiyə bir yerdə rənglərin rəqsi yenidən başlayanda biz yenə o ağacı – gözəl, yamyaşıl və cavan ağacı görüb, heç olmasa buna dərindən və rahatlıqla köksümüzü ötürürük.

Bakı, 1994

MƏNZƏR NİGARLI

(1950)

Eynullayeva Mənzər Əsəd qızı (Nigarlı), nasir – Əli Bayramlı rayonunun Muğan kəndində anadan olmuş, orada 10 nömrəli məktəbi (1967), Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini (1971-1976) bitirmişdir. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının "Elm" nəşriyyatında korrektor, kiçik redaktor, redaktor vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda Azərbaycan EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda elmi işçidir.

Ədəbi fəaliyyətə (1969) "Azərbaycan gəncləri" qəzetində "Şübhə" hekayəsi ilə başlamış, "Həmin axşam" (1980), "Yarımcıq məzuniyyəti" (1986), "Qara örpək" (1992), "Oğuz gözəllikləri" (2003) kitablarının müəllifidir. "Tar", "Təhlükə sonuşdu" pyesləri televiziya, "Tənha durna qatari", Seyid Şuşinskiyə həsr etdiyi "Qızıl qaval" əsərləri ilə radioda səhnələşdirilmiş, "Qızıl qaval" pyesi radionun Qızıl fonduna daxil edilmişdir.

Mənzər Nigarlı Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür (1983).

QARA ÖRPƏK

İki pərdəli, on şəkilli pyes

İŞTİRAK EDİRLƏR

Əfruz	
Əli	– Əfruzun əri
Sayad	– Əfruzun bacısı
Maral xala	– Əfruzun analığı
Qızılgül	
Tovuz	– Əfruzun qızları
Qədir kişi	
Oğlu	
Tovuz xala	– Əlinin anası
Lalə	
Anaxanın xala	
Şükriyyə	
İsmayıl	
Prokuror	

Minas
Eynəkli kişi
Hərbi paltarlı adam
Sürücü
Cavan gəlin
Çarşablı qadın
Kamera işçisi
Qəniro

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Vaqzal. Aşağıüstüdür. Qatarın sosi. Hiss olunur ki, uzaqlaşır. Perrondan köhnə, qara örpəkli bir qadın düşür, tını keçib nımdaş çamadanını yero qoyur, öyilib yerdən bir ovuc torpaq götürür, dodaqlarına aparıb öpür. Qadının otuz altı yaşı var. Ancaq saçları tamam ağarmışdır. Ona əlliye yaxın yaş vermək olardı. Qadın belini əyərək avtobus dayanacağına üz tutur.

Əfruz (öz-özünə). Arzuma çatdım. (Torpağa baxıb ağlayır.) Bu mənim torpağımdır. Vətənimin, yurdumun torpağıdır. (Dayanaqda dayananlar ona təəccüblə baxıb keçirlər. Skamyada, əlində bir dəstə gül olan cavan bir qız ona heyrətlə baxır.)

Lalə (öz-özünə). Qəribədir. Görən, kimdir bu qadın? Əlbət, uzaqdan gəlib.

Əfruz (qızın əlindəki güllərə baxıb diksinir və sonra yanında oturub nımdaş çamadanını yanına qoyur). Salam, qızım.

Lalə. Salam, xala. Bura keçin. Buranı külək tutmur.

Əfruz. Çox sağ ol, qızım. Sabuncuya avtobus burdan gedir?

Lalə. Gedir, xala, indicə getdi. Mən özüm də Mərdəkəna gedirəm. O biri avtobus hələ saat yarımından sonra gələcək.

Əfruz. Nə pis oldu, bala. Demək, bir saatdan çox gözləməli... (Üzünə kədər çökür. Öz-özünə.) Dözə bilmirəm. On il dözmüşəm, bu bir saati dözə bilmirəm. Şükür, vətənimə gördüm. Birce özümü o tifillərə çatdıra bilsəydim.

Lalə. Xala, mən sizin yerdən torpaq götürüb öpdüyünüzü gördüm. Deyəsən vətəndən çoxdan çıxmısınız. Uzaqdan gəlmisiniz, hə?

Əfruz. Hə, bala. (Acı-acı gülr.) Heç bilmirəm nə deyim sənə. Heç dilim də gəlmir. (Gözləri yaşarır. Əyilib yerdəki torpaqdan götür-

rüb üzünə, dodaqlarına sürtür.) Bu torpaq üçün on il göz yaşı tökmüşəm. (Qalxıb havanı nəfəsinə çəkir.) Yurdumun ətrini hiss edirsən? (Dərindən nəfəs ala-ala əlini yana açır, elə bil həsrətində olduğu vətəni qucaqlamaq istəyir.) Gör necə ətirlidir. Torpağına qurban olum. Yüz yerin torpağını gətirib torpağıma qatsaydılar, öz torpağımla o saat seçərdim. (Laləyə.) Axı sən haradan biləsən, bala, qərbətdə qəriblik keçirən nə əzablar çəkir. (Ağlayır.)

Lalə. Vətəndən çoxdan çıxmışdınız?

Əfruz (acı-acı gülr). Özüm çıxmamışam, çıxartmışdılar... (Susur.) Düz on ildir.

Lalə. On ildir?

Əfruz. On ildir ki, məni balalarımın, evimdən-əşiyimdən, elimdən-obamdan ayırıb sürgün ediblər.

Lalə (həyəcanla). Hara?

Əfruz. Qazaxıstana, Axmedlinski deyilən bir xarabaxanaya.

Lalə. Axı niyə? Niyə sürgün etdilər?

Əfruz. Hesabla da, bala. 37-də niyə hamını sürgün edirdilər? Məni də ona görə. (Avtobus yoluna baxır.) Ürəyim davam gətirmir. Ləngiməşəydim, avtobusa çatardım. (Laləyə.) Qızım, Sabuncuya əvvəllər qatar işləyirdi. İndi bilmirsən qatarlar yenə də?..

Lalə. Qatar işləməyinə işləyir, ancaq yollar indi təmirdədir. Elə ona görə də avtobus gözləməli olacağıq. (Həyəcanla Əfruzə baxır.) Görünür, xala, çox əzab çəkmişiniz. (Yaxınlaşıb Əfruzun əlindən tutur.) Mənə elə gəlir ki, yaşınız çox deyil... Ancaq saçlarınız ağappaqdır. Bu qara örpəyi açın başınızdan, sizə yaraşmır.

Əfruz (tez əlini şalına toxundurur). Yox, qızım, yox, açmaram. Əhdim var axı...

Lalə. Bağışlayın məni, görürəm dərdiniz böyükdür.

Əfruz. İndi kimin dərdi yoxdur ki... (Pıçıltyla.) Bu zamanədə də dərdsiz insan olar? (Öz-özünə fikirləşir.) Əli kaş gedib oxumaydı Moskvada. (Kinaya ilə.) Oxuyanlar, ziyalılar Azərbaycan üçün qorxulu idi axı.

Lalə. Əli kimdir ki?..

Əfruz (fikirlə). Yoldaşım. Altı il Moskvada oxudu ki, gəlib camaatına gün ağlasın. Qoymadılar... O vaxt mənim on yeddi yaşım var idi. (Üzünə təbəssüm qonur, xəyala dalır.) Heç Şəkini görmüsənmi, qızım?

Lalə. Bir dəfə. Məktəbdən aparıblar. Xan sarayına. Ekskursiya. Gözəl yerlərdir.

Əfruz. Gözəl də dedin qoydun. May ayında olasan oralarda. Qızılgül ayında. *(Lalənin əlindəki qızılgülü alıb iyləyir, sonra qıza qaytarır.)* Bu güllər mənim yurdumun güllərindəndir. Sənə yaxınlaşanda əlində görüb dıxsındım. Eh, qızım, Qazaxıstanın şaxtalı, sort qışında, isti, bürkülü yayında qızılgül o qədər yuxuma girib ki... Bu gülü o qədər sevirik ki, Əliylə mən. Qızımızın adını da Qızılgül qoyduq. Eh, qızım, mənim uşaqlığım, gəncliyim qızılgülün məskəni Şəkiddə keçib. Gəlinlik duvağını üzümə burda salıblar. *(Sonra fikirli sükuta gedir.)* Görək, Əli gedib oxumayaydı Moskvada. Heç özüm də bilmirəm nə danışırım. Bəyəm, ancaq oxuyanları həbs edirdilər? Əlinin ağına haradan gələrdi ki... *(Sükut.)* Neçə il qütbətdə qalıb oxumuşdu ki, gəlib camaatına bir gün ağlasın.

Lalə. Xalə, yoldaşınızın nə günahı var idi ki, onu həbs etdilər?

Əfruz. Bircə məqalənin üstündə. *(Fikrə gedir.)* Məqalə bizim Zəngəzur, Göycə torpaqlarımızın taleyindən idi, bala. *(Pıçıltya keçir.)* İyirminci ildə torpaqlar ermənilərə verildi. Peşqəş verildi, bala, peşqəş. Axı torpaqlar bizim idi. Ermənilər hələ Qarabağa, Naxçıvana da iştahalarını itiləmişdilər. Əli dözə bilmirdi. Torpaqlar yadlara paylanılırdı. Heç kəs dillənə bilmirdi. Danışanı gecəylə gəlib evdən aparırdılar. Azərbaycanı məhv etmək üçün əvvəlcə onun ziyahlarını aradan götürürdülər. *(Sükuta gedir.)* Əli Moskvadan gələndə mənim on yeddi yaşım vardı... *(Susur.)*

Lalə. Danışın da, xalə. Mən qulaq asmaq istəyirəm.

İKİNCİ ŞƏKİL

Səhnə dəyişir. Əlilənin evi. Güllü-çiçəklili bir həyat. Əli evyana çıxır, çiyinlə pəncəyini salıb. Şəhəri geyimindədir.

Əli. Elə bil dünyanın bir parça yaşıllığına düşmüşəm. Gör neçə ildir kəndimin yazını görmürdüm. Əsil cənnətdir buralar. Heç yana getməyəcəyəm. Düzdür, şəhər həyatı çəkir adamı, ancaq bu yerləri heç nəyə dəyişməzəm.

Tovuz xalə *(evdən çıxıb oğluna yaxınlaşır)*. Qadavu alım sənə, ay Əli, darıxmırsan ki?

Əli. Yox, ana, adam da öz evində darıxar? *(Qızılgüldən dərib iyləyir.)* Ana, Yusif əmigidən bir xəbər yoxdur. İstəyirəm, bir onlara da deyəm.

Tovuz xalə. Hamısının canıya duası var. A bala, birdən o boyda Möskövəyə öyrəşərsən, buranı bəyənəməzsən ha...

Əli. Nə danışırısan, ana. Adam da qütbəti öz vətəni hesab edər? Hər kəsin öz evi, öz eli.

Tovuz xalə *(sevinir)*. Nə yaxşı, oğul, onda gəl mən deyənə.

Əli. Sən nə deyirsən ki?

Tovuz. İstəyirəm səni evləndirəm axı.

Əli *(tutulur)*. Nə tez, ana, bir mafar ver də.

Tovuz xalə. Hər şeyin vaxtı-vədəsi var axı. Yaş ki ötür, daha yaşın yiyəsini yola gətirmək mümkün olmur ki, evləndirəsən. Sənin də yaşın ötür, bala. Qohum-qonşuda da qızlar çoxdu, hansının qapısına getsəm, yox deməzlər.

Əli *(zarafatla)*. Nə bilirən yox deməzlər. Mən kiməm ki?.. Göydən düşmüşəm?

Tovuz xalə. Əlbəttə, mənim balam, göydən yox ey, lap elə göyün yeddinci qatından düşmüşən. Hansı köpəyin qızıdır ki, sənə yox deyə.

Əli *(gülür)*. Gəlini indidən söymə də, ana. Yoxsa indidən belə eləsən...

Tovuz xalə. Lap söyləyirəm, o yana da keçərəm. Adımı dəyişərəm biləm ki, səni görüb sənə yox deyələr. Sən bircə razılığını ver. Hansı qarıya əlini uzatsan gedib dayıdostunla əmidostunu götürüb elçiliyini edərdim. Lap elə bu saat.

Əli. Ana, lap gerçəklədin ki... *(Gülür.)* Yox, hələ evlənmək məsələsi qalsın sonraya.

Tovuz xalə *(məyuslaşır)*. Vallah, səndən baş açə bilmirəm. Həlləm-qəlləmlik eləmə də. Mənim də arzum var, diləyim var axı.

Əli *(fikirli var-gəl edir)*. Ana, camaatımızın vəziyyəti pisdır. Savad yox, dolanışq yox. Qoy görüm neylərəm. İşləmək lazımdır, ana, işləmək.

Qədir kişi əlində tar, oğlu da yanında həyətdən keçir.

Əlini görüb ayaq saxlayır, basır-basır.

Qədir kişi. A bala, Əli döyülən?

Əli *(yaxınlaşıb əl tutur)*. Əliyəm də, Qədir dayı, tanımadın?

Qədir kişi. Ay səni xoş gördük, bala! (*Əlini qucaqlayıb öpür.*) Xoş gəlmisən. Qədəmlərinə qurban olum. Axır ki, oxumağını qurtardın. (*Tovuz.*) Gözün aydın olsun, Tovuz bacı.

Əli. Sağ ol. Ağzun dualı olsun. Gəl çay içginən.

Qədir kişi (*tarı oturduğu stula söykəyib əlindəki zənbili yerə qoyur*). İndi harada işləmək fikrin var, oğul?

Əli. Darülmüəllimdə. Tarixdən dərs demək istəyirəm.

Qədir kişi. De, bala, de. Bizə, bisavadsızlara bir gün ağla. (*Sükut.*) Salma bizi o əyyaş usta Təvəkkül kimilərin əlinə. (*Tarı gös-tərir.*) Bu gün o kələkbaz usta Təvəkkül yaman mənə kələk gəldi, köpək oğlu. Uşaq olmasaydı, mənə dolayacaqdı. (*Gülür.*)

Əli. Nolub, Qədir dayı? Kim səni aldadıb?

Qədir kişi. Kim olacaq? O fırıldaqçı Təvəkkül.

Tovuz xala (*evə keçib çay gətirir*). Sən allah, şimiyyatdan qoy ağzuva. Əli gətirib Möskövədən.

Qədir kişi (*şirniyyatdan birini ağzına atır*). Ağzın şirin olsun, ağzımı şirin elədin. (*Oğluna.*) Sən danış.

Oğlu (*gülür*). Yox, dədə, sən danış.

Qədir kişi. Yox, sən danış.

Oğlu. Yox, sən danış.

Qədir kişi. Danışım deyirsən, danışım da. (*Başını bulayır.*) Biyabır elədim özümü. (*Əli tarı əlinə alıb ora-burasına əl gəzdirir.*) Bu tarı, Əli bala, aparmışdım usta Təvəkkülün yanına. Dedim baxsın, görsün simi-zadı yerindədimi. Uşaq tez-tez şikayətlənirdi ki, tarım sözümə baxmır. Usta Təvəkkül, o kələkbaz tara baxan kimi dedi, Qədir kişi, tarın zəhərlənib. Dedim nə danışsın, kişi. Dedi, tar zəhərlənib ki, zəhərlənib. Əli, Tovuz bacı, kişi mənə necə inandırıldısa düşdüm ayaqlarının altına. Yalan olmasın, ilan dili çıxartdım. Dedim, sən olasan o göydəki Allaha gör bu tarı neylərsən. Tar xarab olsa, uşağı kiridə bilməyəcəm. Dedim, ayə, bu tar nə təhər olub zəhərlənib? Dedi, meşədə bu tarın ağacına əfi ilan – meşənin əclaf sürünənlərindən biri gəlib zəhərini töküüb.

Əli (*qahqəhə çəkib gülür*). Zəhərini töküüb?

Qədir kişi. Hə, elə beləcə dedi. Dedim, usta Təvəkkül, bunun bir çarəsi varmı? Dedi, var. Dünyavi-ələmdə elə bir şey yoxdur ki, onun çarəsi tapılmaya. Lap qaldım məəttəl, dedim bu bic vələ-düzzinə nəşə bir şey eləyəcək. Hə, dedi, getməlisən bazara. Bir şüşə

araq, yarım girvənkə Kəlbəcər balı, yarım girvənkə kərə yağı, on dənə yumurta, beş-altı dənə lavaş. Bunların gərək, hamısı əlimin altında ola, aparacağam bu aldığım şeyləri padvalıma. O qaranlıq padvalımda gərək məndən savayı bir ins-cins görünməyə. Əstəğ-fürullah, dedim, yaxşı bu nəməyə olan işdi. Dedi, ay avam, bu tardı. Hə, dedim, tardı, dedi o alacağın lavaşı bürüyəcəyəm bu tara, balı yaxıb o alacağın lavaşı üstünə qoyub nazik iplə sarıyacağam. Tarın da, dedi, həm altından, həm də üstündən oyuq açacağam. Tarın üstündəki oyuqdan araqı tökəcəyəm ki, tarın nə zəhər-zühəri var o biri oyuqdan çıxsın. Daha sənin uşağının tarına zaval olmayacaq.

Əli (*gülür*). Demək, sən də gedib bu təamları aldın?

Qədir kişi. Aldım, bala, aldım. Aparıb verdim o nadürüstə. Uşaq gəlib çıxmasaydı...

Oğlu. Əli əmi, heç tar da zəhərlənər?

Əli. Onu atandan soruş, qardaş.

Qədir kişi. Hə, o Təvəkkül elə əlimdəkiləri qamarlamışdı ki, bu bic bala qoymadı. Kişinin ağzı sulana-sulana qaldı. (*Gülür.*)

Əli (*tar əlində öz-özünə qüssəylə*). Qədir əmilərə baxıram, camaatın gününə ağlayıram. Savadsızlıq, cəhəlat ələmi bürüyüb. (*Bir tərəfdə oturub tarı yoxlayır. Öz-özünə.*) Tarı da bizə çox görür-lər. Azərbaycanın bu gözəl alətini qadağan etmək istəyirlər. (*Öz-özünə zülmünə edir.*) Oxu tar, səşindən ən lətif şeirlər dinləyim. (*Qədirlə.*) Qədir kişi, tar elədir. İcazə versəydin, bir şey çalardım.

Qədir kişi. Çal, bala, ürəyimiz bir az açılısın.

Əli (*çalır, hamı qulaq asır. Sonra Əli tarı Qədir kişiyyə verib ayağa qalxır*). İnşallah, qoy işim yoluna düşsün, darülmüəllimdə musiqi dərnəyi açdıracağam.

Qədir kişi (*getməyə hazırlaşır*). Bax, bu əla olar, bala. Sağ olun, Allah süfrənizi açıq eləsin. (*Əliyə.*) Bir bizim tərəflərə də keç. (*Gedir.*)

Tovuz xala da dil-ağız edir.

Əli. Baş üstə, Qədir əmi, gələrəm. (*Pencəyini geyinir.*) Ana, mən istəyirəm bir Yusif əmiyə dəyəm. (*Gedir.*)

Tovuz xala (*ardınca baxıb əlini göyə qaldırır*). Ay Allah, bu uşağı yola gətirginən.

Səhnə dəyişilir.

Yusif əminin evi. Ev xalça ilə döşənilib. Əfruz evdə oturub kitab oxuyur, sonra nə fikirləşirsə kolağayısını açıb güzgünün qabağına keçir və saçlarını darayır. Əli gəlib qapının xandarında dayanır.
Əfruz güzgüdə, Əli isə arxadan ona baxır.

Əli (*heyratla öz-özünə*). Bu gözəl qız kimdi? Yəni Əfruzdu? Mən Moskvada olanda bu qız lap uşaq idi ki... (*Əfruzu səsləyir.*) Əfruz! Əfruz (*çaşıb bilmir nə etsin və əliylə üzünü qapayır*). Bıy, Allah məni öldürsün.

Əli. Əfruz, salam, yəni sən doğrudan Əfruzsan?

Əfruz (*öz-özünə*). Bu ki Əhməd bəyin oğlu Əlidi. (*Əliyə*.) Xoş gəlmisiniz. (*Sükut.*) Sənə kim lazımdır ki?

Əli. Mənə? Heç kim. Ancaq sən doğrudan Əfruzsan?

Əfruz. Lap elə Əfruzam. Nolsun Əfruzam.

Əli. Söz soruşmaq olmaz? Mən nə dedim ki, belə hirsələnirsən?

Əfruz (*çaşır*). Sən? Nə bilim nə dedin?

Əli. Onda məni niyə acılayırsan? Niyə belə qarşılayırsan?

Əfruz. Mən? Nə vaxt?

Əli. İndi bu saat.

Əfruz. Mən?

Əli. Hə də, sən.

Əfruz yenidən üzünü qapayır. Güzgüdə daha qızın üzü görünür. Əli qızın gur, qara saçlarından gözlərini çəkmir. Sonra Əfruzla elə gəlir ki, oğlan çıxıb gedib. Əllərini çəkib qapının kəndarına baxır.
Əli getməmişdi və birdən qəhqəhə çəkib güldür.
Əfruz əvvəlcə istəyir yenidən hirsəlsin, ancaq o da Əliyə qoşulub güldür.

Maral xala (*o biri otaqdan gəlir*). Əfruz, a bala, haradasan? Bəs sənə demədim ki, təndiri qala. Xəmir qızcırır. Buy, bu qız yenə güzgüyə baxır ki... A bala, bu güzgüyə az bax da. Vallah, o qədər baxacaqsan ki, axır iraq səndən dəli olacaqsan.

Əfruz (*öz-özünə*). Biyabır elədin ki, məni. Mən də vaxt tapdım güzgüyə baxmağa.

Maral xala (*gəlib qızının saçlarına tumar çəkir*). Dur başına bir şey at, adam-zad gələr.

Əfruz yenə də oliylə üzünü qapayır.

Maral xala (*çönüb Əlini görür, diksindir*). Əli? (*Yaşmaqqlanır.*) Ay oğul, xoş gəlmisən, səfa gətirmisən. (*Görüşürlər.*) Gələn ayaqlarına qurban olum.

Əli. Çox sağ ol, Maral xala. Xoş gününüz olsun.

Maral xala. Vallah elə gələcəkdin sizə. Tovuz bacıya gözaydınlığı verməyə.

Əli (*bir gözü Əfruzda*). Maral xala, gəldim Yusif əmiyə baş çəkim. Necədir Yusif əmi, əhvalı babatdırımı?

Maral xala (*üzünə kədər çökür*). Əhvalı? Nə deyim, bala?! (*Sükut.*) Zəmanə yaman dəyişib. It yiyəsini tanımır, oğul. Yusif əmin də... Ayaq üstə durma, Əli, keç oyləş, kişini bu saat çağırım. (*Əfruz.*) Ay Əfruz, qonağı nəyşə ayaq üstə saxlatmışsan. O kətil-lərdən gətirsənə. (*Gedir.*)

Əfruz (*kolağayısını başında düzəldə-düzəldə*). Kətil niyə? Odey mütəkkə, otursun da yerdə.

Əli. Zəhmət çəkmə, Əfruz, elə yerdəcə oturacağam.

Əfruz (*dili açılır*). Şəhərli oğlan yerdə otura bilməz, ayaqları ağrıyar.

Əli. Mənə niyə şəhərli oğlan deyirsən? Mən də bu kəndin uşağı deyiləm?

Əfruz z. Nə bilim. Bulaq başında qızlar deyirlər ki, guya sən özünü yaman çəkirsən. Geyimin də ki, belə bir cürədir ey.

Əli (*gülür*). Mən çəkirəm? Sənə düz deməyiblər, Əfruz.

Əfruz. Eh, nə bilim. Şəhəri görənlər buranı bəyənməzlər. Kim burdan gedirsə qayıtmır. Yəqin sən də...

Əli. Yox, Əfruz, mən burda qalmaq istəyirəm. Darılmüəllimdə dərs deyəcəm.

Əfruz. Dərs deyəcəksən? Aman Allah. (*Özünü itirir.*) Onda mənə də dərs deyəcəksiniz ki? (*Bilmir necə hörmət etsin.*) Bu saat kətil gətirərəm. Bu saat. (*Qaçır.*)

Əli (*öz-özünə*). Əfruzla nə oldu, görən, qorxdı.

Yusif əmi (*gəlir*). Ay bala, xoş gəlmisən, səfa gətirmisən! (*Öpüşürlər.*) Ay Maral, yemək hazırla.

Əli. Əmi, nə zəhmət çəkirsiniz. Çox oturmayacağam. (*Təz-təz Əfruz gələn tərəfə baxır.*)

Maral otaqdan çıxır.

Yusif əmi. Ay uşaq, çay gətirin.

Əfruz (*kəlağayısını üzünə tutub, utana-utana çay gətirir*). Buyurun.

Yusif əmi. Ay oğul, işin-gücün nə yerdədir?

Əli. Pis döyül, Yusif əmi. (*Bir gözü Əfruzda.*) Qalıb burda işləmək fikrim var. Sizin dolaşığınız nə təhərdi?

Yusif əmi. Nə deyim, vallah. (*Pıclıtya keçir.*) Bilmirəm, bala, aləmi niyə qatıb-qarışdırdılar. Olan-qalan nəyimiz vardı aldılar əlimizdən. Dedilər kolxoz yaradırlar. (*Fikrə gedir.*) Camaatın əli işdən soyuyub. Bu kolxozdu, arteldi-nədi. Bilmirəm bunların axırı hara gedib çıxacaq. Nəyim vardı özüm könüllü aparıb təhvil verdim təzə hökumətimizə. Öz əlimlə, zəhmətimlə qazanmışdım. Bircə sağır inəyi də bizə çox gördülər. Nə deyim, oğul, yenə buna da şükür.

Əli (*fikirlir*). Hər şey yaxşı olacaq, Yusif əmi, çətinliyi başlamaqdı.

Yusif əmi. Allah ağzından eşitsin. Dedilər savadsızlıq ləğv edilməlidir. Oğlanlarıma tikdirdiyim mülkləri verdim hökumətə, dedim, götürün məktəb eyləyin. Qoyun camaatın uşaqları oxusun. Qızı, Əfruzu (*Əli Əfruzun adını eşidib diksinir, qapıya sarı baxır*) birinci mən qoydum məktəbə. Fikirləşdim ki, mən buraxmasam Əfruzu məktəbə, o birilər də qızlarını buraxmazlar. Maşallah, Əfruzdan çox razıyam. Oxumağı yaxşıdır. (*Əfruz gəlib boşalmış stəkanı götürür. Əliylə baxışları rastlaşır. Az qalır stəkanı əlindən salsın.*)

Əfruz. Nə bilirən... ata, yaxşı oxuyuram? Heç də yaxşı oxumuram.

Yusif əmi (*gülür*). Bilmirəm, bu qız tərslikdə kimə çəkib? Nə deyirsən onun tərsini deyir.

Əfruz (*incimiş*). Ata, niyə eylə deyirsən, mən nə dedim ki?

Əli (*zərafətlə*). Yusif əmi, görünür, Əfruz mən də dərs deyəcəyəm. Əgər dərslərini pis qavrasa, sizə çatdıraram.

Əfruz tərs-tərs baxıb otaqdan çıxır.

Yusif əmi. Çox sağ ol, oğul. Gözün qızların üstündə olar. Sənin kimi müəllimlər bu yerlərə çox lazımdır. Valideynlərin çoxu qız uşaqlarını məktəbə buraxmırlar. Əfruzla bərabər bir neçə qız da bu il qurtaracaqlar məktəbi. Ümidimiz bunlardır. Məktəbdə müəllimlik etsələr, xeyli qızlarımız darülmüəllimdə oxuyarlar.

Əli (*sevincək*). Bu lap əla olar. (*Sükut.*) Yusif əmi, bayaq sizə sual verdim, üstündən keçdiniz. Sizi incitmirlər ki?

Yusif əmi (*gözləri yol çəkir, kədərli*). İncitmirlər də sözdü?! Hər yığıncaqda durub varımı-yoxumu başıma qaxırlar. Qolçomaq deyib ələ salırlar. (*Pıclıtyla.*) Gərək Səfəralının sözünə baxaydım. Elə o vaxtlar arvad-uşağı da götürüb Türkiyəyə adlayaydım. İndi evimdə böyüyən, süfrəmin qırağında oturan mənə böyüklük cləyir. Vallah özümün də gülməyim tutur. O dəfə çağırıb mənə yanına. İnsafən pis adam döyül. Deyir Yusif əmi, sənin çörəyinlə böyümüşəm. Yetim oğlan idim, acından ölürdüm. Sən mənə də, qardaşımı da qanadının altına alıb böyütdün. Üzüm gəlmir sənə bir söz deyim, amma yuxarıdan göstəriş gəlib, bizdən icazəsiz kənddən bir addım da ayağını kənara qoymamalısan. Adın qara siyahıdadır. Ürəyimdə dedim, bərəkallah, oğul. Sən də belə. Bu da mənim yaxşılığım. Apar öz əlinlə malını-mülkünü verginə. Özün də bilmirsən kimə verir-sən. Axırda da ol düşmə.

Əli (*fikrə gedir*). Düz eləmirlər, Yusif əmi. Özbaşınalığa sən qoymaq lazımdır. Ürəyini qısıma, əmi. Allah kərimdi, haqq öz yolunu tapacaq. Sən fikir eləmə.

Evin evyanında Əfruz görünür. Ancaq Yusif əmiylə Əli onu görmürlər.

Sayad (*çiyində güyüm Əfruzə yaxınlaşır. Əfruz həyəcanla bacısına baxır*). Ay Əfruz, heylə niyə baxırsan? Nə? Evdə qonaq var?

Əfruz. Hə, bacılı, Əhməd bəyin oğlu vardı ha, Əli, bizdədir.

Sayad. Bıy, ağrın alım. Nolar ki, bizdədir. Xoş gəlib, səfa gətirib. Sən nəyşə çaşıb qalmısan? Göylükdə bizim o yanımış qızlar elə ondan danışdırlar. (*Maraqla.*) Sən allah, de görüm, nə təhər geyinib. Deyirlər başında furaskası var. Əynində də nəməminiz pencəyi kimi uzun pencəyi var. Düymələri də qızıldan. (*Gülür.*)

Əfruz. Nə bilim? Ona elə çox baxan var? Neyniyim geyinib. (*Pıclıtyla.*) Bilirsən, bacı, o mənə nə dedi?

Sayad (*maraqla*). Nə dedi ki?

Əfruz. Belə dedi ey! Sən o balaca Əfruzsan? Nə tez böyümüşsən? (*Qaşqabağını tökür.*) Mən də onu acıladım.

Sayad (*çaşqın*). Nə dedin ki?

Əfruz. Dedim ki, sənə nə var ki, tez böyümüşəm.

Sayad (*bic-bic gülür*). Aha, demək torbada pişik var.

Əfruz. Nə pişik? (*Incimiş.*) Yenə başladın?

Sayad (*otağa boylanır*). Yaxşı, oğər torbada pişik yoxsa, bəs niyə belə qızarmısan?

Əfruz. Mən? Heç də qızarmamışam, bax. Bax. (*Əlini üzünə sürtdə-sürtə bacısına yaxınlaşır.*) Heç gör qızarmışam. (*Gözlərini yumur və qapıdan çıxan Əliylə toqquşur, o az qalır yıxılsın.*)

Əli (*yavaşca Əfruzun qolundan tutur*). Üz istəyirəm, Əfruz, sizi görmədim.

Sayad (*gülümsəyir*). Xoş gəlmisən, Əli qardaş.

Əli. Xoş günün olsun.

Sayad xudhəfızlaşib gedir.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Əliligin evi. Tovuz xala bardaş qurub oturub.
Qabağındakı sandığı açıb içindəkilərə bir-bir baxır.

Tovuz xala. Ey yeri-göyü yaradan Allah, sən oğlumu ağıla gətir. O nə söz idi mənə deyir. Hələ evlənməyəcəyəm. Niyə, bala? Sənin taylarının bir sürü balaları var. Oğul-uşaq yiyəsidirlər. Mənim də əl-qolumu soyudur. Bu qədər pal-paltar almışam ki, nişan aparım, toy eləyəm. (*Parçaları, şalları bir-bir açıb baxır, sinəsinə sıxır. Əli həyətdə dayanıb. Anası onu görmür.*)

Əli (*öz-özünə*). Yusif əminin qızı Əfruz necə də gözəlləşib. Görən, istəklisi yoxdur ki... Onu görəndən fikrim lap qarışıb. Gözəl qızıdır. Görən, anamdan soruşsam, pis çıxmaz ki... Anam duyuc düş-cək. Görək, o dəfə anamı acılamayaydım. Evlənməyin işə nə maneçiliyi. İndi anam deyəcək oldu, bala, bəs evlənmək istəmərdin! (*Yaxınlaşır.*) Salam, ana!

Tovuz xala. Bıy gəldin, bala. Əleykəssalam. Nə təhərsən?

Əli. Yaxşıyam, ana.

Tovuz xala. Bala, səni fikirli görürəm. (*Gəlib yanında əyləşir.*) Nə fikirləşirsən? Olmaya işin yoluna düşmür?

Əli. Yox, ana. İşim qaydasındadır. O nədi elə, tökmüsən yenə.

Tovuz xala. Nolacaq, bala. Belə gəlinimin palı-paltarı. Nişan üçün aldığım xırım-xırda şeylər. Sən də ki, görürəm evlənməknən arın yoxdu.

Əli. Yox, ana, niyə yoxdu ki. Onu kim dedi sənə?

Tovuz xala (*təəccüblə oğluna baxır*). Nə dedin, bala?

Əli. Heç... Ana, səndən bir şey soruşum. (*Çəkinə-çəkinə.*) Tez-tez Yusif əminin qızını görürəm darülmüəllimdə. Bir-iki günə onlara da dərs deyəcəyəm. Onun haqqında bir şey soruşmaq istəyirəm. Heç bilmirəm nə deyim... ana... (*Çəkinə-çəkinə.*) Ana, qızın nişanlısı-zadı yoxdur ki?

Tovuz xala (*dirçəlir*). Necə bəyəm? (*Öz-özünə.*) Deyəsən, qargə məndə qoz var ha...

Əli (*gülümsəyir*). Soruşuram da, ay ana. Soruşmaq olmaz?

Tovuz xala (*öz-özünə*). Demək belə. (*Əliyə.*) Deyikliyi var. Niyə yoxdur ki. Ağluva qurban olum sənin. Elə mənim də ürəyim-dən Əfruz keçirdi.

Əli (*diksindir*). Kimdir ki? (*Səsi titrəyir.*)

Tovuz xala. Kim olacaq? Sən.

Əli. Mən?

Tovuz xala. Hə, bala, səndən artığına getməyəcək ki. Çoxdan gözəlti eləmişdim o qızı sənə. Sən Möskövədə olandan.

Əli (*tərəddüdlə*). Bəs necə bilmək olar?

Tovuz xala. Dədəsinin, nənəsinin fikrini öyrənərəm, bala. Sən birçə razılığını ver. Sabah əmidostunla dayıdostunu götürüb gedərəm qapılarına.

Əli. Bəs Əfruz? Onun, ana, fikrini bilmək lazımdır.

Tovuz xala. Əfruzun? Görəcəkli günlərim varmış. Əfruz nəkə-rədir bir söz desin. Yusif kişi nə desə odur. (*Öz-özünə.*) Möskövə, deyəsən, balamı korlayıb. Qızın fikrini bilmək istəyir. Başıma xeyir. O boyda dağ kimi atası durub qabağında, gör, mənim gədəm nə danışır.

Əli (*öz-özünə*). Qızın mənə meyli olmasa, onu necə məcbur etmək olar? Necə yəni qız nəkərədir? Əgər Əfruzun ürəyincə deyiləmsə, onu necə yola gətirmək olar. Yox, nəhaq dedim anama. Görək əvvəlcə özüm həll eləyəydim. (*Anasına.*) Yox, ana, fikrimi dəyişdim. Qalsın sonraya.

Tovuz xala (*incimiş*). Nə vaxta, bala? Vallah səndən baş açə bilmirəm. Gah belə deyirsən, gah elə. Mənim də arzum var, diləyim var axı. (*Sandığıdakı şeyləri hirsli-hirsli bir-bir yerinə qoyur.*)

Əli (*öz-özünə*). Mən Əfruzla danışmasam, onun fikrini öyrənməmə, anamı Yusif əminin qapısına göndərməyəcəyəm. (*Bu vaxt qonşu uşaq həyətdə görünür.*)

Qədirin oğlu. Əli müəllim, sizi məktəbə çağırırlar. Deyirlər
iclas saat 2-də başlayır.

Əli. Bu saat gəlirəm. (*Gedir.*)

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Yol. İki tərəfi ağaclıq. Əfruz qızılgül kolunun yanından keçir.
Əliylə üz-üzə gəlir.

Əli (*tərəddüdlə*). Salam, Əfruz!

Əfruz. Salam!

Əli. Olar sizdən bir şey soruşum? (*Səsi titrəyir.*)

Əfruz dinmədən ayaq saxlayır.

Əli. Əfruz, sizdəki güzgü var ha, onu mənə bağışlasan? (*Gülüm-
sünür.*)

Əfruz. Nə güzgü? (*Özü-özünə.*) Yenə də güzgü? Kaş o günü
güzgüyə baxmayaydım.

Əli. O dəfə sizə gələndə qabağında dayanmışdın ha. Həmin
güzgü. Anamı göndərəcəyəm, güzgünü verərsən. Əgər razılıq ver-
sən, yaxşı?

Əfruz. O güzgünü verə bilmərəm.

Əli. Niyə?

Əfruz (*şiltaqcasına*). Ona görə ki, o güzgünü sındırmaşam.

Əli. Sındırmısan? Təəssüf. Yaxşı güzgüydü.

Əfruz (*maraqla*). Nə bilirsən ki, o yaxşı güzgüydü?

Əli. Çünki o güzgüdə gördüyüm qız çox gözəl qız idi. Güzgünü
versəydin o qıza, tez-tez baxardım.

Əfruz. Aa...

Əli. Bəlkə, sınıqları durur. Onu da verməzsən?

Əfruz. Sınıqlarını atdım zibilliyə. (*Əfruz istər-istəməz gülür.*)

Əli. Onda neyləyək?

Əfruz. Nə bilim?

Əli. Heyf o güzgüdən? (*Sükut.*) Onda gəl bir yerdə bir şey fikir-
ləşək. (*Gülümsünür.*) Mənim bir təklifim var.

Əfruz (*maraqla*). Nə təklif?

Əli. Anamı göndərim sizə. Qoy sənin ananla danışsın. O güz-
güdəki qızı alıb gətirsin bizə. Əgər o güzgüdəki qız razılıq versə?
(*Əfruz çəşqin halda oğlana baxır və birdən ayılmış kimi gülümsəyib
qaçır.*)

Səhnə dəyişir. Avtobus dayanacağı. İşiq Əfruzla
dayanacaqda dayanan qızın üzünə düşür.

Əfruz (*köks ötürür*). Hə, bala, bir həftə keçməmişdi ki, bizim
evdə nişan oldu. Şimimiz içildi. Mənə Əlinin nişan üzüyünü taxdılar.
(*Həyəcanlanır.*) Əlimin nişan üzüyünü! (*Gözləri yaşarır.*) Sonra,
sonra toyumuz oldu. (*Xəyala dalır.*)

Səhnə arxasında musiqi səsi eşidilir. Bir müddət Əfruz "Vağzalı"
havasına qulaq asır. Musiqi səsi eşidilir. Səhnə yenidən
dəyişir. Gənc Əfruz, yanında da Əli gəlibkeçirlər.
Hər tərəf qızılgüllərlə bəzənilib.

Əfruz (*xəyaldan ayrılır*). Həmişə fikirləşirdim ki, elə adama
ərə gedim ki, öz istəyimcə olsun. Əlisiz dura bilmirdim, o da mənsiz.
Toyumuz ürəyimizcə oldu. Toy qızılgül ayına düşmüşdü. Məktəb-
dən gələndə Əli otağımızı qızılgüllə bəzəyərdi. İndi, qızım, əlindəki
qızılgülə baxıram, toyumuz, Əliylə keçirtdiyimiz o xoşbəxt günlər
yadıma düşür. Bu güllər mənim torpağımda yetişir axı. (*İyləyir.*)
Gör, necə doğma ətri var. Əli darülmüəllimdə müdir, mən müəllimə
işləyirdim. Biz xoşbəxt idik. Elə xoşbəxt idik ki... İki qızımız oldu.
Birinini adını Qızılgül qoyduq, o birininkini də Tovuz, qayınanamin
adını. (*Sükut.*) Əlini bir il keçmədi ki Bakıya, nazirliyə çağırıldı.
Bakıya köçdük. Bakıda Tibb İnstitutuna daxil oldum. Müşfiqin arvadı
Dilbərle oxuyurdum. Əhməd Cavadın arvadı Şükriyyəylə, Hənəfinin
arvadı Səyyarə ilə rəfiqə idik. Faciəmiz bu illərdə başladı. (*Pıçılıya
keçir.*) Həmin illərdə üçlüyü xalqımızın ən namuslu, vətənpərvər,
ziyalı oğullarına divan tutuldu. Tutatut ilə başlandı. Elə bir ev yox idi
ki, o evdə göz yaşı axıdılmasın. O günlər səksəkə içərisində yaşayırdıq.
Müşfiq, Ə. Cavad, Cavid həbs edilmişdi. Matımız-qutumuz quru-
muşdu. Qızları yırıla-dura böyütdürdük. Bir yay ikisi də göyöskürəyə
tutuldular. Həkimlərin məsləhətiylə dəniz kənarındakı Novxanı
bəginə köçməli olduq.

Əncirdi, üzümlü bir bağın evvanı. Zivoyə paltar sorilib. Əfruz xörək bişirir.

Tovuzla Qızılgül qumun üstündə oynayırlar. Bülbül radioda xalq mahnısı oxuyur. Əfruz fikirlidir! Hərdən də gözləri yol çəkir.

Dayanıb bir an yola nəzər salır. Anaxanın xala hasarın o tərəfindən boyulanıb gəlir.

Anaxanın xala. Xoş gəlmisən, ay Əfruz. Bu il nə tez bağa köçmüşünüz?! (Görüşürlər.)

Əfruz. Çox sağ ol, Anaxanın xala. Köçdük də. Şəhər çox istidir. Necəsiniz? Uşaqlar necədirlər?

Anaxanın xala. Yaxşıdirlər. Əli qardaş necədir? Ay qızım, eşitmişəm, doktorluğun institutuna girmisən. Sağ-salamat qurtarasan, bala, oranı.

Əfruz. Çox sağ ol, Anaxanın xala. Əli şəhərdə qaldı. Bu gün gəlməli idi. Elə gözümdə yolda qalıb. İşə vallah başından aşır. Qızlar da yaman öskürürlər. Deyirəm qumun bəlkə xeyri deydi.

Anaxanın xala (pıçiltıya keçir). Əfruz, qızım, şəhərdə nə var, nə yox? Bu nə tutatutdu, qızım? Bizim kənddə də neçəsini apar-dılar. Qulağıma çatıb səirlərimizdən də neçəsini tutublar. Eşidəndən bəri özümə yer tapa bilmirəm.

Əfruz (üzünə kədər çökür). Anaxanın xala, vallah, biz də çaşbaş qalmışıq. Hənəfi Zeynallı var ey, eşitməmiş olmazsan. Keçən il bağa da gəlmişdilər. Nə vaxtdı onlardan xəbər tuta bilmirəm. Nigaran qalmışam.

Anaxanın xala. Sənin xəbərin yoxdu, qızım. Bu il başıma gör nə iş gəlib. (Evə keçib alindəki balaca bir şəkillə qaydır, Əfruzə sarı uzadır.) Bu şəkllə bax, qızım.

Əfruz (baxır). Kimdir ki, bu? Nə gözəl qızıdır.

Anaxanın xala (pıçiltıya). Məmmədəminin qızıdır də. Müsavatın böyüyünün. Heç kəsə demə, mənə qohumluğu çatırdı. Sənə bu qızdan danışım bala. Ruslar ki buraları tutdular, müsavətin üzvlərinin başlarına min oyun açdılar. Məmmədəminin dostları çox idi. Onu, deyilənə görə, Türkiyəyə keçirdilər. Yazığın evi ondan sonra dağıldı. Anasını, arvadını uşaqlarınan Qazaxıstana sürgün elədilər.

Əfruz (təşvişlə). Nə vaxt?

Anaxanın xala. Bir il olar. Yazıqlardan bir xəbər də yoxdur. Oğlu Rəsulu, deyilənə görə, iyirminci illərdə güllələndilər. Yazıq

arvad bilmirəm o soyuqlara davam gətirə biləcəkmizi?! (Ağlamsınır.) Hə, onu deyəcəkdiniz axı. O yazığın burada bir qızı qalmışdı, ərdəydi. Ona nədənsə dəyib-dolaşmırdılar. Sonra qız yoxa çıxdı. Sən demə yazığı izləyirmişlər. Yazıq qızcığaz o qapıda-bu qapıda gizlənə-gizlənə, bir gün gəlib bizə çıxdı. Gördüm qapı döyülür. Getdim açdım. Qapının arxasında görürəm cır-cındırın içərisində cavan gəlin dayanıb. Deyirəm, a bala, sən kimdən? Gördüm gözləri yaşırdı. Deyir, Anaxanın xala, mənə tanımadın? Mənəm də. Adını deyən kim, bağrıma basdı. "Ay bala, – dedim, – bu günə nəş düşmüşsən? Ərin hanı?" "Ərimi, – dedi, – tutub apardılar, mənə də axtarırlar".

Əfruz. Yazığın təqsiri nə idi ki?

Anaxanın xala. Nə olacaq. Heç nə Məmmədəmin Rəsulzadənin qızı döyül. Görək bu qansızlar kişinin (səsini alçaldır) nəslini kəssinlər. Bala, qızın palın-paltarın dəyişdirdim, çimizzdirdim, bir aya kimi qızı yanımda saxladım. Qarın da ki, gündən-günə böyüyür. Demə vaxtı imiş. Bir gün tiflin ağrısı tutdu. Ay Allah, neynim bunu mən. Ələcsiz qalıb xəstəxanaya apardım. Aparmağımla azad olmağı birçə saat çəkdi, oğlu oldu yazığın. Qaçdım evə quymaq çaldım. Əsgidən-üşgüdən apardım qıza. Fikirləşdirdim, day, kimdi ona dəyib-dolaşan. Hər gün xəstəxanaya xörək aparırdım. Deyirdim, ay Allah, şükür daha qıza dəyib-dolaşmayacaqlar. (Ağlayır.) Ay Əfruz, belə zülmü Allah heç kəsə göstərməsin. Xəbər tutublar qızın xəstəxanada yatdığını. Bir gün xörək hazırladım, dəyişəcək götürdüm, elə xəstəxananın həyətinə yaxınlaşmışdım ki, gördüm oranın xadiməsi mənə göz çəldi ki, bu yana keçim, sözü var. Keçdim. Dedi, ay bədbəxt, qud ürəyi yemisen-nədi. Məmmədəminin qızını apardılar. Uşağıy-nan birgə. Bir qara maşınan gəlmişdilər. Basdılar maşına üzü şəhərə tərəf sürdülər. Sən də, dedi, buralarda az hərhlən. Yoxsa səni də o qız-cığaza qatacaqdılar. əgər burada olsaydın. Ağlaya-ağlaya suyu süzül-müş evə gəldim. O gündən qızdan xəbər yoxdu. Allah bilir, başına nə oyun açdılar. (Ağlayır.) İndi də tutatut başladı.

Əfruz. Yazıq.

Anaxanın xala. Bəs bu işin axırı nəylə qurtaracaq, bala? Əli nə deyir?

Əfruz. O da məəttəl qalıb. Bilmirəm mənə təskinlik verir, ya nəyə görə... Deyir heç kimə heç nə etməyəcəklər. Deyir hər şeyi aydınlaşdırıb buraxacaqlar.

Anaxanın xala. Allah ağzından eşitsin.

Uşaqlar eyyana çıxırlar. Anaxanım qızların üzündən öpür, danışdırır.

Anaxanım xala. A Tovuz, de görüm, ananı çox istəyirsən, atanı?

Tovuz. İkisini də. (*Anasını qucaqlayır.*)

Anaxanım xala. Ağillı bala, ikisini də istə. Mənim nəvələrim bilmərəm blicliyi hardan öyrəniblər. Ataları yanında olanda deyirlər atamı, anaları olanda deyirlər anamı. Yaman şuluq uşaqlar, Allah saxlamışlar. Ay Qızılgül bala, bəs keçən yay mənə deyirdin sənə noğul gətirəcəm. Hani bəs?

Qızılgül. Bu saat gətirim. (*Evə qaçıb bir ovuc noğul gətirib Anaxanım xalaya verir.*) Bax, yadımdan çıxmayıb. Ye, ağzın şirin olsun.

Anaxanım xala (*noğulun birini ağzına alır*). Ay bala, sənin də ağzın şirin olsun. İndi bildim ki, Qızılgül mənə hamıdan çox istəyir. Mənim gül qızım. Noğul kimi şirin olsun həyatın, qızım.

Əfruz da dil-ağız eləyir. Uşaqlar yenə bağa düşürlər. Anaxanım xala gedir.

Əfruz (*əncir ağacına baxır*). Əliyə, görək, tapşırım şəkər alıb gətirsin. Əncir mürəbbəsini uşaqlar çox sevirlər.

Qızılgül (*qaça-qaça gəlir*). Ay ana, qum yandırdı ayağımı.

Əfruz (*gülür*). Yandırmaz, gülüm. Get oyn. Öskürəyinə xeyirdi axı.

Qızılgül. Bəs ata gəlməyəcək bu gün?

Əfruz. Gəlməlidir, quzum... Gəlməlidir.

Qızılgül anasının üzündən öpüb qaçır.

Əfruz (*fikirli-fikirlili*). Əlidən çıxmayan iş, həmişə bu vaxtlar evdə olardı. Görəsən başına bir iş gəlməyib ki...

Yenidən bir xeyli yola sarı boylanır. Maşın səsi eşidilir.

Əli hasarı adlayır. Salamlaşırlar.

Əli (*gülümsünür və yaxınlaşıb arvadının saçlarına sığal çəkir*). Əfruz, yaman darıxmışam sənə üçün, uşaqlar üçün. Kaş bircə həftə sizinlə bir yerdə olaydım.

Əfruz. Məzuniyyətini götürə bilməzsən?

Əli. Nə bilim. (*Dalğınlaşır.*) İş çoxdur. Bəs uşaqlar hanı? Əmələ gəlirlər?

Əfruz. Babatlaşırlar. Niyə bikefsən, Əli? Şəhərdə vəziyyət necədir?

Əli. Hələ ki, yaxşı heç nə deyə bilmərəm.

Əfruz. Əli, bəzən elə vahimələnirəm ki... Axır vaxtlar pis-pis yuxular görürəm.

Əli. Fikir elmə, gülüm. Mənə elə gəlir ki, haqq öz yolunu tapacaq.

Əfruz. Nə bilim. Sən deyən olsun. Hənəfigilə getmədin?

Əli (*ah çəkir*). Səndən gizlətmək istədim, Əfruz, Hənəfini tutublar.

Əfruz (*gözləri dolur*). Sən nə danışırısan, Əli! Bəs Səyyarə? Səyyarə hardadır?

Əli. Səyyarə bacıdan xəbərim yoxdur. Hənəfinin görüşünə getdim. Dedi narahat olmağına dəyməz. Beş-on günə sorğu-sual edib buraxarlar. Məni arxayın saldı.

Əfruz. Hənəfini nəyin üstündə tutublar ki?

Əli. Hələ ki, heç nə demirlər. Özü isə çox sakitdir. Təmiz adama neynəyə bilərlər ki, Əfruz?

Əfruz (*sakitləşir*). Şəhərə gedən kimi Səyyarədən xəbər tutarsan.

Qızılgülə Tovuz hay-küylə qaça-qaça gəlib atalarının qucağına atılırlar.

Qızılgül. Ata, nə vaxt gəldin biz görmədik? Maşınla gəldin?

Əli. Yox, gülüm, uça-uça gəlmişəm. (*Qollarını açır.*) Uçdum, uçdum, gəlib sizin yanınıza düşdüm.

Tovuz (*atasının gətirdiyi zənbili eşələyir*). Mənə nə almısan, ata? Bu alça, bu gilə? Bəs ərik? Axı mən ərik istəyirəm, ata.

Əli. Ərik hələ yetişməyib, Tovuz. Yetişsin ondan da alacağam.

Tovuz. Mən indi istəyirəm.

Əfruz (*qızına təpinir*). Kiri, ay qız. Atan yoldan gəlib, yorma atanı.

Əli. Uşağın xətrinə dəymə. (*Əli qucağında özünə yer eləyən qızının üzündən öpür.*)

Qızılgül. Heç gör, ata, mən istəyirəm? Mən heç nə istəmirəm ki...

Əfruz (*yemək tədarükü görə-görə*). Ona görə ki, sən ağlı qızsan. Qarınqılı döyülsən Tovuz bacın kimi.

Tovuz inciyib ağlamaq istəyir.

Əfruz. Tovuzun da üç yaşı yaxınlaşır axı.

Əli (*sevinmiş kimi*). Doğrudan ha. Heç yadıma düşmür. Bu gün ayın neçəsidir? Beşi?

Əfruz. Şənbə gününə düşür.

Əli. Görüm imkan tapsam, bir gün qabaqdan gələrim. Ətdən, toyuqdan da alıb gətirərəm, qeyd edərək uşağın yaşını.

Tovuz (*sevincək*). Ərik də alarsan, ata. Ərik yadından çıxmasın, ha...

Əfruz. Fikri elə əriyin yanında qalıb, ha. (*Əfruz gülüb qızının üzündən öpür.*) Qızım, atan ürəyin nə istəyirsə hamısından alacaq. Hər şey. Sənin yaşındı axı. Qızılgülün də yaşında ona alacaq.

Qızılgül (*qulaqlarını şəkləyir*). Mənim ad günümədə, ana, qoy ata mənə qırmızı ayaqqabı alsın. Daha heç nə istəmirəm.

Tovuz (*ağlamsınur*). Mən də qırmızı ayaqqabı istəyirəm.

Əli (*zarafatla*). Tovuz, ikisindən birini de. Ya ərik, ya qırmızı ayaqqabı.

Tovuz (*çaşqın-çaşqın*). Nə? Ərik, yoxsa ayaqqabı. Ərik, yox ayaqqabı.

Əli ilə Əfruz gülürlər.

Əli (*Əfruzun gətirdiyi çayı içə-içə*). Zarafat edirəm. Tovuz, nə istəyirsiniz anan bir vərəqəyə yazsın, alıb gətirərəm. (*Əli yenidən qızının üzündən öpür.*) Hər şey alacağam sizə, quzum. Ərik də, ayaqqabı da, konfet də.

Ər-arvad deyib gülür. Bu bağın mülayim, həzin mehini, sərinliyini uda-uda uşaqlarını azızlayırlar. Bu vaxt telekamera "Üçlüyün" portretini göstərir.

Onların qəddar, boz sifətləri görünür. Vahiməli musiqi səslənir. Gecədir. Telekamera qaranlıq otağı göstərir. Bu otaq Əlinin kabinetidir.

Əlini əlləri dallarına qapanmış vooziyyotda aparırlar. Sonra yenidən bağ evi görünür. Əfruz, uşaqlar əlləri qoynunda yola boylanırlar.

Anaxanım xala (*öz evindən boylanır*). Nolub? Ay Əfruz? Niyə bikiəfsən?

Əfruz. İki gündür nigaramıq Əlidən. Əli gəlməliydi. Gəlib çıxmıyır.

Anaxanım xala. Fikir cləmə, bala. Gələr. Əlbət işi var ki, gəlib çıxmıyır.

Əfruz (*doluxsunur*). Yox, Əlinin başında nəşə var. Yoxsa uşağın ad gününə özünü çatdırardı.

Sayad ağlaya-ağlaya özünü hasardan içəri salır. Əfruzun rəngi ağarır.

Yıxılmaqdan özünü saxlayaraq küləfrəngiyə söykənir.

Əfruz. Sayad, danışma, bacı. Bilirəm niyə ağlayırsan. Heç nə demə mənə. Demə Əlini apardılar! Danışma, sus. (*Bacılar qucaqlayıb ağlayırlar.*)

Sayad (*ağlaya-ağlaya*). Elə kabinetindəcə aparıblar. Papağı da qalıb mizin üstündə. (*Əllərini göyə qaldırıb.*) Bu zülmün axırı hara gedib çıxacaq, ya Tanrı, özün kömək elə. Haqqı nahaqdan ayır. (*Əfruz əlləriylə üzünü örtür, hönkürür.*)

İKİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Höbsxana həyatı. Əfruz başında qara örpək, əlində bağlama qapının ağzında prokurorun qəbulunda növbəyə dayanmışdı. Ondan başqa bir neçə adam da növbəyə durub.

Əfruz (*ürəyi döyünə-döyünə içəri keçir*). Salam.

Prokuror (*ayağında xrom çəkmələr var-gəl edir. Əfruzu görüb ayaq saxlayır. Əfruzu başdan-ayağa süzür. Sonra gümrahcasına gərdişini saxlayıb əyləşir. Əlini stulların birinə sarı uzadır. Öz-özünə.*) Nə gözəl qadındı. Bu cür mələyi elə keçirmək, mənəcə, pis olmaz. – Buyur, öyləş, xanım. Sizi böyük məmnuniyyətlə dinləyirəm.

Əfruz (*oturmur, başını aşağı salaraq*). Yoldaşımın görüşünə gəlmişdim. Dedilər görüş bundan sonra olmayacaq. Bilmirəm nə səbəbə? (*Əfruz doluxsunub danışa bilmir.*)

Prokuror. Yoldaşınız kimdir ki? Fəmilisi?

Əfruz (*köksünü ötürür*). Əli Əhməd oğlu Əlibəyov.

Prokuror. Əlibəyov? Aha, deməli, Əlibəyovun qadınısınız. “Zövqün pis deyilmiş, Əlibəyov”. (*Bir an dalğınlaşsa da kefin pozmadan gözünü Əfruzə dikir.*) Sizin kimi mələyin ayaq üstə durmağı məni lap narahat edir.

Əfruz naələ qalib oturur.

Prokuror. Savadlı qadına oxşuyursunuz. İşləmirsiniz?

Əfruz. Yox. Oxuyuram.

Prokuror. Harda? (*Maraqla.*)

Əfruz. Tibb İnstitutunda.

Prokuror. Oho, gələcəyin həkimi. Gözəl qadın ağ xalatda. (*Həris baxışlarla Əfruzə baxır.*)

Əfruz (*ikrah hissilə ayağa qalxır*). Siz mənə yoldaşım haqqında bir söz deyəcəksinizmi?

Prokuror. Mən çox təəssüf edirəm, çox təəssüf edirəm ki, sizin kimi gözəl dələduzun, qardaş xalqları arasında intriqa salanın qadınıdır.

Əfruz (*Əfruzə yaş boğur*). Mənim kimin qadını olmağım sizi narahat etməsin, yoldaş prokuror. Yoldaşım haqda mənə bir söz deyin, ona böhtan atmayın!

Prokuror. Böhtan? Onun yazdığı məqalənin adı nə idi? “Vətəndə vətənsizlər” Kimlərə cyham vururdu bizim bu göyçək Əlibəyov. Kimdi vətəndə vətənsizlər. Zəngəzurlu azərbaycanlıları nəzərdə tutur? Heyf! Göyçə gölü belə getdi, Ağrı dağımız qürbətə qaldı. Bu boş, cəfəng yazılarıla xalqlar arasında düşmənçilik toxumu səpən sonin həyat yoldaşın (*sözlərini uzadaraq*). Əlibəyov onsuz da öz cəzasını çəkəcək, çünki dövlət çevrilişində də iştirak edib, ancaq sizin kimi gözələ adamın heyfı gəlir. Biz onu on il müddətinə sürgünə göndərdik.

Əfruz (*gözləri böyümüş halda*). Sürgün! Nə sürgün? Mənim yoldaşım təmizdir! Təmizdir! Ona böhtan atıblar. O təmizdir! (*Ağlayır.*)

Prokuror. Həyəcanlanmayın, xanım. Sizə əsəbiləşmək yaraşmır. Təəssüf ki, sizin kimi qadın xeylaqları çox sadələhv olur. (*Sükut.*) Yoldaşınız sürgünlə canını qurtaracaq, ancaq sizin burda vəziyyətiniz çətin ola bilər. Bəlkə mənim köməyimi qəbul edib yol-

daşınızın damğalanmış lokosini adınızdan silməyə çalışsınız. Məni, sonli, (*biğaltı gülümsəyib*) necə deyirlər, çalışaq adınızdan götürək.

Əfruz (*onu eşitməyərək öz-özünə*). Sürgün? Nəyə görə? Axı nəyə görə? (*Hiçqürur və ayılmış kimi.*) Nəyi adımdan silməliyəm? Hansı günahı?

Prokuror (*yumşaqqcasına*). Siz ki, özizim, savadlı, oxumuş qadınısınız. Bunu bilməlisiniz. Hər bir müqəssir öz cəzasını çəkməlidir.

Əfruz. Mənim yoldaşımın günahı yoxdur! Yoxdur! Ona böhtan atıblar!

Prokuror. Eh, qadınlar, bilmiyəm niyə belə hissə qapılırlar. Əlibəyov başını götürüb getdi, ancaq, gözəl xanım, sizi incədə bilərlər. Sizi... Ona görə də mənim köməyimi qəbul etməyinizi rica edirəm. Rədd etməyin. Həmişə qulluğunuzda hazıram.

Əfruz (*nifrətlə prokuroru süzür*). Nəyə görə, nəyə görə siz mənim qulluğunda dayanmalısanız?

Prokuror. Əfruz xanım, sizin kimi, qadınlar mənim zövqümü oxşayır. Demək istəyirəm ki, zövqümə uyğun mələksiniz. Bax elə buna görə də...

Əfruz. Nə yaxşı. (*Hirsə.*) Ünvanınızı səhv salmışınız. Siz ərimin heç dırnağı ola bilməzsiniz. (*Əfruz ağlaya-ağlaya bağlamamı götürür.*) Yoldaşım təmizdir! Əli təmizdir! Sizin... sizin kimilər yoldaşıma böhtan atırsınız. Sizin kimilər! (*Ağlaya-ağlaya otaqdan çıxır. Öz-özünə danışa-danışa evinə sarı gedir.*) Qurban olum, Əli. Səni, demək, sürgün ediblər. Yolunu gözləyəcəyəm, Əli. Başımdakı bu qara örpəyi sən gələndə kimi açmayacağam. Sənin amanatlarını – o bir cüt körpələrini bir saçımı ağ, o birini qara hörüb yolunu gözləyə-gözləyə qoruyacağam! And içirəm! Bizə nəhaqdan dəyən bu zərbələri biz bağışlasaq da, Allah bağışlamayacaq, Əlim!

Əfruzun şəhərdəki evi. Əfruz başında qara örpək dərddi, hüznü adamlar kimi gah Sayada, gah da İsmayıl baxır.

İsmayıl. Əfruz, bacım, sonin, uşaqların taleyi bizi narahat edir axı.

Əfruz (*Sayada baxır*). Sözlü adama oxşayırsan, Sayad? Mənə nə demək istəyirsiniz?

Sayad. İsmayıl, bəlkə Əfruzə sən başa salasan.

Əfruz (*narahatcasına*). Əlidən bir xəbər eşitmisiniz?

Saya d. Əlidən? Vallah ondan bir xəbər yoxdur. (*Sayad pıçıldaya keçir.*) Sən özün görürsən ki, ailənin başpapaqlılarını vətən xaini adıyla tutmaqla üroklər soyumur. Bacı, özün şahidsən ki, neçəsinin arvadlarını, uşaqlarını bir gecənin içində evindən-çiyindən eləyiblər, qapılarına kilid salıblar. Qadan alım mən də, İsmayıl da bu işlərdən qorxuruq. Ona görə də sən, bacı, sözo bax. (*Sayad ağlaya-ağlaya bacısının boynunu qucaqlayır.*)

Əfruz. Axı mən nə etməliyəm ki?

Saya d. Görək Əlidən boşanasan. Onun familiyasından çıxasan. Bəlkə bunun bir köməyi deydi. (*Üzünü Əlinin divardakı şəklinə sarı tutub pıçıldayır.*) Bağışla məni, Əli. Sən özün bilirsen ki, mən sənəin xətrini nə qədər istəyirəm. Başqa çıxış yolumuz yoxdu.

Əfruz (*qıy çəkir*). Əlidən boşanım? Yox! Sayad! Yox! Yenə də yox! Yox! Yox! Yox! Mən ömrümün axırına kimi onun olacağam. Qoy mənə nə edirlər etsinlər. Mən Əlinin yolunu gözləyəcəyəm. Nə qədər ki, nəfəsim gəlib-gedir. (*Əfruz qalxıb şafə qapıya gedir. Əlinin şafədan asılmış paltarlarını çıxardıb qucaqlayır. Üzünü paltarlara sürtüb xəyala dalır.*)

Əfruz keçmişə qayıdır. Qulağına Əlinin səsi gəlir.

Əli (*qapıda dayanıb*). Əfruz!

Əfruz (*diksindir və əlindəki darağı bilmir hara qoysun*). Bıy, Allah məni öldürsün!

Əli. Əfruz, nə tez böyümüsən? Mən ki səni uşaq qoyub getmişdim.

Əfruz (*çaşqıncasına*). Mənə nə, yox sənə nə, nə tez böyümüşəm.

Əli (*incimiyə*). Mən nə dedim ki!..

Əfruz. Sən? Nə bilim nə dedin.

Əli. Onda niyə mənə acılayırsan?

Əfruz. Mən? Nə vaxt?

Əli. İndi. Lap bu saat.

Əfruz yenidən əliylə üzünü qapayır. Sonra ollorini üzündən çəkib qapının kənarına baxır. Əli çıxıb getməmişdi və qoşqoşo çəkib gülür. Əfruz da gülür.

Əfruz qara örpəkdə Əlinin paltarlarını qucaqlamış halda.

İKİNCİ ŞƏKİL

Gecənin yarısı. Əfruzun qapısı döyülür. Uşaqlar çarpayıda yatırlar. Əfruz paltarını aynına keçirib qapıya yaxınlaşır.

Əfruz. Kimdi qapını döyən.

Minas. Evlər idarəsinin müdiri Minasdı. Açı qapını. Hökumət adamları gəlir. Evdə axtarış aparmalıyıq.

Əfruz qapını açır. İki nofor nataraz adam Minasla içəri girir.

Əfruz. Nə axtarış?

Minas. İnənmırıq, julik, xalq düşməni Əlibəyovun evindən əliboş gedək.

Əfruz. Xalqın düşməni? Əlini yaxşı tanıyırsınız! Yaxşı tanıyırsınız Əlini! Bu böhtandı.

Eynəkli kişi (*evi axtarır*). Oho, mən nə görürəm. Xalq düşməni Cavidin kitabı Stalinin səsi yazılmış valın yanında... Harınlığa baxın. (*Əlinə alır. Minas.*) Bunu da qeyd elə. Cəld edin, vaxt yoxdur.

Minas. Tez yığış. Bu yoldaşları gözlətmək olmaz. Uşaqlarını da durğuz. Evin əşyaları siyahıya alınmalıdır. Geyinin. Əlli torponin, vaxt yoxdur. Qız, uşaqların paltarını ayrı yığı. Çoxlu isti paltar götür özünə.

Əfruz. Axı niyə? Nəyə görə? (*Özü-özünə*.) Bəlkə bizi Əliylə görüşdürdülər. Ay Allah, kaş Əlini görəydim. (*Qızları durğuzur.*) Tovuz, Qızılgül, durun, geyinin atanın yanına gedirik.

Kişilər bir-birlərinə baxıb kinayəli-kinayəli gülümsünürlər.

Eynəkli kişi. Uşaqlarınızın şəklini də götürsəniz, pis olmaz.

Əfruz (*çaşqın-çaşqın qara örpəyini axtarır*). Şəkil? Şəkil niyə? Qızılgül, mənim qara örpəyim hanı? (*Tapıb örpəyini bağlayır.*)

Minas. Tez ol da. Örpək-mörpək yeridir?

Əfruz (*nifrətlə Minasla baxır*). Sən burda qaşığı bulandırma. Satqın!

Minas (*hirsli pıçıldayır*). Hələ harasıdır. Kökünüzü kəsəcəyik süzün.

Əfruz əsəbi-əsəbi divardan orinin, uşaqlarının şəklini çıxardıb çamadanə qoyur. Qucağına Tovuz, bir əliylə Qızılgülü tutub pilləkənləri düşür.

Qızılgül. Ana, bizi hara aparırlar?
Əfruz. Bilmirəm, qızım, bilmirəm.
Qızılgül. Atamı istəyirəm. Gedək atanın yanına.
Əfruz. Ata uzaqdadır axı.

Maşının sürücüsü uşaqlı ananı görüb cold maşından düşür.
Tovuzu Əfruzun ölindən alıb ona maşına minməyə kömək edir.

Sürücü. Yavaş elə, qızım, uşaq yuxuludu. Yırıla bilər. Görək,
bu zülmün axırı hara gedib çıxacaq.
Əfruz. Əmi, bizi hara aparırlar?
Sürücü. Enkevediyə, qızım, Enkevediyə.

Maşın qaranlıq küçəyə şütüyür. Buz kimi soyuq
otaq. İki tərəfinə kətil düzülmüş stol qoyulub.
Əfruz uşaqlarla burda oturub. Əfruzu gətirən eynəkli kişiylə
hərbi paltarlı bir adam içəri keçir.

Hərbi paltarlı adam (əlini Əfruzla tuşlayaraq). Əlibəyovun
qadını budur?

Eynəkli kişi. Bəli, yoldaş Qarəlliyyə, özüdür ki var.
Əfruz (maraqla gah qapıya, gah da kişilərə baxır). Bəs mənim
yoldaşımdan... bir məlumat...

Hərbi paltarlı adam (asta-asta pəncərəyə yaxınlaşır, sonra
dönüb ötəri Əfruzu, uşaqları yenidən süzür). Siz həbs edirsiniz.
(Uşaqları göstərir.) Bunları isə indi elə bu saat yetimxanaya aparın.

Əfruz boğulan adamlar kimi dəhşətlə hərbi paltarlı adama baxır.
O isə uşaqları eynəkli kişiylə göstərərək sözünü yenidən təkrar edir.

– Yetimxanaya!

Eynəkli kişi. Bu saat. (Cold uşaqlara yaxınlaşır, qızlar ana-
larına sarmaşırlar. Əfruz gözləri böyümüş halda heç nə dərk etmə-
dən uşaqları buraxmır.)

Əfruz. Çəkil!

Eynəkli kişi (hərbi paltarlı adama). Neynim indi mən?
(Hərbi paltarlı adam üz-gözünü tuşdurur.)

Qızılgül (özünü anasının qucağından almaq istəyən eynəkli
kişiylə). Get, mən anamı istəyirəm. Ana, qoyma mənə aparsınlar, ana!
Qoyma! (Ağlayır.)

Qızılgülü Əfruzun ölindən alıb otaqdan çıxarırlar.

Qızılgül (dəhlizdən səsi eşidilir). Ana! Ana!
Əfruz (qızını vermək istəmir. Tovuzu iki qolları arasına alıb
buraxmır və huçqıra-huçqura qışqırır). Vermərəm, səni! Tovuzum!
Vermərəm!

Eynəkli kişi. İndi mən neyləyim bu həyasızla?
Hərbi paltarlı adam. Oyun çıxarmayın. Üzüsulu verin
uşağı. Görünür biz sizi, sizin kimi vətən xainlərini çox qudurtmuşuq.
Əfruz (yenə də müqavimət göstərərək qışqırır). Vermərəm balam!
Vermərəm!

Eynəkli kişi zor gücü ilə Tovuzu anasının ölindən dartışdırır.
Əfruz qara örpəyi başından sürüşüb düşsə də Tovuzu qolları arasında
buraxmaq istəmir. Sonra bir an kişiylə nəzər salır. Kişinin əlini
dişlərinin arasına alır. Eynəkli kişi ağrıdan dikəlir.

Eynəkli kişi. Kökünüzü kəsmək lazımdır süzün (Əfruzu
təpikləyir, uşağı onun əlindən alır. Əfruz ağrıdan döşəməyə sərilir).

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Həbsxananın həyəti. Bir neçə qadın kamerada oturub. Qadınlar qara nim-
dəş paltarlarda dəmir barmaqlıqların arasından görünürlər. Şükriyyə ağlamaq-
dan şişmiş gözlərini bir nöqtəyə dikib, bir neçə qadın halsız oturub. Bir qadın
süd gələcək döşünü tənizlə tutub gülümsəyir. Hiss olunur ki, ruhi xəstədir. Başqa
bir qadın çarşabını açmadan döyükdə-döyükdə ətrafına baxır. Hiss olunur ki, bura
düşməyinə özü də çaşıb qalıb. Həyətdən gələcək səsler kamerada eşidilir. Böyük
Oktyabr inqilabının iyirmi illiyi qeyd olunur. Konsertdən sonra şüarlar eşidilir.

– Böyük rəhbərimiz Stalinə eşq olsun!

– Yaşasın, şanlı Böyük Oktyabr inqilabı!

Bu vaxt kameranın qapısı açılır. Əfruzu huşsuz halda içəri salırlar. Əfruzun
başına yığışib onu dövrəyə alırlar. Qadın özünə gəlib gözlərini açır.

Əfruz. Mən hardayam?
Şükriyyə. Əfruz?! Sənsən?
Əfruz. Mənəm. (İildəyir.) Sən kimsən? (Key-key soruşur.)
Şükriyyə. Mənəm, Şükriyyə. Əhmədin arvadı.
Əfruz (Şükriyyəni qucaqlayır). Əhməd Cavadın? Şükriyyə, səni
niyə bura salıblar? Bura haradı?

Şükriyyə. Türmədi, bacım, türmə. *(İkisi də ağlayır.)* Əhmədi də tutdular. Düənə apardılar.

Əfruz *(ağlaya-ağlaya)*. Qızları aldılar ölimdən, Şükriyyə, qızları. Bilmiyəm hara apardılar.

Yenə də kameraya musiqi səsi dolur. Şüarlar eşidilir:

- Müsavatçıların kökü kəsilməlidir.
- Kulaklar, bəylər, vətən xainləri məhv edilməlidir.
- Yaşasın Sovet hakimiyyəti.
- Leninin ideyalarını həyata keçirin.

Cavan gəlin. Ay Allah, mən nə edim? Süd paltarımı isladib. Şükriyyə. Tənziflə bağlamaq lazımdır. Əgər bağlasan, döşünün südü kəsilsin.

Cavan gəlin. Yox, yox, bağlamaram. Bəs döşümü bağlasam, uşağımı kim əmizdirər. *(Gülür.)*

Əfruz. Kimdi o qadın, Şükriyyə? Niyə elə gülür?

Şükriyyə *(ağlamsınır)*. Südəmər uşağını alıblar öləndən. Özünü də bura salıblar. Əvvəllər ağlı başındaydı. Uşağın fikri qızı dəli eləyib. *(Pıçıldayır.)* Yazıq gecələr uşağına paltarlardan beşik düzəldib, laylay çalır. Nə qədər təskinlik veririk, heç nə kömək eləmir.

Cavan gəlin *(gülə-gülə)*. Bu gün balamı görəcəm.

Əfruz *(qəzəblə)*. Ay Allah, bu zülmü bizə niyə çəkdirirsən? O körpə uşağın, bu cavan gəlinin günahı nədir?

Çarşablı qadın *(onlara yaxınlaşır)*. Ay bacı, qurban olum, adını da bilmirəm. Bir məni başa salın görüm məni niyə bura salıblar? Təqsirim nədir? Ərim, vallah, fəqir kişidir. Çoban idi ərim. Bir ay olar gəlib aparıblar. Ölüsündən, dirisindən xəbərim yoxdur. Uşaqlarımı qayınanamin ümidinə qoymuşam.

Şükriyyə. Ərini tutanda demədilər ki, niyə aparırıq o bədbəxti. Çarşablı qadın *(ağlamağını kəsib fikrə gedir)*. Dedilər, bacı, guya ərim kənddə beş-on adamın yanında deyib ki, bilmirəm, bu qoyun-quzuya nolub. İndiki zamanda heyvanlar gündən-günə geri düşürlər. *(Ağlayır.)* Gecəyənin kişini gəlib apardılar. İndi bilmək istəyirdim, bacı, bizi niyə evdən-əşikdən pəron salıblar? Günahımız nədi axı?

Şükriyyə *(oturub divara söykənir)*. Yox, biz əlimiz qoynumuzda oturmamalıyıq. Əfruz, yuxarıların bizim faciəmizdən xəbəri

yoxdur. Biz məktub yazmalıyıq, hamımız imza atmalıyıq. Haqq-ədalət yolunda. Kimdə qələm var? *(Qələm-kağız tapıb yazmağa başlayır. Qadınlar Şükriyyənin başına yığışırlar.)*

Bu zaman qapı açılır. Kameranın işçisi öləndə qara çörək, bir qələmdən su içəri girir və gözü vərəqəyə salışır.

Kamera işçisi. O nədir yazırsınız? Bura verin. *(Qadınlar geri çəkilir. Vərəqəni Şükriyyədən alıb oxuyur.)* Pah, partizanlıq edirsiniz. Stalin yoldaşa! *(Diksini bəyaz qalxır.)* Gör bu qadınlar kimə məktub yazırlar? Stalin yoldaşa. *(Öləndəkiləri qadınların üstünə atır.)* Bugünkü payınızı yeyin, Allahınıza şükür eləyin. Çığır-bağır da salmayın. Səhər səhər sizi yola salırıq, hamınızı bir nəfər kimi. *(Barmağını tuşlayaraq qadınları sayır. Bir-bir adlarını soruşub dəftərsinə qeyd edir.)*

Şükriyyə *(keşikçiə yaxınlaşib təşvişlə soruşur)*. Bizi hara göndərilir?

Keşikçi. Qazaxıstana. Bu gün yuxarıdan göstəriş gəlib. Sürgün olunursunuz. *(Gedir.)*

Qadınlar bir-birlərini qucaqlayıb ağlaşırlar. Çarşablı qadın heç nə başa düşmədən qadınların birinə yaxınlaşır.

Çarşablı qadın. Qadın alım, o qardaş nə deyir? Bizi buraxırlar? Nə yaxşı. Səhər?

Şükriyyə. Ay zavallı. Buraxmaq nədir, biz qaragünləri uzağa sürgün eləyirlər.

Çarşablı qadın bu sözü eşidib qışqırır və ürəyi gedir.

Kamera işçisi *(yenidən gəlir)*. Əfruz Əlibəyova! Beş dəqiqəlik görüş. *(Əfruz tələsik kameradan çıxır.)*

Sayadla Əri həbsxananın həyatının qapısında dayanıb Əfruzu gözləyirlər. Dəmir barmaqlıqların arxasında Əfruz görünür. Sayadla Əfruz bir-birlərinə baxıb ağlayırlar.

Əfruz *(hıçqıra-hıçqıra)*. Sayad, bacı, hanı mənim Qızılgülüm, hanı Tovuzum? Onları hara aparıblar? Yerlərini bəri bilirənmə?

Sayad. Qorxma, Əfruz. Yerini tapmışıq. Yetimxanadırlar. I nömrəli yetimxanada.

Əfruz (*yalvarıcı səslə*). Səndən xahiş edirəm, bacı. Səndən, Maral anamdan başqa mənəm yaxın adamım yoxdu. Qoymayın onları yetimxanada böyüsünlər. İtərlər, bacı, itərlər orda. (*Hiçqırır.*) Gəlib tapa bilmərəm, bacı, balalarımı.

Sayad (*ağlayır*). Səni hara göndərirlər ki, Əfruz? Bu da təzə çıxdı. (*Təşvişlə.*)

Əfruz. Hamımızı sürgün edirlər. Ya Sibir tərəfə, ya da Qazaxıstana. On il müddətinə. Məktub yazacağam ordan. Əlidən xəbər tutsanız, ünvanını mənə yazarsınız. Sayad, uşaqları götürün ordan. İsmayıl qardaş, onları Allah amanatı qoruyun. Mən gələne kimi. Qoruyun onları. Axı mən Əliyə söz vermişəm. Axı o uşaqlar Əlinin yadigarıdır.

Sayad (*zənbildən yun şal çıxardır*). Əfruz, bunu örtərsən başına, axı oralar soyuq olur.

Əfruz. Yox, bacı. And içmişəm bu qara örpəyimi bağlayacağam. Nə vaxt Əli gəlsə, onda başımdan açacağam. (*Görüş bitir. Əfruzu aparırlar.*)

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Səhnə dəyişir. İşıq yenidən Əfruzla Lalənin üzərində dayanır.

Əfruz. O günün səhəri bizi yük qatarlarına mindirib Qazaxıstana yola saldılar. Düz on beş gün yol getdik. Ac-susuz. Bizimlə gedən qocalar, xəstələr soyuğa, aclığa davam götürmirdilər, elə yoldaca keçinirdilər. Axır ki, mənzilbaşına gəlib yetişdik. Çöllü biyabanda zəif, xəstə, taqətsiz qadınlar nə edə bilərdilər? Bizi baraklarda yerləşdirdilər. Əzablı günlərimiz başladı. Sənə haqqında danışdığım çarşablı qadın bir il keçmədi ki, öldü. Uşaqlarının həsrətinə davam götürmədi. Mən də sətəlcəm oldum. Ancaq, yox canım bərk idi. Ölmadım və burda bədbəxt dədəmə rast gəldim. Sayad bacım atamın sürgün olduğunu mənə yazmışdı. Ancaq yerini-yurdunu bilmirdilər. Sən demə, mən qalan qəsəbənin qonşuluğundaymış. Qəsəbə bizim baraklardan beş kilometr aralıda idi. Atam soruşa-soruşa mənəm qaldığım yerə gəlir. Mən onda qızlarla reyslərin kənarından kisələrdə torpaq daşıyırdım. Gördüm saç-saqqalı ağappaq nurani bir kişi

mənəm adımı çəkir. Keşikçi də yanında. Əlində əsa, addımlarını güclə atırdı. Yaxınlaşdım qocaya. – Sizə kim lazımdı, əmi? – soruşdum. Atam mənə baxıb ağlayırdı. Atamı güclə tanıdım. Üstünə atıldım. Qucaqlaşb ağlaşdıq. Atamın halı pis idi. Axır günlərini yaşayırdı. Mənə doyunca baxıb ayrıldı. Keşikçi qabağına salıb atamı apardı. Sonra eşitdim ki, atamın halı pisləşib məni arzulayırdı. Çox çətinliklə icazə alıb atamın yanına getdim. Bir keşikçinin nəzarəti altında. Təhlükəli can ilə də belə rəftar etmirlər. Atam məni görüb dirçəldi, elə bil gülümsədi də. Sevinirdi ki, doğma qızının yanında can verir. Ağlamaq məni tutdu. Atamı qucaqladım. Elə qucağımda keçindi. Rəfiqələrimin köməyi ilə atamı müsəlmansayağı basdırdım. Artıq həyatdan bezmişdim. Vətənim, uşaqlarımı, elimi görmək arzusu mənəm yaşadırdı. Budur, qızım, gəlib çıxmışam. Şükür, inanmağım gəlmir ki, bir neçə saatdan sonra balalarımı görəcəyəm.

Lalə (*sarsıntı içərisində Əfruzla yaxınlaşıb onu qucaqlayır*). Xala. (*Ağlayır.*) Həyəcanlanmayın. İndi avtobus gəlir, öz övladlarınıza qovuşarsınız. (*Gülləri Əfruzla verir.*) Bu gülləri götürün, xala, axı siz qızılgülü sevirsiniz.

Əfruz. Çox sağ olun, qızım. Götürməyəcəyəm. O gülləri axı siz kiməsə aparırdınız. Mən öz Qızılgülümü istəyirəm. Eh, qızım, qürbətə də vətənin həsrətini çəkmək çox ağırdır.

Lalə. Yox, xala, alın. (*Əfruzla qucaqlayır, gülləri ona verir.*) Ünvanınızı verin mənə. İstədim həmişə sizinlə görüşüm.

Əfruz (*kədərli-kədərli*). Ünvanım var ki, evimi əlimdən aldılar. İndi bacım Sayadgilə gedirəm. Qızılgülüm, Tovuzum ordadır. (*Üzünə təbəssüm qonur.*) Bu gün görəcəyəm balamı. (*Bu zaman avtobusun səsi gəlir. Hər ikisi avtobusa tərəf gedir.*)

Sayadın evi. Sayad fikrli oturub.

Qənirə (*gəlir*). Sayad, nolub, nə fikrə getmişən, bacı? Az dərd çək, sən allah.

Sayad. Nə olacaq, ay Qənirə. Əfruzun dərdi məni çürüdəcək. Bədbəxt bacım, bilmirəm neçə il o şaxtalı-sazaqlı günlərə necə dözüb?

Qənirə. Ay Sayad, sən allah, nə yazır bacın? Məktub-zad alırsanmı Əfruzdan?

Sayad (*ah çəkir*). Alıram. Bu yaxında birini də almışam.

Qənirə. Nə təhəddi? Allah bilir uşaqlarının xiffətindən bağı çatlayır.

Sayad. Aclıq, seyuq çox adamın əhdini kəsib. İndi də ön ağır işi onlara gördürürlər. Dəmir yolun qırağından torpaq daşıyırlar. Yun corab, əlcək istəmişdi. Toxuyub göndərmişəm. Elə hər məktubunda uşaqlarını, Əlini soruşur. Deyir ki, Əlinin ünvanını ona göndərək. (Sayad kamodun siyirməsini çəkir. Əfruzun məktublarını əlinə alıb birini seçir.) Əhməd Cavadın, Hənəfi Zeynəllinin arvadları da Əfruzla bir yerdədirlər. Şükriyyəylə Sayyarə. Qulaq as, ay Qənirə məktubun bu yerini oxuyum. Qışda yazıb bu məktubu.

"Bizi yenə də reyslərin kənarında işlədirlər. İşimiz çox ağırdır, bacı. Ağır yükə, soyuğa davam gətirə bilmirik. Sayyarə, Ceyran, Şükriyyəylə bir barakdayıq. Nə yaxşı ki, onlarla bir yerdəyəm. Sayad, qızlar necədir? Böyüyürlərmi? Bilmirəm, bacı, sizin mənə elədiyiniz yaxşılığın əvəzini necə çıxacağam. Sayad, qurban olum, Ceyranla Şükriyyə hələ də uşaqlarından bir xəbər tuta bilməyiblər. İsmayıl da, qoy uşaqlar evlərini gəzsin. Bəlkə tapa bildi onları.

Yığışb yoldaş Stalina – o böyük rəhbərə məktub yazdıq. Moskva-dan bura sürgün olunmuş rus qadınları qoymadılar məktubu yola salaqlar. Dedilər yazmağın mənası yoxdur. Onun hər şeydən xəbəri var. Əl-qolumuz yanıma düşdü. Ancaq ümidimizi üzürük. O böyük rəhbərə yenə də məktub yazmaq istəyirik.

Bu gün yenə də Azərbaycandan bir vaqon qadın gətirildilər. Onları o biri baraklarda yerləşdirdilər. Bəkir Çobanzadənin, Əli Nazimin, Bələndərlinin arvadını vaqondan düşürdülər. Görüşüb ağlaşdıq.

Bacı, Tovuz hər gün yuxuma girir. Xəstələnməyib ki? Bəlkə mən-dən gizlədirsiniz? İki gün bundan qabaq ilk dəfə Azərbaycan məh-musına quluq asdıq. Patefon bura sürgün olunan ailələrdən birinin idi. Ailələri komalarda yerləşdiriblər. Patefonda Bülbülün səsinə eşitdik. Hamımız ağladıq".

Məktubu stolun üstünə qoyub gözələrinin yaşını silir.

Bacımın vaxtı qurtarsaydı, rahat nəfəs alardım.

Qənirə. Nəçə ayı qalıb bədbəxtin?

Sayad. Bir-iki ayı. Qızlar yaman analarının xiffətini cləyirlər.

Qənirə. Anaları döyül bə? Əfruz sürgün olanda Qızılgülün görək ki altı yaşı vardı.

Sayad. Hə, clədi. Anaları tutulanda Tovuzla Qızılgülü yetim-xanaya aparmışdılar. Bir zülmənən çıxartdıq uşaqları ordan, bacı. Vermirdilər ki bizə.

Qənirə. Tovuz Şokido darıxmır ki?

Əfruz. Yox, ay Qənirə, nənəsi baxır da ona. Maral anam. Maşallah, yekə qız olub.

Qızılgül gəlib salamlasır. On beş-on altı yaşındadır.

Qənirə. Qızılgül, qızım, sən allah, ananı görsən tanıyarsan?

Qızılgül (fikirlə). Bilmirəm, Qənirə xala. Mənə hər şey dumanlı gəlir. Anamın gözləri, bir də əlləri yadımda qalıb. Həmişə xəstələndə, istiliyimiz olanda ovcumuzu dodaqlarına alardı. (Doluxsunub fikrə gedir.) Atamın isə gülüşü yadımdadır. Dəniz kənarında qaçdı-tutdu oynayırdıq. Bizi dənizdə çimizdirərdi.

Sayad (pıçıldayır). Əvvəllər qızları ovundura bilmirdik. Atalarından da bir xəbər çıxmırdı. (Başını yelləyir.) Sağ qalsaydı, məktub yazardı, yerini-yurdunu bildirərdi. Hec nədən yazığı vətən xaini clədilər. Gül kimi ailəni pərən-pərən saldılar. Zalımlar!

Qənirə (ah çəkir). Bu nə oyundu xalqımızın başına gətirildilər, ay Sayad! Kimin kimdən xoşu gəlmir, kimin kimdən hayfını alırdısa gedər-gəlməzə yollayırdılar: mənəm əmim nəvəsini o vaxtlar güllələmədikləri? Pantürkist adınan, heç sözdü, sən allah. Lap clə türkəm, özü də türkpərəstəm. Ay zalımlar, ay qansızlar! Gəlib yerimi işğal cləməkləri bəs deyilmiş kimi ön savadlı, ön namuslu adamlarımızı gülləyə tuş clədilər. Eh, nə deyim bu dünyanın işlərinə. Təki, Əfruzla yoldaşı sağ-salamat gəlsinlər.

Sayad. İsmayıl nəzir demişik. Gəlsinlər ayaqlarının altında qurban kəsək.

Qənirə. İnşallah. Allah nəzirini qəbul cləsin.

Sayad evə keçir. Qənirə küçəyə çıxıb bir cləndə çamadan, bir cləndə gül torəddüclə evə sarı boylanən Əfruzu görür.

Əfruz. Bacı, bura Sayadın evidir? Bilmirəm düz gəlmişəm, yoxsa...

Qənirə (Sayadı səsləyir). Ay Sayad, ay Sayad!

Qızılgül (həyətdə düşür). Nə, Qənirə xala?

Qənirə. Bir qadını mənənd Sayadı soruşur. Deyir bilmirəm düz gəlmişəm, ya yox. Bura adamına oxşamır.

Əfruz (Qızılgülə baxır). Qızım, zənnim mənə aldatmayıb ki? Sayadın evi buralarda olmalıdır.

Qızılgül. Bəli, xala, buradır. Siz Sayad xalamı istəyirsiniz?

Əfruz. Hə, qızım. (Yaxınlaşır.) Sayad lazımdır mənə.

Qızılgül (çaşqınlıqla). Siz kimsiniz ki?

Əfruz. Mən... Mən? Sayadın bacısıyam. Sürgündəki bacısı... Əfruz!

Qızılgül (heyətlə anasına baxır). Demək, siz mənim... Siz mənim... (Özünü anasının üstünə atır.) Ana, anacan! (Hıçqıra-hıçqıra ağlayır.)

Əfruz. Qızılgül, qızımı (O da ağlayıb qızını köksünə sıxır.)

Qızılgül (göz yaşları içində). Heç bilirsən mən səni nə vaxtdan gözləyirəm, ana?! Düz altı yaşından gözləyirəm. Düz altı yaşından, ana!. Bacım da mənim kimi. Mənim əzabkeş anam. Bəs niyə gəlib çıxmırdın, ana? Səni hər gün yuxularımda görürdüm, hər gecə saçlarımı sığallayırdın, ana! Bax beləcə. (Anasının saçlarını sığallayır.) Niyə saçların ağarıb, ana?! Axı mənim yadımda sən qapqara saçlarınla qalmışdın. Niyə belə tez qocalmışan, ana? Açı başındakı bu qara örpəyi, aç. Sənə qara örpək yox, qara saç yaraşırdı.

Əfruz (başındakı qara örpəyi tutub qoymur qızı açsın). Yox, qızım, yox. Atan nə vaxt gəlsə, nə vaxt qapımızı açıb içəri girsə, bax onda açacağam bu örpəyi, qızım, onda açacağam.

S O N

ELÇİN MEHRƏLİYEV

(1952)

Mehrəliyev Elçin Əli oğlu Ağdam rayonunun Güllücə kəndində anadan olub.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür.

Elmi, publisist və bədii yaradıcılıqla məşğuldur. Filologiya elmləri namizədidir. "Pərvin" povest və hekayələr (1981), "İtiham" roman (1991), "Hər kəs öz taleyini yazayır" pyeslər, hekayələr, məqalələr (1998), "90-cı illər" roman (2004) və digər bədii və publisistik kitabların müəllifidir. "Müharibə və ədəbiyyat" (2000), "İnsana poetik, publisistik və elmi baxış" (2001) monoqrafiyaları nəşr edilib. "Yurd yeri", "Məhəbbət qocalmur", "Çörəkli adam" pyesləri radio və televiziya ilə nümayiş etdirilib.

Yaradıcılıq uğurlarına görə "Qızıl qələm", "Nəqliyyat", "Açıq söz" və başqa bir sıra mükafatlarla təltif edilib.

YURD YERİ

BİRİNCİ HİSSƏ

İŞTİRAK EDİRLƏR

Mahal	—yurd sahibi, 70 yaşında
Güllü	—Mahalın arvadı, 65 yaşında
Sədrəddin	—Mahalın oğlu, professor
Fəxrəddin	—Mahalın oğlu, deputat
Ələddin	—Mahalın oğlu, polis rəisi
Nurəddin	—Mahalın oğlu, jurnalist
Yeganə	—Mahalın qızı
Əlimərdan	—qonşu, 65 yaşında
Təhməz	—polis nəfəri
Silahlı yeniyyətə	

Daş-daş ökdik – yurd bitirdik,
Daş kök atdı, bar götürdi.
Ha qazandıq, çox itirdik,
Elə qalan yurd yeridi.

Ocaq – isti, dünya – bölük
Kök üstündə özümüzük!
Bir dam altı – yerdən böyük,
Elə qalan yurd yeridi.

Zaman axar, daş qaralar
Torpaq donar, daş qar alar.
Daş üstündə daş qaralar,
Elə qalan yurd yeridi.

Mahalın həyoti. Yaz səhəri. Arada top-tüfəng səsi eşidilir. Dərindəlikdə ev görünür.
Ətraf çəpərlənib. Mahal fikirli-fikirli yer bəlləyir. Yorulub oturur.

Mahal (*ürəyində*). İnsan torpağın qucağında körpə kimidir. Uşaq ömüdiyi südün qoxusuna, duyduğu mehərə sığındığı kimi torpaq da insanı beləcə özünə çəkir. (*Bir ovuc torpaq götürüb qoxulayır.*) Bu ətirdə nə böyük doğmalığ var. Kim nə deyir desin, insan – insan övladı, cəmi insanlar – torpaq övladıdır. Yoxsa hər zülmümüzə dözməz, pisimizi, yaxşımızı sevməyə məhkum olmazdı... Bu nə sirdir ilahi, adam yaşa dolduqca torpağa mehri-məhəbbəti artır, torpaq sevgisi külli-ələm sevgisini üstələyir.

Əlimərdan çəpər başında görünür.

Əlimərdan. Sabahın xeyir!
Mahal. Aqibətin xeyir!
Əlimərdan (*həyatə girir*). Yorulmayasan!

Mahal ayağa durub onunla ol tutur.

Mahal. Bu yaz gecikdim, Əlimərdan. Xəstəlik aman vermədi. Deyirəm heç olmasa göydən-göyortidən əkim.

Əlimərdan. Lazımdı, qonşu. Bizim ruzumuz torpaqdandı. Allah bu torpağı bizə çox görməsən.

Mahal. Amin!

Əlimərdan. Eşitdim uşaqların gəlib. Gözün aydın!

Mahal. Aydınlıq içində olasan!

Əlimərdan. Yəqin yatırlar. Şəhərlilər belə erkən durmaz.

Mahal. Hə, yatırlar...

Əlimərdan. Allah canlarını sağ eləsin! Onlar ki yığışıb gəlib-lər ata-baba yurdlarını qorumağa, ömürləri uzun olsun.

Mahal. Səninkilərdən nə xəbər?

Əlimərdan (*köks ötürür*). Mənim çəkdiyimi daş-divar çəksə, əriyərdi. Bu yaz illəri tamam olur. Nə öldülərindən xəbər var, nə qaldılarından.

Mahal. Özünü çox üzmə. Dünyanın işlərini bilmək olmaz... Odu Fərrux Rusiyadan gələn gedəsindən iki ildən sonra xəbər tutdu. Əsir imiş deyirlər, dəyişməyə çalışırlar.

Əlimərdan. Eşitmişəm. Təki cəmi itkinlərimiz geri dönsün, mənimkilər də içində.

Mahal. Amin!

Əlimərdan. Yaxşı, oğulların nə xəbər gətirib? Mühəribə çoxmu çəkəcək?

Mahal. Çox qarışıq danışirlar. Deyirlər bu, Azərbaycan-Ermənistan davası döyül. Böyük dövlətlərin oyunlarıdır. Axırı da hələ görünmür.

Əlimərdan. Səninkilər oxumuşlardı, vəzifə adamıdirlar. Əgər bu işin axırından baş açmırlarsa, vay bizim halımıza.

Mahal. Çətin işə düşmüşük, Əlimərdan, çətin!

Güllü məcməyidə çay gətirir.

Güllü. Sabahın xeyir, Əlimərdan qardaş!

Əlimərdan. Sabahın xeyir, Güllü bacı! Gözün aydın, balalarını yığmısan başına.

Güllü. Sağ ol, gün olsun səninkilər qayıtsınlar. Gəl, çay iç.

Əlimərdan. Maşallah, sizin o Cəldəndən yaman danışirlar. Deyirlər şir kimi döyüşür.

Güllü (*ah çəkir*). O gedəndi, üzünü görməmişik.

Əlimərdan. Uzağa ha getməyib, o dey bu dağlardadı. Başına dönüm igid oğullarımızın, onların hesabına dayanıb kəndimiz.

Mahal. Elədir. Amma, Əlimərdan, yaxşıların torpağa yolu daha yaxındır. Gör necə oğullar itirdik!

Əlimərdan. Demə, demə! Canının hayına qalanlar baş götürüb qaçdılar, qeyrəti olan qaldı, bir də bizim kimi qoca-qaltaq.

Güllü. Budey, mənimkilər də yığışb gəlib ki, sizi köçürdünüz, qoca adamlarsız, topun, güllənin altında niyə dayanmısınız?

Pauza. Mahal port olur. Əlimərdan üstünü vurmur.
Ələddin gəlir. Uzaqdan ağlaşma səsi eşidilir.

Ələddin. Sabahınız xeyir! Əlimərdan dayı?! Xoş görmüşük!

Əlimərdan. Xoş günün olsun, a bala!

Ələddin. Uşaqların itkin düşməsinə eşitdim, çox pis oldum. Bir xəbər-zad yoxdur hələ?

Əlimərdan. Hələ ki yoxdu...

Ələddin. Allah özü kömək olsun! Əlimərdan dayı, deyirəm mən də sənin bir oğlun, bu günə vertolyot danışmışıq, indi gələsidi, bizimkilərlə bir yerdə səni də götürürük. Heç fikir eləmə... Şəhərdə şərait də yaradırıq.

Pauza.

Əlimərdan. Di mən gedim... quzular tövlədə qalıb...

Mahal. Dayan, mən də çıxıram. Görüm belə sübh tezdən nə ağlaşma səsidir bu?

Uzaqdan ağlaşma səsi eşidilir. Mahal və Əlimərdan gedirlər.

Ələddin. Ay ana, axşamdan fikir verirəm, köçmək söhbəti gələndə belə birtəhər olursuz ey. Başa düşə bilmirəm sizi, görmürsüz burada qalmağın qorxuludu? Odu, erməni gəlib kəsdirib kəndin üstünü. Gecə-gündüz dağlardan od yağdırır başınıza. Güllə səsindən yatmaq da olmur.

Güllü. Bilirsən, ay oğul, bu söhbət mənnik döyül. Hər şeyi dedən həll edir. Söz onundu.

Ələddin. Dədəm nə deyir axı? Bu boyda kənddə cəmi beş-on adam qalıb...

Güllü. Nə deyim... Kişini qınamaq da olmur. Ömrü boyu əynindən, boğazından kəsib, dişiyən-dırnağıynan ev-çəlik düzəldib, necə atıb getsin? Məni darıxdıran bircə bu qızdı, ayrı heç nədən qorxum yoxdur. Cəlil gedəli qoyun-quzunun əlində yesir olub. Ha deyirəm,

aparma otarmağa qırılmışları, onsuz da bir gün erməni qabağına qatıb aparacaq. Baxmır sözümə, tərs qızı, tərs! Budu, yenə səhərin gözü açılmamış heyvannarı da aparıb gedib. Hə, heyvan demiş, qız toğlulardan birini saxlayıb tövlədə. Çayınızı için, sonra kəsib kəvab eləyərsiz.

Ələddin. Ay ana, indi yeyib-içmək vaxtıdır? Mən deyirəm vertolyot gələcək, sən də başlamısan toğlu kəsək, kəvab eliyək...

Güllü. Dedim də, a bala, dədənin gəlsin, oturun danışın. Necə məsləhətli, elə də eləyin.

Qardaşlar evdən çıxırlar.

Fəxrəddin. Oh-o, rəis bəy, sabahın xeyir!

Sədrəddin. Cənab rəis bizim təhlükəsizliyimizə təminat yaradıbmı?

Ələddin. Hə, yaratmışam, hörmətli professor, buyurun! (*Ved-rəni götürüb qardaşlarına su çiləyir.*)

Sədrəddin. Ədə, neyniyrənsən, ay yaramaz, xəstələndirərsən bizi...

Fəxrəddin. Yaxşı ifadədi, ömründə polisdən xeyir görənlə yub. Gör üstümü neylədi?

Sədrəddin. Özü də polis yox a, rəis bəy ola! Mütləq xəstələ-nəcəm, mənim başım islanıb.

Nurəddin. Bütün gecəni qorxudan cıncıqlarını da çıxarmayıblar. İndi gör nə qoçaqlaşdılar.

Ələddin. Al, bu da sənin. (*Ved-rədə qalan suyu Nurəddinə atır.*)

Nurəddin. Ay ana, sən bu çəpişi görürsən?

Ələddin. Nə dedin, o? (*Nurəddini qovur.*)

Nurəddin. Ana, dənən də! (*Anasının yanına qaçır.*)

Güllü. A bala, nə dedi sənə, uşaqlıq adını çağırdı də. Balacalıqda çox atılıb-düşürdün, ona görə adına çəpiş ayaması qoşmuşduq.

Qardaşlar gütlülər.

Sədrəddin. Biabırçılıq! Çəpiş hara, rəislik hara?

Ələddin. İndi mən də deyərəm ha?

Fəxrəddin. Nə deyərsən? Durub professora, bir alim adama koramal deyərsən?

Ələddin. Ay dilinə qurban olum, de!

Güllü. Sədrəddin guya fağırımız idi, çalmazdı, çalmazdı, birdən elə çalardı, yerinizdə qalardınız. Lap koramal kimi. (Gülür.)

Sədrəddin. Bəs bizim hörmətli mühəndisimiz, möhtorəm deputatımız? Onu niyə demirsiniz? Yoxsa şanapipik yadınızdan çıxıb?

Güllü. Yox, Fəxrəddin çıxardı ağaca, cibində də daş. Elə ağacda da qozları sındırıb yeyərdi.

Nurəddin. Bir gün də toposı üstə gəldi yəre.

Sədrəddin. Yıxılmağı heç e. Dədəm çubuğu götürüb cumdu üstünə: "Əyö, kopayoğlu, şanapipiksen, yerdə sındırıb yeyə bilmir-sən?" – deyib vurdu ha.

Güllü. Adı qaldı şanapipik.

Fəxrəddin. Ana, bir belə çəkil.

Nurəddin. Ay ana, qoyma!

Fəxrəddin. Heç nə eləmirəm, eləcə baxmaq istəyirəm.

Güllü. Nəyə baxırsan? Görməmişən Nurəddini?

Fəxrəddin. Bir görüm pərvazdanıb, ya ötcədi, bizim jurnalist? (Guya əlini ağacdakı yuvaya uzadır.)

Qardaşlar gülürlər.

Ələddin. Yox, ötcədi hələ, yuvadividi. Yazıqdı, dəymə!

Sədrəddin. Ə, eləcə göstər baxaq, yenə yerinə qoyarsan.

Fəxrəddin. Vay dədəm vay! Ə, bu ki ilanmış! Ho, ötcə Nuruş, de görüm mən bərk deydim yəre, ya sən? Çubuq kimin kürəyində sındı, sənə, ya mənə? Ay ana, bir onu mənə ver, o yuvadivini...

Nurəddin. Ana!

Güllü. Allah axırını xeyir eləsin! Neçə ildə heç belə gülməmişdim... Gəlin, gəlin ölinizi yuyun, çay verim. Ədə, a yuvadivi, get qardaşlarının ölünə su tök!

Nurəddin. Evin kiçiyi olunca, çölün eşşöyi olasan.

Kəndə qrad atılır. Hamı diksindir. Güllü halını pozmadan evə keçib

süfrə hazırlayır. Çumənlik. Yeganə qoyun otarır.

Hardan öyülib kol dibindən bənövşə yığır.

Yeganə. Gör nə qədərdir! (Bənövşələri qoxulayır.) Oxqay!!! Məndən olsa, hamınızı bircə-bircə üzüb bağrıma basaram. Ah, deyərsən incitdim sizi. Neyləyin, çox istəyirəm də... Yadınızdadı,

məktəbdə oxuyanda, oğlanlar sizi yığıb qızlara gətirirdilər. Solmaza Cavidə bəlkə də siz sevdirdiniz, a bənövşələr. Onuncunu qurtaran kimi də evləndilər. Heyf, müharibə qoymadı onları xoşbəxt olmağa. Ermənilər Cavidə öldürdülər. Solmaz necə soldu, necə soldu... Kənddə toy-düyün də Cavidin ölümüylə gəldi elə bil. Sevon sevgisini ürəyində gizli saxlayır indi. Neyləsənlər, hamı el çınayından çökünür. Vallah, ölüm-ülm olmasaydı, mən qızılımla heç kəsdən, heç kimdən çəkinməyib sizi öz öllərimlə Təhməzin döşünə taxardım... Təhməz... Taleyin işinə bax, gör hardan gəlib, hansı dövrandə bəxtimə çıxdım. Bir istəyirəm soruşum, Bakıda qızını azdır? Sevdəyə düşməyə vaxtını tapdın? (Şıqqıltı səsinə diksindir.) Buyu, bismillah! (Təhməzi görüb bənövşəni qoynunda gizlədir.)

Təhməz. Qorxdun yoxsa?

Yeganə. Yox, qəlil gəlişindən səksəndim...

Təhməz. Bayaقدan arxın o tayında dayanıb sənə baxıram. Elə fikrə gəlmədən, erməni gəlib qoyunları aparsa, xəbərin olmaz.

Yeganə. Allah vermüşdü erməni!

Təhməz. Eşitdim qardaşların gəlib, xəyirdi?

Yeganə. Nə bilim... deyərsən köçürmək istəyirlər bizi...

Təhməz. Hə... İnanmıram atan gedə. Yurdunu sevon adamdı...

O günü mənə yolda saxlayıb nə desə yaxşıdı: a polis, uşaqlara da, sənə bir avtomat versinlər, əliyalın qalma. Dedim, dayı, kəndin içində mənə avtomat görək deyil, tapançanı da vəzifə başında olduğum üçün götürürəm. Dedi: – Dağlara qalx da, a bala, kəndin içində erməni var?

Yeganə. Atamın döyüşə gəlməyən cavanlardan açığı gəlir. Sifto vaxtlar Cəlil də evdəydi. Bir dəfə düşdü üstünə, nə düşdü. Dedi, a Cəlil, sən mənə qorunulmasan, mən sənə? Ayo, kişisən, burax qoyun-quzunu, qalx dağlara! Qardaşım dedi, ay ata, qoyun-quzu cəhənnəmə, bə sənə kimə tapşırıram, naxoşsan axı. Atam lap çıxdı özündən: Ə, kopayoğlu, erməni gəlib sağaldacax mənə, yoxsa hökimsən? Cəlil o gedəndi, gedib...

Təhməz. Deməli, atan mənə qorxaq hesab eləyir. Ta bilmir, Təhməz elə cəbhəyə göndərilməyi xahiş eləmişdi, kəndə qarovluçu yolladılar. Eybi yox, vaxt gələcək hünərimi də görür. Amma, a Yeganə, bir tərəfə baxanda düz deyir Mahal dayı. Hamı səfərbər olmalıdı. Görmürsən ermənilər nə qədər qüvvə toplayıblar. Sırağagün o Cümşüdgil var ha, sürüyə-sürüyə bir zənci meyiti gətirmişdilər. Zənci ha! Dedilər, sənə qardaşın vurub. (Gülür.) Meyit qaldı bir tərəfdə,

arvadlar düşdülər uşaqların üstünə. – A qırılmışlar, bu mundar olmuşu rədd eliyin burdan! – deyib qışqırdılar.

Yaxınlıqda mormi partlayır. Tohmöz Yeganoni yerə yığır.

Təhməz. Uzan!

Yeganə. Çək! Bir də əlini mənə vursan, özündən küs, ha-a!

Təhməz. Deyirsən, qəlpə dəysin?..

Yeganə. Dəyər dəyər də, sənə nə?

Təhməz (*yumşaq və təsirli bir səslə*). Sən öldün, elə bil Təhməz öldü.

Yeganə (*ayağa qalxır*). Yaxşı, bəs belə tezdən niyə gəldin? İstəyirsən yenə bir yerdə görsünlər bizi? Hə?

Təhməz. Acıqlanma, vidalaşmağa gəlmişəm. Gedirəm.

Yeganə. Hara?

Təhməz. Dağlara. Dağlara, Yeganə. Düşmən bizi yurdsuz-yuvasız qoymaq istəyir.

Yeganə (*kövrəlir*). Nə vaxt gedirsən?

Təhməz. Sabah. Sabah saat ikidə sizin evin qabağından keçəcəm. İmkan tap, yola çıx. Görüm qalası olduz, ya gedəsi. Yaxşımı?

Yeganə. Yaxşı... Di mən getdim... (*Gedir.*)

Mahal kişinin həyoti. Hamı çəmonlikdə sərilmiş süfrə başında cəm olub.

Mahal keçib yuxarı başda öyləşir. Heç kəs danışmır.

Yeganə çay gətirir. Hərdən atəş səsi eşidilir.

Güllü. Nə xəbər öyrəndin, a kişi? Ycnə nə ağlaşma səsidir?

Mahal. Qaçqınlardandı. Gecə əlaçlıqlarına ilan girib. Yatdığı yerdə anaynan balanı çalıb.

Güllü (*içini çəkir*). Müsibətə bax ey, sən allah! Erməninin gülləsindən qaçıb canını qurtar, ilan-çayan tələf eləsin.

Mahal. Yazıq camaat... Yaz gərəndən neçəsini ilan, əqrəb vurub.

Pauza.

Mahal. Nədi, söz tapmırsız danışmağa?

Ələddin. Vəziyyət göz qabağındadı da... Nə də deyirik, ağzımızdan vurursan.

Mahal. Elə söz danışın ağzınızdan vurmayım.

Sədrəddin. İndi hamımızın fikri-zikri sizi burdan sağ-salamat çıxartmaqdır.

Mahal. İndi bütün fikir-zikir o olmalıdır ki, yurd-yuvamız əldən gətməsin, ay oğul!

Fəxrəddin. Başa düş, ay ata, yüz fikir bir borcu ödəməz. Havayı yerə qurban verməklə torpaq xilas edilər? Burda böyük oyunlar gedir...

Mahal. Bu sözlərinizi eşitmişəm. Qarabağda kənd-kəsək qalmadı. Hamısını talan clədilər, yandırdılar. Burdan oyana nə qalır? Nəyi gözdüyürsünüz? Ananız Güllünün əsir düşməyini, ya mənim ölüm xəbərimi?

Nurəddin. Bacı, mənə bir stəkan çay süz.

Yeganə durub çay gətirməyə gedir.

Fəxrəddin. Ay ata, kəndi tutub durmağnan tankın, topun qabağında neyniyə biləcəksən? Dövlət olan yerdə biz kimik, nəkarəyik? Əlimizdən nə gəlir? Guya başqaları köçəri quşlardı, elə sənə qalıb yurd qorumaq dərdi...

Mahal. Kim qurdu-quşdu, özü bilər. Mənim əslim-köküm bu torpaqdan yaranıb. Ulu babamın babasının sümükləri bu torpağa qarışıb. Mən də bu torpaqda öləsiyəm.

Güllü. Hövsələynən danışsana, a kişi, niyə özündən çıxırsan? Ay oğul, a qadan alım, kəndçinin komasından, bir parça torpağından savayı nəyi var? Onu da əlindən aldı, elə hesab et başını kəsdin. Təlalim biz də qaçdıq. Sonra? Sonra nolsun? Axı bu kənddə cləsi var, qapısını açmağa, sığınacaq istəməyə bir simsarı yoxdur. Bəs onlar neyləsinlər? El-oba adamı qınamazmı? Axı mənim Cəlilim o qara boyanmış dağlardadı, onu kimin umuduna qoyub gedək? Kimin?

Pauza.

Ələddin. Bilmirəm bu nə həyatdı yaşayırdı. Siz burda güllə altında, biz də orda ürəymiizi yeyirik. Vallah dost-tanışın üzünə də baxa bilmirik. Deyirlər oturmusuz şəhərdə, qocaları qoymusuz kənddə, niyə gedib gətirmirsiniz? Nə deyim onlara? Söz tapıb cavab verə bilmirəm ey!

Fəxrəddin. Nə deyəsən axı? Deyirsən atam çıxmaq istəmir kənddən, deyirlər, oğlu deyilsən, get başa sal, ev-çək candan şirin

olmayacaq ha! Ta bilmirlər, bu neçə ildə biz deyib, biz eşitmişik. Mahal kişi inadından dönmür ki, dönmür. Hə, tutaım qaldınız kənddə, bir bədbəxtçilik baş verdi, onda necə olsun?

Mahal. Əcəldən qaçmaq olmaz, bala! Bir də ki, can nə qədər şirin olsa şəərədən, ləyaqətdən yüksəkdə dura bilməz.

Nurəddin. Ay ata, qurban olum, mən səni başa düşürəm e, amma dediklərin Koroğlu dövrünə aiddir. Hərənin bir qılıncı vardı, meydana çıxıb gücünü göstərirdi. İndi, budey, qrad atırlar, top atırlar. Sabah başınıza bomba tullayacaqlar. (*Səksənir.*) Bax, yenə atdılar!

Sədrəddin. Deyəsən lap yaxına düşdü...

Güllü. Zəhrimarin səsi elə gəlir, elə bil evin ortasına düşdü. Bilmirəm, yerin-göyün yiyəsi necə dözü buna?!

Ələddin. Dəmişəm də, buradan sağ-salamat çıxı bilsək, böyük işdi.

Güllü. Allah komanızı başınıza uçursun, a qaniçənlər!

Qardaşlar həyatda var-gol edirlər. Ələddin onlara yaxınlaşır.

Ələddin. Yaxşı, nooldu? Nə qərara gəldiz?

Sədrəddin. Neyləyək, danışmaq olur kişiyənə?..

Fəxrəddin. Vaxt keçir, bir azdan vertolyot gələcək.

Ələddin. İşə düşmədik... Sən öl, mən bir şeyi başa düşə bilmirəm. Ə, bu camaatı niyə köçürmürlər? Əliyalın adamları güllə altında saxlamaqla düşməni dayandırmaq olar?

Fəxrəddin. Dövlət eləməlidir də bu işləri, kim eləməlidir?!

Sədrəddin (*əşəbi halda var-gol edir*). Qoyursuz dövləti işləməyə?! Balaca bir ölkədə əlli partiya yaratmışız, hərənin bir yana çəkirsiniz.

Fəxrəddin. Əhsən! Bu da dövlət adamının cavabı. Başa düşə bilmirəm, demokratiya nə vaxtdan dövlət işinə mane olmağa başlayıb?

Sədrəddin. Əvvəla, mən dövlət adamı deyiləm. Dövlət adamı sənin qardaşıdır – kişi nazir müavini idi, çıxardıb rayona rəis göndərdilər. Bu da onun şəstinə toxundu. İndi sizinlə bir yerdə iqtidara qənim kəsilib. İkincisi, mən demokratiyanın yox, bu ağır vəziyyətdə cəbhələşmənin, partiyalaşmanın əleyhinəyəm. Ay başınıza dönüm, müharibə gedən bir ölkədə hakimiyyət davası böyüm demokratiyadır?

Ələddin. İqtidarın sözləridir, mən ölüm, bircə-bircə təkrar edir.

Fəxrəddin. Kişi iqtidarın komandasındadı, o boyda instituta rektor qoyublar, niyə müdafiə eləməsin.

Sədrəddin. Bəli, müdafiə eləyirəm. Ona görə ki, sizin kimilər yenidən hakimiyyət eşqinə düşüb. Onuncu əsrdə, Bağdadda, xilafət üstündə mübarizələr nəticəsində xəlifələr məğlub edilir, gözləri çıxarıldı. Bax, sizin iddialı liderlərin taleyi həmin xəlifələrin acı-nacalı taleyinə bənzəyir.

Ələddin. Sədrəddin müəllim!.. Sədrəddin müəllim! İndi onuncu yox, iyirmi birinci əsrin astanasındayıq. Demokratik cəmiyyətin sükanı bir nəfərin əlinə sığmır, balam, sığmır, onu xalq idarə etməlidir, xalq.

Sədrəddin. Xalq, yəni sizlər. Daha doğrusu, sizlərdən birinizin mənsub olduğu partiya.

Nurəddin. Yenə başladılar. Heç mübahisə vaxtıdır?

Sədrəddin. Görmürsən, qardaşlarının içi göynüyür. Birinin vəzifəsini kiçildiblər, o birisinə də vəzifə vermirlər.

Ələddin. Darıxma, sən heç darıxma, hakimiyyət dəyişəndə rektorları da dəyişirlər, mən ölüm.

Nurəddin. Siz allah, qurtarın deyişməni! Bu saat vertolyot gələcək. (*Sədrəddinə*). Sədrəddin, sən hamımızdan böyüksən. Keç içəri, atamnan təkbətək söhbət elə.

Fəxrəddin. Düz deyir, sən get, onu başa sal, vaxt daralır.

Yaxınlıqda mərmir partlayır.

Ələddin. Get, get, budey, sizin hakimiyyətin kərəmətindəndi, başımıza dəmir yağır.

Sədrəddin narazılıqla başını bulayıb atasının yanına gedir.

Güllü və Yeganə stəkanları yuya-yuya söhbət edirlər.

Güllü. A bala, sən yır-yığış elə, qardaşlarınnan get!

Yeganə. Sizi bu vəziyyətdə qoyub hara gedim, ay ana?

Güllü. Bizdən nigaran qalma, xalq necə, biz də elə. Allah eləməmiş, ələ keçib eləsən, özüm Mahalın tifağına od vuraram! Sən get, ürəyimiz bir az toxtasın.

Yeganə (*ağlamsınır*). Məni niyə qovursan ey? Dədəm təzəcə ayağa qalxıb, xəstə adamdı, onu atıb gedim? Səni ev-çəşiyin əlində tək qoyub gedim?

Güllü. Allah mərdimazarı neyniyim-necə eliyim dərdinə salsın, necə ki, bizi saldı... Hə, bura bax, ay qız, bu doğrudur ki, o polis kölgə kimi səndən əi çəkmir? Ananam, ay bala, üroyinin sirrini mənə açmayıb, kimə açacaqsan?

Yeganə. Ana, heç bu söhbətin vaxtıdır?..

Güllü. Deyirəm, bəlkə, ödə tutub səni saxlayan burda?

Yeganə. O gedir bu gün... Dağlara qalxır...

Güllü. Hə-o?.. Allah qada-baladan qorusun! Camaat danışır, mərifətdə oğlandı. Deməli, o da gedir... Cəlil qadasın aldığımdan görün nə xəbər var, ay Allah. Nə yeyir, nə içir, necə dolanır?.. Dayan, getmə, bə sənsə söz dedim, nə cavab verdin?

Yeganə. Siz getsəz – gedəcəm, qalsaz – qalacam. (*Məcməyini götürüb gedir.*)

Mahal kişi evdə tokdır. Sədrəddin ona yaxınlaşır.

Sədrəddin. Ata, qadan alım, belə fikirlə durma! Noolub, şükür Allaha, ölənimiz yox, itənimiz yox. İnşallah, Cəlil də sağ-salamat qayıdıb gələr.

Mahal. Gəl oyləş, sənsə bir-iki kəlmə sözüüm var. Bax belə. Oğlum, de görüm, qonşumuz Əlimərdanın qardaşı nədən öldü? Nəbini deyirəm, yadındadır?

Sədrəddin. Hə, xatırlayıram, naxırçı Nəbi. Nədən öldü?

Mahal. Həmin bu Əlimərdan cavanlığında şofer işləyirdi, əli götürirdi. Nəbi isə lütün biri idi. Bir gün Əlimərdan qardaşına deyir: "Qardaş, arvad-uşaq arasında söz-söhbət olur, gəlsənə o çəpəri götürüb, yerinə daş hasar çəkdirir?" Nəbi razılaşıb. Əlimərdan hasar çəkdirir. Amma hasarı çəpər yerindən yox, qardaşının həyətə tərəfdən çəkdirir. O vaxtdan Nəbi bu işi özünə dörd elədi. O bir qarış torpağın xiffətini çəkə-çəkə vərəmlədi. Ay oğul, insan ömrü qardaşın qardaşdan qopardığı bir qarış torpağa da bərabər ola bilməz.

Sədrəddin. Bəlkə Nəbi xəstə imiş, yıxılıb ölüb, camaat da sözdü quraşdırıb?

Mahal. Yox, torpaq dördi bütün dərdlərdən ağır olur. İndi adamlar həmişə də bu dərddən qırılır. Allah rəhmət eləsin Cəvdət kişiyyə, o da təb gətirə bilmədi. Heç bilirsən camaat onun hüsur yerində nə deyirdi? Deyirdilər, xoşbəxt adam imiş Cəvdət, öz yurdunda öldü, dəfn olundu...

Sədrəddin. Dediklərin doğrudur... Amma insan çətin anda mübarizə aparmalıdır. Adam hər şeyi üroyinə salsın, oltəttə, ölə də bilər.

Mahal. Bizim bu qonşu kənddəki Qurgeni tanımamış olmasan. Sədrəddin. Qurgen?

Mahal. Qurgen... Usta Qurgen. Yadına gəlir? Bizim evin çarçığındadır o vurdur.

Sədrəddin. Hə, hə, Qurgen kişi...

Mahal. Bu qış odunumuz çatmadı. Yeganəyə qıymadım, özüm düşdüm çay qırağına. Elə balaca bir şələ düzəltmişdim, çayın o tayından məni səslədi. Gördüm Qurgeni. Silahlıydı. Nə qədər düz-çörək kəsmişik onnan, gizlənməyi arıma sığışdırmadım. Dedi, qorxma, vurmaram, çox yaxşılıqların keçib mənə. Dedim, nədən qorxacam, a Qurgen, sən də, mən də ömrümüzü yaşamışıq. Cavan-cavan oğullarımız tələf olur, onlardan artıq döylük ha. Dedi, Mahal, sən gəl çıx aradan, bilmirsən ey bizim arxamızda necə böyük qüvvə durur. Dedim, bilirəm, Qurgen, ancaq çoban canavar üstünə itini qışqırdır, çünki cırılan itin dərisidir. Nə qədər gec deyil, qayıdın bu yoldan. Qurgen mənə tərəf bir güllə atıb qışqırdı ki, geriyyə yol yoxdu, kirmə, bu torpaq bizim olmalıdır! Qurgenin gülləsi məni tutmadı, amma sözü üroyimi odladı. İndi de görüm, ay oğul, Qurgen özge torpağını almayınca ölənə qədər vuruşmağa razıdır, mənəm öz halalca torpağımı qorumağa qeyrətəm çatmasın? Mən öz dədə-baba ocağımı qorumasam, kim gəlib mənəm yerimə özünü ölməyə verər? Sən elm adamısan, savadlısan axı, deyək ki, qardaşların başa düşmür, sənsə noolub?

Sədrəddin. Ata... Bilirsən, siyasətdə heç nə göründüyü kimi deyil. Azərbaycanda böyük dövlətlərin maraqları toqquşur. Bizə təsir göstərməyə çalışırlar. Torpaqlarımızın işğal olunması bununla bağlıdır. Amma, dünya dənənki dünya deyil. Dövlətlərin suverenliyini, ərazi toxunulmazlığını müdafiə edən güclü beynəlxalq təşkilatlar var. Onlar hadisələrə nəzarət edirlər. İnan mənə, erməninin tutduğu torpaqların hamısı qaytarılacaq! Ömrü isə insana bir dəfə verilir. Onu havayı yerə itirməklə biz heç nə qazanmırıq.

Mahal. İnsan toxum kimidir, oğul. Nəsil-nəcabət torpaq üstə kök atar. Onu məkəmindən ayırmaq – kökündən qoparıb yazıq, mis-kin bir canlıya çevirmək deməkdir.

Sədrəddin. Dedim axı, torpaqlar qaytarılacaq. SSRİ dağılandan sonra dünyanın siyasi balansı pozulub. Elə baş verən hadisələr də həmin balansın tarazlaşdırılmasına xidmət edir.

Mahal. Yox, səni başa düşə bilmirəm. Deyəsən öz dilində danışmağı yadırgamısan. Vay sənin tələbələrinin halına! Get, Fəxrəddini bura çağır. (*Sədrəddin otaqdan çıxır.*)

Mahalın həyəti. Sədrəddin qardaşlarına yaxınlaşır.

Ələddin. Nooldu?

Fəxrəddin. Razılaşdı?

Sədrəddin. Yox, səni çağırır.

Ələddin. Necə yox?

Sədrəddin. Əşi, kişiyənən danışmaq olur bəyəm?.. Elə bil filosofdu...

Fəxrəddin. Bəs mənə nə deyir?

Sədrəddin. Nə bilim...

Fəxrəddin. Gedim, görüm... (*Gedir.*)

Ələddin. Bura bax, görüm yox e, kişiyənən ciddi danış. Axı nə deyib inad göstərir o?

Fəxrəddin gedir.

Nurəddin. Dedim də, havayı zəhmət çəkib getməyin, atam gəlməyəcək.

Ələddin. Heyif vertolyota verdim puldan.

Sədrəddin. Sən elə pulunu hesabla! Düşünün görək nə tədbir görək?

Ələddin. Böyüyümüz getdi, yarıtdı. Görək ikincisi nə iş görür?

Güllü və Yeganə gəlirlər.

Güllü. Ay oğul, havayı zəhmət çəkməyin. Mahal heç yana gedəsi döyül. Onnansa o toğlunu kəsib kavab cləyin. Ələddin, sənin xoşladığın içkidən küpdə qalıb hələ.

Ələddin. Hı, nə danışırısan, ay arvad? Mənə bir küp çaxır yox e, bir küp qızıl da versöz, bircə gün də burda qalmaram. Əşi, siz nə təhər adamsınız? Siznən necə dil tapaq biz?

Güllü. Neyniyə, ay oğul, taleyimizə nə yazılıb, onu da görəcəyik. Siz sağ olun, balalarınız salamat olsun!

Nurəddin. Onların balalarına noolub, birininki Türkiyədə, birininki Amerikada, o birininki Rusiyada... Qorxma uzaqdadılar...

Sədrəddin. Nə demək istəyirsen? Cavan oğlansan, get vuruş də, niyə vuruşmursan? O xidmət etdiyin partiyanın qəzetini çıxartmaq darsa, get cəbhədə jurnalistlik clə, olmaz?

Ələddin. Mühəribə əsil mühəribə olsa gedər, niyə getmir. Lazım olar mən özüm də gedərəm.

Yeganə. Əsil mühəribə nəyə deyirsen, ay qardaş? Gör nə qədər kəndimiz, şəhərimiz əldən gedib, talanıb, yandırılıb. Camaat ev-eşiyini itirib qurd-quş kimi çöllərdə yaşayır.

Ələddin. Sən başa düşməssən bu işdəri, uşaqsan.

Yeganə. Uşaq niyə oluram. Gözüm görmür? Ağlım kəsmir? Vallah belə getsə, özüm silah götürüb qalxacam o dağlara.

Ələddin. Əhsən sənə, a bu dağların Həcəri! Bəs niyə dayanmısan, get də! Get, niyə durmusan?

Yeganə. Gedərəm, siz getməyəndə, mən gedərəm.

Güllü. Ay qız ey, boş-boş danışma, get işinən məşğul ol. Siz də deyişməni kəsin.

Yeganə incimış gedir. Fəxrəddin gəlir.

Ələddin. Hə, nə xəbər?

Fəxrəddin. Qoydu ki, ağzımı açım? Kişi clə bil prokurordu, düşüb üstümə mənə ittiham cləyir.

Ələddin. Nə deyir ki?

Fəxrəddin. Heç... Deyir, o deputatları başına yığıb söz güləş-dirməynən məşğulsan.

Sədrəddin. Onu düz deyir.

Ələddin. Daha nə deyir?

Fəxrəddin. Nə bilim e! Elə hey cyhamnan danışır, guya mənim ordum var, erməniləri qırır-çatacam.

Sədrəddin. Ordun olmasa da mühafizəçilərin az deyil.

Fəxrəddin. Bura bax, bilirən nə var, sən də bəsdir! Özünü clə aparırsan, guya işdəklərindən xəbərimiz yoxdur.

Sədrəddin. Ay bərəkallah qanacağın!

Nurəddin. Yenə başlamayın, siz allah! Bəsdirin!

Güllü. Niyə bir-birinizi qırırsınız, a başınıza dönüm? Nəyiniz artıq düşüb bölə bilmirsiniz?

Fəxrəddin. Sən fikir vermə, ay ana.

Sədrəddin. Etdiyim yaxşıqlardı, qarşıma çıxır. Hamısı ölimdən su içib, yol göstərmişəm, çətinə düşəndə əl tutmuşam. İndi böyük adam olublar! Hm, mənə cavab qaytarırlar...

Güllü. Ay Allah, bu nə həşirdi, baş tapmıram. Elə bil bir köynəkdən çıxmayıblar! Elə bil bir dam altı böyümüyüblər bunlar! (Gedir.)

Pauza.

Nurəddin. Ələddin, sən atamızın ön istəkli oğlusan. Get, bəlkə səni eşidi.

Sədrəddin. Hə, hə, sən dirlən-fənlən ilanı yuvasından çıxarsan.

Ələddin. Gedim, amma heç inanmıram. (Gedir.)

Otaq. Mahal və Ələddin söhbət edirlər.

Ələddin. Ata, yadımdadı, bizi hey danlayırdın ki, biriniz bir ağac əkmirsiniz. Bir gün meşədən bir ağac götürüb bağçada əkdim. Dururmu o ağac? Bar verirmi?

Mahal. Bu hardan yadına düşdü? Sən onu o zaman əkəndə bilirdim ki, bar verən deyil. Zoğalnan mundağanı səhv salmışdın. Ancaq əl vurmadım. İndi də yadigarın kimi qalır. Yekə ağac olub.

Ələddin. Yox əşi?! Doğrudur, o vaxt bağ-bağat işinə həvəsim yox idi. Amma indi... Dəniz kənarında öz əllərimlə bir bağ salmışam, gəl görəsən! Azərbaycanda o ağac yoxdur ki, orda olmasın.

Mahal. İnanmıram özün becərsən.

Ələddin. Vallah, öz zəhmətimin bəhrəsidir. Amma sənin kimi bağbandan ötrü ölər ha. Dəniz havası... İkimərtəbəli yaşayış evi... Çarhovuzu, quyusu, su kəməri... Hələ desən saunası da var e.

Mahal. Yaxşı görək...

Ələddin. Vallah! İki göz istəyir tamaşasına dursun.

Mahal. Sağlığına qismət! Bağ-bostan onu yetirənə şirindi. Heç görmüsən bağban, ya bostançı becərdiyi məhsuldan doyunca yesin?

Ələddin (çiyinlərini çəkir). Nə deyim...

Mahal. Görə bilməzsən. Bağban da, bostançı da yetirdiyi məhsulun fərhəndən doyor.

Ələddin. Ay ata, səni and verirəm o bir Allaha, tək daşı otəyindən! Gəl razılıq ver, anamı, bacımı da götürək, çıxacaq gedək. İstərsiz bir yerdə qalarıq, istərsiz bağda yaşayarsız. Ayrıca mənzil də ala bilərik sizə. Allah qoysa, müharibə qurtarsın, özüm qaytaracam sizi. Yənə öz yurdun, öz bağ-bağatın olacaq.

Mahal. Fikirləşirdim ki, söhbətin torpağa yaxındı, deyəsən burada sizinlə qalıb yurdumu-ocağımı müdafiə edəcəm.

Ələddin. Bilmiəm bu sadələşmə inam hardandı səndə?! Torpağı dövlət qorunmalıdı, sən-mən yox! Heç olmasa girov götürülən arvad-uşağın, qız-gəlinin halını düşün. Anam, bacım sənə görə qalır kənddə. Deyirsən namusumuz tapdalansın? Yeganəni fikirləş, daha yekə qızdı, istiyəni var. Bu gün-sabah toyunu eliyəsiyik.

Mahal. Paqon adamı ki ağciyər oldu, nəinki elin-obanın, heç öz evinin də şərəfini qoruya bilməz. O dağlardakı oğullar isə qorxaq deyillər. Elə namusumuzu qorumaq üçün düşmənin qabağına çıxıblar.

Ələddin hirsli otaqdan çıxır.

Kənd yolu. Mahalın darvazasının ağzı.

Təhməz çiyində avtomat Yeganəni qarşılayır.

Təhməz. Uşaqlar getdilər. Bayaقدan həyətinizə boylana-boylana qalmışam.

Yeganə. Qardaşlarım həyətdədi, çıxma bilmirdim.

Təhməz. Nə oldu, aparırlar sizi?

Yeganə. Deyəsən atam getmir.

Təhməz. Bəs sən necə?

Yeganə. Atam getməsə, mən də qalacam.

Təhməz. Al bu kağızı, Bakıdakı qohumumun telefon nömrəsini yazmışam. Elə cləyək ki, bir-birimizi itirməyək.

Yeganə (kağızı alır). Yaxşı... Cəldindən muğayat ol...

Təhməz. Heç gör deyir özündən muğayat ol?!

Həyətdən səs gəlir. Yeganə! Yeganə!

Yeganə. Ay aman, mənə çağırırlar.

Təhməz. Yeganə, yol üstündə bir söz də mənə.

Yeganə. Nə deyim... Birdən gəlib görəllər bizi.

Təhməz. Getsən, zəng vurub yerini deməyi unutma haa!..

Yeganə. Yaxşı...

Təhməz. Di salamat qal! (*Getmək istəyir.*)

Yeganə (*hövlnək*). Təhməz!

Təhməz. Hə!

Yeganə. Al! (*Qoynundan bənövşə dəstəsi çıxarıb Təhməzə verir və həyatə keçir.*)

Təhməz (*çılğın bir sevinclə*). Mən səni dünyalar qədər sevirəm, Yeganə!

Mahalın həyatı. Qardaşlar dilxor və narahatdırlar.

Ələddin. Yaxşı, neyliyək? İş-gücümüzü buraxıb, ev-çəyimizi, ailəmizi başsız qoyub buralarda qalaq? Görək bu kişi nə vaxt insafa, mürvətə gəlir?

Sədrəddin. O boyda institutu başlı-başına buraxmaq olar? Allah bilir, aləm qarışıb yenə.

Fəxrəddin. Mənim bircə gün də ləngiməyə imkanım yoxdur. Sabah nümayəndə heyətinin tərkibində Amerikaya getməliyəm.

Nurəddin. Sabah bizim qəzetin çıxan günüdür... Mən hələ burdayam.

Vertolyot səsi, top gurultusu eşidilir.

Fəxrəddin. Vəssalam, bu da bizim əziyyətin nəticəsi.

Ələddin. Heyif, bir ətək pul vermişdim...

Güllü və Mahal gəlirlər.

Güllü. Ay bala, ay oğul, bu gələn sizin vertolyotdu?

Ələddin. Yəqin bizimkidi...

Nurəddin. Nooldu, heç biriniz gedəsi olmadız?

Güllü. Yox, a qadan alım. Bizdən nigarən qalmayın. Yol durur, biz dururuq.

Mahal. Nə fərqi var, ya göynən qaçdın, ya yernən.

Ələddin. Siznən danışmaq çətin məsələdi.

Həyatə silahlı yeniyyətə gəlir.

Silahlı yeniyyətə. Sədrəddin əmi, vertolyot gəldi ey!

Ələddin. Bilirik...

Silahlı yeniyyətə. Kapitan dedi, kənddə çox dayana bil-mərəm, vertolyotu vura bilərlər.

Ələddin. Denən, gəlirlər.

Silahlı yeniyyətə. Yaxşı! (*Şəstlə avtomatı çiyninə keçirib gedir.*)

Güllü. Gör bir kəndi kimlər qoruyur, a başına dönüm! Sən bir bunun boyuna bax, silah gəzdirməyinə bax!

Sədrəddin. Ana... (*Qucaqlayıb öpür.*) Di salamat qal. (*Sonra atası və bacısı ilə görüşür.*) Salamat qalın...

Mahal. Yaxşı yol!

Güllü. Mənim əvəzimdən nəvələrimin üzündən öpün...

Qardaşlar növbə ilə ata-anaları və bacıları ilə görüşüb ayrılırlar.

Yeganə qardaşlarının arxasına su atır.

Güllü (*ürəyində*). Eh, nağıldı bu həyat, nağıl. Ağlagəlməz işdəkləri var. Zuluman, zillətnən bala böyüdürsən, pərvazlanan kimi həresi bir yana uçur. Yerindən duran şəhərə üz tutmasaydı, el-oba vaxtında el-oba olsaydı, erməni də üstümüzə ayaq açmazdı. Doğub-törətmək asandı, yurda, torpağa bağlamaq çətin. Bəlkə bu dağların, bu torpağın qarşısında günahlarımızdı, çəkirik. Eh, özümüzük günahkar, özümüz. Gedin, deyirdik, gedin, oxuyun, adam olun. Getdilər, oxudular, vəzifə adamı oldular, boya-başa çatdıqları bu yurda, bu torpağa nə verdilər, nə qaytardılar?

Mahal (*ürəyində*). Getdilər... Heç üzrlərini doyunca görə bilmədim... Mənə qalan yenə quruca təsəlli oldu: sağ-salamatdılar... Yox, valideynin övladdan küsməsi mümkün deyil, insan doğub-törətdiyinin əsiridir. Görünür ürəyimdən keçənləri anlada bilmədim. Yoxsa, onlar ehtiyacımın mənasını başa düşərdilər. Ah, bircə başa sala bilsəydim ki, el-oba qarşısında fəxarət, şərəfət hissi nə deməkdir! Anlada bilsəydim ki, yurd yolunda, ocaq eşqinə qılnc kimi sıynılmağın misli nədir! (*Əlini sinəsinə aparır.*) Uf... ürəyim heç belə sancmamışdı... Əhvalım heç belə təlx olmamışdı... Yaman yerdə, yaman gündə daş dəydi qəlbimə... Yox, yox... Sərsəmləmə, qoca! Şeytanın-şayanın qara-qura fikirlərini yaxın qoyma! Səndən törə-yənlərə – öz ciyərparana qorxaq deyib özünü günaha batırma! (*Sakitcə ağlayır.*) Qayıdın, ay oğul! Bir qaşiq qanın qızartısı rəngdi,

bir ovuc torpağın mayası xislət. Xislətinizdən dönməyin! Siz allah, qayıdın! Torpaqdan gedən – itkidi, torpağa qayıdan – artım. Torpaq itirə-itirə azalar, arta-artı dirilər, çoxalar. Eşidirsiz məni? Eşidirsiz? (*Səndirləyə-səndirləyə bağcanın dərinliyinə gedir.*)

Musiqi

Daş-daş əkdik – yurd bitirdik,
Daş kök atdı, bar gətirdi.
Ha qazandıq – çox itirdik,
Elə qalan yurd yeridi.

Ocaq – isti, dünya – bölük,
Kök üstündə özümüzük!
Bir dam altı – yerdən böyük,
Elə qalan yurd yeridi.

Zaman axar, daş qaralar,
Torpaq donar, daş qar alar.
Daş üstündə daş qaralar,
Elə qalan yurd yeridi.

Birinci hissənin sonu.

may, 1994.

İKİNCİ HİSSƏ

İŞTİRAK EDİRLƏR

Mahal
Sədrəddin
Fəxrəddin
Ələddin
Nurəddin
Yeganə
Təhməz
Əlimərdan
Çimnaz

– yurd sahibi, 75 yaşında
– Mahalın oğlu, professor
– Mahalın oğlu, xalq deputatı
– Mahalın oğlu, polis rəisi
– Mahalın oğlu, jurnalist
– Mahalın qızı
– Mahalın qızının əri
– qonşu, 70 yaşında
– Sədrəddinin arvadı

Hüseiniyyə
Rauf
Hüseyn
Əjdər
Satıcı

Mühafizəçi və qaçaqlar

– Fəxrəddinin arvadı
– Sədrəddinin oğlu
– Raufun dayısı
– Mahalın yerlisi

Əhvalat bir neçə ildən sonra qaçaqlar düşürgösündə vəqə olur.
Mahal öz daxmasında çarpayda uzanıb siqaret çəkir, fikirlidir.
Arada qalxıb peçə çır-çırır atır, yenə uzanır, üşüyürmüş kimi yorganı
sinəsinə çəkir. Sakitlikdə göynortili uşaq ağlaması eşidilir.

Mahal (*ürəyində*). Bu qışı da çadırlarda keçirdik. Altı ildir... Bir igidin ömrüdür altı il. Kənd salamat qalsaydı, neçə ev tikilmiş, neçə bağ salınmışdı... hm... (*Acı-acı gülümsünür.*) Kənddən çıxhaçıxdı bir-iki ting calamışdım, salamatdırlarsa indi bar verir... Eh, Güllü dözmədi bu dərdə, gözləyə bilmədi. Torpaq deyə-deyə, Cəlil deyə-deyə getdi. Yurd dərdinə tab gətirməyənlər beləcə qırılırlar. Nə sorğusunu soruşan var, nə hesabını aparan. Haqdan-ədalətdən, insan hüquqlarından dəm vuran dövlətlər görmür bunu? Dünya niyə belə kar, lal olub? Yox, insan hər zülmə dözər, amma inamsız yaşaya bilməz, laqeydliyə, biganəliyə tab gətirməz. İnamsız yaşamaq, kafir olmaq kimi bir şeydir.

Uşaq ağlaması güclənir. Mahal daxmadan çıxıb qonşuluqdakı alaçığa yaxınlaşır.

Mahal. Ay Səltənət bacı! A qızım, Qönçə!

İçəridən səs gəlir.

Səs. Hə-ə...

Mahal. A qızım, o uşaq niyə elə ağlayır? Niyə ovutmursuz onu?

Səs. Neyniyim, "Bakuş" istəyir bu canıyanmış...

Mahal. Bakuş nədi, a qızım?

Səs. Heç nə, şirni. Ə, kiri, ə, bizi biyabır eləmə!

Mahal (*ürəyində danışa-danışa çadırların, qarğı çovustanların, palçıq daxmaların arası ilə addımlayır*). Hm... dünən qoşa-qoşa camış saxlayan Kərim bu gün nəvəsinə şirni ala bilmir. Torpaq getdi – kəndlinin canı getdi, hardan qazansın, hardan gətirsin? Yox, bu zulum

o zulumdan döyül, torpaq qarşısında günahlarımızı çökürük. Vaxtında qədrini bilsəydik, vaxtında əl-ələ verib qorusaydıq, indi bu günə düşməzdik. Gör milləti necə tovladılar, necə aldatdılar, necə ağlı başından alıb çöllərə səpələdilər. Bu milləti başa salan olmadı ki, yurd əldən getsə, ağır birliyimiz də pozulacaq, süfrəmizdən bərəkət də sovulacaq. (*Ayaq saxlayıb yardım alanlara baxır.*) Həyat deyil bu, rəzalətdir! Milləti, insanlığı təhqirdir! Kəndimizin ön kasıbı, ön kimsəsi qonaq-qara üçün süfrə açardı, indi özgə payına göz dikmişik.

Yol کنارındaki qargı köşko yaxınlaşır.

Mahal. Salaməleyküm! A bala, bakaşdu-nədi, varındı onnan?
Satıcı. Var, var.

Mahal. Al bu pulu, ondan Səltənətin nəvəsinə göndər.

Satıcı (*pulu alır*). Bu pula üç bakaş düşür.

Mahal. Hə, nə düşür, göndər.

Sonra bir yerdə toplaşib səhəbt edən adamlara yaxınlaşır.

Salam verir və fikirli-fikirli danışqlara qulaq asır.

I qaçqın. Həsən kişi, sən yardım aldın, nə verirlər?

II qaçqın. Nə verəcəklər, yenə düyü, lobya.

I qaçqın. Buna da şükür, bazarda satdırıb puluna ötdən-zaddan alarsan.

III qaçqın. Deyir, o biri düşərgədə yaxşı şeylər paylayıblar. Yağ da veriblər, pal-paltar da.

IV qaçqın. Əşi, onların da günü bir gün döyül, iki aydı heç nə almırdılar.

V qaçqın. Xəbəriniz var, Sadığın vəziyyəti ağırlaşıb.

VI qaçqın. Yox əşi?!

V qaçqın. Axşam üzünü qibləyə çevirmişdik.

VI qaçqın. Sadıq ölməsin neyləsin, dərddən çox, dərman yox.

III qaçqın. Məsmə xalanın da halı pisləşib, elə bu gün-sabahlıqdı.

V qaçqın. Ona nolub, kürəkəni o boyda rayonu yedi dağıtdı, gedib yıxılsın yanına da.

III qaçqın. Gedə bilmir, elə bilirsən hər adam gedir?..

Mahal adamlardan aralanıb yenə fikirli-fikirli addımlayır.

Mahal (*ürəyində*). Bir yaz xalaoğlu bir ting gətirmişdi, dedi, özüm calamışam, özüm də həyatında ökəcəm. Əkdə, amma mən deyən yerdə yox, həyatın girəcəyindəki küllükdə əkdə. Ting göyərər-göyməz quruyub gövdəsindən zoğ verdi. Bildim ki, bu ağac bitmə də cır meyvə verəcək, amma xalaoğlunun xatirinə toxunmadım. Düşündüyüm kimi də oldu. Mühit təkə ağacı yox, insanı da cırlandırır. Yurdunun, torpağının davasını yox, qarın dərdi çəkən insan başından quruyub gövdəsindən zoğlayan ting kimidir, sabah ondan nə məhsul gözləyəsən? Yox, biz onda səhv etdik ki, öz gücümüzə yox, özgələrin şirin vədlərinə inandırıq. Onda alçaldıq ki, torpağımız alınanda, bizə göstərilən yardımdan imtina edib haqq-ədalət tələb etmədik, başımızın hayına qalıb qoltuğa sığındıq. Bir parça çörək gözüümüzü tutdu. Görək acından öləydik, qırılaydıq, amma dəyanətimizlə, vüqarımızla dünyaya meydan oxuyayıdık.

Mahal düşərgənin yaxınlığındakı ağaclığa gəlir. Əlimərdən oradadır.

Mahal. Yenə tənhalığa çəkilmisən?..

Əlimərdən. Hə, burda sakitlikdir... Deyirəm günlər, aylar ötübsə keçir, amma nə ölənimizdən xəbər var, nə qalanımızdan soraq.

Mahal. Mənimki öldü, Əlimərdən, Cəlil o dağlarda qaldı. Bilirdi ki, düşmənin qabağından qaçsa, üzünə baxmayacam. Döyüşüb həlak oldu. Heç meyitini də görə bilmədim...

Əlimərdən. Allah rəhmət eləsin!

Mahal. Sənsə səbirli ol... O xarabada hələ o qədər girovlarımız, əsirlerimiz var ki...

Əlimərdən. Səbirdən keçib daha. Düşünəndə ki, öyrətdən-züryətdən bir kəs tapılıb cənazəmi yerdən qaldırmayacaq, az qalır başıma hava gəlsin. Sən get, Mahal, get balalarının yanına. Nə qədər ömrün qalıb get, onlarla qayna, qarış! Sonra gec olar, Mahal, gec olar.

Mahal. Nə gizlədim, Əlimərdən, qalmışam odnan su arasında. Torpağımız abad olanda kənddən çıxmağı ağıma belə gətirmirdim. İndi isə kəndimizin qaraltısı buraxmır məni. Bir tərəfdən də övlad-uşaq. Görürsən? (*Əlini gözünün üstünə qoyub baxır.*) Elə bil bu yaxınlıq bir təskinlik verir mənə, ümidimi artırır.

Əlimərdən. Mən səni yaxşı başa düşürəm. Neynək, bizimki də belə gətirdi. Amma yaşamaq lazımdır. Maşallah, Bakıda beş

övladın — beş evin var. Get, hansında istəyirsən yaşa, nəvə-noticoni başına yıg. Nə qalıb ey ömrümüzdən?

Mahal. Bilmirom, Əlimərdan... Bilmirom... Bolkə getdim...

Əlimərdan. Get, Mahal, həm də bu tikanlı məftillərdən danış ordakılara. (Əlini tikanlı məftillərə uzadır.)

Mahal. Məgər xəbərləri yoxdur ordakıların?

Əlimərdan. Baxma, soninkilər vəziyyət adamıdılar, son bir onları torpət, mətəloni qəti qoysunlar, BMT-yə yazsınlar. Belə olmaz axı, qardaş. Torpaqlarımızı işğal ediblər, indi də başlayıblar tikanlı məftildən sərhəd qurmağa.

Mahal. Biz daşlıq, domirlik, bu dərddə dözüürük. Niyə bu tikanlı məftillər gözüümüzü tökmür? Bu məftilləri öllərimizlə doğramaqdan özümüzü necə saxlaya bilirik? İnan, etiqad elə, Əlimərdan, gözüümü yuman kimi, görürəm, homon bu tikanlı məftilləri yarıb kəndə gedirəm. Baxıram, evim-çiyim talanıb, çıxarılıb, yandırılıb. Həyətdəki ağaclar da quruyublar. Amma evdən çıxanda macal tapıb ayağımdan kəndirini açə bilmədiyim inəyimiz elə dartına-dartına, böyürə-böyürə qalıb.

Əlimərdan. E-cə. Sən nə qoyub nə axtarırsan, a kişi. Biz öz canımızın hayında idik.

Mahal. Nəyə lazımımış bu can bizə? Gör kimlərə məğlub olduq, kimlər bizi bu günə saldı?! Yox, Əlimərdan, heç cür özümə haqq qazandıra bilmirəm. İndi də ölimiz qoynumuzda dayanıb baxırıq. Bu tikanlı məftillərə baxırıq.

Əlimərdan. Arxalı köpək qurd basar, a Mahal, bizi yaman sındırırlar. Boynumuz elə qoltuqlar gördü, burnumuz elə ovuldu, gözü-qırıq olduq.

Mahal. Yox, gedəcəm Bakıya. Görüm orda neyniyirlər bunlar, indi nəyi gözdüyürlər. Donuza hır deməkənən dərindən çıxandı böyüm?!

Əlimərdan. Siyasət çətin işdi, balam, biz elə zor deyirik, zor, zor, amma zor üçün də siyasət lazımdır.

Mahal. Hər halda, bu millət öz başının çarəsini qılmalıdır, ya yox? A kişinin oğlu, bu millət nə vaxt əl-ələ verib dərindən dərman eliyəcək? Halva-halva deməkənən ağır şirin olar?

Əlimərdan. Elədi, a qonşu, elədi. Bizi Allah onda qarğıdı ki, bir pətəkdən ayrılıb, min budaqdan sallandıq. Yalançı beçə verənlərin dızılısı ağılımızı aldı başımızdan.

Mahal. Hə, çoxları bal kəsmək səvdasına düşdü. Day demədiklər, arı saxlamaq istəyənin bir arıçılığı da olmalıdır.

Çimnaz. Oyy, gör kim gəlib?! Gün hayandan doğub belə, ay Allah?! Rəuf! Smotri kto prişel?! Ded Maxal prişel, ded Maxal! Çox xoş gəlmisiniz! (Görüşürlər.) Gözüümüzün kökü saraldı səni gözələməkdən. Rəuf!

Rəuf. İdu, idu!

Çimnaz. Keç içəri. Dəyə nə veritsya, boję moy... Sədrəddin eşitsə, sevincindən başı çatlayacaq. İşə bax, səhər Rəufçikin banketidi, dedüşkəsi də burdan gəldi.

Mahal. Nə banketidi elə?

Çimnaz. Bəs institutu qurtardı da Rəufçik – MQU-nu.

Mahal. Çox mübarək! Kənd-kosək yerində qalsaydı, bir toğlu gətirədim.

Çimnaz. Da tı nə bəspokoysya, hər şeyimiz var. Allah canın sağ elosin Sudikin.

Rəuf gəlir.

Çimnaz. İdi, obnimi dedüşku!

Rəuf. Zdrasti! (Əl verir.)

Mahal. Salaməleyküm! Böyük oğlan olub, məşallah. (Nəvəsinin alından öpür.) Bəs, niyə öz dilində danışmır bu?

Çimnaz. Russko yazıçındı da. Rusca oxuyub. Siz gəlin əyləşin, mən bir çay gətirəm.

Mahal. Nə zəhmətdi çəkirsiz...

Mahal əyləşir. Çimnaz gedib çay gətirir.

Çimnaz. Rəuf, pozvani papu, skajı ded Maxal prişel.

Rəuf. Ya uje zvonil, sekretarşə qovorit, u pape soveşşanie.

Çimnaz. Niçeqə, koqda pridet, qłazam nə verit, etə dəyə lışçe. Toqda pozvani družey, vsəx priqlasi. Kromə Tarana, şlışış, ona təbə nə para.

Rəuf. Da ladna...

Çimnaz. Yəno çay verim? Bolkə aqlığım var? Səhərkı banketə başım qarışib, heç nə bəşirməmişəm. Butərbrod var, gətirim?

Mahal. Sağ ol, a bala, elə bir aqlığım yoxdur.

Çimnaz. Yol gəlmisən, keç uzan, dincəl.

Mahal. Yox, deyirəm, bir uşaqlara da baş çöküm. (*Ayağa durur.*)
Çoxdandı Bakıya gəlmirdim, dedim, gedim, görüm nə var, nə yox?

Çimnaz. Lap acəb eləmisən!

Mahal. Bilirsən, a qızım, o tərəfdə vəziyyət lap ağırlaşıb...
Ermənilər torpaqlarımızda tikanlı məftildən sərhəd çəkir...

Çimnaz. Hə, elə danışılar... Yazıq camaat... Amma Sudik deyir ki, bu yaxın vaxtlarda torpaqlar qaytarılacaq.

Mahal. Eh, sənə Sudikin çoxdan deyir bu sözləri... (*Qapıya yaxınlaşır.*)

Çimnaz. Mahal dayı, birdən səni buraxmasalar, sabah heç olmasa banketə gələrən.

Mahal. Yaxşı, uşaqlardan gələrəm. Sağ olun! (*Qapıdan çıxır.*)

Çimnaz (*öz-özünə*). Hə... Bir problem də burdan çıxdı.

Fəxrəddinin yaşadığı bina. Mahal binaya daxil olmaq
istəyəndə mühafizəçi qarşısını kəsir.

Mühafizəçi. Hara gedirsən, ay əmi?

Mahal (*təccüblə*). Sənə nə var hara gedirəm, a bala?

Mühafizəçi. Kimi axtarırsan?

Mahal. İşə düşmədik. (*Gəlmək istəyir.*)

Mühafizəçi. Ora olmaz!

Mahal. Boy... Yəni mən öz evimə gedə bilmərəm?

Mühafizəçi. Sən orda yaşamırsan.

Mahal. Düzdür, yaşamıram, amma orda mənim oğlum yaşayır,
nəvəm, gəlinim yaşayır. Olmaz, a bala?

Mühafizəçi. Sənədini göstər!

Mahal. Axı sən kimsən, nəyə görə məni yoxlayırsan?

Mühafizəçi. Mən mühafizəçiyəm. Bu blokda yaşayanları
tanıyıram. Kimin yanına gedirsən, de, zəng edim aydınlaşdırım.

Mahal. Belə də... Fəxrəddinlə gedirəm. Onun atasıyam.

Mühafizəçi. Bir dəqiqə. (*Əlindəki telefonla danışır.*) Hüsniyyə
xanım, bura bir nəfər gəlib, deyir, Fəxrəddinin atasıyam. (*Mahala.*)
Adın nədir?

Mahal. Mahal.

Mühafizəçi. Buyurun.

Hüsniyyə qapını açıb Mahalı qarşılayır.

Mahal. Salaməleyküm!

Hüsniyyə. Salam! Salam! Xoş gəlmisiniz! Həmişə siz gələ-
siz! Bəs Fəxrəddini görmədiz? Elə qabağınızca çıxdı.

Mahal. Yox, görmədim... Bəs hara getdi Fəxrəddin?

Hüsniyyə. Uşaq Nyu-Yorkdan zəng vurmuşdu, xərclik istə-
yirdi. Gəldi, bir az pul apardı göndərsin. Dedi, sonra Milli Məclisə
gedəcək, ordan da iş yerinə. Deyəsən İngiltərənin səfirini qəbul
edəcək.

Mahal. Gec qayıdardır onda... Deyəsən sən də harasa getməyə
hazırlamısan?

Hüsniyyə. Hə, mən də elə çıxırdım... Üçüncü saat dərsim var.
Eybi yox, zəng vuraram əvəz eliyərlər məni. Keçin də içəri. Bura
da sizin öz eviniz...

Mahal. Əlbəttə, o nə sözdü... Amma bir halda ki, Fəxrəddin gec
qayıdacaq, mən gedim o biri uşaqların yanına, sən də işindən qalma.
(*Qapıya tərəf qayıdır.*)

Hüsniyyə. Heç elə iş olar? Bir stəkan çay da içmədiniz...

Mahal. Çay-çörək qaçmır ki... Amma, qızım, sən o müəllim
yoldaşlarını başa sal ki, ermənilər lap ağ eliyir. Biz torpağımızı azad
eləməkdən danışırıq, erməni tikanlı məftildən sərhəd qurur. Biz yur-
dumuza qayıdacağımız günü gözləyirik, erməni həyat-bacamızı
özəlşdirir. Belə də dərd olar?

Hüsniyyə. Nə bilim vallah... Nə deyim...

Mahal. Yaxşı, mən getdim... Sabah banketdə görüşərik.

Mahal qapıdan çıxır. Fəxrəddinin arvadı nigarançılıqla onun arxasınca baxır...
Bakının küçələri. Mahal ətrafa baxa-baxa addımlayır. Yaraşıqlı imarətlər,
böyük tikililər, ənənəvi dillərdə yazılmış reklamlar onu heyretə gətirir.
Fikirli-fikirli düşünür.

Mahal (*ürəyində*). Düz deyirlərmiş, Bakı yaman dəyişib. Elə
bil xarici ölkədəsən. Gör nə qədər təzə bina, imarət tikilib. Belə çıxır,
adamlar varlanır, dövlətlənir. Elə bizimkilər də pis dolanırlar. Allah
başacan versin! Amma... hələ bircəciyi qaçqınların yanına gəlib, bir
dərdə yaramayıblar. Biri gəlib deməyib ki, ay camaat, sizin uşağınız
ayaq üstə dərs keçir, mən bu beş dənə partanı bağışlayıram ki, oturub
dərs keçsinlər. Biri gəlib beş-on dava-dərman gətirməyib ki, Sadıq
kimiləri özünü müalicə elədirib yorğan-döşəkdən qalxa bilsinlər.
Ancaq gələ bilərdilər... Gəlməliydilər... Gəlib, nəvəsinə bir baksız
ala bilməyən Kərimin halını soruşmalıydılar.

Mahal. Əjdər, bu sənəsen?

Əjdər. Mahal kişi? Əşi, sən hara, bura hara? Deməli, sən də gəldin?

Mahal. Gəldim, hə...

Əjdər. Sən allah, oralarda nə var, nə yox? Neyniyir camaat?

Mahal. Nə olacaq? Ölənlər, qalan qalır. Erməni də gözümüz görə-görə torpağımızda tikanlı məftildən sərhəd çəkir. Dedim, gəlim burdakılara deyim, bir hərəkətə gəlsinlər, tədbir görsünlər. Bəs sən neyniysən burda, ay Əjdər? Bu mer-meyvə hardandır?

Əjdər. Taleyimi vermişəm ruzigarın ixtiyarına, Mahal kişi. Bu gün çörəyim bu mer-meyvədən çıxır, kənddən-kəsəkdən gətirirlər, mən də alıb bahasına satıram. Neyniyim, orda yardıma göz dikməyi şəstimə sığışdırmadım. Burda da belə...

Mahal. Barı, bir yer-yurd eliyə bilmisənmi özünə?

Əjdər. Kiçik gədəmin yanındaıyam, o da nə müddətdi işsizdir, zavodları dayanıb. Elə birtəhər başımızı girleyirik... Di gedək evə, sən allah.

Mahal. Yox, Əjdər, uşaqlara baş çəkməyə gedirəm. Salamət qal.

Əjdər. Yaxşı yol! Bizimkilərə salam de.

Mahal gedir. Əjdər alverində davam edir.

Əjdər. Gəl, ay müştəri!

Milli Məclisin binası. Mahal qapıda dayanıb oğlu Fəxrəddini gözləyir.

Fəxrəddin gəlir.

Fəxrəddin. Ata?!

Mahal. Xoş gördük!

Görüşürlər.

Fəxrəddin. Yaxşı, bura niyə gəlmisən? Xeyirdimi?

Mahal. Evə getdim, dedilər, burdasan.

Fəxrəddin. Axşam qayıdacağdım da. Oturub dincələ bilmirdin?! A kişi, sən nə narahət adamsan...

Mahal. Narahatam oğul, narahatam... Bax, belə hesab eləyərk ki, mən heç sənə atan deyiləm, elə yoldan keçənin biriyəm, gəlmişəm sənə dərdimi deyəm.

Fəxrəddin. Kişi, sən nə danışırısan? (Ətrafa baxır.) Yaxşı di gəl əyləş maşına, gedək evimizə, söhbətimizi eliyək.

Mahal. Dedim ki, mən bura deputat yanına gəlmişəm. Qoy sözümlə deyim.

Fəxrəddin. Elə indi, burda? Ayaq üstə?..

Mahal. Onu sizdən soruşmaq lazımdır. Yanınıza gələnləri belə qəbul eliyirsiniz?

Fəxrəddin. Baho... Yaxşı, buyur içəri.

Qəbul otağına keçirlər.

Fəxrəddin. Əyləş, ata! (Əyləşirlər.) Buyur, şikayət elə!

Mahal. Ay oğul, a başına dönüm, gəlmişəm qaçqınların dərmini sənə deyəm. Orda vəziyyət çox ağırlaşıb. Yox, mən camaatın dolaşğını, güzəranını demirəm. O heç!.. Dözmüşük, yenə dözəcəyik. Amma orda ermənilər torpaqlarımızı tikanlı məftilə alır, sərhəd çəkir, bax buna dözmək olmur. Axı siz deputatlardan camaat çox şey gözləyir. Niyə dinmirsiniz? Niyə dünyaya səs salmırsız? Bəs bu işin davasını siz də çəkməseniz, kim çəkəcək, ay oğul?

Fəxrəddin. Qurtardın, Mahal kişi?

Mahal. Hə, gəlmişdim elə bunu deməyə.

Fəxrəddin. Çox sağ ol! İndi dur gedək evimizə. Gedək!

Mahal. Görürəm, çox eyhamnan danışırısan... Yəqin fikirləşirsən ki, atam qocaldıqca, ağlın itirir.

Fəxrəddin. Ay ata, ay sənə qurban olum, nə istəyirsən mənədən? Nə deputat, deputat deyib durmusan?! Dövlət olan yerdə biz kimik, nəkarəyik?

Mahal. Deyirsən dünya dərəbəylikdi? Elə ağlınız kəsə-kəsə, tikanlı məftillərə baxa-baxa çürüyək, ölək? Ay oğul, sən özün bu torpağın, bu elin övladı döyülsən?

Fəxrəddin. Doğru deyiblər, içim özümü yandırır, çöllüm özgəni. A kişi, bizim əlimizdən nə gəldi ki, biz eləmədik? Yaxşı... (Fəxrəddin özünü təmkinli aparmağa çalışır.) Bilirsinizmi, Mahal kişi, elə məsələlər var ki, onu dərhal həll etmək çətindir, çox çətin-dir. Yox, mən demirəm ki, camaatımız elə yurdsuz-yuvasız qalacaq.

Xeyr! Hər şey düzələcək, hər şey qaydasına düşəcəkdir. Ancaq hər işin öz vaxtı, öz məqamı var. (*Pauza.*) Ay ata, sən allah, gəl qurtaraq bu söhbəti!

M a h a l. Nə deyirəm, qurtaraq deyirsən qurtaraq da. Amma bu sözümü qulağında sırğa clə: torpaqdan qazanan çox olar, torpağa yarıyan az. Xoşbəxt o adamdı ki, xoş gündə də, yaman gündə də elibası üçün əziz olsun. Mən gedirəm, salamat qal.

Fəxrəddin. Hara, a kişi? Hara belə?

M a h a l. Uşaqların yanına. Gedim onlarla da görüşüm.

Fəxrəddin. Ay ata...

M a h a l. (*xüsusi intonasıya ilə*). Narahat olma, sabah banketə gələcəm. (*Gedir.*)

Ələddinin yaşadığı bina. Tanımadığı bir nəfər
Mahalın qolundan tutub yuxarı dartır.

M a h a l. Əstəğfərullah! Nədi, a bala, sən nə istəyirsən? Yoxsa, sən də mühafizəçisən?

Şükür. Xeyr, vətəndaş, mən polis nəfəriyəm. Sizi şübhəli şəxs kimi saxlamışam.

M a h a l. Məndən şübhələnirsən? Nəyə görə?

Şükür. Bir dəyqə. Rəisimi çağırım aydınlaşdıracaq.

M a h a l. İşə düşmədik... Bu Bakı tamam korlanıb ki... Bəs hansı sənin rəisin?

Ələddin (*gülə-gülə gəlir*). Mən burdayam, Mahal kişi! Rauf zəng vurmuşdu, bildim ki, bir yerdə beş dəyqə qərar tutmayassan. Odur ki, Şükürə dedim, gedək bu kişini tapa qətirək.

M a h a l. Ay cüvəllağı! Ay cüvəllağı!

Ələddin. Ay sən qadın alım! (*Qucaqlaşurlar. Ələddin ağlamsınur.*) Bilsən səni necə həsrətlə gözləyirdim... Elə hamımız gözləyirdik... Dəli eləmişən e bizi sən.

M a h a l. Yaxşı görək!

Ələddin. Gəl, gəl qalxaq yuxarı. Dedim, evdə bir kəs yox, gəlib görəssən qapı bağlı, qayıdıb gedəssən. Di gəl axtar tap Mahal kişini, görüm harda tapırsan?

M a h a l. Niyə, hardadılar uşaqlar?

Ələddin. Toğrul Ankarada, axırıncı kursdadır. Pəri də bir balaca ağıryırdı. Tuğaynan göndərdim Ankaraya. Dedim, həm özünü həkimə

göstərsin, həm də gələndə Toğrulu gətirsin. Sabah Raufun banketidi, ya bu axşam gələcəklər, ya sabah tezdən. Gedək, hələ ora da zəng vurmaliyam.

Mənzilə daxil olurlar.

Ələddin. Xoş gəlmisən! (*Atasını bir də qucaqlayır.*) Bu ev də, bu eşik də sənə qurbandı! Hələ dayan, banketdən sonra səni aparacağam bağa. Gör nələr yaratmışam, nələr əkib-becərmişəm.

M a h a l. Hə-ə...

Ələddin. Ədə, Şükür, keç bir çay dəmlə.

Şükür. Baş üstə, rəis.

Ələddin (*gülür*). Özüm qurmuşdum ey oyunu, Şükürə acıx-lanıb eləmə. Hə, qoy bir əlüstü Ankaraya zəng vurum, aeroporta gecikib eləyərəm, arvadın yanında biyabır olarıq. (*Zəng vurur.*) Alo! Davud bəydimi? İyi günlər, Davud bəy! Əvət, benəm, nasılısınız? Qarım, cocuqlarım nasıldılar? Şükür olsun, ben də iyəm. Hansı uçaqla? Kaç saatda? Siz gəlmirsinizsünüz? Xanımınız da gəlmir? Bu olmadı, əfəndim, bu beni məmnun etmədi. (*Gülür.*) Olur, əfəndim, olur. Bir xalı nədir ki? Tamam. Aynı xalıdan, anladım. Bəklirəm! Mərhaba! (*Dəstəyi asır.*)

M a h a l. Oğul, o türkə deyəydin ki, ermənilər torpaqlarımızda sərhəd qurur, tikanlı məftil çəkir... Deyə bilməzdin, oğul?..

Ələddin. Bu barədə sonra, ata. Qoy başımız açılsın, oturub hər şeyi sakitcə danışarıq. Şükür, planlarımız dəyişdi, əvvəlcə gedirik işə, sonra aeroporta.

M a h a l. Bu axşam gəlirlər?

Ələddin. Hə, atacan, bir saatdan sonra Bakıda olmalıdırlar. Sən belə clə, biz gedib gələndə kimi hamamları, şafdan hansı paltar istəyirsən seç, gey. Yaxşı istirahət clə. Niyə clə baxırsan?

M a h a l. Yox, uşaqların yanına gedəcəm.

Ələddin. Əşi, nə qaça qaçdı, sabah görüşərsən də, hamısı banketdə olacaq.

M a h a l. Dedim, yox də! Yeganənin telefonunu ver mənə?

Ələddin. Telefonları yoxdu.

M a h a l. Ünvanlarını ver.

Ələddin. Əşi, onlar kvartirant adamlardı, gündə bir yer dəyişirlər. (*Duruxur.*) Düzü, dedilər, Alatavaya köçmüşük, amma dəqiq ünvanlarını öyrənməmişəm. Sabah öyrənərik.

Mahəl. Onda Nürəddini görüm, o, yerlərini bilər. Yenə elə partiyanın qəzetindədi?

Ələddin. Hə, ordadı. Yaxşı, gedəndə səni aparram Nürəddinin yanına. Amma bir günlüyə ha, sabah banketdən sonra bizim evdə yaşayassan. Düzünü de, uşaqların hamısından çox məni istəmirsən? İstəyirsən! Mən harda yaşayırsansa, orda da yaşayacaqsan. Şükür, çay qaldı, getdik!

Şükür. Oldu, rəis.

Evdən çıxırlar. Gecədir. Sədrəddinin evi.
Fəxrəddin də buradadır. Çay içirlər.

Sədrəddin (*gülə-gülə*). Deyirsən Mahal kişi gəlmişdi parlamentin binasının qabağına?

Fəxrəddin. Eh, Allahın altında görəydin o səhnəni. Biabır oldum e!

Sədrəddin. İş tələb eləyirdi?

Fəxrəddin. Yox, iş tələb eləsə nə vardı.

Sədrəddin. Sonra hara getdi?

Fəxrəddin. Nə bilim, mən dedim, yəqin sənin iş yerinə gedər.

Sədrəddin. Əşi qoy görək e...

Fəxrəddin. Mənim canım üçün, kişidə səbir deyilən şey qalmayıb, nə desən eliyər. Bir də gördün durub gəldi sənin iş yerinə, müəllimlərin, tələbələrin gözünün qarşısında bir biabırçılıq çıxartdı gəl görəsən.

Sədrəddin. Əh, sən də söz tapdın danışmağa.

Çimnaz. Eliyər, eliyər...

Sədrəddin. Yaxşı, neyləyək, bir təklifin-zadın yoxdur sənin?

Fəxrəddin. Nə deyim...

Sədrəddin. Sən öl nəçə ildi qalmışıq bu Mahal kişinin ölində də. Qanımızı içir e. Nəşə bir şey düşünməliyik.

Fəxrəddin. Yox, təklif-filan hamısı boş şeydi. (*Xüsusi ibarət ilə*) Mahal kişinin xırdaca bir tələbi var: torpaqlarımızı qaytarın, vəssalam!

Sədrəddin. Hə, çox xırdaca tələbdir. (*Bir gözü qəzetdə.*) Bura bax, beş hərfli, sözündən dönməyən, belə tərs adam mənasında nə ola bilər?

Fəxrəddin. Allah köməyin olsun, yaz ora: Mahal!

Gülüşürlər.

Çimnaz. Allah sizi güldürsün... Çay süzümmü?

Fəxrəddin. Yox. Gedirəm mən...

Sədrəddin. Yaxşı... Mən də yorğunam, durum yatım.

Fəxrəddin. Gecəniz xeyrə qalsın! (*Gedə-gedə*) Uşağın yığıncağı sabahdır də?!

Sədrəddin. Ə, heç nə lazım deyil, özünü çox əziyyətlə salma...

Çimnaz. Evdə salam deyərsiniz.

Fəxrəddin. Sağ olun! (*Qapıdan çıxır.*)

Ertəsi gün. Restoranda banket səhnəsi.
Musiqi. Rəqs qurtaran kimi Fəxrəddin ayağa qalxır.

Fəxrəddin. Ay çox sağ olun! Çox gözəl rəqs etdiniz! Əyləşin... Əyləşin... Hörmətli məclis iştirakçıları, bizim əziz Raufun bu, güncü banketinə onun babası, hamımızın ağsaqqalı, gözümüzün işığı Mahal kişi də gəlib. Gəlin onu alqışlayaq!

Hamı əl çalır. Yərbəyerdən səslər gəlir.

– Bir söz desin!

– Ona söz ver!

Fəxrəddin. Allah heç kimi böyüksüz eləməsin! Mahal kişi bizim elin-obanın sayılan kişilərindəndir. Bizim böyüyümüz, dayagımız, yol göstərənimizdi. Bəli?.. Əlbəttə, buyursun. Elə bilirəm ki, bugünkü məclisə onun da sözü var. Ata, xahiş edirəm. Alqışlar!

Hamı əl çalır. Mahal ölində qədəh ayağa qalxır.

Mahəl (*həyacanlı*). Arzu edirəm qazancımız itiyimizdən çox olsun! Gözünüzü dikdiyiniz həyat ağaclarının gülü-çiçəyi barabəhərə dönsün. İnsanın xoşbəxtliyi əkdiiyinin-becərdiiyinin barını görməkdir... Amma adi ağaclar kimi həyat ağacları da – nəvələrimiz, nəticələrimiz torpaq üstə kök atır, məhsul verir... Özizlərim... A ciyərparalarım, orda, işğal altında qalmış torpaqlarımız tikanlı məftillərə alınır. Bizim gözümüzün qarşısında... Anlayırsız?..

Fəxrəddin. Yaxşı, yaxşı, həyəcانlanma. Həyəcانlanma, ay ata!

Yeganə (ağlamsınır). Ata... qurban olum...

Təhməz. Qoy kişi sözünü desin!

Fəxrəddin. Yeznə, elə eləmə səninçün mikrafonu birdəfəlik söndürək. Hə, çox sağ ol, ata, güclü sözlər dedin. Amma, ata, sən heç narahat olma, gec-tez Azərbaycanın yiyəsi tapılacaq, torpaq da qaytarılacaq, talanmış yurdlarımız da abadlaşdırılacaq.

Sədrəddin. Bir dəyqə... Bağışla... Əvvəla gəlin şəniyimizi siyasi məclisə döndərməyə. İkincisi də, Azərbaycanın yiyəsi var, torpaqlarımızın qaytarılması üçün ardıcıl və məqsədyönlü iş aparılır. Əlbəttə, nəinki xaricdə, hətta öz daxilimizdə bu işə mane olan, əngəl törədən qüvvələr də vardır.

Ələddin. Heç gör hənanın yeridir?

Nurəddin. Yenə başladılar.

Sədrəddin. Ancaq əmin olun, heç bir kəs, heç bir qüvvə bu işə mane ola bilməyəcək.

Çimnaz. Bravo!

Fəxrəddin (istehza ilə əl çalır). Alqışlar!

Ələddin (ehtiyatla). Mərhəbə, əfəndim!

Hüsnüyyə. Neva maynd!¹

Çimnaz. O-o, dayte şlişat...

Sədrəddin (əllərini yuxarı qaldırır). Sakit, cənablar! Xanımlar... Bir dəyqə... İcazə verin, məclisimizi davam etdirək.

Ələddin. Tamam, əfəndim, sonra konuşarq...

Fəxrəddin (istehza ilə). Buyursunlar... Vəziyyəti nəzərə alıb sizlərə güzəştə gedirik.

Nurəddin. Yenə vaxt tapdılar didişməyə...

Çalğıçılar oynaq hava çalır. Müğənni oxuyur. Musiqi.

Bizimdir, bizimdir

Gözəl Gəncə bizimdir

Fizulî də bizimdir.

Bizimdir, bizimdir

Naxçıvan da bizimdir.

Dağlıq Qarabağ bizimdir

Bizimdir, bizimdir...

¹ Heç gör sözdür.

Təhməz (ayağa qalxır). Ay camaat! İmkan verin Mahal kişi sözünü axıracan desin!

Yeganə. Yazıq dedəm...

Rauf (dostlarına). O çyom idyot spor?

Sədrəddin. Bir dəyqə... Sakit...

Musiqi

Bizimdir, bizimdir

Gözəl Şuşa bizimdir

Kəlbəcər də bizimdir

Amerika da bizimdir

Türkiyə də bizimdir

Bizimdir, bizimdir...

Bir dəyqə... Mən sözü Raufun dayısına verirəm. Hüseyin müəllim gənc də olsa yeni iqtisadiyyatın parlaq nümayəndələrindən biridir. O həmişə deyirdi: Rauf, institutu qurtar, sənə bir "Mersedes" bağışlayacam. (Yərbəyerdən səslər.) O, vədinə əməl etmişdir. Qapıda dayanmış, yağın içində, nömrəsi "Mersedes" həmin "Mersedesdir". Buyurun, Hüseyin müəllim!

Hüseyin qabağa çıxır. Cibindən açar çıxarır.

Hüseyin. Aşağınız xeyir... Bilirsiniz, mənim gözəl sözlər deməkdə səriştəm yoxdur... Mənimki işdir. Rauf, bura gəl!

Rauf ona yaxınlaşır. Hüseyin onu öpüb, açarı verir. Yərbəyerdən alqış sədaları ucalır. Hüseyin əvvəl çalğıçılara, sonra məclisə üz tutur.

Bir rəqs! Bəylər xanımları rəqsə dəvət edir.

Musiqi. Rəqs. Mahal qolom çıxarıb kağıza yazır: "Mən qaçqınların yanına getdim. Orda..." Sonra banket zalını tərk edir. Rəqs davam edir. Ələddin Mahalın oyləşmiş olduğu stula yaxınlaşanda qeydi görür, oxuyur və ollori ilə başını tutur.

Qaçqınlar düşürgəsi. Mahal yolu tutub gedir. Bərk fikirlidir.

Hərdən ona salam verənlərin salamları da eşitmir.

Mahal (ürəyində). Uşaq vaxtı babamla pay-piyada bu yolu qohumlara gedərdik. Gedən başı mən qabağa düşərdim, qayıdan başı babam. Bir dəfə gileyləndim: "Ay baba, heç gedəndə belə yerimirsən, qayıdanda sənə çatmaq olmur..." Babam dedi: "Gedəndə marağ

səni qabağa çəkir, qayıdanda yurd məni". O vaxt bu sözlərin mənasına varmadım. Eh, adı bir sözün hikmətini başa düşmək üçün bəzən bir ömür yaşamaq lazım gəlir. Qocalanda yurduna qayıtmaq, öz torpağında ölmək arzusunda olanlar o qədər ki... İnsanınmı, yurdunmu faciəsidir bu? Hansı dana çox itirir? Hansı daha günahkardır? (*Əllərini gözünün üstünə qoyub uzaqda qaralan kəndə baxır.*) Budu ha, nə qalıb daha... Daşına, kəsəyinə qurban olduğum adamı maqnit kimi özünə çəkir. Ehey, ay dədəm ocağı, qaraltına qurban olum, gəlirəm!

Tikanlı möhtəllərə doğru addımlayır. Ordan-burdan səslər eşidilir.

- Ayə, Mahal kişi kəndə gedir!
- Kişi sərsəmliyi, deyəsən.
- Niyə sərsəmliyi, halalca, doğmaca yurduna gedir.
- Ədə, qoymayın kişini vurub eliyəllər!
- Ay camaat, kişini tək qoymayın!

Adamlar təkbir, cütbir onun ardınca gedirlər. Öləndər da onların arasındadır. Adamlar getdikcə gurlaşır. Uzaqda kənd qaralır. Mahal əllərini açaraq tikanlı möhtəllərə uzadılır...

Musiqi.

Daş-daş əkdik – yurd bitirdik,
Daş kök atdı, bar gətirdi.
Ha qazandıq – çox itirdik,
Elə qalan yurd yeridi.

Ocaq – isti, dünya – böyük
Kök üstündə özümüzük!
Bir dam altı – yerdən böyük
Elə qalan yurd yeridi.

Zaman axar, daş qaralar,
Torpaq donar, daş qar alar.
Daş üstündə daş qaralar,
Elə qalan yurd yeridi.

İkinci hissənin sonu

sentyabr, 1996.

FİRUZ MUSTAFA

(1952)

Mustafayev Firuz Qədimalı oğlu – filosof, nasir, dramaturq, publisist. F. Mustafayev bir çox elmi ("Mənəvi tələbatın inkişaf dialektikası", "Sərhədsiz dünya", "Mir bez qranı" və s.), bədii ("Göyəm kolları", "Dünyanın rəngi", "Kəhrəbə", "Çəhrayı tunel", "Teatr meydanı", "Adsız", "Buz üstə sətirələr" və s.) əsərlərin müəllifidir.

F. Mustafanın bir çox publisistik və tərcümə kitabları, mindən çox məqaləsi nəşr olunmuşdur.

C. Cabbarlı mükafatı laureatı F. Mustafanın "Ağıllı adam", "Qəfəs", "Tabut", "Vida marşı", "Müqəvvə", "Musiqili məktublar", "İlgim", "Səvmədən ölərəm", "Ayı təbəssümü", "Dəhliz", "Sənə sözüm var", "Adsız", "Əqrəb bürcü" pyesləri Bakı, Sumqayıt, Naxçıvan, Şuşa və Qazax dövlət teatrlarının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur.

MÜQƏVVƏ

(İki pərdəli monodram)

İŞTİRAK EDİRLƏR

Qadın
Səslər

BİRİNCİ PƏRDƏ

Müasir zövqlə bəzədilmiş mənzil. Yaxası açıq xalıda qadın. Hiss olunur ki, o indico yuyunub hamandan və ya saunadan çıxıb. İri bədəninə güzgünün qarşısında dayanıb fənlo saçını qurudur. Qadın arabir ölini qalın saçlarına çoxib zümzümə edir. Otağın küncündə kişi müqəvvası: uzun saçlı, boy-buxunlu, ayaq üstə qoyulmuş müqəvvanın "oynatma" şortik geyindirilib. Qadın zümzümə edə-ədə müqəvvaya yaxınlaşır, fənlo onun "uzun saçını" parikini qurutmaya başlayır. Televizorda solo çalınır. Qadının zümzüməsi sanki ifa edilən melodiyamı tamamlayır. Ümumiyyətlə, televizor tamaşa boyu işləyir. Qadın ölini müqəvvanın uzun saçlarına çökür.

Qadın. Hə, necədir? Sənə isti deyil ki? İstidir? Elə ona görə soyundurmuşam da səni? İstəyirsən lap şortikini də soyundurum. Utanırsan? Utanma, əzizim... Ta utanmaq zamanəsi ötüb getdi. Bir də ki, kimdən utanmalısan axı? İkimizlik burada... *(Qadın əlini uzadıb şortikin belindən tutub rezini dartır və buraxır: şapp... şapp... Sonra qadın əli ilə müqəvvanın arxasına, yanlarına şappıldadır).* Hə, bax belə. Əsil kişisən... Yox, hələ kişi qırığısan... Tezliklə sən mənə alışıcaqsan... Yəqin ki, elə mən də sənə... Görürəm üz-gözümdən mərdlik tökülür. İndi sənin kimiləri yoxdur. Bəyəm, indi əsil kişi var ki? Bəlkə də var, amma mən beləsini tanıyıram... Mən bir az qərribə qadınam, elə deyilmi? Yox, mən cəngavərlər dövründən-zaddan qalmamışam. Özüm də istəmirəm ki, kimsə evyanımın altında sere-nada oxusun... Yox, yox, qətiyyə... Sadəcə olaraq, adi, normal bir kişi tapmaq indi müşkül məsələdir. *(Mobil telefon zəng çalır. Qadın dolabın üstündən telefonu götürüb kreslodə əyləşir.)* Hə, eşidirəm... Kim? *(İngilis dilində bildiyi beş-on kəlmədən istifadə edərək müsahibinə anlatmaq istəyir ki, bu gün görüşmək imkanı yoxdur, sabah zəngləşərlər.)* Helo! Hau ar yu, mister? Vi kant mit tudey. Tumorro. Okey... Si yu tumorro. Okey, mister. *(Qadın mobil telefonu söndürüb müqəvva ilə üz-üzə dayanır.)*

Sənin sahibin idi mənə zəng vuran. Yəni səni mənə satan adam. Deyəsən ingilisdır. Satan deyəndə ki... Hələ sənin haqq-hesabını ödəməmişəm. Heç sənin keçmiş sahibinin ingilis olub-olmadığını da düz-əməlli bilmirəm... Əşi, qoy rədd olub getsin... Ta mən kişilərlə qurtarmışam. Elə sən bəsimdən. *(Qadın əlini müqəvvanın böyür-başına gəzdirir.)* Fikir eləmə.

Zəng. Qadın əvvəlcə jurnal stolunun üstünə qoyulmuş telefona yaxınlaşır, dəstəyi götürür. Amma zəng bir də çalınanda, səhv etdiyini anlayır. Çalınan qapı zəngi imiş. Qapını açır.

Səs *(bayırdan)*. Bəzi, qatıq istəyirsən? *(Qadın hiddətlə qapını örtür.)*

Qadın. Rədd ol! Qatıq! Get başına çək o qatığı! *(Yenə zəng. Qadın yenə qapıya yaxınlaşır. Sonra hiss edir ki, bu, telefon zəngidir. Jurnal stoluna yaxınlaşıb dəstəyi götürür.)* Hə, salam! Necəsən? Səsinə eşidək. Mən əla! *(Pauza.)* Ha-ha-ha! *(Gülür.)* Ərə getmişəm. Hə, doğru sözümdür. İnanmırsan? *(Gülür.)* Niyə? Bəyəm əbədi subay qalmaq elə mənim alnıma yazılıb?! Hamı sənin kimi ola bilməz ki! Məşallah, nəyi nə vaxt könlünə düşür, özünə əla kavalər tapırsan.

Vallah, sənin tilsimin var. Mənə rast gələnlərin hamısı o söz... İndi bir ciddi adam qalıb ki? Hamı elə-belə məşğulət etmək, kef çəkmək istəyir. Amma bu... Yox, bu elə kişilərdən deyil. Ha-ha-ha! *(Gülür.)* Bu, heç vaxt xəyanət etməyəcək. Bilirəm! Lap onun yerinə and da içə bilərəm... Hə, yanımdadır. Ucaboy, eynəkli, qəşəng oğlandır. Dəstəyi ona verim?... Yox, utanır, danışmaq istəmir. Düzünü bilmək istəsən, o, laldır. *(Pauza.)* Elə lal yaxşıdır. Mənə elə bu cür adam əl verir. Mən ona sonacan sədiq qalacağam... Elə o da mənə... Haradan bilirəm? Bilirəm də... Özüm sevib-seçmişəm. *(Qapı zəngi. Qadın əsəbiliklə.)* Bir dayan görüm! Deyəsən, gələn var... *(Qapıya yaxınlaşır.)*

Səs *(bayırdan)*. Xlor! Xlor istəmirsiniz ki?

Qadın. Əşi, rədd olun! Xlor! Elə hamınız xlorlanmalısınız! Üfunət yağır hamısından. *(Qapını çırpıb, dəstəyi götürür.)* Heç... Elə-belə... Köhnə tanışlardan biri idi. Qovdum. Ərli qadınam... Nə olsun ki, bu lal-kardır, axı görür, başa düşür. Yox, gözüklü olsa da görür... *(Pauza.)* Əlbəttə, çox yaraşıqlıdır. Özün bilmirsən ki, mən necə vasvasıyam? Hər adam sinəmə yatmaz. Bu, super kişidir. Hə! Supermendir, bəli! İnanmırsan? Hə, kişin gəldi? Yaxşı, sonra zəng-ləşərik. Muğayət ol ölmüşdən, yemək-içməyini vaxtlı-vaxtında ver... *(Dəstəyi qoyur. Müqəvvaya yaxınlaşır.)* Hə, rəfiqəmdir. Ərlidir, amma ərinə tez-tez xəyanət edir. O da o cür qadındır. Amma görür-sənmi, mən ərli olmasam da... Yox, sən mənim ərimdən. Mən sənə xəyanət etməyəm. Amma biri lap bezdirib məni. Hər gün mənə zəng edir. Guya dərdimdən dəli-divanədir. Yox, mən onu tanıyıram. Guya ki, o məni haradasa görüb, vurulub, aşiq olub. Allah bilir, telefonumu haradan ələ keçirib. Elə bu vaxtlar zəng edir hər gün. Nə bilim, bəlkə də məzələnir? Amma çox məlahətli səsi var. Xırıltılı, gur, qaba səslə danışır. Amma məni ovsunlayıb köpək oğlunun səsi. Nə bilim, bəlkə də özü əbləhin biridir. Amma o gur, o xırıltılı səs məni ram eləyib... Biz qadınlar axmağıq. Bəs eşitməmişən ki, qadınlar qulağı ilə, kişilərsə gözü ilə sevir. Sən lal-karsan. Bəs gözüünə nə olub sənin? Görürsən? Qoy bir maç edim səni. *(Müqəvvanı öpür.)* Sən də məni öp də... Eybi yox, öyrənərsən... Çox dilsiz-ağızsızları sonra bül-bül kimi ötən görmüşəm... Qısqanc deyilsən ki? Rəfiqəm əməlli-başlı inandı mən deyənələrə... O, hər il ərini dəyişir, mən cəmi birçə dəfə ərli olmuşam. Əlbəttə, rəsmi nikahı deyirəm. Mən and içirəm ki, sənə heç vaxt yalan deməyəcəyəm. Mən sənə xəyanət etməyəcəyəm. Mən sənə sədiq qalacağam. Mən sənə həmişə həqiqi-

qəti deyəcəyəm. Təkcə sənə... Başqalarına demədiyim və heç vaxt deməyəcəyim həqiqəti... (*Telefon zəngi. Qadın jurnal stoluna yaxınlaşır, dəstəyi götürür.*) Bəli, eşidirəm... Bilirsinizmi, mən boş-bekar adam deyiləm...

Səs (*sanki reproduktorla danışır*). Bütün günü evdə olmusan?..

Qadın. Mən heç kəsə hesabat vermirəm...

Səs. Xahiş edirəm ki, mənimlə o tonda danışma. Mən həssas adamam.

Qadın (*gülür*). Elə səsinizdən hiss olunur.

Səs. Bura bax, məni ələ salma... Mən sənə öz sözümlə demişəm... Ünvanım məlum, telefonun məlum... Mən zarafatı xoşlamıram... Yaxşısı budur, görüşüb söhbətləşək. Onsuz da mən səni görmüşəm. Elə ilk baxışdan vurulmuşam. Məncə... Bəlkə də ərdə olmusan, eybi yoxdur. Elə mənimki də gətirməyib. Bu həyatdır... Nə etmək olar?

Qadın. Çox qərribə adamsız, ha... Gedin özünü də bab adam tapın. Mən artıq ailə qurmuşam.

Səs. Axı, yalan deyirsən...

Qadın. Haradan bilirsiniz?..

Səs. Səsinə, nəfəsinə. (*Qapı zəngi.*)

Qadın. Dayan, qapının zəngini vururlar.

Səs. Dəstəkdə gözləyirəm...

Qadın qapıya yaxınlaşır.

Səs (*bayırdan*). Xanım, işığın pulunu çoxdan ödəmirsiz...

Qadın (*əşəbiləşir*). Əşi, əcəb eləyirəm! Nə olsun ki...

Səs (*bayırdan*). Xahiş edirəm, qışqırmayın. Keçək içəri, danışaq... Bir saygaca baxım...

Qadın. O saygac, o da sən... Nə qədər istəyirsən bax özünçün... (*Qapını çırpır, gəlib dəstəyi götürür.*) Hə, eşidirəm...

Səs. Kim idi?

Qadın. Heç, qonşu...

Səs. Nə istəyirdi?

Qadın. Hamı nə istəyirdisə, o da ondan istəyirdi...

Səs. Hamı? Hamı nə üçün? Hər bir şey istəyə bilər. Məsələn, mən səni istəyirəm...

Qadın. Elə o da sən istəyəndən istəyirdi...

Səs. Qovdun?

Qadın. Qovdum... Hər yoldan ötəni içəri dəvət etməliyəm?

Səs. Deməli, gəlsəm, məni də qovarsan?

Qadın. Bura baxın, gəlsənə bu siçan-pişik oyununu qurtaraq... Səs. Olsun. Amma bir şərtlə... Görüşüb söhbət edəək, sonra. Axı sən məni görməmişən...

Qadın. Sizə o gün demişəm, yenə də deyirəm. Mən əvvəla, küçə qadını-zad deyiləm. İkincisi də eə, öz adamım var. Belə bil-mək istəməsəniz, orə getmək ərafəsindəyəm.

Səs. Bu, yaxşı sonluqla qurtarmaz, ha!..

Qadın. Nədir, mənə xox gəlisiniz?

Səs. Mən sözümlə dedim...

Qadın (*duruxur*). O məsələnin axırı necə oldu? Sizin prezidentin...

Səs. Bizim prezidentin qatili hələ tapılmayıb. İstintaq gedir...

Qadın. Kimdən şübhələnilir?

Səs. Elə şirkətin bütün işçilərindən.

Qadın. Sizdən də?

Səs. Sən haradan bilirsən?

Qadın. Axı özünü dediniz ki, hamıdan şübhələnilir...

Səs. Hə... cəhənnəmə ki... Qoy şübhələnilsən... Məni tanıyanlar tanıyır...

Qadın. Axı siz məni də hədələyirsiniz...

Səs. Bəli, hədələyirəm. Sən mənim olmalısan...

Qadın. Əgər bu mümkün olmasa, onda necə?

Səs. Bu, ölümə nəticələnmə bilər...

Qadın. Məni hədələmə! Bildin?..

Səs. Mən öldürə bilərəm özümü. Mən intihar edə bilərəm. Bildin?

Qadın. Siz lap şiziksiz ki?... Vallah, indi adam hər şeyə inanmaq istəyir. Onsuz da dəlilərin sayı günü-gündən artır... (*Qapı zəngi.*) Yaxşı, yenə gələn var, qapını döyürlər...

Səs. Sağ ol. Yaxşı-yaxşı fikirləş ha!

Qadın. Yaxşı, yaxşı... (*Dəstəyi qoyub qapıya yaxınlaşır.*) Nə olub? Nə istəyirsiniz?..

Səs (*bayırdan*). Biz dilənçi deyilik... Əgər nəziriniz varsa... Əgər əhdiniz varsa...

Qadın. Mənim heç nəyim yoxdur. Bildiniz?! (*Qapını çırpır.*) Biri gedir, biri gəlir. (*Qadın divardan asılmış şəkllə yaxınlaşır, diqqətlə şəkildəki kişiə baxıb onun üzünə tüpürür.*) Tfu sənin sifətinə!.. (*Müqəvvaya yaxınlaşır.*) Qorxma... O səndən əvvəlki ərimekdir. Yəqin

ki, o öz evində olsaydı, indi son də öz övvölki vovifonin ierastı ilə moşğuldun. Bəlkə də lap ömrünün sonunacan subay, ya da ki, dul qalacaqdın. Heç övvöller evlönmison? Yox?! Amma iş yerindəki qızlar yaman fırlanırdılar sonin başına. Hər gün oyun-başının tozunu alır, saçını darayırdılar... Deyəsən bir az ərköyünson, hə? Xeyr, burada belə nömrələr keçən deyil. *(Mobil telefonun zəngi eşidilir. Qadın telefonu götürür.)* Salam, salam... Nasılsın, efəndim? Eyi-misin? Yarın müheqqeq görüşəlim. Evet, evet. Yarın, yarın. Anladım, efəndim? İyi günlər... Mutluluq diliyorum, efəndim. *(Telefonu dolabın üstünə qoyub müqəvvaya yaxınlaşır.)* Qışqarırsan, hə? Türk tanışındır. Məni dönər yeməyə çağırır. *(Əlini kiminsə arxasına qulaqlayır.)* Alə ey, öləsən səni! Guya bu səfəhin dönərindən ötrü burnumun ucu göynəyirmiş. Dönərin qoxusu burnuma dəyəndə bir həftə iştaham olmur. Alə ey, axmaq adam. Ağlım verib o birilərinə. Yəni doğrudan məni belə ucuz olmuşam?! Dönər yeməyə... *(Yamst-layır.)* Yarın gələrsin... Nasıl gəlmişdin? Müheqqeq gəlirim... Ay goldim ha! Hərif tapıb özüyçün. Mən acam, amma içalat acı deyiləm, quyuq acıyam, axmaq, səfəh, danabaş... *(Müqəvvaya.)* Görürsən də... Hamı məni bəxtəvər hesab edir. Amma üzdən tanıyırlar məni, astarıma bələd deyillər. Əslində, əsil xoşbəxt ələ sənə, çünki təkcə üzün var, astarın yoxdur. İndi sənin kimiləri o qədərdir ki, saymaqla qurtarmaz... Əsas zahiri görünüşdür, daxili baş vuran kimdir? Kimo görəkdir sonin için, daxilin, üroyin, qəlbin? Düz demirom? Görünən yerin gözü xoş goldi, vəssalam... İndi adamın üroyinə tüpürürsən. İndi ürok lazım deyil. İndi o necə deyirlər ey, forma lazımdır, musmun yox! Forma da məşallah, sonda. Göz dəyməsin, üz-gözündən də ki, ləyaqət tökülür. Elə deyilmi?

(Telefon zəngi. Qadın jurnal stoluna yaxınlaşıb dəstəyi qaldırır. Ayaqlarını bir-birinin üstünə aşır.) Hə, eşidirəm... Kişiciyin gəldi? Hara? İləsa? İləslər yenə qüvvədə qalır? *(Pauza.)* İndi nəyi həll edirlər? Amma sonin rast gəldiklərin də düz-əməlli adam çıxırmı ha... Düz deyirsen, ələ onların hamısı bir bezin qırağıdır... Mənimki? Dilsiz-ağızsızın biridir... Ha-ha-ha. *(Gülür.)* Yoxsa, doğrudan inanmısan ələ getdiyimə?! Yox, əşi!.. Mənim nəyimə görəkdir ər?.. Müqəvvə almışam ey!.. İnanmırsan? Doğru sözumdür. *(Pauza.)* Belə əsil müqəvvə. O vitrinlərdə gördüyün müqəvvalardan... Hə, çuçəla, çuçəla, maneken... Kişi müqəvvəsi. Ələ bir manekendir. *(Pauza.)* Nə bilim ey?.. Mağazanın vitrinində görmüşdüm... Xoşuma goldi... İçəri

keçib bir xeyli ora-burasına tamaşa elədim. Gördüm bir kişi yaxınlaşdı. Yəqin səfəh ələ bildi ki, müqəvvəyə geyindirilmiş kostyumdan xoşum gəlir. Axı özün bilirson, mən bir az ingilisco qırıldada bilirəm. Məni dedi ki, bəs, pliz, missis... Di yu layk və kot? Pliz teyk it. Di yu vont... Dedim, bəli, xoşum gəlir, amma kostyumdan yox, kost-yumu geyən adamdan. Yəni manekəndən. Bir az ordan-burdan mirt vurduq. Hə əhli imiş. Dedi ki, tezliklə həmin müqəvvə başqaşı ilə ovoz olunacaq, mən onu sonə bağışlaya bilərəm. *(Pauza.)* Nə isə, bağışladı bu qoşong kişini məni. Mən indi buna ələ getməyə hazırlaşıram. Götürmüşəm evə. Həmin ingilis onu məni ələ kostyumlu-zadlı bağışlayıb. Yox, pul almadı. Deyəsən özü də vurulub məni. Tez-tez zəng edir. Amma istə olduğu üçün bu kişiciyi soyundurmuşam. Yox ey, lap lüt-üryan deyil. Şortik geydirmişəm. Hə, göz-lüyü də var. Ziyalı görkəmlidir. Ha-ha-ha. *(Pauza.)* Necə yəni nəyimə lazımdır? Ələ ərim ölmüş də müqəvvə kimi bir şeydi də! Bəyəm mən ondan bir kişilik gördüm ki?! Üstü bəzək – altı tozək idi... Lap canlı maneken... Əşi, özün bilmirsen niyə ayrıldım? Həmin arvadsifət idi... Hə də ki, çox yaltaq adamdı... Mənim rəisimin qabağında ələ öriyirdi ki... Ələ rəisin özü ölürdü mənimçün. Fikirləşdim ki, ələ cür qanuni ordən o cür qeyri-qanuni ələ daha yaxşıdır. Özün bilirson də, mən mərə adamları xoşlayıram. Özünə baxma, mən ürok adamıyam. Hə, ələ ona görə dalından dəydim, torkini verdim. *(Pauza.)* Nə? İt? Eee... İtdən iyronirəm. Ələ it saxlayan adamlardan da zəhləm gedir. Gül kimi kişidir ey... Ucaboy, qoşong, yar-yarışıqlı. Məni o cür ordən beləsi daha sərfəlidir. Eşidib-bilən nə deyər? Nə deyirlər desinlər! Lap eqoistəm, sonra? Lap ələ o cür desinlər! Nəyi? Eh, sən də!.. Mənim hər şeyim yerindədir. Başım da. Ha-ha-ha. *(Gülür.)* Bir şey fikirlişib tapırıq. Bu, problem deyil. Bəyəm kişilik ələ onunla ölçülür?! Ay-hay... Qətiyyə... O ələ hamıda var. *(Pauza.)* Camaat kimdir ey... camaat. Mən təkom, camaat deyiləm... Hansı oğlan? Hə, bildim... O oğlan da ələ hər gün zəng edir. Gah məni hədə-qorxu gəlir, gah da deyir ki, intihar edəcək... Düzü, səsə xoşuma gəlir, mərə adama oxşayır. Hə də, səndən... Əşi, nə bilim ey... Televizorda? Yox. Nə var ki? Hə, deyəsən oxuyan odur... Özündür ki var. *(Televizora baxır. Televizorda kişi müğənni oxuyur.)* Hə, bir az sıxılıb, qocalıb... O da bir kişi çıxmıdı... Nə olsun ki?.. Deyirdi ki, sənəz bir gün də yaşaya bilmərəm. Axırı nə oldu? Çərthəyanın birinə üreah oldu... İndi eşitmişəm başında qoz sındırır... Qoy canı

çixsın... Əlbəttə, evimdəki ondan gözəldir. Əsil kişidir... Yaxşı, qoy bir qulaq asım, yarama köz basma!.. Amma zalım oğlu yaman nalo çəkir ha... Hə, o vaxt birgə oxuyardıq o mahnını... (*Pauza.*) Oldu, oldu... Gülsən? Sən də qərribə adam, sən ha!.. Qoy görüm bir nə deyir? Evdəkini deyirsən?.. Qoy o da eşitsin. Bir azdan zəngləşərik. Oldu. Maç edirəm. Ay qız, niyə gülsən? Yaxşı, yaxşı...

Televizorda müğənni oxuyur. Qadın müqəvvaya yaxınlaşır, olını onun çiyinə qoyur. Sonra qollarını koponək qanadları kimi açır müğənniyə qoşulur, onunla səs-sosə verib duet oxuyur.

Kişi səsi (*televizorda oxuyur*).

Sosini eşitmirəm,
Bəlkə də kar olmuşam.
Üzünü görəmmərəm,
Bəlkə də kor olmuşam.

Qadın.

Dözdüm kədərə, qəmə,
Əl açmadım heç kimə,
Mən sadıqəm eşqimə,
Vəfalı yar olmuşam.

Kişi səsi (*televizordan*) və Qadın.

Sən atlı, mən piyada,
Yaşayıram rüyada...
İndi yoxam dünyada
Bir zaman var olmuşam.

Qadın. Ay ölən sən! Bax belə yanarsan ha!.. (*Mahnı başa çatır. Qadın rəqs edə-edə müqəvvaya yaxınlaşır. Onun saçına siğal çəkir.*) Mən səndən heç nəyi gizlətmək istəmirəm. Mən özümü heç də müqəddəs Məryəm hesab etmirəm... Vaxtilə bax, onunla sevimişik. Hə, onu deyirəm, o oxuyanı. (*Televizordakı müğənni başqa bir mahnı oxuyur.*) Bax, onda o, cavan idi. Lap şumal bir oğlandı.

Olur də... Bu həyatdır... İndi isə təkcə səni sevirəm. Yalnız səni... Nəyə istəyirsən and içə bilərəm. Mən ta heç bir kişi ilə görüşmə-yəcəyəm. Mən onlardan hər cür ikiüzlülük, xəyanət, satqınlıq görmüşəm. Düzdür, sən də kişisən. Amma indi mən tək əminəm ki, səndən heç bir xəyanət görməyəcəyəm. Yox, bəlkə səhv edirəm? İndi elə bir zəmanə gəlib ki, elə müqəvvadan da xəyanət gözləmək olar. (*Qadın keçib kreslodə əyləşir. Dolabın üstündən siqaret qutusu götürür. Bir siqaret çıxarır, damağına qoyub alışdırır.*) İcazə verirsən? Yoxsa tüstünü xoşlamırsan? Arabir çəkirəm. Mən ömrüm boyu məclislərdə olmuşam. Özü də ən çox kişi məclislərində. Elə çəkməyi də onlardan öyrənmişəm. Sən necə, çəkmə deyilsən? (*Ayağa qalxıb müqəvvaya yaxınlaşır, "kişiyə" siqaret təklif edir. Qadın qutudan bir siqaret götürüb, onun qulağının üstünə keçirir.*) Hə, bax belə. Nə vaxt könün istəsə, götürüb çəkərsən. (*Qadın gəzişir. Dibçək-dəki gülün dibinə su tökür. Siqaretinə qullab vura-vura dolaba yaxınlaşır; dolabın gözündən konyak şüşəsi və şokolad çıxarır. Konyakdan piyaləyə süzüb müqəvvaya baxır. Gülməyə başlayır.*) İcazə verirsən, içim bunu? Elə içməyi də kişilərdən öyrənmişəm. Ümumiyyətlə, mənə bütün pis vərdisləri sənin həmcinslərin öyrədib. Susursan? Susmaq razılıq əlamətidir. Deməli, içmək olar, hə? (*Qadın piyaləni başına çəkir. Şokoladdan bir parça qoparıb yeyir. Siqaret tüstülədir.*) Bəs sən özün necə, içən deyilsən ki? Bəyəm, kişi deyilsən? İndi yıxıb ağzına tökəcəyəm bu konyakı. Yoxsa, ideal olmusan mənimçün? Hə? Ola bilər. Yalnız müqəvvələr ideal ola bilər. (*Qapı döyülür.*) Dayan, qapı döyülür. Niyə zəngi çalmırlar? Əşi, qoy rədd olsun. Allah bilir, yənə hansı yumurtasatan, xlorasatandır?

Bayırda səs-küy. Televizorda müğənni oxuyur. Bayırın səs-küyü otaqda eşidilir. Hiss olunur ki, iğtişas, canlanma var. Müxtəlif səs-lər eşidilir: "Çörək!", "Azadlıq!" və s. Qadın pəncərədən bayıra baxıb geri qayıdır. Otaqda var-gol edir. Qapı yənə döyülür. Qadın gedib qapını açır. Bayırdan qonşunun səsi eşidilir.

Səs (*bayırdan*). Qonşu, salam... Getmirsən?
Qadın. Hara?

Səs (*bayırdan*). Həyətdə... Küçəyə... Hamı meydana toplaşır. Camaatın bir hissəsi lap sizin-bizim eyvanın altındadır. Çıxıb tamaşa edək... Evdə tək-tənha neyləyəcəksən ki?

Qadın (*asəbi*). Yox, mən tək deyiləm, qonağım var, qoyub gedə bilmərəm. (*Qapını çəkir.*) Paho, camaat yığışıb. Gözümüz aydın. (*Müqəvvaya.*) Sən necə, çıxmaq istəyirsən? Yox! Bəlkə bir az konyak vurasan?! Heç səsin gəlmir. Susursan? Eləsə, vurmaq istəyirsən! İç! Unut dünyanı! (*Qadın konyak dolu qədəhi müqəvvaya sarı uzadır. "Kişi"dən bir tərəniş görməyən qadın əlini onun boy-nuna dolayıb qədəhi müqəvvanın ağzına uzadır. Sonra hirsələnib konyakı onun sifətinə çırpır.*) Hə, bax belə! Yoxsa, özünü çox ləya-qətli hesab edirsən?! (*Bayırdan səs-küy... Müxtəlif şüarlar səslənir. Qadın pəncərəyə yaxınlaşır.*) Baho, izdihamın quyuğu lap bizim eyvana dironib ki?! (*Müqəvvaya.*) Səs-küyü, hay-harayı eşidirsənmi? Ax, qışqıran, yüyürən, gövsəyən müqəvvalar. Ah, bir-birini özən, didən, parçalayan manekenlər. Necə bilirsən, bəlkə birlikdə cnək həyatə? Yox, nəyimizə görədir? Bəs onların başcısı hanı? Bəlkə özüm düşüb bu kütləyə rəhbərlik eləyim? Onların səsinə sən də eşidirsənmi? Hərə bir şey istəyir. Çörək, iş, pul, azadlıq, həqiqət, düzlük, qanun-qayda... Sənə onların heç biri görəkdir deyil, çünki... Çünki sonda bunların hamısı var. (*Piyaləni konyakla doldurub başına çəkir. Eyvana yaxınlaşır. Kimlərə əl eləyir. Bayırdan səs-küy eşidilir: "Aşağı düş!", "Kimi gözləyirsiniz?" və s. Qadın eyvana çıxıb əl eləyir. İzdihamın səs-küyü otaqda aydın eşidilir.*)

Bəlkə aşağı düşüb camaatı sakitləşdirim? Axı onlar başsızdır? Budur, pəncərədən baxıram, onların hamısı müqəvvaya-manekenə, yəni sənə oxşayır. Yox, sən onların çoxuna baxanda daha canlı, daha yaşarı görünürsən. Sən canlısan, onlarsa müqəvvaya... Müqəvvalar da cana gəlməli, dil açmalı, nəfəs almalıdırlar. Mən indi onları bayırdakı o müqəvvalardan cana götürərəm! Mən indi onların dilini açaram! Bir dayan! Bax, indi bu dəqiqə! Mən hər şeyi yoluna qoyaram!

(*Qadın xalata düymələri, üst-başını səliqəyə salır, saçını dara-yır. Konyak dolu qabı başına çəkir, siqareti külqabına basır. Gözünü qabağında fırlanıb eyvana yaxınlaşır. Üzünü bayıra – səsi, şüarı, tələbi eşidilən izdihama sarı tutub əvvəlcə sakit, təmkinli, sonra isə çılğın bir tərzdə danışmağa başlayır.*) Sakit olun, qışqırmayın! Axı siz nə istəyirsiniz? Mən kiməm?! Mən də sizin biriniz... Adi, sıradı bir vətəndaşam... Nədir sizin tələbiniz? Məqsədiniz nədir? Yox, mən aşağı düşməyəcəyəm. Elə bura – bu eyvan mənim üçün ən yüksək tribunadır. Əgər səsimi eşitmirsinizsə, səsucaldanları yaxına gətirin. Qoy hamı eşitsin məni! Hamıya, hamıya, hamıya! Hə, indi

necə, aydın eşidilirmi?! (*Səsin tonunu yüksəldir.*) Siz azadlıq tələb edirsiniz?! Siz pul tələb edirsiniz?! Elə deyilmi? Axı azadlıqla pul bir yerdə, bir arada ola bilməz! Azadlıq! Bəyəm yer üzündə azadlıq var ki, siz də onu qazanasız? Mənə bir azad adam göstərin. Göstərin də! Niyə susursunuz? Siz həm heyvan kimi işləmək istəyir, həm də azadlıq arzulayırsınız! Siz həm pul qazanmaq niyyətindəsiniz, həm də azadlıq... Bu necə ola bilər? Pulun köləsinə çevrilən azad ola bilərmi? Azadlıq adamın öz içindən başlayır. Əvvəlcə öz daxilinizi kin-kidürətdən təmizləyin, sonra azadlıq istəyin! (*İzdihamı səs-küy eşidilir.*) Sakit olun! Qulaq asın!

Yer üzündə azad olan bir kimsə yoxdur. O ağac da, o quş da, o ot da, o it də cəhənnəm əzabı çəkir. Onların heç biri azad deyil. O ağac torpağın girovuna çevrilib, o quşsa göyün. Heç Allah özü də azad deyil. Əgər insanları – sizi, bizi Allah yaradıbsa və öz yaratdığına azadlıq bəxş edə bilməyibsə, onun özü necə azad ola bilər? Allah bizim, yəni öz yaratdığı insanların girovuna çevrilib. Biz Allahı əsarətdən qurtarmalıyıq! Biz Allaha azadlıq bəxş etmək üçün ilk növbədə özümüzü azad olmalıyıq!

Bəs nədən, haradan başlayır bizim azadlığımız? Öz nəfsimizdən, öz xislətimizdən, öz daxilimizdən, öz xaricimizdən... başlayır. Əvvəlcə ürəyinizi azad edin, sonra ruhunuzu. Sonra da bütün bədəninizi. (*Qadın get-gedə daha çılğın şəkildə danışmağa başlayır.*) Qışqırmayın! Sakit olun!

Sizin hamınız məhbussunuz! Sizin hamınız məhkumsunuz! Siz özünüz özünüzü məhkum edibsiniz, özünüz özünüzü məhsəxanaya salıbsınız! Özünüz özünüzü azadlıqdan məhrum edibsiniz! Siz azad olmaq istəyirsiniz, eləmi? Mən artıq birini azad etmişəm. O burada mənim yanımdadır. Siz əvvəlcə öz murdar nəfsinizdən, qul xislətinizdən, kölə xasiyyətinizdən azad olun. Daxilon azad olduqdan sonra çöllünüzdə də əl gözdürin... Lazım gələrsə, hər şeydən – ev-çəkdən, var-dövlətdən, mal-mülkdən, lap elə pal-paltardan belə imtina etmə-lisiz! Bax, onda siz azad olacaqsız! (*İzdihamın səsi. Səs-küy. Haray-həşir. Musiqi.*)

Siz azad olanda Allah da sizin girovunuz olmayacaq, o da azad olacaq! Bax mən də azad olmaq istəyirəm. Mən özümdən başlamaq istəyirəm bu azadlığı! (*Qadın danışa-danışa əvvəlcə xalata, sonra ayaqqabısını, corabını soyunub, pəncərədən küçəyə doğru atır.*) Mən öz azadlığımı qovuşmaqdayam! Görürsünüzmü, mən çox şeydən

imtina edirəm. Lazım gələrsə, hər şeydən imtina edəcəyəm öz azadlığım naminə! Hər şeydən. Sizsə, eyni vaxtda həm pul qazanmaq, həm də azad olmaq istəyirsiniz! Axı bu necə ola bilər?! *(Qadın az qala isterika vəziyyətində evdəki qab-qışıqları götürüb pəncərədən bayıra izdihama sarı tullayır. Hiss olunur ki, o sərxoşdur. O qışqıra-qışqıra danışır.)* Hə, bax belə, bax belə! İndi görürsünüzmü məhbəsdən, məhkumluqdan necə xilas olmaq olar?! Əgər görmürsünüzsə, onda korsunuz. Əgər eşitmirsinizsə, onda karsınız!

(Qadın geri dönüb müqəvvaya yaxınlaşır. Onu qucağına alıb yataq otağına sarı yönəlir.) Gəl, ayaq üstə durmaqdan yoruldu. Yatmaq vaxtıdır. Yataq səni gözləyir. Səni səni özümə gözdə tutmuşam. Hə, gəl, gəl... Əgər istəmirsənsə, gəlmə, axı mən səni azadlıq bəxş etmişəm. Sən tam azadsan. Elə mən özüm də azadam. Biz indi çox xoşbəxtik, elə deyilmi?

(Televizorda musiqi. Qadın həmin musiqi ritminə uyğun olaraq oynaya-oynaya müqəvvayı qucağında fırlayıb yataq otağına keçir. İşiq azalır.)

PƏRDƏ

İKİNCİ PƏRDƏ

Qadının yataq otağı. Qadın ciddi üslubda tikilmiş kostyum geyib. Pəncərənin qarşısındakı müqəvvaya da kostyumdur. Müqəvvaya ağ köynək geydirilib, boynuna qalstuk bağlanılıb, gözlüklüdür. Qadın zövqlə geyinib. Saç düzümü müasirdir. Yerişi inamlıdır, qətiyyətlidir. Otaqda var-gəl edərkən ayaqqabısının dabanı taqıldayır. Yataq otağında da telefon və televizor var. Televizorda qısa fasilələrlə verilənlər göstərilir. Arabir musiqi parçaları səsləndirilir.

Qadın *(müqəvvaya)*. Hə, yatıb dincəldin? Üz-gözündən hiss olunur ki, gecən yaxşı keçib. Niyə də keçməsin ki? Kim gecəni belə bir qadınla, onun qolları üstündə başa vurmaq istəməz? Amma sənin özəlki sahibin lap bezdirib məni. O sırtı ingilisi deyirəm. *(Kiminsə ağzını yamsılayır)*. Missis, yu ar vere byutful... Ay vont tu mit viz yu tumurro. Pliz, pliz... *(Yamsılayır.)* Xanım, gəlin görüşək! Padumayeş! Ay görüşdük ha! Öləsən səni! Elə mənə rast gələnin çoxu belədir. Gəlmələrin hamısı bir-birindən bətərdir... Elə özümünzükülər də onların bir tayı. O günləri də İrandan gələn tanışım

var, o zəng edib. Bir-iki dəfə oturub-durmuşuq deyər bəradərim elə bilir ki, ta burada əyləşib hər gün onların yolunu gözləyirik. Deyirəm, halət çeture? Deyir, bəd əst... Bir az bilirəm dillərini. O da bizim dili anlayır. Deyirəm kar çeture? Deyir, bəd əst... Deyirəm, ay bədəst, onda bu qədər yolu basa-basa niyə gəlmisən bura? Deyir, öz səmimi qəlb təşəkkor mikonəm. Deyirəm, bəfərməin, ağa, onda xudahafiz. Sonra eşidirəm ki, pədərsüxtənin qızıl dükanı varmış. *(Müqəvvaya üz tutur.)* Görürsən də, insanların xislətini, sifətini. Hamısı bu cürdür. Ələlxüsus də kişilər. *(Telefon zəngi. Qadın dəstəyi götürür. Gəzişə-gəzişə danışır.)*

Hə, salam, ciyər, nə olub ki? *(Pauza.)* Yox bir... Düz deyirsən, sən mənim canım? Ay qız, tamam unutmuşam ey! Elə bilirəm ki, bütün bunları gecə yuxuda görmüşəm. Gör bir, sən allah. Lap biabır oldum ki! Yəni televiziya da göstərdilər? Paho!.. Lap çıpaq idim, hə? Yox! İndi-indi xatırlayıram. Qonşu gəldi ki, aşağıda izdiham var. Heç bilmirəm camaat küçəyə nəyə görə çıxmışdı. Eşitdim ki, "azadlıq!", "azadlıq!" deyər qışqırırlar. Mən də doğrusu, həm bir az içmişdim, həm də əsəbi idim. Heç əsəbi də demək olmaz. Belə də... gedib nəşə danışdım. Nə danışdığımı unutmuşam. Yanımda kim var? *(Pauza.)* Kiminlə? Tək. Ərimlə birlikdə. Nə olsun ki, dilsiz-ağızsızdır? Onu sən dəyənlərin heç birinə dəyişməyəm. O sakitcə dayanıb baxır. Hə, di yaxşı... Bir qulaq as, deyirəm də, bir az da qəzəbli, hirsli-hikkəli idim. Qəzəbimi tökdüm camaatın üstünə! Səhər yuxudan duranda elə bildim ki, bütün bunlar gecə gördüyüm yuxudur. Yəni deyirsən, lüt-üryan idim hə? Yəqin camaat elə bilib ki, dəli xanadan qaçmışam?! Yox?! Tələşərhcı dedi ki, mən kiməm? Qıyamç?! İnqilabçı? Xalqın səsi? Sən ərinlə birlikdə baxırdın televizora? Hə, o nə dedi? *(Pauza.)* Dedi ki, rəfiqənin başına hava gəlib? Qoy desin. Mən o vaxt öz ərimlə qucaqlaşmış yatırdım. Nə olsun ki, müqəvvadır?! Bəs sənin ki nədir, müqəvvaya deyilmi? Mənim ölmüş ərimdən bu daha canlıdır. O hər gün işdən gəlib divana uzanır, ayağını ayağının üstünə asırıb qəzet oxuyurdu. Sonra çay gətir, çörək ver. küreyimi oxcala. Özü də arvad kimi bəzənib-düzənməyi sevirdi... Zəhləm gedir üst-başına ötir səpən kişilərdən... Kişidən siqaret qoxusu gələr... Eh, nə isə... Amma bu... Sakitcə durub... Hə, ayaq üstə. Yazıq ömrə müntəzirdir. Dili-ağı da yox. Nə çay istəyir, nə çörək. Kəfim istəyəndə söyləyir-döyürəm də! *(Pauza.)* Hə, arabir o da olur. Bəyəm kişi deyil? Hər şeyi yerindədir. Ha-ha-ha... *(Gülür.)*

Ərimin şəklini asmışam divardan, özün görmüsən də. Hə, elədir! Hər gün bir dəfə tüpürürəm onun arvad sifətinə. Niyə? Əcəb eloyrəm. Ona o da azdır. Mənim ağzı-çənəsi boş kişilərdən zəhləm gedir. Kişini kişi kimi görmək istəmişəm həmişə: mərd, qocaq, səxavətli, qeyratlı... Mənimki ölmüş bir az xoşqeyrat idi. Bilirdi ki, rəisimlə aramızdan su keçmir... Əlbəttə, hər şeyi anlayırdı. Amma yenə gəlib kişinin qarşısında boyun əyirdi. *(Yamsılayır.)* "Bizim xanım evdə həmişə sizdən danışır, sizi tərifləyir. Mənim həyat yoldaşım hər adamı böyənir, amma sizin xətrinizi çox istəyir!" Əbləh! Əlbəttə, hamısını özündən uydururdu. Mən evdə o kişinin söhbətini heç vaxt etməmişəm. O özü quraşdırardı bunları. Hə də, ərim. Nə üçün? Nə bilim, o da bu cür manyak idi. İstəyirdi ki, rəisinin nüfuzundan istifadə edib iri vəzifəyə keçsin. *(Pauza.)* Eh, sən belə şeylərə fikir verən deyilsən. Amma mən çox vasvasıyam. Mən hissiyyatlı, duyulu adamam. Nə bilim ey, mən də bu cürəm də! Hərə bir cür dəlidir. İndi də peşman deyiləm. Düz hərəkət etmişəm. Yaxşı eləyib qovmuşam, dalından dəymişəm. Belə parazitlərin axırına çıxmaq lazımdır. Yəqin ki, elə dünənki qəzəbim də o çıxışı, deyirəm, bununla bağlı imiş. Televizorda? Yox, baxmıram. *(Pauza.)* Yenə məni göstərirlər? Bəs kimi? *(Televizora baxır.)* Hə, hə, o ortadakını deyirsən? Təsəvvürü? O ki fırıldaqçının biridir! Əlbəttə, tanıyıram. Tez-tez mənim rəisinin yanına gəlirdi. Yaman pulgirdir. Ondan-bundan pul alıb, işə adam düzəltməklə məşğul idi. Həmişə qəbul otağına girəndə əlimdən öpərdi. Deyərdi ki, rəisinə təriflə məni. Mən isə əksinə, həmişə pisləyirdim onu. Çoxlu adamlara "atmışdı". Barəsində cinayət işi açılmışdı. Ora haradı elə? Məhkəmə zalıdır? Yox! Nə, nə?! O indi deputat olub? Bəs onda haradır ora? Hə belə de... Paho! Onda mən... mən görək... *(Pauza.)* Yanındakını deyirsən? O hündürü? Ucaboynu? Uzundrazı? Hə də, cavan adamdı. Mənim ərimin yaltaqlıq üzrə partnyoru idi. Amma hiyləgərdir, o yanındakına baxanda səxavətlidir. Əlbəttə, bizdə də olub. *(Pauza.)* Ha-ha-ha! Ta orasını deməzlər... Ay qız, onların çoxu tanışdır. Hə də. Bizim idarə elə yer idi ki, oraya çoxlarının işi düşürdü. Rəisim də, özün bilirsen də, xeyirxah adam idi. Çalışdı ki, hamıya hörmət eləsin. Hə, bax, o qadın da tez-tez gəlirdi. O yumurtasifəti deyirəm. Deyəsən aralarında nəsə vardı. Düzü, mən qışqansam da, üzə vurmazdım. Axı zabitəli, ciddi adam idi bizim rəis... Ay qız, deyəsən bütün fırıldaqçılar elə oraya toplaşmış. *(Pauza.)* Paho, o agent də ora-

dadır ki! Hə də, onu deyirəm. Hamı onu xəbərçi, "stukaç" adlandırdı. İşverən idi... Xəbərçilik etdiyinə görə bir dəfə bizim rəis onu elə kabinetdəcə şapalaqlamışdı... Özü də qorxağın biridir. Hamının zəhləsi gedirdi ondan. Vallah, bunları görəndən sonra bir də əsədəcəksən ki, elə o məclisə gedib çıxdım! Dünənki çıxışdan birini də orada edəcəyəm. Özü də məhkəmə çıxış etməklə iş bitməyəcək. Onların hamısının üzünə tüpürəcəyəm. Necə ki, ərimin hər gün üzünə tüpürürdüm. Hə də, şəklini deyirəm. Amma onlara şəkildə yox, televizorda yox, elə orada, o iclasda... *(Pauza.)* Mən heç nədən, heç kimdən qorxmıram. *(Qapı zəngi.)* Hə, bir dayan, qapı döyülür. Görüm yenə kimdir gələn? *(Qapıya yaxınlaşır. Gözəldən baxıb qapını açır.)* Sizə kim lazımdır?

Sə s *(bayırdan)*. Salam, a bacı!..

Qadın. Sizə nə lazımdır?

Sə s *(bayırdan)*. Elə sən lazımsan, a bacı!

Qadın *(əsəbi)*. Axı siz kimsiniz? Nə istəyirsiniz?

Sə s *(bayırdan)*. Mən yangınsöndürmə idarəsindənəm.

Qadın. Nə?

Sə s *(bayırdan)*. Pajarnıyam, a bacı. Yangına nəzarət edənəm. Hamamda kalonkan var?

Qadın. Bu istidə nə yangın, nə hamam, nə kalonka? Mən indi yalnız soyuq çilək, ilıq duş qəbul edirəm. Axı hava istidir.

Sə s *(bayırdan)*. Nə olsun ki? Bunun qışığı var, soyuğu var... Sirsifətini yaman tanış gəlir! Anam-bacım olasan, elə bil yüz ilin tanışsan. Biryə, hə, dünən televizorda görmüşəm səni. Deyəsən deputatsan, hə? Bir seçici kimi mənim də öz umu-küsülərim var. Möhtərəm... mmm...

Qadın. Gəlib qəbuluma yazılırsan... Qəbul günləri...

Sə s *(bayırdan)*. Bəlkə elə indi qəbul edəsən, a bacı? Həm kalonkaya, hamama baxaram, həm də dərdimi-azarımı deyərəm... Mənimki uzun dərdi ey. Möhtərəmmmm...

Qadın. Əşi, dedim qəbula gəlsən... Xoş getdin! Özünü içəri təpmək istəyir... *(Qapını çəkir.)* Həyasızın biri həyasız. Mənə qasgöz oynatmağına bax... Ağlını verib o bəzi-bəzi deputatlara... Axmaq, onların içində nə qədər ləyaqətli adam var... Yangını söndürmək istəyənbə bir bax! *(Qadın dəstəyi götürür.)* Hə, televiziya idi. Müsahibə almaq istəyirdilər. Yox, qovdum. Razi olmadım. Xalq məni

deputat görmək istəyir. Çıxışım hamının üroyindən olub. (*Mobil telefon zəng çalır.*) Sən gözlə (*dəstəkdəki adama*), əl telefonun zəng çalır. (*Mobil telefonu götürür.*) Hə, xanım qız, eşidirəm. Mən? Bəli, bəli! Mən siyasi fəaliyyətlə məşğul deyiləm. Mən bu xalqın adı bir övladiyam. (*Pauza.*) Yox, müsahibə-zad vermək istəmirəm. Səbəblər çoxdur. (*Pauza.*) Oldu! Sağ olun. Gülə-gülə, xanım qız. (*Mobil telefonu söndürür. Dəstəyi götürür.*) Hə, köhnə tanışlardan idi. Görüşmək istəyir... Yox! (*Pauza.*) Axı mən sənə dedim, bütün kişilərlə əlaqəni üzümüşəm. Qoy rədd olsunlar. İndi mənim öz kişim var. (*Televizoru göstərir.*) Odu ey, görürsən, hə-hə-hə, onu deyirəm. O çox təmiz adamdır, bilmirəm, o haradan düşüb o məclisə? Necə haradan tanıyıram? Mənə dərs keçib, müəllimim olub. Bir dəfə uşaqlardan biri ona sual verdi ki, rüşvətə necə baxırsan? Yox, özü rüşvət alan deyildi, amma gözəl qızları çox sevirdi. Di, yaxşı də. (*Pauza.*) Ha-ha-ha... Hə, elədir. Onu deyirəm, soruşdular ki, müəllimlərin rüşvət almasına münasibətiniz necədir? Dedi ki, bu vicdansızlıqdır. Vicdanını pula satmaqdır. Mən tənəffüsdə ona yaxınlaşıb dedim ki, müəllim, elələri də var ki, bədənini pula satır, buna necə baxırsız? Qayıdıb dedi ki, sənə, hansı daha qiymətli: bədən, yoxsa vicdan? Dedim, əlbəttə, vicdan. Dedi, düz deyirsən. Bu cür adamların hər iki sortu fahişədir, amma bədənini satan vicdanını satandan bir az əxlaqlı olar. İndi onu televizorda gördüm, bu əhvalat yadıma düşdü. (*Pauza.*) Ha-ha-ha! Əlbəttə, sən daha əxlaqlısan!.. Axı sən heç vaxt vicdanını satmamısan. (*Pauza.*) Mənim kişimi deyirsən? Heç, elə sakitcə dinləyir, susur. Mən ona dil öyrədən deyirəm, o danışacaq... Yox, bəlkə də elə lal olsa daha yaxşıdır. Hə, elə bu cür... (*Pauza.*) Yaxşı, çox əngə verdik. Bir azdan hamama girəcəyəm. İstəyirdim mağazaya düşüb yeməyə bir şey alım. Amma ərinirəm enməyə. Siqaretim də azalıb... Hə, yenə çəkirəm. Çəkəcəyəm də, içəcəyəm də... Bir az yorğunam. (*Pauza.*) Nə bilim ey? Yaxşı, oldu... Kişiciyin necədir? Hə də, sənin danışan müqəvvanı deyirəm. (*Pauza.*) Hə, elədir, nə adamı var, nə də adamlığı. Sənin bəxtin onda gətirib ki, ərlərinin hamısı əfəl çıxıb. İndiki də o birilərinin bir tayı. Özünü sevdirə bilirsən... Mənsə özümü zorla sevməyə məhkum etmək istəmirəm. Müqəvvam mənim məhəbbətimdir. O əsil insan etalonudur. Hər bir qadının belə bir idealəri olmalıdır. Bəzən maneken adamdan həssas olur. (*Pauza.*) Hə, oldu... Biş-düşünlə məşğul ol.

(*Qadın dəstəyi qoyub. Siqaret çıxarıb alışıdır. Tüstünü acgözlüklə sinəsinə çəkir. Televizorda kiminsə şəklini göstərirlər? O iri-cüssəli, gözlüklü, uzun saçlı oğlandır. Onun barəsində nəşə məlumat verirlər. Şəkli göstərilən adamın şəklini belə bir tır əvəz edir: "Axtarışdadır" "Axtarışda" olan adamın bir suyu müqəvva bənzəyir. Qadın müqəvvaya yaxınlaşıb onun üstünə tüstü püfləyir.*)

Hə, deyəsən səni axtarırlar. O səfeh ingilis birdən məni məhkəməyə-zada verər. (*Mobil telefon zəng vurur. Qadın telefonu götürür.*) Salam, efendim. Nasılsın? Eyimisin? (*Pauza.*) Yarı, yarı... Müheqqeq. Ben etibarlı bir hanımım. Evet, evet... Olur, olur. Yapalım. (*Telefonu söndürür.*) Ay yaptım ha! Öləsən səni. Elə bilir yapmaq asan məsələdir. Elə öyrənilər müftəməsəllah yapmağa. (*Televizorda türk müğənnisi oxuyur. Qadın musiqinin ritminə uyğun elastik hərəkətlər edir. Yəni telefon zəngi. Televizorda kadr dəyişir. Qadın dəstəyi götürür.*)

S ə s. Salam...

Q a d ı n. Eşidirəm sizi.

S ə s. Bir qərar qəbul etdin, yoxsa yox?

Q a d ı n. Nə qərar? Hansı qərardan söhbət gedir? Siz çox hökmlü danışırırsınız. Heç ərim də mənimlə bu cür danışmır...

S ə s. Nə ə? Hansı ərdən danışırısan? Mən uşaq-zadam bəyəm? Hə, yaxşı yadıma düşdü. Dünən səni hansısa kanalda göstərdilər televizorda. O nə idi elə? Deyəsən rol oynayırdın...

Q a d ı n. Yəqin siz məni kiminləsə səhv salırsız. Mən ev xanımiyam. Bayıra çıxan deyiləm...

S ə s. Nəşə sənə oxşatdım. Amma bu gün də məni göstərdilər.

Q a d ı n. Mənə nə? (*Pauza.*) Mahnı-zad oxuyurdunuz? Yeni vəziyyətə təyin olunmusunuz? Yoxsa bəlkə deputatsınız? Ha-ha-ha!

S ə s. Niyə gülürsən? Mən axtarışdayam. O cinayət işini mənim boynuma qoymaq istəyirlər. Sənə demişdim də... Şirkətin prezidenti öldürülmüşdü. Çoxlu adam tutublar. Hiss etdim ki, mənə də dama basmaq istəyirlər, çıxdım aradan. İndi gizli bir ünvanda yaşayıram.

Q a d ı n. Əgər təqsiriniz yoxdursa, niyə gizlətinirsiniz? Deyir, od olmayan yerdən tüstü çıxmaz.

S ə s. Eh, qərribə adamsan. Od olmayan yerdən tüstü nədir ey, bəzən elə alov tapırırlar ki... Heç o olmayan alovu yangınsöndürənlə də söndürmək olmur.

Qadın. Bizə də arabir yangınsöndürən gəlir.

Sə s. Nə üçün? Tanışdır?

Qadın. Heç, elə-belə... Olmayan alovu söndürmək üçün... Hə, deməli, axtarırdasınız? Aydındır Yaxşısı budur, qaçıb gedəsiniz xaricə...

Sə s. Xaricə? Yox. Mən bu işin nəticəsini öyrənmək istəyirəm. Axı mən səfərişçiləri yaxşı tanıyıram.

Qadın. Tanıyırsınızsa, onda gedib lazımı yerlərə deyın də. Qoy tədbir görsünlər.

Sə s. Tanıyıram ey. Nə olsun ki? Amma əlimdə sübutum yoxdur. Bir də ki, onlar bu işi təşkil edən adamlar çox güclüdür. Əllərində imkan da var, vəzifə də, pul da. Onlar mənim axırıma çıxarlar. Amma mən həqiqətə, haqqa inanıram. Ona görə də səbir edib gözləməliyəm. Nə isə... Sən nə qərara gəldin? Nə vaxt görüşürük?

Qadın (gülür). Kəfdəsiz e... Bir yandan axtarırdasız, o biri yandan eşqə düşmüsüz... Siz allah, işinizlə məşğul olun... Mən ərə getməyə, ailə qurmağa hazırlaşım. Eşidib bilənlər olar, qınayarlar məni. Mən hiss edirəm ki, siz səmimi adamsız, gəncsiz, ağıllısız... Amma bilirsinizmi, mən artıq bir dəfə ərdə olmuşam. İndi yenə ailə qurmaq ərafəsindəyəm... Bildiniz?

Sə s. Sən doğru deyirsən? Axı mən öyrənmişəm, sən indi heç kəslə görüşmürsən? Sən subaysan, ərşizsən, gözəlsən, cazibədarсан... Mən bəzən sənin arxanca düşüb yerinə uzun-uzadı baxmışam. Sənin addım səslərin indi də ürəyimdə əks-səda verir... İnan buna...

Qadın (gülür). Siz neçənci ərşdən baş götürüb qaçmısınız? Nə yeriş, nə duruş? Mən adı bir qadınam... Lap adı... Özü də bilmək istəsən, kişilərə nifrət edirəm...

Sə s. Amma ərə getməyə hazırlaşırсан?

Qadın. Bəli... Amma o dilsiz-ağızsızın biridir. Mən onunla özümü daim azad hiss edəcəyəm. O məni aldatmayacaq, mənə yalan danışmayacaq, məni təhqir etməyəcək, mənə ağıl verməyəcək, ən əsası, məndən heç nə, heç nə tələb etməyəcək! Bildiniz? Mən onunla çox xoşbəxt olacağam.

Sə s. Sənin dediklərimdən belə çıxır ki, o kişi yox, müqəvvadır, manekendir. Hə?..

Qadın (duruxur). Qoy olsun müqəvvə. Mənə qəbuldur. Bir də ki, xahiş edirəm siz mənim işlərimə qarışmayın. Bildiniz?

Sə s. Bəs sən neçənci ərşdən gəlmisən? Yaxud bəlkə göydən, aydan, ulduzdan enmişən, hə? Bəlkə məni dolayırsan? Ələ salırsan məni?..

Qadın. Qurtardıq...

Sə s. Yaxşı, olsun. Əlvida! Eləsə, eşit və bil: sən bir daha... mənim səsimi eşitməyəcəksən! (Telefonda atəş səsi.)

Qadın. Aaa... Bu gic deyəsən güllə atdı. Birdən özünü öldürüb cləyər... Nə desən olar. Heyif ki, telefon nömrəsini bilmirəm. Yoxsa zəng çalıb yoxlayardım. Görəsən doğrudan vurdu özünü? Bəlkə zərəfat edir? Axı atəş səsi eşitdim... Amma çox cazibəli, ürəyəyatan səsi vardı. Yazıq... (Müqəvvəyə.) Sənin üz-gözüən alışıdığım kimi, onun da səsinə öyrəşmişdim. Nahaq dəydim xətrinə. Bəlkə də tanış olmaq mümkündü. Bir az fırlanıb nə yuvanın quşu olduğunu da öyrənmək olardı. Axtarırdadır. Nə olsun ki? Lap elə ərə getmək məsələsini də... Yox, ta mən ərə getməyəcəyəm. Mən tüpürdü-yümü yalayanlardan deyiləm. Elə ərimin də arxasından tək birçə dəfə dəydim, rədd olub getdi... Nə qədər xahiş-minnətiçi gəndərdisə də, "yox!" dedim, vəssalam... Nə ər? Əlavə qayğılar, artıq yük... Mənə o canlı müqəvvalardansa, belə cansız müqəvvə daha əlverişlidir. O da azaddır, mən də. O da iddiasızdır, mən də... (Müqəvvəyə.) Belə deyil, kişi? Ay sağ ol. Biz ikilikdə xoşbəxtik, üçüncü artıqdır. Mənimçün kişilər adadovşanıdır – mən onların üzərində nə qədər təcürüb keçməliyəm? Hər cürünü gördüm onların – ağıllısını da, gicini də, əyrisini də, düzünü də... Cəsurunu da, qorxağını da... Hamısı bir bezin qırağıdır. (Müqəvvəyə.) Təkcə sən onların heç birinə bənzəmirsən... Sən ayrı cürsən. Öz-özümə fikirləşirəm ki, birdən sən də onlar kimi ağılını itirərsən... E-e-e... Başına ağıl gələr, sən də çıxarsan cızığından... Nə desən olar... (Qadın dolaba yaxınlaşır. Konyak şüşəsini çıxarıb piyaləyə içki süzür... Şokoladla konyak içir. Sönmüş siqaretini təzədən alışıdır.) Hə, görürsən bu şüşəni? Bax, ömür də beləcədir – vaxt ömrümüzü sümürüb içir, axırda tükənirik... Görürsən bu siqareti? Bax, ömür də bu siqaret kimidir – zaman bizi damağına alıb sümürür, bizsə tüstüyə dönüb uçuruq, uçuruq... Axırda, lap sonda qalan bu zəhərli kötüyümüzü torpağa gömürlər. Üstümüzü betonlayıb... hərdən başdaşı da qoyurlar. Bax, əbədi olan o başdaşıdır. Elə sən də əbədisən. Mən özüm də sənin kimi olmaq istəyirəm... Mən də müqəvvə olmaq arzusundayam. Əgər mən maneken olmaq arzusunda olsaydım...

Sə s (*bayırdan*). Qonşu, bizim uşağı görməmişən ki?

Qadın. Yox! Necə bəyəm? Nə olub ki?

Sə s (*bayırdan*). Bu səhərdən yoxdur uşaq. Son vaxtlar bir az xəstə-təhər idi. Evdən çıxıb, qayıtmayıb...

Qadın. Mən evdən çıxmamışam. Bəlkə evdən çıxsam, mən də bir daha qayıdası olmadım...

Sə s (*bayırdan*). Nə? Hə... Anladım səni, qonşu, anladım... Sağ ol...

Qadın (*qapını örtür*). Anladı. Axır ki, anladı. İndi evindən çıxanın çoxu evinə qayıtmayıb. Niyə? Çünki hamı azad olmaq istəyir... Elə bir vaxt gələcək ki, heç kəs öz evinə qayıtmaq istəməyəcək. (*Müqəvvaya*.) O vaxt hamı sənin kimi, mənim kimi azad olacaq. (*Televizorda yenə Qadının "köhnə tanışı" müğənni oxuyur*.) Bu axmaq son günlər yaman tez-tez çıxır ekrana. Deyəsən pullanıb. O vaxt ölürdü dərdimdən. Deyirdi ki, bütün nəğmələrimi səninçün oxuyuram... Nə bilim, bəlkə də doğru deyirdi. Onda lap cavan, şumal oğlandı. Elə mən də pis deyildim... Birinci ərimdən əvvəl. (*Müqəvvaya*.) Mən rəsmi ər də cəmi bir dəfə olmuşam, ay müqəvvə oğlu, müqəvvə! Of, nə istidir... Zalım oğlu gözəl oxuyur. O vaxt mənim də ona qoşulub oxumağım vardı... Duet oxuyardıq. Sonra atdım oxumağın daşını... Lap əcəb elədim... Hərə özü üçün oxumalıdır... Hərə öz mahnısını oxumalıdır... Öz ürəyi istəyən kimi... (*Qadın televizorda oxuyan müğənniyə qoşulur, onlar birlikdə duet oxuyurlar*.)

Kişi (*televizordan oxuyur*).

Vüsala çatmaq üçün
Biz həsrəti qovaq, gəl.
Qoşa göyərçin olub,
Bir budağa qonaq, gəl.

Qadın.

Dünyamız öz işində,
Zaman öz girdişində.
Bir eşqin atəşində
Alışaq gəl, yanaq gəl.

Kişi (*televizorda*) və Qadın.

Sən mənsiz güləmmirsən,
Dərdimi biləmmirsən.
Yanıma gələmmirsən,
Həsrətimə qonaq gəl...

Qadın. Bax, belə mələyərsən! Ay gəldim ha! (*Qadın mahnı bitəndən sonra müqəvvaya yaxınlaşır*.) Sənin nə vecinə! Baxıb həzz alırsan. Xoşuna gəldi səsim? Susursansa, deməli, razılıq edirsən. Görürsən, nə istidir? Bəlkə gedib soyuq duş qəbul edək? Yaman bəzənmişən ha! İstəyirdim bu gün çimərliyə gedim, amma fikrimdən vaz keçdim. Sənsiz nə çimərlik? Elə deyilmi? Onda belə edək, əvvəlcə mən gedib yuyunum, sonra isə sən. Yuyuna bilməzsən? Eybi yoxdur. Səni vannaya uzadaram. Lap suyun içinə... Yenə sərinləşərsən də... Tərləmişən ki? Qalstuk sıxmır ki, boynunu? Yox? Təki elə olsun... Aaa... Mənə niyə elə baxırsan? Yox, mən sənin gözüünün qabağında soyuna bilmərəm. Mən nəşə səndən utanıram. Qəribədir, kişilərdən heç vaxt belə utanmamışam... Amma səndən... Qoy sənin üzünü divara sarı çevirim... Bax, belə... (*Qadın müqəvvanın yönünü divara sarı çevirib soyunmağa başlayır*.) Yox, birdən çevrilib baxarsan mənə sarı, biabır olaram. Sənin çox zəhmli baxışların var... Belə getsə... Mən səni də qovacağam. Yox, zarafat edirəm. Qovmaram səni. Sən mənim idealımsan... Sən mənim ruhumsan. Əclaf, sənin özünün necə, ruhun var?.. Eh-h... (*Qadının azacıq sərxoş olduğu hiss edilir*.) Bəlkə belə edək: sən keçəsən pəncərə pərdəsinin arxasına, mən də rahatca soyunum. Olar? İncimirsən ki? İncimə! Axı mən ev qadınıyam. Mən küçə qadını-zad deyiləm ki... Yəqin ki, sən də məni ləyaqətli bir qadın hesab edirsən. Necə ki, mən səni dünyanın ən ləyaqətli kişisi hesab edirəm... Gəl, gəl görüm. (*Qadın "kişinin" – müqəvvanın qolundan tutub sürüyə-sürüyə pəncərənin tül pərdəsinin arxasına keçirir; pərdəni çəkir. Müqəvvə pərdənin arxasında qalır. Qadın soyunur. Sonra zümzümə edə-edə hamama keçir... Su şırlıtısı eşidilir. Televizorda skripka çalırılar: qəmli, üzüntülü, sızılıtlı bir ritm eşidilir... Bir azdan suyun şırlıtısı kəsilir. Televizordakı musiqi davam etməkdədir. Qadın hamamdan çıxıb gəlir, çiyində məhrəbə, ayağında çəklək. Saçlarını qurulaya-qurulaya yenə zümzümə edir. Sanki skripka onu müşayiət edir. Qadın*

pəncərəyə yaxınlaşır.) Hə, darıxmadın ki? Darıxma, qoy qurulanım, indi sənı aparıb vannaya uzadacağam... Səpsərin suyun altına. Özün soyuna bi!mirsen? Eybi yoxdur... Mən soyunduraram. Özümə baxma, sənı soyundurmaqdan utanmaram... Mənim təbiətim belədir. Sonra özün öyrənərsən soyunub-geyinməyi... Axı biz hər ikimiz sərbəstik, azadıq. *(Pərdəni azacıq aralayıb baxır. Sanki "kişi" – müqəvvə canlı adamdır. Qadın diksinir, tez pərdəni çəkir.)*

Bu nədir. Yuxu deyil ki? Bəlkə mən sərxoşam? *(Gözlərini tez-tez yumub-açır, ətrafa baxır.)* Deyəsən, yox... Aha! O, elə bil ki, nəfəs alırdı. Bəlkə canlanıb, bəlkə nəfəs gəlib ona?.. Yəni bədəninə ruh gəlib?.. Bu bəxt ki, məndə var, nə desən ola bilər. Ey, sən doğrudan... dirilmisən... Yox, o, ölü deyildi, axı... Ey, niyə dillənmirsən? *(Qadın pərdəni yenidən yana çəkir. "Müqəvvə" – kişi bir addım irəli çıxır: o, eynən müqəvvəyə oxşayır-ucaboy, gözlüklü, uzun saçlı. Elə geyimi də müqəvvənininki kimidir-son dəbdə kostyum geyib.)*

İlahi, görəsən bu yuxudur, yoxsa həqiqət?! Aman Allah! Ey-y-y... Mənə kömək edin! Bəlkə mən ağılımı itirirəm? Elədirmiş? Heç olmasa bir cavab ver? *(Dalı-dalı yeriyir.)* Mən ağılımı itirməmişəm ki? Yox? Niyə susursan, hə? Cavab ver! Deyəsən mən yuxu görürəm, hə? Sən müqəvvəsan, yoxsa adam?!

Kişi – "müqəvvə", qadına yaxınlaşıb başını bulayır, yəni "yox", yəni "dəli olmamışan". Kişi gülümsoyib ona yaxınlaşır. Qollarını irəli uzadıb Qadını qucağına alır. Bu anlarda Qadın daha çox müqəvvəyə benzəyir.

Deyəsən kişinin qucağındakı məhz müqəvvədir. Qadın deyil Sanki indi rollar dəyişib – Kişi "canlanıb", Qadınsa "müqəvvə"yə çevrilib. Kişi Qadınıqolları üstünə qaldırıb otaqda obaş-bubaşa gedir.

Musiqi.

PƏRDƏ

SON

ƏMİR PƏHLƏVAN

(1959)

Hacıyev Əmir Pəhləvan oğlu – publisist, nasir, dramaturq – Naxçıvan MR-in Şahbuz rayonunun Mahmudoba kəndində anadan olmuşdur. C.Məmmədquluzadə adına Şahbuz orta məktəbini bitirmiş (1976), əsgəri xidmətdə olmuş (1977-1979), ADU-nun jurnalistika fakültəsində təhsil almışdır (1980-1985). Eyni zamanda Azərbaycan radiosunun Cənub verilişləri redaksiyasında "Gəncliyin səsi" proqramının yaradıcısı kimi fəaliyyətə başlamışdır (1981). "Bakı", "Bakı" axşam qəzetlərində (1985-1988), "Azərbaycan müəllimi" qəzetində (1988-1990) müxbir, "İlham" qəzetinin təsisçisi və baş redaktoru olmuşdur (1990-1992). "Step LTD" kinosirkətini təsis etmiş (1995), şirkətin xətti ilə bir çox filmlərin ("Fransız", "Qarabağ şikəstəsi", "Spasibo", "Qız qalası" bədii; "Bakı nefti və Nobelər", "Avtoritet", "Göyçay yəhudiləri", "Doqquzuncu oğuz-uyğurlar", "Kurqanlar", "Hunqoriya" sənədli) müəllifi və rejissoru olmuşdur.

1998-ci ildə ABŞ-ın Kaliforniya ştatında – Hollivudda sənədli filmlərin festivallarında "Spasibo" filmi mükafata layiq görülmüş, Los-Anceles şəhərindəki 18 televiziya kanalı ilə bütün dünyaya yayımlanmışdır.

2001-ci ildə Fransanın Nait şəhərində keçirilən "Üç qitə" festivalında "Bakı nefti və Nobelər" üçhissəli sənədli filmi 2 medala layiq görülmüşdür.

7 kitabı Azərbaycanda, 4 kitabı isə Avropa ölkələrində və Amerikada çap olunmuşdur. "Bakılı Nobel" sənədli romanı və "Bakı nefti və Nobelər" üç hissəli sənədli filmi DVD diski formasında Almaniyada işıq üzü görərək, milyon tirajla dünya oxucularına və tamaşaçılarına təqdim olunmuşdur.

"İnsan və İblis" pyesi Bakı Bələdiyyə teatrında (1999) səhnələşdirilmişdir.

İNSAN VƏ İBLİS

İŞTİRAKÇILAR

İblis
Hökmdar
İnsan
Dilbər
Şükriyyə
Mircəfər Bağırov
Prokuror
Hakim
Müstəntiq
Müşfiq
Birinci şahid
İkinci şahid
Birinci vəkil
İkinci vəkil
Birinci şair
İkinci şair

BİRİNCİ ŞƏKİL

Hökmdarın sarayı. Hökmdar öz taxt-tacına oyləşib. O çox fikirlidir.
Qovluqdakı sənədləri nəzərdən keçirir. Bu vaxt İblis içəri daxil olur.
O, hökmdara baş əyib ehtiram göstərir.

İblis. Çoxdandır ki, tapşırıqlarınızı və sifarişlərinizi almırdım. Fikirləşdim ki, Allah eləməmiş, birdən aramıza kimsə giren olar. Nə çoxdur axmaq adamlar. Odur ki, özüm təşrif buyurdum, kefinizi xəbər alam və yeni "zakaz"larınızın müntəziri olam.

Hökmdar. Səncə, keyfim necə olar?

İblis. Əla!

Hökmdar. Şəhərdə, bazarda vəziyyət necədir? Camaat nə deyir?

İblis. Sizdən çox razıdırlar, qibleyi-aləm. Amma...

Hökmdar. Nə amma?

İblis. Əmması odur ki, camaat arasında bəzi ağzıgöyçəklər hər-dən sayıqlayırlar.

Hökmdar. Onlar nə deyir?

İblis. Deyirlər ki, bu hökumət artıq ölkəni idarə edə bilmir. Rüşvət baş alıb gedir. Əhalinin çoxu dilənçi kökünə düşüb.

Hökmdar. Yaxşı, yaxşı bildik. Elə bundan ötrü gəlmisən?

İblis. Xeyr! Hakim sağ olsun, həm də yeni zakazlarınız üçün təşrif buyurdum.

Hökmdar. Yenisi hansıdır?

İblis. Möhtərəm hökmdar, axır vaxtlar şəhərdə hamı bir-birini əzizləyə-əzizləyə, ehtiram göstərə-göstərə müraciət edirlər: insanlıq elmi yayırlar. Deyirlər ki, daha bəsdir, innən sonra hamı insan olmalıdır.

Hökmdar. Bəs nə eləməlidirlər?

İblis. Ehtiramın da, məhəbbətin də bir əndazəsi var. Əgər belə getsə, biz özümüz işfə olunacağıq. Adam nə qədər mədəni olar? Odur ki, biz onları özümüz qabaqlamalıyıq.

Hökmdar. Necə?

İblis. Hökmdar sağ olsun! Bunun bir yolu var: elə eləmək lazımdır ki, hamı bir-biri ilə düşmən olsun. Çünki hamının başı bir-birinə qarışanda məmləkətdə sakitlik olar.

Hökmdar. Düz deyirsən, İblis!

İblis. Yoxsa, məmləkətimizin bütün şair-yazıçısı insanlığı yüksək səviyyədə şişirdib, buranı "xoşbəxtlər" ölkəsinə çevirərlər. Kənardan baxanlar da bizə bəxtəvər deyər.

Hökmdar. Ha, ha, ha! Qoy desinlər də! Noolacaq.

İblis. Yadımdan çıxmamış qoy onu da deyim. O, adına İnsan dediyimiz köpəkoğlu nə siz deyənə, nə də biz deyənə deyir. Tərsin biridir. Bu işlərin başında da elə o özü durur. Onun dərsini vaxtında vermək lazımdır.

Hökmdar. O böyük şairdir, İblis. Böyük şairin böyük də ürəyi olar. Mən onun seçirlərini oxuyanda özümdə toxtaqlıq tapıram, dünyanı yenidən kəşf edirəm.

İblis. Vallah, ondan da yaxşısı var. Qabağa getməyə qoymurlar. Amma bu İnsan yaman bərk gedir. Özü də yaman qudurub. Heç siz də onun gözlərinə görünmürsünüz.

Hökmdar. Ola bilməz!

İblis. İnanmırsınızsa, köməkçinizi çağırın, ondan soruşun.

Hökmdar köməkçini yanına çağırır. İblis köməkçini görən kimi öz fizionomiyasına məxsus qas-gözlə ona işarə vurur.

Hökmdar. De görüm, o şair var – İnsan! O, hökumətdən, dövlətdən nə istəyir?

Köməkçi. Hökmdar sağ olsun! İnsan istedadlı olmağına çox istedadlıdır, amma bir iş var ki, harda durub-oturur, başlayır hökumət haqqında zayıllamağa. O qədər qudurub ki, hökuməti də saymır.

Hökmdarın keyfi pozulur. Səksəkəli halda o biri köməkçisini çağırır.

Hökmdar. Yaxşı, söylə görüm, o şair var e... İnsan! Onun heç səs-sorağı gəlmir.

İblis iki daşın arasında moqam tapıb ona da qas-gözlə işarə vurur.

Köməkçi. Hökmdar sağ olsun! Harada olacaq: yeyib-içməkdə! Ya da arvadbazlıqda. Əxlaqsızlıqla məşğuldur. Bəyəm o hökumət-zad sayır? Bilmirsen hansı dinə, məssəbə qulluq edir. Ağzına gələni yazıb gündə bir kitab çap elətdirir.

Hökmdar. Yaxşı, get işinlə məşğul ol!

İblis. Siz nə qədər susacaqsınız. Bu qədər də mərhəmət sahibi olmaq olar? Heç oğlunuzun adı bir o qədər millətə bellə deyil, amma bu insanın görün nə qədər hörməti var. Üstəlik də hökumət, dövlət tanımaya. Dəhşətdir!

Hökmdar. Çox maraqlıdır. Doğrudan da, oğlumu bir o qədər tanımasalar da dibil də deyil axı?! O da istəsə, zəhmət çəkər, insanın qazandığı hörmətdən də çox qazanar. İndi insanın nə günahı var? O işləyir, əziyyətə qatlaşır, halallığa isə baş əyib hər şeyə qane olur.

İblis. O bizik ki, halallığa baş əyirik. İnsan heç vaxt onu edə bilməz. O ancaq yazı-pozusunda həqiqətə hakim kəsilir. Özünü artistliyə qoyub. Elə sizi çaşdıran da onun cızma-qarasıdır.

Hökmdar. Nə demək istəyirsən, İblis!

İblis. Qurbanlıq qoyun kimi başımı hansı istiqamətə kəssəniz, qanım sizə halaldır. Amma deyin görək, bir şair – yazıçı özünü Sizə qurbanlıq edərmi?

Hökmdar. Sayıqlama, İblis! Mən heç vaxt istəməyəm ki, kimse mənə qurbanlıq qoyun olsun. Heç sənə də razı olmaram. İnsandan insana, sənin dediyin kimi. o cür qurbanlıq günahdır. Səfəhləmə!

İblis. Möhtərəm hökmdar, hakimiyyət qurbanlıq tələb edir.

Hökmdar. Hə... hə... İblissən ki, İblis! Sən bilmədiyən şeyə qurd düşür. Amma qurbanlığı İnsandan yox, başqasından başlamaq lazımdır.

İblis. Onsuz da, mənə hər gün daşa basırlar. Şeytana nə qədər daş atmaq olar? Hələ bu azmış kimi İnsan köpəkoğlu başlayıb mənə şeir yazıb, cümleyi-ələmdə biabır eləyir. Buna birtəhər dözmək olar, amma yazanda ki, hökmdarın da yan-yərəsi hamısı şeytanlardan ibarətdir. Bax buna dözmək çətindir. Onda o sizə də işarə vurur.

Hökmdar. Ola bilməz!

İblis. Ocağımız haqqı.

Hökmdar. İblis atan sağdımı?

İblis. Bəli!

Hökmdar. Neçə yaşı var?

İblis. Yüz otuz beş. Hələ babam, nənəm də sağdır.

Hökmdar. Hə, onda ocağınızın hələ gücü var.

İblis. Çox sağ olun!

Hökmdar. Yaxşı, vaxtım yoxdur. Sözü qurtardımı? Daha nə istəyirsən?

İblis. Heç nə, adil hökmdar! Bircə İnsanın cəzasını vermək kifayətdir. Cəzasızlıq mühiti yaratmaq olmaz. Yoxsa, onun əl-qolu genişlənib bizi üstəliyə bilər.

Hökmdar. O mənim üçün heç nədir. Ondan da dəhşətliləri var. Şair onların yanında toya getməlidir.

İblis. Mən heç, bəs, köməkçilərinin söylədiklərinə nə deyir-siniz?

Hökmdar. Bax mənə çaşdıran da elə budur. Amma bir şey var. Şairin hakimlə nə işi?! Nəyə inanmağım gəlmir. Bir də biz insanlar çiy süd əmmişik. Nə desən gözləmək olar. Bir daha bu barədə fikirləşərəm.

İKİNCİ ŞƏKİL

İşıqlar dəyişir. İblis qiyafəli, canlı İnsanla üzbəüz dayanıb. Səhnə tərtibatında iki pəncərə görünür. Biri İblis dayanan tərəfdə, o biri isə İnsan dayanan tərəfdə. İblis dayanan tərəfdə olan pəncərənin tayıları açıqdır. İnsan isə sakit tobiotlu fikirlə halda bir yerdə dayanıb. İblis olduqca əsəbidir.

Amma əsəblərini özəllə bildirməmək və cilovlamaq üçün ilk baxışda pərişan görünməyə çalışır. Əslində isə ağır moqam tapsa, qarşısındakı İnsanı bir anın içində məhv edərdi.

İnsan. Yaman pərişansan, İblis! İşlərin necə gedir?

İblis (dixinən kimi olur, güllür). Yağ kimi!

İnsan. Mən İnsanam! Canlıların əşrəfi belə adlanır: İnsan!
İblis. Ali hissələrə toxunursan. Özünə çox məftun olma. Bəs mən kiməm? Elə mən də İnsanam da!

İnsan. Yaman hazırcavabsan İblis! De görüm. səndə İnsani hiss varmı?

İblis. Əsil İnsan mənəm!

İnsan (sağ əlini gicgahına aparır). Maraqlıdır, bu adı bizə necə qoyublar? Bəlkə, bu ünü, bu səsi küləklərin viyılısından, dalğaların hənirtisindən almışdır. Bəlkə heyvanlar İnsan ifadəsini özlərinə təhlükə kimi qəbul edəndə yaradıblar?

İblis. Hə... Bəlkə, elə o vaxtdan "İnsan" deyilən canlılar hər şeyə qənim kəsiləndən üzü bəri bu ad dillərdə yurd qurub, amma ürəklərdən perik düşüb!

İnsan. O sənin ürəyindən perik düşə bilər!

İblis. Bu ad hələ səni çox yandırır-yaxacaq.

İnsan. İnsan yanar, şölə saçır, o işıq indidən mənim qəlbimdədir. Çünki Tanrı "Adəm" dedi, biz isə "İnsan!"

İblis. Yəni Adəm peyğəmbər və onun nəslə "İnsan" biz özümüzük də!

İnsan. Anlamıram, sən yenə də özünü İnsan sayırsan?

İblis. Sözü çürütmə, dostum, axı dedim ki, əsil İnsan mənəm. Nə tez yadından çıxdı. Bilirəm yaddaşın korlaşıb. Yaxşı, onda de görüm, başqa canlıların adlarını Adəm necə çağırıb? Eləcə, Şeytana sübut üçün mü?

İnsan. Bax, indi mən deyənə gəldin. Bəli, məhz sənə – Şeytana sübut üçün onların hərəsinə bir ad qoyub.

İblis. Bəs cəmiyyətdə?! Axı cəmiyyətdə sən dediyin İnsanlıq meyarı çatışmır. İnsan adlanan "böyükler" İnsanları zümrələrə parçalayırlar.

İnsan. Demək, sən "İnsan" olmaq üçün İnsanları əzməlisən, parçalamalısən, qorxutmalısən? Onu bil ki, adamlığını itirəndə o İnsan dediyin üstünə gələ bilər... səni özər!

İblis. Biz say etibarilə elə İnsanıq. Biz qorxuruq ki, özümüz daha tez əzilək. Əslində, sən də qorxudan danışırısan, mən də. Sən məndən, mən isə səndən ehtiyat edirəm.

İnsan. Çünki sən həmişə fürsət axtarırsan. Məqam tapan kimi çökürsən boğazına, alırsan canını. Görək İnsan olan kəs heç vaxt buna imkan verməsin. İnsan güclü olmalıdır.

İblis. Güclü olanda biz məhv olururuq. Siz buna həmişə hazırsınız. Biz isə bir dəfə məqam gözləyirik.

İnsan. Özünü tülküliyə qoyursan. Axı bizi başqa canlılardan şüurumuz fərqləndirir? Biz ağılımıza hakimik.

İblis. Elə ağılın faciəsi də sizdən başlayır. Onu bil ki, Adınızın kölgəsi sizin dalınıca qarabaqara gəzir. Sən heç öz kölgənə də sığma bilməzsən.

İnsan. Sənin kimi şeytanlardır kölgəyə sığınan.

İblis. Mən kölgəsiz İnsanam!

İnsan. Dəhşətə bir bax: hamı özünü İnsan adlandırır. Nə möcüzə ad imiş İnsan?!

İblis. Ay binəvə, heç özünə xəbərin yoxdur. Bilirsən ki, səni öz müqəddəs dinlə üzbəüz qoyublar: ya İslam, ya da sən. Fikirləş, bəlkə kökünə kəsmək, toxumuna lənət oxumaq üçün bu adı qoyublar bizlərə.

İnsan. Biz içimizi vəhşilik dolu ehtiraslardan təmizləməliyik. Bəlkə müsəlmanlaşmalıyıq. Bəlkə də İnsanlaşmalıyıq. Bunların dilemması, ikiliyi, dialoqu, çarpışması gedir. Bir yanda İnsanlaşma, bir yanda müsəlmanlaşma. Tarix bu iki anlayışı yenidən üz-üzə qoyub. Adımızı müsəlman qoyub qırırlar. Əfslər ki, sənin kimi şeytanların ucbatından adımızı İnsan çağırmağa güc tapa bilmirik. Rədd ol gözümdən, əclaf!

İblis oynaya-oynaya və gülümsəyə-gülümsəyə divarın bir küncünə qaçır və deyir. İşıqlar dəyişir.

İblis. Yoox, yoox... məni dinlə, İnsanlıqla qorxudurlar. Bir buna bax! Hələ arxı adlamamış gör necə meydan sulayırlar. Yoox, görək başıma çarə qılam, bu işlərə mane olam, öz gücümü göstərəm.

İşıqlar dəyişir.

İnsan onu tədbirlə görüb bir-iki addım ona tərəf gəlir.

İnsan. Küncə sıxılıb yenə kiməsə nə tələ qurursan? Onu bil ki, bir gün özgeşi üçün qazdığın o quyulara özün düşəcəksən. Çünki sənin ürəyin insan ürəyi deyil. Sənin ürəyinin sümüyü var, İblis!

İblis. Lap dahilər kimi danışdın. Bir vaxtlar birisi mənə əsər də yazmışdı. Sonradan cəhənnəmə vəsil elədilər onu.

İnsan. Yaxşı açıb iç üzünü. Sifəndəki maskanı yaxşı yırtıb çıxardı. Sən xainsən!

İblis. Nə çoxdur minbir sifəti olan. Onlardan borc maska, borc sifət ala bilərəm. Amma onun üzü yoxdur başqasından borc almağa. Bax elə mənə günah elədiyi üçün də cəzasını aldı- sürgün edildi.

İnsan. Abır-həya borc verilmir. Sən ancaq maska borc ala bilərsən.

İblis. Mən aldığım maskanı həm də yiyəsinə qaytarmalıyam. Bir də ki, borclu borclunun sağlığını istəyər. Mən ki mərdimazar deyiləm?!

İnsan. Axır ki, özün öz sifətini yaxşı açdın. Məhz sən özünsən mərdimazar. Yəni mərdə məzar qazansan. Bax sən busan.

İblis. Sənə dedim, mənim xətrimə dəyənin aqibəti ya qəbir, ya da Sibir olur.

İnsan. Yanılırsan, İblis!.. Sibirə gedənlər Uzaq Sibir qəbiristanlığında böyük Türk qəbrəsinin işığını yandırdılar. Soyuq üreklərə onun hərəkətini gətirdilər. Əzəli Türk torpaqlarında əcdadlarımızın ruhlarına yoldaşlıq elədilər.

İblis. Ha, ha, ha! (Gülür.) Yaxşıca yozmağın var. Yox bir, vəzifə vermişdilər onlara?! Ha, ha, ha... Sən nə bilirsən siyasət nədir? Ha, ha, ha...

İnsan. Artistlik eləmə. Əgər siyasətdən başın belə yaxşı çıxırsa, onda de görüm, bugünkü siyasətçilər niyə haqdan qaçırırlar?

İblis. Niyə?

İnsan. Haqqı torpaqda axtarmaq lazımdır. Torpaqdır İnsanı yetişdirən.

İblis. Pa atonnan, ağzından lap dürr tökülür, göz dəyməsin. Sən nə vaxtdan torpağın aşığı olmusan?

İnsan. İndi hamının əl-ayağı torpaqdan üzülüb. Bəlkə elə torpağın özü də biz İnsanlardan bezib və bizi özündən uzaqlaşdırıb. Sənin kimilər elə bilir ki, torpaqla üz-üzə durmaq asandır. Bir də görürsən ki, torpağın becərilməsindən danışan dövlət məmuru torpaq kimi müqəddəs bir neməti o şəkllə salır ki, nəinki onun həyatını qorumaq, hətta ona qulluq edənlərin çoxunun da əl-ayağı soyumağa başlayır. Ömrü boyu torpaqla əlləşənlər dünyanın İnsanlıq çağlarını yaşayırlar. Həmişə stol, kürsü aşıqları isə hələ İnsanlığı tapa bilmədikləri üçün torpaqdan mühazirələr söyləməyi xoşlayırlar. Çünki torpaq özü onları çoxdan rədd edib. O, çirkablardan yaxasını birdə-

fəlik qurtarıb. Elə Sizin nəsil kimi. Görürsənmi nə babanı, nə nənəni heç torpaq da qəbul eləmir.

İblis. Ağzını təmiz saxla. Bir buna bax. Kor kora kor deməyə bağrı çatlar. Heç özünən xəbərin yoxdur: sənin taylarının qəbri də itib. Nə moizə oxuyursan?

İnsan. Sənin kimilər müqəddəsliyi alçaq niyyətlərə qurban verir, əcdadını bazara qoyub satır, hərraqlıq eşqi ilə yaşayır...

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

İşıqlar dəyişir. Yazıçılar İttifaqı. Dəhliz və divarlara sosializmin və Şura hökumətinin tüğyan etdiyi bildiren qəzet materialları, plakatlar, afişalar və Stalinin şəkilləri vurulub. Birinci şair (öz-özünə) deyir.

Deyəsən bu İnsan ağıllı-başlı şair imiş. Sən öl, bu zalım oğlu yavaş-yavaş bizdən çox hörmətə minir... Yoox, ona sübut edəcəyəm ki, mən səndən yaxşı yazıram. Bir də ki, onu belə buraxmaq olmaz Vaxtında qabağını almaq lazımdır. Bu vaxt İkinci şair ona yaxınlaşıp, salam verir və siqaretini yandırır.

Birinci şair. Bu gecə səhərə qədər oyaq qalıb Stalin babama seir yazmışam.

İkinci şair. Noolsun, sən yuxuna haram qatıb onu mədh eləyirsən, İnsan isə gah İrandan, gah da Turandan yazır. Bilirsən də, xalq da İnsan deyəni deyir.

İkinci şair. Nə dedin? İnsan onu söylər?.. Mədh etmir?

Birinci şair. Bəs nə bilmədin, üstelik yazılarında sətirləti deyimlərlə onun qarasına yazır.

İkinci şair. Sən də nə xalq-xalq salmışan? Bəyəm xalq var?

Birinci şair. Necə yəni xalq yoxdur?

İkinci şair. Ayə, dilbilməz, hakimiyyət var, hakimiyyət! Bil-din! Orada, burada səfəhləmə! Heç bilirsən, rəhbərimiz Stalin ad günündə nə deyib?

Birinci şair. Nə deyib?

İkinci şair. Deyib ki, ziyançılar və diversantlar bandası əmələ gəlib. Onları darmadağın etdirəcəyəm.

Birinci şair. Onun bizə nə dəxli?

İkinci şair. Necə nə dəxli? İnsanın adını ziyançılar cərgəsində hallandırmağımız kifayətdir. Bilirsən də, yoldaş Bağırov da bir himnə bəndidir. Stalin babamın "darmadağın" sözüne heç olmasa iki-üç yüz

qurbanlıq verəcək. İnsan da olsun onlardan biri. Dünya qara geyin-məyəcək ki!..

Birinci şair. Məni lap qorxutdun: "iki-üç yüz" dedin, ürəyim ayağımın altına düşdü. Birdən o çıxışın oduna biz də yanırıq ha?.. Seyidin ipiylə quyuya düşmək sənə asan gəlməsin.

İkinci şair. Adə, ay başı boş, odur ki, İnsanı nişan vermək lazımdır. Məsələn belə qoymaq lazımdır ki, İnsan yararsız şeylər yazır. Millətin şüurunı korlayır. Burjua mühitini təbliğ edir.

Birinci şair. Düz deyirsən, Azərbaycan əməkçilərinin mübarizəsi qalib bir tərəfdə, xalqın çatışmayan problemlərindən yazıb filosofluq edir.

İkinci şair. Çünki o, burjua romantizminin məktəbində yetişmişdir.

Birinci şair. Bəxtiyyətin köpəkoğlu! Yazdığı cızma-qaralara görə Şanlı Partiyamız tərəfindən almadığı mükafat yoxdur. Bunun müqabilində də nə qədər həyasız olasan ki, Azərbaycan əməkçilərinin mübarizəsinə bir əsər həsr etməyəsən?!

İkinci şair. Əşi, yazmamağı cəhənnəmə, ədəbiyyatımıza panislamizm, pantürkizm ideyalarını gətirib.

Birinci şair. Hələ Azərbaycan dilinə qarşı çıxıb, Osmanlı türklərinin dilini ədəbiyyatımıza gətirməyindən heç danışmırsan?!

İkinci şair. Adə, o, Azərbaycan xalqını kiçik, məhdud tarixli bir xalq hesab edir. Buna görə o öz yaradıcılığında özünəməxsus burjuaziya romantikası ilə osmanlılara arxalanır, öz dilini və tematikasını da oradan alır. Biz heç kimə haqq verməməliyə ki, minillik ədəbiyyat tarixi olan xalqımıza İnsan kimiləri yuxarıdan baxsın, onu məhdud xalq adlandırsın. Məsələn bu cür qoymaq lazımdır. Bildin!

Birinci şair. Bəli!

İkinci şair. Onda fərağat durma, başla hərəkətə...

İşıqlar sönür.

İblis. Xəbərin var? Bilirsən, bu İnsan köpəkoğlu nə işlərdən çıxır?

Birinci şair. Nə olub?

İblis. Nə olacaq. Şəhər-bazar İnsana ehtiram göstərir. Ona hörmət edir. Deyirlər gözəl əsərlər yazır.

Birinci şair. Saxla. Sən nə danışırısan, adə. Elə şey ola bilməz. Mən qalaq-qalaq kitablar yazmışam. Ölkənin bütün kitab mağazalarında satılır.

İblis. Yaman satılır. Kimdir onları alan, ay yazıq. Amma İnsanın kitablarını əldən-ələ gəzdirirlər. Alverçilər hər küçədə, döngədə dayanıb onun kitablarını əlbəəl satırlar.

Birinci şair. Nə? Əllərdə satırlar. Kül mənim başıma ki, İnsanın şorba iyi gələn bir-iki əsəri əl-əl gəzirmiş, mənim xəbərim yox?!

İblis. Nə bir-iki əsəri, nə danışırısan. İnsanın on kitabı çap olunub. Al, bu da axırncı. (*Əlindəki qəzetə bükülmüş kitabı ona göstərir. Birinci səhifədəki ön sözü oxuyur.*) İndi gördün ki, onuncudur. Bəs, sənə nəçə kitabın var?

Birinci şair. Dörd kitabım.

İblis. Bu il nəşriyyat planına nəçə kitabın düşüb?

Birinci şair. Heç birini də plana salmayıblar.

İblis. Amma İnsanın iki kitabını çap etmək planlaşdırılıb.

Birinci şair. Hə, doğrudan e, gör nə həngamədən çıxırmış bu əbləh?! Lap fil qulağında yatmışam ki! Eybi yox. Məni yaxşı ayıltın. Görərsən onun başına nə oyun açacağam. O, İnsan olsun, mən də – mən.

İblis. Mənim yanımda danışmağa nə var ki? Hünərin var, başqasının yanında danış! Səni o dəqiqə bir xoruza yükləyərlik.

Birinci şair. Mən heç kəsdən qorxmuram. Lap İnsanın sifətinə deyərəm.

İblis. O indi heç kəsi saymır. Heç sənə Yazıçılar İttifaqını da saymır.

İblis (*əlini düyüntəyib stola çırpır*). Yaxşı, mən bilərəm nə eləyərəm. Onunla mənimki qalsın sonraya...

Birinci şair.

İnsanın şeirləri bütün millətin olub.

Yayılib məmləkətə – şöhrəti min-min olub.

İkinci şair.

Çox da tərifləmə mənə sən onu,

Tutub duman onu, tutub çən onu.

Düzür cümlələri, sözü – toxuyur.

Nə yazır, nə pozur – özü oxuyur...

Birinci şair.

De görüm, çap olub neçə əsərin,
Ya da yazdığının varmı kəsəri?!

İkinci şair.

Sayı qırxı keçib kitablarımın.

Birinci şair.

Öz qırxın necə?..
Üzündə həyası olar adamın?
İnsanın yüzürlə nəğmələri var,
Onun sevgilisi olub adamlar!

İkinci şair.

Ağzını təmiz saxla!

Birinci şair.

Sən də sandığının ağzını bağla!
Sənin yazdıqların... öz eybini bil,
İnsan yazanların dırnağı deyil!

İkinci şair.

Ə, kiri!..

Birinci şair.

Sən sus, sərsəri!..
İnsan yazdıqları bir həqiqətdir,
Əzəli, sonu da, bil, təriqətdir...

İkinci şair.

Onun baxtı var...

Birinci şair

Onun – şəriyyədə qızıl taxtı var!!!

ÜZLƏŞMƏ

İblis-müstəntiq (ikinci şairə üz tutur). Buyur, nə sözün varsa, de! Bura sənə istintaq təcridxanası deyil, bura məhkəmədir.

İkinci şair. Nə deməliyəm?

İblis-müstəntiq. Özün yaxşı bilirsən, nə deməlisən. İfade verəndə insanı keçə qiymətinə satmağın, bir xoruza yükləməyin

yadımdan çıxıb böyüm? Ona-buna qara yaxmağımı necə, bəlkə unutmusan. Otur yerində yaxşıca-yaxşıca fikirləş!

İkinci şair. Məni divara qısname. Bilmək istəyirsənsə bil. Nə hoqqalar varsa, hamısını birinci şahid eləyib. Yaxşısı budur qoy özü danışsın.

İblis-müstəntiq. Adə, sənəin çörəyin lap dizinin üstündə imiş ki? Özgə vaxt onunla bir yerdə gəzib-dolanırsan, bir süfrədən çörək kəsirsən, indi də at kimi üzünə durursan. Nə bişərəf adamsan?

İkinci şair. Məni təhqir eləmə, məndən əl çək. Məndən əl çək də!

Bu vaxt Müstəntiq bir anlığa fikirləşir, yerində var-gol edir və qofildən ayaqlarını bir yerə cütleyib birinci şairə tərəf dönür.

İblis-müstəntiq. Eşitdinmi, kar-zad deyilsən ki? İndi məsələni olduğu kimi danış.

Birinci şair. Vallah, nə deyim e...

İkinci şair. Yaxşı. Özünü naza qoyma, danış.

Birinci şair. Arvad özünü naza qoyar. Mən arvad deyiləm. Arvad İnsandı. O əsil "diversantdı", ziyançılar dəstəsinə mənsubdur. Sosializmi təhrif eləyir. Quruculuqdan yox, İrandan-Turandan yazır. O, stalinizmə qarşı çıxır, başa düşdün? Kommunizm xoşbəxtliyəndən, insanpərvərliyindən sui-istifadə edir. Əsərlərində o cür nəhəng kişini yüngülsaqqal eləyir. Harada oldu onun qarasınca danışır.

İblis-müstəntiq. Yaxşı, yaxşı, sən getdikcə lap özündən çıxırsan. Qızıışma, bir az nəfəsini dərs. Bəlkə ikinci şair sənəin sözlərinə qüvvət versin.

İkinci şair. Mən ancaq və ancaq rəhbərimiz haqqında xoş sözlər danışa bilərəm. Mən ancaq ona şeir həsr edə bilərəm.

Adım – atamızdan əzizdir bizə,
Zülmətdə işıqsan gözlərimizə,
Sənməz günəşsən bizim ölkənin,
Xoşbəxt yaşayırıq sayəndə sənəin.

Süfrədə duzumuz, çörəyimizsən,
Sində döyünən ürəyimizsən,
Bütün yazıçılar, bütün şairlər,
Səndən ilham alır – ey ulu rəhbər.

Körpə çocuqlarıq, atamıza – sən,
Bizim namusumuz, qeyrətimizsən,
Daima qayğıyla gəlirik coşa,
Yaşa rəhbərimiz, səni min yaşa!

İndi gördünüzmü, hiss etdinizmi ki, böyük, şanlı rəhbərimizə olan ümumxalq məhəbbətini mən öz əsərimdə necə tərənnüm etmişəm.

İşıqlar dəyişir. *Yazıçılar İttifaqının iclası. İnsan söz alıb kürsüyə qalxır.*

İnsan. Yadımdadır, uşaq vaxtı başımın altındakı yastığın içindəki yunu anam çubuqla döyəcəyib yumşaldardı. Axsamlar yuxuya getməzdən əvvəl o nazik, şivərək taxta çubuq gözlərim önünə gələrdi. Rəngi qara idi. Başımı yastığa qoyanda elə bilirdim ki, anam o yastığı çubuqla döyəcəyir. Hərdən isə başımı çəvikliklə sağa-sola çəkirdim ki, çubuqlar mənə dəyməsin. Bu xof böyüdükcə gözlərim qaranlığa alışırdı. Sonra bu çubuqları molla əlində gördüm. “Bismillah”la qalxıb-enən o çubuq yenə yuna vurulan kimi bu dəfə əllərimi döyəcəyirdi. Artıq çubuq başdan ələ düşmüşdü.

Yuxuda həmişə o çubuğu mollanın əlindən almaq istəmişəm. Özümdən qeyri-ixtiyari əllərimi yastığa aparıb onu dartışdırmışam. Lakin heç nə alınmayıb və diksinib yerimdən durmuşam.

Sovet çubuğu isə yastığa yox, başlara enib, sonra pambığı döyəcələdi. Onda yun yastıqları pambiq əvəz etdi. Başımızın altına pambiq qoymağa başladıq. Preslənib kəsilmiş pambıqlar. İndi çubuqları da pambiq özü əvəz edir. Mən isə yuna qayıtmaq istəyirəm, cənablar!

Gün gələcək, siz də ona qayıdacaqsınız. Amma onda gec olacaq. Hələlik isə çubuqlayın, dərinizin milləti!

Biz dirijor musiqisindən çox öz musiqimizi çalıyıq. Lakin dediyimiz hələ ki, iynəsi sınmış köhnə pətfon valının üstündə ilişib qalıb. Yenisi isə o valı oxuda bilməyəcək.

Mən burjua şairiyəm, proletarlar eşqinə. Eşqiniz varmı sizin? Mənim sevgi Allahım var, mən keçmişlə imanlanan məhəbbət aşiqiyəm. Aşıqlıyınız varmı sizin? Mən dərindən ədəbiyyatıyam, eşidirsinizmi?! Dərindən yaxa qurtaranlar vəzifə alırlar. Sizin kimi! Stalin “babamızın mərhəmətinə”. Əslində isə dərd də sizdən üz döndərib. Siz millət dərdi çəkəmməzsizin. Ağrıdır o! Dərdi açıqürəklilər daşıyır həmişə: günahları olmadıqları üçün.

Başqalarında axtardığım həqiqətlər mənə nəyinsə xofunu açıqlayır. Bu məndən asılı olan şey deyil. Hamıda olduğundan bir pay da mənim içimdədir. Xof! Daxilimizi yeyə-yeyə böyür-başımızı, yan-yörəmizi iynələyə-iynələyə yoldaşlıq edir bizimlə.

Bax, beləcə fərdlərin içindən illərlə yol tapan bu xof indi millət daxilində kök salıb. Sizsə məni xof şəklinə qurban vermək istəyirsiniz. Xofu canlandıraraq məni də hərəkətə gətirmək istəyirsiniz. Amma bilmirsiniz ki, xof sabah sənin, o biri gün isə özgecni canına düşəcək. Mən nə özümdən, nə də ki sizlərdən xoşlanıram. Sizi isə xoşlandıran mənim – İnsan! Keçmişinə sevgisi, məhəbbəti olan bir şair, bir Tanrı bəndəsi.

Bu vaxt kimsə bir məktub götürür və İnsana toqdim edir. İnsan məktubu oxuyur və iclas iştirakçılarına bildirir ki, onu Mircəfər Bağirov çağırır. Zalda öyləşənlərin kəfləri durulur, cınları açılır, üzlərə təbəssüm qonur və sevinclərdən bir-birinə gözyaşındığı verirlər.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

İşıqlar dəyişir. İnsanın arvadı və qızı fikirlidirlər. Dərdləşirlər. İnsanın xeyli müddət olmaması onları təşvişə salıb.

Dilbər (öz-özünə, *İnsanın şəklini əlində tutub ona baxır*). İstəmirəm o canı ki, sən yoxsan!

Sonra şəkli stolun üstünə qoyur.

Eh... istəmirəm, istəmirəm o dərdi ki, təsəllim şeytan kələyi. Bir ana qadını, bir qız mələyi – aldada boğazdan yuxarı şirin dilinə.

İstəmirəm min öldürüb bir heykəli nişan verən qanıqən hakimləri. İstəmirəm göyləri yandırın ahım. Dolansın başıma acı taleyim. Gör nədən dünyada nəfə düşmüşəm. Kədər alverindən kalan taleyim...

İstəyirəm sevəm yenə – ürəyimə verəm dirək. İstəyirəm dönəm geri – ümidimə olam şarik.

...Allahın işinə bir bax.

Əvvəl tərifləyirlər, şərəfinə quru-quru sağlıq deyirlər, sonra da öldürüb məhv edirlər. Aradan illər ötür, günahlarını yumaq üçün heykəl düzəldirlər. Nəyinə o heykəli? İnanıram bir gün gələcək: o heykəllər canlanıb qırmızı lentlərə ümid bağlayanların cavabını verəcəklər. İnsanı daş cləyən Allah, bir gün daşı da insan cəylər.

Şükriyyə. Ana, oğor atam üzə çıxmasa, demək, başında nəso faciə var.

Dilbər. Onsuz da, çoxların gözü götürmürdü onu. Elə bil bir daş olmuşdu düşmüşdü çoxlarının başına. Eh... Bu millət də zəlil, şikəst adamları qəbul edir. Rəhm onda üzə çıxır. Millətin önündə gedənlərin isə başından vururlar. Zəllilik və şikəstliyi totemizim kimi qəbul edirik. Yəni bu millətə şil olmaq sərfəlidir. Əgər şil olsan, səni onda qəbul edirlər. İnsan kimi sağlam əqidəli istedad isə özünün faciəsidir.

Şükriyyə. Ana, bəs indi biz neynəyək? Kimdən kömək gözləyək?

Dilbər. Heç kimdən! Kimin var? Belə anlarda qohum-qardaş da adamdan üz döndərir. Sən ondan qorx ki, gəlib bizim özümüzü də həbs etməsinlər.

Şükriyyə. Axı atam kimə neyləmişdi?

Dilbər. Onun istedadı başqaları üçün düşmənciliyə çevrilmişdi. Xalqın aşağı və orta təbəqələrinin sevdiyi adamı yuxarılar heç vaxt xoşlamır. Məhz ona görə onu aradan götürdülər.

Şükriyyə. Demək artıq yoxdur atam? O bir də heç vaxt olma-yacaq?

Dilbər. Allah bilir. Bir gecədə nəçələrini gedər-gəlməyə göndəririlər. Bu da onlardan biri, harada olduğunu bilsəydik, heç olmasa başımıza çarə qılardık.

Şükriyyə. Axırncı pyesini teatra təqdim etmişdi. Bəlkə onlarla əlaqə saxlayaçaq?

Dilbər. Bilirəm, teatrın bədii rəhbəri hər vasitə ilə ona mane olurdu. Bəlkə də bu işlər elə ondan keçib. Gündə min sifətə düşən adamlar əlaqə saxlamağa dəyməz.

Şükriyyə. Bəlkə, Yazıçılar İttifaqına xəbər verək?

Dilbər. Qurd ağacı içindən yeyər, qızım. Onlara da çox bel bağlama.

Şükriyyə. Ana, bir də atasız məktəbə getməyəcəyəm.

Dilbər. Mənim ağıllı qızım, məktəb də sənə dar gəlir. Nə çoxdur xalq düşməninin qızı, sən də onlardan biri. Onlar da heç məktəbə getmirlər. Görünür sizin də bəxtinizə belə yazılıb. Qismət olsa, atan sağ-salamat qayıtsa, onda arzuna çatarsan.

Şükriyyə. Ana, məgər məktəbdə oxumaq üçün mütləq valideyn olmalıdır? Atasız uşaqları bəyəm məktəbə qoyurlar?

Dilbər. Qızım, hələ atandan bir xəbər tutaq, məktəb məsələsini sonra həll edirik.

Şükriyyə. Ana, mən atamı istəyirəm.

Dilbər.

Yollar da bezibdir gedən-gələndən,
Bir xəbər veriniz nə olub axı?
Yollar yorğununu mən hər ötəndən,
Nə qədər soruşum hər axşamçağı.

Şükriyyə.

Oturub daş üstə ağlama, ana!
Sən verdin oğlunu Azərbaycana!

Dilbər. Ayrılıq yol gedirmiş. Ayrılıq bərk gedirmiş. Ayrılıq düz gedirmiş üzə şimala.

Ayrılıq xəyal deyil. Ayrılıq güman deyil. Ayrılıq cavan deyil, özü gedir eləcə. Ayrılıq qatarlanıb dəmir xətlərlə gedir. Bir böyük kədərin özündən uzaq. Tanrı dərgahından imdad diləmir. Bir şair ömrünün açarı kimi.

Ayrılıq cığırlandı şimal çöllərinin düzünə tərəf. Burulmur cığırılar son mənzilə. Aparır üfün qurub yerinə. Aparır buludlar donan tərəfə.

Ayrılıq hasarlanıb dəmir barmaqlıqlar içində. Dərddən xalı toxuyub üşüyür ümidləri...

Ayrılıq soyuqlanıb Yenisey çayının sahillərində. Sibir meşəsinin buz bağlayan ağaclarının budaqlarından sallanıb.

Ancaq buz bağlayar ayrılıq... vüsəl günəşi doğana kimi...

Şükriyyə.

Ağlamağa göz tapılmır,
Kül içində köz tapılmır,
Söyləməyə söz tapılmır,
Vətən, sənə nə gündür?

Allah bizdən yuxarıda,
İman dizdən yuxarıda,
Ölü, bezdən yuxarıda,
Vətən, sənə nə gündür?

Hobssxana. Müstəntiq İblis rolunda. O, İnsana mühasibat qurur.

Müstəntiq. Müttəhim Əhmədov, necəsən?

İnsan. Gördüyün kimi.

Müstəntiq. Deyəsən kefin kökdür...

İnsan. Öz kefinizin üstündə kökləmək istəyirsiniz yoxsa məni? Əsas məsələyə keç. Biliyə sual-cavaba tutmağa gəlmisən. Amma gəlməyə də bilərdiniz. Çünki məhkəməyə təqdim etdiyiniz sənədlərdə dünyanın elə bir lüğətindən istifadə etmisiz ki, onu, ancaq daxilində heyvani hissləri olan müstəntiqlər yazsa bilər.

Müstəntiq. Hələ bizim əlimizdən yaxanı qurtarmamış yaxşıca xoruzlanırsan.

İnsan. Düz deyirəm. Bir nəfəri həbs etmək üçün gör nə cür böhtan, şayiələrlə izahatlar, üzləmələr aparmısınız. Mənim "cına-yətək maketimi" vəhşi heyvanın varlığından da çox qəddar göstərmisiniz. Təki məhbəso göndərməyə ölinizdə dəlil-sübut olsun. Elə bil heç səni ana doğmayıb.

Müstəntiq. İnsan, sən bilirən ki, haradasan? Nə professorluq eləyirən. Sən artıq "türemşiksən". Artıq bitdi sənin yazı-pozun. Ağlını başına yığ, otur dustaqlığını elə məhbəsdə!

İnsan. Məhbəs! Dünyanın neçə-neçə zəkası, neçə-neçə böyük ürək sahibi yaşadığı mühitə, yaşadığı əsrə bu adı verib. Məhbəs, yazılmış və yazılmamış qanunların insan üzərində qaldırılmış abidəsidir.

Müstəntiq. Deyəsən məhkəmə hökmün oxunmamış başına hava gəlib. Hələ gözlə, çox sayıqlayacaqsan.

İnsan. İnsana verilən ən ağır cəza – gözləmək cəzasıdır. Onsuz da İnsana verilmiş bu az ömürdə üroyində baş qaldıran neçə-neçə arzusun həyata keçəcəyi günü dəmir barmaqlıqlar arxasında gözlə! Gözlə ki, gün gələcək, onsuz da, İnsan istəyini ayaqlayan, onun arzusunu məhv edən bu biganə və soyuq dünyada öhdinə çatmaq üçün ona doğru ümid dolu bir addım atacaqsan. Gözlə ki, göy üzündə gözən dünyanın heyvanına bərabər bir azadlıq alacaqsan və bu azadlığınla öyünəcəksən. İstəyəcəksən ki, adın qürurla səslənsin. Çünki İnsan adı daşıyırsan. Amma sənin kimi İnsan adı daşıyanlar lal məhbəs-dəki soyuq divarlardan daha dəhşətli bir biganəliklə, daha soyuq bir

üzlə sənin arzuların qarşısında qorxunc kimi duracaqlar. Duracaqlar ki, bu dəfə sən öz içində boğulasan. Öz içində öləsən.

Müstəntiq. Sənə bir sual verəcəyəm. Görürəm özünü idarə edə bilmirən. De görüm, yaşamaq istəyirən? Əgər istəyirsənsə, mən sənə kömək edə bilərəm.

İnsan. Dünyada yaşamaq adında bir sənət var. O adamlar daha firavan, daha azad, daha yüksək ömür sürürlər ki, yaşamaq sənətinə tüpürürlər. Mənəviyyatı ilə, əxlaqı ilə, arzusu ilə başqaları üçün, elə özü üçün də yaşamağı zəhərə döndөрürlər. Hər şeydən imtina edirlər. Vəzifəni də, adı da, namusu da pulla ölçürlər. Bu dünyada belələrinin yalnız bir yeri var. O da məhbəsdir. Məhbəs həmişə olub və həmişə də olacaq. Nə qədər ki, azadlıq bayraqları qaldırılır, nə qədər ki, İnsan ümidinə inanır, nə qədər ki, yaşamaq eşqi var, dünya məhbəssiz qalmayacaq. Yolumuz sabah da bu mənhus, bu lal, bu cansız, bu hissiz və soyuq divarlardan, tez-tez bağlanan, gec-gec açılan dəmir qapılardan keçəcək.

Müstəntiq. İndi nə demək istəyirən? Elə burda qalıb çürümək istəyirən? Sənə belə xoş gəlir bura?

İnsan. Xahiş edirəm, buraxın gedim. Qızım üçün yaman darıxmışam. Bir də mənim yazı-pozularım var idi. Sizin gözətçilərə yazıb vermişdim. O yazılar dururmu?

Müstəntiq. Sənin yazılarından qan iyi gəlir. Burda hamı bir-birinə nəzarət edir. Bəlkə də sənin yazılarını gizlədə, xəlvətdə oxuyublar.

İnsan. Yaxşı yadıma saldı. Mən xəstəxanada müalicə olunanda orda bir Lyudmila Nikolayevna adlı həkim var idi. Onu görür-sənmi, tanışlığın varmı?

Müstəntiq. Bildim kimi deyirən. Hərdən sizə mahnılar da oxuyurdu.

İnsan. O mahnıların sözlərini mən yazmışam.

Müstəntiq. Onu siyasi mahnılar oxuduğuna görə güllələdilər.

İnsan. Demək, o da mənim bədımə gedib. Allah ona rəhmət eləsin!

İnsan bir anlığa xoyala dahn və qeyri-istiyari divarın küncünə tərəf gələrək şeir söyləməyə başlayır:

Xahmı mən rəngə toxumadılar,
Səninçün gül ötri qoxumadılar.

Yüz nədir, bir yol da oxumadılar,
Qismətdən yuxarı varmış, özizim.

Səni ilahitok bilsələr yenə,
Eşqin xanımını salar dünyinə,
Birdən özgosiylə görsələr, demə –
Qismətdən yuxarı varmış, özizim.

Günəşi şığıyır xott-bucağının,
İşığı közərir qəlb ocağının,
Şüası sınıqdır bəxt qucağının,
Qismətdən yuxarı varmış, özizim.

Müstəntiq. Şair, şeir vaxtı deyil, özünü ələ al, qulaq as mənə!
...Bu yaxınlarda yanıma bir qız gəlmişdi. Lyudmila Nikolayevna
haqqında xatirələr, sənədlər, fotoşəkillər toplayırdı. Soruşdum, dedi
ki, qızıyam.

İnsan. Ah, yazıq qızıcığaz! O vaxt anası özü ilə xəstəxanaya
gətirərdi. Mən də onu bağrıma basıb üzündən-gözündən öpərdim,
elə bilərdim ki, Şükriyyəmdir.

Müstəntiq. Taleyin işi belədir. Neyləmək olar?!

İnsan. Qızının şəklini həmişə üstümdə gəzdirərdim. Axırncı
dəfə sizinkilər məni yoxlayanda üstümdən götürdülər. Sən allah,
gör kimdədirsə, onu al, özümə qaytar.

Müstəntiq. Çalışaram!

İnsan. Yadıma lənət qapıları düşdü.

Müstəntiq. Harada?

İnsan. Birincisini Bağirovun yanına gedəndə keçmişəm. Onun
iş otağının qapısı idi. O birilərini isə deməyə ehtiyac yoxdur. Sən
özün də yaxşı bilirən.

Müstəntiq. Bildim nə deyirsən.

İnsan. Amma sən allahın, məni haradan aparırsan apar, o qapı-
lar olan ünvanlardan aparma.

Müstəntiq. Gözləmək lazımdır.

İnsan. Gözlə cəzaların son mənzilini. Gözlə insanların gor
məkanını. Kainat dəyişsə, yer-göy uçulsa, gözlər gözləyənin göz
əli olar. Uzaqda göz yaşı tökən gözəlin, ümid yelkənində xəbəri
gözlə. Gözlə ki, gələcək doğma balan da! Gözəllik cəzaıymış ömrü
yaşında, gözəllik həyatın hər qarışında – gözləyir əsirlik çağına
kimi... Biz millət halından çox insan olmalıyıq. Millət halındakı

vəhşiliyi insan halındakı müdrikliyə qurban verməliyik. Biz insan
yoluna çıxmalıyıq. İnsan gözləməliyik...

Müstəntiq. Sənin istedadın da belə getdi.

İnsan. Sən İblismişsən! Tanıdım səni. Rədd ol! İblis, İblis!
(Qışqırır.)

ALTINCI ŞƏKİL

Dilbər in ümidi hər yerdən üzülür və çətinliklə hökmdarın qəbuluna düşür.

Dilbər. Qibleyi-ələm, insanın həyat yoldaşıyam. Onun nə diri-
sindən, nə də ölüsündən xəbər var. Neçə vaxtdır ki, yoxdur. Göydə
Allah, yerdə Siz kömək edin.

Hökmdar. Bəs, bu vaxtacan niyə xəbər verməmisiniz, şikayət
etməmisiniz?

Dilbər. Qadın xəylağıyam. Mənim gücüm nəyə çatır. Qızıma
güc-bəla ilə baxıram. Bir də ki, hər şeyi öz heyvani hisslərinə qurban
verən müstəntiqlərin və məhbəs gözetçilərinin yanına necə gedəy-
dim? Odu ki, dərdi içimdə çəkirdim. Artıq dərddə tab eləmədi.
Dəlilik dərəcəsinə çatdım.

Hökmdar. Sakitləşin, özünüzlə ələ alın, hələ dəli olmağınıza
çox var. Özünüzlə məhv eləməyin!

Dilbər. "Məhv olmaq" səadəti heç də hamının qismətinə yazıl-
mır. Məhv ola bilməyənlər təklənir, ağlın faciəsi də elə bu vaxtdan
başlayır.

Hökmdar. Siz niyə belə təşvişlə danışırırsınız? Ərinizin günahı
yoxdursa, yaqın ki, o üzə çıxar. Siz özünüzlə qəsd etməyin.

Dilbər. Möhtərəm hökmdar, inanmaq olmur ki, insanlıq hara-
dasa bitib-tükənir. Rəbətəsiz bir nitq kimi haradasa bir sonluqda,
nöqtədə başa çatır. Qəlbin dərdi asan unudulur, ağlın faciəsi isə
dözülməzdir. İctimai mühit "fərdi" təkləyəndə, tapdalayanda, əzib
üzüm cecəsi kimi suyunu çıxaranda insan ağlını itirir. O, ağlını
itirəndə ədalətsizliklə cəmiyyət insanı "itirir". Mənim kimi, artıq
mən də o dərəcəyə gəlib çıxmışam.

Hökmdar. Filosofluq edirsən, xanım. Danışığma sərhəd qoy!
Necə ki, mən hökmdaram, cəmiyyət heç vaxt "İnsan" itirməyəcək.
O ki qaldı ərinizin məsələsinə, o günahkardır. Etdiyi pisliliklərin
cəzasını çəkir. Günahlarını yumaq istəyənlərin aqibəti, məhz, belə
olur.

Dilbər. Nə günahı var onun?

Hökmdar. Mən müstəntiq deyiləm sizin üçün. Özünüzdən harada, kimin hüsurunda olduğunuzu deyəsən unutmusunuz.

Dilbər. Qibleyi-ələm, bağışlayın! Həyəcandan belə danışırım. Bu mənim axırcı ümid yerim və axırcı şansımıdır. Rəhminiz gəlsin, kömək edin bizə!

Hökmdar. Mən sizi qadın kimi tökdüyünüz göz yaşlarına bağışlayıram. Çalışaram ki, kömək edim. Amma onu da bilin ki, əriniz günahkardır.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

İşıqlar dəyişir. Bu vaxt İblis peyda olur. İnsanın evinə qayıtmasına mane ola bilmədiyi üçün məyusdur və gücsüzlüyünü dərkd edir.

Artıq o uduzubdur, bir sözlə, əlinin dalını yerə qoyub.

Məhbəs kamerasında onunla görüşür.

İblis. Mənimlə az mühasibat qur! Mən torpaqdan güc alıram!
İnsan.

Torpaqla bir oyan, torpaqla bir dur,
Bu qara torpağın üzündədir nur!
Üzünü hər səhər torpaq ilə yu,
Ətir də ondadır, ullağı da!..

İblis. Mənə ağıl öyrədirsən, şairim! Sən ki məni yaxşı tanıyırsan? Torpaqla nə işin. Yoxsa, vaxtın çatıb?
İnsan.

Torpaq adamları – ərim, ərim,
Torpaq adamları – qızılım, zərim...
Torpağa toxum yox, baş əkinlərin –
Axırda bilinər yazıqlığı da...

İblis. Yazıqlıq göylərdən gəlir.

İnsan. Sən ki ondan uzaqsan?!

İblis. Gəl dost olaq...

İnsan. Dostlarımla mənə arxa çevirməyini bildiyindənmi belə deyirsən?!

İblis. Yox, əfəndim! Onlar həm də mənim dostumdurlar. Gəl, gəl, gəl dost olaq...

İnsan.

Dəli dənizinə dönüb bu torpaq,
Arzular, ümidlər boşa çıxıblar.
Göylər yerə enib, yer qalxıb göyə
Başı olmayanlar başa çıxıblar.

İblis. Başdakıların qadasın alım. Onlar bir başa qulluq edirlər. Elə əsil kişi onlardır.

İnsan.

Neyləyək, şükür edək, dözək buna da,
Zaman öz sözünü bulacaq "qağa".

İblis. Zaman dediyin elə indinin özüdür. Zamandan heç nə gözləmə, gəl əlinin dalını yerə qoy, inadından da dön!

İnsan. Nə pis yerdə axşamladıq, İblis! Amma indi əlimdən çətin qurtarasan. Sənin nazınla bəsdir oynadım.

İblis. Əsəbiləşmə, bir dəqiqə dayan. Bayaq torpaqdan danışır-dın, de görüm, haqqı torpaqda axtarmaq lazımdırımı? Torpaqdırımı insanı yetişdirən?

İnsan. Bəlkə elə torpağın özü də biz insanlardan bezib və bizi özündən uzaqlaşdırıb. Bu torpağın qızılından, neftindən sən kimi dəmvuranlar insanlıq ələminə dönmək istəmirlər.

İblis. Niyə? Poçemu?

İnsan. Çünki bu zamanədə dinindən, məzhəbindən asılı olma-yaraq hökmranlıq, tiranlıq hissi əsil insanlığı üstələyib.

İblis. Sönük vücudu ilə insanın adəmə meydan oxuduğu bu əsrə lənət yağdırarmı? Bəfərməyid!

İnsan. Meydan sən kimilər oxuyurdu. Məhz lənət sənə yağmalıdı İblis! İndi isə gecdir, gücün çatmır artıq, səni bu saat bu kamerada məhv edəcəyəm.

İblis. Yaxşı onda bu sualıma da cavab ver. Səninlə mənim fər-qim nədir?

İnsan. Mənim vücudum sədaqətdən, sənkinki isə xəyanətdən yoxrulub. Xəyanəti isə mən heç vaxt bağışlamıram...

İşıqlar dəyişir. İnsan onun üstünə getmək istəyir.

İblis. Dayan! Onsuz da mənə aləmdə rüsvayi-çahan eləmişən.
İndi nə istəyirsən?
İnsan. De görüm, bura nəyə gəlmisən?
İblis. Dost olmağa!

Qeybdən səs gəlir.

– Mən İnsanam! *(İblis özünü itirir və əllərini üzünə tutur, əsməyə başlayır. Bu vaxt yenə səs eşidilir.)*
– Mən İnsanam!

İblis yerə uzanır.

İnsan. Çalışırdım ki, isti ocağıma, doğma evimə qayıtmayım.
Gücün çatmadı. İndi sürünürsən, imdad diləyirsən. Cavab ver, əclaf!
İblis. Mənə yazığın gəlsin. Olan olub, keçən keçib, gəl öl-ölə verib barışaq.
İnsan.

Yoox, yoox, xain İblis,
Bədbəxtliyə bais...

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

İşıqlar dəyişir.
İş otağında tok olan Mircəfər Bağirov öz-özünə danışır.

Mircəfər Bağirov. Nə etdiyimi yaxşı bilirəm. Deyəsən mənə yaxşı tanıyırlar?! Moskva özü bilir mən kiməm. Əjdahaların içində baş çıxarmaq hər kişinin işi deyil. O mənəm ki, hətta Mərkəzi Komitə də hərdən məndən ehtiyat edir. İndi bu Atamançı qruppası, deyəsən mənim o biri üzümü yaxşı görməyib. Eyb etməz, onlara da zəhmimi tuşlayaram. Qoy bilsinlər hökmümü! Qarayev, Cəbiyev qurd ürəyi yeyiblərimi? İnsanı himayə edirlərimi? Mənim iradəmə qarşı çıxırlarmı? Hələ ki, hakim mənəm! Hökmü mən çıxarıram. Bu gün qəddar burjua millətçilərini, sabah isə sovet millətçilərini... Əgər o günü görə bilsəm, bəli, sovet millətçilərini də...

Bu vaxt xoflanır: pəncərəyə, qapıya boylanır. Radionun şunurunu dartıb yerindən çıxarır.

Bu gün dahi rəhbər Stalinin sözü mənə Quran ayəsi kimi əzizdir. Onun kəsdiyi başa söz ola bilməz. Gürcü balasının bıqlarına qurban olum! Onun bığının hər tükünə, yeri gəlsə, bir yazıçı yox, yüz yazıçı qurban verərəm, yüz artist! Hələ, bu bədbəxt millət bilmir ki, rəhbər yolunda qurbanlıq görəkdir. Lazım gəlsə, mən də qurban gedərəm. *(Təntiyir və özünün qurban gəlməsi üçün dediyi sözü peşman olur, daha da əsəbiləşir və əlini telefon dəstəyinə aparır.)* Sürgün eləmək lazımdır.

İşıqlar dəyişir. Bu vaxt İnsanı gətirirlər.

Mircəfər Bağirov. Eşitmişəm özünə arxa yığırsan, şair? Yəni mənə belə aciz başçı hesab edirsən? Yəni mən bu günə qalmışam?

İnsan. Yoldaş Bağirov, Siz hansı gününüzə ağlayırsınız? Əmriniz tez icra olunmadığındanmı? Kəsilən başları gözünüzlə görmək istəyinizdənmi öz gücünüzdə şübhəylə baxırsınız? Mənim günahım nədir?

Mircəfər Bağirov. Mənim üçün sənə varlığın günahdır, şair! Mənə deyirdilər, inanmırdım. İndi gözlərimlə görüb, qulaqlarımla eşidirəm. Məhz sizin kimilərə aman vermək lazım deyil. Milləti sizlərdən təmizləməliyik.

İnsan *(ah çəkir)*.

Kimdən nə gözləyək, kimdən nə umaq,
Millət qan ağlayır, millət ov verir,
Bizim şairlərin mükafatını,
Verir bolşeviklər, Bağirov verir.

Mircəfər Bağirov. Əgər vicdanın oyansa, sovetləri tərifi, mənə, yoldaş Stalinə mədh elə. Bəli, onda sənə mükafat verilər, lap vəzifə də!

İnsan.

Nə vaxt ki, bulaqlar bulanır başdan,
Nə vaxt ki, başçılar vicdansız olur.
Dəyişir adını, din-imanını,
Azəri övladı qeyrsiz olur.

Mircəfər Bağirov. Qeyrətdən, namusdan danışsən, şair! Vaxt gələr, sən də adını dəyişərsən. Mənim hökmüm qətidir. Millətin gələcəyi naminə səni həmişəlik həbs etdirirəm!

İnsan. Mən millətin gələcəyi naminə özümü qurban verirəm. Amma sizin əlinizlə yox! Millətin gələcəyinə isə sizin heç bir aidiyyətiniz yoxdur. Siz məhz millətin gələcəyini həbs edirsiniz. İmanınız, Tanrınız yoxdur sizin?

Mircəfər Bağirov. Mən ateistəm...

İnsan. Həm də seyidsiniz...

Mircəfər Bağirov. Deyəsən son ümidini seydiliyimə bağlamısən. Ha, ha, ha. (Gülür.) O hərdən, hətta mənim öz yadımdan belə çıxır.

İnsan. Yəqin tumunuzda, nəsil-nəcəbətinizdə nəmlik var, hökm-dar! Mənim millətimdən bəlkə elə ona görə qisas alırsınız?!

Mircəfər Bağirov. Nəslimin qurbanı sən sən, şair!

İnsan. Əgər türk olsaydın, ölümün mərd üzünü tapardın.

Mircəfər Bağirov. Ölüm, elə ölümdür. Onun heç bir üzü yoxdur.

İnsan. Hə... indi bildim ki, Əzrayilla qohumluğun var.

Mircəfər Bağirov. Mənim iş yoldaşlarım ruslar, ermənilər və yəhudilərdir. Onlar necə, Əzrayilla qohumdurlarmı?

İnsan. Saydığınız iş yoldaşları millətin mədəniyyətini, genini, kökünü sünnət eləyirlər. Sizə əh-nalələrdən ləzzət alırsınız. Gün gələcək, elə onların özləri də sizi belə sorğu-suala tutacaqlar.

Mircəfər Bağirov. Onlar mənim meyitimdən də ehtiyat edirlər.

İnsan. Yanılırsınız, yoldaş Bağirov! Sizin düşməniniz mən yox, onlardır.

Mircəfər Bağirov. Sayıqlama, şair. Mənə sədaqətlə qulluq edənlərə şər atma. Sənin kimi yüzünü onların dırnağına dəyişmə-rəm. Azərbaycan beynəlmiləl sovet diyarıdır. Sənin kimi yazar isə ləkədir cəmiyyətimizə.

İnsan. Mən lənət qapısından keçdim içəri. Bu qapı mənim tale-yimə sizin yanınızda açıldı.

Mircəfər Bağirov. Hanı o qapı?

İnsan. Budur. (Əli ilə göstərir.) Sizin kabinetin qapısı...

Mircəfər Bağirov. Von otsuda, niqodyay!

İnsan.

Mən hansı xanədə tutdumsa qərar,
Hər gədə məklə bir "şah" cəylədi.
Ey Tanrım, gör necə kür taleyim var
Məni nadanlara ürəcə cəylədi.

Mircəfər Bağirov. Şair, sözlərin mənə toxunsa da, hiss edirəm ki, səninlə söhbətdən sonra elə bil başqa adam olmuşam. Buyruğumda müntəzir duranların "bəli" və "baş üstə"ləri mənə zəhər kimi görünür.

İnsan. Siz "bəli", "baş üstə"lərlə çox nahaq qanlar tökmüsünüz. Rəhmətlik qoca nənəmin sözləri yadıma düşür. O deyirdi ki, həyatda hər şey eləmək olar, təkcə Günahdan başqa.

Siz isə o qədər günahlar eləmisiniz ki, çətin xoşbəxt olasırsınız.

Mircəfər Bağirov. Bilirsen nə var, sən böyük şair sən. Qürurun, məniyin var. Başqaları kimi deyilsən. Vəcdanın təmizdir. Məhz təmiz adamlar faciə burulğanına düşürlər. Onları həyatın cəyəcəkləri özünə çəkib gətirir. Gətirir ki, bəlkə o çirkablardan təmizləndilər. Ona görə mən səni qoruya bilmədiyim kimi özümü də qoruya bilmirəm. Hələlik vəzifəm var. Sənin isə heç bir vəzifən yoxdur. Əslində bu məmləkətdə çoxlarını, o cümlədən mənim kimilərini də "stul"lar xilas eləyir. Bu, əsil faciədir. Belə isə nə mənim, nə də ki kürsünün səni qorumağa heç bir gücü çatmır. Çünki mən özüm qorunuram. Mən səni qoruya bilmədiyim kimi, özümü də qoruya bilmirəm.

İnsan. Bildim. Belə yaşamaqdansa...

Mircəfər Bağirov. Dayan, mənə diqqətlə qulaq as: bilirsen ki, bu millət heç vaxt öz şahını axıra qədər qoruyub saxlamayıb. Ya öldürüblər, ya da qaçırdıblar. Onların heç papaqlarını da saxlaya bilməmişik. Şahlarımızın papaqları indi haradasa Avropa muzeylərindədir. Bəs ora kim aparıb onları. Bəlkə elə apar-gətir dünyasında şah itkisi belə yaranıb. Sən şair sən, daha yaxşı bilərsən. Axı bu sözün bütün dillərdə də "şah" kimi tələffüz edirlər. Anladın mənim fikrimi. Mən əslində səni bəlalardan hiyl eləmək üçün sürgünə göndərirəm. Bəlkə sürgündə salamat qala bildin.

İşıqlar dəyişir. Bağirov səyfin üstündəki şahmat taxtasını götürür və
İnsana uzadır. İnsan təkdir.

İnsan (öz-özünə).

Dayanıb pusquda ov gözləyir, ov
Sanki Əzrayilla təndir, yarıdır...
Sadıqov, Kərimov, Əsəd Axundov,
Qanlı əllərinin qurbanlarıdır.

(Sonra dərindən köks ötürür, əllərini başına aparır, dərin fıkra daıır. Daha sonra bir anın içərisində diksinir və Türk dünyasının ağırı-acılarını, dərd-sərlərini çiynində daşıyan bir adam kimi deyinnməyə başlayır.) – Əfsuslar ki, tarixə hökm edən türklər bu son minilliyi yalnız öz şahlarına qarşı aparılan oyuna həsr etdilər. Əgər şahmatda türk qambiti olsaydı, onda şah mütləq özü qambit, yəni qurban verilən fiqur seçilməli idi. Bu isə şahmat oyununun məntiqinə sığmır.

Ya şahlar bizim olub, məmləkət özgənin, ya da məmləkət bizim olub, şahlar özgənin.

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

İşıqlar dəyişir. Uzun ayrılıqdan sonra İnsan geri dönür. Onu tanıyanlar və yaxınları qarşılaşmağa çıxırlar. Şükriyyə birinci dayanıb.

Şükriyyə. Nə gec gəldin, baba?

İnsan. Məni indidən sorğu-suala tutma qızım! Özün danış!

Şükriyyə. Nəyi baba?

İnsan. Bu gün dərsə getməsən?

Şükriyyə. Yox, baba! Müəllim bizə icazə verib. Sınıfimizin bütün uşaqları ilə birlikdə səni qarşılaşmağa gəlmişəm.

İnsan. Müəlliminiz də gəlib?

Şükriyyə. Gəlib, baba!

İnsan. Adı nədir?

Şükriyyə. Müşfiq!

İnsan. Mənim tələbəm Müşfiq?

Müşfiq. Bəli.

İnsan. Qızım necə oxuyur?

Müşfiq. Əla!

İnsan. Sağ ol, qızım. Sən də sağ ol, Müşfiq!

Şükriyyə. Daha istəmirəm xeyir-duanı, daha istəmirəm alın yazısını – səndən ayrı.

İnsan. İstəmirəm qisməti alıb boynuma, çıxım tufanların qonan yerinə, soyuq məzarların donan yerinə. Bir də dönməyəcəyəm o uzaqlığa.

Şükriyyə. Baba, üstünü ört, soyuqdan gəlmişən.

İnsan. Orada yorğanım qar idi, burada günəşdi, qızım.

Şükriyyə. Bəs, niyə üşüyürsən?

İnsan. Vətən üşüdür. Heç doyunca sizin qulluğunuzda durammadım, nazınızla, şıltaqlığınızla oynayamadım. Bağışla, qızım.

Şükriyyə. Baba, sən gələn yollara qurban olum. Axır ki, bu yollar arzumuzu ürəyimizdə qoymadı. Bizə sən lazım idin, sən də gəldin.

İnsan. Gəl gedək, qızım, anandan danış. De görüm, sizi necə saxlayıb?

Şükriyyə. Özündən soruş, baba?

İnsan. Qohum-əqrəabalar necədir?

Şükriyyə. Yaxşıdırılar, lap yaxşı.

İnsan. Yaxşı, qızım gedək...

İşıqlar dəyişir. Bir ailənin həsrət görüşü.

Dilbər. Üfüqə dirənən cığıra düşdün, qoymadın sönməyə ümidlərinə, bir vətən həsrəti, övlad yağısı doldu gözlərinin dərinliyinə. İltirdin dünyanın qapılarını.

İnsan. Özün nəzərdən deyil. İnsan o İnsan deyil...

Dilbər. Nə tez əlçatmaz oldun? Heç doyunca çəkəmmədim nazını, heç doyunca görünmədim gözünə. Yəqin gözündən tez düşmüşəm. Yəqin sevməmirəm daha. Yaşayıram səndən ayrı.

İnsan. Hayqırdım səsimlə İrana-Türkə. Dedim ki, yalqızam – sənnən ayrı.

Dilbər. Sevirəm səni – səndən ayrı.

İnsan. Bir tale çıxasını atıb çiynimə, bəxtin sazağından qorunam görə. Biləm ki, şərqimi yollar aparır – sevgi kimi sən də apar. Gözləmişəm eşqimi, darıxmışam, yaman darıxmışam.

Dilbər. Yollara inanmıram. Sənə sığınmışam – səndən ayrı.

İnsan. Məni yollarda axtarın – üzüm şimala. Döyəcəsin üzümə şerim, sənətim. Məndən uzaq qalan yetim Vətənim. Kölgənə sığınmışam – səndən ayrı.

Dilbər. Uzaq səfərlim mənim. Dərdi yəhərli mənim. Gözü kəderlim mənim. Bu yollarda yaman yoruldun? Sakitləş...

Şükriyyə. Baba, elə həmin yurddayıq – Azərbaycandayıq, elə həmin saydayıq. Ağaclar çiçəkləyib, iydələr tumurcuqlayıb, çölmədu yetişib. Arılar şən toxuyur. Dəniz də yerindədir. Dalgası köpüklənir, inci qumlar qızartıb, qayalar mamırlanıb, neftin yenə iyi gəlir – tək sənsən yoxsan.

İnsan. Özünü ələ alın.
Dilbər.

Taleyim tuş gəldi bədnəzərlərə,
Düşdüm min böhtana, düşdüm min şərə,
Nə olsun, hər axşam min ah eylədim,
Adını başımda bayraq eylədim.

İnsan.

Nursuz gözlərimin leysan yağışı,
Yu apar taledən gələn qarğıışı,
Fələk, neynəmişdim, axı, mən kimə?
Niyə qılıncını çəkdi üstümə?

Şükriyyə.

Bir əlçim ömrüm var, ata, bəsimdir,
Qartalsan, qəlbimi döndərdin dağa.
Mənim bu dünyada varım səsimdir,
Başladım adınla nəgmə yazmağa.

İnsan.

Sən məni ruhların özündən soruş,
Soruş ki, atanın kefi necədir?
Bu qara yazını yazandan soruş,
Soruş ki, soruş ki, günahım nədir?

Şükriyyə.

Dağların qoynunda ocaqlar çatıb,
Dənizdə təlatüm qopardın, ata.
Özünlə düşdüyn oyuna qatıb,
Mənim oyunumu da apardın, ata.

İnsan.

İndi qayıtmırlar bahara qədər,
Durna qatarları görünsə belə,
İndi qayıdırlar payıza qədər
Ağaclar yarpağın tökərsə belə.

Şükriyyə.

İçimizdən bir xof keçib,
Bir gözü göy, rəngi kürən.
Baba, bu xof bizi seçib
İgid-igid, ərən-ərən.

ONUNCU ŞƏKİL

İşıqlar sönür. Dövri-zaman dəyişib. İnsan isə məhbəsdən
birdəfəlik buraxılıb. O qaranlıq, zülm və işgəncəyə
qalib çıxıb. İnsan yenidən hökmdarla görüşür və
onun qəbulunda müntəzirdir.

Hökmdar.

Şairim, səsinə min səs eylədim,
Səni qəbirlikdən xilas eylədim.
Yaşatdım, məhv olmuş inadlarını,
Özünə qaytardım qanadlarını.

İnsan.

Dağıldı millətin qəflət yuxusu,
Sındırdım buzunu o key anların,
İndi "Cəngi" olub səsim-sorağım,
Gəlir o tayından okeanların...

Hökmdar.

Kəsdi çox dalğanın fitnəkar səsi,
Qıy vuran qartallar önümdə endi...
El gücü yığılıb biləklərimə,
Yumruğum poladdan möhkəmdi indi...

İnsan.

İllər üşüdüdü məni bir azca,
Bilmirdi içimdə qaynayan qanam.
Bilmirdi Türk adlı, Göytürk nəfəsli,
Odlar torpağıyam, Azərbaycanam.

Hökmdar.

Qızıl qanlar axan damarımızda,
Xəyanət odunu donduraq, gəlin.
Necə söndürmüşdük çırağımızda,
Onu məşəl kimi yandırmaq, gəlin.

İnsan. Mənim ruhum danışır. Bəlkə haqsızam. Bəlkə mənə
yenə cəza gözləyir?

Hökmdar.

Gəlirəm əlimdə Babək qılıncı,
Gəlirəm gözümdə şimşək çaxarı.
Zaman süzgəcindən özü keçirər,
Kim haqlı, kim haqsız ona baxaraq.

İnsan.

Biz az görməmişik hakim, hökmdar,
Qurban kəsilmişik şirin dillərə...
Sizin könlünüzdə bilmirəm nə var,
Məni qaytardınız doğma ellərə...

Hökmdar.

Ey millət şairi, yenidən hayqır,
Hakim də dəyişib, indi zaman da.
İndi millət qanı çağlamalıdır –
Vətən övladının damarlarında...

İnsan.

Millətin belini hökmdar, qırar,
Hökmdar eyləyər milləti millət.
Adil hökmdara daim hörmət var,
Xalqsız hökmdara lənət, min lənət...

Hökmdar.

İnsan, ürəyini buz kimi saxla,
İndi o gördüyün buzlar əridi.
Mən səni axtarıb, gözdüm çıraqda –
Hakim də haqq sözün müntəzirdir.

İnsan.

Onsuz da insanın bəxti kəm olub,
Ruhu hey fırlanıb, könü şən olub,
Taleyi dənizdə bir yelkən olub,
Külək də məlumdu, tufan da məlum.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

İşıqlar dəyişir. İnsanın gəlişindən bütün Şorq oyanır.
Azərbaycan adlanan məmləkət iso xitabət kürsüsünə çevrilir.
İştirakçılar yeni hökm yazırlar.

Birinci vəkil. Günahkar zamandı.
İkinci vəkil. Günahkar düşüncəmizdir.
Birinci iclasçı. Bu xalqa bel bağlamaq olmaz.
İkinci iclasçı. Yanan da bizik, yandıran da.
Qeybanə zəhmli səs. Xalxın insan gəlir.
İnsan. Vaxt özü hökmdür.

Hakimlər, hakimlər atmayın məni,
Ala danalara qatmayın məni,
O yana-bu yana dartmayın məni
Bu yanğı mənimdi, bu ad mənimdi.

Hakim. Sizdə heç bir günah görmürəm. Çünki sizləri bir cümlə
ilə mühakimə ediblər. Və ondan sonra ah-nalə qapılarında qalmısınız.

İnsan. Üzümüzə açılan bir ah qapısı dünyanın ağları oxunan
zamandan ömrümüzü özünə qonaq edir. Qəlbin qapısına çəkilən
ahların məxfiliyi hələ körpəlikdən dünyanın bir üzü ağ, bir üzü qara
bəxtinə tuşlanıb. Zərrə-zərrə böyüdüyümüz illərin lent yazısı çəki-
lən aqlarımızı özümüzə oxudur. Bir ah qapısından gəlir səsimiz. Bir
qəlbi tarımda saxlamaq üçün. Bir ah çəkiləndə süzür gözümüz, bulud-
lar yağışın tökənə kimi.

Hakim. Onda belə idi: əstəğfərullah, yaratdığı İnsanı cani qis-
mində görəndə belə qəzəblənməyən Allahın qəzəbindən də çox
qəzəbli idi müstətiqlər.

İnsan. Bəs indi necə? Bəyəm cildlərin dəyişiblər?
Hakim. Bəli!

İnsan. İnənmirəm!

Hakim. Bütün şübhələri yox etmək, odalotə qovuşmaq üçün hakim, möhz, siz özünüz olmalısınız. Mən öz hökmümü belə çıxarıram: bu gün Zamanın hakimi sizsiniz. Buyurun!

Şüurlarda tomonna prinsipino müəllimlik edonlorin göstərişilə qalxıb-enon dirijor çubuqlarından xilas olmağa can atan şahidlik də yeni biçimdə.

Birinci şahid. Что скажет?

İnsan.

Quş olub çəkilib öz yuvasına,
Bu yazıq dolini tanımaq çətin.
Danışmaq istəmir ana dilində,
Vallah, bu milləti tanımaq çətin.

Birinci şahid. Яа не понял. Почему “танымамаг”. Я же русскоязычный?

İnsan.

Danır soy kökünü, nəcəbotini,
İlahi, insanda qeyrətə bir bax,
Dağa dırmandırır ağı olanı,
Sən bu millətdəki qeyrətə bir bax.

Birinci şahid. Хорошо, не ругайся, буду разговаривать на родном языке: Tarixin üzünə durumu?

İnsan. Sən türksən, yoxsa...

Birinci şahid. Doğrusu, heç özüm də bilmirəm.

İnsan. Əsil faciə. Tanıya bilmədik özümüzü. Uzun illər süni şitillər əkildi məmləkətimizdə. Sortumuz qarışdırıldı, hamımız azərbaycanlaşdıq. Özümüzü çətin izah edək. Eh... Elə sən də İblisin bir balasısan da...

Birinci şahid (həyəcanla). Vallah, mənim təqsirim yoxdur. Öyrədiblər mənə, hətta dostlarımın, qohumlarımın, öz halal arvadımın da üzünə durmuşam.

İnsan. Çünki ləyaqətsizsən. Ləyaqət yaradır mənliyi. Mənliliyin yoxdur sənə.

Birinci şahid. Yoxdur da nəyləyim?

İnsan. Özün öz hökmünü ver. Yoqın ki, ona da öz iradəni çatırmaz. Ona görə sən işgəncəyə layıqsən.

Birinci şahid. Sən allah, elə eləmə, yazığam. Mən yaxşı yaşamıq xətrinə eləmişəm.

İnsan. Bəs sənə ana doğmayıb, kiminsə belindən əmələ gəlməmişən? Zətin bilinmir? Zəman görünür gözlərinə?

Birinci şahid. Ata-anamdan heç xəbərim var ki mənim?

İnsan.

İnsan bir günəşdi şüası aydın,
Günəş gözlərinin ziyası aydın,
Atası aydıdı, anası aydın.
Büllür gözlərində zaman görünür.

Bu vaxt prokuror görünür.

Prokuror. Təəssüflər ki, öz vəzifəmi Yer kürəsinin xoşbəxt ölkələrindəki prokurorlar tək yüksək səviyyədə icra edə bilmirəm. Bu nə mənim, nə də sənə günahındır? Yaşadığımız region və mənsəb olduğumuz millətin günahıdır.

İnsan. Mənim heç bir günahım yoxdur. Öz günahlarınızı mənim üstümə yıxmayın.

Prokuror. Sizin də günahınız var!

İnsan. Yoxdur! Çünki siz ananı baladan, qardaşı bacıdan, arvadı ərdən ayıran “Sosialist” qarğısınız.

Prokuror. Bəs siz kimsiniz?

İnsan. Mən İnsanam.

Prokuror. Mən sizi məhbus kimi dərk edə bilmirəm. Çünki Azərbaycan kimi Şərqlə Qərbdə qapıları açılan bir məmləkətdə məhbus qanunlarıyla heç siz də məhbusluq etməmişiniz. Məhbəsin öz qanunları var. Təəssüf ki, sovet məhəbələri deyilən bir məhlumun varlığını şübhə altına qoydu. Heç sizlərin çoxu məhəbə düşməyə hazırlaşmamış getmişiniz. Çünki məhəbə hər kəs üçün görünən bir yerdir. İstəyənin olmalıdır məhəbə! Sizlər isə əmlə ora doldurulursunuz. Pambıq ilanı kimi! Əslində isə məhəbə əmlə heç kəsi qəbul etmir. Elə ona görə də məhəbə qanunlarına heç siz özünüz də lazımınca əməl və hörmət etməmişiniz.

İnsan. Mən onu bilirəm ki, məhəbəsin yazılmamış qanunları yazılmış qanunlarından daha güclüdür. Başqa heç nə bilmirəm.

Prokuror. Amma Siz hər şeyi bilməlisiniz!

İnsan. Bayaq dediniz ki, biz qapısı Qərbo və Şərqə açılan Azərbaycan məmləkətində yaşayırıq. Bunun məsələyə nə dəxli?

Prokuror. Çünki doqquz təbii iqlimi, nefti, yeraltı, yerüstü sərvəti olan bu məmləkəti qanunlarla idarə etmək çətindir. Bəlkə də buranın havası dəyişkən olduğu üçün, küləkləri gözlənilmədən əsdiyi üçün insanları da, qanunları da dəyişkəndir.

İnsan. Min dona girən, məhz siz özünüzsünüz. Çünki sizin kimilər müttəhim qarşısında və zaldakıları həmişə özünüzə sərf edən "professional" çıxışlar eləmisiniz. Bu çürük bir sistemin sizə öyrətdiyi çürük bir sovet elminin əxlaqıydı. Siz, deyə bilərsinizmi, nə millətiniz?

Prokuror. Azərbaycanlı.

İnsan. Hər şey aydındır.

Prokuror. Mən öz hüquqlarımı və vəzifəmi qoruya bilmədiyim üçün buranı tərk edirəm.

İnsan. Yeni qanunlar yazılmalıdır. Qanunları isə İnsanlar yazır. İnsan öz qəlbinin səsinə eşitməlidir, öz iradəsinə hakim olmalıdır. Qəlbin səsi isə heç vaxt unudulmur. O səsin şüası həmişə qaranlıqları işıqlandırır. Sözü bu gün xalq özü deməlidir. Hamı öz qəlbinin hökmünü çıxarmalıdır...

Bu vaxt səhnəyə İblis daxil olur.

İnsan (*üzünü İblisə tutaraq*).

Əl vermə, əllərin çox qanlar görüb,
Çəkil bir addım da geriyə, İblis!
Olsaydı imkanım, bir qoyun kimi
Qatardım mən səni sürüyə, İblis!

Başda kim oldusa, "him"-in qalmadı,
Tərsə çalmadığın simin qalmadı.
Alıb-satmadığın kimin qalmadı?
Baxmadın ölüyə, diriyyə, İblis!

İblis. Vallah, sən deyən kimi də deyiləm.

İnsan. Bura niyə gəlmisən?

İblis. Günahlarımı yumağa.

İnsan. Nədir günahın?

İblis. Sayı bilinməyən evlər yıxmışam.

İnsan. Yəqin ki, bu hələ davam eləyir.

İblis. Şübhəsiz, bu mənim qanımdadır, iliyimə keçib. Başqa cür də ola bilməz. Tərgidəmmərəm.

İnsan. Hə, demək məhşər ayağındasan...

İblis. Bilirəm nə deyirsən. Amma başqa yolum da yoxdur.

İnsan. İndi etiraf vaxtı deyil, İblis. Sən heç vaxt yuya bilməzsən günahlarını. Nə yaxşı ki, öz ayağınlı gəlmisən. Sonluq həmişə belə olur.

İblis təntiyə-təntiyə öz yerində var-gəl edir, aradan çıxmaq istəyəndə ona mane olurlar.

İnsan (*üzünü vəkilə tutaraq*). Get, onu müdafiə etməyə ehtiyac yoxdur. Ən böyük müdafiə qanun özüdür. Onun qanuna, qanunun isə ona heç bir dəxli yoxdur. Özü də bunlar böyük bir dəstədir. Onlarla mən özüm danışacağam. İblislik dövrünü artıq bitdi. Xalq özü İblisləri ittiham edir. Sən qərar nə hakim, nə şair, nə də hökmdardır, onu xalq özü verməlidir. Çünki, bu məmləkətdə şairlərin başına gələn fəlakətlər axırda hökmdarların başına gəlir. Ona görə xalq öz sözünü deməlidir.

Stenoqrafçı qız. Mən danışa bilərəmmi?

İnsan. Buyur, Xuraman, yavrum.

Stenoqrafçı qız. Mən şərqilər oxumaq istəyirəm.

Mən də başlamışam indi yazmağa,
Yazını-pozunu belə yozmağa.
İnsan yollarını indi cızmağa,
Gecikdim bir azca mənə, bağışla.

ELÇİN HÜSEYİNBOYLİ

(1961)

Hüseynbəyli Elçin – yazıçı–dramaturq, publisist – Cəbrayıl rayonunda anadan olmuşdur. 1989–cu ildə M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirib. İnsan Haqları üzrə Helsinki Fondunun Varşava Yay Məktəbinin müdavimi sertifikatını alıb.

Müxtəlif ədəbi orqanlarda çalışıb. Azərbaycanda ilk müstəqil TURAN İnformasiya Agentliyinin yaradılmasında iştirak edib. 1995–1998–ci illərdə “Azadlıq” radiosu Azərbaycan redaksiyasının daimi müxbiri olub, radionun Bakı bürosunu təşkil edib.

“Rəqs edən oğlan” hekayələr toplusunun, “Qurdun şərqi” povestinin, “Tut ağacı boyunca”, “Balıq adam” və “Yovşan qağayılar” romanlarının, “Fanatlar”, “İlgim”, “Labirint”, “Axırı sakitlikdir”, “Hamının günahı”, “Fatiha”, “Xərçəng” və “İki nəfər üçün oyun” dramlarının, yüzrlə ədəbi–bədi, publisistik yazıların müəllifidir.

Yusif Səmədoğlu adına ən yaxşı povest, roman mükafatçısı, eləcə də “Nar hudağı”, “Qara qalxan” ən yaxşı nəsr ödüllərinin sahibidir. 1995–ci ilin yekunlarına görə Sülh və Demokratiya İnstitutunun “Demokratiya uğrunda ən cəsarətli jurnalist” baş mükafatını alıb.

Azərbaycan Yazarlar Klubunun (AYAK) sədri, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin orqanı “Ulduz” jurnalının baş redaktorudur.

İKİ NƏFƏR ÜÇÜN OYUN

(Akutaqava, Kortasar, Murakami, Mrojek və
Qaraçuxanın birgə layihəsi)

2 hissəli, 8 şəkilli pyes

İŞTİRAK EDİRLƏR

K i ş i (ikinci hissədə M i – M i)

Q a d ı n (ikinci hissədə L i – L i)

BİRİNCİ HISSƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Sadə otaq. Toxminon 35 yaşlı Qadın, 40 yaşlı Kişi. Orta dəbli geyimdə. Stol, stul, ölüzyuyan, divan, televizor. Səhnənin dərinliyində pəncərə, solda qapı, yaxud əksinə (hər şey səhnənin quruluşundan asılıdır).

Pordo açılarkən hiss olunur ki, personajlar söhbət edir. Qadın qab yuyur. Kişi stulda oturub qəzet oxuyur. Romantik ovqat.

Q a d ı n (*qab yuya–yuya*). O böyrüstə uzanmışdı. Mənsə arxası üstə. Üzümə dəsmal örtmüşdüm ki, gözümə gün düşməsin. Birdən o dedi ki, bədənini ağrıyorsa, qoy ovxalayım. Əslində bəhanəydi. Sadəcə istəyirdi ki, əlini mənə vursun.

K i ş i (*gözünü qəzetdən ayırmır*). O yatmışdı. Toppuş ayaqları gün işığının altında parıldaırdı. Birdən mənə elə gəldi ki, mən çayın kənarında dayanıb balığa baxıram. Onu sıgallamaq istədim. Ancaq gün gözümə düşdüyündən bunu eliyə bilmədim, ona görə də...

Q a d ı n. Həmin vəziyyətdə o elə gülməliydi ki... Guya ayağımı ovxalayır, ancaq başını qaldırıb gülümsünə–gülümsünə elə hey mənə baxırdı, gözlərini üzümədən çəkmirdi. O elə sevimliydi ki... Sanki mənə yalvarırdı. Balaca və sədaqətli itlərə oxşayırdı. (*Güllür. Pauza.*) Sahilin qırağında uşaqlar qaçırdı. Mən xəyalımda onları öz uşaqlarımıza bənzədirdim.

K i ş i (*qəzet əlində ayağa durur və pəncərə ehtimal olunan səmtə baxır*). Səhərə kimi yata bilmədim. Evdə bəhanə elədim ki, gün bədənimi yandırığına görə yata bilmirəm. Səhər durub onlara getdim. Külək həyətlərinin qapısını ora–bura çırpırdı. Bir qədər durub baxdım. Külək qumu gözlərimə doldururdu. Sonra o, pəncərəyə gəldi, mənə baxmağa başladı. Mənsə küləyin gözümə doldurduğu qumu çıxarmağa çalışırdım, gözlərimi ovxalayırdım. Sonra onu görmədim. Külək qoymadı...

Q a d ı n. Sonra çıxıb getdi. Heç nə demədi.

K i ş i. Biz onunla yenə də eyni yerdə görüşdük. Bu dəfə onu öpmək istədim, ancaq qoymadı. Mən də nə edəcəyimi bilmədiyimə görə çıxıb getdim.

Q a d ı n. O gedəndə üzümdəki dəsmalı götürüb baxdım. Mən onun qara tükli qılçıqlarını və gündən qıpqırmızı qızarmış ayaqlarının altını gördüm.

K i ş i. Mən qayıdanda o yox idi. Bayaq uzandığı yerdə silueti qalmışdı. Darıxdım. Lap bir-iki doqquə əvvəl mən onun hamar bədə-nini sıgallayırdım. Elə bil ipəkdən paltar geymişdi. Birdən o, doniz-dən çıxıb üstümə yüyürdü. Mən onu qucaqlamaq istədim, ancaq utandım.

Q a d ı n. Mən onun nəfəsini duyurdum. Ürəyinin döyüntüsünü hiss edirdim. Onun nəfəsindən yarıp iyi gəlirdi. İstəyirdim ki, mənə bərk qucaqlasın, öpsün...

K i ş i. İki gün sonra mən onu öpdüm. O, sudan təzəcə çıxmış balıq kimi qollarımın arasında çapalıyır.

Q a d ı n. Sonra o gəlmədi. Mən onu axtırma kimi gözlədim. Mənə elə gəldi ki, o, dənizin içinə girib mənə gözləyir. Mən onu Biseyə bənzədirdim. Mənim Biseyim... Gün quruba enirdi. Ancaq o mənə gözləyirdi. Onun ölənə kimi mənə gözləməsini istəyirdim. Ona görə də həmin gün görüşünə getmədim. Sonra... sonra isə saqqızımı oğur-ladı.

K i ş i. Mən ağzıma, burnuma dolan suyu hiss edirdim. Ancaq sudan çıxmaq istəmirdim. Ona görə də o gəldi. Bəlkə də yazığı gəldi...

Q a d ı n (*fikirli-fikirli*). Bəlkə də ona arxa lazımdı.

Pauza.

Bəlkə də... Kim bilir?

K i ş i. Kim bilir?

Q a d ı n. İlk gündən mənə çoxlu vədlər verirdi. Deyirdi ki, uşaqlarımız olanda onları hər fəslə uyğun geyindirəcəm. Yayda bədən rəngi, qışda ağ şuba. (*Qadın romantik ovqatdan sərtliyə doğru dəyişir.*)

K i ş i. Ulduzların sayı o qədər çox idi ki... Birinci dəfəydi ki, ömrümdə o qədər ulduz görürdüm...

Q a d ı n. Sonra hər şey dəyişdi... Heç ad günlərim də yadında qalmadı. İsti nəvəzişlər – soyuqluqla, gül-çiçəklər – tikanlı sözlərlə əvəzləndi. Evliliyimizin ildönümləri də yada düşmür. (*Qabları saq-qultıyla yerinə düzür.*)

K i ş i (*istehzal*). Deyilənlər çin olsaydı, onda dünyanın işi düz gedərdi ki...

Q a d ı n. İş bərkə düşəndə həmişə belə deyirdi...

K i ş i. Həmişə deyirdi ki, qapıdan giren kimi qabağına qaçacam, paltonu alıb yerindən asacam, son qəzet oxuyacağsan, mən də sona çay gətirəcəm. Sonra hamısı yaddan çıxdı. (*Əlindəki qəzeti bürməliyə.*)

Q a d ı n (*əşəbi*). Çünki adamlar qocalır, qocaldıqca huşsuzlaşır.

K i ş i (*qəzəbli*). Mənəm huşsuz?

Q a d ı n (*istehzal*). Balam, soninlə danışan var?

K i ş i. Bəs bayaqdan kimin haqqında danışsın?

Q a d ı n. Mən? Əlbəttə, mənə vaxtilə sevmiş bir cavan və gözəl oğlanın. Hər halda sonin kimi qoca ölənin yox.

K i ş i. Mənəm, qoca və ölən. Mənəm? (*Qışqırır.*)

Q a d ı n (*zümzümə edir, onu cırıatmaq istəyir*). Bir axşam taksi-dən düşüb payıza, o kobud ölənin yanına qaçdım...

K i ş i (*əşəbi*). Qadınlar isə şöhrətpərəst və quşbəyən olurlar.

Q a d ı n (*istehzal*). Olsun. Heç incimirmə də. Onsuz da öyrən-cəliyəm. (*Zümzüməni davam etdirir.*) ...Sonra da mən onun yanından qaçıb, üzünə sözləri ox kimi sancdım...

Pauza. Çöldən səslər gəlir: "Qarabağ!"

Qadın gedib pəncərəni bağlayır.

K i ş i. Açı pəncərəni, istidən bağrım çatladı.

Q a d ı n. Mənə soyuqdur.

Səslər davam edir: "Qarabağ!"

K i ş i. O nə səsdir elə?

Q a d ı n. Özün bax!

K i ş i (*pəncərədən baxır və geri dönüb istehza ilə*). Qarabağı almağa gedirlər. O biriləri də onların qabağını kəsib deyir ki, Qara-bağı özləri alacaqlar.

Q a d ı n. Nəhayət ki, qeyrətə gəldilər. Sənə otur evdə, bəlkə yumurta çıxartdın. Heç olmasa, ac qalmırıq. Mənə deyən görək, həkim oğlanı, hüquqşünası, belə prokuroru qoyub, bu yetimə niyə orə gəlirdin hə?

K i ş i (*istehza və qəzəblə*). Niyə? Hə? Niyə?

Q a d ı n. Kül mənim başıma. Nə biləydim. Dedim, yaxşı rəssam-dır. Adı ölkəyə biridir. Nişanımı da qayıtdım c, buna görə. Yazıq anam dedi, mən eşitmədim.

K i ş i (*onun ağzını yamıslayır*). Dedi mən eşitmədim. Bəs mən? Elə bilirsən səni alıb ağ günə çıxmısan? Son bu evə gələndən işlərim baş-ayaq olub. İlham pərim də səni qışqarıb, qaçıb dədəsi

evinə. Hələ ora qaçsaydı yaxşıdı. Qorxuram ki, başqa rəssamların yanına gedə. Onda vay mənim halıma. Aləmdə biabır oldum. İndi yerindən duran məni böyənmiş. Yadlarından çıxıb ki, bir zamanlar bu ölkədə rəssamlıqda inqilabı məni eləmişəm

Qadın (*istehzalı və hündür səslə*). O ölkədə. Öldü o dədəm. İndi yeniləşmə zamanıdır. Doğma uşaqların da səni böyənmiş.

Pauza.

Kişi (*romantik*). O ölkə gözəl idi. Biz axşamlar kinonu səbir-sizliklə gözləyirdik. Mən onu Şeron Stouna oxşadırdım.

Qadın (*romantik*). Mənsə onu Riçard Girə. O elə yaraşıqlıydı ki...

Kişi. Ah cavanlıq. Biz onu gözəl yaşadıq.

Pauza.

Kişi (*ciddi*). Vallah biz dəli olmuşuq. Hamısı da uşaqlardandır. Onların kürrüyünü eləyirsən? Kəndə göndərməyə vaxt tapdıq. Kasıb nə bilir, istirahət nədi. (*Bu sözləri deyər-deyər o Qadına yaxınlaşır və başını sıgallayır.*)

Qadın (*başını onun çiyinə qoyur və qayğılı*). O günü Ceyhun zəng eləmişdi. Deyir, a toppuş, gopuş mamam. Mən də deyirəm, can, a mənim quzu balam. (*Başını Kişinin sinəsindən qaldırır və onu itələyir.*) Sonra da ağlayıram. Bu günümə ağlayıram e... (*Səsinin tonunu artırır.*) Mən boyda gözəl toppuş qızı gör nə günə qoydun. Səni məni günə qalasan elə. Qoca arvadlara oxşayıram. Halbuki mənim taylarım hələ ərə getməyib.

Kişi. Guya mənim taylarım evlənib?

Qadın. Orasın sən bilərsən. Gündə min eşqə düşürsən.

Kişi pəncərəni açmağa gedir. Bu zaman ayağı ilişib, yıxılır.

Qadın tez özünü ona çatdırır. Kişi durub ufuldayır.

Uf, uf, uf, uf... Kişi oturur.

Qadın (*gəlib onun qarşısında çömbəlir*). Ağrıyır?

Kişi. Yox!

Qadın. Necə yəni ağrıyır, görmürəm ağrıyır, qançır olub. Qoy sarıyım.

Kişi. Dedim ki, ağrıyır, sarıma.

Qadın. Bah. İgidliyi tutub bunun. Sarıyacam.

Gedir tonzif və yod götürməyə. Kişi ufuldamaqda davam edir.

Qadın onun ayağını sarıyır. Kişi Qadının başını sıgallayır.

Qadın başını Kişinin dizinə qoyub pəncərəyə tərəf baxır.

Kişi Qadının saçından öpür.

Kişi. Mənim Madonnam...

Qadın. Mənim Riçard Girim...

Kişi. Mənim Şeron Stounum.

Qadın. Mənim Banderasım.

Pauza.

Qadın (*ayağa durur*). Gün çıxıb. Sizo gələcək günün səhəri atan mənə Günəşi bağışladı.

Kişi. Atam genişləndirdi.

Qadın. Kasıblığı ört-basdır etmək üçün ən orijinal yoldu... Görək indi sən mənə evliliyimizin ildönümü nə hədiyyə edə bilərsən?

Kişi. Bu sürprizdi. (*Ayağa durur və gəlib Qadını öpür.*)

Qadın. Allah axırından saxlasın.

Birdən Qadın pəncərəyə tərəf baxır.

Qadın. Orda kimə var.

Kişi. Harda?

Qadın. Orda. (*Küncü göstərir.*)

Kişi. Mən heç nə görmürəm.4

Qadın. Sən heç vaxt heç nə görmürsən.

Kişi. O kimdir ki?

Qadın. O odur.

Kişi. Necə yəni o odur.

Qadın. Sözdü də dedim. Orda heç kim yoxdur. Sadəcə mənə elə gəlir.

Kişi. Sənə həmişə elə gəlir.

Qadın. Necə yəni mənə həmişə elə gəlir. Demək istəyirsən ki, dəli olmuşam?!

Kişi. Mən belə demədim.

Qadın. Hər halda dediyindən belə çıxdı.

Kişi. Sözdən söz çıxarma.

Qadın. Düzünü bilmək istəyirsənsə, orda kimsə var.

Kişi. Kim var?

Qadın. Qumru quşları. Onlar sevgilidir. (*Gülür.*) Mən ondan utanıram.

Kişi. Utanırsan, get pəncərəni bağla.

Qadın. Get özün bağla.

Qapı döyülür.

Kişi. Get qapını aç.

Qadın. Özün get.

Kişi. Mənim ayağım ağrıyır.

Qadın. Bəs deyirdin ağrıyır?

Kişi. İndi ağrıyır.

Qadın. Demək istəyirsən ki, mən bağlayandan sonra ayağın ağrıdı?!

Kişi. Mən elə demədim.

Qadın. Hər halda demək istədin.

Kişi. Sənə söz çatdırmaq olmur.

Gedir qapını açmağa və qayıdır.

Kişi. Dilənçiydi.

Qadın. Nə istəyirdi?

Kişi. Deyir ki, oğlum türmədən təzə çıxıb. Mən də əhd eləmişəm ki, oğlum türmədən çıxanda, qapı-qapı düşüb dilənəcəm.

Qadın. Sən də inandın?

Kişi. İnanmamağa əsasım yoxdur.

Qadın. Pul verdin?

Kişi. Götürmədi, dedi ki, azdı və acıq cləyib getdi.

Qadın. Oğlu nə üstündə tutulub ki?

Kişi. Beş adam öldürüb.

Qadın (*təəccüblənir*). Camaatın kişiləri heç olmasa, adam öldürür.

Kişi. Bəlkə səndən başlayım.

Qadın. Məndən niyə? Onsuz da sizin əlinizdən özümü öldürəcəm. Atacam metronun altına.

Kişi. Tələs, orkestr metronun yanında durub səni gözləyir.

Pauza.

Kişi televizoru açır.

Qadın. Sən dalı açıq qızlara bax.

Kişi. Camaat Avropada kef cləyir.

Qadın. Biz o günləri görmədik.

Kişi. İstəsən görürsən!

Qadın. Onsuz da bir gün sizin əlinizdən qaçacam.

Kişi. Qaçmağa öyrəncolison.

Qadın (*əsəbiləşir*). Yəni də başladın?

Kişi (*taslim olur*). Yox, yox...

Qadın. Dayanan deyiləm... (*Ağlamsınır.*) Mən külbaş sənə görə bu günə düşdüm. Əgər sən ilan dilin olmasaydı... İndi öncir ağacının dibində oturub öncir yeyirdim. İndi öncir fəslidi. Yəqin həyatımızdəki öncir ağacı barlayıb.

Kişi. Mən niyə? Zəhmət çəkib, ayaqlarını örtəydin.

Qadın. Niyə örtürdüm ki, gül kimi ayaqlarım var. (*Ayaqlarını göstərir.*)

Kişi (*yumşalır*). Orası düzdür.

Qadın. İstəyirsən o da görsün?

Kişi. O, yəni kim?

Qadın. O də.

Kişi. Yox, istəmirəm. Bəs sən?

Qadın. Mən qorxuram.

Kişi. O hardan çıxdı e?..

Qadın. Bilmirəm... İstəyirsən danışım?

Kişi. Bir halda ki başlamısan, danış!

Qadın. Qısqanmazsan ki?

Kişi. Bir az. Bir də ki, bunun nə dəxli.

Qadın. Aha, demək istəyirsən ki, qısqanmazsan?

Kişi. Mən elə demədim. Sadəcə hisslər boyatlaşıb.

Qadın (*fikirli*). Boyatlaşıb. Mənə elə gəlir ki, o sonda heç zaman olmayıb.

Kişi. Nə olmayıb?

Qadın. O olmayıb. Daha doğrusu olub. O vardı. İstəyirsən danışım. (*Cavab gözləmədən davam edir, aktyor tam sərbəstdir:*)

– Sən işə gedəndən sonra mən həmişə pəncərənin yanında oturub, səni gözləyirəm. (*Təsviir olunan pəncərənin yanına gəlir.*) Darıxıram. Elə bil nəyisə gözləyirəm... (*Pauza.*) O, ağacın dibindən çıxdı. Yamaşıl rəngi vardı. Çox cəbəcər idi. Sürünə-sürünə gəlib, qapının ağzında dayandı. Qapını döyməyə başladı. (*Qapı döyülə bilər.*) Mən qorxumdan əsirdim. Sonra qapı öz-özünə açıldı. O sürünə-sürünə mənə tərəf gəlirdi. (*Burda ya rolunu aktyor oynaya, ya da personajlar özləri onu imitasiya edə bilərlər, ya da hadisələri tamaşaçının təsvirinə buraxmaq olar.*) Xırdaca gözləri vardı. O mənə baxırdı. Elə bil yalvarırdı. Gözləri bir zamanlar çimərlikdəki oğlanın gözlərinə oxşayırdı. Mən donub qalmışdım. Sonra o yalmanmağa başladı. Dili yapışqan kimi idi. Mən elə bildim ki, su istəyir. Ona su gətirdim. Ancaq içmədi. Sonra çörək verdim. Götürmədi. Bir müddət mənə baxdı. Mən də ona baxdım. Elə bil baxmağa ayrı yer yox idi. “Görən, o nə istəyir?” ürəyimdə fikirləşdim. Sonra ağlamaq səsi eşitdim. Elə bil kimsə adam kimi ağlayırdı. Sonra onun gözlərindən yaş axmağa başladı. O ağlayırdı. Mənim ona yazığım gəldi. O elə köməksiz və yazıq idi ki... Mən yavaş-yavaş ona tərəf gəldim və başını, üzünü sığallamağa başladım. Əvvəlcə ətim ürpəşdi. Sonra qorxum çəkilib getdi. Onun başını sinəmə sıxdım. O ağlamaqda davam edirdi, ancaq indi səsi çıxmırdı. Mənim ürəyim döyünürdü. Mən onu öpməyə başladım. O mənə daha bərk sarılmağa başladı. O mənim içimə girmək istəyirdi. Məni elə bərk qucaqlamışdı ki, son zamanlar məni kiminsə elə ehtirasla qucaqladığını duymamışdım. Mən onu sevməyə başladım. Elə bu zaman o əsməyə başladı və qollarını məndən çəkdi. Sonra yerə yığılıb qırılmağa başladı. O yerdə qırılırdı. Göz yaşları onu da, məni də boğurdu. Sonra o yox oldu. Hər şey mənə yuxu kimi gəldi... Mənə elə gəlir ki, onun yox olmasına səbəb mənim onu sevməyim oldu... O gündən sonra mən hər gün onun ağlayan səsinə eşidirəm, ancaq üzünü görə bilmirəm. Səninlə yatağa girəndə də elə bilirəm ki, o bizi görür... (*Pauza.*) O nə zamansa gələcək. Ona görə də səninlə bu evdən çıxmaq istəyirəm.

K i ş i. Tələdən qaçmaq olmaz... Ancaq düzünü bilmək istəyirsənsə... (*Pauza.*)

Q a d ı n. Hə, nə oldu?... Sözüünü de.

K i ş i. İnciməzsən?

Qadın çiyini çəkir.

K i ş i. Bu şizofreniya əlamətidir. Sənin təsvirlərin Hollivud kinolarından da irəli gedib.

Q a d ı n. Ancaq mən duyuram ki, o həqiqət buralardadır. Sənsə bunu duya bilməzsən. Çünki kişilər belə şeyləri heç zaman anlamır.

K i ş i. Sən allah, yadından çıxart bu cəfəng fikirləri. Bu, sadəcə sənin təxəyyülünün məhsuludur.

Q a d ı n. Ancaq o, gerçək idi. İlan kimi sürüşkəniydi.

Pauza.

Hərdən mənə elə gəlir ki...

K i ş i. Sənə elə gəlir ki, o Biseydir, dənizin qırağında durub səni gözləyir. Bunları azı əlli dəfə mənə demisən.... Və əgər düzünü bilmək istəyirsənsə, mən onu görmüşəm.

Q a d ı n (*təəccüblənir*). Sən onu görmüsən?

K i ş i (*başını ilə təsdiqləyir*). O kənardan durub sənə baxırdı. Deyəsən şəklini çəkirdi. Sonra üzünə başladı. O üzürdü. Birdən ürəyimdən keçdi ki, onu suyun altında boğum. Batım və çıxmayım.

Q a d ı n. Və sən?

K i ş i. Bəlkə də mən onu dəyişdirə, başa sala bilərədim. Ancaq vaxtım, daha doğrusu, cəsarətim çatmadı.

Q a d ı n. Halbuki dəyişmək elə də çətin deyil.

K i ş i (*həyəcanlı və əsəbi*). Bilirəm, indi deyəcəksən ki, insan bioloji varlıq kimi dəyişməyə məhkumdur... Nə bilim, nə. Ancaq yadından çıxarma ki, həmin fikirlər mənə məxsusdur.

Q a d ı n. Onda, zəhmət çək dəyiş!

K i ş i. Bu saat! Ancaq bir şərtlə ki, gözlərini yumasan və mən deyənə kimi açmayasan.

Qadın gözlərini yumur. Kişi pəncərəni şifondan götürür, geyinir. Şkafdan şampan şorabı çıxarır, bokalları və şorabı stolun üstünə qoyur. İşıqları söndürür. Şam yandırır.

K i ş i. İndi gözlərini açma bilərsən! (*Qadın gözlərini açır*). Mən sizi restorana dəvət edirəm, xanım.

Q a d ı n. Restorana?

K i ş i. Bəli, restorana. (*Stolu göstərir.*) Bu mənim sürprizimdir. Biz restoranı evimizdə düzəldəcəyik.

Kişi. Düzdür, biz indi hansısa restoranın eyvanında və üzü dənizə tərəf oturmayacağıq, dənizdən əsən meh kandelyabrların işığını əsdirməyəcək. Ancaq bugünkü gecə hökmən bizim yadımızda qalacaq.

Qadın (*gülür*). Bəs, ofisiant.

Kişi. Ofisiantımız da var. Sən darıxma, mən bu saat.

Kişi cibindən "babočka" çıxarıb boğazına bağlayır.

Kişi. Bu da ofisiant. (*Özünü podiumdakı kimi nümayiş etdirir. Qadın heyran-heyran ona baxır.*)

Kişi boşqabları stola düzür. Çörək gətirib doğrayır, Qadın isə bu zaman musiqi taktı altında özünün fırlanır, zümzümə edir. Kişi soyuducudan pendir-çörək, kolbasa çıxarır və deyir.

– Bu bizim "xolodnumuz". İsti xörəyi də indi qazın üstünə qoyacam.

Kişi (*şampan şərabı süzür*). Şərəfə!

Qadın. Şərəfə. (*Onunla toqquşdurur.*)

Kişi siqaret çıxarır. Qadına təklif edir və Qadının siqaretini yandırır.

Qadın bir qullab alan kimi öskürür. Kişi onun kürəyinə vurur.

Su dalınca qaçır. Qadın özünə gəlir və boşluğa (pəncərəyə tərəf) deyir.

Ah, sən gəldinmi, əzizim! Mən səni çox gözlədim. Səni gözlərdən tanıdım. Sən məni rəqsə dəvət edirsən?

(*Guya onunla rəqs edir.*) İndiyə kimi hardaydın? ("A", *guya cavab verir.*) Harda? Narodnı Zbroksoda? ("A", *guya təkrar edir.*) A... Mrojekin vətəninə?! Ah, nə gözəl. Onda sən terroçusan? ("A", *guya ona qulaq asır.*) Ancaq burda hamı antiterrorçudur.

Pauza.

Qadın. O qədər miskin bir həyat. Narodnı Zbroksa yaxşıdır, yəqin. Orda hamı azaddır.

Pauza.

Məni aparmaq isətiyirsən? Yox, yox, hara? Mənim ərım var.

Qadın, guya torəddüdü edə-ədə, hom də onunla birgə rəqs edə-ədə səhnədən çıxır. Bu zaman Kişi əvvəlki paltarında gəlir.

Boğazında babočka yoxdur. Qadını görməyəndə təccüblənir.

Kişi. Ey, əzizim, hardasan? (*Səs gəlmir.*)

Pauza.

Anladım. (*Baboçkanı cibindən çıxarıb boynuna taxır. Ofisiat rolunda stula tərəf müraciətlə, guya orda Qadının əri oturub*). Bağışlayın, xanımınız dedi ki, onu gözləməyəsini, o bir daha geri qayıtmayacaq.

Qadın gözüyumulu rəqs edə-ədə gəlir. Gözləri yumuludur.

Kişi onun qabağına gedir. Qadın ona dəyir.

Qadın gözlərini açır.

Qadın. Ah, əzizim, səndən ötrü darıxdım. Hardaydın? Narodnı Zbroksoda?

Kişi təəccüblənsə də, heç nə demir və onlar rəqsi davam etdirir.

Kişi (*Qadının saçlarının ətrini ciyərlərinə çəkir*). Yənə də mənim xoşladığım ətri vurmusan... Saçların yüngül dənizdən əsən mehi xatırladır.

Qadın (*nazlana-nazlana*). Oy kirpiklərin üzümü qıdıqlayır. Elə-mə...

Kişi. Çoxdandır sənin qarderobunu təzələmirik. İndi gödək gecə köynəkləri dəbdədir. Onları hər gün reklam edirlər.

Qadın (*onun saçlarını qarışdıraraq*). Saçların gödək olanda sən daha şirin olursan.

Bir an belə dayandıqdan sonra Kişi başını aralayır və Qadının gözlərinə baxaraq deyir.

Kişi. Bəlkə, yataq otağımızı dəyişək. Küçədə gedən maşının işıqları mənə hövsələdən çıxarır...

Qadın. Əvvəllər hər ikimiz bu işıqları sevirdik, xüsusən də sən... (Pauza.) Gecə işığının altında bir-birimizi əzizləməkdən zövq alırdıq.

Kişi. Mən həsrətlə gecənin düşməsinə gözləyirdim, sənin bədəninin boyazlığını görmək üçün... (Pauza.)

Onlar ayağa durub, horosi otağın bir küncünə gedir.
Söz tapırmışlar kimi, barmaqlarını oynadır, stolun,
yaxud möhəccərin üstünü qurdalayır...

Qadın. Gəlsənə, səyahətə gedək. (Statiklik dinamiklik və canlılıqla əvəz olunur.)

Kişi. Əla fikirdir... Ancaq hara?

Qadın. Narodnı Zbroskoya.

Kişi. Ora haradır elə?

Qadın. Qərribə yerdir. Merigil oradan təzəcə qayıdıb.

Kişi. Meri kimdir?

Qadın. Məryəmi deyirəm də. Orada hamı onu Meri çağırırmış. Bilirsən nə deyir?... Ora qərribə adamlar gəlir. Hamı adını dəyişir. Uydurma ad qoyurlar. Kim nə istəyir danışır. İstəyirsən biz də ora gedək? Ancaq bir aydan sonra qayıtmalıyıq. İstəyirsən?

Kişi. İstəyirəm. Ancaq bu dəfə ayrılıqda, lakin həmin yerə. Yəni...

Qadın. Yəni?

Kişi. Yəni oyun oynayaq.

Qadın. Oyun?... (Pauza.) Onların əvvəli-axırı olmur.

Kişi. Qəfil başlayan və qəfil kəsən yağış kimi.

Qadın. Bəs uşaqlar?

Kişi. Qoy onlar öz oyunlarını oynasınlar. Hərənin öz oyunu olmalıdır.

Qadın. Onda oynayaq. Özü də təptəzəsini. (Sevincək ayağa durur, Kişinin də əlindən tutub qaldırır.)

Kişi (sevinə-sevinə). Mən və sən hər ikimiz başqa-başqa təyyarələrdə və başqa-başqa günlər eyni yerə uçuruq.

Qadın. Uçuruq.

Kişi. Və orada tanış oluruq.

Qadın. Təsədüfən...

Kişi. İstəsən, adımızı da dəyişərik. Məsələn, Lalə – Li-Li, Mikayıl – Mi-Mi.

Onlar gozişo-gozişo dialoqları davam etdirirlər.

Kişi. Bizi bir-birimizə təqdim edərlər.

Qadın. Peşəmizi də dəyişə bilərik.

Kişi. Onsuz da hər şey müvəqqətidir.

Qadın. Yeni tanışlar taparıq.

Kişi. Onları heç axtarmaq da lazım deyil.

Qadın. Sonra bir-birimizə onlar haqqında danışarıq.

Kişi. Ancaq ətrafdakılar bizim ər-arvad olduğumuzu bilməməlidirlər.

Qadın. Oxşar soyadlar o qədərdir ki...

Kişi. Heç kim buna fikir verməz.

Qadın. Birdən hər şey dəyişsə necə?

Kişi. Kodeks hazırlayırıq.

Qadın. Hər ikimizcün və heç kim o kodeksdən kənara çıxma-malıdır.

Kişi. Gəl əvvəldən heç nəyi mütləqləşdirməyək.

Qadın. Ancaq adamlar tez dəyişəndir.

Kişi. Biz ki bir-birimizi sevirik.

Qadın. Sevirik. Onda...

Kişi. Onda...

Qadın. Birincisi, ayrıca gedirik.

Kişi. İkincisi, eyni mehmanxanada, ancaq ayrı-ayrı otaqlarda qalırıq.

Qadın. İstirahətin bütün nemətlərindən istifadə etmək şortilə.

Kişi. Üçüncüsü, bir-birimizi qınamalı və sənəməməliyik.

Qadın. Bir-birimizi mühakimə etməməliyik.

Kişi. Dördüncüsü, müəyyən vaxtlarda və yalnız təəssüratla-rımızı bölüşmək üçün görüşürük.

Qadın. Bu oyun bizə lazım idi, ya yox, bunu soruşmuruq.

Kişi. Beşincisi, hər şey öz yerinə qayıdır və birlikdə evə uçuruq.

Qadın. Həmişə və hər zaman dördüncü punktu yaddan çıxar-mırıq.

Kişi. Qayıdandan sonra hər gecə bir-birimizlə keçirdiyimiz günlər, adamlar barədə danışırıq, dəniz کنارından yığdığımız balıq-qulağılarından gələn səslərə qulaq asırıq. Çox gözəl və romantikdir deyilmi?..

Qadın. Əladan da əladır... (Pauza.)

Qadın. Ah... Nardoni Zbroskon... Dəniz... Mən həmişə bunu arzulamışam.

Kişi. Ora reyslər həftədə iki dəfədir. Mən dördüncü, sən altıncı gün uçursan... Məndən iki gün sonra.

Qadın. Ancaq yadında saxla ki, son gələn bərk gələr. Olsun. Ancaq dördüncü bəndi yadından çıxarma.

Son sözləri deyə-deyə onlar çarpayuya yaxınlaşırlar.

Kişi. Getdik. (Qadını qucaqlayır. Hər ikisi sevinclə çarpayuya atılır.)

İşıqlar sönmür. Birinci hissə başa çatır.

İKİNCİ HİSSƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Boş sahə. Diktorun səsi: "Sənişin gözləyənlərin nəzərinə: Birebicanndan gələn 751 sayılı təyyarə 10 dəqiqə bundan əvvəl Narodni Zbroskonun hava limanında yerə enib".

Səhnəyə Li-Li daxil olur. Əlində səfər çantası var. Li-Li sağ küncdəki qapıya gedir. Sağ küncdəki qapı mehmanxana otağının qapısını əvəz edir.

Sonra Mi-Mi gəlir. Onun da əlində səfər çantası var.

Mi-Mi sol qapıya tərəf gedir.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Ehtimal olunan çimərlik. Stol, iki stul. Kölgəlik.

Pauza.

Sol tərəfdən Mi-Mi yay paltarında, çiynində dəsmal gəlir. Mi-Mi çimərlikdə ehtimal olunan personajlara salam verir.

Saljur, saljur, saljur... O, olını gözünün üstünə qoyub tamaşaçılara tərəf baxır və deyir. Buraların mənzərəsinin gözəlliyi adamı valeh edir. Bir tərəf meşə, bir tərəf dəniz.

Baxdıqca doymaq olmur... Dənizin səsi gəlir...

Pauza.

Ehtimal olunan personajın dediklərinə reaksiya verir.

Tamamilə doğrudur. Bu gözəlliyi görmək üçün uzun bir yol gəlməyə dəyərmiş. Səhnənin arxasından Li-Li yay (bağ) paltarında, başında şlyapa, çiynində dəsmal səhnənin sol küncünə tərəf, yəni dənizə gedir.

Li-Li (onu salamlayır). Saljur!

Mi-Mi. O... Siz Birebicanlısınız? (Təəccüblə soruşur və cavab gözləmədən.) Mən... Mənim adım Mi-Midir. Özüm də geoloqam...

Li-Li. Mi-Mi... (Pauza.) Geoloq... Mənim adım Li-Lidir, özüm də ürək həkimiyəm...

Mi-Mi. Ürək həkimi... Mənə elə gəlir ki, qadınlar anadan-gəlmə həkimdirlər. Hətta... Mən deyərdim ki, dərmandırlar... Kişilərin dərmanı...

Li-Li. Oy, nə gözəl etiraf... Siz çox alicənabsınız... Onda mən belə başa düşürəm ki, siz bir geoloq kimi həmin dərmanların axtarış tapılmasında çox yaxından iştirak edirsiniz!

Mi-Mi. Bu, biz kişilərdə adətdir.

Li-Li. İcazə verin, etiraz edim. Kişilər hamısı eyni cür olmur. Məsələn, burda biri var. Uğursuz bir diplomatdır. Axsama kimi həyat yoldaşı ilə mübahisə edir. Ancaq arvadı deyir ki, heç şalvarının qabağını da düz-əməlli bağlaya bilmir... (Gülür. Mi-Mi də gülür.)

Mi-Mi. Oh, sizin gülüşünüz... Li-Li onun ağzından çıxan sözləri ehtiras və sevinclə gözləyir... Sizin gülüşünüz adamı valeh edir. Adınızı da gözləyir... Əgər adınızı deməsəydiniz, elə bilərdim ki, italyansınız.

Li-Li. Siz haqlısınız. Məndə italyan qanı var. Atam türk, anam rus, ana babam isə italyandır. Ancaq adı mənə babam verib. Bu bizdə dəbdədir. Uşağa adı babalar verir.

Mi-Mi. Babanızın zövqünə qibtə etmək olar.

Li-Li (sevinclə firlanır). Buralar doğrudan da gözəldir. Dəniz adama ləzzət ələyir. Hələ dəniz qumunu demirəm. Adamın bütün bədənini qızdırır. Elə bil onillərin soyuğudur canımdan çıxan...

Mi-Mi. Bənzərsiz mənzərə!

Li-Li (guya balıqqulağı yığır). Mən bu yekəlikdə balıqqulaqları görməmişdim. (Əlindəki balıqqulaqlarını oynadır.) Həyat yol-

daşımlla şərtləşmişik ki... *(Sözünü yarımcıq kəsir... axı şərtləşiblər ki, yeridən tanış olsunlar.)* Keçmiş həyat yoldaşımlla... onlardan kolleksiya toplayaçaq. Axı balıqların da dişisi, erkəyi olur...

Pauza.

Mi-Mi. Adamın sizin topladığınız balıqqlağlarına paxıllığı tutur... Bəlkə bir zamanlar onlar da erkək olublar...

Li-Li *(qəmgin)*. Onlar, bəlkə də bir zamanlar qorq olmuş gəmi-lərin sakinləri olub...

Mi-Mi. Bu sözlər mənə necə də tanış gəlir.

Li-Li. Yəqin, nə zamansa, siz onu eşitmisiniz... Hələ bəlkə də nəzərdə de olmuşunuz.

Mi-Mi. Ömrümdə bir dəfə də olsun, dəniz görməmişəm...

Li-Li. Ancaq neçə gündür ki, sizə fikir verirəm, siz çox gözəl üzürsünüz. Mənə elə gəlir ki, siz dəniz adamısınız.

Mi-Mi. Komplimentlərə görə çox sağ olun... Ancaq, doğrudan da, mən dənizi ilk dəfədir ki, görürəm.

Li-Li. Hər halda siz özünüzü çoxbilmiş kimi aparırsınız... Özü də qadınlarla da aranız sazdır. *(Barmağı ilə hədələyir.)* O günü fikir verdim, siz qaradınmız birisilə söhbət edirdiniz... Düzü, sizə acıgım tutdu. O kimdir axı, adamayovuşmazın biri. Əyri ayaq, nazik dodaq, xırda göz, sinəsi də ki... fu... Elə bil qadın yox... ikilik taxtadır... Bilə-siniz ki, o cür qadınların təkəli yox, elə dəriləri də acı olur.

Mi-Mi. Tamamla doğrudur... Düzünü bilmək istəyirsinizsə, o özü mənə "qabırğa" olmuşdu, canımı ondan birtəhər qurtardım. *(Gülür.)* Sizinə onu qısqanmağın mənə ləzzət eləyir. Boynuma alım ki, sizə yaxınlaşmağa cürətim çatmırdı. Bu gün özümə söz verdim ki, nəyin bahasına olur olsun, sizinlə tanış olacağam... Yaxşı ki, siz buna imkan yaratdınız... *(Reverans edir.)* İcazə versəydiniz, sizi stola dəvət edərdim.

Li-Li. Siz əsil centlmensiniz. *(Şlyapasını çıxarır və stula oturur.)* Siz də öyləşin.

Mi-Mi. Təşəkkür edirəm. Sizin kimi gözəl bir Qadın üçün mən saatlarla ayaq üstündə durmağa hazıram. Lakin oturmaq da pis olmazdı... *(Oturur.)*

(Bu hissədə Mi-Mi ehtimal olunan bardan içki götürə bilər.)

Mi-Mi. Buralar barədə nə deyə bilərsiniz?

Li-Li. Oh, çox gözəldir. "Narodni zbroška" doğrudan da adına layiqdir. İnsanlar burda çox azaddırlar. Bəzən mənə elə gəlir ki, cənnətə düşmüşəm.

Mi-Mi. Hə, doğrudan da cənnətməkdir.

Li-Li. Siz hələ nə görmüsünüz ki, bura gəlmək istəyən, bir də geri qayıtmaq istəmir. Hələ dənizi demirəm. Necə də dalğalanır. Ehtirash adamlar kimidir...

Mi-Mi. Sizin gözləriniz dənizi xatırladır, saçlarınız isə Günəşi.

Li-Li *(guya utanır və söz arasına söz qatır)*. Buraları mənə göstərməzsinizmi? Mən bilən bir neçə gündür ki, buradasınız.

Mi-Mi. Dedim axı, mənim adım Mi-Midir. Daha rəsmiyyətçilik niyə?

Li-Li. O, anladım. *(Mi-Minin qoluna girir.)*

Mi-Mi *(əli ilə yolun açıq olduğunu göstərir)*. Böyük məmnuniyyətlə.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Dənizin səsi və boş səhnə. Səhnənin arxasından stolüstü tennis oyununun səsi gəlir, onun arxasında isə səhnəyə Li-Li daxil olur. Dəsmalla üz-gözünü silə-silə golib stolun arxasında oturur. Ofisiant ona kokteyl gətirir.

Mi-Mi *(Li-Liyə)*. Yaxşı tennis oynayırsınız.

Li-Li. Mənə elə gəlir ki, siz neçə gündür ki, qəsdən mənə udursunuz. Bu gün isə xüsusən... Səbəbini bilmirəm. Hər halda bu mənimçün xoşdur... *(Stula oturur.)*

Mi-Mi *(guya ki, onun sözlərinə əhəmiyyət vermir)*. Dəniz bu gün necə də sakitdir. *(Li-Li ilə üzbəüz stula oturur.)* Lap sizin sifətinizin ifadəsinə oxşayır. Sakit və duru. Ləpələri isə saçlarınız kimi yüngülcə dalğalanır.

Li-Li. Komplimentə görə sağ olun.

Mi-Mi *(çəxmənəli)*. Deyirlər ki, compliment duvağın üstündən öpüş kimi bir şeydir.

Li-Li. Kim deyibse, gözəl deyib. *(Gülür.)*

Mi-Mi. Ancaq sən mənə birçə öpüşü də qıymırsan. Gətməyimizə saatlar qalıb, sənə hələ də məni xoşbəxt eləmək istəmirsən.

Li-Li (gülür, ayağa durur). Kişini xoşbəxt edən qadındır, eləmi? Ancaq siz kişilər bunu heç zaman boynunuza almırsınız... Naşükürlər... *(Ehtimal olunan "cütlük" səhnədən keçir və Li-Li onları göstərərək)* davam edir. Onlar necə də xoşbəxtdirlər. Adamın lap paxıllığı tutur.

Mi-Mi. Doğrudan da elədir. İnsanın xoşbəxt olması üçün çox az şey lazımdır...

Pauza.

Li-Li (şən ovqatda). Mənim mehmanxana otaqlarında qalmaqdan xoşum gəlir. Artıq ikinci gündür ki, mən elə buradaca, dənizin sahilindəki bax o çadırdə qalmağa üstünlük verirəm. *(Əli ilə göstərir.)* Gecə dənizin və dəniz quşlarının səsinə eşitmək mənə ən gözəl musiqini xatırladır.

Mi-Mi. Yəralı yerimə toxundunuz. *(Romantik ovqatda davam edir.)* Bilmək istəyirsinizsə, mən gecələr öz otağımdan sizin çadıra necə incə yerləşə girməyinizi müşahidə edirəm və səhərə kimi sizinlə birlikdə dənizin səsinə qulaq asıram. Bəzən mənə elə gəlir ki, dənizin yox, sizin sakit nəfəsinizi hiss edirəm. Gecələr sizi yuxumda görürəm. Mən sizə yaxınlaşıram, ancaq siz yox olursunuz... İlğim kimi... Sizə əlim çatmır...

Li-Li. Oh, necə də xoş, necə də ovsunlu sözlərdir. Çoxdandır ki, bu cür gözəl sözlər eşitməmişdim.

Mi-Mi. Siz buna layiqsiniz. *(Onun əlindən tutur.)*

Li-Li əlini onun əlindən çəkir. *Mi-Mi* yenidən onun əlindən tutur.

Li-Li utansa da, etiraz etmir. Onlar ayağa dururlar. Həzin musiqi çalınır. Onlar musiqinin müşayiəti ilə rəqs edə-edə sağ tərəfdəki qapıya, yəni səhnənin çıxışına doğru gedirlər. Çıxış *Li-Li*-nin çadırının qapısını əvəz edir... Çıxışda palma ağacı var.

Li-Li qapının ağzında dayanır. *Mi-Mi* ona baxır, əlini əlindən çəkmək istəmir.

Li-Li içəri girir və bir əlini çöldə saxlayır. *Mi-Mi* onun əlindən tutub içəri keçir. İçəridən, yəni çadırı təsəvvür etdiyimiz yerdən *Li-Li*-nin səsi gəlir. Onun səsinə musiqi müşayiət edir. *Li-Li*-nin səsi Oh... *Mi-Mi*... yox... lazım deyil...

Mi-Mi-nin səsi. Mən hətta dənizin qırağında olanda da, dənizin yox, yalnız sənin nəfəsinə duyuram, onu içmək istəyirəm. Sən yuxularımdasan...

Li-Li-nin səsi. Oh... Necə də gözəl sözlərdir... Yox... *Mi-Mi*... lazım deyil... qıxdığım gəlir... Kişilər hamısı belə... Ah hiyləgər. Bu da mənə bir oyundur. Ona görə mənə uduzdun... Sən mənə zorlamaq istəyirsən... De ki, zorlamaq istəyirsən... Deməsən də, məqsədini başa düşürəm... Ay tülkü... *(Səs kəsilir. Musiqi davam edir...)*

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Mi-Mi və *Li-Li* səhnəyə daxil olur. Onlar əl-ələ tutublar.

Li-Li. Adam heç dənizdən ayrılmaq istəmir.

Mi-Mi. Heyif ki, istirahətimin sonuna cəmi 3 gün qalır.

Li-Li. Mütləq getməlisənmi?

Mi-Mi. Özge çıxış yolum yoxdur. Biletimi almışam. Bileti isə geri götürmədiklərini özün bilirsən. Burada hamının vaxtı bir aydır.

Li-Li (ah çəkir). Təəssüf... Biz hələ indi-indi bir-birimizi tanımağa başlamışdıq. *(Pauza.)* Gəl qurtaraq bu qanqaraldıcı söhbətləri. Qarşıda hələ 3 gün var, ondan ləzzət almaq lazımdır. Getdik...

Mi-Mi çadıra tərəf çəkir. Səhnə arxasından gülüş və öpüş səsləri.

ALTINCI ŞƏKİL

Ay-ulduluz gecə.

Kişi və Qadın əvvəlki qıyafədə, bir-birlərini görən kimi uşaq kimi sevinirlər. bir-birlərinin əlindən tutub fırlanırlar, çox incə öpüşürlər. Gülə-gülə bir-birlərinə aman vermədən danışirlər. Hər ikisinin əynində yay köynəyi və şortik var. Dialoglar əvvəldən axıra kimi şən ovqatla müşayiət olunur.

Qadın. Dördüncü bəndi yadından çıxarmamısan ki?

Kişi. Bir-birimizi qınamamalı və...

Qadın. Təhmətləndirməməliyik...

Kişi. Birinci sən başla!

Qadın. Yox, birinci sən!

Kişi. Yox sən...

Qadın. Nə deyim... Mənimki əsil centlmendir. Onda kişilərə lazımlı olan hər şey var.

Kişi (*incik*). Deyirsən, yəni...

Qadın. Ey... Dördüncü bənd!

Kişi. Anladım, anladım... (*Siqaret yandırır.*) Hər şey o saat gözlərindən bilinir. Sən xoşbəxt olanda gözlərin par-par parıldayır. Saçının tumarından hər şey aydın olur.

Qadın. Saçları qapqara gecə rəngidir. Bədəninin özölələri antik pahləvanları xatırladır. (*Qadın bu sözləri deyib hərəkət və lap yaxına gələrək, Kişinin köynəyindən tutaraq şəp və qayğısız halda.*) Bəs səninki? (*Əlini Kişinin sinəsinə vurur, saçını qarışdırır.*) Pis deyil, ha. Gözləri...

Kişi. Elə demə, adamın gülməyi tutur. Necə yəni mənimki, səninki. Elə bil nəyisə şərqli yığmışıq, indi bölürük.

Qadın (*bərkdən gülmür*). Bəlkə qışqırırsan?..

Kişi. Yox, əlbəttə, yox, sadəcə...

Qadın. Sadəcə, həmişəki kimi dəyişmək istəmirsən. Kəndçi ki, kəndçi...

Kişi. Sadəcə, sən xoşbəxtliyin mənə ləzzət eləyir.

Qadın. Li-Lidən danışsana...

Kişi. Li-Li. (*Pauza.*)

Qadın. Hə, nə oldu, danışsana...

Kişi. "Li-Li". Sən bu sözləri deyəndə elə bil, onun adının hərflərini bala batırmısan və dodaqların onu yalayır. Sən ancaq "Li-Li" de və heç nə soruşma.

Qadın. Ancaq "Li-Li". Əclaf! (*Gülmür.*) Deməli, hər şey əladır. Ancaq başqa vaxt boynuna almazdın. Bax, buna deyərəm, əsil oyun...

Kişi. Əladan da əla. Mən, elə bil, təzə həyata başlamışam. Gözəllik, ləzzət burulğanında üzürəm. (*Əllərini qanad kimi açaraq fırlanır.*) Doğrudan da azadlıq hər şeydən üstündür. Bircə dəfə dəyişmək yetərlidir ki, azadlığın dadını duysan.

Qadın. Biz hər gecə...

Kişi. Başa düşürəm. Qaraşınların hamısı Dekamerondan çıxıblar.

Qadın. Oh, elə demə, adamın utanmağı gəlir. Demək istəyirəm ki, biz hər gecə çadırdan çıxıb, dənizin kənarı ilə gəzirik, dənizin sakitliyinə, balıqqulağılarından gələn səslərə qulaq asırıq...

Kişi. Biz isə hər gecə balkondan öz ulduzumuzu axtarıyıq. Mən sənə ulduzunu da axtarıram. Və hərdən gülməyim gəlir. Biz cəmi bir-birimizdən 100 metr aralıda yaşayırıq və o qədər xoşbəxtlik ki...

Qadın. Bəy... Yox, yox... Səni, sizin balkonunuz da var?

Kişi. Bəli, bəyən, pardon... Sənə, özü də iki dənə.

Qadın. Deməli, hər şey gözəldir...

Kişi. Hər şey...

Qadın. Təbrik edirəm. Mən istəyirdim ki, bizim hər ikimiz üçün yaxşı olsun. Deməli, yaxşıdır.

Kişi. Mən də istəməzdim ki, səndən yaxşı olam. Ancaq dördüncü punktu yadımdan çıxarma ha... (*Sevincək deyir.*) Li-Li dalgaya, dəniz ulduzuna oxşayır...

Qadın. Qırmızı, yoxsa bənövşəyi?

Kişi. Onda rənglərin hamısından var. Saçları qıpqırmızı çay kimi, dodaqları al-mərcan kimi...

Qadın. Mi-Mi əsil şairdir.

Kişi. Sən isə onun ilham pərisi... Demişdim axı, ilham pərim əzəl-axır kiminsə başına qonacaq. (*Gülmür.*)

Qadın. Deməli, hər şey yaxşıdır.

Kişi. Əladır.

Qadın. Bizim daha üç günümüz qalır. Onu necə lazımdır elə də keçir. O mənə dedi ki, mən çox dərin sirlərdən ağah edəcəm.

Kişi. Yəqin sən mənə sonra bu barədə danışsan.

Qadın. Əlbəttə. İnanıram ki, sən də mənə qıpqırmızı çayından, al-mərcanından danışsan.

Kişi. Deməli, istədiyimiz alındı. Heç nəyi fikirləşmə. Dördüncü punktu üstündə də baş sındırmağa dəyməz... (*Qadının əlindən tutur.*) Bəlkə bu şərafə viski içək.

Qadın. Viski? Fu... Çox geridə qalmış adamsan. O mənə ən yaxşı tekilaya qonaq eləyir.

Kişi. Centlmənlərdə bu adətdir...

Qadın. Deməli, təyyarədə görüşənədək.

Kişi. Görüşənədək.

Onlar sevinə-sevinə ayrılırlar. Hərəsi səhnənin bir küncünə gedir.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Təyyarə səsi.

Səhnə. Həmin mənzil. Bizə tanış olan çarpayı, tumba və gecə lampası.

Kişi və Qadın əllərində səfər çantası. Onlar danışmadan yavaş-yavaş ayaqqabılarını soyunurlar. Hərəsi çarpayının bir tərəfində oturur. Hardansa onların istirahətə olduğu zaman çalınan musiqi səsi gəlir.

Hər ikisi dinləyir. Sonra musiqinin artan səsinə uyğun olaraq eyni zamanda ayağa qalxırlar və bir-birlərinə tərəf gəlirlər. Ovqatlarına uyğun bir-birindən tutub rəqs edirlər. (Hərəkətlər statikdir.) Qadın başını Kişinin çiyninə qoyur. Bir an keçdikdən sonra (tamaşaçının hövsələsi çatana qədər) Qadın başını qaldırıb, "Mi-Mi" – deyir.

Kişi. Li-Li.

İşıqlar musiqinin azalan sədaları altında sönür.
Sonluq başqa cür təkrar olunur.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Qadın və Kişi içəri girir. Hərəsi öz çantasından balıqçulağı çıxarıb tumbanın üstünə qoyur. Sonra Qadın evə baxır. Guya ki, ona tanış deyil. Tumbanın siyirməsini çəkib, ora göz gəzdirir. Saat gecə 12-ni vurur. İstirahətə olduqları zaman çalınan musiqi. Onlar dinmədən bir-birinə tərəf gəlir və rəqsə başlayır. Sonra Kişi öz çantasından şampən çıxarır. Bokallara süzür.
Bokalları götürürlər.

Kişi. Dostluğumuzun sağlığına, Li-Li!
Qadın. Şərəfə, Mi-Mi!

Sonra Qadın çantasından banka çıxarır. Buterbrod düzəldir və ona verir. Kişi ona buterbrod düzəltməyə kömək edir. Əlləri onun əllərinə toxunur. Onların dodaqları qeyri-ixtiyari bir-birinə tərəf dartınır, öpüşürlər. Sonra onlar paltarlı-paltarlı çarpayuya yığılırlar. Paltarlarının düymələrini dolaşıdır-dolaşıdır, tələm-tələsik soyunurlar (prosesin axıra qədər davamı vacib deyil).
Lampanı söndürürlər... Pauza...

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

İşıqlar yanır. Onlar Kişinin birinci hissədə düzəltdiyi "yalançı" restoranda oturlublar. (Tamaşaçıda belə ovqat yaranı bilər ki, onlar heç yerdə getməyiblər.) Yenidən şampən içirlər, siqaret yandırırırlar. Bir-birlərinə baxırlar.
Bir anlıq pauzadan sonra. Qadın deyir:

Qadın. Sən bilən onlar qayıdandan sonra nə olacaq?
Kişi. Onlar yaqın hər şeyi başa düşüblər. İndən sonra nə etmək olar ki?!

Qadın. Həmişə nəysə etmək olar. O (Mi-Mi) indi hər şeyi olduğu kimi saxlaya bilməz. Onun üzünə baxmaq kifayətdir ki, bunu başa düşsən.

Kişi. Mən şübhə etmirəm ki, o da (Li-Li) hər şeyin belə qalmasını istəməzdi. Onlar hər ikisi bunu başa düşdü. Və onların nə edəcəklərini təsəvvür etmək elə də çətin deyil.

Qadın. Düz deyirsən. Bu elə də çətin deyil. Mən onların nə edəcəklərini görürəm.

Kişi. Yəqin onlar da bizim kimi yatmayıblar və gözlərini bir-birindən gizlədə-gizlədə söhbət edirlər. Artıq onlar bir-birinə deməyə söz tapmırlar. Yəqin ki, məhz o, bir Kişi kimi təşəbbüs götürüb ayağa duracaq (stuldan durub, küncdəki çarpayının yanına gedir. Tumbanın siyirməsini açır), yeşiyi açacaq, göy qabdakı dərmanı götürəcək. Bax belə, bax...

Tumbanın siyirməsindən qutunu götürür. (onun yanına gəlir, qutunu onun əlindən alır)

O dərmanların hamısını bax beləcə sayacaq və yarımbarı böləcək. Çünki bu cür məsələlərə həmişə o baxır. Axı o evdə Qadındır. Hərəyə 16 dənə. (Dərmanların yarısını ona verir.) Qadın ilə Kişi danışa-danışa çarpayuya oturlurlar.

Kişi. Onlar dərmanları iki-iki, tələmədən, bir-birlərini gözləyə-gözləyə atacaq, üstündən isə su içəcəklər.

Qadın. Dərmanlar yaqın acıdır?

Kişi. Yəqin ki, turşdur.

Qadın. Hə, bəlkə də, turşdur...

Pauza.

Onlar dərmanları yavaş-yavaş atırlar, üstündən də qurtum-qurtum su içirlər.

Pauza.

Kişi. Sonra onlar çarpayuya uzanacaq.

Qadın. İşığı söndürəcəklər. Allah bilir niyə?

Kişi. Onu kim bilsin. Yəqin ki, bir daha ayılmamaqçün... Günəş bir də onların gözünə düşməyəcək.

Qadın. Külək qumu onların gözlərinə doldurmayacaq.

Kişi. Onlar bütün bu xatirələri özlərilə aparacaqlar...

Qadın. Onlardan ayrılmamaqçün. Və... və bir daha dəyişməməkçün.

Kişi. Ona görə də onlar işığı söndürəndən sonra qucaqlaşacaqlar. Bilirəm, dəqiq bilirəm ki, qucaqlaşacaqlar. (Qadına tərəf dönür, Qadın da ona tərəf dönür.)

Onlar ayaq üstə də, yəni çarpayısız, bir-birinə dayaq olmaq üçün də qucaqlaşa bilərlər. O zaman dialoqlar dəyişməli və təxminən belə olmalıdır.

Kişi. Sonra onlar qucaqlaşacaq.

Qadın. Bir-birinə dayaq olmaq üçün.

Kişi. Bir-birilərini ömürlük itirməmək üçün...

Qadın. Qaranlıqda... (Əlləri ilə onu qucaqlayır və sağ əlini tumbanın üstündəki lampaya aparır və onu söndürür.) Bax belə, eləmi?

Kişi. Belə!

SON

martın sonu, 2000 – mayın sonu, 2004

MÜNDƏRİCAT

	Aslan Qəhrəmanlı	
İfritə		7
	Mustafa İskəndərzadə	
Səni kim unudar... ..		30
	Arif Abdullazadə	
Aqillər		112
	İnqilab Nadirli	
Sınaq		163
	Elçin	
Qatil		244
	Hidayət	
Məni qınamayın		302
	Əli Əmirli	
Köhnə ev		360
	Kamal Abdulla	
Hərdən mənə mələk də deyirlər		406
	Mənzər Nigarlı	
Qara örpək		427
	Elçin Mehraliyev	
Yurd yeri		461
	Firuz Mustafa	
Müqəvvə		497
	Əmir Pəhləvan	
İnsan və iblis		521
	Elçin Hüseynbəyli	
İki nəfər üçün oyun		558

**AZƏRBAYCAN
DRAMATURGIYASI
ANTOLOGİYASI**

DÖRD CİLDDƏ

IV CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ
2007

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Yeganə Əsgərova</i>
Korrektorlar:	<i>Fəridə Səmədova Pərinaz Musaqızı</i>

Yığılmağa verilmişdir 04.05.2007. Çapa imzalanmışdır 05.07.2007.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 36,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 63.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

416
A99